Folyóir. D. 328.
5.

MAGYAR MINERVA

1934

V. ÉVFOLYAM

1-10. szám

FŐSZERKESZTŐ
Dr. REINEL JÁNOS

FELELŐS SZERKESZTŐ
WALLA FRIGYES

POZSONY-BRATISLAVA
CONCORDIA KÖNYVNYOMDA ÉS KIADÓVÁLLALAT, KERTÉSZ-UTCA 1.

30 3357

Irányczikkek

	Oldal
R. Berde Mária:	
Sipos Domokos	289—294
Dénes Tibor:	
Az esztétika folytonossági törvénye	65—67
Farkas Geiza:	
Die Tragödie des Menschen. („Az ember tragédiája" bécsi előadása)	33—35
Magyar őstehetség	225—226
Graf Hermann Keyserling:	
Hindenburg	193—194
Molter Károly:	
Iró-iparos	1—6
Ölvedi János:	
Két generáció összetalálkozása	79—81
Az örök város kövei között	148—150
Alja Rachmanova:	
Az én naplóm	141—147
Reményi József:	
Az alkotás szelleme a közöny környezetében	97—100
Tamás Lajos:	
Az erdélyi és szlovenszkói irodalmi élet	161—163
Vállok Sándor:	
Móra Ferenc	71—73
A mai szlovák irodalom képe	129—131
Szenczi Molnár Albert	212—214
—y i—:	
Akácok alatt . .	199—201

Versek

Bartalis János:	
Az ősi házban	41
Katicabogárka? . . .	138
R. Berde Mária:	
Akinek napja nem jött	163
Három angyal	194
Berényi János:	
Liliom se lehetsz még	120
Bodor Aladár:	
Ölelés	123
Csuka Zoltán:	
Elhullott búzaszemek	300
Dömötör Ilona:	
Mikor a szépség testet ölt	6
Dsida Jenő:	
Amundsen kortársa	35—36
A föld és az ember megmarad	114
Erdőházy Hugó:	
Életkének életről	231
Gulyás Pál:	
Mennyi föld!	263
Házy Ferenc:	
Együgyű mese	182
Nyárvégi emlék	239
Jankó Jesenský—Sipos Győző:	
A költészethez	276
Juhász Béla:	
Bemutatkozom	294
Kováts Béla:	
Egyedül . .	52
Reménytelenül	52
Nem tudok felelni neked . .	226
Emil Boleslav Lukáš—Sipos Győző:	
Finnország	147
Mécs László:	
Nem rózsafán termettem	270—271
Daňo Okáli—Darvas János:	
Gyermek és csillag	218
Martin Rázus—Sipos Győző:	
Az eke mögött	177
Reményik Sándor:	
„Cherchez la femme"	11—12
Találkoztam a Szabadsággal	110—111
Zászlótartó leányok	306
Ján Smrek—Sipos Győző:	
Egyensúly	246
Takáts Gyula:	
Esti hangulat a fonyódi hegyen	48
Tempus hibernum ingruit	305
Tamás Lajos:	
Harang	81
Zivatar van	170
Felhő és szerelem	207
Megértenél	305
Tompa László:	
Egy kevélykedőnek	201—202
December 21: legnagyobb naptávolság	309
Urr Ida:	
Mák	78
Obeliszk	211
Virsik Mária:	
Örök hangverseny	70
O, lingua divina	314
W. Wimberger Anna:	
Jóslat	152
Megérés	259

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
1935 fv. 2532 sz.

Regények, elbeszélések, novellák

Oldal

R. Berde Mária:
Fánny asszony kenyere 68—70
Dékány András:
Tél 74—78
Farkas Geiza:
Az életsugarak 13—17
45—52. 88—92; 106—110, 153—157; 178—182. 203—207, 242—246, 272—276, 301—305
N. Jaczkó Olga:
Krisztina úszálya 215—218. 236—239; 264—267
Jankovics Marcell:
Nem Takách alezredes úrhoz van szerencsém? 260—263
Király József:
Karácsonyesti megtérés 295—300
Kováts Béla:
Beteljesülés 185—186
Kozocsa Sándor:
A szerelmes aktor 7—11
Kristály István:
Tavasztalanok . . 37—40
Negyedikes biblia 101—105
Két ember - egy lélek . . 227—230

Oldal

Marek Antal:
Első keresetem 307—308
Mezei Gábor:
Virradat 139—140
Mihály László:
Csang-szo-lian hazamegy 27—28
Nyíresi-Tichy Kálmán:
Napvadász 56—59
Palotai Boris:
Tessék éhezni 115—120
Szombathy Viktor:
Kisteleki cikket ír 18—21
Tamás Mihály:
Családírtás 164—167
Thury Lajos:
Borús hangulatban 240—241
Török Sándor:
Mese 171—173
A költő szelleme 277—280
Milo Urban—Vájlok Sándor:
Árverés előtt 132—134
Zsadányi Mária:
A félreértett igazság 195—198
Az új asszony 315—317

Tanulmányok, történelem, színdarabok, zene

Benyovszky Károly:
Kempelen Farkas 42—47
Fielesz Henrik:
A prágai nemzetközi karikatúra kiállítás 219—220
Kempelen Béla:
A sakkgép filmen 22—24
Lévay Imre:
Az 50 éves Képzőművészeti Egyesület kiállítása 251—252
Magyarosan! 24
61. 73. 100. 131. 173. 184, 198, 214. 235. 280 282
Marek Antal:
Találkozásom Reményik Sándorral 168—170
Nagy Barna:
Rigele Alajos művészete 151—152
A nő a művészetben 257—259
Nyíresi—Tichy Kálmán:
Filmkockák faluról 247—251. 311—314
Giovanni Papini-Nyisztor Zoltán:
Álarcok 29—30
Reményi József:
Magyar író amerikai naplójából 53—55. 85—87. 135—138. 174—177. 232—235. 268—270
Suara Róbert:
Baudelaire széptana 112—114
Szombathy Viktor:
Harmos Károly művészete 281—282
Tamás Lajos:
Jankovics Marcell 310
Vajthay Dénes:
Nyitott szemmel 128. 252—253
Vajlok Sándor:
A magyarság problémája Ady Endrénél és Szabó Dezsőnél 59
A magyar irodalom Csehszlovákiában 60—61
Erdély és Szlovenszkó 96

Útleírások, természettudományi cikkek, stb.

Kasimir Edschmid:
A bűbájos Délamerika 25—26
Walter Eidlitz—Vizi Károly:
Norvégiában 208—211
L. de Lima:
Látogatás a kígyók kertjében 82—84
Colin Ross:
Az utolsó aranymosók 121—123
Szalay Gerda:
Útban a Nordkap felé 183—184

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Könyvekről és írókról

Oldal

Erdőházy Hugó:
A bölcsőtől a koporsóig (Kosztolányi Dezső könyve) 63
Farkas Geiza:
Nagyokról kicsinyeknek (Gergely Boriska könyve) 62
A kék vonat (Tamás István könyve) 126—128
Kulturgeschichte Afrikas (Leo Frobenius könyve) 187—188
Panoptikum (Blazsek Ferenc könyve) 190
Ködben (Szirmai Károly könyve) 221—223
Ferenczy József:
Haha Whenua — das Land, das ich gesucht (Colin Ross könyve) 128
Kwei-lan vergődése (Pearl S Buck könyve) 160
Kázmér Ernő:
A mai horvát irodalom 30—32
Die Welt der Bäume (Lotte Eckener és Walter Bauer könyve) 64
Három pár selyemharisnya (Pantelejmon Romanov könyve) 95—96
Major József:
Érsekújvár multjából (Haiczl Kálmán könyve) 158—159
Léva története a XVII. században (Haiczl Kálmán könyve) 221
Mezei Gábor:
Der Weg aus dem Chaos (Paul Ligeti könyve) 93—94
Hegyország hangja (Darvas János verskötete) 220—221
Ein altes Buch von Menschen und Tieren (Axel Munthe könyve) 223—224
Megvédtem egy asszonyt (Ifj. Bókay János könyve) 286
J. N. Hummel der Mensch und Künstler (Karl Benyovszky könyve) 317—318
Ölvedi János:
A világ gazdasági válságáról (Ofner Jenő könyve) 192
Tamás Lajos:
A telep (Kassák Lajos könyve) 94—95

Oldal

Harc a szobor ellen (Makkai Sándor könyve) 126
Az országépítő (Kós Károly könyve) 157—158
Hová? (Sziklay Ferenc könyve) 190—191
Aki egyszer rabkoszton élt (Hans Fallada könyve) 224
Dalol az ABC (Nagyfalussy István könyve) 255
Táltoskirály (Makkai Sándor könyve) 286—287
Panoptikum (Kovács Endre könyve) 318
Vajthay Dénes:
Magyar irodalom a csehszlovák köztársaság területén (Bujnák Pál könyve) 124—125
Vájlok Sándor:
Az utca emberei (Keleti Márton könyve) 191
Az európai irodalom története (Babits Mihály könyve) 253—255
Magyar irodalomtörténet (Szerb Antal könyve) 283—286
W. Wimberger Anna:
Ein Fremder in Paris (Margaret Goldsmith könyve) 63—64
Bokrétát kötöttem... (Boross Béla könyve) 159
Mese habbal (Remenyik Zsigmond könyve) 159—160
Szerelem, cseka, halál... Házasság a vörös viharban (Alexandra Rachmanova könyve) 189—190
Hintz tanársegéd ur (Török Sophie könyve) 255
Monpti (Vaszary Gábor könyve) 255
A bécsi tejesasszony (Alexandra Rachmanova könyve) 318—319
Szerelem a strandon (Sigurd Hoel könyve) 319
Régi könyv emberekről és állatokról (Axel Munthe könyve) 319
Wimberger Mária:
Szent Ilona (Arnold Hoellriegel könyve) 319—320

Film

Ferenczy József:
Maskerade 255—256
Vajthay Dénes:
A csárdáshercegnő 287—288
Chopin búcsúkeringője 288
A trafikosné leánya 320

MAGYAR MINERVA

V. évfolyam, 1. szám. 1934. január 15.

TARTALOM:

MOLTER KÁROLY (Marosvásárhely): Író-iparos.

DÖMÖTÖR ILONA (Szeremle): Mikor a szépség testet ölt.

KOZOCSA SÁNDOR (Budapest): A szerelmes aktor.

REMÉNYIK SÁNDOR (Kolozsvár): „Cherchez la femme."

FARKAS GEIZA (Nemacki Elemír): Az életsugarak. (V.)

KEMPELEN BÉLA (Budapest): A sakkgép filmen.

Magyarosan!

SZOMBATHY VIKTOR (Komárom): Kisteleki cikket ír.

KASIMIR EDSCHMID (Darmstadt): A bűbájos Délamerika.

MIHÁLY LÁSZLÓ: (Budapest): Csang-szo-lian hazamegy.

GIOVANNI PAPINI (Firenze): Álarcok.

KÁZMÉR ERNŐ (Zágráb): A mai horvát irodalom.

Előfizetési ára egy évre 30 korona, 6 pengő, 150 lej, 60 dinár.

Egyes szám ára 3 korona, 1 pengő, 25 lej, 10 dinár.

PRATISLAVA POZSONY

JANUÁRI SZÁM

MAGYAR MINERVA

SZÉPIRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT
MEGJELENIK JULIUS ÉS AUGUSZTUS KIVÉTELÉVEL MINDEN HÓ 15. NAPJÁN

FŐSZERKESZTŐ:
Dr. REINEL JÁNOS

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓTULAJDONOS:
WALLA FRIGYES

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: POZSONY-BRATISLAVA
KERTÉSZ-UTCA 1. TÁVBESZÉLŐ: 36-86

POSTATAKARÉKPÉNZTÁRI CSEKKSZÁMLA: 123.674 BRNO

A FOLYÓIRATOT NYOMJA A CONCORDIA KÖNYVNYOMDA ÉS KIADÓVÁLLALAT POZSONY-BRATISLAVA, KERTÉSZ-UTCA 1.

MAGYARORSZÁGI SZERKESZTŐ:
Dr. MAREK ANTAL
BUDAPEST 72.
POSTAFIÓK. 67.

FŐBIZOMÁNYOS MAGYARORSZÁGON: A STUDIUM R.-T., BUDAPEST IV., KECSKEMÉTI-UTCA 8

JUGOSZLÁVIAI SZERKESZTŐ:
DR. FARKAS GEIZA, ELEMÍR

A
MAGYAR MINERVA
félvászon, aranynyomású bekötési táblája az 1933. évfolyamhoz elkészült és

7

koronáért megrendelhető a kiadóhivatalban, Pozsony, Kertész-utca 1. szám alatt.

Az összeg bélyegben is beküldhető. Rendelje meg sürgősen.

Író-iparos

(A lillafüredi írógyűlésre készült előadás)

1920 táján az összes hopponmaradt szónokok bemenekültek már az irodalomba. Európa csak úgy hemzsegett az izmusoktól és szónokiskolát végzett szociáldemokrata barátom addig énekelte a nyárádmenti gazdákkal a világnézetes dalt, hogy

— Te zsellér vagy, én meg székely,
De egünkön egy nap kél fel,
Egy eső esik földünkre,
Mért volnék én különb, mint te, —

míg a román hatóság a dalt is, az énekvezért is marxosnak, hamisnak találta. Ekkor engem hívott el a pap Nyárádszeredára, hogy a félrevitt Bocskay-szobor helyén csitítsam le a sokfelől megbolygatott hajduivadékokat és székely kisgazdákat. „Ideges székely" címen beszéltem aztán ott aféléket, hogy nem kell az embernek folyton megzenésítenie a világnézetét, nem kell a politikai ár ellen úszni, de az árral sem: a vizek úgyis mind lefolynak és a kavics megmarad.

Úgy látszik, híre ment nyárádszeredai bölcseségemnek, hangom is tetszhetett a népnek, mert nemsokára a marosvásárhelyi cipészek is hallani akartak. „Nyugati cipő" című szakcikkemet olvastam föl előttük s néhai nagyapám cipőreformjaival hasznosan forradalmasítottam a kisvárosi cipészipart. Meg is jelent ez az írásom szaknovellaként Kolozsvárt a cipészek lapjában a szerkesztő azon megjegyzésével, hogy mégint egy félrekallódott tehetséget sirathatni bennem. De mivel szépirodalmi lapok is hozták ezt a novellámat, nem vettem akkor mindjárt észre, hogy tollamat a Székelyföldön indusztrializálni akarják. Akaratlanul iparosodtam, mert mondanivalóimat sokáig a különböző céhek és egyesületek alkalmi rendelései csiholták ki belőlem. Szellemi megrendeléseket kaptam, legutóljára az Erdélyi Szépmíves Céhtől, mikor már megszokott írómesterember voltam.

A cipészek után a kereskedő-grémiumban beszéltem a merkantilizmus visszafejlődésének első tudnivalójáról, hogy „aki lop, az nem vásárol." Hálából be akartak választani néhány szövetkezetbe igazgatósági tagnak. És rám törtek a mészárosok, hogy a Kultúrpalotában értekezzem előttük arról, hogy van-e szerepe a szarvasmarhának az irodalomban? Erre elszavaltam a gazdag húsvágóknak egy erdélyi költő humánus „Ódáját a tehénhez" és dícsértem a mészárosok és hentesek jogos optimizmusát, mert hiszen nem születtek ökröknek. A kőműveseknél arról beszéltem, hogy Kőműves Kelemennek asszonyvérre volt szüksége, míg összeálltak Déva várfalai, de Marosvásárhelyt Kálmán kőmíves, akiről utcát is neveztek el a polgárok, borral áldomásozott, ha készen volt a ház és hajnalban részegen mindig be akarta falazni házsártos hitestársát. A korcsmárosoknál egy örökmozgó flekkennyársról emlékeztem meg, a pecsenyesütés perpetuum mobiléjéről, melyet városi tanácstagnak választottak meg a pógárok a népjólét emelésére. A temetkezési egylet meghívására meg azon

filozofáltam, hogy a gyászpompaárús mért dörzsöli örömében a kezét, mikor olyan szomorúan kérdi a koporsóvásárló falusi hozzátartozótól, hogy hány centiméteres a holttest? S az Egyesült Dalárdák estélyén statisztikát mutattam be arról, hogy hány ezerszer énekelték el magyar nyelvterületeken ezt a nótát: „Mi zengi túl a bérceket? A dal, a dal, a dal." Kértem őket, hogy most már mást is énekeljenek.

Mindeme szerepléseim ingyen történtek még, csak a népszerűségem dagadt meg rettentőmód. Aggódva számláltam a székelyfővárosi, ősi Vauban-rendszerű váron a bástyákat, melyek mindegyikét valaha egy-egy iparos-céh építette, hogy hány van még? Sajnos, ott könyökölt ki még a Petőfi-térre a szabóbástya s én gyorsan előkapartam a Teleki-thékából egy legendát, mely szerint akadt régebben is úr, sőt várúr, aki a páncélt hitelbe szabatta az akkori szabóknál: ezt fölolvastam a szabóiparosok bálján. Némely bosszús mester följelentett ezért a Magyar Párt helyi tagozatánál destrukció miatt, mire a Párt azzal a fogas kérdéssel bízott meg, hogy elmélkedjem egy ünnepi gyűlésen azon: „Mért nem transsylvánok manapság az erdélyi románok?" — Erre a Munkásotthon sem akart lemaradni rólam, hanem visszautasítván „Szellemtörténet" címen kínált értekezésemet, zúgolódva hallgatta végig azt a fejtegetésemet, hogy „Hogy kerül a csizma az asztalra, azaz mit keres a szépirodalmi szövegbe iktatott propaganda-statisztika a moszkvai Tretjakov és Gladkov regényeiben?" Nosza és uccu, most már a titkos rendőrség is hallani akart és fölkért, hogy tartsak a színük előtt előadást hivatalosan arról: „Milyen címen jártatom én a számat a Magyar Pártban és a Munkásotthonban is egyaránt?" Mert vagy, — vagy! Ezt az előadásomat aztán csak a belügyminisztérium által rámküldött egyházkerületi fegyelemi bíróság előtt fejezhettem be sikeresen, mire rájöttem végre, hogy kicsit túlelég már a rendelésből, alig győzöm már ezt az ipart...

De már késő volt. Gyergyószentmiklóson is fészkelődtek utánam az őrmény bőrkereskedők, mire, hogy elriasszam őket, tiszta irodalom címén a vásárhelyi szűcsmestereknek Prém Józsefről értekeztem. Még néhány egyletet elhessegettem magamtól: a cionistákat például „Nebbich" címen hírdetett előadásommal, melyben pedig a magyarság filoszemitaságáról akartam beszélni, mert ezelőtt ötven évvel még a város végére vitték ki a jó tanulókat, hogy megmutassák nekik jutalmul a zsidót, az egyetlent, aki itt lakott s ma már a Kereskedelmi és Iparkamara elnöke is zsidó. A Katholikus Legényegylet azonnal elállt a fölkérésemtől, mikor a „Vallás és szocializmus Renan óta" című essaymmel kínálkoztam, végül a szász Nőegyletet „Paprikamagyar" című önéletrajzommal ijesztettem el. Legutóljára aztán az össziparosok díszelnöke, egy nagypallér-vállalkozó arra kért, hogy az általa rendezendő estélyen „Madách és a magyar ipar" címen mondjak egy félóráig néhány szót. Ez a föladat ingerelt és az össziparosok tetszését meg is nyertem, mert Madách nagyságát azzal érzékeltettem, hogy Goga Octavian, a minisztertviselt költő, éppen tíz éve fordítja románra „Az ember tragédiája" című remekművet.

Az elnök megértett és meg akarta mutatni, hogy nem becsüli kevésre ipar-művészeti tevékenységemet. Mikor kezet fogott velem, titokban a markomba csúsztatott ötven lejt. És ezzel eldőlt a sorsom: pénzzel díjazott írómester lettem. Még pedig nem úgy, mint más ebből a brancsból,

aki megihlik és írását lapokban közli, hanem én szabályszerű megrendelésre prompt szállítottam és mesterré üttettem a céhek előtt. Remekeltem, — amint az ötven lej tisztelet-díjam is bizonyította. Elég baj, hogy olyan tapintatlan voltam és az ötven lejt azonhelyt százra megfejelve visszaadtam az összelnök úrnak, azzal, hogy a sajtóban nyilvánosan nyugtázza az Iparosok Aggmenháza javára. Ez meg is történt, még pedig részletezve: ötven lej írói tiszteletdíjamról így az egész város tudomást szerzett. És ez akkora szenzáció volt, hogy a közvélemény végleg íróiparosnak könyvelt el.

Az összíparos-elnök természetesen meggyűlölt, hogy elégületlenségemben olyan magasra taksáltam szellemi munkámat és egy legközelebbi politikai banketten frakkban gőgölt le:

— Tanár úr, úgy-é, nem mond itt ma este pohárköszöntőt?

— Nem én, de honnan gondolja?

— Mert itt nem fizetik meg. Íróember olyan persona, aki azt is csak pénzért mondja, úgy-i?

A környezet röhögött, én hallgattam. Egy esztendő múlva Petelei István emléktábláját lepleztük le az író itteni szülőházán a Szentgyörgy-téren. Az összelnök a gazdasági válság miatt már csak szmókingban jelent meg az ünnepélyen és tegeződött velem, hálából, mert megengedtem, hogy a kétezerlejes aragonitlapra, melyet ő adományozott, alúl apróbetűvel rávésethette a nevét. S milyen büszke volt még, hogy pénzében állhatott az irodalom! Az általános leszegényedés aztán őt is deklasszálta, mostanában már csak tisztesen kopott ruhában sétált lakásom, a Bolyai-ház előtt. Megállt és elolvasta a kapú fölötti márványtáblán a magyar föliratot a két erdélyi zseni egykori ittlakásáról. Közben észrevett engem a nyitott ablakban és sajnálkozott:

— No, te is rosszhelyütt lakol, kérlek igen szépen! Te már mind írhatsz, úgyis árnyékban marad a neved, ha erre a Bolyai-táblára kerülsz, hogy te is itt laktál. Mert még azt hiszi az utókor, hogy te adományoztad ezt az emléktáblát . . . .

*

Így volt. Most már körülbelül egyformák lettünk az összíparosok volt elnökével. Mindkettőnk mesterségével baj van, hiába ismerték el már mindkettőnkét. Ő a pallér, én a pallos, a kritikus. Anyagilag ő lecsúszott, én meg szinte munkanélküli lettem, mert kisebbségi területen mégse illik fejeket levágni. Pedig mondta nekem a román államnak egy magyar születésű finánca, hogy van itt, kérem, bírálni és levágnivaló elég Erdélyben. Meg is kérdezte nagy tisztelettel, hogy mennyit keresek évente érdemes írásaimmal? Akkor már (és még) csinos összeget mondhattam neki, legalább neki tetszett, mert a következő újévben írói jövedelmem után is — borsosan megadóztatott. De legalább elismert. S amíg idáig eljutottam! Mennyit kellett elegyednem a dilletantizmussal, míg észrevették a különbséget köztem és a disznótoron tósztozó helyi hirlapíró közt, amíg elválasztottak a műkedvelő előadások prológjaitól, a helyi politikusok fogalmazó segédeitől, az úri osztály csirizes pletykatollaitól és a társadalmi rétegek dörzselektromosságának levezetőitől, a Beschwichtigungsratok vezércikkeitől! Hányszor kérdezték tőlem eleinte: „Úgy-e, tük csak vidéken vagytok írók?" Nem tudták, hogy minden igaz író, még Párisban is, ki-

csit vidéki akar maradni, hogy félrejárathassa eszét a tömegétől. És dehogy tudták, hogy negyvenmillió kisebbségi európainak csak vidéki írók megszállott pennái lehetnek a szószólói. Iparunk annyira új volt még, hogy a közönség méltán lenézhette. Mert az ő költségére is keletkezett, rája spekuláltak, senki se hívta a kisebbségi íróiparost, mégis egyszerre minden sokadalomban és gyülhelyen ott termett, mint a kucséber.

Emlékszem, még a háború alatt hogy nézték Szász Ödönt, a monoklis publicistát, aki Vásárhely Sarcey-jeként fővárost beszélt a kisvárosban, melyben a „Nyugat"-nak egyetlenegy előfizetője volt csak. Pörrel és fogházzal fizették és csak akkor bocsájtottak meg neki, mikor a kárpáti fronton huszárosan a monoklijával együtt elesett. Pedig akkor már rég átment volt a székelyfőváros a Tolnai Lajos kénköves esőjén. És ha már a pesti Szász Zoltán öccsét, mint írói hagyományt fölhoztam, hadd említsem itt a pesti Osvát Ernő öccsét is, Osvát Kálmánt, szélkavaró publicisztikai boszorkányszombatjait, melyeknek az elkövetkezett erdélyi irodalmi vasárnapok annyi friss levegőt köszönhettek. Milyen kifogástalan művészgőggel vágta ki ez a gondozatlan külsejű orvosfigura egy finnyás grófnak, aki a feleségét nem szívesen engedte a professzionista cigánysorba, közénk, szerepelni:

— Biztosítom Gróf urat, hogy a felesége Őméltósága most van Erdélyben a legjobb társaságban!

Ó, az a művészi cigánysor, a külvárosi Lavotta-utca, hol csak azok laknak, akik a vályogvetést se restelik, de akiknek pénzért űzött ipar a hegedülés, ha mindjárt bagóravaló csupán az a pénz! Mégis közük van a magyar közösség sorsához, mert csak látszólag húzzák rendelésre, valójában mindegyik a kedves nótáját hallatja, különösen mikor a hallgatóknak magas lett a kedve.

De hát ritka ma már az ilyen magas kedv, már sírvavígadásra sem igen telik a kisebbségi magyarnak. Fajában s osztályaiban kétszer leszegényítve azért mégis elbírja már valahogy az itt keletkezett íróipart, elmulat vele, kicsit rajta is, mikor az helyette panaszkodik világgá. Elbírja a területén nőtt kivételeket, miután maga is kivételes területre szorult. A kisebbségi helyzet psychéje okozta, hogy szeretik nálunk a népszerükké lett kisebbségi írókat. Igy volna népszerü még Lübeck városában is az immár Hitler elől emigrált Thomas Mann is, akire egy emberöltőn át haragudott szülővárosa a Nobel-díj-ig, ha Lübeck váratlanul kisebbségi helyzetbe sodródnék. A kisebbségi „sors-irodalom" nagyszívűvé tágítja a más országokba sodort magyar vidékeket, melyek nem az írók értékét, hanem szolgálatát mérik elsősorban. Az értékelést most is inkább Pestre bízzák, Pesten fontos a siker, Erdélyben fontos a külön erdélyi mondanivaló. Azonkívül az erdélyi magyar városok ma testileg-lelkileg éhesebbek is, mint Molnár Ferenc, vagy Körmendi éhes Budapestje. Kós Károly, Reményik, Berde, Makkai, vagy Tabéry, Tamási, Nyírő lényegesen többet jelentenek nekik, mint földjük termelősikere, a levegőt jelentik Erdélynek, az oxigént, melytől frissebb itt a szív verése. Azért az erdélyi irodalomnak nem az az érdeme tizenöt év óta, hogy másfél tucatnyi kvalitást termelt ki, hanem az, hogy az eddig a száján keresztül lélekző egész magyar szellemet arra figyelmeztette, hogy a bőrfelület pórusain át is szükséges a lélekzés.

Ez az irodalom anyagiakban talán letörtebb a többségi népekénél, — mindenütt proletarizálódott a kisipar! — de otthonias megbecsültetésben, akár egykor a görög nemzeti amfiktionia, nem panaszkodhatik. Mekkora utat futott meg azóta, hogy Berde Mária akadémiai koszorút nyert egyik regényét nem lehetett pesti hivatalos kérésre előteremteni, mert a politikus-szerkesztő az egész folyóiratot, melyben a regény megjelent, eladta makulatúrapapirosként a mészárosnak. Most már az én volt össziparos-elnököm nekem önti ki szíve keservét, ha találkozik velem. A minap gratuláltam neki, mert a legfelsőbb román kegy sugarai reáestek, kitüntették, holott eszményképét, Wellset, akit proletarizálódó polgártársainak fülébe dörög, — az angol király még nem tüntette ki. Wells még nem lovag, mint nálunk az össziparos-elnök, akit, ha meghal, katonazenével fognak eltemetni:

— Könnyű nektek, íróiparosoknak! — nyöszörgi gratulációmra. — Titeket csak halálotok után tüntetnek ki emléktáblával, amit más adományoz. Persze nem a király, hanem a megmaradt magyar köztudat —

— Annak, Barátom, nem fog telni emléktáblára!

— Igaz, mert drága lett az átkozott anyag! Míg a cement például Beocsinből ideér, éppen kétszeres az ára! Ezzel szemben azonban, amig éltek, ti bírjátok a költségeket. A ceruza meg a papiros nem is drágult —

— Nono, — vágtam a szavába, — nálunk se fenékig tejföl. Üzemanyagunk ugyan alig drágult, de a szellem anyaga, tudod, mint a pallérnál az épületterv, a mi mondanivalónk, az, amit az író megírna, ha merne s amit elhallgatni mégis restel s inkább körülír, de megírja, az árgyélusát neki, ha egyszer író, — ez, kérlek, fogalmad sincs róla, mekkora költséggel jár Európában! Egy-egy cikknek előre mérlegelni se tudod az árát, a díját, a Zwangnak és Zuchtnak milyen nemével fizetnek érte, esetleg polgárjogaidba kerül, hirtelen utazni küldenek munkád honoráriuma fejében, szabadsággal vagy biztonsággal fizetsz magad érte, — nem, kérlek, mi nem is álmodhatunk katonazenés eltemettetésről! Mi még ismeretlen katona se lehetünk a hazában. Ne tévesszen meg téged, mert az még nem jelent sokat, hogy a belga Maeterlinck a tehetsége folytán nagykésőre gróf lett, nálunk, barátom, a tehetséges grófok is csak úgy győzik az irodalmat, hogy kartellbe lépnek az iróiparosokkal, ha írni akarnak. Csak vállvetve bírjuk itt a szakma nyomorúságait, nem lehet ma úgy, mint Anonymus idején, behúzni a fejedet a csuklya mélyébe, arcodat eltakarni, ma orrunkat és nevünket is látni akarják, mielőtt iparengedélyt adnának az íráshoz. És történelmi csengése van a valutának, mint a Névtelen Jegyző korában, ha magyar kultúrát fizetnek, akármilyen kezdetlegesen. A nemzetről van szó, megmaradásáról és pallérozásáról —

A volt nagypallér meghatódott:

— Igazad van, Szaktárs, mindnyájan egyért iparkodunk. Igazad van, ha nem is remélheted, hogy eféle ló nélküli lovag légy, mint én. Tudod, mit csinálok újabban? Ne kacagj ki, tanítom az unokámat. Tegnap a reggelinél azt kérdezte tőlem az a gyermek, aki az állami elemibe jár, az elsőbe, hogy voltaképpen milyen vármegyében fekszik Budapest? Én csak úgy gépiesen feleltem neki: Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegyében. Erre a kisfiú naivul mondta:

— Ugyan, Nagyapa, te mindig olyan vicces vagy! Minek annyi szó? —

— Tudod, mi ebben a félelmetes? Az, hogy az ilyen pöttömnyi újmagyar, az ilyen külmagyar nem is h a l l már úgy magyarul, mint mi —

— Na, látod, — szóltam iparostársamnak csöndesen, — erre kell a mi íróiparos-munkánk. Ennyiben fontosabb a mi dolgunk a többi iparosénál és a többségi magyar írókénál is. Ezért beszélünk mi annyit, akár azért a bagónyi ötven lejért is, amit adtál, azért volna fontos, ha még a pohárköszöntőnket is megfizetnék. Ipar ez, Öregem, csak éppen hogy a magyarok Istenétől kell hozzá az iparengedély. Igazad volt, csúf dolog pénzért jártatni a szánkat, hogy is mondtad, „personák" vagyunk, de a szónak ősi latin értelme szerint: „personare" azt jelenti, hogy „hangzani", hadd halljanak nálunk is magyarul az új magyar nemzedékek, akiknek nem a szívével, hanem a fülével bajlódunk.

MOLTER KÁROLY

Mikor a szépség testet őlt

A szépség minden percben testet ölt,
Őszi meteor szerterobbanásán,
Tulipánbimbók halk kipattanásán,
Friss csecsemőszáj piros vonalán,
Misztikus dómok zárkózott falán,
Érdeshangú, vad, víg aratódalban,
Sóhajjá enyhült, mosollyá vált jajban,
A szépség folyton-folyvást testet ölt.
Kimondhatatlan gazdag, aki látja,
Mily mérhetetlen kincsesbánya
Az Isten-szépítette föld.

Kimondhatatlan gazdag a szeme,
Ki szépnek tudja látni a világot.
S hogyha a durva, piszkos kezű élet
Kavicsos sarat szeme közé vágott,
Maradt még annyi kristálytiszta könnye,
Hogy a szemetet vele kitörölje
S szépségkereső útján tovább léphet,
Aki így tudja nézni a világot,
Zokogó, véres két szeme
Kimondhatatlan áldott.

Ezért nem bánom én a könnyeket.
Ezért vagyok én mondhatatlanul dús.
(Énekelgető, számba sem vett koldus,
Ki otthon kincses zsákot rejteget.)

DÖMÖTÖR ILONA

A szerelmes aktor

A Nagykárolyból Máramarosszigetre vezető fagyos, göröngyös úton egy jól megtermett delizsánc döcög céltalan pályáján. Novemberi szellők sűvítnek keresztül a szalmával, lópokrócokkal és színpadi „kellékek"-kel bélelt szekéren. Kivülről vándorcigány-karaván eltévedt utasainak gondolná az arra járó paraszt, ha ugyan ilyen itéletidőben útnak ereszkedne közülök valaki. Nem is zavarta a gyöngeségtől alig poroszkáló gebéket senki az ég világán. Benn a „kényelmes" üléseken, az oldalt megerősített két fapadon tíz-tizenkét fiatal férfi és nő szunyókált. Arcuk beesett volt és fakó s nemcsak az álom, de a nélkülözés is ringatta őket. A kocsis, a bizonytalan sorsú társaság egyetlen éber őrzője, mintha az egész csapat gondja nehezedne rá, szomorúan hajtja mellére fejét. Bundájából csak makrapipájának tüze látszik ki. Mikor már nagyon fázik, a gyeplőt szép lassan maga mellé ereszti, az ostort ölberakja, mint egy megcsöndesedett pólyásbabát s nyugodtan összeütögeti a kezét. Arra gondol, hogy már a pálinka is elfogyott s amióta ezt a rongyos, fenn az ernyő nincsen kas népséget szolgálja, még a torka sem melegszik meg a jóféle kocsis embernek. Erre a gondolatra a nyál is megsűrűsödik az ínye alatt, nyelvével tovább löki a pipáját, mely már a végsőt szusszantja s egy hegyeset sercint a jobb szája szélén, erősebb iramra noszogatva a majdnem alvó állatokat.

Már félnapi járóföldet végigbaktattak, a mennyezetre akasztott lámpából az olaj utolsó erőfeszítéssel lobogott, szinte csak erőltette magát, nem akart a megsemmisülés karjába hanyatlani. Alig lehetett az egymás mellett ülőknek mégcsak a körvonalát is kivenni. A belső oldalon kopott bundájába csavarva álmodozott a direktor. Fiatal ember még, de a szekér döccenéseire öregesen bólogatja fejét. Mellette ül a szép primadonna. Az ajtóhoz a legközelebb egy nyurga, beesettarcú, sápadt gyermek. Ő az egyetlen, aki nem alszik teljesen, de álma mégis színesebb és elérhetetlenebb az alvókénál. Bécsről, Rómáról, Párisról ábrándozik. Lelke tele van színes viziókkal, nagy célokkal. Nemrég az iskola eminense, tanárainak büszkesége, aki mindig többre vágyott, mint amit tanárai tanítottak. Forrongó, csapongó szíve a dicsőség vágtató fogatához szegődött s előbb szobrász, majd piktor akart lenni, míg véglegesen a színészet mellett döntött. Ott Thorwaldsen világhíre és a magyar Ferenczy István villámröptű dicsősége vonzza, a piktorságra pedig az Ilka és az Iréne országoshírű írójának példája lelkesítette. A költő, aki mint festő is eszményképe, rég halott, de meteóri pályája még beragyogta fiatalabb kortársainak fantáziáját. Az ifjú aktort is költői eszmék hevítik, de tárgyat, múzsát még nem talált eddig, bár úgy érzi, hogy nemsokáig kell erre várnia. Mellette ül, vállára dülve a társaság kis szubrettje, Klárcsi. Szőke, alvó angyalocska, olyan mintha Schadow mintázta volna. Arcáról régen lekopott a nagykárolyi theátrumi festék s mégis üde és rózsás a színe. Kövérkés szájacskáján könnyedén szállnak a párás lehelletek, gondtalanul alszik, a jelen legragyogóbb szerelmese. Szerepei nem gazdagabbak a mellette ülőénél, de lelkesedik a művészetért s ez elég arra, hogy a vándorlás keserves kenyerében sorsosai legyenek egymásnak. Jancsinak még nem tünt föl eddig a

fiatal színésznő. Lelkében még a dicsőség bontogatta szárnyait, szívében színek és formák, versek és melódiák zsongtak. Amint egy nagyobb zökkenőnél fölrezzen álmodozásából, akkor látja Klárcsit, az alvó „tündér"-t. Hosszasan nézegeti, mintha sohasem látta volna. Olyan különös, zavarosan furcsa érzés nyugtalankodik benne. Első pillanatra nem mer erre gondolni, de hiába próbálja elűzni érzéseit, azok folytonosan egy tárgyhoz, a lányhoz térnek vissza. Vizsgálni kezdi megismerkedésük történetét, közös szereptanulásaikat, tanítását, amellyel a lányt művelni igyekezett, de semmi alapot nem talál a múltban, amihez hozzáfűzhetne valamit, vagy amiben megfogózhatna. És, mint egy kellemes patak ringatásában, úgy hagyja magát sodortatni a fölkelő és erősödő érzés édes áramában. Még messze van a hajnal, de ő megfelejtkezik térről és időről, egy titokzatos hangot hall megcsendülni szívében. Édes muzsikájú versek szárnyalnak föl és már írja is gondolatban a „Klárcsihoz" szóló verseket:

Elkapva a gyönyör hullámzajában:
Ott úsztam én szerencsés martalék!
Ha olykor egy rövid, de édes álom
Előteremté kedves ideálom.

Egy pillanat alatt lobogott föl szerelme, nem is sejtve, nem is gondolva rá. Mint a nyári zivatar a felhőtlen égre, úgy robogott végig szívében ez a nemhivott érzés. Azt sem tudta, mi és hogyan teljesedhetik, csak hatalmába kerítette, lebéklyózta. Oly korban volt, mikor az ifjú az első nőhöz, akivel találkozik, hajlik zománcos, tiszta érzelemmel és az akkor előtte tündérkép, ideál. Úgy nézett az álmába burkolózó kis lányra, mint vágyainak teljesedésére, lassan lecsúszott a kényelmetlen ülésről és a mindkettejüket egytakarásban ölelő darócpokrócon elnyújtott kezet megcsókolta.

— Akárcsak X. Lajos Burgundiai Margitnak a neslei toronyban, amice, — hangzott a másik oldalról. A kis púpos súgó nevetett be a költő ideális ábrándvilágába. Nem gondolhatta, hogy más is ébren van és leskelődik rá. Nem haragudott meg a gúnyért, szemérmes lelke megérdemelt büntetésnek tartotta, később is szégyelve gondolt erre, elgyöngüléséért, meggondolatlanságáért. Szerencsére Klárcsi nem tudott meg semmit a titkos kézcsókból s a púpos már csak azért sem hencegett el leleplezésével, mert semmi hízelgőt nem akart mondani az általa annyira gyűlölt nőnek. A serkedező bajszú aktorral jó barátságot kötöttek, búzgón hallgatta a fiatalember előadását, természetesen a színfalak mögött, lelkesedett szép bariton hangjáért és sudár termetét irigyelte is. Szerinte a truppból senki olyan érzéssel nem tudta szavalni a lenni vagy nem lenni sorsdöntő dikcióját, mint domine Arany.

Idős ember a súgó, a társaság 35 éves nesztora, tapasztalatai és ismeretei meghaladják az igazgatóéjét is, de sajnos csak súgónak lehet használni. Még a Quasimodó szerepét rá lehetne bízni, de ő inkább ezt sem játssza, ha a Phädra királyi Theseusában nem remekelhet. Kivülről tudja a súgókönyveket, de egyiket sem szokta olyan megilletődve suttogni, mint a tragikus fogadtatás jelenetét:

Mi ez? Mi váratlan fogadtatás ez,
Fiam? . . .

Lassan virradott, a novembervégi nap nehezen tudta legyőzni a köd óriásait. Nehezen, alig láthatóan dereng. Halványszürkés fénysávok repülnek át a szekér résein, a lenyugvó éjtszaka sirályai. Az ónos, csípős dér bevonta az alig látható résecskét, az ablakot. Arany nyugtalanul forgolódik kényelmetlen helyén. A hajnal közeledését érzi s fiatalos lelke új állomások érkezését várja. Lopva jobbra tekint, Klárcsi is feldobódott az öntudat tavára. Frissen nyíló fehér rózsa. Érdeklődve nézi, mit csinál fiatal kollégája. Több sem kell neki. Letörli a befagyott ablak üvegét, kitekint a derengésbe és olyan mosollyal néz vissza társára, amilyenre az még nem emlékezett, csupa gyöngédség és jóság egy pillanatnyi tekintetben. Bátran viszonozza a fiatal szerelmes mosolyát s női ösztönével tisztában van az egymás közelsége által keletkezett hangulatnak és érzésnek.

*

Már egy féléve voltak Szigeten, a kedves városkában, melyet az Iza patakocska szel keresztül. Gyönyörű fenyő- és boróka-erdő koszorúzza félköralakban a várost. Tavasszal Arany gyakran kisétál a közeli borókafenyvesbe, lángoló szerelmét és éhségét enyhíteni. A tengerzöld bogyók enyhe fenyőillata és íze üdítőitalként hat rá. Néha Klárcsi is elkiséri kirándulásaira barátját s olyankor a tanulás forró csókokba borul. Sohasem a fiú kezdi, Klárcsiban lüktetett fiatalságának igézetes üdesége és varázsa, telt formája és ragyogó szemei sokszor elkápráztatták Jancsit. Ilyen felviharzásakor az érzéseknek úgy érezte magát, mint egy kijátszott gyermek, mint egy elnémított sikoly.

Júniusi este, ismét együtt sétálnak a sötétedő erdőben, a lány mind követelőbben simul a remegő gyermekhez, arcuk izzik a nemismert gyönyör izgalmában, ajkuk reszket egy titkos vonzódás kényszerítő hatalma alatt. Klárcsi úgy játssza a naiv szerelmest, mint Oféliában az őrültet. Egy percre lehevernek a lágy pázsitra, a csillagokat vizsgálják, távolról egy kuvik jósolja az arrafigyelőknek a jövőt. Ők egymás szívének dobogását hallgatják.

— Milyen szép vagy! — szakad ki a számtalanszor ismételt vallomás a fiúból.

— És te milyen bolond! — nevet a lány szerelmesére.

— Miért mondod ezt? Azért, mert szeretni kell téged? Azért, mert olyan jó szemedben elmerülni és a dicsőség ajándékát csókolni ajkaidról?

— Olyan vagy, mint egy gyermek! — suttogja a lány.

És míg szerelmüket elemezték, a vágy angyala bezárta előttük a teljesülés kapuját. Dideregve sietett haza Klárcsi a nyitott-ajtójú és -ablakú sóméröboltban lévő hálószobájába, míg Arany a mezőn helyezkedett nyugalomra: fenn a ragyogó, csillagos ég sötétkék takarója és a kemény föld „vőlegényi" ágya. Nehezen jön álom szemére, nyugtalanul forgolódik a forró földön, folytonosan szerelmére és égő, szomjas szívére gondol. Fogalma sincs arról, hogy mit és mért hibázott el, de nagyon mélyen érezte tehetetlenségét. A dicsőség, a hír színes viziója is mind a lány köré fonódott s már egész kis füzet verse volt, melynek címlapján „Klárcsihoz" díszlett.

Másnap a színpadon látta meg Klárcsit. A nagyérdemű csizmadia céh színjében gyűlt össze esténként a város intelligenciája. Mára a „Korona és

vérpad" van kitűzve, melyben az udvarnokot játszotta és Klárcsi a komornát. Arany jól tudta szerepét s ezért az előadás előtt a szín egyik sarkába félrehúzódva kedves Horatiusát olvasgatta. Lágyan ömlöttek lelkébe a latin költő sorai s olyan közel érezte magához a Lalagéért hevülő költői szívet:

Nox erat coelo
Fulgebat luna sereno.

— Már megint azt a keserű Horatiust olvassuk, megárt a sok latin auktor, domine, — fölrezzen olvasásából és akkor látja, hogy a púpos settenkedik körülötte. Nem válaszolt a kihívásra s tovább folytatta az édes igék olvasását. A színpad négy hordó tetején összelécelt fadarabokból állt. A függöny egy nagy lepedő, gúnyból egy kétfejű sashoz hasonló figurát pingált rá még Nagykárolyban a mindenhez értő Arany. A sasok fején azonban korona helyett egy-főkötő és egy söröspohár. Az előadás nagy és forró sikert aratott, noha már többször került színre, de a „Korona és vérpad" romantikus világa, a méregpohárral tetézett lefejezés, mindig nagy hatást tett az érzékenyebb nézőkre. Tizóra lehetett, amikor a szereplés mámorában fáradtan a színház előtt várakozó Jánost egy nagy batyúval hátba ütötte Klárcsi:

— Kísérjen haza, Arany úr!

— Igen szívesen, kisasszony, — vágott vissza a poéta. Karjára fűzte a szinházi öltözékeket rejtő kendőt s a holdvilág édes mosolyában andalogtak a Klárcsi „hazá"-ja felé. Arany lázas volt a sikertől, mellyel első nagyobb szerepét a közönség méltányolta, arca biborcsíkoktól volt színes, szemében a hivatás érzése lobogott, haját az enyhe nyári szellő lengette, míg Klárcsi, jobbján, karjába fűzve karját teljes súllyal nehezedett rá.

— Álljon csak meg, — szól kísérőjéhez, s a csomagból egy sóskiflit húz ki. — Törje le a hegyét, magának.

— Instállom, nem vagyok éhes, — súgja bizalmasan a fülébe a választ. — Olyan boldog vagyok, hogy színész lehettem, a múzsák, az isteni szépség és alkotás közelében, hogy a szívem, mint egy mennyei lámpás, úgy himbálózik keblemben. Édes Klárcsi kisasszony, olyan boldog vagyok, ha kegyed mellett lehetek, mintha a mennyország földi részese lennék.

— Igen, — nevet Klárcsi, sóskiflijét Arany orra elé tartva, — így jár a múzsa és a próza karöltve. — Még messze voltak a város szélén lévő sókimérőbolttól s Arany boldog szerelmének és tiszta teljesülésének tudatában szavalni kezdett a lánynak:

Szelíd tekinteted nyájasb világot
Gyújtott keblemben, mióta láttalak,
A harcoló halált kedvelő homloka
Simul és a zord vihar
Virágos partokon tanul
Együtt suttogni a csörgő patakkal.

— Szépen szavalja Mohamed nagy jelenetét, — vágott a deklamálás közbe Klárcsi. Megakadt a szavalat is, közelebb húzódott a lányhoz, forró arcát odasimította hozzá és, mint egy eszményképet úgy nézte, bámulta.

Már csak pár lépés választotta el őket a lakástól. Arany lángolón öleli magához szíve választottját és az első szerelmesek tiszta és igézetes csókjával akar elbúcsúzni. Sejtelme sincs arról, hogy a lánynak ez nem elég, forró vére többre, másra, nagyobb kielégülésre vágyik. Már a kapu előtt állanak. A fiútól átvett batyúval hátbavágja a még mindig szavaló pózban állót és kacérul, mindent sejtetve súgja:

— Jöjjön be hozzám!

Váratlanul érinti a hívás, még mindig nem érti a célzatosságot benne. Tiszta érzése azt diktálja, hogy nem fogadhatja el, habozik a válasz kimondásával, majd egy nagyot nyel és, mint a megeresztett gát, szakadnak ki belőle a szavak:

— Instállom, késő van ilyenkor a kisasszony szobájában lábatlankodni.

A lány dühösen méri végig tetőtől-talpig, egy gúnyszó sivít ki szájából, egyetlen, amely azonban mégis olyan fájó és megalázó:

— Gyáva!...

Berohan az ajtón, cinikus nevetése kihangzik a nyitott-ablakú boltból, a költő a gyertya világában még látja levetkezni, feküdni, hallja az eloltott gyertya sercenését és néz, néz megállva és megbűvölve az eltünt lány után. Úgy érzi, hogy életének és ifjúságának, álmainak és illuzióinak egy darabja veszett el, amely soha, de soha vissza nem fog térni. Magábaroskadva, maga elől is rejtett könnyekkel búcsúzott a lány emlékétől és alakjától, majd senkitől búcsút nem véve, gyalog nekivágott a nyíres erdei országútnak, megvígasztalódni és meggyógyítani az annyira megsebzett és megalázott férfiszívet.

KOZOCSA SÁNDOR

•

„Cherchez la femme"

Keressétek a nőt.
Keressétek, igen,
De ne csak ott, ahol eddigelé:
Szerelmi lázban, apró intrikákban,
S ne állítsátok minden rossz mögé,
Eltévedt, kisiklott, korommáégett,
Tört életek mögé.
Mindez igaz. Ő ott van mindenütt.
Kígyózó karját királyokra fonja,
S országperzselő láng csap ki szeméből,
Ha nem tűzhely a gondja.
Igaz: ő a nagyban a kicsinyesség,
S mégis méltó reá,
Hogy a nagyban mint nagyot megkeressék.

Keressétek tehát.
De ne csak ott, ahol eddigelé.
Ne nézzetek csak a tűzhely mögé.
Ne is csupán sötét sikátorokba,
Ne is csupán szürke hivatalokba,
Hol társatok és ellenfeletek,
S kiragadja — nem önnön hibájából —
Kezetekből a napi kenyeret.
Keressétek tovább . . .
Mert ott van ő a vágyban és a vérben,
De minden magasban és minden mélyben,
Kőcsipkét ver a kora gótikában,
Szárnyal a Beethoveni muzsikában,
És gyökeret ver minden költeményben.

A költeményben . . .
Hiszitek-e ti,
Hogy a versnek is vannak szülei?
Mint a gyermeknek apja-anyja van.
Csak itt, e különös tündérvilágban
A természet rendje fordítva van.
Itt az ihlető asszony az apa,
Ki elhullat egy kis virágmagot
S az megfogan . . .
A költő aztán világra szüli
A gyermeket.
Ti ott künn a rendes embervilágban
Úgy-e az apát is tisztelitek?
Gyermekét nevéről nevezitek.
Látjátok, e furcsa tündérvilágban
A nőnek ismeretlen a neve.
Az alkotónak és az alkotásnak
Ő láthatatlan, szerény háttere.
Ó, sokszor fájt e visszásság nekem:
A virágmag-hintő drága kezet
Hogy mindeneknek föl nem fedhetem,
S hogy versemet Isten után
Kinek köszönhetem.
Tiszteljétek tehát
Az „alkotó" nagy Inspirátorát,
A virágpor-hintő titkos kezet,
Aki vezet
Új világokon át.
S keressétek a nőt
A magasságban és a mélyben,
Árnyékban, zivatarban, napsütésben
És minden költeményben
Tovább . . .

REMÉNYIK SÁNDOR

Az életsugarak

A huszonegyedik század regénye (5)

VI.

Ki volt az a fiatal Leverrier, akit Négrelle szenátor úr olyan nagyon kívánt a leányának bemutatni? Ezt néhány szóban el kell mondanunk.

Származására nézve egyike volt Dahomey legelőkelőbb ifjainak. Dédunokája Leverrier tábornagynak, Dahomey büszkeségének, élő történelmének, aki országa függetlenségét mind Francia- és Angolország, mind pedig Kamerun, Uganda és Zuluország ellen véres, dicsőséges háborúk hosszas sorában kivívta volt. A dédunoka Lucien, annyiban nem lépett nyomdokába, hogy nem ment katonai pályára, hanem „példaember" maradt. Ezt az utóbbi fogalmat is tisztáznunk kell a mostani elmaradott évszázad olvasóközönsége előtt.

Az államok igazgatói már a XX. század végén rájöttek, hogy a helytelen, sokszor végzetes hatású kormányintézkedések legnagyobb része az emberek valódi szükségleteinek, kívánságainak nemismeréséből származik. Óriás költséggel iskolákat, kórházakat, könyvtárakat, múzeumokat építenek és azok, akiknek szánva voltak, nem veszik igénybe azokat; ünnepségeket, tanfolyamokat, kiállításokat rendeznek, melyeket a közönség elkerül, vagy a létesítők által szándékolttól merőben különböző, ezeknek a létesítőknek szemében egyáltalában nem kívánatos ténykedésekre, időtöltéseke, tüntetésekre használ fel. Olyan életpályákra bíztatják a fiatal nemzedéket, melyen csakhamar elkedvetlenednek, még meg sem élnek és akkor nézdegélnek új elhelyezkedés után, mikor már a tanulás és gyakorlás ideje elmúlt számukra. Egészségi tanácsokat, tilalmakat bocsátanak ki, melyeket vagy nem tart be senki, vagy akik betartják, még másokénál is ingadozóbb egészséget, csekélyebb munkaképességet, életerőt tanusítanak. Erkölcsi tanácsokat, parancsokat is bocsátanak szárnyra, tolnak rá az élő, beraktározott és írott szó, az álló és mozgó, festett és vetített kép-, szobor és színészi ábrázolás minden eszközével az emberek lelkére és az eredmény csak felsülés, a parancsok kibocsátóinak és követőinek kicsúfolása, a többiek erkölcseinek a félreértés után további lazulása.

Mindez azért van, mert a vezetők, tanácsadók nem tudják, mi kell az általuk vezetetteknek, mire vágynak, mitől félnek annyira, hogy elérése, illetőleg elkerülése végett valóban nagy tevékenységre, áldozatra készek, miben látják életük célját elértnek, mit éreznek alig elviselhető tehernek, végleges csalódásnak, összeomlásnak.

Hisz nem mindig találnak a magasan állók intézkedései, indítványai egészen a cél mellé; olykor csakugyan olyasmit parancsolnak vagy javasolnak, amit a tömeg, a nép, a nemzet azután követ és pedig úgy követ, amint ez az indítványozók kedvére van. Különben mire való lenne a véleménynyilvánítás szabadsága, a sajtó, az egyletek, a szavazások, választások az államfőétől kezdve egészen a helyi szépségkirálynőéig?

Ám azért a közkívánság tekintetében még mindig óriási nagy marad a tévedés valószínűsége. Mert az emberek véleménynyilvánítása a már

egy bizonyos szervezetben élő társadalomban mindig csak látszólagos — még a legszabadabb szellemű törvények uralma alatt is az. Nincs az az ember, akit elhatározásaiban, nézetnyílvánításaiban csakis egyéni vágya irányítana; mindegyikkel más tekintetek mondatják ki éppen a legdöntőbb szavakat. Egy fiú cipésznek megy, holott asztalos szeretne lenni, mert a cipésziparban olyan tanítómesterre talált, aki mellett néhány évig talán könnyebb lesz az élete, mint másnál lenne. Egy másik középiskolát tanul, holott inkább csikós hajlamai vannak, mert hát úri szülők gyermekének középiskolát kell végeznie. Egy leány kézimunkatanfolyamra iratkozik, pedig sportolni szeretne, de élni kell. Egy előkelő úr hangversenyekre jár, bár nem érti, egyenesen únja a magasabb zenét, mert így tartják műveltnek. Egy nagyvilági hölgy ideje java részét saját csinosításának gyönge eredményű kísérleteivel tölti el, mert előkelő férje és rokonsága ezt elvárja tőle, holott legjobban szeretne naphosszat házióltönyben heverészni és regényeket olvasni. Egy másik szegény családok erkölcseit gondozza, bár jobb lenne, rá is férne, ha e helyett csinosítaná magát. Szesztilalomra vagy szesztilalom ellen kötelező vagy önkéntes katonai szolgálatra, narancs-vámokra vagy narancs szabad behozatalára, korai vagy késői vendéglői zárórákra szavaznak sokan tisztán valamely üzleti érdekből olyanok, akik magukban éppen az ellenkezőjét tartanák helyesnek és kívánatosnak. A megjelent könyveket, tárlatra került képeket, előadott színdarabokat, végignézett sportmutatványokat az emberek rendesen nem a szerint dícsérik meg vagy utasítják vissza, mily örömet vagy unalmat szerzett nekik, hanem a szerint, milyen bírálat mellett tartják őket magukat a többiek tovább is okos, derék, közéjük való embereknek. Még amit látszólag egészen önként, sőt önkényesen mondanak vagy cselekszenek is, sokszor az sem egyéb egy lemondó kisebb-rossz-választásnál. A gazdag ember fürdőbe utazik, mert már nagyon is megúnta a városi zajt és falúhelyen valamely okból még annyi nyugalmat sem talál, mint a városban. Van, aki választásokon a kormányra szavaz, melynek pedig minden tényét elítéli — nem mintha ettől előnyöket várna vagy üldözésektől félne, hanem mert az ellenzék ízléstelen, gyanús, handabandázása végkép bizalmatlanná tette minden változásjavaslóval szemben. Van, aki mulatókba jár, mert otthon nem tud aludni, aki sportol, hogy legalább addig ne lásson egy hozzátartozót, egy kollégát, aki fösvénységét legyőzve jótékonyságot gyakorol, hogy örökösei pukkadjanak. És még nem is szóltunk sok-sok jegyesről, akik lángoló szerelmet tettetnek, hitetnek is el, félig meddig magukkal olyan „párjaik" iránt, akik közömbösek vagy ellenszenvesek előttük, de akikkel valamelyes számításból vagy valamilyen kényszer, házassági ígéret megszegésére kiszabott kártérítések fenyegetése alatt mégis eljegyezték egymást — és akkor hát mentik, ami még menthető, első sorban a külszínt.

A népek kormányzói tehát — elég sok évszázad után, az bizonyos — rájöttek, hogy első sorban a reájuk bízottak kívánságirányait kell, de valóban megtudniok, hogy jóra vezethessék őket. Minden egyes embert születése napjától fogva állandóan nem figyelhettek, ebből a célból bele kellett nyugodniok, hogy ezután is lesznek egyes félreértettek, rossz helyre állítottak, ok és cél nélkül meggyötörtek, természetes testi lelki örökségükből kisemmizettek. De legalább a nagy átlag hajlama legyen ismere-

tes, ebből azután már nyitva áll az út a sokak, a legtöbbek boldogítása felé. Ezt pedig a példa-emberek útján érték el.

Minden évben kikerestek az országban bizonyos számú egészséges, semminemű elnyomorodás vagy már kiállott viszontagság által a rendes fejlődéspályából ki nem vetett fiú- és leánygyermeket. Ezeknek azután anyagi eszközök kiutalása és gondviselőik megfelelő kioktatása, felügyelése útján biztosították minden csak egyáltalában egészséges emberinek tekinthető kívánságuk teljesülését.

Amiért más gyermeket kinevettek vagy megpirongattak, megbüntettek volna, azt ezeknél a példa-gyermekeknél komolyan megfigyelték, meghallgatták, minden módon elő is segítették. Nem akart a példa-gyermek mosakodni, rendesen felöltözni? Hagyták piszkosan, borzasan, öltözetlenül szaladgálni, amig maguk nem kértek ruhát, mosdatást, akár már cicomát is, akkor mindjárt azt is megkapták. Cél: annak megállapítása, meddig terjed az ember ős-kényelmi ösztöne, mely fejlődési fokon enged a csín és társadalmi érvényesülés ösztönének. Uralkodni, zsarnokoskodni vágyott a példagyerek mások felett? Hoztak neki annyi kisebb-nagyobb pajtást, amennyit csak akart és ezeket a legjobb csemegék igéretével rá is vették a példa-pajtás föltétlen, rabszerű szolgálására. Ha viszont ő kivánt más, lehetőleg kisebb gyermekeket szolgálni, babusgatni, kis zsarnokokat adtak a nyakába. Cél itt a természetes uralkodási és viszont az ön-odaadási vágy elhatárolása, föllépésük idejének, módjának tisztázása. Verekedésre, gyermekkori ártatlan szeretkezésre is az erre vonatkozó kívánság megnyílvánulása után mindjárt megadták az így kiválasztott gyermeknek a kellő alkalmat, illetőleg társat.

Az ő számukra az iskola mindvégig játékiskola maradt, melyet csak úgy vettek igénybe, ahogy éppen óhajtották. Soha egy mulasztásért meg nem rótták az ilyeneket, ellenben az első naptól megnyították előttük minden osztály tantermét. Ha ebben rendetlenkedtek, mások tanulását zavarták, szép ügyesen eltávolították, elcsalták onnan; az ilyesmit a rendes életre itélt társak megtanulták éppen csak múló megszakításnak tekinteni, mely az ő megitélésükre semmi kihatással nem lehet. Mindenféle, még a koruk folytán túlságosan erőltető vagy költséges sportra is rögtön megadták nekik a lehetőséget, a színházak, hangversenytermek, mulatóhelyek nyitva álltak előttük; ha ebből valami meg nem engedett dolog származott, csak azt bűntették meg, akivel dolguk akadt.

Ezeket az előjogokat a példa-emberek addig élvezték, míg valamely hivatást vagy életmódot annyira meg nem kedveltek, hogy annak föltételeit önként vállalták és teljesítették; akkor elhelyezték őket a megfelelő pályán. Ez természetesen már felnőtt vagy majdnem felnőtt éveikben történt; korhatárt erre nézve a törvény nem szabott; amelyik akart, az öregkoráig példa-ember maradhatott, akit anyagi gondoktól bőséges fizetéssel óvott meg az állam, akinek ezenfelül a hírlapok is szívesen közölték és megfelelően díjazták minden közérdekű politikai, tudományos, irodalmi, művészeti kérdésben tett kijelentéseit, akiket ezekért a kijelentésekért meg esetleg másoknál tilalmazott különcködéseikért soha perbe nem vontak.

Ezeknek a példa-gyermekeknek és -embereknek kívánságjegyzékei és élményei valóban nagyon érdekes és gyakorlatilag kitünően felhasználható

anyagot nyújtottak a XXI. évszázad nevelőinek, rendészeinek, kultúrpolitikusainak, művészeinek, államigazgatóinak. Tanulságos volt a példa-emberek életalakulásáról vezetett statisztika is. 100 ilyen kiváltságos gyermek közül 92 huszadik évének betöltése előtt rendes pályát választott, 3 mint a közjónak megsíratva hozott áldozat szerencsétlenül járt, elpusztult, megőrült, bűnbe, társadalomellenes magatartásba keveredett, mely miatt el kellett zárni. A választott pályák közt a tudományos kutatóé, művészé, sportbajnoké száz közül tizenkétszer szerepelt, a többi esetekben az egykori kiváltságosak egészen mindennapi életföltételekkel elégedtek meg, a nők többnyire férjhez óhajtottak menni. Az 5 további példa-ember leginkább utazással, ismeretlen vidékek és társadalmi körök felkutatásával, ritkaságok gyűjtésével, mindenféle kaland keresésével töltötte idejét; akadt olyan is, aki az emberiség boldogításának szentelte erejét és a rendelkezésére bocsátott eszközöket; vallási, erkölcsi, gazdasági rendszerek igehirdetői lettek, mint ilyenek persze rendszerint hiába kiáltók a pusztában.

Leverrier Lucien is példa-embernek maradt, amit voltaképpen már családjának nagy vagyonossága és tekintélye is lehetővé tett számára. Az ő egyéni kedvtelése, melynek egészen szabadon élhetett, ez volt: szeretetreméltónak lenni mindenkihez és élvezni ennek a szeretetreméltóságnak minden előnyét. Szoborszerű, sudár termetű, fekete bőre mellett még európai szemeknek is szép fiú volt, pompás vívó, lovas, tenniszező, nagyszerű vadász, bravúros repülőgépvezető, mindenféle kártya- és egyéb társasjáték ismerője. E mellett kitünő táncos, ötletes ünneprendező, minden mulatságban jó cimbora. Kivált pedig páratlan udvarló és nőhódító.

És Leverrier tábornagy dédunokája!

Bemutatkozása Négrelle Cosettenél igen kedvező előjelek közt történt, bárha a szülők kívánsága, hogy az máris egészen szűk családi körben történjék, nem teljesült. Mert éppen egy perccel a Lucien fogadására megbeszélt óra előtt egy más látogató is becsengetett a palotába: Chouannet Gérard, hirlapíró, a „Tigris" újság hazafias rovatának vezetője, tehát olyan ember, akit egy közéleti tényező, elnökjelölt házától akkor sem lehet elutasítani, ha alkalmatlan órában teszi tiszteletét. Különben zömök, magasvállú szerecsen volt, vizilószerű arcvonásokkal, mindig vigyorgó szájjal, kis, gonosz pillantású szemekkel.

Cosette mindkét látogatójával olyan fesztelen szeretetreméltósággal beszélgetett el, mintha mindig csak nagyvilági hölgy lett volna és nem vasszorgalmú diákleány, majd orvosnő. Azok is a legjobb oldalukról mutatták magukat, Lucien egy nagyszerű yachtkirándulás tervét adta elő, Chouannet pedig minden tiltakozás ellenére megígérte, hogy lapjában Dahomey nemzeti hősnőjévé avatja Cosettet. Mikor a vendégek, ahogy első látogatásoknál illik, hamarosan eltávoztak és Madame Négrelle megkérdezte leányát, milyennek találta őket, azt felelte:

— Chouannet egyszerűen undok, ellenben Leverrier — az kedves fiú, kitünő pojáca, élő játékszer lehetne egy királynőnek.

— Az a királynő te leszel, ha akarod, — mondta elégült mosollyal a kövér-elegáns szenátorné.

— Ugyan, mama, — felelte Cosette elkomolyodva, — talán azért töltöttem az egész fiatalságomat tanulással, hogy ennek a policsinellnek női párja legyek? Az én kezembe műszer való, nem játék.

— Jaj, lányom, gondold meg, milyen család, milyen összeköttetés, — árulta el magát Madame Négrelle.

Monsieur Négrelle azonban váratlanul leánya pártjára állt:

— Igaza van Cosettenek; olyan események készülnek, amelyek közt az ő tudására is nagy szükség lehet. Akkor majd Leverriervel is megjön a dolog...

— Éljen a tudomány! — kiáltott fel vidáman Cosette bátyja, Négrelle Anatole repülő-főhadnagy. — Hanem ami a nagy eseményeket illeti, azok első sorban a mi dolgunk, amig mi biztosak vagyunk a teendőnkben, testvérkéink nyugodtan láthatnak az ő mulatságaik után.

VII.

Nagy napja volt Dahomey köztársaság képviselőházának, olyan, aminőt már harminc év óta nem ért volt. Rochemoutard miniszterelnök erre a napra helyezte kilátásba nyilatkozatát, melynek a háború és béke, ezzel Nyugat- vagy egész Afrika, vagy talán az összemberiség sorsát kellett eldöntenie.

Bár az ülést, tekintettel a trópusi forróságra, este 7 órára hítták egybe, már reggeltől fogva nyüzsgő élet volt az ó-görög templom stílusában fölépült Capitolium környékén és magában az országgyűlési épületben. Megerősített rendőrlegénység alig tudta a mindegyre karzati jegyekért rohamozó urakat és úrinőket sortartásra bírni, a palota előtt pedig katonaság tartotta a bámészkodó, leskelődő népség tömött fala közt szabadon, a legszükségesebb közlekedő utat. Néhányszor gummibottal, sőt még lőfegyver használatának fenyegetésével is a mellékutcákba szorították ezt a tömeget — mindhiába, mindig visszajött az, megint ellepte a déli naptól perzselt teret. A napszúrásba, hőgutába esett emberek százait vitték már kórházba a mentők, a halottszállító kordé is megfordult néhányszor — a tömeg csak állt ott és várt. Mert mindenki azonnal meg akarta tudni: lesz-e háború vagy nem. Ezért tolongott mindenki lehető közel az állami akarat szent csarnokához, ezért nem adta át senki önként másnak az egyszer már elfoglalt helyet.

Pedig egyelőre nem hallhattak mást, mint a fagylaltosok, gyümölcs- és sütemény-árúsok egyhangú kínálásait. Magáról a főfontosságú kérdésről jóformán szó sem esett, pedig zárt ajtók mögött mindenki csak erről okoskodott, vitázott már hetek óta. Ha minden „nem kell háború" és minden „meg kell óvni a nemzeti érdeket", mely azalatt Plparis klubbhelyiségeiben és magánházaiban elhangzott, csak egy cseppé válik, — a tenger kiáradt volna tőle. Ám itt, szabad ég alatt egyelőre senki sem óhajtott színt vallani, kiki azt várta, micsoda általános nézet fog ott benn kialakulni és ide kiáramlani. Mert ez azután olyan ár lesz, mely testileg, erkölcsileg mindenkit elseper, aki ellene szegül.

(Folytatjuk.) FARKAS GEIZA

Kisteleki cikket ír*)

Vajjon bemutassam-e külön Kistelekit, a házimindenesünket, aki évről-évre nálunk vágja a fát, ha kell, homokot hord, kerítést szegez, egyszóval minden rendű és rangú munkát elvégez a ház körül. Kinn lakik, az egyik tanyán, legszívesebben hetivásárkor jön be s mindig illedelmesen krákog az előszobában, amikor hírül adja az érkezését. Kisteleki jeles ember. S mint több jelesünkről, Kistelekiről is próbáltam gyarló tollal rajzolni portrét s a portré újságcikk alakjában meg is jelent nemrégen.

A napok sodrában el is felejtettük a cikket, ám a pósta falun lassan mozog s mire Kistelekihez elér az újdonságok híre, bizony beletelik szép idő. Kisteleki azonban felújítja emlékeinket megint.

Kisteleki tehát jelentkezett a napokban. Először az udvaron ténfergő tyúkokat szemlélte sóvárogva, aztán nagy óvatosan került beljebb az előszobába. Itt mindig vár egyideig, körülforgatja fehér szemgolyóit, aztán körülményesen krákogni kezd. Ebben valóságos művész. Ismerjük már alázatos, öntudatos, munkát kérő, közömbös, büszke krákogását.

A mostani azonban amolyan semleges-forma volt, első pillanatban nem is lehetett tudni, milyen lelkiállapotban krákogta el magát házunk barátja. Aztán hangosan köszön:

— Sok szerencsét kívánok!

És vár türelmesen. Mert valaki ilyenkor mindig előkerül és megérdeklődi:

— Mi újság, öreg?

Kisteleki kettétörli a bajuszát:

— Háthogyha az a fa még nem volna felvágva?

Igen politikusan kezdi. A felelet azonban meglepi:

— Hiszen mindent felvágott a múlt héten!

Kisteleki megáll. Aztán bólint:

— Igenis!

A beszélgetés itt megszakad. A bejövetel nyilván más célból történt. Át is fordítja rögtön a gondolatot, csakhogy beszéljen:

— Hoztam volna sütőtököt ajándékba, csakhogy az idén nem jók támadtak!

— Nem támadtak jó termések? — kérdezem vissza Kisteleki bonyolult stílusában.

— Támadt, támadt volna sütőtök, csakhogy, ami támadt, az nagyrészt érvénytelen, — fohászkodik neki a kertgazdaság istápolója.

Ha úriasan akar beszélni, ilyenformákat mond. Sikeresen elintéztük az idei sütőtök termés sikertelenségét is, Kistelekit azonban láthatóan izgatja valami, mert még mindig álldogál. Kétszer köhint illedelmesen, a bajusza megrezzen.

Végül is megszólal, tele rejtelemmel azonban:

— Úgy gondoltam, hogy a gyövödelmet meg lehetne osztani . . .

---

*) Felolvasta a szerző 1934. január 17-én Pozsonyban a Toldy-Kör rádióóráján.

S megáll a beszédben. Kérdően nézek rá. Pillanat mulva folytatja:

— A gyövödelmet, ami belőlem következett...

— Magyarázza meg jobban, öreg, így az ördög se érti...

Ismét mélyet lélekzik. Két hűséges szeme rajtam:

— Aszondom, ami belőlem következett. A tiszteletes úr mondta, hogy újság következett belőlem. Már kétszer tetszett engem beleírni az újságba s a tiszteletes úr azt mondta, kérjem csak el a rámeső részt, ami a gyövödelemből engem illet.

— A tiszteletes úr csak tréfált magával. Ismerem én őt, milyen jó tréfái vannak.

Ezuttal nem engedett. Nagyon felhangolhatta őt a jóhumorú tiszteletes.

— Mondta is a tiszteletes úr, — folytatta Kisteleki a beszédet, — hogy az úr vonakodni fog. De ami szabál, az szabál. A gyövödelem törvényileg van rám szabva.

Magam is kiváncsi volnék arra a törvényre, amely ilyen okokból kifolyólag Kistelekire rászabná a jövedelmet. Rögtön kinevezném magam modellnek vagy három szlovenszkói író regényében. Kisteleki azonban nem engedett. Konokul állott az ajtóban, felhajtotta a pohárka rumot, bevágta a zsíroskenyeret, széttörölte a bajuszát s ezuttal nagyon jogosnak tartotta a követelését, mert nem szándékozott tágítani sem a jogából, sem a küszöbről.

— Kisteleki, — mondom ekkor, — ismer maga engem?

— El lehet mondanyi! — bólintott komolyan.

— Mi már sokszor találkoztunk, ismer engem, tudja a nevemet, azt is tudja, mit szoktam beszélni és látott engem a szőlőjükben is multkor. Igaz?

— El lehet mondanyi! — ismételte.

— Nos, akkor üljön le.

Félszemével rámsandítva, félve ült le az előszobában. Letette a földre a kalapját, jól megigazította nyelve fölött a bagót.

— Tud írni?

— Azér vagyok törvénybeli ember...

— Hát akkor, — raktam eléje papirost, ceruzát, — írjon le engem.

Azt a tekintetet, amit akkor rámvetett Kisteleki, nem lehet elfelejteni. Volt a pillantásában az üldözött őzéből, a riadt nyúléból, a dacos magyaréból, a kárvallott cigányéból s a vesztes kártyáséból. Ránézett a ceruzára, de hozzá sem nyúlt. A papiros ott zörgött előtte. Végre felfohászkodott:

— Nem jók a körülmények! — mondta.

— Csak írja bátran! Kinyomtatjuk s a magáé lesz a gyövödelem, tisztán. Hisz a tiszteletes úr megmondta, hogy csak ceruza kell hozzá meg papiros. Én írok magáról, maga pedig rólam, tiszta munka.

Félkönyökre dőlt s rámnézett komolyan. Összehúzta a szemét:

— Nem jó a kitalálás! — vakarta meg a fejét s óvatosan megforgatta a ceruzát.

— Nos, mi lesz a szándék?

— A szándék jó, csak az idő nem megfelelő. Meg tudnám én azt csi-

nálni, hanem a kezemre esett egy fahasáb tegnap óta s attól sajog a balvállam.

— Hiszen nem a balvállával ír.

Szétterpesztette az újjait. Aligha volt ceruza bennök az utolsó harminchat esztendőben. Aztán fölvette az íróeszközt:

— Miként katonának a puska, olyanképpen nekem a ceruza, mielőtt működni kellene. Jól át kell gondolni mindent, sietségben habzik el a leves.

Asztalra csapott a tenyerével:

— Hónap gyövök el, érti? Hónap! És megírom a gyövödelmet! Mert most sietnem kell hazafelé és meggondolom az egészet.

Felállt, fejére húzta a kalapját és méltóságteljesen ment ki a kapun. Akkor vettem észre, hogy a ceruzát magával vitte. Még a végén megír. Amilyen ember, tőle kitelik.

Már azt hittem, annyira megrémült, hogy felénk se néz ezek után. Az ám, alig telt bele egy hét, ismét felhangzott az ismerős krákogás és a kétszeri szerencsekivánat. Kétszer kellett szerencsét kívánni szegény fejének, mert a vízcsap akkora zuhogást végzett, hogy végképpen elveszett benne Kisteleki hangja.

Pedig a krákogás figyelemreméltó volt: dagadó büszkeséggel teljes.

— Mit hozott, öreg? — kapta föl a kérdést.

Kisteleki hangjában szerény önérzet zengett.

— Elhoztam a leiratot, — mondta egyszerűen, de olyan hangsúllyal, mint Goethe jelentette be az elkészült Faustot.

— Milyen leiratot?

— Hát, ami a gyövedelmet jelenti az újságba! Ím, elkészültem vele.

És barna újjaival előhalászott zsebe legmélyéről egy kendőt. Abban pedig egy szörnyű gonddal összehajtogatott vonalas irkalap. Egy-egy kövér hüvelykújjlenyomattal megpecsételgetve itt-ott. Lassan, vigyázva hajtotta ketté a papirost. Zuzmarás bajuszán boldogan csillogni kezdtek a felolvadt jégcsapocskák. Kiteregette a leiratot s nemes öntudattal állott meg műve mellett. Már-már utánanyúltam, amikor megszólalt még egyszer:

— De nem az úrról szól ám! Eleget írhatja magát az újságba s ha én nem jól írnám le, még megharagudna. Mert nem minden követelmény jogos ám még rólam! A gyakorlatban nem vagyok annyira benne, több hivatalomnál fogva, ami rámszabódott.

Megállott. Majd, hatásos szünet után:

— Ezérthát olyat írtam, akibül mindenki okul. Tudományost írtam, kinyomtatódhatik. Mert érdeklődési dolog ez a leírat.

Végre átnyújtotta az érdeklődési dolog leiratát. Nagy verébfej betükkel, ide-oda dülöngélő vonalakkal volt megírva a tudomány. Az én tintaceruzámmal pedig. Hol szárazon fogott a ceruza, hol nedves-lilán. Így aztán tarka egyveleg született s írva a következők:

„A lo negylabu nemes állat. Az embernek. Sok hasznot haj, befogják kocsiba, vagy lovagolnak rajt. Halala utan pedig az ember sokmindenfelere fel tudja hasunal. Ni. Paripának hivják ha nemes de van fehér deres almásszürke. Patás állat, van tollazata, szép sárga csöre és a legszebb nótákat is el tudja fütyülni. Gazdája kalickába zárja és itt szelid lesz. És nem

repül el. Sárgarépával táplálkozik, meg finom kendermaggal. Szárnyaival repdes."

— Kisteleki, — kérdem, miután kétszer is elolvastam a leiratot és ő a nemes önbizalom arcát öltötte magára, — Kisteleki, az Isten szent szerelmére, mi ez?

— Cikkezet!

— Kisteleki, maga megcsal engem!

— Én — pattant fel, — én? Egész éjtszaka tartott, amig ilyen szépen kigondoltam a tudományt.

— Miről szól ez a tudomány?

— A lóról.

— És a lónak sárga csőre van, amivel fütyül?

Most ő nem értette.

— Tessék?

— Kisteleki, melyik olvasókönyvből írta ki ezt maga? Avagy nem is maga írta, hanem az unokája?

Kisteleki belefogózott a székbe. Kerekre nyitotta a szemét s csak enynyit mondott:

— Ejnye!

Aztán féloldalt sunyítva nézett rám. Hallgatott.

— Máskor, ha az unokája másolja a tudományt, ne fordítson egyszerre két lapot. Mert a lóval kezdték a tudományt és a kanárival folytatták.

És felolvasom neki a cikket hangosan is, a négylábú, tollas csudáról.

Végre szóhoz jutott a természetrajz helyi apostola.

— Alighanem szalonna vót a két lap közé ragadva! — vallotta be a csalást.

— Mutassa a nyelvét!

Akkorára öltötte piros lefetyelőjét nagy sietségében, mint egy homoklapát. És lila volt az egyébként vörösnek szokott húsdarab. Tökéletesebb lila már nem is lehetett. Nagy, hatalmas tintafolt az egész szájaszéle, bajuszára is jutott rá bőviben.

— Megosztották a munkát?

Alázatosan vallott most már be mindent.

— Én nyálaztam a ceruzát, mivelhogy a kedves unokámnak igen keserű vót.

És reménykedve nézett a mennyezetre:

— De azért mindegy, a leirat jó, akár lóról van, akár kanárimadárról. Egyképpen okulhatnak belőle a népek.

— Nem ér ez semmit így, — mondom, — ha már egyszer könyvekben is meg volt írva.

Még egy utolsót próbálkozott:

— Hát nem lesz a cikkezetből újsággyövödelem?

— Bizony, ebből bajosan!

Mérgesen hajtotta össze a természetrajzi értekezést és visszadugta ceruzástul a foltos kabátba. Vette a kalapját és dohogva indult. Az ajtóból még visszafohászkodott azonban:

— Elsüllyed a világ, ha már az okos tudomány se kell a népeknek. Mert írásból okul ám az ember!

SZOMBATHY VIKTOR

A sakkgép filmen

Hét-nyolc évvel ezelőtt történt, hogy Kempelen Farkas (1734—1804) világhírű sakkautomatája megfilmesítést nyert s a film diadalmasan járta be nemcsak a francia, de az angol, sőt német mozikat is. Szerzői Henry Dupuy-Mazuel és Raymond Bernard voltak, címe pedig Le Joueur d'Echecs (A sakkjátékos). Kempelen Farkas megszemélyesítője Charles Dulin volt. Tárgya a sakkgép keletkezésének francia forrásokban gyökeredző története: hogyan menti meg Kempelen Farkas sakkgépével Vorowski lengyel tisztet, akit Katalin cárnő, mikor megtudja a turpisságot, halálra ítél, de később mégis megmenekül a büntetés alól.

A filmnek azonban volt egy igen nagy hibája; nem igaz a sakkgépnek ez a története s nemcsak hogy Kempelen Farkast bárónak és lengyel nemesnek teszi meg, hanem hamis alapon építi föl ezt a csaknem egy évszázadon át világszenzációképpen hatott „gyermekjátékszer"-t, amint masináját szerzője nevezte.

A francia források szerint a sakkgép keletkezésének története a következő: 1776-ban Rigában egy félig orosz, félig lengyel ezred föllázadt, a lázadókat csakhamar leverték, de az összeesküvés feje, Vorowski tiszt súlyos sebet kapott: mind a két combját keresztül lőtték, mégis sikerült elmenekülnie az általános mészárlás elől, Oszlov orvosnál találván menedéket, de az orvos sem tudta megakadályozni, hogy Vorowski mindkét lábát tőből ne kelljen levágni. Ez időtájt fordult meg az orvos házánál Kempelen Farkas, aki Vorowskinak az orosz területről való kicsempészésére megszerkesztette a sakkautomatáját. Ebben rejtette el az orosz tisztet. Már közel voltak a határhoz, mikor II. Katalin cárnő hírt szerzett a sakkautomatáról s maga elé rendelte a gépet és Kempelent. A cárné meg akarta venni tőle az automatát, de Kempelen Farkas azzal tért ki az ajánlat elfogadása elől, hogy az ő jelenléte föltétlenül szükséges az automata működéséhez.

Ebből a meséből azonban egy szó sem igaz. Az 1734-ben Pozsonyban született Kempelen Farkas szülővárosában 1769-ben szerkesztette automatáját s története a következő epizódhoz fűződik.

A francia Pelletier Ozanam és Gyot Récréations Mathématiques című mutatványait mutatta be Mária Terézia udvarában, melyen jelen volt Kempelen Farkas udvari kamarai tanácsos is. Az előadás alatt a felséges asszony megszólította Kempelent s érdeklődött nála a mutatványok nyitja felől. Beszélgetés közben azt találta mondani az uralkodónőnek, hogy különb dolgokat is tudna ő ennél produkálni. Mária Terézia felszólította, hogy hát mutassa meg mechanikai talentumát s hat hónap mulva elkészült a sakkgép, mely még ebben az évben vagy a következő év elején bemutatásra is került legelőször is az udvarnál.

Az automata bemutatása a szenzáció erejével hatott. A gyöngébb idegzetű nők sikoltozni kezdtek, egyikük, egy palotahölgy, az ablakmélyedésbe húzódott meg s vetette magára a kereszteket, hogy távol tartsa magától az ördögöt, mellyel az udvari tanácsos „cimborál" . . . Mária Te-

rézia is egészen magán kívül volt s elragadtatásában így kiáltott fel: „Krutz'i Türken! Kempelen ist ein Hexenmeister!"

A csodálatos gépnek, természetesen, azonnal híre ment. Egy ideig csak szorgalmasan mutogatta Kempelen az érdeklődőknek, sőt amikor Pál orosz nagyherceg gróf Nord név alatt Bécsben járt, maga József császár üzent Pozsonyba Kempelen Farkasnak, hogy jelenjen meg a fejedelmi vendég előtt. Utána aztán maga a császár unszolta a magyar ezermestert, hogy gépével európai körútra menjen.

Első útja Berlinbe vezetett, hol Nagy Frigyessel játszott. Innen Párisba ment (1783), ahol Bouillon herceggel mérte össze erejét. Francia források szerint itt pattant volna ki a gép titka is, mely szerint benne ember volt elrejtve. De e leleplezésnek ellentmond az a körülmény, hogy Kempelen Farkas sakkgépével a következő évben — 1784-ben — Londonba megy s mint az egykorú lapok írják: Angliának Nagygyai s Tudóssai nem tsak helyben hagyják, hanem tsudállyák is Mesterséges Találmányát.

Ettől kezdve 20 éven át nem tudok a gépről semmit sem. Amikor 1804-ben meghal, fia, Károly, csakhamar eladóvá teszi az automatát s megvásárolja tőle Maelzet mechanikus. Hogy mit fizetett érte? Nem tudom, annyi azonban bizonyos, hogy 1806 február 6-án a K. u. k. Hofcommission für Regulierung der Wohltätigkeits-Anstaltenhez beadványt nyújtott be, melyben a sakkgép eladásából befolyt vételárat a szegények részére ajánlotta fel. Az udvari bizottság hálás köszönettel vette tudomásul Kempelen Károlynak e „nemes" elhatározását.

A vonatkozó okmányból nem állapítható meg, hogy kik kaptak belőle segélyt. Közöttük szerepel bizonyos Schmitt József könyvkereskedő is, aki 130 forintot kapott belőle. Kempelen Károly egyébként engedélyt kapott arra is, hogy a vonatkozó puhatolási jegyzőkönyveket betekinthesse s amennyiben olyan valakit óhajtana segélyben részesíteni, ki hivatalosan „lajstromozva" nincs, a hivatal a nyomozatot azonnal megindítja. A sakkgép vételára tehát a népé lett.

A gép később többször cserélt gazdát, míg végre Amerikába került, ahol 1840-ben árverés alá került, melyen 400 dolláért Croizier nevű bellevillei mechanikus vette meg. Tőle Mr. Willson Peale gyűjteményébe került, amelyben azonban 1854 július 5-én tűzvész áldozatává lett.

Kétségtelen, hogy a sakkozó gépben csak ember lehetett elbújtatva. Gondolkodó masinát ember fia még nem szerkesztett és sohasem fog szerkeszteni. A masinának fortélya nem is a körül a kérdés körül forog, hogy azt belülről esetleg kik igazgatták, hanem az a kérdés lenne eldöntendő, hogy a benne elrejtett egyén (Kempelen Farkas játék előtt mindig kinyitotta a szekrény ajtóit annak igazolásául, hogy benne ember elrejtve nincs) hogyan látta a szekrény tetején elhelyezett sakktáblán történt húzásokat s hogyan igazgatta annak belsejéből a török bábú karját és újjait?

Bizonyos azonban, hogy az automatát nem leplezhették le 1783-ban Párisban, mert elképzelhetetlen, hogy akkor a következő évben Londonba ment volna vele Kempelen Farkas, de ettől a körülménytől eltekintve, ellentmond ennek a föltevésnek több hivatalos okmány is. A fia által történt eladásra vonatkozó irat mint „találmány"-t említi a gépet, sőt amikor az 1822-ben elhalt Kempelen Károlynak özvegye kegydíjért folyamo-

dik, folyamodványában legfőképpen Kempelen Farkasnak a sakkgép körüli hervadhatatlan érdemeire hivatkozik s a kegydíjat meg is kapta. Elképzelhetetlen tehát, hogy az automata titka már Kempelen Farkas életében megállapítást nyert volna, hiszen ez a kis „csalás" kedvezőtlenül befolyásolta volna hivatali pályáját is, már pedig 1798-ig szolgált, mint udvari kamarai tanácsos, 1789-ben a bécsi Képzőművészeti Akadémia tiszteletbeli tagjai sorába iktatja s élete végéig előkelő szerepet játszott a társadalmi életben.

A francia filmben még két tévedés van. Az egyik: megteszi Kempelen Farkast bárónak, a másik: mint lengyel nemes szerepel. Ámde sem báró, sem lengyel nemes nem volt. A család ősrégi angol-szász eredetű s a magyar indigenátusban 1772 július 15-én Kempelen Farkasnak apja, Kempelen Engelbert pozsonyi harmincados személyében részesült. Báró ugyan lehetett volna, de — úgy látszik — nem ambicionálta. Legalább Mária Terézia 1780 november 20-iki kelettel többek között a következőket írja Mária Krisztinának: „... Amiről levelében említést tesz, mint megtörtént dolgot fogom említeni a császárnak... A bárói rang teljesen tőle függ..." Kempelen Farkas általában sűrűn fordul elő Mária Terézia leveleiben s egyike volt az uralkodónő legbizalmasabb tanácsosainak.

Kár, hogy a sakkgépről nem készül magyar film, noha a folyó évben ünnepeljük Kempelen Farkas születésének kétszázados évfordulóját. Nagyon szépen bele lehetne szőni Mária Terézia egész korát s módunkban állana Kempelen Farkas sakkgépének történetét is az igazsághoz híven filmen megörökíteni. Az élelmes franciák egy jó filmtémáért elkalandoznak még idegenbe is, megtesznek egy magyar embert lengyel nemesnek s teljesen téves alapon állítják be az automata történetét, mert érdekes és világkörüli útra számítottak. Mi magyarok pedig összetett kézzel nézzük, hogyan szedegetik fel előlünk legjobb filmtémáinkat s hogyan hamisítják meg a magyar történeti igazságokat.

KEMPELEN BÉLA

Magyarosan!

Helytelen: koszorúslány; helyes: nyoszolyólány.

*

Nyelvtani hibák: magatartásom, magaviseletem, névnapom, sőt nevenapom is; helyesen így mondjuk: magamtartása, magamviselete, nevemnapja.

*

Sok visszaélést követünk el a „létére" szóval, mert nem tudjuk, hogy ebben benne lappang az „ámbár, habár, noha." Ha azt mondja valaki: „Gazdag ember létére soha egy fillért sem ad a szegényeknek", az helyes magyar beszéd, de nem szabad mondani: „Gazdag ember létére marékkal szórja a pénzt."

A bűbájos Délamerika

Érdekes megfigyelni, milyen különböző elképzeléseik vannak azoknak Délamerikáról, akik nem ismerik ezt a földrészt. Az egyik a végtelen, papagályoktól hangos őserdők honának, a másik az ősi inkakultúra földjének, vagy pedig a hatalmas állatcsordáktól hemzsegő Savanna-tájnak véli. Vannak megint olyanok, akiknek képzeletében hétezer méteres havasok és regényes gleccserek képe jelenik meg ennek a kontinensnek a neve hallatára. És valójában mindenkinek igaza van. Délamerika arculata végtelenül változatos. Vannak szűzi őserdei, hóborította vulkáncsúcsai, beláthatatlan fennsíkjain pedig zúgva rohannak át a vad hurikánok. És megtaláljuk a végnélküli pampákat is, amelyeken milliónyi ló és szarvasmarha vándorol, és megtaláljuk az ősi inkakultúra emlékeit: azokat a várakat, amelyeket gigantikus palotáikkal és még romjaiban is hatalmas városaikkal, mintha mesebeli óriások varázsolták volna a perui és bolíviai fennsíkra és a Titicaca-tó fölé meredő több ezer méteres sziklabércekre.

Éppen ezért Délamerika több tekintetben sokkal érdekesebb, mint Afrika, amelyet csak északi és déli részein szegélyez az igazi kultúra és az igazán megszervezett államok és ezért nincsenek is olyan éles kontrasztok, mint Délamerikában. Innen van azután, hogy ahány ember, annyiképp képzeli el ezt a világrészt. Itt ugyanis majdnem mindenütt egymás mellett látjuk a legmodernebb civilizáció eredményeit és a vad romantikát, aminek összekeveredése lebilincselő képet nyújt. Képzeljük csak el, hogy az olyan kétmillió lelket számláló város, mint Rio de Janeiro: a csodás körútak, paloták, szállók, villák és parkok, az őserdő közvetlen szélén fekszik. Gondoljunk továbbá arra, hogy az egyes államok közti határt, mint például Kolumbia és Venezuela között, csak repülőfölvételekkel lehet megállapítani, mert olyan áthatolhatatlan erdőségeken vonul, amelyekbe fehér ember még nem lépett be és amelyeknek vérszomjas őslakói előszeretettel vadásznak a betolakodó idegenekre. És képzeljük el Bolivia különös éghajlatát, — mert hiszen ez az ország a tenger színe fölött háromezer méter magasan fekszik, — az egyenlítő közelében. S ne feledkezzünk meg gépkorszakunk legnagyobb csodájáról, a Panama-csatornáról sem, amelyet a legsötétebb őserdőkön keresztül létesítettek és amelynek partjain szép és tiszta trópusi városok keletkeztek.

*

Most még gondoljunk arra, hogy Délamerika tíz állama közül maga Brazilia majdnem akkora, mint Európa, húszszor oly nagy, mint Németország, lakossága azonban csak félannyi, mint Németországnak. Legyünk tudatában továbbá annak, hogy Peru mintegy három-négyszer oly kiterjedésű, mint a német birodalom, viszont lakója nem több mint Magyarországnak, amelyet pedig területileg tizenhatszorosan felülmúl. Elméletileg az Amazón medencéjében az egész emberiséget le lehetne telepíteni. Brazilia kiterjedése például oly nagy, hogy az órák az ország keleti és nyugati részei közt több órai eltérést mutatnak.

Ha futtában végiggondoljuk mindezt, némi fogalmat nyerünk a kontinens jövőjének fantasztikus lehetőségeiről.

Alig képzelhető el szebb utazás, mint fölkeresni Délamerikát. A tengeri út nem túlságos hosszú, de nem is rövid és testi-lelki fölüdülést biztosít. És ha csupán csak a Rióba való nyolc napos utat kockáztatjuk, ennek a városnak csodái akkor is olyan rendkivüli élménnyel gazdagítanak, amely fölér bármily hosszú európai utazással. Az Európa és délamerikai hajóút már magában is két kontinens érdekességeit tárja elénk. Ha azonban csak néhány hetet töltünk a szárazföldön, s akár Rióba, Montevideóba vagy Buenos Airesbe utazunk, minden fantáziát túlhaladó képek fogadnak bennünket az ellentéteknek eme földrészén.

Ime, Buenos Aires, a modern kétmillió lakosú város, amelyben egész olasz, angol és német városnegyedek épültek. A város mögött a végtelenségbe vesző pampák kezdődnek. Megtekinthetjük az állattenyésztő nagybirtokokat, felhajózhatunk a folyón a Kordillerákig, vagy délre és nyugatra az ismeretlen Argentiniába, gyönyörködhetünk a gauchók táncában és egy éjtszaka átkelhetni az Andeszeken Chilébe, ahol a déli partokon kiterjedt virágzó német telepekre bukkanunk. Argentiniában, amelyet a régi spanyol lakosság mellett az európai bevándorlók építettek ki, rendkivül erős nemzeti érzést tapasztalhatunk. Ha átkelünk a La Platán, fölkereshetjük a kitünően kormányzott Uruguay fővárosát, a szép Montevideót. Buenos Airesből azután alig három napi vasúti utazással La Pazba, Bolivia székvárosába érkezünk és ezzel a havasok, az ősi indián kultúra és a felföldi élet világába, ahol mindúntalan találkozunk az érdekes ruházatú, lámacsordákat terelő indiánusokkal.

*

Argentinia és Brazilia fővárosa közt alig pár nap a hajóút. Braziliának egészen más története van, mint a többi kilenc államnak. Az ország lakossága portugál és volt idő, amikor császár kormányozta. A hivatalos nyelv tehát nem a spanyol, hanem a portugál. Az itteni német telepek lélekszámát egyesek néhány százezerre, mások viszont több mint egymillióra becsülik.

Brazilia tulajdonképpen államszövetség, amelynek neve Braziliai Egyesült Államok. A Délamerikában tapasztalható ellentétek itt a legszembeszökőbbek. Itt van Santos kikötő, ahonnan az ország kávétermését szállítják szerte a világba, mögötte pedig Sao Paulo, egy meggazdagodott birodalom hatalmas városa. És a főváros, Rio de Janeiro, amelynek báját, szépségét, gyönyörű fekvését nem lehet más várossal össze sem hasonlítani. Mögötte a cukorsüveg alakú, őserdőbeborította hegylánc, ahonnan orchideaillatot hoz az esti szél. A legmagasabb fokú civilizáció szomszédságában óriási területek fekszenek, amelyeket ember még nem tudott meghóditani. S emlékezzünk meg az Amazon folyamról is, amelyen óceánjáró gőzösön napokig utazhatunk és megcsodálhatjuk a fantasztikus mesevilágnak tetsző partok trópikus csodáit.

Amikor a kontrasztok ilyen tömege vonul el az utasok előtt, megérthető, hogy mindegyiküket Délamerika más és más képe ragadja meg, de egyben az ellentétek és különlegességek eme tobzódása adja meg a földrész sajátságos varázsát is.

KASIMIR EDSCHMID

Csang-szo-lian hazamegy

Sohasem volt még a távoli „Mennyei birodalom"-ban, csak egyet-mást homályosan hallott róla. Ezzel sem törődött sokat. Nem érdekelte. Csang-szo-liannak csak egy valami volt fontos. A kenyér. A szűkös, száraz kenyér, amiből eltengetheti igavonó, örömtelen kis kuliéletét. Kína, ez a roppant, eltespedt, megkorhadt birodalom, hajdani császáraival, mitikus múltjával, a filozófus vallásalapító Konfucsevel, Lao-csevel, a porcellánpagodákkal, mandarinokkal, mind összevéve zűrzavaros egyvelegben gomolygott Csang-szo-lian agyának egyik kis zúgában.

Még a nagyapja kivándorolt Kínából. Rossz volt a rizstermés, tízezer számra haltak éhen az emberek és az öreg Csang legjobbnak vélte, ha másutt üti fel a sátorfáját. Csang-szo-lian így már San-Francisco kínai negyedében látta meg a napvilágot. Ott hányódott-vetődött, jó korán hozzászokva a kenyérszerzés örömtelen robotjához. De a hangos, nyersbeszédű, könnyen öklöződő yenkik földjén nem bírta ki sokáig. Hallott aztán Európáról is, ahol szintén fehérbőrűek élnek, akik szelídebbek, mint ezek az amerikaiak. Megpróbálja, hát ha ott jobb lesz?

Addig fontolgatta, tervelgette a dolgot, míg végül is elhatározta, hogy nem marad tovább a sokcsillagos lobogó országában. Megszámolta a dollárjait. Éppen, hogy kitelt belőlük a hajójegy az európai óceánjáró III. osztályára.

Így került Csang-szo-lian Európába. Folytatta, amit Amerikában megkezdett. Gyöngyöket, csecsebecséket, kis kínai bálványokat árusítgatott, amik ugyan — nem az ő lelke rajta — nem a Sátán birodalmából kerültek hozzá, dehát ha olyan furcsák ezek a fehérek, hogy mindig az után bomlanak, ami távoli, messzünnen való. Csang-szo-lian lelkiismerete ebben a dologban teljesen nyugodt volt. Arra meg hamarosan rájött, hogy Európában sem nagyon mások az emberek, mint odaát, ahonnan eljött. Akadt, aki szép szóval, kedvesen beszélt vele, vásárolt a portékájából, de még többen gorombították le. Kiszidták, elkergették, a villamoson elültek mellőle, mintha ragályos beteg lett volna. Kinevették, megbámulták sárga arcbőrét, mongolos arccsontját, ferde szemét. Pajkos gyermekek még kővel is megdobálták.

— Ni, a sárga kutya, — hallotta sokszor az idegenek nyelvén, mert már ennyit megértett belőle mindenütt.

El is tünődött rajta nem egyszer. Ezek a fehérek azért vetik meg, azért nézik le őt, mert más a bőre, mint az övék. Sárga, pedig ember ő is, mint ők és a többi sárga testvérei is ott a messze birodalomban nem éppen legalja söpredék.

Csang-szo-lian sokat elgondolkodott ezen. De nem szólt semmit. Egyedül van s azok tengerszámra. Nem lázadt, nem hangoskodott. Tűrt csendesen, szótlanul. Mindent elviselt. Ha kikergették valahonnan, elsompolygott, mint egy megvert kutya. Közben mosolygott. Ha jó, ha rossz érte, mindig mosolygott. Éveken át derűs volt az arca, bárki látta.

— Gyáva kutya! — mondották róla, de Csang-szo-lian ezen is csak mosolygott.

Közben bekóborolta fél Európát és eljutott Magyarországba is. Budapestre. Furcsa nép, állapította meg mindjárt. A nyelvük nem hasonlít sem az angolok, sem a franciák, sem a németek beszédéhez. Valami más fajta. Aztán itt megeszik a piros paprikát is. Akár csak ők Kinában! És nem is olyan gorombák, kemények, mint másutt.

Csang-szo-lian nem érezte rosszul magát a dunaparti magyar metropolisban. Ott a Keleti-pályaudvar mögött, a Nefelejts-utcában vett ki magának „lakás"-t. Homályos, szűk hálófülke volt, egyetlen bútorzata egy szalmazsák, meg rozzant asztalka csonkalábú székkel. De Csang-szo-lian keveset törődött a „berendezés"-sel. Csak aludni járt ide késő éjtszaka. Nappal a városban bolyongott. Árulgatta a gyöngyöket, a disztárgyakat. Éppen, hogy szerény ebédjére és szegényes lakására futotta a keresetből. A szalmazsákjában ugyan elrejtve próbált kuporgatni valami pénzecskét. Mire megöregszik, tehetetlen lesz. Neki nincs senkije . . .

Már a harmadik esztendőt érte meg Csang-szo-lián Budapesten. Lassankint már kotyogni kezdett néhány szót magyarul. Hírre is vergődött. Úgy hívták őt: a „gyöngykirály".

A kedvenc kínai gyöngyárus ezen is csak mosolygott, mint a kövér háziasszony jóindulatú bíztatásain:

— Ej ha, Csang úr, még megérjük, hogy itt marad nálunk. Jó volna kinézni valami helyes magyar menyecskét . . .

Csang-szo-lian nevetett és legyintett a kezével. Ráér még erre. Közben megint elmúlt néhány hónap. És egy hideg este, amikor gyöngyökkel tele kis táskájával hazabotorkált, a háziasszonya lelkendezve fogadta. Újságot lobogtatott a kezében. Nagy, ordító betűk kiabálták az első oldalon: Háború Keleten!

— Hallja, Csang úr, háború van maguknál. A japánok szorongatják Kínát. Itt áll az újságban . . .

Az örök mosolygó és mindig lesütött fejű Csang-szo-lian életében most legelőször elfelejtett mosolyogni. S mintha megdobbant volna a szíve.

— Nézze, csak nézze . . . Itt van, hogy a japánok ezerszámra öldösik ott a népet. Azt írja az ujság, hogy a kínaiak félnek, hogy a maga nációja gyáva s nem mer szembeszállni az ellenséggel . . .

Csang-szo-lian, a mindig alázatos, mosolygó gyöngyárús szeme most haragosan megvillant. Szinte kitépte az asszony kezéből az újságot. Szavakat látott benne, amelyek ismerősek voltak neki: Sanghai, Szapei, Csangkaicsek, Nanking . . . Agyát vérhullám borította el . . . Hogy a kínaiak gyávák . . . Nem, nem . . . A megcsúfolt, orvul megtámadott „Mennyei birodalom", a sárkányos lobogók földje . . . Odatartozik. Sohasem látta, de most érzi, hogy az övé, bár annyicska földje sincs ott, amennyi egy rizsszálat felnövesztene. De ott élnek az ő testvérei . . . S minden rúgás, ütés, gúnyolódás, ami csak érte az életében, most egyszerre fájt benne, egyszerre lobogott, lázadozott . . . Az ő sorsa azoké is . . . Most érzi . . .

Csang-szo-lian berohant a szobácskájába s a szalmazsák rejtekéből előkotorta pénzét. Talán elég lesz hajóra — odáig . . . Keze ökölbe szorult, hajlott termete megmagasodott és szája elszánással viharzotta:

— Hazamegyek! . . .

MIHÁLY LÁSZLÓ

Álarcok*)

Nagasaki, február 3-án.

Tegnap három régi, hiteles és csodálatos japán álarcot vásároltam. Azonnal felakasztottam őket a szobám falára és azóta nem tudok betelni a nézésükkel. Az ember nagyobb művész a természetnél. A mi igazi arcunk hervadtnak és kifejezéstelennek látszik ezekkel a némi fából és lakkból előállított tárgyakkal szemben.

És amint nézegettem őket, ezt gondoltam: hogy lehet az, hogy az ember testének minden részét, még kezét is befödi s csak a legfontosabbat, az arcát hagyja meztelenül. Ha ugyanis befödjük minden tagunkat szeméremből vagy szégyenből, miért nem fedjük be az arcot is, amely rendszerint kevésbbé szép és tökéletes része testünknek?

A régi és a primitiv népek, amelyek sok tekintetben okosabbak voltak, mint mi, az élet legkomolyabb és legszebb cselekedeteinél álarcot öltöttek és öltenek ma is.

A régi rómaiak, akárcsak ma a vadak, álarcot tettek föl, amikor harcba szállottak ellenségeikkel. A varázslóknak és papoknak is álarcaik voltak szertartásaik és varázslásaik számára. A görög és latin színészek sohasem léptek föl álarc nélkül. Japánban csak álarcban lehetett táncolni (ezek is, amiket vásároltam, a Ganzso-raku nevű tánchoz való álarcok és a Heian-korig nyúlnak vissza). A középkorban a jámbor társulatok tagjai csuklyával borították be arcukat, amin két nyílás volt a szemek számára. Aztán még eszembe jut Khorasszán elfátyolozott prófétája, a velencei tizek tanácsa, a vasálarcos. Egyszóval: háboruban, művészetben, vallásban, igazságszolgáltatásban minden fontos dolog álarcban történt.

Ma ezen a téren nagy visszaesés van: álarcokat ma már csak farsangi bohócok, rablók és autóvezetők használnak és hozzá a farsang majdnem halott s az útonállók mind ritkábbak lesznek.

Nézetem szerint az álarcnak ruházatunk tetszés szerint változtatható darabjának kellene lennie, mint a kesztyűnek. Miért mutogassunk olyan arcot, amely gyakran csak megalázás számunkra és sértés másokra? Mindenki azt a külsőt választhatná magának, ami neki a legjobban tetszik és azt, ami lelki hangulatának legjobban megfelel. Mindenki csináltathatna magának néhányat és hol ezt, hol azt tehetné föl, a nap hangulata vagy foglalkozásának természete szerint. Mindenkinek a ruhatárában a kalapok mellett ott kellene állania például a szomorú álarcnak a részvétlátogatások és temetések számára; egy bősz kifejezésű álarcnak veszekedések és párbajok számára; egy patetikus és szerelmes álarcnak flörtök és eljegyzések számára; és egy nevető álarcnak vígjátékok és társaságok számára és így tovább.

Azt hiszem, hogy az álarcok általános használata a következő előnyökkel járna:

1. Egészségügyi előny: az arcbőr védelme.

---

*) Mutatvány Giovanni Papini „Góg" című könyvéből.

2. Esztétikai előnyök: az olyan álarc, ami megrendelésre készül, mindig szebb volna, mint a mi természetes arcunk és megkíméine bennünket oly sok hülye és torz arc látásától.

3. Erkölcsi előnyök: a színlelés szükségessége, azaz arcunk átszínezése olyan érzelmekre, amiket sohasem éreztünk, rendkivül lecsökkenne és csak a beszédre korlátozódnék. Így például látogatást tehetnénk egy-egy szerencsétlen barátunknál anélkül, hogy kényszerítve volnánk arckifejezésünkben színlelni egy olyan fájdalmat, amit nem érzünk.

4. Pedagógiai előnyök: az álarc állandó használata, miként azt Max Beerbohm az ő Happy Hypocrite című munkájában kimutatja, végül is átalakítaná arcvonásainkat és megváltoztatná jellemünket. Egy kolerikus ember például, aki hosszú éveken át egy szelíd és békés kifejezésű álarcot hordana, végül is levetné magáról a harag élettani tüneteit, sőt lassanként dühre való hajlandóságát is. Ezt a pontot különösen el kellene mélyíteni és a pedagógiára, nemkülönben a zseni mesterséges kitermelésére alkalmazni. Valaki, aki tiz évig Raffael álarcát hordaná az arcán és állandóan remekművek között élne például Rómában, egész könnyen nagy festőművésszé válhatna. Miért ne lehetne ennek az elvnek az alapján a tehetségek előállítására egy intézményt alapítani?

Fordította: NYISZTOR ZOLTÁN

A mai horvát irodalom

A jelenkori horvát irodalom irányát, törekvéseit, művészi formáját rövid tanulmány keretében összefogni nehéz. Minden ilyen kisérlet a hiányosság érzetét keltené. Arról azonban lehet szó, hogy a hagyományos és a mai lélek nyugtalanságában fogant új irodalom között sodródó, a világszemléleti és a filozófiai kérdések napi zűrzavarában tétovázó s a mindjobban feltornyosodó problémákkal érdekesen küzdő horvát szellemiség néhány olyan szembeszökő jelenségére mutassunk, amely,ha nem is sajátosságának, de életképességének, fejlődési lehetőségének és az európai irodalmi közösséghez tartozásának értékes bizonyítéka. Az európai szellem viharosan zúgó áramlatától, a világ újjászervezési munkájára mutató lázától, a nagy nemzetek írói éppenúgy nem tudnak elzárkózni, mint ahogy kis népek szellemi alkotói sem tudnak félreállni. Minden nemzet irodalma nagyjából azt a tradicionális és az új célokat kereső mai irányvonal között vergődő, jobbra és balra szakadó frontot mutatja, ami a mai Európa zavaros szellemének pontos képe.

A horvát irodalom utolsó tíz éve azt bizonyítja, hogy fő irányvonala az igazság szenvedélye, az eszme védelme, tehát azok az ideálok, amelyek napi kérdéseinket az általánosság magaslatára igyekeznek emelni és a megoldást minden ember számára keresik.

A világ Pen-Clubjainak tavaszi dubrovniki (raguzai) kongresszusa lehetőség volt arra, hogy a föld majdnem valamennyi országából megjelent íróknak a szerb, horvát és szlovén népek irodalmát bemutassák. Eb-

ből az alkalomból jelent meg az „Anthologie des Conteurs Croates" francia nyelvű novella anthológia, — Jean Dayrenek, a reprezentatív külsejű húsz íves kötet fordítójának értékes bevezetőjével, aki hosszú éveken át a zágrábi egyetemnek volt francia irodalmi lektora és jelenleg a firenzei egyetemen működik — és a „Kroatische Dichtung" német lírai gyűjtemény, — a hűségre törekvő hajlékony lírai erezetű fordítás Zlatko Gorjannak, a kitünő költőnek szép munkája, mindkettő a Hrvatska Matica, Zagreb, kiadásában. Ezek a kötetek, a két testvérnép irodalmától teljesen elkülönülve, az utolsó ötven év horvát irodalmának körvonalait próbálják megrajzolni.

Nyissuk föl ezt a két anthológiát, vegyünk elő néhány nevet és ha némi fenntartással is, — mert néhány sorba, néhány névre szorítkozva nem lehet tökéletes jellemzést adni, — próbáljunk rámutatni azokra a lelki adottságokra, amelyek az új horvát irodalom sajátosságai.

A horvátok Jókaijának: August Šenoának romanticizmusából, a pesszimizmustól örlődő Vjenceslav Novak szociális ideálokkal súlyos naturalizmusából tör elő az új horvát elbeszélő irodalom, amelynek első étappejában a természet képei, a természet ősi erői és népi problémák idillikus helyzetei kapnak helyet. A szlavóniai Josip Kozaracnak a nagyvárosban félszegen mozgó, kultúrától megzavarodott parasztja, Vjenceslav Novak öreg tengerészének nyomorúságosan sivár élete, a nemrégen elhunyt Dinko Šimunovićnak egy gyávának csúfolt pásztor fiúcska primitiv, gyermekélményének színes, érett pszichológiájú rajza, a klasszikusan nemes költő Vladimir Nazornak a vízhiányban szenvedő és egymással élethalálharcra kerekedő tengerparti városka lakóinak küzdelme, Milon Ogrizovičnak egy a tiszta gyermeki lélek áhitatos hite és a halálra készülő öregasszony primitív Isten-imádata lírain finom találkozása, Ivo Andrićnak a török pasák boszniai hódoltsága idejének kedves humorral megírt epizódja mutatják a mult század végétől máig fejlődött romantikus naturalista irodalmat, amelynek valósága fokról-fokra szélesebbé, átfogóbbá, élményben sűrítettebbé és művészi eszközeikben is gazdagabb vegetációjúvá izmosodott. A népi irodalom, a paraszti kép Mile Budak velebiti erdész-históriájából és Slavko Kolarnak a bikáját eladni akaró italos paraszt tragikómikus novellettjéből sarjad az egyetemes problémákat adó irodalmi törekvések mellé. A dolgok mélyére látó, az eseményekből igazságot kereső és az élet hétköznapi, torz eseményeit megmutató új elbeszélők orosz irodalmi emlékekkel és a mai lélekanalizisből kibontakozó, embert formáló művészettel telített novelláikban világítanak egyéniségükre és a legdöntőbb hatású elbeszélő Miroslav Krleža, a horvát irodalom legjelentősebbje, akinek „Baraque 5 bis" című elbeszélése megdöbbentően hű keresztmetszetben mutat be egy frontmögötti katonakórházat, lebontva előttünk a deszkafalakat és megjelenik előttünk a volt monarchia valamennyi nemzetének sebesült, halálba hörgő nyomorultja, agonizálók és italba butulók jajjától, egy beteg diák lázálmaitól terhes és elmoshatatlan hatású danse macabre. Ez a novella több az egyszerű leírásnál, seregszemléje a háború áldozatainak, lélektani tanulmánya a halálba kergetett embermilliónak és meglátni benne az írót — nemcsak a kis horvát irodalomra gondolva — a legritkábban és csak a legnagyobbakon észrevehető elbeszélőképességgel, amely csodálatos kész s

úgy ömlik belőle az igaz átélés, mint ősi forrásból, amelynek nyílása most szakadt fel. August Cesarecnek, egy öreg parasztasszony mérhetetlen kapzsisága tragikusan szomorú áldozatairól, a korán elpusztuló lelencgyermekekről lélekzetet elfojtó, a primitív emberek nehéz életéből kidermedő hatású novellája, két korán elhunyt írónak: a költő A. G. Matošnak egy zágrábi állami tisztviselő véletlenen lezüllő életének tragikus rajza s Milutin Nehajev oroszos levegőjű, az oblomovizmustól súlyos diáktörténete a világvárosba kerülő medikusról adnak még hű képet a horvát elbeszélő irodalomról, amit a mult századvégi Janko Leskovar drámai novellája a megőrült falusi tanítóról, a fiatal Alija Nametak merész erotikával fűtött boszniai története egy gyilkoló muzulmánról és Ivana Brlič-Mažuraničnak a népi mondák motivumaitól színes erdei meséje érdekesen egészítenek ki. A pozitiv, új horvát elbeszélő irodalom kialakulásának további lépéseit Krležától és Cesarectól várhatjuk, az ő kritikai emberi-európai szemléletükben van az új öntudat és az a továbbvivő erő, amely Európa délkeletén is a színtézis sodrásába került.

A lírai gyűjteményen erősen megmutatkozik az alkalmi összeütöttség, így az anthológia jellegét nem nagyon igényelheti, azonban ebben a fogyatékosságában is szolgálatot teljesít. Petar Preradovič romantikus, Silvije Strahimir Kranjčevič gondolatokkal tépelődő versein át jut el a modernekig, A. G. Matošnak a harangzúgás-hangulatából a végtelenbe síró lirájáig, Dragutin M. Domjanič melancholiától finom szimbolizmusáig, Vladimir Nazor epikus motívumú, a klasszikus élményeket alázatosan tökéletes formába öntő szonettjeiig, majd Ivo Andrič fenséges nyugalmú őszi énekét, Augustin Ujevič erősen individualista lírája több darabját bemutatva, ér a horvát líra jelenéig: Miroslav Krležáig, — akinek egyszerűségben is roppant erejére, ritmikus lendületére csak az „Exodus az őszben" című verse mutat, — s Gustav Krklecig, zenei és irodalmi élményeinek zengő szavakban színesedő két finom verséig.

Úgy tünik, a mai lira nem igazi arca a horvát irodalomnak, de életéhez mégis hozzátartozik. A XX. század lírai epigónjainak egyhúrú sírámjaitól, a kísérletező zenithisták lírai anarchiájától felszabadúlva, még a mult századvégi orosz lirikusok tépelődő szomorúságát és ősi, keleti pásztortüzek mesze világító lángjait lobogtatja s a föld szaga, az ipari élet materializmusa, az alvó kisvárosok szánalmasan szürke eseménytelensége még nem érett új lírává. De ha a legifjabb költői nemzedék hűen követi az előttejárókat s Kranjčevič filozófiai tépelődésein át, materializmuson felülemelkedő lelki kollektivitásra eszmél, úgy bizonyára kikényszeríti azt a jövőt, ami még ismeretlen költők lelke mélyén forr.

Amit itt elmondani igyekeztünk, az semmi szín alatt sem akar az új horvát irodalom tökéletes képe lenni, éppenúgy, amint a jellemzések sem igénylik a végleges értékelés jellegét. Az ismertetés első, becsületes szándéka ez a néhány mondat és még sokat kell tudnunk egymásról, hogy a megismerés teljessé válhasson.

KÁZMÉR ERNŐ

Die Tragödie des Menschen

„Az ember tragédiája" bécsi előadása

Szini előadás folyik-e ma a Burgszinházban vagy istentisztelet? — kérdezzük, amint a függöny először felgördül vagy inkább mint felhő- és ködtömeg eloszlik, miközben már fölzendül az áhitatos mennyei szimfónia. — Mind a kettő, mondjuk azután, mikor a játék megindul. Madách Imre drámai költeménye úgy, ahogy Bécsben előadták, már nem annyira bölcsészeti munka, mint vallásos misztérium — persze a középkori színvonalon túl messze a gondolat magasságába fejlesztve.

Már az első, az égi jelenet, mely a mind hangosabb és lelkesebb angyali ének közepette egy sugaras fénykörnek az ősködből kibontakozásával kezdődik. Tulajdonképpen csak három hatalmas sugár nyúlik ki a fényrózsából fölfelé és két oldalra; az így alakuló kereszt negyedik, lefelé mutató szárát angyal-alak fedi el. Ez a keresztény vallási képzettel gyönyörüen megegyező ábra tünik fel újra a paradicsomon kívüli térség fölött is, a bűnbe esett emberpár előtt, belőle hangzik ki a „Küzdj és bízva bízzál", ez búcsúzik halványulva, mikor a nézők szemei még a végszavak elhangzása, a ködfüggöny leszállása után is igézetten csüggnek a színpadon.

„Az ember tragédiájá"-t így kell adni, csakis így vagy ehhez hasonlóan szabad adni ezután Magyarországon is, — ez a benyomásunk az egész estén keresztül. Ezután nem szabad minket semmi túlzott realizmusnak megtévesztenie a nagyszerű cselekvénysorozat álomjellege felől. Nem kell okvetlen a költemény minden sorának elszavalásra kerülnie; hiszen ezek nem egyikét csak elolvasva érti, élvezi az ember igazán. És nem szabad többé elmaradnia Salmhofer kisérő zenéjének — ott sem, ahol már nem Mohácsi fordításában adják Madách művét.

Ez a zene Röbbeling színpadi rendezése mellett a legelismerőbb különemlítést érdemli. Miként már érintettük, ez a zene minden képet megelőz, bevezet, kísér, összefoglal. Mindegyiket a maga jellege szerint: elragadottan vallásos az égi jelenetekben, valamint Péter apostol megjelenésekor is, misztikus Egyiptomban, tisztán egyszerű Athénben, érzékien lágy Rómában, komoran egyházias Bizáncban, gavotteszerűen játszi Prágában. A párisi jeleneten természetesen a Marseillaise uralkodik, a londoni jelenet zenéje enyhén vásári. A falanszter-jelenet motívumát a gépek zúgása adja, a jégkorszak zenéje csak halkan mélabús lehet. A végjelenetben azután az előbbi motívumok futólagos ismétlése után visszatér a mennyei akkord.

Mintha ez a zene sugalmazná, hozná csak az álomképeket, melyek eleinte szintén halványan, elmosódottan, de azért máris mozgalmasan bontakoznak ki a ködből. Mint egy igazi álomban új és új részleteket — óriási szfinkszet, Pallas szobrot, gépóriást, messzelátót, ágyút fedezünk fel, mely kétségkívül már eleve ott volt, de csak a történés során lép

tisztán tudatunkba. Az így megindult álom ugyan csakhamar szinte lidércszerűen élénk, majdnem a valóságnál élénkebb lesz; pillanatok alatt lejátszódik szemünk előtt az egyiptomi gúlák betemetése az évszázadok pora által, a római istenszobrok összeomlása, a londoni piac nyüzsgő alakjainak halálba vonulása. Emberi alakok, sokaságok, melyek előbb még lekötötték az álmodó szemét — és ezzel a miénket is, varázslatos gyorsasággal eltünnek, mihelyt az álomnak a költő intenciója szerint más irányt kellett vennie.

Összehasonlítások persze álmodásunk közben is fölmerülnek. Visszaemlékszünk a budapesti Nemzeti Színház messzemenően szöveghű, józan és világos előadásaira. A szegedi szabadtéri előadásra, mely a salzburgi Jedermann-színpad misztikus varázsát nem minden eredmény nélkül kötötte össze az orosz forradalmi színjátékok tömeghatásaival. Eszünkbe jut a prágai előadás-sorozat még a régi monarchia idejében, amikor Madách művét a 25. előadás után a császári hatóság betiltotta, mert Csehország fővárosában nagyon is tetszett a Hradsin-jelenet és a Marseillaise.

A bécsi színrehozatalt mindenesetre befolyásolta, hogy a közönség nagy részénél a Faust ismeretét, Goethe ezen műve, mint az egész világirodalom remeke iránti lelkesedést kellett föltételezni. Szinte a tapintat kérdése volt, hogy Madách művének azokat a jeleneteit, melyek nagyon is ama nagy elől hatását mutatták, például a Föld szelleme körül, ne igen domborítsák ki. Persze a két remekmű közt leginkább közös „égi prológ"-ot mégis érvényre kellett juttatni.

A képeknek az az átrendezése, melynek folytán a Gréve-tér után nem következik újra a Hradsin, Danton nem lesz újra Kepler, egyszerű technikai újításnak látszik, pedig sokkal több ennél. „Az ember tragédiája" megírásakor valóban úgy látszott, mintha a francia forradalom 1848-as utórezgésével együtt epizód maradt volna az emberiség történetében, mely után nemlényeges változásokkal a dolgok régi rendje állott helyre. Ma ellenben már tudjuk, hogy az 1789-iki események hatása még csak a Madách idejében „mai" világot ábrázoló londoni jelenet helyzetképével sem zárult le.

Még két helyen van az az érzésünk, hogy a költő majd nyolc évtizeddel ezelőtt mást látott maga körül, mint mi ma. Az egyik, midőn a kőszívű angol gyárosok azt mondják munkásaikra: miért van hat gyermekük? Ma bezzeg mind kevesebb ipari bérmunkásnak lehet ezt a szemrehányást tenni. A másik a híres „kevesebb ember és több fóka legyen" fohász. Ma bizony úgy állunk, hogy sokkal több fóka van, mint amennyi az emberiségnek szükséges, ám éppen azért nem jut sok-sok ember fókához, mert az ő kezemunkája nélkül is elég fóka kerül terítékre azok számára, akik a vadászterületeket birtokolják. Ám lehet, hogy az új jégkorszakig megint másképen lesz és a költőnek lesz igaza . . .

Hartmann Pál, Eis Mária, Tressler Ottó és a sok sok többi szereplő alakítása is bőséges, elismerő méltatást érdemelne, ha erre terünk lenne. Így még csak a játék egy résztvevőjét említjük meg különösen és ez — a közönség. Külön élvezet végigtapasztalni, milyen lankadatlan, áhitatos, lelkesült figyelemmel kíséri végig a Burgtheater népe a több mint három órás előadást, melyet csak egyetlen szünet szakít meg, a többi idő alatt

legalább a zene tartja ébren az érdeklődést az éppen csak elhomályosuló és azután mindjárt új kép elé oszló ködfüggöny mögül. Talán már a szintén megszakítás nélkül pergő nagy hangosfilmek fegyelmezték annyira a közönséget, hogy két órán át sem érzi felvonásközök szükségét. Éppen hogy a színpad elhomályosodásának perceiben a nézőtéren mindenfelé zseblámpák és egyéb világítótestek kerülnek elő és tudásszomjas szemek futják át újra és újra a programmokat, hogy mi volt és mi lesz most? Hiszen a remekmű sok olyan részletet tartalmaz, mely minden „elfordítás" nélkül is örömmel üdvözölt vigaszt, igazolást, álláspontámogatást hoz a bécsi nép sok elemének, még olyanoknak is, amelyek különben egymással homlokegyenest ellenkező álláspontokat képviselnek. „Aki sokat hoz magával, sokaknak fog valamit nyújtani", mondta már Goethe.

Szépet, nagyszerűt álmodtunk ama három óra alatt — együtt a költővel, aki ugyan aligha csak műve kidolgozásának tizenhárom hónapja alatt álmodta azt. És együtt az igazi Ádámmal, vagyis az egész emberi nemmel, mely hiszen a mi egyes egyén számunkra elképzelhetetlenül hosszú idő alatt is csak álmodja történelmét, mely alatt és mögött a lényeges, az igazi történés már nem az ő értelmének tükre előtt megy végbe. Alázattal fogadjuk el végül az isteni intelmet: „Mensch, kämpfe und vertraue".

FARKAS GEIZA

Amundsen kortársa

Felesége kéri:
— Beteg vagy, fiam,
ne menj ma hivatalba! —
Két fia kéri:
— Láza van, apám,
ne menjen hivatalba! —
Dermedt madarak riadoznak:
— Nagyon hideg van,
ne menj ma hivatalba! —
Zuzmarás fák közt
bömböl a szél:
— Maradj az ágyban!
Ne menj a hivatalba!

Ő pedig feleli nékik:
— Nem lehet, fiaim,
be kell fejeznem a zárszámadást.

És fölkel az ágyból.
Míg dideregve mosdik,
régi latin szók jutnak eszébe:

Officium, officii = munka, tisztség, hivatal.
Debitum, debiti = adósság, kötelesség.
És titkolja, hogy reszket
És búcsút vesz és elindul a húszfokos hidegben.

Nem lelkesedik, nem rajong,
nem hajtja feszülő féktelenség,
nem fűti forró fanatizmus.
Hírnév, dícsőség, győzelem hármas-igéjét
nem lengeti rőt lobogón.
Egyszerű, józan és kérlelhetetlen,
mint a kenyér,
mint a zárszámadás,
mint a kötelesség.

Nézz utána, barátom,
amint köhögve lép ki az északsarki hidegbe:
Kishivatalnok.
Kissé hajlott és deresedő.
Ötvenéves.
Amundsen kortársa.
Hős.
Az én apám s a te apád, barátom.

DSIDA JENŐ

Tavasztalanok...

Koporsót vittek, egyszerű fekete koporsót...

A festék nem fénylett rajta, mert a lelket — a firnejszt, az asztalos kihagyta belőle, hiszen még az sincs megfizetve, ez a világtalan feketeség, ez is csak amolyan ráadás, hogy no — ez is legyen hát, hiszen ő is ember volt, aztán még sem lehet megtagadni tőle ezt a tisztességet, hogy hát gyászolnak téged: Csuri János...

No, de ha a koporsó nem is volt a legszebb, mondjuk olyan, mint amilyent díszes üvegszekéren visznek a megboldogultnak, azért a vivése mégis szebb volt... Igaz ugyan, hogy az alját csak az asztalos inas vitte a kerek koponyáján, amit úgy egyensúlyozott, ha a két karja kifáradt a tartásban, mint ahogyan a legutolsó búcsún látta egy erre vetődött kötéltáncostól, akinek a feje egy lépéssel mindig előbbre volt, mint a lába, nyilvánvalóan azért, hogy a láb ne lássa a koporsó mélységét. De a koporsó fedelét azt maga vitte Mári. Az özvegy.

Szépen vitte. Maga elé tartotta, mintha csak ölelné. Olyan ember volt az, már mint a Csuri János, akinek a koporsóját is ölelni kell. A szívére szorítja hát, hogy annak a melege még a halálban is melegítse immár fagyos örökágyát.

A falú főutcáján szaporán lépkedtek. Ott nincs ismerős, aki érdeklődne Csuri János után. Hiszen János tavasszal mindig útra kelt, mint a fecske és csak tél felé került haza — melegedni. Kubikos volt, a föld embere... Nem olyan, mint aki magot vet a földbe, mert annak van nagy öröme, az látja csirázni, életrekelni a magot, amit elvetett. A kubikosnak a föld nem ad ilyen örömet, neki nincs csirázás, s megdöbbentő életrekelés, csak nagy, nehéz komolyságai vannak, földnehéz hallgatásai. Neki a föld: egy talicskányi teher, ami örökké a szívén lóg, aztán a szíve ettől a tehertől lassabban ver, nehezebbet mozdul.

Hallgatag ember volt a János, nem nagyon kényeztette szóval a kis családját, de a kenyerét bekereste pontosan. Mikor ősszel hazajött, megvette egyszerre az egész évre való kenyeret meg azt a kis gúnyát, amire szüksége volt a családnak. Aztán egész télen rőzsét vágott a Tisza befagyott áradásain, megfonta a szép fehér vesszőkből a kenyérkosarakat és a magas virágállványokat. Mindig kenyérnek, mindig virágnak... Önmagára alig költött. Télen, amig itthon volt, újra átszabta, toldoztafoldozta a ruháit, csakhogy minél kevesebb legyen a kiadása. De a családtól nem sajnálta, annak új ruhát vett.

Mindez eszébe jutott Csuri Márinak. Máskor ilyenkor milyen nagy volt az öröm a háznál. Most meg csak hazajött agyonfáradtan, ágynak esett és vége.

Amint kiértek a putrik, meg a nádfedeles házikók tájára, ott már lassabban ment a haladás. Különös világ ez itt, alig lehet már megérteni ennek a világnak a lakóit. Hiába száll felettük a repülőgép, nem érdekli őket, de amikor a fecskék jönnek, akkor nem tudnak aludni valami áldott, nagyébredésű boldogságtól, olyan messziről jött boldogságtól,

mint a fecskék aranyködű útja. És amely ház fecskéje nem jön meg, ott gyászol a ház...

— Nagy baj ér bennünket, — mondják.

Csodálatos fészkek ezek a putrik meg ezek a nádfödeles kunyhók. A falú közepétől egyre küljebb szorulnak. Onnan jön valami rideg, kérlelhetetlen akarat, ami töri, pusztítja őket!

Hát mikor Mári ebbe a külső világba került, bizony meg kellett állnia majdnem minden háznál. Itt rokon volt mindenki: aranyködszemű, megértő rokon...

— Hát eltemeted, Mári?

Csuri Mári megáll:

— Meghalt a lelkem, elment... nem hiába, hogy nem jött meg a fecskénk. Szegény Jánosom nem akart addig elmenni, amíg a mi ereszünk alá is meg nem jön a tavasz csicsergő, szent madara. Még az utólsó éjjel, mikor már mennie kellett, még akkor is leste őket, hogy: hátha mégis, hátha megjött a mi madarunk is, csak játszik a szivünkkel...

— Gyere, János, — mondtam neki, — ne hagyj így el... Már talán nem is szeretsz?

— Szeretlek, mán hogyne szeretnélek!... No, de ilyent? — csodálkozott rám égő közelséggel az az áldott két barna szeme. — De fáj az, hogy nincs fecskénk!

— És csak leste a sötétedő éjtszakát... Úgy éjfél'tájban bejött. Megölelt és megcsókolt. Talán soha olyan erősen, mint akkor...

— Van fecskénk! — suttogta és csak úgy reszketett a szíve verésétől.

— Úgy fogtam! — mondta hirtelen és a feje odaesett mellém a vánkosra. — Úgy fogtam, hogy nektek is legyen fecskétek!

— Hun van? — kérdeztem tőle.

— A fészekben.

— Kirepül abból, János. Nem ő csinálta magának... Látod, te is mindig visszajössz ide, mert mégis csak ez a házad, a te istenlátta fészked... akármerre jársz is, ha szebb házban laknál is, csak ide jössz melegedni...

— Kirepül az, János!

— Jaj, — mondta és éreztem, hogy sír, — de nehéz szókat mondasz!

— Hát bizony, — ölelte magához Mári a koporsófödelet újra, — sohasem volt olyan nehéz éjtszakánk, mint az!

Menne már haza a kedves halottjához, de a hallgatósága nem engedi. Hiszen Mári ennek az életből kiszoruló kis világnak, ahol ők egyre jobban pusztulnak, az ő vályogfészkes életüknek a folyását meséli. Aztán érzik, hogy ez nagyon nagy valami, hiszen akármelyikükkel megtörténhetik, hogy nem jön meg a fecskéjük...

Elámult szemmel nézik a koporsót, ahol nemcsak Csuri János alussza majd az örök álmot, hanem ennek az ő világuknak egyik megszakadt szívű szépsége is.

— Aztán elrepült-e a fecske? — kérdik előre megérezve a felelet fájó döbbenetét... hiszen elrepült már a Csuri János is... nem jön meg többet télre, hogy kenyeres tavaszt hozzon a kis házba.

— El... János bezárta a fészket puha tollakkal, azt gondolta, ha a teste, a vére melegét itt hagyja a fészekben, akkor itt marad nálunk, de

a fecske addig vergődött, amíg csak a fészek szét nem romlott, aztán elrepült.

— Nem lehet fecskét fogni, — mondja valaki, — csak ha magától, akkor marad meg... ilyen az!

— János aztán reggel nem is akart elmenni. — Maradjunk együtt! — mondta. — Ha baj talál lenni, legalább itt leszek ti köztetek, mert itt az én igazi fészkes hajlékom. — De amikor a Kószó András eltalicskázott a házunk előtt, valami nagy vergődés fájult föl benne. Így vergődhetett a sötétben eltévedt, megfogott fecske. A bezárt, úttalan fájdalom. Ami olyan erős, hogy nincs szava. Sajnálni kellett Jánost, úgy vergődött.

— Menj hát akkor! — mondtam neki síró szívvel. — Menj, te nagyon szegény...

— Ment is, szegény, de kétszer is visszajött. Maradni akart, de nem tudhatott. Ha láttátok volna, hogy kínlódott! Csak sírtunk. A szavunknak nem volt ereje. Elveszett a szavunk valahol...

Kószó Anna, az András felesége jött futva a beszélők felé:

— Mári, gyere csak, Mári!... De ilyent? — Úgy elfulladt az izgalomtól, hogy beszélni sem tudott.

— Mi az? — ijedt meg Mári. — Talán csak nem történt valami baja a Péterkémnek?

— Nem, azaz... hogy mégis... A Péterkének testvére jött!

Mári majdnem leejtette az ölelve tartott koporsófödelet: testvérje?

— Az... egy öreg asszony hozta. Azt mondja, a Csuri János fia... aztán, hogy ő már öreg, hogy közel érzi a halálát, hogy elhozta a kis unokáját, az apjához.

— Az apjához?

— Igen... Azt mondja, hogy abba a falúba valók, ahol már hét éve csinálják a Duna gátjait és hogy János ő náluk lakott kezdettől fogva. A múlt ősszel esküdött volna meg a lányával, hogy törvényes nevet adjon a fiának, de szegény lánya már régóta betegeskedő volt és még az esküvő előtt meghalt. Pedig egy-két nap volt csak még a szép esküvőtől!

— Jaj! — kapott a szívéhez Mári. — Jaj! — És elesett volna, ha meg nem fogják.

— Menjünk, menjünk! — sápadozott Mári. — Szűzanyánk, Mária is szenvedett...

— Majd visszük a koporsófödelet!

— Nem, adjátok csak ide! — és erősen magához szorítva, elindult.

Éppen mikor megérkezett Mári az utolsó ágy fekete fájával, akkor mondta az idegen öreg asszony:

— Igen, ez az, ez a Jánoska apja!

— Igaz ez, János? — sírta el magát Mári az ágy mellett, amelyben az életét élte vele.

De János nem felelt... Meleg barna szemei becsukódottak voltak és a hallgatag szája hideg.

— Miért nem én fekszem helyetted így? — zokogott az özvegy. — Péterkém, neked nem is volt apád! — ölelte meg a halott kezét csókolgató gyereket.

— Ne bántsa azt a gyereket!... Jó ember volt az apja, olyan, mint a falat kenyér! — mondta az idegen öreg asszony. — Csak azt nem

tudtuk, miért hagyott el bennünket minden ősszel? Akkor mindíg szomorú lett, mint egy halódó, rontott fészkű fecske... Most már tudom... igazán fészketlen volt...

— Jaj! — sírt Mári, — most már én is tudom, hogy miért ment el mégis, amikor nem jött meg a fecskénk!

Ekkor a nagy, hatalmas szál Kószó András hangosan felzokogott...

— András? — sikoltott fel Anna, a felesége, iszonyú szorongással, — miért sírsz?

Az idegen asszony figyelmesen nézett Kószó Andrásra:

— Nini, a szomszédunk, — mondta örvendve, — ő tudja, hogy ez a kis fiú Csuri János fia, hiszen neki is van egy kis leánya, aki a mi Jánoskánk pajtása...

— Jaj! — esett össze Kószó Anna.

András ráborult a kis sápadt asszonyra:

— Anna, Annusom!... Nézz rám!... Nézz rám!...

Az asszonyok kővémeredten néztek egymásra...

— Hiszen úgy szeretlek! — zokogott András. — De ha el kellett menni... a kenyérért... olyan messzi!... osztán titeket kerestünk az ölelésben... titeket, akiket elvesztettünk... ott álmodtunk az elvesztett boldogságról... jaj, hiába volt az ölelés, nem voltunk mi boldogok!... Csak a sírunkat ástuk egyre mélyebbre... A Jánosnak is ez a boldogtalanság vitte el az életét... Mi olyan fecskék vagyunk, — szokta mondani, — akiknek nincs tavasz! Tavasztalanok...

— Gyere, kis fiam! — szólt sírástól fojtott szóval az idegen öreg asszony, — gyere, kis fiacsám, meghalt az apád...

— Miért halt meg az enyém? — szólt a kis gyerek, — nézd, az Iluskáé él, — mutatott a felesége lecsuklott fejét simogató Kószó Andrásra.

— Azé is meghalt! — suttogta az öreg asszony.

De akármilyen csöndben is mondta, a népek meghallották... mert ebben a suttogásban vihar tombolt, ami a putrik és nádfödelű kunyhók tavaszát oltogatja... ami Csuri Jánost a nagy folyam partjára sodorta tavasztalan ölelésbe.

A kis Péterke elsodort, könnytelen szemmel nézett hol halott apjára, hol messziről jött testvérkéje idegen arcára a koporsófödeles csöndben...

Azt mondják: a testvére... pedig nem is látta soha!...

KRISTÁLY ISTVÁN

Az ősi házban

Isten. Teremtőm. Atya.
Ezerfélekép próbálom. Forgatom.
Nagy a magányom.
Érzem jelenléted e régi házban,
mint levendula s zsálya illatot,
mit bús szívemre szívok.
Betöltöd a füstös gerendák közét.
E ház mindig suttogás és ima helye volt,
a szent istenfélelemé.
Írva vagyon:
„Itt élt és halt Lászlóffy Miklós
ki e lakot épité Kosályon."
A nagy ős.
„Szerette az Istent."
Majd utána egy táblabíró következett:
Murát Sándor.
Ki visszajött egy komor élet álmával
az ősökhöz meghalni.
Pár bús évet élt itt.
Járkált a temetőben ibolyát szedni.
Mint bús fáklya kilobbant:
„sokat imádkozott."
Utána Bartalis János következett.
(Halvány csillag élete párja.)
Költősors... Bús vihar... Kálvária...
S az ősi házban szép szent virág nyílott.
S most nem tudom —
ha én elmegyek, utánam ki jő,
a sorban ki következik?
A nagy világégés kivetett ide,
a nagy vihar elsodort ide, mint
falevelet.
S én megakadtam e régi hajlékban,
ez istendícsérő sziklaárbocban.
És most próbálom, ezerfélekép próbálom.
Forgatom.
„Isten." „Teremtő." „Atya."

BARTALIS JÁNOS

Kempelen Farkas

A sakkozógép feltalálója születésének 200. évfordulójára

Pozsony, Szlovenszkó fővárosa, a régi Magyarország történetében mindig fontos szerepet játszott. Rendkivül fontos szerephez jutott a város különösen a mohácsi vész után, amikor szék- és koronázó városa lett a törökök által feldúlt országnak. A város falaiban az első koronázás 1563-ban ment végbe, országra szóló ünnepségek keretében, amikor II. Miksa fejére helyezték Szent István koronáját. Ettől az időponttól fogva döntő szerephez jutott a nyugati határszéli város Magyarország sorsának intézésében. Az országgyűléseket itt tartották meg s a magyar királyok rövidebb-hosszabb ideig Pozsonyban tartózkodtak udvaraikkal; a legfőbb állami hivatalokat ide helyezték át, velük rengeteg magyar tisztviselő jött a német városba, a magyar főurak, akik a királyi udvar közvetlen közelében előszeretettel tartózkodtak, szintén Pozsonyba költöztek és itt szebbnél szebb palotákat emeltek, ugy, hogy a gazdasági élet is hirtelen föllendült a különben csöndes városkában. De virágzását érte meg a város a 18. században, amikor Mária Terézia bölcs uralkodása még jobban föllendítette a kereskedelmet, a minek következtében a polgárság jóléte is fokozódott.

Különösen kiváló történelmi múltra tekinthetett vissza a pozsonyi főúri paloták közül az úgynevezett királyi kúria, amely a 18. század második feléig a régi Országház közvetlen szomszédságában állott. Tornyos ház volt s díszes voltát magasztalja 1486-ban Valentine Caesar olasz diplomata, de mutatja nagy előkelőségét Merian rajza is. Ebben a palotában szoktak volt a Pozsonyba érkezett királyok és királynők megszállni. Itt lakott 1441/1442-ben Erzsébet királyné, Albert király neje, később 1477/1478-ban Mátyás király és neje, Beatrix királyné, majd a mohácsi vész után 1526-tól 1528-ig a csatasíkon veszett II. Lajos király özvegye, Mária.

Ebben a házban, amelyben 1820. november 26.-án, első nyilvános hangversenye alkalmával, a kilenc éves Liszt Ferenc sorsa dőlt el, ebben a házban, amelyben 1832. március 2.-án József főherceg, a magyar honvédség volt főparancsnoka, a magyar cigánynyelv tudós tanulmányozója, valamint 1836.-ban húga, Mária Henriette főhercegnő, a század elején elhúnyt belga királynő, először megpillantották a nap világát,[1]) született 1734. január 23.-án Kempelen Farkas, kinek születésének kétszázadik évfordulóját e napokban ünnepelte meg a tudományos világ.

Édesatyja, Kempelen Engelbert, aki mint cs. kir. kamarai tanácsos a király szolgálatában állott, fiát kiváló nevelésben részesítette. Középiskolai tanulmányai elvégzése után a fiú Győrött és Bécsben hallgatta a bölcseszetet és a jogot s kiváló tehetsége már korán vonta magára az illetékes udvari körök figyelmét. Bécsben a fiatal jogászra bízták Mária Terézia törvénykönyvének, a „Theresiana"-nak német nyelvre való fordítását s

[1]) Dr. Ortvay Tivadar: Pozsony város utcái és terei. 613—614 lap. (Pozsony, 1905.)

amikor azt az uralkodó legnagyobb megelégedésére elvégezte, Mária Terézia bemutattatta magának a tehetséges jogászt, akit 1751-ben fogalmazóvá nevezett ki a m. kir. kamarához. Kinevezése alkalmával Mária Terézia sajátkezűleg írta a legfelsőbb királyi kéziratra: „A magyar udvari kamara sokat fog nyerni az ifjú Kempelen úrban."[2] Kempelen Farkas egy-két esztendő múlva udvari titkár s 1760-ban — tehát 26 éves korában — már tanácsos és főügyigazgató volt. Ebben a minőségében rendkivül fontos feladatokkal bízták meg: ő lett a budai királyi várpalota építésének igazgatója, az összes magyar sóügyek intézője, a schönbrunni császári kastély kertjének, vízműveinek megalkotója és az ő nevéhez fűződik a Bánságnak a garázdálkodó zsiványoktól való megtisztítása és betelepítése is.[3])

Mint a m. kir. kamara tanácsosa, szülővárosában, Pozsonyban is teljesített szolgálatot. A városi tanács jegyzőkönyveiben 1766 október 24-én találjuk először följegyezve nevét, amikor hivatalosan intézkedik, hogy Kruppa János György, pozsonyi polgár és szabómester, mielőbb fizesse meg a Krisán örökösöknek a Vödric-völgyben fekvő száraz malom után járó bérösszeget.[4])

Kempelen életrevaló, élelmes és vállalkozó szellemű ember lehetett, mert 1767 január 1.-én bérbe vette hat esztendőre a város három téglaégető kemencéjét azzal a kikötéssel, hogy a téglákat, a bérleti szerződés lejárata után, természetben fogja majd visszaadni a városnak. Ezzel szemben azonban a városi tanács 1767 március 3.-án tartott ülésében úgy határozott, hogy csak egy kemencének a tégláit és pedig 87.700 darabot enged át Kempelennek s mert a városnak magának is szüksége van a téglákra, egyben arra kötelezte őt, hogy azokat is már egy év múlva szolgáltassa vissza természetben.[5]) Amikor Kempelen a döntésről értesült, hirtelen haragra gerjedt s erélyes levélben tudomására adta a városi tanácsnak, hogy nem tűri, hogy rajta lovagoljanak s azzal fenyegetődzött, hogy majd megmutatja nekik, hogy ő kicsoda, úgy, hogy azt még meg fogják emlegetni. Levelében a legutóbb kiadott „kamarai dekrétum"-ra is hivatkozott, amely neki ad igazat, egyben kijelentette, hogy máris utasította a „tégla-mester"-t, hogy törje el annak karjait és lábait, aki a város részéről azzal a szándékkal jelenne meg, hogy téglát vigyen.[6])

Úgy látszik, ennek a levélnek megvolt a hatása. A város urai egy kicsit meghökkenhettek, mert az 1767. augusztus 21-iki tanácsülésben máris nagyon engedékenyek voltak és arra utasították Baldauf András városi erdőmestert, hogy Kempelennek, mint a téglaégető kemencék bérlőjének, a rőzsefát — rossz minőségére való tekintettel — száz kötegenként, két pengőért szállítsa a város erdeiből, ligeteiből és szigeteiről egészen a téglaégető kemencékig.[7])

A városi tanács jegyzőkönyveiből kitünik, hogy Kempelen még más-

[2]) Dr. Ortvay Tivadar: Pozsony város utcái és terei. 233. lap.
[3]) Dr. Constant v. Wurzbach: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich etc. XI. rész 158—159. lap.
[4]) Protocollum Actionale 1766. Pag. 466 (a városi levéltárban).
[5]) Prot. Act. 1767. Pag. 69—70.
[6]) Prot. Act. 1767. Pag. 79—80.
[7]) Prot. Act. 1767. Pag. 286.

fél évtizeddel később is főbérlője volt a kemencéknek. Wyringer György, a téglaégető kemencék albérlője ugyanis bejelentette a városi tanácsnak 1781-ben, hogy Kempelennek az albérletet felmondotta.[8])

Ugyancsak 1767. január 1.-én a Malomligetben, Hochschorner Dávid telkén és házában, vászonnyomógyárat rendezett be Kempelen. De azzal nem sokat bajlódott, 1768 március 21.-én a gyárat eladta Guldan Ferenc pozsonyi festőmesternek, 1300 pengő forintért oly föltétel mellett, hogy a vételár két részben és pedig 600 pengő április 12.-én, 700 pengő pedig június 24.-én fizetendő kezéhez. Miután Kempelen a gyár létesítése alkalmával tizéves szerződést kötött a telektulajdonossal és egyben arra kötelezte magát, hogy ezalatt az idő alatt évi 150 pengő bért fizet neki, arra kényszerítette vevőjét, hogy a hátralévő időre is kössön szerződést Hochschornerrel, ami 1768. április 11.-én meg is történt. Az ügyiratokhoz mellékelt leltár szerint a gyár berendezése 1500 pengő forint értéket képviselt.[9])

A városi tanács jegyzőkönyveiben több följegyzés Kempelen Farkas pozsonyi tartózkodására vonatkozólag nincsen, mivel időközben elkerült Pozsonyból. 1770 május 22.-én hivatalos levélben fordult a tanácshoz már Lippáról, Temes megyéből, árvapénzek ügyében.[10])

Pozsonyban Kempelen korának legkiválóbb embereivel s mindenkivel állott összeköttetésben, akinek a tudományokhoz és művészetekhez csak valami köze is volt. Messerschmidt Ferenc Xavér, a hírneves jellemszobrász, aki Pozsonyban élt, egyik találmányához bábút faragott Kempelennek, összeköttetésben állott Korabinszky János Mátyással, a kiváló paedagógus és topographussal, aki itt leányiskolát tartott fenn, érintkezésbe lépett a Velencéből ideszármazott Köchllel, aki arról volt híres, hogy kavicsból gyémántot tud készíteni, de legbensőbb barátságban élt Windisch Károly Gottliebbal, a pozsonyi szellemi élet nagyképzettségű irányítójával.[11])

Kempelent 1786-ban az egyesült magyar-erdélyi udvari kancelláriához nevezték ki udvari tanácsossá, amely állást 1798-ig töltötte be fölebbvalói teljes megelégedésére. 43 évi udvari szolgálat után visszavonult közéleti működésétől s nyugdíját még hat esztendeig élvezhette. Bécsben halt meg 1804 március 26.-án.

Kempelen Farkas, — kinek családja még Mária Terézia alatt magyar nemességet nyert, — rendkivül képzett, művelt és sokoldalú volt. Beszélt magyarul, németül, franciául, angolul, olaszul és latinul, de tudott, amennyire szüksége volt, szlovákul és románul is. Bár elsőrangú udvari tisztviselő hírében állott, tehetségét mégis főképpen a természettanban, erőműtanban és gépészetben tüntette ki, amely tudományok iránt már fiatal korában nagy előszeretettel viseltetett.

Amikor 1769-ben a francia Pelletier mágnessel mutatott be különféle kisérleteket az udvarnál, Kempelen állítólag azt igérte a királynőnek, hogy rövidesen majd ő is be fog mutatni egy kisérletet, amelyen nem kevésbbé fognak csodálkozni, mint az eddig látottakon. Fél évvel később

[8]) Prot. Act. 1781. Pag. 333.
[9]) Prot. Act. 1768. Pag. 313—323.
[10]) Prot. Act. 1770. Pag. 124.
[11]) Lásd Kempelen önéletrajzát!

sakkozógépét mutatta be Mária Teréziának, amely több mint egy fél századon keresztül lázban tartotta Európát. A gépet Kempelen Pozsonyban készítette.

A csodálatos és hírneves gépezetet, amelyről egy fél századon keresztül egész Európa beszélt, Windisch, Kempelen legjobb barátja, egyik művében a következőképpen írja le:

„A gép életnagyságú törököt ábrázol, aki egy asztal mellett ül, amelyre sakktábla van helyezve. Az asztal körülbelül három és fél láb hosszú és két és fél láb széles, oldalai be vannak deszkázva, négy lábára kerekek helyezve, hogy könnyebben lehessen egyik helyről a másikra tólni, amit a feltaláló meg is tesz néha, hogy elejét vegye annak a gyanúnak, hogy az asztal alatt összeköttetésben áll a géppel. Kis asztalkán, nem messze a géptől, lezárt szekrény áll, amely azonban semmi összefüggésben nincsen a géppel. Mind az asztal, mind pedig a gép is tele vannak kerekekkel, emeltyűkkel és rúgókkal s a feltaláló minden habozás nélkül megmutatja azokat mindenkinek, különösen akkor, ha észreveszi, hogy valaki azt tételezi föl, hogy a gépezetben gyerek van elbújtatva.

Ha ez a gép játszik, fölemeli karját, a sakkfigura fölé irányítja, amelyet föl akar emelni, a csukló segítségével a kezet leengedi a figurához, kinyítja, majd ismét becsúkja, hogy a figurát megfoghassa; végre a figurát fölemeli és arra a mezőre helyezi, ahová jönnie kell. Karját azután ismét a vánkosra helyezi, amely a sakktábla mellett fekszik. Ha figurát üt, azt egyetlen kézmozdulattal veszi le a sakktábláról és ugyanazokkal a mozdulatokkal, amelyeket leírtam, saját figuráját teszi annak helyébe. Némely játékos ravaszsággal akarta becsapni a gépet. A királynővel pl. úgy ment, mint ha futár lenne, de a gép rögtön megfogta a királynőt és visszahelyezte arra a mezőre, amelyen előbb állott. És mindez úgy történik, amint azt a legügyesebb játékos szokta tenni.

Számtalan bel- és külföldi tudós és mathematikus alaposan megvizsgálta a gépet anélkül, hogy meg tudta volna állapítani, hogy mozgásait hogyan végzi. Sokszor húsz és több személlyel tartózkodtam abban a szobában, amelyben játszott; minden szem a feltalálóra volt irányítva, aki mindig az asztalka mellett állott, egy pillanatra belenézett a kis szekrénykébe, vagy néhány lépést eltávozott tőle, de egyetlen egy ember sem vehetett rajta észre olyan mozgást, amely elárulta volna, hogy a gépet befolyásolja. Azok, akiknek a párisi különös előadáson alkalmuk volt a mágnes hatását látni, azt hitték, hogy Kempelen annak a segítségével irányítja a török karját. De nem tekintve, hogy ez ellen a föltevés ellen nagyon sok érvet lehetett felhozni, Kempelen késznek nyilatkozott, bárkinek megadni az engedélyt, hogy a legerősebb mágnessel megközelítse a gépet anélkül, hogy attól félt volna, hogy az a gép mozgásait megzavarhatná.

A feltaláló időnként felhúzza a kar rúgóját, hogy megújítsa a mozgató erőt, de érthető, hogy ennek semmi köze az igazító erőhez, vagy ahhoz a képességhez, hogy a kart ide vagy oda irányítsa, ami a gépezet nagy érdeme. Hihető, hogy a feltalálónak befolyása van minden húzásra, amelyet ez az automata tesz, bár láttam, hogy több húzást egymásután

átengedett a gépnek. És én azt hiszem, hogy ez a tény az, amelyet az összesek közül legnehezebben lehet megérteni."[12])

Érthető, hogy a gépet mindenütt megcsodálták s mindenki a törököt kívánta látni. Kempelen egy ideig tűrte a nehéz szerepet, de amikor se éjjele, se nappala nem volt, elhatározta, hogy véget vet a dolognak. Egy szép napon azzal a kijelentésével lepte meg a világot, hogy a gép eltörött, a török már nem tud játszani. Már szinte feledésbe ment a sakkozó török, amikor Pál orosz nagyherceg nejével Bécsben tartózkodott és József császár azt kívánta Kempelentől, hogy gépét mutassa be a magas vendégeknek. Kempelen szót fogadott s rövid idő múlva megjelent a törökkel, aki most is igazolta régi hírnevét.

Mert anyagi viszonyai rosszabbodtak, hallgatott barátai tanácsára, József császártól kétévi szabadságot kért és vándorútra indult Németországba, Franciaországba és Angliába. Mindenütt a legnagyobb érdeklődés kísérte a csodálatos szerkezetet, amely még a legjobb sakkmestereket is legyőzte. Nagy Frigyes porosz király Berlinbe rendelte Kempelent gépével, de a török a királyt is megverte. Ekkor Nagy Frigyes megvásárolta Kempelentől a gép titkát, de amikor beavatták, állítólag nevetve kiáltott fel: „Ezt ugyan a gyermek is azonnal megfejthetné." De többet nem beszélt a dologról, mert titoktartást igért Kempelennek.

Még a 18. század hetvenes éveiben kezdődött a nagy irodalmi vita: mi lehet a csodálatos automatának a nyítja. Egész könyvtárt írtak össze róla, sőt spanyol és holland színpadokon vígjátékot is adtak elő, melynek hőse a sakkozó török volt.[13])

Egy kalandos monda szerint Kempelen csak azért alkotta volna ezt a rejtelmes masinát, hogy kicsempészhessen Oroszországból egy Vorowski nevű lengyel összeesküvőt. Ez a Vorowski katonatiszt lett volna, akinek egy ütközetben ellőtték mindkét lábát. A csonka és különben is kistermetű ember aztán könnyen elfért a bábú szekrényének fiókjában és senki sem gondolhatott arra, hogy valaki mégis rejtőzik a szűk helyen. A tiszt kitünő sakkozó lévén, pompásan tudta igazgatni a török kezét. Kempelen nyílvános előadásokat rendezett vele az orosz városokban. Egy nagy ládában szállította a masinát és a benne menekülő lengyelt. Már-már közeledett a határhoz, mikor egy udvari parancs érte őket útól, mely Kempelennek meghagyta, hogy automatájával azonnal menjen Pétervárra, mert II. Katalin cárnő meghallotta a hírét a csodálatos automatának és játszani óhajt vele. Kempelen megrémült, de Vorowski vigasztalta, hogy nem lesz semmi baj. A török Pétervárott is igazolta hírnevét: a cárnőt is mindig megverte. De ekkor kezdődött csak az igazi baj: II. Katalin meg akarta venni az automatát, mert — úgy mondta, — szereti, ha mindig ügyes sakkozó van közelében. Kempelen azzal vágta ki magát, hogy a masina csak az ő jelenlétében tud játszani. Ez az ok győzött és a magyar mester azután szerencsésen elérte a határt a fiókban kuporgó menekülttel együtt.

Kempelen halála után az automata Mälzl Lénárt, a híres bécsi mechanikus, a metronom feltalálójának kezére jutott és ekkor I. Napoleon is játszott vele, a schönbrunni kastélyban. Tudni vélik, hogy a rejtelmes

[12]) Karl Gottlieb von Windisch: Geographie des Koenigreichs Ungarn. Erster Theil. 55—58. lap. (Pressburg, 1780.)

[13]) Lásd a 2. számú jegyzetet! 160. lap.

gép ez alkalommal pusztult volna el. A török ugyanis Napoleont is megverte, amiért a nagy hadvezér úgy megharagudott, hogy a gépet összetörte. Ezzel szemben egykorú följegyzés szerint csak annyi történt, hogy Napoleon, amikor látta, hogy veszíteni fog, össze-vissza dobálta a bábúkat a sakktáblán és haragosan sietett ki a teremből. Egy francia szemtanú úgy meséli az esetet, hogy a nagy hadvezér hibás húzásokkal akarta megzavarni a törököt. Ugrott a futóval, egyenesen húzott a lóval, stb. A török először minden hibát kiigazított, de amikor Napoleon tovább is figyelmen kivül hagyta a játék szabályait, hirtelen lesöpörte az összes bábút a sakktábláról. Ekkor Napoleon mosolyogva kelt fel; úgy látszott, hogy örül annak, hogy még egy automatát is ki tudott hozni sodrából.[14])

Mälzl a gépet később Napoleon mostohafiának, Eugene de Beauharnaisnak adta el 30.000 frankért, de ismét visszavásárolta és külföldi körútra indult vele. 1819-ben Londonban tartózkodott a törökkel, ahol Willis Róbert volt az első, aki rajzok alapján bizonyította, hogy a gépben ember lehetett elrejtve, aki a török karját irányította. Csak 1838-ban állította M. de Tournay egy francia szaklapban határozottan, hogy az automatában valóban ember volt elbújtatva, sőt cikkében fel is sorolta azok neveit, akik a gépben Kempelen szolgálatában álltak.[15])

A sakkozó automata a múlt század első felében Amerikába került, ahol állítólag egy tűzvész alkalmával elpusztult.

A sakkozógépen kivül Kempelennek még több érdekes és korszakalkotó találmánya volt. 1778-ban beszélőgépet is készített, amely egy fujtatóval ellátott négyszögletes szekrényből állott. Ez a gép érthetően mondott ki egyes szótagokat, de nem igaz, hogy minden szótagot tudott volna visszaadni,[16]) amint azt néhány kortársa állította. Kempelen maga is beismerte egyik munkájában[17]), hogy a német szótagok visszaadása, a magán- és mássalhangzók összetétele miatt, sok nehézséget okozott neki; több szerencséje volt gépével a román nyelvek szótagainak visszaadásánál. Volt Kempelennek egy gőzgépe is, amelyet a magyarországi csatornaépítéseknél alkalmaztak sok sikerrel. Ez a gép a gőzturbina kezdetleges alakjának tekinthető.

A 18. század kevés ilyen tehetséggel dicsekedhetett, mint amilyen Kempelen Farkas volt, aki kortársait sokoldalúságában és képzettségében magasan túlszárnyalta.

BENYOVSZKY KÁROLY

[14]) Tóth Béla. A magyar anekdotakincs. II. kötet. 55—58. lap.
[15]) Wiener Allgemeine Theaterzeitung. 1838 november 27.
[16]) Lásd a 2. számú jegyzetet! 161. lap.
[17]) W. v. Kempelen: Ueber den Mechanismus der menschlichen Sprache nebst der Beschreibung der Sprachmaschine. (Wien, 1791.)

Esti hangulat a fonyódi hegyen

A lila tóról szökött
körém a sűrű kék alkonyat,
s a párolgó berekből,
mint égi-nyakék kerítettek a vadlúdak.
A hegy lábánál halk susogással
liliput dombokká sorakozik
a gőzölgő homok
és eltünnek belőle vizi-muzsikára
a csillaglábú bibicnyomok.
Aztán a tó és az óriás berek
opálszőtt estbe szendereg.
De mint hímzésből aranyló csillagok
hercegi Keszthely lámpásain
Helikonok fénye úgy ragyog . . .
A heggyel vélem át
Badacsony domborítja bús magát,
Körötte karóktól tüskés hátakon,
tótükörbe néző kerek kis vállakon
bágyadtan fekszik a kék fátylú este
és átszúrja olimpi szökéssel
a Gulácsnak karcsú ívű teste.
A költő mélázva nézte hajdanán
s Himfy versével enyelgett talán,
de várta platános, színházas Füred,
honnan várhegyes Fonyód felé
halszagú szellő hozza át
lankás Somogyba Tagore tompa ritmusát.
És Tihany felől
csendesen Csokonai tündére riog . . .

TAKÁTS GYULA

Az életsugarak

A huszonegyedik század regénye

Az ülésterem már délelőtt teljes készen állott az eljövendő esti ülésre. Minden ülőhely előtti asztalon papiros, írószer, az elnökén a hagyományos óriás csengő, az elnöki, a szónoki emelvény és a kormányszéksor előtt a hangerősítő. Folytonosan működött a szellőztető- és hűtőkészülék is. Ez utóbbira ma különösen nagy szükség lesz, nemcsak a Nap ízzó melege, hanem a lelkek nem kevésbbé ízzó szenvedély-gyehennája miatt is . .

Végre, már kora délután megérkezett az első képviselő-autó! (A csőpályától a Capitolium bejáratáig a kormány és törvényhozás tagjainak kivételesen szabad volt kétszemélyes „gnóm" gépkocsikat használniok.) Általános csalódás: csak Noiret volt, a kereskedelmi költségvetés előadója, kiválóan tájékozott szakember, de hosszadalmas, lendületnélküli szónok. Óriás irattáskákkal terhelten, melyeket kezéből világért ki nem adott volna, haladt föl a lépcsőzeten, holott éppen olyan jól tudta, mint mindenki más, hogy aznap nem fog szóhoz jutni, mert az egész ülés „napirend előtt" fog lefolyni. Anélkül, hogy akár a törvényhozási palota előtt nyüzsgő néptömeget, akár az ülésterem karzatát máris a leszakadásig megtöltő díszes közönséget, gyönyörű hölgykoszorút csak egy pillantásra méltatta volna, leült helyére a jobboldal egyik padjában, kinyította táskáit és csakhamar olvasásba, jegyezgetésbe merült. Utána vagy két órán keresztül senki sem jött, végre föltünt egy délceg fiatal képviselő, az akkori legújabb afrikai divat szerint feketehajtókás fehér selyemfrakkban. Ez, Lebeau úr, sem sokat törődött a kinn zsibongó néptömeggel, még a kormánytagok és pártvezérek helyei felé is alig vetett egyetlen pillantást, hogy ott vannak-e, azután mindjárt a karzatot kezdte színházi látcsővel tanulmányozni. Ott meglátott nagyszámú ismerőseit búzgón üdvözölte, a férfiakat és öreg nőket tisztelelteljes meghajlással, a fiatal hölgyeket ezenfelül bizalmas kézlengetéssel és fehérfogsormutogatással. Ezen a mindig mosolygó arcon ugyan nem látszott meg, hogy a háború és béke, az élet és halál kérdésében fog kellenie csakhamar talán a szavazatok megoszlása mellett éppen döntő szót kimondania.

A hírlaptudósítói karzat is az utolsó állóhelyig megtelt. Az elsők közt volt ott, tehát még legelől jó ülőhelyhez jutott a vizilóra emlékeztető Chouannet, aki ismeretes politikai fanatizmusa mellett mégsem az okvetlenül égig magasztalandó és az éppen olyan okvetlenül a sárig lerántandó pártvezéreket kereste szemével, hanem a közönség-karzaton valakit, akit azonban sehogyan sem talált. Pedig a Négrelle szenátor család teljes számban ott volt, csak éppen Cosette hiányzott; szülei őt is váltig hítták volt, de sehogysem akart eljönni; azt mondta, éppen ma jött egy európai orvosi folyóiratban egy cikk, mely mostani tanulmányába vág, ennek elolvasását nem akarja semmiért a világon elhalogatni.

Már gyorsan teltek a képviselők padsorai. Csak a legmérvadóbbak, a vezetők hiányoztak még. Ezek mind nagy előzetes megbeszélésekkel voltak elfoglalva a házfolyósón; a kormány tagjai még a főfontosságú ülés

előtt egy utolsó minisztertanácsot tartottak. Végül feltünt a bejárati ajtóban a szabadelvű, békebarát ellenzék vezérének, Garmontnak hatalmas vágású ősz, hóval belepett gránitsziklára emlékeztető feje. A karzaton néhány éljen hangzott, melyekre menten ugyanannyi pisszegés felelt.

— Ezt én rendeztem így, — súgta elégedetten egy hirlapíró kartársának Chouannet, — a karzatjegyek kiosztása az én kezemben volt.

Most azonban dörgő éljenzés és tapsvihar tört ki, mely percekig nem akart szünni sem a teremben, sem a karzaton: a kormány vonult be, élén Rochemoutarddal, a vaskezű, minden akadályon könnyen keresztülgázoló, erélyével és meggyőződésével még a félénkeket is magával ragadó kormányelnökkel. Souffrant házelnök már régen elfoglalta helyét, de még soká kellett csengetnie, míg ez a zaj elcsöndesült és az ülés — hét óra helyett kilenc felé — megkezdődhetett.

Már nem dörgött a tetszés vihara, de csönd azért mégsem volt; akarva sem hallotta volna senki a múlt ülés jegyzőkönyvét, a mostaninak napirendjét és egyéb szokványos elnöki, jegyzői bejelentéseket. A ház tudomásul veszi, — került gépies egyformasággal a naplóba. Hanem egyszerre az elnöki csengő újabb, minden előzőnél élesebb szava és emelt hangon a bejelentés:

— Napirend előtt a kormányelnök úr kíván előterjesztést tenni.

Légydongás sem hallatszott többé; talán ami legyet a szellőztetők ki nem zavartak, — még azok is feszült figyelemmel ültek meg ott, ahol éppen voltak, talán valamelyik dahoméi honatya tar fején vagy izzadt orrán, — amit az a nagy várakozásban még észre sem vett.

— Tisztelt Képviselőház! — kezdte beszédét eleinte halk, de azért mindenki által megértett hangon a fehér ingmelle és gallérja fölött szénfekete arcú és ugyanilyen bodros hajú és kecskeszakállú kormányelnök, — szomorú kötelességet kell teljesítenem mai bejelentésemmel. A szomszédos Kamerunban, mellyel mindnyájan békében és barátságban óhajtunk élni (— Úgy van! — minden oldalon.), melynek velünk fajrokon népe iránt valamennyien őszinte jóakaratot érzünk (Kevésbbé határozott helyeslés.), melyet éppenúgy minden erőnkből meg szeretnénk kímélni az újabb háború borzalmaitól, — mondom, ebben a Kamerunban újabb időben olyan hangok hallatszanak, sőt mi több, olyan tények történnek, melyek minden jó dahoméi hazafit növekedő aggodalommal kell, hogy eltöltsenek. (Néhány éles „Úgy van" a jobboldalon. Egy hang: — Nem aggódunk, amig hadseregünk van.)

— De igenis, aggódunk, — folytatta a kormányelnök most már emeltebb hangon, — mert belőlünk nemcsak a hazafi, hanem az ember is beszél. Katonai és gazdasági helyzetünk, hála a múlt háborúkban elesett hőseink nagyszerű áldozatának (Az egész ház és karzat feláll.), ma kétségtelenül kedvezőbb, mint a szomszéd államé. (Egy sipító hang: — Azt tesszük velük, amit akarunk.) De miként minden állás, melyet egy ember betölt, tehát az én a nemzet bizalmából elfoglalt állásom is (— Éljen a kormányelnök!), sőt minden vagyon, melyet valaki bármily címen birtokol (Egy hang a baloldalon: — Az ön milliárdjai is? — Piszszegés, eláll!), — arra kötelezi az illetőket, hogy aggódva, féltve gondoskodjanak a reájuk bizottakról, minden nemzetbelijökről, barátjukról (Egy

hang: — Különösen a hálásakról. — Rendre! Rendre!), minden emberről, még az ellenségeket sem véve ki. (Hang jobbról: — Azok nem érdemlik.)

— Hogy röviden a tényekre térjek, — a miniszterelnök hangja itt már harsány, minden szava pörölycsapás volt, — Kamerunban a hangulat az utóbbi időben fokozottan ellenséges a mi hazánkkal szemben. Újabb támadás, ősi barbár bosszúhadjárat körvonalai bontakoznak ki az onnan jövő hírekből. (Morajló mozgás: — Halljuk, halljuk!) Ennek a hangulatnak jellemzésére csak egy újabban fölvetődött és máris Kamerun-szerte szavalt és énekelt dal szolgáljon:

Krokodil a tó vizében
Erdőszélen leopárd,
Ölyv kering a levegőben
S a kezedben nincsen bárd

Aki anyját szereti,
Az ma fegyvert ragad –
A lelkét is elveti,
Ki most otthon marad.

Füsttől fekete az ég,
Vérünktől piros a föld —
Aki többet akar még,
Azt fojtsad, azt szabjad, öld!

(A jobboldal padsoraiban a képviselők felugrálnak: — Hiszen ez nyílt uszítás ellenünk; csakis mi lehetünk a krokodilok, az ölyvek, csakis minket kell fojtani, szabni, ölni! — És a hírlapírói karzatról egy hivatlan hang: — Meg kell előzni. — Elnök csenget.)

Kormányelnök folytatja: — Sajnos, nem maradnak a költeményszavalásnál, a nap nap utáni tüntetéseknél, összeesküvő titkos, de hírszolgálatunk által jól kihallgatott összejöveteleiken forralt terveknél. Kamerunban ma legalább másfélszer annyi fegyver van, mint amennyit a lhongai békeszerződés megenged és erős a gyanú, hogy olyanok is, melyeket a szerződés egyenesen tilalmaz.

Egy képviselő: — Talán halálsugár-vetők is?

Kormányelnök: — Azt nem hinném, bár...

Egy jobboldali: — A camusktől minden kitelik, még a nemzetközi jog megsértése is.

Kormányelnök: — De még csak nem is ezzel az alig titkolt fegyverkezéssel és háborús készülődéssel okozzák országunknak, népünknek a legtöbb kárt. Hanem (— Halljuk, halljuk! — minden oldalon.) árúink és vállalataink bojkottjával, egyenesen tabu alá helyezésével. (— Gyalázat! — a jobb oldalon.) Erre csak néhány adatot bátorkodom a tisztelt Ház elé terjeszteni. 2049-ben még kétszázmillió bakta értékű szövött, háromszázmillió értékű fémárút helyeztek el gyáraink Kamerunban. 2053-ban, tisztelt Ház (Halljuk, halljuk!), ezek a számok kilencven- és százharmincötmillióra estek le. (Hangok: — Elképpesztő!) Azelőtt évi átlagban ötvenmillió bakta értékű ernyőt és tizenötmillió bakta értékű ízzótestet adtunk el Kamerunnak, ma ezek a számok egészen jelentéktelen csekélységekre

zsugorodtak össze. Ugyanakkor azonban a kameruni kenyérfagyümölcs-, rizs-, banán- és ananász-bevitel Dahomeybe megnégyszereződött. (Mozgás. Egy hang: — Mi egyszerűen kitartjuk őket azért, hogy a múlt háborúban egymillió emberünket legyilkolták.)

(Folytatjuk.) FARKAS GEIZA.

Egyedül...

Néha titkos éjjelen húnyt szemmel,
mint élő vágycsápot
feléd nyújtom karom.
Újjaim végigszaladnak sima testeden
(— lágy Chopin-dalt játszom
rezgő zongorán —)
s valami meleg szót várok,
nyugtató csókot.
De alszol. S nem érzed
játszó ujjaimban a menekülést,
csupán én tudom,
hogy melletted egyedül vagyok,
mint elhagyott kunyhó fenn a hegytetőn...

KOVÁTS BÉLA

Reménytelenül

úgy állok itt a közönyös emberek között,
mint hajótörött
a viharvert trópusi szigeten,
melynek fövenyes partjáról
kutató szeme
a messzeségbe kémlel
s várja a szabadítót.
Néha a láthatáron,
mint karcsú vizisirályok
hajók húznak el.
Ilyenkor tölcsért formál tenyeréből
s utánuk kiált:
hahó-hoó, hahó...

Elnyújtott szavára
még visszhang sem felel.

KOVÁTS BÉLA

Magyar író amerikai naplójából

Az amerikai élet az ellentétek perverz játéka. Példa? Meglátogattam a chicagói kiállítást. Egy-két érdemleges jelenségen kivül mit láttam? Az ostoba meztelenségek és a szörnyszülöttek látványosságát. A „Barker"-ek (kiáltozók) „Pali"-nak hívták a közönséget s a közönség nem bánta. Az amerikai szereti a Barnum-élményeket.

*

De az emberi lélek, a titkok és a szépség rabja, az amerikai keretek közepette más élménnyel is találkozik. „Merry England" est egy művész studiójában. Valaki tömör, szellemes előadást tart a puritánok és a puritánellenesek viszonyáról. Négytagú énekkar Thomas Morleynak, Shakespeare legkülönb zenei kortársának dalait énekli. Két megzenésített Shakespeare verset hallok; ma ezek a dalok az angol népköltészet kincsei. Úgy-e, hogy az amerikai élet az ellentétek perverz játéka?

*

Utcai jelenet dollár-országban: Cleveland főutcáján egy vézna, beteges arcú fiatalember sétálgat. Hátán és mellén fehér vászon ezzel a szöveggel: „Szállásért és élelemért hajlandó vagyok dolgozni. Sok mindenhez értek. Írógépelni tudok, gyorsírni, könyvelni. Adjanak munkaalkalmat, a többit bízzák rám." S a járókelők zöme rá sem hederít. Nem cirkusz, s ami a nyomort illeti, az amúgy is „egyéni probléma."

*

J. Huizinga a „Wege der Kulturgeschichte" című nagyszerű művének az amerikai szellemről írt tanulmányában helyesen állapítja meg, hogy a pragmatizmus, szóval a tipikus amerikai világnézet semmi egyéb, mint az az álláspont, amely távolodást jelent az elvektől, a kategóriáktól, azaz a dolgok lényegétől s közeledést jelent az eredmények, a következmények, a tények felé. Az én esetemben a holland író megfigyelései annál érdekesebbek, mert a magam tapasztalatai (A lélek megfigyelésének önzetlen önzése!) összhangban vannak megállapításaival. Valami megnyugtató van abban, amikor az európai származású amerikai polgár olyan művel találkozik, amelyben a komoly európai tárgyilagosság nyilatkozik meg, a kultúrális integritás szenvedélyessége, amely azonos az ítélőképesség hangfogós nyugalmával. Az európai kritikusok rendszerint két végletbe esnek: vagy lebecsülik Amerikát, vagy pedig egekig magasztalják. Ha a valóságban nincs is „arany középút", legalább a véleménynyílvánításban legyen.

*

Nemrég mulatságon vettem részt, amely virradatkor ért véget. Művelt, képzeletgazdag amerikaiak társaságában voltam, akiknek esetében a kultúra nem frázis, hanem a tudás, a gondolkodás és az intuició felelősségtudata. De éjféltájban a társaság javarésze el volt ázva. És hajnalban valaki, egyébként tekintélyes újságíró, a következő megjegyzést tette: „Most pedig beszélgessünk Istenről." Érdekes, jellemző, amerikai! A puritán hagyomány, amely a szigorú, majdnem Jehova-szerű Isten szolgála-

tában állott, nem tud megszabadulni a múlt félelmétől. Részegen is a lelkiismeret szavára hallgat.

*

Néhány író és művész ismerősöm különös kedvét leli abban, hogy saját lustaságát magasztalja. Mennyiben erény a lustaság? Eddig még senki sem tudott meggyőzni kívánatosságáról. Az írók és művészek úgynevezett lustasága annál érthetetlenebb, mert hiszen teremtő munkájuk meghatározza lelki egyensúlyukat s a lustaság dicsőítésével ellentmondanak saját alkotó énjüknek. Vagy talán azért magasztalják lustaságukat, hogy így elpalástolják meddőségüket?

*

Vannak írók, akik kutyába sem veszik a kritikát s mégis folyton a kritika ellen ágaskodnak. Enyhe ellentmondás? Több annál. Az író, aki kétségtelenül az élet kritikusa, még ha az erkölcsi közöny elve alapján ír is, tanúlja meg, hogy a kritikus is az élethez tartozik s a bírálat tulajdonképpen a megkritizált élet egyik visszhangja.

*

Németh László Ortega y Gasset-ről írt tanúlmányában azt mondja, hogy a forradalom az utópia harca az élettel. Rendkivül ötletes meghatározása a forradalomnak: valósággal az ötlet forradalma.

*

A minap „Tamás bácsi kunyhójá"-nak színpadi karikatúráját láttam. Burlesque-operett. Lelki patent-medicina. Úgy látszik, Amerikában még mindig érdemes kuruzslónak lenni, mert a két főszereplőnek, a Duncan nővéreknek, heti hatezer dollár a fizetésük. Kérem, ne tessék felháborodni. Ez a mai kor részben annak adja meg az árát, mert a közvetlen múlt a Duncan nővérek-szerű „művésznők"-et kritikátlanul elkényeztette.

*

Az esztétikai érzés a lélek előkelő szenzációja. Ez az az eset, amikor az élmény különb a szónál, amely hatását kifejezni tudja.

*

Már a homérosi alkotásban érezzük a sors szeretetét és a sorstól való félelmet. S azóta is minden igazi műalkotásban ennek a két tényezőnek kell érvényesülnie.

*

Az ember néha megváltozik, mielőtt a mondatot befejezte volna. Ez nem következetlenség, képmutatás vagy alkalmazkodás jele, hanem az ösztönös őszinteségé, amely a pillanat egyenességéért vállalja a következetlenség s egyéb erény-hiány vádját. Bizonyos tekintetben mindenki Pirandelló-alak.

*

Francois Villon életrajzírói, hogy „erkölcstelenségét" védjék, a kor züllöttségére szeretnek hivatkozni. A többi között arra, hogy például a költő idejében a párisi temetőkben orgiákat rendeztek. Hát valljuk be, hogy a mai Amerikának nincsenek Francois Villonjai, ellenben ... ellenben az egyik temető igazgatójáról kiderült, hogy italcsempész is s whisky-

és borkészletét a temetőben, üres sírgödrökben rejtegette. Ebből az esetből még Edgar Allan Poehoz méltó történetet is lehetne kieszelni.

*

Mostanában Shakespearet olvasom, Shakespearet, a nagy kísérletezőt, aki csakugyan teremtett, nemcsak utánzott, s akinek alakjai, — gondoljunk Arielre vagy Calihanra, — valóban a prometheusi alkotó erővel megteremtett önálló életet élik. Harminchét éves korában írta meg Hamletet s utána még mindig fejlődött, távlatot éreztető ereje még mindig gazdagodott. Micsoda rendkivüli teljesítmény! Othello, Lear, Macbeth, Coriolanus, ezek a Michelangeló-szerű alakok, ahogy egyik kritikusa mondja, Hamlet után születtek meg Shakespeare képzeletében. Csoda! Az ember egészen alázatos lesz s ugyanakkor Puck-szerű mese-jókedv fogja el. Shakespeare elvégre ember volt! Általában mennyi okunk van szégyenkezni az ember miatt s Shakespeare, aki Falstaff kövér kedélyességét és hazugságát is megteremtette és Yago képmutatását és sarlatánságát. Shakespeare mégis a maga kifejezhetetlen nagyságával el tudja feledtetni az ember kifejezhetetlen kicsinységét.

*

A Magyar Minerva októberi számában közölt naplómban a többi között azt a kijelentést tettem, hogy a londoni kritikus a Délafrikában vagy New-Zeelandban vagy Ausztráliában megjelent angol nyelvű könyv értékelésében csak irodalmi szempontot ismer. Nem ezt akartam mondani, mert ez az állítás nem felel meg a valóságnak. Igazi célom annak a megállapítása volt, hogy az angol nyelvű szellemi központtól messze eső könyv értékének kijelölésében szerepet játszik ugyan a fölényeskedés, az irodalomszegény környezet figyelembevétele, de nem annyira, mint teszem fel bizonyos budapesti kritikusok esetében, amikor a Kolozsvárt vagy Pozsonyban megjelent magyar nyelvű műről mondanak véleményt. S talán megjegyezhetem, hogy az angol kritikus az angol világirodalom keretén belül az okoskodó elintézés fényűzését (ez ugyan nem rokonszenves) inkább megengedheti magának, mint a szétdarabolt magyar életben a budapesti kritikus. Hiszek az esztétikai tárgyilagosság erkölcsében, ám a lesajnálás korántsem az esztétikai érzékenység objektiv vetülete.

(Cleveland, Ohio.) REMÉNYI JÓZSEF

Napvadász

Az asszony betegsége alatt még nem volt ennyire. Igaz, már akkor úgy járt-kelt az emberek között, mint egy harapós kutya, mindég készen, hogy megmarja azt, aki hozzá közelít. De még türtőztetni tudta magát. Csak befelé égett félelmes tűzzel. Pokollá ízzott benne a keserűsége: miért én? miért mi? miért az én asszonyom?

Otthon is feketén támolygott, élő fenyegetés, veszedelmes szikla, mely leszakadni készül, csak abban válogat, kire zuhanjon?

A házatája elvadult. Udvarát, küszöbét fölverte a gyom. Jószága lesoványodott, pusztult, veszett, — nem törődött velük. Nagy, földszín öklei ólomnehezen himbáltak ernyedt karjain s ha leülve, könyökét térdére vetve feltámasztotta velük az állát, mintha csikorgó fogai alól szívták volna magukba a veszett dühöt.

Ki ellen? Mi ellen? Minden és mindenki ellen, ami és aki él, virúl, növekedik, egészséges. Él és egészséges! Ezt ordította magába befelé, ha vérbenforgó tekintettel körülseperte környezetét. Mennyi életet és egészséget lát mindenütt, csak az ő felesége kínlódik rettenetes nyavalyával és meg fog halni, meg fog halni!

A nagy darab marcona emberben a fájdalom pusztító gyűlöletté torzult. Ebben mutatkozott meg az a mérhetetlen, vad szeretet, mellyel törékeny, kicsi asszonyát szerette. Nem tudott hozzá gyöngéd lenni, nem tudta ápolni, babusgatni, ilyen öklökkel, mint az övé, nem lehet simogatni, verítékes homlokot törölni. Csak ütni, retteneteset ütni. Valakire, aki mindennek oka. De hol találja meg? Kivel szálljon perbe?

Mióta az asszony betegen feküdt, a szobából szüntelenül hallatszott ki halk, rövid lélekzetű nyögése, csak annyi, mint egy kis beteg gyermeké, más fül talán nem is hallaná, csak az övé. Azóta elborúlt az élete, véres lett a tekintete, tehetetlen az ökle és gyilkos a keserűsége. A doktor azt mondta: „Nincs segítség. Meg fog halni." Nem is mondta, mi baja tulajdonképpen, ő meg nem is kérdezte. Ha nincs segítség, akkor ugyis mindegy, mi ellen nincs segítség? Nincs. Ez az, amibe belebomlik az ember. Nincs. Csak egy tüzes abroncsba szorított szíve s két tagló-ökle. Hová sújtson vele? Hogy üsse agyon azt, ami ellen nincs segítség?

Ez a szakadatlan, halk, rövidlélekzetű nyögés! Ezt nem lehet kibírni! Álla alól leejti ökleit, feláll, kilép az udvarra. A baromfi-had feléje szalad, csipogva, kárálva, hápogva kér eleséget. Ki tudja, mikor látták el őket utóljára? Egy kezes tyúkocska egészen a lábai elé tipeg, onnan néz fel rá. A hatalmas, csizmás láb egyet mozdúl, a tyukot magasba penderíti a dühös rúgás, tollai repülnek, mint egy rongy esik vissza, vergődik, rángatózik, elnyúlik. Vége. A többi riadtan fut szanaszét. Az istállóból tehénbőgés panaszkodik. Ott is üres a jászol, régi az alom. A hatalmas, csizmás lábak nekilódúlnak arrafelé, valami régi ösztönnel, de csak eltántorodnak, megakadnak. Minek? Mit segít ez is azon a tüzes abroncson a szive körül? Meg az egyforma, szakadatlan nyögésen? Neki fájhat? Az asszony meghalhat s annak a dögnek ott az istállóban mindene meglegyen? Fordúljon fel az is, ebadta.

Nyikorog a kiskapú. Szomszédasszony fekete fejkendője libben elé a fal mellett, repes a tornácon végig. A jólélek, ő jár ápolgatni a beteget. Tudja már, hogy ezt a nagy fekete embert hasznavehetetlenné rágta a fájdalom. A tornácról szól le hozzá:

— Hogy van Marisunk?

Nem kap feleletet. Ha csak az a kemény rándúlás nem az, ami végigvonaglik az ember széles, nehéz vállán. Zsákot emelhetne ennyi erővel. Oda sem néz, a nyitott színbe tart, fejsze után motoz, fát akar hasogatni a konyhára, talán ebben kitombolja kicsit a kedvét. A haragba öltözött gyászt.

Éppen csak, hogy megtalálta a fejszét s egy fadöntő rémes suhintással kettéhasított egy tuskót, mikor a tornác felől sivalkodás hallik:

— Jézusom, Máriám!

Odanéz. A szomszédasszony. Az sikolt, kezét tördeli, meg integet neki:

— Jöjjék hamar. Jajjistenem! Mária segíccs!

A fejsze lehúll... Aki fogta, az kapta most a nagyobbik csapást, nagyobbat, rettenetesebbet az ő fadöntő suhintásánál.

Betántorog, az ajtóban megáll, ránéz a halálverítékes, fehér, kiszenvedett arcra, a kiaszott viasz-kezekre, az ágyhoz lódúl s egész nagy, fekete torony-testével odazuhan a halott elé...

*

A temetésen kezdődött a baj. Mikor a búcsúztatót énekelték, nehéz sóhaj szakadt fel a melléből. Addig mindég mélyen lehajtott fejét fölemelte s tekintete ráesett a sír mellett álló hársfa napsütött ormára. Milyen szemérmetlenül, kéjesen, egészségesen fürdőznek a friss-zöld levelek a napsugár aranyában! Ugyanakkor, mikor a piszkos, hideg rögek rázuhognak az ő felesége koporsójára!

Rettenetes harag öntötte el. Maga köré csapott a két karjával s összecsikorított fogai közül sistergett a szó:

— Fejszét adjatok!

A körülállók elijedtek, tisztás támadt körülötte, mint magfa körül az irtott erdőn. Akkor nekiugrott a százados hársnak és tiz körmével tépte, szaggatta a kérgét, ökleivel verte, csizmájával rugdalta, fogaival belemart:

— Fejszét adjatok, fejszét! Így nem birok a cudarral!

Valahogy elcsöndesítették. Nem tudta, hogy ért haza. Gyorsabban beért a falúba a híre, menekült előle mindenki, rejtekből lesett utána az asszony- meg gyereknép.

A nap! Csak a nap ne ragyogott volna olyan aranytisztán, olyan felháborító közönnyel. És csak ne lett volna annyi egészség, annyi élet mindenfelé, amerre nézett! Bent pedig most már mindörökre hallgat a néma szoba. A pitvarba nem hallatszik ki többé a rövidlélekzetű, halk, fájdalmas nyögés: Jaj, jaj, jaj...

A kiéhezett, gondozatlan baromfihad megint eléje szaladt. Újra elöntötte a vér az agyát. Cséphadarót kapott a markába s azzal aratta a menekülő állatok sivalkodó, repeső, véres vetését. Roncs testeikkel terítette be az udvart.

De a nap, a nap, csak sütött tovább! A fiatal, szép életerős eperfa aranyzölden ragyogott benne. Fejszét, fejszét! Most már maga mehetett érte. Ingújjra vetkőzve, verítékhullatva esett neki fájdalmas dühével s a fiatal, szép, életerős eperfa recsegve nyúlt el a véres baromfitetemek fölött.

Megkönnyebbült. Valami kis megbékülést érzett. Talán így kell tennie? Minél több életet fektetni a halál karjaiba. Akkor talán enged a tüzes abroncs a szíve körül? Csak a nap ne ragyogna olyan változatlanúl! Az átkozott, dölyfös dög! Hogy merészel így levigyorogni az ő rettenetes fájdalmára? Neki mindegy? Ő semmi részt nem vesz abból, hogy itt mi történt? Meg sem gyászolja az ő halottját? Aztán, — nézzük csak, — hogy is mondta egyszer, valamikor régen, a tanító úr: „Minden földi élet forrása a nap!" Így mondta! Ó, hiszen akkor neki most a nappal kell végeznie! Amíg az odafenn ragyog, hiába kaszabol ő itt lenn mindent, a nap újraszüli az ezer életet! No, megállj, kutya! Azt hiszed, hozzád el nem ér semmi? Az én gyűlöletem elér, várj csak!

Előkeresi frontbéli Mannlicherét. Töltényei is vannak, még a leszereléskor hozta magával. Telerakja a zsebeit s a fegyverrel ki az udvarra. A nap nyugodni készül, de ragyog, töretlen, tiszta fénnyel. A kert kerítésére támasztott Mannlicher pontosan célbaveszi a biborló aranytányér közepét, eldördül a lövés, kurta káromlás sziszeg utána a dühös ember fogai közül. Gyors egymásutánban kilövi az egész keretet. A másikat. A harmadikat.

Kívülről aggódó arcok kémlelnek: mi történt? Végigvág a falun a remegés: Ez már baj lesz! Falú-veszedelme! Ez ölni is fog, ha rájön. Szaladnak a jegyző úrhoz, telefonáljon ahová kell, csendőrökért, orvosért.

A nap pirosan, jóakaróan mosolyogva lebukott.

Ellenfele, a magános ember, elégedett sóhajjal támasztja le fegyverét. A leszálló este mindent feketébe von. Ime: minden az ő gyászát gyászolja most! Így van jól!

Eldől egy lompos, széthányt szénacsomón, megkönyörül rajta az álom.

*

A reggeli nap ébreszti. Irtózatos dühe megint fellobog. Felugrik, új patron-kereteket hoz, összeszedi mind, amit csak talált s megkezdi a gyorstűzet a nap ellen. Ragyog, ragyog az égi király, diadalmasan hág magasabbra s kínban, fájdalomban, eszelős dühben fetreng a boldogtalan ember idelent.

Már ellőtte minden muníciójá t. Mihez fogjon? Felkap minden megmozdíthatót, ami kezeügyébe csik s ínszaggató erőfeszítéssel dobálja a napba. Üvölt mellé, mint az elkárhozottak:

— Átkozott kutya, hát nem gyászolsz velem? Már megint ragyog az a fényes pofád? Cudar!...

Az utca felől a kerítés minden rése rakva szörnyülködő, rémüldöző, de mégis kíváncsi falúnépével. Már szájról-szájra jár az új szó:

— Napvadász! Napvadász! A napot akarja lelőni!

Meglátja őket. Odaordít:

—Muníciót hozzatok! Muníciót!

S egy-kettőt lép arrafelé. Rémülten futamodik szét mindenki.

És mikor a fájdalom eszelőse kútja láncáról a vödröt tépte le, hogy a napba vágja, benyitnak udvarára a csendőrök. Felragyog a szeme:

— Muníciót hoztatok, úgy-e? Ide vele, gyorsan! Segítsetek ti is. Sortüzet adunk le. Míg csak le nem hull, ki nem alszik az átkozott. Hamar, ide a golyókat. Rajvonal, nyítódj!

Ügyesen rábeszélik, hogy itt nem jó a terep. Magasabb pontot kell keresni, jobb kilövéssel . . .

Boldogan, sietve megy el velük . . .

NYÍRESI-TICHY KÁLMÁN

Nyitott szemmel

A magyarság problémája Ady Endrénél és Szabó Dezsőnél. (Göllnerová A. előadása Pozsonyban.) Göllnerová A. nemrégiben előadást tartott a magyar irodalom és a magyarság problémájáról. Ez minden esetre dícsérendő körülmény volna. Azonban a szlovák előadónő kitételei és magának az előadásnak színtje miatt negatíve kell foglalkoznunk vele. Göllnerová szlovák szempontból vázolta a háború előtti magyar társadalom képét, majd rátért Ady Endre és Szabó Dezső írói jelenségére és ebből akarta kihámozni a nevezetes problémát. A kiindulás logikus és helyes volna, mert a két költő közül egyik inkább az egyéni, a másik a kollektív irány hírdetője. Azonban ehhez a problémához Göllnerovának nem volt elég objektív fölkészültsége. Nem adott semmi újat, a bírálat sokszor egyoldalú, szubjektív beállítása miatt. Még több zavart okozott az előadónő erőltetett soviniszta beállítottsága. Így például teljesen elhibázott dolog volt Szabó Dezső tárgyilagos megbírálása helyett a napi politika múló kérdéseit belemagyarázni műveibe. Szabó Dezsőnek a szlávságról alkotott véleménye talán helyes, de egyáltalán nem foglal el akkora helyet költészetében, hogy a magyar parasztság kérdései elé helyezhetnők. Ami pedig Szabó Dezső politikai állítólagos állásfoglalását illeti, úgy arról, valamint Göllnerová többi, nagyhangú kijelentéseinek komolyságáról megvan a saját véleményünk. Még szerencsétlenebb tévedés volt Urbán Milo „Élő ostor"-ának és az „Elsodort falú"-nak az összehasonlítása, és a következtetés, amit ebből levont. „Az elsodort falú" alakjai — szerinte — életúntak és az „Élő ostor" alakjai üdék, s ebből az „látható", hogy a szlovák irodalom és társadalom életrevalóbb, mint a magyar. Voilà! . . . Az előadás szintjét csökkentették Göllnerová előítéletei is: Petőfi állandó megszólítása per Petrovič, stb. (Úgy látszik, sohasem olvasta a Slovenské Pohľady [1923. 12. szám, 716. l.] véleményét, mely volt kegyes minékünk átengedni Petrovicsot Petőfi nevén, úgyszintén Madáchot mekcsen nélkül.) Mikor így a szlovák-magyar érintkezés egyik megnyilatkozását elemeztük, nem akarjuk ezt a kezdődő közeledést zavarni. Azonban, ha már fontos a dolog, objektív legyen a közeledés, mert ferde beállítású kellemetlen nemzetiségi előítéletek a megkívánt hatásnak éppen az ellenkezőjét érik el.

VAJLOK SÁNDOR

A magyar irodalom Csehszlovákiában. Bujnák Pál tanár emlékkönyvében, melyet tisztelői, barátai, diákjai adtak ki, megjelent egy magyar nyelvű értekezés is az itteni magyar irodalomról. Mivel a cikknek, mint tájékoztatónak némi jelentősége van abból a szempontból, hogy mások is meríthetnek belőle információt, nem lesz fölösleges vele foglalkozni. A cikk ugyanis legalább háromnegyed részben tárgyi tévedésekben szenved és mindenütt kiütközik belőle az önkritikátlan hozzászóló fölényes bírálat vezetése. Mert a szlovenszkói magyar irodalom lényegéig sohasem jut az értékezés épp amiatt, hogy kritikáját nem vezette egységes szempont, csak a régi „leszerepelt" irodalmi vezérek előítéleteiből előszedett jellemzések újra kérődzése. (Lásd Jankovics Marcell jellemzésénél Szalatnai Rezső „Van menekvés" ide vágó részletét, vagy a Reggel: Antal Sándor cikkét Mécs Lászlóról.)

A cikk közhelyeit persze fölöslegesnek tartjuk elemezni, mert ezeken a jelszavakon ma már mindenki túlhaladt. Így például nem lehet komolyan venni a cikk bevezető szellemtörténeti szintézisét, melyben az irodalmi törekvések okait vázolja.

A cikk második részében a szlovenszkói magyar irodalom elemzésébe kezd. Itt azonban teljesen kiesik lába alól a talaj, mert nincs objektív kritikai szempontja, ami egységes és tárgyilagos mérték lenne a szlovenszkói magyar írások fölmérésére. Egyszer a szubjektív kritika allűrjeit lobogtatja, vagy pedig sallangokkal zsúfolt mondatokba gyötri mondani valóját, máskor meg a már meghaladott és tudománytalan regionalizmus az egyedüli értékmérő nála.

A költők felvonultatását az „agyon nem hallgathatókkal" (Közhely!) kezdi. Fölényesen akarja őket kivégezni, azonban nem tudja teljesen agyonhallgatni járatlanságát, mert itt olyanokat is említ, akik csak ebből a cikkéből tudták meg, hogy verseltek (Aixinger László). Ehhez még logikátlanság is járul, mert egy kommunista költőt azzal intéz el, hogy nem alkalmas a nevelésre (Szóval egyedül csak az aktivizmus a mérték!), Jankovics Marcell munkásságánál meg a nevelési, aktivitási tendenciát nézi le. (Az objektív és a szubjektív kritika keverése!) A lírai költőket azután megpróbálja centiméterrel lemérni és osztályokba sorolni. Az anyag hiányos ismerete azonban itt is megbosszúlja magát. Alsó osztályokba sorol olyanokat (Szenes Erzsi), kiket valamivel hozzáértőbb „kritikus-kollégája", Babits Mihály, méltónak tartott fölvenni nemcsak a szlovenszkói viszonylatban, hanem az összmagyar irodalom terén is elsőrendű költők közé.

A költők sorában elsőnek Mécs Lászlót tartja, azonban a róla elpuffogtatott mondatok ezt korántsem igazolják. Más különben is hamis képet ad róla, mikor még egyszer érdemesnek tartja a törésekről szóló elméletét elmondani. A költőben is első sorban a szavaló érdekli és ezzel kapcsolatban olyan megállapításra jut, mely becsületére válnék még egy hatodrendű vidéki lap tudatlanság kirakatának is. Amit azonban ebből, mint következményt von le, már nem is tudatlanság, hanem — naivság. És azután, hogy a kabaré teljes legyen: költői tanácsot ad Mécs Lászlónak! (Risum teneatis!)

Tamás Lajost és több írót azzal akar elintézni, hogy klikkrendszerbe sorolja őket anélkül, hogy elemzésükbe mélyebben leszállna. Hangsúlyoz-

zuk, hogy mi ezekben a költőkben, akikről magas lóhátról beszél, látunk értékeket és az itteni irodalmi életet kétségtelenül gazdagították.

A lírai elemzésnél még gyöngébb a prózai irodalomról szóló rész. Itt már — valószínűleg forrás híján — általános jellemzést sem próbál adni. Megelégszik azzal, hogy egyes írók foglalkozását megmondja, vagy pedig könyveik tartalmát elmesélje. Sehol egy biztos ítélet. Különben itt már megtudja az olvasó, hogy miért kell ilyen frázisokat csörgetni, mint „szociális világképét nem lokalizálta a magyar történelemben", vagy „a legantiszociálisabb magyar reakció fegyvere lesz" (Mindkettő Mécs Lászlóra vonatkozik.), mert ezekben a bombasztokban rejti el művészietlen egyoldalúságát. Így azután ismertetése teljesen elfogult és ha valakit „klikk rendszer"-rel lehet megvádolni, akkor éppen a cikk szerzője esik ebbe a hibába. Az egyes mondatok tartalmában is vannak ellentmondások, logikátlanságok (Pl. a materializmus és a metafizika nála nem zárja ki egymást.), mert a legtöbbje frázis, ebben pedig logikát keresni logikátlanság. Az egész értekezésen érzik a dilettáns műhelyszaga, a különböző helyről kiszedett mondatok belső lazasága. Úgy, hogy az egész munka nem más, mint stílus gyakorlat, melynek tartalmi részét komolyan venni egyszerűen nem szabad. A cikk értékeket nem jelöl meg, negatív, nem kimerítő és az a legnagyobb hibája, hogy komoly fölkészültség nélkül nagyképűen ítélkezik irodalmi életünk fontos megnyilatkozásai felett.

VAJLOK SÁNDOR

Magyarosan!

A „rózsafűzér" becsületes magyar neve: olvasó.

*

Helytelen, ha azt mondjuk: „Nyáron a boltok hét órakor lesznek becsukva", de egészen helyes, ha állapotot jelölve ezt mondjuk: „Mire beérünk a városba, a boltok már be lesznek csukva."

*

Engem és engemet, nincs és nincsen egyaránt szokásos.

*

Leszesz régies, elavult alak; a ma élő forma: leszel.

*

Melyik a helyesebb levélcímzés: „Nagyságos dr. Verseghy Sándor úrnak, gimnáziumi tanár", vagy „Nagyságos dr. Verseghy Sándor gimnáziumi tanár úrnak"? — A második címzés a helyesebb, mert az első éppoly furcsa, mint ha „tanár öcsémnek" helyett ezt mondanók: „öcsémnek, tanár". A foglalkozást, hivatalt, stb.-t jelentő kifejezést csak akkor vetjük hátra, ha birtokviszony van benne, de akkor a nak ragot is meg kell ismételni, így: „Nagyságos dr. Verseghy Sándor úrnak, a pozsonyi állami reálgimnázium tanárának".

Irodalmi szemle

Gergely Boriska: Nagyokról kicsinyeknek.

(A Jugoszláviai Magyar Könyvtár kiadása, Szabadka.)

Az ifjúság és kivált a nem egészen kicsinyek számára írónak talán legnehezebb feladata: éppen hogy serdülni, eszmélni kezdő (8—12 éves) olvasóinak kezébe olyan könyvet adni, mely a mellett, hogy szórakoztató, még tanulságos is és a mellett, hogy így hasznos, mégsem unalmas. Gergely Boriska ezt a feladatot mintaszerűen oldotta meg, midőn a magyar és délszláv irodalom és művészet nagyjainak egész sorát mutatta be abban a korukban, mikor a könyv olvasóiéhoz hasonlóan az ő életük is félig mese volt, — helyesebben ennek a kornak abban a döntő órájában, mely jövő hivatásuknak, ha nem világos felismerését, hát megérzését keltette föl ébredező lelkükben.

Ehhez a feladathoz a szerző meleg szívén és pompás elbeszélő képességén kívül még egy más, alig nélkülözhető kellék birtokában látott: a legujabb lélekelemzés eredményeinek ismeretével. Ennek tulajdonítható a jövő nagyembereknek tulajdonított fölfedező álmok, ezekben persze már régibb veretű múzsák, géniuszok sűrű szerepeltetése, de a gyermekek szemében nagyoknak, hatalmasoknak, még kivált öregedő nőknek is gyermekek előtt mindig kedves kifigurázása. Ez lesz ugyan sorsa az egész női nemnek, akkor, mikor Kisfaludy Sándor hiába próbálja a kezébe került leány-bábukat szájharmónika beléjük illesztésével hangadókká tenni, lelket adni azoknak, akiknek éppen csak szép ruha kell. Ilyen finom gúnyra csak az képes, aki — maga is nő. Egyik másik életrajznyitányban — így is nevezhetnők ama történetkéket — sokkal komolyabb, a szociális kérdéseket is érintő húrok is pendülnek meg; bizonyára nem csoda, hogy ez például éppen Madách Imre ősi-emlék-kutatásainak leírásával esik meg. Ellenben a gyermek Petőfinek korai álmaiból sajnos a képzelet kevesebb szárnyat kap, mint amennyit neki ennél a tárgynál más, de kivált maga Gergely Boriska adhatott volna. Csak a „Csárda romjai"-nak hangulatát kellett volna odavetítenie . . .

Ezenkivül még egy hibája van a különben kitünő könyvnek: a megint csak tökéletlen korrigálás, mely kivált a földrajzi nevekben hemzsegő sajtóhibák miatt éppen az ifjúságnak szánt könyvben megbocsáthatatlan.

De ezek a hibák eltörpülnek a könyv erényei mellett. A legnagyobb mértékben kivánatos lenne ennek a szép kiállításu kötetnek minél több gyermek és felnőtt kezébe eljuttatása, mert bizony felnőttek is élvezetet, még tanulságot is meríthetnek belőle. És utánzása — hisz a magyar szellemi és történelmi hagyomány még annyi értéket tartogat, melyeket már csirájukban a felcseperedő nemzedék szeme, vagy inkább lelke elé állítani a lehető leghálásabb feladat lenne. Ezt a munkát bebizonyított hivatással vállalhatná Gergely Boriska, de vállalhatnák mások is, akik talán egynémely tekintetben lemaradnának mintájuk mögött, de viszont más, új felfogásmódokkal, megvilágítási eszközökkel gazdagíthatnák a magyar szellemnek ezt az aratását.

FARKAS GEIZA

Kosztolányi Dezső: A bölcsőtől a koporsóig.
(A Nyugat kiadása, Budapest.)

Izgalmas könyv, mert az élettel foglalkozik. Biológiai tényekkel paralell a lélek öregedése vagy fiatalsága cselekszik mindennapi életünkben. A foglalkozás determinációját áthatja a nemzeti érzés vagy az emberiesség költészete. A fajták vonulnak el előttünk. Észak, dél, kelet, nyugat fajtái, hidegséggel, melegséggel, fölénnyel, őszinteséggel. Végül a hozzátartozók.

Kosztolányi Dezső, ha regényt ír, ha novellát, ha tárcát, ha verset, mindenképpen költő. Líra az, ami tanulmánnyá alakul benne, ha az élet komolyságával veszi célba a végtelen szívdobbanást. Líra az s így sokszor individuális elmélyülését kapjuk egy magányos költő óráinak. Maga a szeszély, ami ezt a könyvet meghozta, is eredeti, különc. Ha egy közepes író vállalkozott volna ennek a könyvnek a megírására, unalmas, közhelyes munkát kaptunk volna. Kosztolányi valóságos kis színpadi remekművet alkotott, valóságos kis filmszűzsét elevenített meg gyorsasággal, csillogással, virtuóz technikával és mélyről jövő görögtűzzel.

A nagy író minden munkájában igazságokat mond. Ez az árulója. Kosztolányi fölényes és rugalmas karcolatai az emberi életről, fiatalságról és öregségről, rokonokról és fajtákról: igazságokat tartalmaznak sorok és mondatok között. Ezek az igazságok a fölületes olvasó szemei elől elvesznek.

Mondom: látszólag individuális és szeszélyes ez a könyv. De ha mélyebb igények szemszögéből nézzük az ember-sorsokat, akkor észre kell vennünk a sok szociális fájdalmat és igazságkeresést a félredobott életű emberek iránt. Észre kell vennünk, hogy Kosztolányi hogyan és milyen áldozatkészséggel és hősiességgel szépíti az ember rongyait, ronggyá tépett lelkét.

Végezetül: Kosztolányi a nyugatos magyar büszke öntudatával fordítja a magyarság felé az összehasonlításokat fajták, emberek és szokásokkal szemben. Ez önkritika és magabízás. Kell is. Megokolt is.

ERDŐHÁZY HUGÓ

Margaret Goldsmith: Ein Fremder in Paris.
(A Paul List Verlag kiadása, Leipzig.)

Nehéz ezt a könyvet hidegen, objektíven, tisztán irodalmi szempontból megitélni. Egy úgynevezett emigrált, Magyarországból származó fiatalember sorsával foglalkozik s így beállítása tendenciózus, a magyar viszonyok iránti gyűlölettel fűtött és elferdítésekkel telített. De mellőzve mindezt, ha pusztán mint irodalmi terméket nézzük is, meg kell állapítani, hogy nem üti meg a mértéket. A főhös, aki körül az egész szegényes történet csoportosul, egy enervált, jelentéktelen fiatalember, akiről, bár az írónő váltig hangoztatja, hogy különleges, nagy lélek, ezt sehol sem tudjuk fölfedezni, — nyilván az írónő hibájából. Ez a különleges lélek, — bár még nyomor sem kényszeríti erre, — egyszerűen kitartatja magát amerikai, gazdag asszony által. Egy helyen megjegyzi róla az írónő, hogy „amorális". És ez, úgy látszik, imponál az írónőnek. Pedig ez az amorali-

tás sem imponáló. A jelentéktelen, nagyvárosi kis gigolónak amoralitása ez csak. A végén, mikor már semmit se tud vele kezdeni az írónő, elüti egy autó. Nem nagy kár érte, — gondoljuk, s egy kis ásítással félreteszszük ezt az olyan modernnek beharangozott könyvet.

WIA

Lotte Eckener: Die Welt der Bäume. Walter Bauer verseivel. (Bruno Cassirer kiadása, Berlin.)

Lotte Eckener, a Zeppelin-járatok nagynevű vezetőjének leánya, hosszú évek kitartó munkájával a modern német fotográfia jelentős művészévé fejlődött s ennek a gazdag munkásságnak eredményéből most harminc hatásos, a festészet esztétikai, filozófiai elgondolásaitól erősen befolyásolt fényképét gondos ízléssel kiállított kötetben közreadja. A képek organikus sorozata elsősorban természeti élmény, lírai átélés harminc fáról, a fák köré formálódó tájakról s ahogy, bizonyára a modern technika legkiválóbb lencséjével, kis gépe szűk keretébe fogta a koratavaszi parkot, a virágzó cseresznyefát, a sűrű bükköst, a lankadó őszben táncoló száraz ágat, a fa szinte elveszti külön életét, része, támogatója lesz egy olyan hangulatnak, amely a fotó élményén túl térélménnyé szélesül. A fényképészetről, mint mechanikus művészi formáról szeretnek beszélni és az új kísérletek a fényképező riportagenak a filmszerűségnek vonalán haladnak. Lotte Eckener lemond erről a kísérletről, a lelki tartalmat, a mély impreszsziót keresi, azt, amit eddig csak Arvid Gutschow és Umbo néhány tájifotografiáján láttunk.

A fényképeskönyv költői szövegrészét Walter Bauer írta. Harminc kis versben, prózai költeményben mondja el mindazt, amire a fák fotografiáján keresztül mint közvetlen táji élményre emlékszik. Aki az új német irodalomnak ezt a legbíztatóbb tehetségét és három nagy regényét („Ein Mann zog in die Stadt"; „Die notwendige Reise"; „Das Herz der Erde") ismeri, az tudja, hogy minden regénye legnagyobb élménye a táj, a természet s a fák, a kertek, a parkok teljesen beleolvadnak abba a kifejező, szívet megremegtető hatásba, amit minden írásából kisugároztat. Ezek a kis versek, hozzáérnek regényei kifejező erejéhez, hozzásimúlnak a fénylő fényképekhez is s így a fotografus és a költő közös elgondolásából olyan könyv fakad, amelyből két alkotó emberi szív a természet legszebb titkait súgja annak, aki azt szeretettel olvassa.

KÁZMÉR ERNŐ

Az esztétika folytonossági törvénye

Ha Szlovenszkón szárnyasoltárt találnak, ha valamelyik családi képtárból ismeretlen képalkotás kerül elő, a művészettudomány első feladata, hogy megkeresse a műremek kapcsolatait és végső fokon rámutasson arra a forrásra, ahonnan a szárnyasoltár, avagy a festmény eredezik. A kutatás eme beállítottsága az emberi természet horror vacui-jellegére mutat, amely öntudatlanul is hirdeti, hogy nincs a természetben szakadék, nullus saltus in natura. S ezt az ösztönös sejtést az esztétikai biologizmus érlelte tudománnyá, amely már nemcsak a természetre, de a szellem életsíkjára is tételbe foglalta a szerves fejlődést, s amely a tudományban Auguste Comte pozitívizmusán át végezetül is a műalkotás taglalását túlzottan csupán a művészi hatások adatszerű felsorolásában látta.

Bizonyos az, hogy a hatások e szorgos kutatása nem egészen meddő az esztétika számára, mert kétségbevonhatatlanul alátámasztják ismert tételünket, melyet most röviden a folytonosság esztétikai törvényének nevezhetünk. A művészet vonalán maradva ez a törvény azt jelenti, hogy minden egyéni alkotás gyökerei valamely előző alkotásba nyúlnak vissza s mivel az egyéni alkotások összege a kollektív alkotás, elvonatkoztatva, művészi stílus, azért minden kollektív alkotás, művészi stílus, az előző kollektív alkotásból, stílusból vezethető le. S azt szinte fölösleges is említenünk, hogy az egyéni alkotás is éppen a körülötte támadt iskolával új alkotás létrejöttét segíti elő éppenúgy, mint a kollektív alkotás, amely a következő kollektív alkotásnak az előkészítője. A műremek és a stílus tehát nem jön, keletkezik, hanem fejlődik, vagyis műalkotás és stílus végeredményben folytonosan van.

A modern Európa alapvető művészete — nem tekintve a ma is problematikus etruszk művészetet — az ókeresztény művészet s hiába volt Wichhoff minden törekvése arra nézve, hogy annak forrásaként az egyedi léttel rendelkező, „római császári művészet"-re mutasson rá. Strzygowski az „Orient oder Rom" című művében kétséget kizáróan bebizonyította, hogy az ókeresztény művészet csírái sokkal távolabb találhatók meg, mint a latinok földjén. A hellén Kelet és alexandriai, antiochiai és ephesusi iskolái adták az ókeresztény művészet kifejlődéséhez az elhatározó lökéseket. A hellén művészet ugyanis nem szakadt meg Krisztus születésével, hogy helyét tüstént a román művészetnek adja át, ellenkezőleg Rómába hatol s mindaddig élteti a rohamosan kereszténnyedő Róma művészetét, míg a valódi keleti, tehát a bizanci művészet helyébe nem lép. Így van már az alapvetésben is szerves folytonosságban Európa művészete.

De vajjon mi a mélyen rejlő oka a folytonosság esztétikai törvényének? Miben kell keresnünk ezt az okot? Talán magában a műalkotásban, mint tárgyi valóságban, amint a pozitívista művészetkutatás tette? Vagy a korban, a környezetben, amely a művészetre is döntő behatással van? Avagy pedig az alkotóban, az örök művészi lélekben gyökeredzik ez az ok? A tárgyi valóság a szemlélő és cselekvő alany nélkül mitsem jelent, éppenúgy, mint az időpont és a környezet, a művészet minden összetevőjén túl az ősok az örök törvényszerűségekkel rendelkező, alkotó lélek. Az

a lélek, amelyik Rómában farag szobrot és Szlovenszkón ácsolja össze a szárnyasoltárt, amelyik Konstantinápolyban építi a Hagia Sophiát és a kicsi barbizoni erdőben festi a természet legcsodálatraméltóbb, halkhangú költészetét.

Mert mi a művészet? — Nemcsak annyi, amennyinek Aristoteles érezte, hogy az a természetnek kiegészítése és utánzása, hanem az alkotó és a műélvező szemszögéből nézve, a művészet a szép életbeborulása az alkotó ember által.

Mi a szép? — Az ember lelke mélyén élő, örök, gyökeres vágy a transzcendentális valóság irányában az immanens lét keretei között, tehát a szép a bennem szunnyadó vágy, amely a művészi összetevők indítására az alkotásban, vagy csak a szemléletben tárgyi valósághoz kíván jutni. Ilyenformán szép a soha testet nem öltött, művészi gondolat, szépek Beato Angelico freskói, melyek az elpusztított Oltáriszentség-kápolnában voltak és szép az eredeti esztergomi bazilika, melyből ma már emlék is csak hírmondónak maradt. Nézetünk szerint, ha Kant érdeknélkül való tetszéselméletétől ez a megfogalmazás távol áll is, hiszen e szélesebb vonalozásában az alkotó és a műélvező lélek törvényszerűsége jut kifejezésre, nem áll távol minden tudományos esztétika ősforrásától, Aristotelestől. Poetikájában ugyanis nemcsak a művészetről és a tragédiáról szól, vannak megjegyzései a művészet tárgyáról, a szépről is. Szerinte a szép a szimmetriában és a világosságban van s mivel a művészet célja a hiánypótlás és a gyönyörködtetés, szükségtelen, hogy a szép valóságosan is megjelenjék, hiszen a szép legtökéletesebb megnyilvánulása a mathematikában van. A szép így az általános tényezője.

Ha a művészetnek és a szépnek ilyenfajta meghatározását vesszük figyelembe, a folytonosság esztétikai elvének magyarázatát ebben az örök törvényszerűségekkel rendelkező vágyban ismerhetjük fel. A szépség vágya ugyanis kivétel nélkül minden ember lelkében szunnyad, az érzéki megnyilvánulás törekvése azonban függvén az egyéni képességektől és a körülményektől, tehát a művészi összetevőktől, természetesen minden emberben más és más. Az egészen alacsony értéksíkon álló ember szépségvágya a moziban, vagy ha szerelmes, néhány ihletett szóban jut kifejezésre, a torz költői lélek a műélvező, az alkotó tehetségekkel elküldött ember pedig a művész.

Ám, ha ez a vágy örök, a művészetben érzéki megnyilvánulásainak is vannak állandó törvényszerűségei. Az alkotó szellem korlátok közé van vonva. A „poeta non fit, sed nascitur" szép mondata csak részben igazság, mert a művész nemcsak születik, hanem lesz is, különben a nép annyi művészi hajlandóságú gyermeke fölfedeztetés, hosszas tanulmány, tehát minden előzmény nélkül is kitörne és „eget kérne magának". A műalkotás éppen olyan függvénye a művészi beállítottságnak, a tehetségnek, mint a művészi összetevőknek, melyeknek része csupán a születési adottság.

Rendszerezve a művészi összetevőket, azok kétfélék: 1. belsők a hozott tehetségek; 2. külsők az időpont, a környezet, a faj, az iskola, tanulmányutak, a művész életfolyamata, közönség, stb. Nem részletezhetjük ezeket az összetevőket, mert hiszen mindegyike külön hosszas meggondolást igényel, csupán törvényünk szempontjából említettük.

Ilyenformán a folytonosság esztétikai elvét minden művészi összetevő

alátámasztja. A művész elküldetése ugyanis, hogy szépségvágyát műalkotásban éltesse, korlátozott, mert korlátozott maga az alkotó szellem, mert azok a képességek, amelyekkel születik, öröklöttek a szülöktől, ősszülőktől s mindössze benne összpontosultak. Ez azt jelenti, hogy bármilyen meghökkentően újak is a művész öröklött adottságai, sohasem lehetnek olyan újak, hogy a kultúra egész folyamatát új és homlokegyenest ellentétes mederbe sodorják, éppen, mivel öröklöttek. Ehhez a tényhez járulnak a külső művészi összetevők, amelyek éppen immanens voltuknál fogva minden vonalon a szerves fejlődés elősegítői.

Fadrusz János tanulmányait Tilgnernél kezdi, majd mikor tudatára ébred ellentétes adottságainak, Hellmerhez megy, aki fejlődésére komoly hatással van. Hellmer — Bécs szemüvegén nézve — kora meglehetősen hű kifejezője. Fadrusz így az ő művészetéből kiindulva ezen az úton egy lépést tett előre. A gótikát majdnem a legújabb időig Sujet apát próbálkozásának tudták be, amely tudvalevőleg eleivel kizárólag hasznossági célzatú volt. A St. Denis apátság temploma még híven mutatja azt a félve megtett lépést a két nagy történelmi stílus, a román és a csúcsíves között.

A legutolsó, közös nevezőre hozható művészet a Rousseau és Szinyei Merse impresszionizmusa (ha ugyan helyes ez az elnevezés, mert minden művészet impresszionista) Courbet, Munkácsy és Leibl realizmusában találja gyökerét és nagyon lehet, hogy a szintézisbe még nem vonható, most folyó művészet az impresszionizmusból a szerves fejlődés eredménye.

Az alkotó tehát tanul, iskolába jár, még pedig az előző stílus képviselőinek az iskolájába jár. A tanulmányra ugyanis szüksége van, éppen mivel a szellem korlátozott és kifejlesztésre, egyben a technikai készség elsajátítására is szorul. Így a fiúk nemzedéke az apák nemzedékétől tanul s bármilyen elhatárolt is valamely művészi egyéniség, az iskolának nyoma marad s ez csak előidézi a folytonosságot.

Természetesen ez a folytonosság arányban van a belső művészi összetevő, tehát az egyéni képesség fokával. Innen van az, hogy az úgynevezett vidéki művészet annyira összegezője több művészi stílusnak. Érdekes példája ennek Bretagne jellegzetes templomművészete.

A folytonosság esztétikai törvényszerűségét tehát a művészetekben teljes mértékben érvényben találjuk, hiszen ha csak egy külső művészi összetevőt, a közönséget, a megrendelő igényeit vesszük még ide, az is elevenen mutatja a hagyományokhoz való kapcsolatot. Legyen ennek iskolapéldája Michelangelo síremléke.

Összegezve elgondolásunkat, a folytonosság esztétikai törvényét az örök szépségvágy, a külső és belső művészi összetevők határozzák meg.

DÉNES TIBOR

Fánny asszony kenyere

Egyszer volt, hol nem volt, olyan idő is volt nagyon régen, mikor Enyed nemcsak a tréfás szóbeszédben, hanem egy kicsit valójában is közepe volt a világnak, azaz: szép Erdélyországnak. Mikoriban a sokbástyás vár egyik pipatóriumában Köteles professzor irogatta a Magyar Egyezményes Philosophiáját s a kollégium kapujából Kőrösi Csoma Sándor vándorbotja kopogott kifelé, a keletre nyíló Szentkirály-utcának... Aztán idősb Szász Károly szava hangzott ki valamely tanteremből, vagy megyegyűlésből egész a Királyhágón túlig, Széchenyi lelkéig. S később, mikor a Varcagás utcabéli „Burg"-tól a kollégiumig Kemény Zsiga diák léptei koptatták a hepehupás macskafejeket.

Nó de álljunk meg a híresség valamelyikénél. Ők is csak emberek, és velük is ezer apróság történt, akárcsak más koszorútlan halandókkal. Tehát Szász Károly, az idősebb, róla szól mai krónikám. Azaz, hogy nem is róla, hanem a jobbik feléről... Merthát az ilyen kitünőségek is egy jobbik és egy rosszabbik félből állanak, ha tudniillik megházasodtak és jól házasodtak. Szász Károly pedig jól házasodott, ámbárhogy nem egészen úgy, ahogyan szülei tervelték... Először ugyan „megfelelő" leányzó után nézett a fiú, Köteles professzor deli Ágnes leánya személyében, de ez a fakadó szerelem gyorsan hullatta el szirmait, mert az akkor még nagyon is ifiú „idősb Szász" rájött, hogy Kötelesné asszonyom kuruzslással akarta őt leányának megszerezni, tartani. Fölháborodott Szász Károly világosságos lelke és egészében elfordult a híres szép enyedi kisasszonykáktól, akik bizony tűzről pattant gazdaasszonyok voltak, de aztán pont. — Nem tehettek róla: a négy évig tartó kántoriskola idejét a kántorbácsi üres hordóiban bubázták át, mert rektram örökkön a gazdaságban vessződött. Szász professzor úrnak pedig a kiábrándító kuruzslás után olyan assszony kellett, akinek — Sapphóval szólván — Piériában rózsák nyílnak, — vagyis: akik a múzsák hangját is kedvelik, nemcsak a mozsárcsengést, fazéksustorgást.

Egy szép napon iszonyú skandalum szívárgott szét a jó öreg Enyed társaságbéliei között. Szász Károly, a magyar nemes fiú, a Bethlen kollégium professzora, (ami magában nemzeti kötelezettség volt akkoriban is) és még egyszer: a Bethlen kollégium professzora (akkor: kis királyság: tekintély, bor, búza!), szóval mai nyelven: a kitünő partie... Uram bocsá'... a „Burg"-béli német nevelőnőt akarja a bor, búza, békességhez szépasszony feleségül... A rémhír villámként csapott a Vízaknán lakó szülőkre. Az anyát, nemes aldobolyi Fülöp Débora asszonyt vetette föl a kétségbeesés. Hát aztán Enyed város reményfosztott hajadonait és még reményfosztottabb leányos mamáit! Nevelőnő és német! Német és — horrendum dictu — pápista!... Nohiszen szépen fog festeni a professzor úr háztartása. Az lesz csak a gazdaasszonyság, amit az a konyhát se látott, tintafoltos újjú németné fog véghezvinni! Majd a kakast fogja megültetni a tojásra és töltöttkáposztamagért szalajt a szomszédba...

Hanem minden fullánk hiába volt: Szász professzor és Münstermann Franciska egy pár lettek. S ki tudja, mi minden verődött a fiatal nevelőnő

lelkéig a feléje csapkodó rosszindulatból. Az enyedi kékvérűek oly arisztokratikusan zárkozó „Burg"-jának is lehettek titkon halló fülei. S ki tudja, mit váltott ki a hazájától oly messzibe szakadt fiatal nő lelkében a keserűség... talán valami bátor, szép „majd megmutatom"-os dacot.

Telt, múlt az idő, a vízaknai szülők egyszer csak látogatásra szánták magukat. Hadd lássák, mily sorsra jutott boldogtalan fiúk. Levelet sem küldtek, merthát igazságot akartak és nem a levélre teremtett házi szemfényvesztést. Débora asszony tulajdon kezével dagasztotta meg az úticipót, aztán sajtot, koppasztott récét, szalonát és sok más jót pakkolt hozzá a párnazsákba. Nem is az útra igazándiból, ó dehogy! Hanemhát annak a szegény fiúnak! Ki tudja, mi német panccsal él a boldogtalan...

Egy szép őszi délben csak befordul a váratlan úti batár Szász profeszszorék portájára. Pirulva jő elő az újdonsült menyecske. — Ejnye, hisz ez nagyon is jóformájú fehérnép, nem afféle nehézcsontú német, — mormogja az após maga szakálába. Az anyós azonban nem ilyen ingatag, puhítható fából szokott faragva lenni. És az igazi anyós nem is a lány anyja, hanem a férfié. A leány anyja hálás vejének, — legalább titkon, ha szemébe ki is mutatja foga fehérét, — hogy „szerencséül akadt" leányához. De a férfi anyja! Az holtáig hiszi, hogy fia különbet is kapott volna és csak megétették, modernül megfogták a szegényt. A férfiu anyjának száz szeme van, aztán az ötven jobbal a fiátója és az ötven ballal a menyét mustrálja.

Nos, míg a vendégek melegedtek, Fánny asszony hamarosan újra a konyhába fordult. Gyorsan egy kis borsosszegfűszeges borlevest az öregeknek, aztán egy kis hamarkész restgazdasszony rétest az ebéd tetejének... Odabent azalatt terítéket pótolni s mindjárt asztalon a tál. — A borleves csupa tűz. A libasült ropogós, hogy gyönyörűség. A piros káposzta tejfölös zamata egészen kirántja ipamuram alól a talajt... Dícsérgeti ezt is, azt is. S mi több, s z e r e t i is a sok jót, ami székelyül azt teszi, hogy veszi és eszi, derekasan. — Débora asszonyban fölberzenkedik valami. Hogyne. Férjúra ma, először az életben, cserbenhagyja őt. Otthon ő is együtt sápítozott a „szegény fiam"-on, s most ahelyett, hogy kényeskedne, eszik, mint hat. Hja, kocsikázás, őszi levegő... Nohát ő, Débora asszony nem fog felülni az ilyen szemfényvesztésnek. A leves, a sült, az nem próbája a magyar gazdasszonynak. Kenyerével cenzurázik az igaz menyecske. Azzal fog az asszonykára rápirítani. Benyúl hát Débora aszszony az asztalkendőbe, s megtapintja az illendőség szerint abba csavart mindennapit. Aztán diadallal néz körül. Nó, áruló férfinép! Most.

— Kedves menyemasszony, — súgta a kínálkodó menyecskének (ki is most szedetett ki a tálból egy óriás laposcubákat a megtántorult öreggel), — minden pompás, ízletes, szó sincs róla: de mégis, mondja meg a szakácsnéjának, hogy a kenyeret kissé tovább kell a kemencében hagyni. Típpanós...

A menyecske arca lánggá pirul. A súgás olyan hangos volt, hogy mindenki hallhatta. Az urára néz Fánny asszony, aztán szépen, nyugodtan megszólal:

— Köszönöm, kedves napamasszony, jó tanítását, de meg kell vallanom, hogy én, engedelmével — kenyerem épp a kemencében lévén — a

napamasszony hozta párnazsákból vettem ki a cipót az ebédhez s abból szeltem az asztalkendőkbe.

Débora asszonynak torkán akadt a falat, de a kritika is, örökre.

Szász Károlynéból pedig messzi földön híres gazdasszony vált. És vajjon csoda-é? Nő volt, szerelmes német nő, három jelző, mindje a csodálatos alkalmazkodni tudást jelenti. Hogy pedig nemcsak jó magyar kenyeret sütött, hanem hat derék magyar fiút is nevelt, kik közül egyet a Szentlélek, egyet a múzsa csókolt homlokon, azt már nem a százesztendőt túlélő nagyenyedi száj- meg szívhagyomány, hanem a magyar egyháztörténelem meg az irodalomtörténet őrzi: Szász Domokosnak, a teremtő szellemű nagy püspöknek és Szász Károlynak, a jeles költőnek alakjában.

R. BERDE MÁRIA

Örök hangverseny

A tavasz friss, ébresztő deleje
olyan sejtelmes, hívó, bíztató,
mint messzi berkek hűs leheletén
felém szökő fürge furulyaszó.

Csak gordonka tudja elsíratni
a nyár érett, izzó, dús aranyát,
mely sebet éget mohó szívemen,
mégis sajnálom, mikor tovaszállt.

Őszi tájak bágyadt, békés csendje,
avar-illat gyógyító balzsama
áhitattal szenteli meg lelkem,
mint elhalóan búgó orgona.

A télről a balalajka mesél;
hangjában hallom a havat, jeget,
pengése könnyen rezdülő sóhaj,
nem való lét már... csak emlékezet.

VIRSIK MÁRIA

Móra Ferenc

Gorkij Maxim önéletrajzában Dickenst a legnagyobb művészek egyikének mondja, mert az élet legnagyobb művészetét gyakorolta: szerette az embert. Anélkül, hogy Móra Ferencet Dickensszel akarnók összehasonlítani, mi szintén ebből a szempontból indulunk ki irodalmi arculatának megrajzolásánál. Mert a szegedi „irányzat", Tömörkényi és Móra irodalma, ebben volt a legnagyobb. Legjámborabb szerelemmel és szellemiséggel nézett a szürkés magyar rögre és annak még szürkébb tulajdonosára, a magyar parasztra. Ezzel a magyar költészet ősforrásához vonultak és náluk ennek a parasztrétegnek a feltárása, mosolygós érzelmi világának kivetítése volt az elsőrendű költői cél.

A 67 utáni szemléleti módban és felfogásban szakadt ketté. Két irányzat lépett föl az addigi egységes magyar irodalom helyett, melynek céljai és eszközei merőben eltértek egymástól. A modern magyar legnagyobb vívmánya az új szemléleti mód használása a régi helyett azáltal, hogy az előítélet és irodalmilag lejárt alakok kihagyásával akart új élményekhez jutni. A konzervativ-nemzeti irányzat pedig, ha élményeit új területről is vette, látásmódjával nem tudott szakítani. Ennek a másik irányzatnak volt egyik legirodalmibb képviselője Móra Ferenc. Ezt az elhelyezését természetesen nem művészetének rovására akarjuk írni, hanem csak mint szemléltetési eszközt elemzéséhez.

A konzervativ-nemzeti irányzat költőit a világégés végzetes dilemmába hozta. Életük két korszakba esik, melyek teljesen különböznek egymástól. Áll ez Móra Ferencre is. Benne fejlődési vonalában a régi társadalom ideáljai és gesztusai jegesedtek meg. Mire azonban benne ez a művészi „beérés" megtörtént, olyan korszak következett, melynek ideáljai mit sem akarnak tudni a régiekről, vagy a legjobb esetben is anakronizmusnak tartják.

Móra Ferenc, — mint már említettük, — leggyakoribb élményterülete a falú. Falú-élményeiben és szemléletében azonban nem hozott újat, egyszerűen azért, mert nem hozhatott. Annyira régi ideáljainak rabja volt, hogy számára csak a magyar paraszt és kisiparos kegyes jótulajdonságai és kiapadhatatlannak látszó szeretete jelentett élményt. Ennek alapján készült el prózai eposza, az „Ének a búzamezőkről", melyben összekötötte a magyar paraszt minden vasárnapi vonását és mélyértelmű humorát.

Ez a mód mindenesetre népszerű, azonban sohasem léphet föl a realitás és az abszolút művészet igényével és főleg nem kiapadhatatlan élményforrás, mert a magyar parasztságnak csak kisebb (Sajnos!) részét öleli fel. A másik rész és véglet a Túri Danik földéhsége, zabolátlan erotikuma sub specie aeternitatis, a pusztuló és fajilag közömbös magyar falu tragikus arca, a faluproblémák metsző éle megemészthetetlen élmény volt számára. Már a Messzi Imriskék jövőtlen kultúrszomja, névtelen elkallódása is annyira megindítja, hogy az érzelem-intenzitás kikapcsolja belőle a művészt és csak a megtört és megijedt ember dadog benne. Ez az egy-

oldalú paraszt-szemlélet természetesen nem Móra hibája, hanem a magyar paraszt tragikuma, mert közel 100 éves irodalmi élete után sem tudta megkapni reális, irodalmi vetületét.

Hogy ezeket a szociális ellentéteket elkerülje, a multba menekül, annak nagyértékű ideáljaihoz, ahol nem köti ötletességét és fantáziáját a realitás minduntalan felbukkanó arculata. A művészt benne ennél a lépésnél megkönnyítette páratlan intellektualizmusa és történet-tudása. Ezen a téren otthon érzi magát, azonban itt is inkább a kisebb alakok nála a szerkezet magva, ezek nyernek szimbolikus szerepet. Önmagát éli minden helyzetükbe és eljátszatja velük mélyértelmű humorát.

A humorral kapcsolatban egy tipikus mórai jelenségre kell rámutatnunk. Műfajilag átvette Mikszáth rajz-szerkesztéseit és kiszélesítette társadalmi és világnézeti síkon. Bennük nem törekszik a bonyodalom mathematikai, avagy psychoanalitikus megoldására. Egyedüli happy-end-eszköze a humor, mellyel még nagyobb és tragikus helyzetek megoldására is vállalkozik. Azonban a humor nem válik öncélúvá nála, bár sokszor olyan meglepő és váratlan a csillogása, különösen a helyzet-komikum beállításánál, hogy a humor mögé elfelejtünk nézni. Pedig ép e humor mögött sír Móra lappangó fájdalommal, mely siratja a letünt idők legendás alakjait, vagy kedves élményeit. Itt húzódik meg mély és egészséges erkölcsi felfogása, mellyel egyedül áll a konzervativ-nemzeti írók, az apák nemzedéke közt. A vallásos lélek kormányozza indulatait és ennek a következménye az, hogy ép a humornál, mely a leghajlamosabb helyek egyike, nem tér a pikantériára, mint Mikszáth. Ezt a mély vallásos meggyőződését ő maga így fejezte ki: „Az én díszdiplomáimon Isten kezevonása van, mint legfőbb jóváhagyóé."

Móra Ferenc mindkét élményterületén: a társadalmi és történelmin olyan alkotásokat hagyott hátra, melyek kétségen kívül értéket jelentenek a magyar irodalomban. Társadalmi vonatkozásban leghatalmasabb munkája az „Ének a búzamezőkről" a magyar népléleknek és érzelemvilágnak olyan mélységére eljutott, hogy ezt nélküle alig tudtuk volna felismerni.

Történelmi alkotásaiban is a háború előtti, sokban doktriner történelem-szemléletet képviseli, ami meghatározza egész működését. A történelmi rajzok egész sorát írta meg, melyben a szórakoztatás volt egyedüli célja. Ezt az egyoldalúságát hibáztatni nem mindig lehet, mert ezzel nem akarta a magyar történelmet meghamisitani. Csúcspontja történelmi tudásának és intellektualizmusának az „Aranykoporsó". A keresztvíz alá hajló római társadalmat mutatja be benne, epikus nyugalommal a kereszténységet és juttatja diadalra kultúrtörekvéseit és erkölcsi beállítottságát.

Móra Ferenc aránylag hamar tört meg. Ebben nagy szerepet játszott fizikumának gyöngesége és sok vergődése. Azonban lelki okok is sietették összeroppanását. Mórának fájt a szemléletétől elhajlott idő, a differenciált élményterületek eltünése és az új idő végtelen történése. Egy ember volt, kinek ábrándjai színtelenek lettek. Az apák nemzedékének tragikumát hordta: anakronizmus volt saját korában.

Dickensre visszatérve önmaga így fogalmazta meg Maxim Gorkij szavait: „Tulipánokat és rozmaringokat hímezgettem olcsó tollal és szol-

gáló-mestere voltam szegény nemzetemnek, hol apró örömöket, hol apró szomorúságot jelentgetve nekik, de mindig tiszta és becsületes szándékkal."

Ez minden esetre szép emberi hivatás és elküldetés, abszolút művészt azonban a kritikus ritkán talál benne...

VAJLOK SÁNDOR

Magyarosan!

Helytelen: „Egy igazi férfi ő!"; helyes: „Igazi férfi ő!"

*

„Se" és „sem" között ugyanaz a különbség, mint a „ne" és „nem" között. Tehát ugyanúgy, ahogy „nem mentem" helyett nem mondhatom „ne mentem", ugyanígy helytelen „templomba sem mentem" helyett a „templomba se mentem". A „nem" és „sem" a jelentősmóddal, a „ne" és a „se" a kötőmóddal kapcsolatos.

*

Helytelen: „A hegyfokon épült vár uralja az egész környéket"; helyes: „A vár uralkodik a környéken" és „A nép uralja királyát".

*

Nem recenzus, hanem reszenzus.

*

Helytelen: „Első dolga volt megvizsgálni a csövet"; helyes: „Első dolga az volt, hogy megvizsgálja a csövet".

*

„Inkább kék, mint sárga", de „inkább nagy, semmint kicsi". (Egyazon kvalitás fokozásánál semmel erősítünk!)

*

Kereskedelmünk nyelve, fájdalom, már régóta és még most is a szolgai fordítások nagyszótára. Még összeadni is németül adnak össze a magyar kereskedők: „négy és hat az tíz", holott a magyar nyelvnek valósággal külön szava van az összeadásra: a meg!

*

A múlva névútóval időmérést fejezünk ki, az utánnal csak rákövetkezést. Tehát: „Két hét múlva lesz az esküvőm". Ellenben: „Egy hónapi együttélés után elváltak". Nem magyaros tehát az ilyen beszéd: „Néhány nap után megérkezett". Helyesen: „Néhány nap múlva vagy néhány nappal azután". „Öt perc után grammofonlemezeket közvetítünk". Helyesen: „Öt perc múlva". De kifogástalan ez a mondat: „Rövid szünet után folytatjuk hangversenyünket". Itt ugyanis nem időmérést fejezünk ki, hanem csak azt, hogy mi lesz a műsor szünetelése, a szünettartás után. „Szünet után hangverseny következik", ez éppoly helyes, mint: „Munka után édes a nyugalom".

Tél

Ülök az őszben az erdei padon, mellettem fák, fölöttem lombok, ágak, melyeken sárgák meg vörösek, fakók és szomorúak a levelek. Tudom, hogy mindennek nemsokára vége, vége a sárga, gyönyörű sárga, meg lángoló piros leveleknek. Magukra maradnak a fák, előkandikálnak a varjúfészkek és lassankint tél borul, terül el ezekre a fákra, ágakra és a fészkekre is. Hó jön majd, csillogó, fehér hó és egy kicsit megint öregebb leszek,a lelkem ágain és a szívem fészkén egy újabb tél, újabb havazás!... S ahogy ülök itt az őszben s nedves pára száll, ködlik a völgyből felfelé, mit tudom én hogyan, mit tudom én miért, de mintha már itt is lenne a tél! Számotvetek magammal, hogy mi sikerült, mi nem és bizony fáj, kérlelhetetlenül, hogy ennyi ősz volt, ennyi tél az életemben és még mindig magamban járom az avart, a sárga és piros levelek búcsúmenetét, a téli erdőt, ha megindul a havazás. Egy kicsit néztem, kerültem-fordultam, éltem, de hogy eltekintek ezen az erdőn, érzem a semmivévált esztendőket, a magány nehéz sulyát és fázni kezd a testem, a hótól borított vállam, anélkül, hogy igazában hó lenne rajta.

Lehet, hogy este van már, lehet, hogy napfény, — csak ülök magamban itt az erdei padon... ülök és nézek, forgatom a multamat, magam elé rakosgatom a régi otthont, a kertet, a falut, a házunkat, az istállót és azokat, akik itt éltek, akikkel éltem! Mint a marionetteket, úgy rakom le mindezt magam elé, játszani kezdek, babrálok velük és érzem, hogyan zsugorodom össze, leszek én is apró, a régi figurám, aki ott megy a kertben, megáll, meg megint elindul, közben fütyürész, vígasság a száján, nevetés a szemén és a távoli Tátra hegyeire néz...

*

Azon a télen mintha mese lett volna minden, könnyű játék az élet, dallam, cifra bokréta. Ha belenézek a múltba, látom az ajtót, kemény diófalapot, rajta vasalást, mely belekapaszkodik a falakba, tartja magát. Néha kinyílt az ajtó, betutult rajta a szél, hópelyhek kavarogtak a tornác belső részén, akár a szabadban a havasok oldalán, a falu házai között. Táncot jártak odabent, hogy itt a tél, a tél... itt a hó, a hópihe és egy kicsit a csillogásuk mintha vígasság lett volna, könnyű heje-húja!

Azután nyílt egyszer az ajtó, az egyik decembervégi reggelen, keményen, döngve, szinte beleremegtek a falak. Odakint előzőleg szánkacsengők szóltak, belemuzsikáltak az udvarba, lópaták dobogtak a hidacskán, hópihék repkedtek a tornác belső részén... és percek multával ott állt Keresztély bácsi, keményen, döngve, akár az ajtó. Szétvetett lábakkal állt, némileg előre hajolva, szakállán dér és apró jégcsapok. Ott állt az üvegezett tornácon, — csizmái körül apró tócsák támadtak — és elrévedezve nézte anyám virágait, melyek még ilyenkor is éltek, színesedtek. Majd megrázkódott, nagyot kiáltott, hogy hol vannak a háziak; hatalmas melléből előtört a hang, rávágódott a boltíves mennyezetre, lesiklott a falakon, átsuhant a küszöbön és egyszerre megelevenedett a ház. A ház, mely

ott lapult a Lubi havas tövében, hegyipatak szélén, kőfallal és a kőfalon túl favágók házaitól körülvéve...

— Hol vagytok, hé?

Nagyanyó eléje állt, kicsit már görnyedten az elmúlt időktől és úgy meredt rá, mint ahogy mi néztünk, alig tizesztendős kölykök a hegycsúcsokra fel:

— Keresztély, mi történt veled! Egész éjjel hófúvás volt, alig egy órával ezelőtt állt el a szél és te hófúvásban jöttél? Fiam, mi történt veled?

Keresztély nagybátyám ledobta magáról a bundát, a kötött ujjast, a sált és a kucsmát. Odaült a kandallóhoz, lábait kinyújtotta, elterpeszkedett jól és pipát kotort a zsebéből elő. Keresztély nagybátyám leghatalmasabb ember volt a családban, ölmagas óriás, aki medvékkel birkózott már, szálfákat emelt, ha kint járt az irtáson és az embereknek jópéldát akart mutatni. Most azonban összehullva ült a kandalló előtt, ránk nézett meg a tüzet bámulta, olykor szippantott a pipából és valami rémület volt a szemében, amikor megszólalt:

— Katalin nincs itt?

Ütni kezdett az oszlopos óra, egyet, kettőt, kilencet. A reggeli kilenc órát s valahogy kitöltötte azt a csöndet, mely belopakodott a szobába, ahogy elszállt a kérdés és csönd támadt utána. Azután elhallgatott az óra, az utolsó ütés még végigremegett a levegőben, folytonosan halkulva és hogy nem volt már semmi nesz sem, csak Keresztély bácsi nézett mereven, anyámék meg vissza rá, akkor megfogta nagyanyó a vállam:

— Menj ki és szólj az embereknek, állítsák istállóba nagybátyád lovait...

Még hallottam annyit, hogy egyszerre feleltek odabent hárman, vagy négyen: nem, Katalin nincs itt és Keresztély bácsi erre felsóhajtott, valamit mondhatott is, de ekkor már becsuktam az ajtót. Kicsit megálltam a tornácon, elnéztem a tócsákat, anyám virágait és nem értettem sehogysem a dolgot, Keresztély bácsi fakó arcát és azt, hogy miért volt olyan rémületes csönd, amikor megkérdezte, hogy mi van Katalin nénivel.

Álltam egy ideig a tócsák közepén, majd kimentem az udvarra. Hát igen: a szánkó ugyancsak havas volt, a lovak gőzöltek, fejük lógott és mintha elnyúltak volna, annyira kimerültek voltak. Azok a lovak, melyek mindig délcegen jártak, hetykén és önérzetesen, Keresztély bácsi nagyszerű paripái. Az előülésen ott gubbasztott Kócián, az öreg kocsis.

— Hát úrfi, — dörmögte, — megérkeztünk. Egész éjjel vágtattak ezek az állatok, hóvihar volt a sarkunkban, egyre csak tutult a szél meg dőlt a hó! Nézzen ide, több havat hoztunk, mint más terhet...

Kócián lekászálódott az ülésről, topogni kezdett, meg a karját lóbázta és közben káromkodott, szidta a világot meg a gazdáját, aki nem törődik a lovakkal. Görcsös, remegő kezekkel oldozni kezdte a hámot, megveregette az állatok nyakát, hogy nem lesz ez mindig így, ha megfeszül a világ, akkor se mennek tovább, előbb zabolnak, azután isznak és nagyot pihennek.

— Úgy ám, — rántotta meg a vállát Kócián, — előbb én is zabolok, úrfi! Mert ki érti meg, hogy este be kell fogni a szánba, ilyen itéletidőben és neki kell indulni a hegyeknek vaksötétben. Mindezt azért, mert

a tekintetes asszonynak kedve támadt eltávozni a mi tisztességes házunkból.

— Hogyan? — kérdeztem és nem értettem sehogysem a dolgot.

— A mi tisztességes házunkból, úrfi! Azt mondta a tekintetes úr, hogy valami levelet hagyott hátra és abban a levélben azt írta, hogy elmegy. Hát ha elment, elment, mondtam a tekintetes úrnak és kár ilyen nagy zajt csapni a kedvéért! Nem tetszett neki, hogy vadászni jártunk, meg egy kicsit mulatozni Zakopánéba. Kegyeskedett neki neheztelni és végül is elment. De hogy mi ilyen itéletidőben utánaeredjünk, az talán mégsincs rendjén! . . .

Kócián pálinkásüveget vett elő a kocsiládából, megtörülte deres bajuszát és nagyott húzott belőle. Azután csettentett a nyelvével, megvakarta a füle tövét, a lovak nyakát és önérzetesen mondta:

— Én bizony nem mennék utána! Ha a mi tisztességes házunk nem volt jó, minek erőszakoskodni?

. . . Elmult egy nap, kettő, három is talán és Katalin néni nem került elő. Harmadnap levelet hozott a pósta és nagyanyó mikor elolvasta ezt a levelet, csak annyit mondott Keresztély bácsinak:

— Látod, mindig mondtam, kár annyit inni. Kár annyit cimborákkal csavarogni. Tudtam, hogy ez lesz a vége.

Ez az asztalnál történt, ebédidőn és Keresztély bácsi egyszerre hozzám kezdett hasonlítani. Tányérjára hajtotta fejét, lassan kanalazta a levest, ijedten pislogott és meg se mukkant, mint én szoktam, ha valami baj történt, elszámolás az asztalnál. Csak ült, evett, malmozott az újjaival és amikor lehajtotta a feketekávét, rám mutatott:

— Délután indulok, de a gyereket magammal viszem!

Szerettem volna füttyenteni, felüvölteni, vagy ráhajolni a kezére és megcsókolni széles újjait. De összehúzódtam, bámultam az ablakra s közben az asztal alatt járattam, lóbáztam a lábaimat, tele örömmel, hejehújával. Mert a szüleim meghökkentek, tiltakozni próbáltak, holmi bort, pálinkát emlegettek, mételyezést és ilyesfélét. Hogy úgy is szertelen vagyok, favágókkal csavargok napokhosszát, szénapadláson bírkózom a kocsis fiaival és másra már úgy sincs szükség, csak arra, hogy Keresztély vegyen gondjaiba!

Nagyanyó azonban döntött:

— Bátyátok most magában van és jót fog tenni, ha valaki közülünk nála lesz.

*

Ülök az őszben, rakosgatom a bábukat, játszadozom, mint valamikor régen . . . No, né, mondom magamban, hát ez az a ház, Keresztély bácsi otthona. Hátul gránital, előtte havasi legelő, odébb karámok és a lécek között birkafejek. Bégető birkák, melyek ha nekiindultak a rétnek, a fagyott havon, akkor lépteik nesze úgy hangzott, mintha eső közeledne, közben a szél is fújna hozzá . . . Amott pedig a ház, sárgafalú épület és az oldalán zöld zsaluk, mohával fedett zsindely a tető. Emeletes, furcsa épület, kicsit púpos, mint az öreg emberkék, kicsit ferde és tántorgó, akár Keresztély bácsi régi cimborái. A ház szélén pedig fenyőóriások, az ágak között fenyőrigók, melyek reggel és este füttyszóval köszön-

tötték és búcsúztatták a napot. Az épület belső részében pedig fegyverek a falakon, szarvasagancsok és medvebőrök. A pipázóban szépen díszített boroshordók, alig tiz-húsz literesek, melyek Podolinban készültek és Keresztély bácsi szemefényét jelentették. És ebben a pipázóban történt egy este...

Három szán érkezett Zakopánéból, mulatós kedvű emberekkel megrakva. Akkor már a második hetet töltöttem Keresztély bácsinál, valami könnyű kábulatban, kicsit úgy, mintha mese lett volna minden, a tél, az udvarház, a karámok, a vén Kócián és Keresztély bácsi esti vadásztörténetei. Előbb kiválasztott egy trófeát, megmutogatta jól, majd azt mondta, hogy ülj le és figyelj.

— Nyeviczkyvel vadásztunk akkor Lublón...

Úgy beszélt velem, mintha felnőtt lettem volna, olyan szélesvállú, szakállas ember, mint ő és ha belemelegedett, cimborának szólított. Én meg összehúzódtam az állatbőrökkel borított diványon, hallgattam a beszédjét és szerettem volna neki visszaszólni, hogy te cimbora. Keresztély cimbora! Mert jóság volt a szemében, szeretet és nem nézte le a magam tiz esztendejét, hanem mellém ült, lekuporodott hozzám vagy felhúzott magához. Szóval olyannak tekintett, mintha egykorúak lennénk.

És a pipázóban történt, hogy a három szán utasai beállítottak egy este, szélesen, szelesen, handabandázva, hogy szervusz, Keresztély, mi van veled, Keresztély!... Kócián is betolta az orrát, hajlongott, alázatoskodott és köszöngetett jobbra-balra, hogy jó estét pán Nyeviczkey, pán Monostory... És emlegetni kezdte a hordókat meg poharakat cipelt elő.

Keresztély bácsi rámnézett, átfogta a vállam és bizonyára arra gondolt, amit odahaza mondtak neki, én legalább úgy éreztem, a pálinkára, borra és mételyre. Mert szabadkozni kezdett, hogy most gyerek van a háznál, ne forgassatok fel mindent és ne izetlenkedjetek.

— A hugom fia, rámbízták...

Nyeviczkey fölnevetett, bántóan, kellemetlenül, némileg lenézően:

— Talán házitanító lettél, Keresztély? Azt is mesélik, hogy Katalin asszony itthagyott!

Monostory közbevágott:

— Ezért is jöttünk, hogy ne érezd magad egyedül.

És egyszerre megváltozott a pipázó, sűrű szivarfüst ült a mennyezetre, borgőzös lett a levegő, zaj, meg ordítozás hallatszott össze-vissza. Az idegenek forraltbort követeltek, hogy odakint nagy hideg van, órák óta ültek elgémberedve, hát valami melegítő kell! Közben Kócián előhozta a pikuláját, nótázni kezdett az asztal szélén, a többiek meg énekeltek, daloltak hozzá. Kezdetben halkan, azután nekivadulva, kivörösödött képpel, tátogó szájjal. Keresztély bácsi meg ült mereven, rideg arccal és gúnyos tekintettel. Hozzá se nyúlt a borhoz, csak fogta a kezemet, állandóan fogta, valami görcsös, nagy szorítással. Olykor végigsimított a homlokomon, megigazította a hajamat, — védelem volt a simogatása, féltés, éreztem. Néha megrázkódott, hatalmas melle kifeszült és csitítólag szólt közbe:

— No, ne olyan vadul!

De nem nyúlt a pohárhoz, hiába gunyolták, nevettek rajta, hogy te házitanító, te filozopter!... És lehetett már éjfél, agyamban kábulat, ösz-

szevisszaság, szememben álompercek, fölébredés, majd megint álom, amikor Kócián pikulája hirtelen elhallgatott.

Keresztély bácsi felugrott... a többiek elhallgattak. Kócián eltünt valamerre.

— Jó estét!

Katalin néni állt a benyílóban, szőkén, finoman, karcsú lengyelkabátban. Gőgösen végignézett a társaságon, félrehuzta a száját és Keresztély bácsira tekintett:

— Azt hittem, hogy egy kisfiú jelenlétében más világot találok itten! Szégyelje magát, mondhatom, szégyelje magát!...

És akkor, úgy emlékszem, megszólaltam. Valami olyasfélét mondtam, kiáltottam, vagy ordítottam bele az ijedt arcokba, hogy nem is igaz. Nem ivott egy csöppet se!

Katalin néni elmosolyodott, odatámaszkodott az ajtóhoz és úgy figyelte Keresztély bácsit. Keresztély bácsit, aki ezuttal egészen kihúzta magát, szakálla fenyegetőleg meglebbent, ökle fölemelkedett a levegőbe és ráordított a cimborákra:

— Takarodjatok! Azonnal takarodjatok! Sohase megyek veletek Zakopánéba!...

*

És ülök itt az őszben a kerti padon. Hullanak a levelek, a sárgák, a pirosak s úgy érzem, hogy itt van már a tél. Mintha hó lenne a vállamon és befödné ezeket a kis marionetteket, az emlékeimet, melyek tovaszállnak, belehullanak a mélységes hóba. És csak ülök itt egyedül, nincsen senkim, akinek megfoghatnám a kezét, akiből bátorságot meríthetnék magamnak. Se asszonyi kéz, se gyerekkéz, mint ahogy Keresztély bácsi az én kezembe támaszkodott egyszer. És az enyém már nagy, tán olyan lehet, mint valamikor az övé volt, csak egy kisebb kéz nem kerül beléje...

DÉKÁNY ANDRÁS

Mák

A szíve zárt:
titkos virág ő
minden kertben,

érik, érik
mámort igérőn
és kegyelten...

Nem nyílik meg
varázsütésre,
harangszóra:

a vágyait
inkább lelkére
visszaszórja...

Csak mikor már
a hold letérdelt
és mind a fák:

akkor pattan
s ájult iramban
pereg a mák..

URR IDA.

Két generáció összetalálkozása

A február 17-én és 18-án Brünnben megtartott főiskolás ankét egyértelműen magáévá tette a javaslatot, mely szerint a csehszlovákiai magyar főiskolás fiatalság intenzíven bekapcsolódik a Magyar Minerva munkatársai közé s ezáltal az irodalmi folyóirat meglévő készen kiforrott kereteibe beleviszi sajátságos fiatal lendületét és modern koncepcióit. A fölületes újságolvasó, aki a krónikusan föllépő eseményeket csupán regisztrálni szokta, azoknak indító okait, tulajdonképpeni, szimbolikus értelmét azonban már nem keresi, jelen esetünkben is valószínűleg minden lelki megrezdülés, vagy megjegyzés hozzáfűzése nélkül síklik át a tényeken s nem veszi észre, hogy e látszatra szimplán prózai megnyilatkozásban, a főiskolásság ezen munkavállalásában, erősen szímbolikus tendencia rejlik. Tévednénk, ha lebecsülnők a főiskolások ezen kezdeményezését; nem csupán irodalmi aktusról van itt szó, hanem két, időnként szembenálló generációnak az összetalálkozásáról, ahol az eddig talán ellentétes utakon járó húsz- és negyvenévesek testvéri békejobbot nyújtanak egymásnak s az elkövetkezendő esztendők közös kultúrmunkájának mesgyéit mérik ki. Hosszú esztendők után, keservesen kiábrándító csalódásokon keresztül érkezett el e két generáció az eredeti kiindulási ponthoz s most a magyar kultúra éltető vizeiből merítve közös munkavállalással indul új, küzdelmes utakra.

Ha valaha megírnók a szlovenszkói magyarság hányattatásokkal, szenvedésekkel terhes tizenhat évet számláló kultúrtörténetét, úgy a kisebbségi élet első öt esztendejét az iránykeresés, a kaotikus összevisszaság és látninemtudás korszakának kellene neveznünk. E tájékozatlan, zűrzavaros iránykeresés teljes egészében érthető, hisz Szlovenszkó a háború előtt nem alkotott önállóan életképes kultúrterületet, a szálak, melyek a háborúelőtti Szlovenszkó testét átjárták, az ország földrajzi centrumában futottak össze. Természetesen ez a kaotikus rendszertelenség nemcsak kultúrviszonylatokban érvényesült, hanem a közélet minden vonatkozásában is sajnálatosan döntő szerepet játszott. E meggondolatlan, a tényekkel előre logikusan nem számító magatartásnak rövidesen jelentkeztek szörnyű következményei, melyek egyrészt kultúrális, másrészt gazdasági síkon feküdtek mindinkább nyomasztóan a Szlovenszkó területén rekedt magyar etnikum életére. Ezek voltak a kisebbségi életnek első, tragikusan érzékeny esztendei. A kultúrális-nemzetiségi elnyomatás — és gazdasági elszegényedéssel egyidejűleg új perspektívák kezdtek fölbukkanni a kisebbségi magyarság életvonalán, analitikus és kritikai meglátásokból földuzzadt koncepciók, melyek a jelen tényeket komplikált okoskodásokon keresztül okokra vezették vissza, tényezőkre, melyek mintegy felelősséggel tartoznak az utókor előtt minden szerencsétlenségért, minden nyomorúságért, mely az államfordulattal a kisebbségi tömegekre rászakadt.

A generációs elmélet, mely a háború után egyszerre divatossá válván, a legkézenfekvőbb módon iparkodott bűnbakokat keresni és felelőssé tenni tényezőket a nagy szerencsétlenségért: föltétlenül istápolta a kisebbségi területeken ekkor már burjánzó kritikai fölfogást. Az az elmélet,

mely a húsz- és negyvenévesek szembeállításával iparkodott magyarázni a lelkületbeli különbséget, mely e két generáció között létezett, melynek végeredményben csupán egy szörnyű világkatasztrófa és egy közbülső, összekötő generáció kihalása volt az okozója: különösen talajra talált nálunk, ahol a kultúrális és gazdasági eltolódások, — melyek e koncepció kialakulását előidézték, — szinte a legélesebbek voltak. Tagadhatatlan tény, hogy a világháború folyamán a magyar társadalom szerves fejlődéséből egy, talán legfontosabb kapocs, a harmincévesek generációja majdnem teljesen kiesett. Nagy részük a fronton pusztult el, esetleg hadifogságba esett, a megmaradt, aránylag elenyésző százalék az államfordulatkor pedig majdnem egyértelműleg Magyarországra költözött, tehát a szlovenszkói magyarság társadalmi organizmusából kiesett. A társadalmi fejlődés eme hézagszerű megszakadása rövidesen aggasztó következményekkel járt. Összekötő kapocs híján a húszévesek haladniakaró, modern csoportja lassankint elvált a magyar társadalom organikus nemzettestétől, teljesen új útakra szédelt, mely útak sokszor nem gyökereztek a közös kiindulás nemzeti erejében s az űr, a megnemértés a két generáció között mindinkább aggasztóbb, mindinkább katasztrófálisabb lett. Nagyon találóan jellemezte egyik kiváló szlovenszkói kritikusunk és publicistánk e kor húszéves generációjának gondolatvilágát egyik pozsonyi előadásában, amikor a következőket mondta: „... e fiatal nemzedék idegenül, sőt sokszor ellenségesen tekint ránk, idősebbekre, ideáljaink nem ideáljaik többé, évszázados elképzeléseinket nem tartják időszerűeknek".

Szerves társadalmi fejlődés csak akkor képzelhető el, ha az egymás után föllépő generációk mindegyike teljesíti társadalmi funkcióit, vagyis megtartván a fejlődési irányt, helyet, működési teret készít elő az elkövetkezendő generációk számára. Mert tulajdonképpen miben áll a fejlődés lényege? — örökös mozgásban, megnemállásban, mely mozgást azonban bizonyos magasabb szempontok állandóan speciális fejlődéstani mederbe determinálják. Ha az egymás után következő generációk csupán az elődöktől átvett tradiciókat őriznék meg s nem idomítanák azt az állandóan fejlődő időhöz, ez megállást, pangást jelentene s ezen keresztül egy fajnak, egy nemzetnek szukcesszív dekadenciáját. A fejlődés organikus menete természetesen akkor is megtorpan, ha hiányzanak az összekötő szervek, melyek a fejlődésnek pillanatnyi irányát megszabnák. Ily esetben következik be a mindnyájunk által nagyon jól ismert krízis-időszak, amikor a társadalmi fejlődés szörnyű kataklizmákon, tragikus kimenetelű megrázkódtatásokon keresztül vagy a teljes szétbomlás sorsára süllyed, vagy pedig súlyos vérveszteségek árán újra a helyes mederbe zökken.

Nem tartjuk feladatunknak, hogy kritikát mondjunk a csehszlovákiai magyar főiskolásság tizenhatéves szellemtörténeti fejlődéséről, nem is ismertetjük a megtett útnak időrendbeli fázisait: ez kiesnék jelen feladatunk köréből. Mindenesetre bizonyos megnyugvással és némi büszkeséggel szögezhetjük le a tényt, hogy a főiskolás fiatalság és a magát gyakran szeparáló negyvenévesek generációja tizenhatesztendős hányatott fejlődés után találkozott egymással. Nem kierőszakolt, nem mesterkélt ez a találkozás, nem csupán az együttmunkálkodás halasztást nem tűrő szükségszerűsége kényszeríti e két tábort testvéri kézfogásra, hanem a megértés, a közös alapon állás, a lelki beállítottság analógiája. A generációs elmélet

MTA AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

által okozott társadalmi széttagoltság sok véráldozat árán ugyan, de mégis begyógyíttatott s az egymásratalált két nemzedék újult erővel, felbonthatatlan összetartással akar a magyar ugar igaz munkása lenni.

ÖLVEDI JÁNOS

Harang

Kötéllel cibálják izzadt tenyerek.
Tornyokban trónol az emberek felett,
Onnan hírdeti szava a reggelt, az estét,
Az ünnepet és a temetést.

Érettem is kongott már a harang.
Száz vágy, száz panasz, száz öröm
Fogódzik hangjában össze.
Sír és jajgat, máskor újjong.
Szinte látom látatlan karját,
Amint szíveket sodor magával,
Szíveket ráz meg, hogy éretten
Hulljon belőlük a szárnyas mag,
Az áhitat.

A harangot emelni kellett,
Mert kicsi és veszendő az ember.
De a harangok máma némák,
A harangok nyelvét kitépték,
Vastestükön emésztő rozsda,
Az elszakadt kötelet hiába húzzák,
A harang csak csüng, nem kiált,
Nem hívogat, nem fenyeget.

Kéreg alatt álomban szunnyad
A megsebzett lelkiismeret.

TAMÁS LAJOS

Látogatás a kígyók kertjében

A sao paolói önérzet azt tartja, hogy az Instituto Butantan a világ nyolcadik csodája. A várostól körülbelül félóránvira van, szép nagy park közepén s kívülről semmi sem sejteti a házban és a parkban rejtőző érdekességeket.

Pedig erre a házra egész Brazilia csakugyan büszke lehet, világhírű ez az épület és ez a kert; itt van a kígyó ellen indított háború főhadiszállása. Braziliában minden trópusi túlméretezettségben van meg. Nemcsak a kávé, a rizs és a cukor. A növényvilágon kívül itt vannak az állati élet csodái is s ahol minden van, ott kígyónak is kell lennie. Itt nyüzsögnek ennek a leggyilkosabb fajai; az erdőben olyan színűek, mint a fa, kint a mezőkön a földhöz hasonlítanak. A fehérnek, a barnának és a feketének munkája közben nincsen náluk nagyobb veszedelme.

A Butantan Intézet azt a feladatot tűzte ki maga elé, hogy megtisztít a kígyó veszedelmétől egy olyan nagy területet, mint Európa. A gőzölgő őserdőnek minden faházába, minden Isten háta mögött fekvő haciendára, gyakorta két heti járóföldre a legközelebbi vasutállomástól, mindenüvé elküldi az Intézet faládikóit, a kígyók megfogására szolgáló villákkal. A telepesnek nincs más dolga vele, minthogy a hosszú bottal a kígyókat belökdösse a ládába és feladja a legközelebbi póstakocsira, mert ezeket a ládákat, mint védett árút, portómentesen viszik közvetlenül az intézetbe, bezárásuk pedig néhány egyszerű kézmozdulat műve. Aki az államnak két kígyót beküld, ajándékba kap egy adag szérumot és egy könyvet arról, hogy kell végrehajtani az injekciót. Így harcolnak a magas halálozási arányszám ellen.

Három laboratórium-épület van a nagy udvaron, mindegyiken kint van a tábla: „Fehadon", azaz zárva. Nem akarják, hogy a komoly munkát a kíváncsiak tömege megzavarja. A csomagpósta nap-nap után valóságos hegyeit hozza a kígyóknak, amelyek a szérum készítésére szolgálnak. Az óriási országnak minden részéből idegyűjtik ezeket a szörnyű viperákat, amelyek olyan igénytelenek, hogy a többhetes utazás sem árt meg nekik. Ezeknek a tigrisfoltos kígyófajtáknak még ma is megvannak a régi indiánus nevei: kaskavel, jararakusso, kotiára, urutu. Mindezek a szavak a rémületnek és a halálfélelemnek a kifejezései. A tudományos latin nyelv nem tudja legyőzni a nép nyelvét... Egyébként, mint az asszisztensek mondják, a kígyóknak a fele, amelyek ide beérkeznek, ártalmatlan, de azért ezekre is nagy szükség van.

A laboratóriumokban csak a közoktatásügyi minisztérium engedélyével lehet belépni. Egész csapat fehér munkaruhás lány főzi itt a szérumot. A berendezés olyan, mint bármelyik egészen modern biológiai intézeté, csak nagyobb azoknál. Brazilia kontinensén nincs helyhiány... A laboratórium termeiben a falakon felsorakozva, szeszben úsznak az állatok; nemcsak kígyók; a madarászpókok, ezek a teknősbéka nagyságú szőrös, borzalmas állatok szintén helyet foglalnak itt és itt sorakozik a skorpiók óriási családja is. Haláluk sok életet mentett meg. Ezek közül mindegyik fajta más-más szérumot szolgáltat. A falakon kerek táblák mutatják,

hogy, hogy hat a méreg, mindennél tanulságosabb azonban egy embernek a leamputált lába. A megharapott embernek a lábujjaiból kékeszöld színű szivacs lett... Szörnyű szeszkészítmény! Megértjük, hogy a tudósok miért adták némelyiknek e kígyók közül a „terrificus" vagy „horribilis" neveket.

De hol vannak az élő kígyók?

Doktor Afranjo de Amaral, a kígyóháború vezére engedi az egyik asszisztensnek, hogy mindent megmutathasson a látogatónak. Először a konyhába megyünk; igen, egy konyhaszerű helyiségbe, ahol egész csomó jégszekrény van; legalább is ilyen a formájuk. A padló teljesen síma és ennek megvan a maga igen kitűnő értelme. Egyszerre ugyanis a kísérő levesz a konyha faláról egy farudat, bedugja az egyik szekrénybe, megfordítja, s íme, háromszor körülcsavarodva rajta, megjelenik egy méter hosszú kígyó és hangos csattanással csapódik le lábam előtt a földre. Nem érdemes hátralépni, a kígyót az esés elkábította. Úgy terül el, mintha papirosmaséból volna... De, ha a látogató oda akar hozzá lépni, a fehérruhás orvos favillával mellénél fogva visszanyomja. Éppen ebben a pillanatban kezd a kígyó farka egészen különösen remegni. Vajjon támad? Igen, mindenesetre szeretne, ha a talaj nem lenne ilyen síma. A kígyó, — mondja a doktor, — csak szemcsés talajon támad. Ahol meg tud támaszkodni. (Ez a kígyók stratégiája.) Síma, puha teste ezen a csiszolt padlón nem talál támaszpontot, de igyekszik! Reszket. Nyelve kinyúlik ártalmatlanná lett fejéből. Vajjon megvan-e még a nagy méregfoga?

Arra a kérdésre, hogy mérges-e, a doktor favillájával leszorítja a kígyó fejét. Most a kígyó úgy csapkod jobbra-balra, mint egy ostor. Harapni szeretne! De az asszisztens már le is hajlott, elejtette a villát és gyakorlott újjaival villámgyorsan megfogta a kígyót ott, ahol a nyaka és a koponyája összetalálkozik. Az asztalon egy porcelláncsésze áll. A kígyó torka akarata ellenére megnyílik, a méregcsatorna kiürül, mint egy kifacsart rongy és tartalma becsöppög a szeszes oldatba. S ekkor a kígyó teste visszarepül a szekrénybe.

...Kint a kertben a kígyók csaknem szabadon élnek. Méternyi magas falak veszik őket körül és elől kicsiny, teljesen síma tér, amelyen nem tudnak támaszkodni. A soffőr bámulja őket és egy japán család, amely éppen most érkezett. A férfi rendkívül gazdag ültetvényes, akinek birtoka bent van az ország belsejében; két napig kellett utaznia autón, hogy megnézhesse az Intézetet. Egész csomó szérumot vásárolt és két kislányával most itt sétál a szörnyetegek között.

Itt tekergőznek a kígyók a fű között; ötven fajta, száz meg száz fej nyüzsög. Mind egyéniek, egyik sem hasonlít a másikhoz. Némelyik csöndesen fekszik, a másik pedig úgy vágtat, mintha tűz elől menekülne... A Genezis átka kétségtelenül nagyon keveset ártott ezeknek a teremtményeknek. A bibliai szó „lábatlanul és kezetlenül csúszkálj hasadon" semmit sem változtatott ezeknek az elátkozottaknak elegánciáján és gyorsaságán. Hogy a kígyó „kígyózik", az egyáltalában nem jelent semmit, ez csak olyan értelmetlen, megszokott kifejezés. A kígyó „folyik". Ez az egyetlenegy élő lény, amelynek végtelen kicsiny részei teljesen a víz mód-

ján mozognak előre. És emellett a kígyó éppen úgy megtartja az alakját, akárcsak ... egy patak. Úgy látszik, mintha csak apró gyűrűhullámai haladnának és ő maga nem. Van valami, hipnotizálóan szép vonás ebben a különös tovamozgásban.

De egyszerre csak egyebet látunk, még pedig a hátunkon végig futó rémülettel. Amint innen a ketrecbe letekintünk, alig egy méternyire tőlünk, alattunk példátlan és összehasonlíthatatlan jelenet játszódik le. Egy mussurano kígyó megtalált egy jararákát. Valami boszorkányos kábulat miatt nem tudtak egymás mellett elmenni. Úgy érezték, mintha szoros útba kerültek volna, és már ki is nyilt az elsőnek a torka és bekapta a másiknak a fejét. És annak a kínja, aki a másikat le akarja nyelni, csaknem nagyobb, mint amazé. A nyeldeklő kígyó, amely az ellenfelét, amely hiszen éppenolyan hosszú, mint ő, a saját testébe be akarja dugni, egy perc alatt — órával a kezünkben számoljuk — mindössze öt centimétert haladt. Micsoda munka! A mussuránónak sem szeme nincs, sem nem dühös, nem is éhes, csaknem megfoghatatlan kényszer vezeti rá, hogy a jararáka kígyót lassanként magába nyomja. Magába tömje! Ez a helyes kifejezés. Harapásról, vagy felfalásról itt igazán szó sem lehet.

De mi nyügöz le ebben annyira minket, embereket.

Az, hogy minden hiányzik ebből a jelenetből, ami bármennyire is emlékeztetne az élet más területein megfigyelt harcra. Ha a keselyű széttépi a nyulat, vagy, ha a kutyák marakodnak ... Itt se éhségről, se dühösségről nincs szó. Itt bizony beállott az az eset, amikor a filozófust és a haditudóst hamisan és túlgyorsan idézik. Az az eset, amikor az egyik állat felfalja a másikat, csak azért, hogy őt ne falják fel. A massurano kígyó feje ugyanis éppen olyan pontosan illik a másiknak a torkába, mint azé az övébe. Tisztán csak a véletlen kockaserlegén mulik, hogy ki lesz az, akit elnyelnek ... Mind a kettő szörnyű kínban vergődik a farkával. Vajjon, melyiknek rosszabb ez? Miután a győző áldozatát félig lenyelte, fizikailag teljesen kimerült. Már képtelen rá, hogy a másik felét is ugyanebben a tempóban tovább nyelje. Kitátott állkapoccsal ott marad mintegy segélytelenül, torkában a zsákmánnyal.

— Bestiák! — mondja dünnyögve a westfáliai soffőr. „Ferras Estupidas!" mondja szívéből az indiánus. Mit mond a japán gyapottültetvényes. Sajnos, már elment.

A parkban fölkerekedik az esteli szellő. A pálmaszínű alkony figyelmeztet bennünket. Búcsúznunk kell.

Halk szél remeg az ágak között, De, ahogy figyelmesebben odanézünk, kiderül, hogy ezek egyáltalában nem ágak, hanem világoszöldszínű fakígyók; nyakuk és hasuk ezüstfehér. Ezek csak játszák a száraz ágat; néhányan közülök levetették a bőrüket, mint valami ócska fehérneműt és kiakasztották ide szárítani. Egy óriási béka ugrándozik körös-körül és majdnem olyan, mintha asztmatikus rohamában segítségért kiáltana ... Búcsúzunk. Egy ideges kaskável csörög a hátunk mögött, majdnem emberi módon hangzik ez és távolról egy varrógépre emlékeztet.

Emberek. Házak. Hála Istennek! Nagyon is sok ideig maradtunk a kígyók között.

L. DE LIMA

Magyar író amerikai naplójából

Újságkritikákban, sőt folyóiratok úgynevezett komoly kritikáiban ismételten is előfordul, hogy a bíráló a költő vagy iró értékelésében elismerési szándékkal a műveltsége rovására tesz kijelentéseket. A cél annak a kidomborítása, hogy íme itt a természet gazdagsága, éneklő varázsa nyilatkozik meg a teremtő író ösztönében. Annyi bizonyos, hogy a tehetséget nem lehet megtanulni; viszont az is bizonyos, hogy minden tüzetesebb kritikai fölszerelés nélkül meg lehet állapítani, hogy a tudás nem árthat az alkotónak. Az igazi tudás tudniillik. Nem az a féltudás, az a rosszul megemésztett ismeret, amelyről találóan ír Alexander Pope „Essay on Criticism" című művében, hanem a műveltségnek az a tartalma, amely a lélek kifejező természetével azonossá válik. André Maurois mondja Jules Romainsről: műveltsége használ emberségességének. Hozzátehetném: műveltsége használ alkotó-tehetségének. A tudatlanságot erényként feltüntető kritikai szempontban az a leghátrányosabb, hogy ennek a felfogásnak alapján azok is készek tehetségeseknek nevezni saját magukat, akik csak tudatlanok s esetleg lekicsinylik azt a költőt vagy írót, akiben a tudás és a tehetség karöltve halad.

*

Plato a színesbőrűeket kirekesztette Respublicájából. Amikor ezt egy ízben egy néger szociológus ismerősömmel közöltem, az a faji életösztön szatirájával így válaszolt: „Ha néger lett volna: akkor a fehéreket zárta volna ki eszményi köztársaságából."

*

Karosszékemben ülök, a „fireplace" mellett; meg vagyok hülve. (A hülés a legdemokratikusabb nyavalya.) Hangom rekedt, ami nem volna olyan nagy baj, ha holnap vagy a jövő héten nem kellene használnom. Egyelőre azonban hallgathatok. Még azt is elfelejthetem, hogy valaha hangom volt. S egyszerre — a sors mosolygó iróniája — rádiómon át hallom a newyorki szimfónikus zenekart, amelyet Arthuro Toscanini irányít s egy-egy számot Lotte Lehmann, a bécsi énekesnő egészít ki énekével. Mit is játszanak? Beethoven Prometheus nyitányát; Wagner Tannhäuserjéből egy részt; a „La Traviata" első és harmadik felvonásának preludejét; Beethoven „Fidélió"-ját; Lotte Lehmann énekel, csodálatosan énekel. „Die Liebe, die Liebe..." Hangja végigszárnyal szobámon, végigsuhan könyveimen, a magam rekedt hangját annyira megalázza, hogy nyögni sem merek. Majd Mendelsohn enyelgő „scherzó"-ja következik, s utána csend, csend, csend. Ó, csak lehetne ezt a csöndet kifejezni, csak lehetne ezzel a csönddel meghálálni azt a sok szépséget, amely most felém áradt, csak lehetne az Úristennek megmondani, hogy néha mégis érdemes embernek lenni!

*

Toprongyosokkal beszélgettem s szavaikból nagyszerű csokrot gyűjtöttem. A lélek fájdalmának virága hányféle! Az egyik portugál volt, a másik török, a harmadik magyar, a negyedik cseh, volt köztük örmény

is, sőt délafrikai búr, aki hogy-hogy nem idevetődött... persze, nagy amerikai városban élek, ahol nemcsak a vagyon szélsőséges, hanem a nyomorúság is. Mind költő, mert mind szenved. Lírájuk a kifejezhetetlen nyomor, amelynek formát ad a társadalom és az embertárs közönye. Ők szólítottak meg engem, koldusok, koldusok, s én beszélgettem velük. Az egyikkel az utcasarkon, a másikkal egy felhőkarcoló kapujában, a harmadikkal a templomlépcső tövében és így tovább. Amint mondottam: mind költő, mert mind szenved. Amikor Francis Thompson, a tizenkilencedik század legmegindítóbb angol misztikus költője szörnyű nyomorában, a kétségbeesés percében felkínálta verseit egy folyóirat szerkesztőjének (s szerencsére ez a szerkesztő észrevette a versek értékét), akkor rongyos felöltője alatt még inge sem volt. Csak szíve. Apja nem törődött vele. Később hírnévre tett szert s a legnagyobb angol költőkkel egy sorban emlegették a nevét. Amikor apja fia hírnevéről tudomást szerzett, állítólag így szólt: „Miért nem mondta nekem, hogy ennyire tehetséges?" Hátha ezek között a koldusok között csakugyan van költő, művész, az isteni szikra titkos hordozója? Hátha nemcsak a nyomor és szenvedés géniuszával áldotta meg őket a végzet s átkozta meg őket a társadalom, hanem énekelni is tudnak, csillagokkal társalogni, színeknek testet adni, elmélyedni rejtélyekben? Elpusztulnak, tudom, hogy elpusztulnak; az éhínség bajnokai végül is összeesnek valahol az útszélen. S hol az az apa, aki önmagának szemrehányást tehet azért, mert nem törődött velük? Mert olyan apa aligha akad, akinek azt kell majd mondania: „Tehetségesek voltak, miért nem szóltak nekem idejekorán?" Toprongyosokkal beszélgettem s szívemben kitűzte fekete zászlaját a reménytelen és tehetetlen részvét.

*

Csörgő szarkákról makogott az istenadta, mialatt kint a hóvihar leverte a fákról az ágakat is. Ítéletidő volt. Évek óta nem ismertek errefelé ilyen pokoli természet-dühöt. S ott állt az ajtómban, bíztattam, hogy fáradjon beljebb; réveteg szemmel rám bámult s folyton azt hajtogatta, hogy csörgő szarkák is vannak, de hogy itt még nem látott ilyeneket. Nem mozdult el a küszöbről. Végül is be kellett tennem az ajtót. Ment le a lépcsőn, az ablakból láttam, amint egy elképzelt botra támaszkodott, a magasba nézett s furcsa mozdulattal ívet rajzolt a levegőben. A viharról dülöngött a teste, már az utca közepén botorkált, úgy járt, mint a részeg, úgy járt, mint a megbolondult álom, amely ilyen viharban is ember próbált lenni. Befordult a szomszéd utcába s nyoma veszett. S én most sem tudom, hogy iszákos ember csengetett-e lakásom ajtaján vagy tébolyodott, vagy csak magányos ember, akinek esetében egészen mindegy, hogy részeg-e vagy pedig őrült-e.

*

Mostanában túlsokat vonít a kutyám. Szeretném megkérdezni tőle, hogy „Weltschmerz"-e van-e? Tíz éve velem él s elárulhatná ezt a titkát. Nem nyilatkozik. Annyira nem becsül, hogy elmondaná fájdalma okát. Úgy látszik, a kutya is kezdi megismerni az embert.

*

Azt mondja Nyírő József egyik írásában: „Az emberek millióinak

pedig azért kellett meghalni, mert kevesen térdeltek le az út porába". Nincs semmi különösebb okom arra, hogy ezt a mondatot idézzem, mint csupán ez: meg akarom köszönni Nyírő Józsefnek, hogy ezt a mondatot leírta. Meg akarom köszönni, az óceántúli távolságot megrövidítve, lelkének azt az érzékenységét, amely ilyen szépen tud alázatos lenni.

*

Egy politikai gyűlésen a szónok krákogott, mielőtt szónoklatába belefogott volna. Csak krákogására emlékszem.

*

Jöjjetek angol szavak, francia szavak, német szavak, üljetek bal térdemre s álljatok szóba a magyar szavakkal, amelyek jobb térdemen pihennek. Jöjjetek angol szavak: elismerést, kenyeret köszönhetek nektek; francia szavak: az értelem világosságának keresésében segítettetek; német szavak: metafizikai vágyaimban nem hagytatok cserben. Jöjjetek s nézzetek szembe a magyar szavakkal s kérdezzétek meg tőlük, hogy mit is adtak nekem. Ofélia őrületét, Hamlet nyugtalanságát, Falstaff röhögését, Don Quijote szélmalom-lázát, csalódásokat, érdekmentes reményeket, emberséges indulatokat, egy szegény nemzet szeretetét. Konokságot is adtak a magyar szavak, lehangoló erőtlenséget, torz önérzetet, hiúságnak látszó önkeresést; a magyar szavak életet adtak s nem megélhetést. Most itt ülnek jobb térdemen dölyfösen és szomorúan, várva, hogy ti: angol és francia és német szavak micsoda ítéletet mondtok fölöttük. Ne legyetek túlszigorúak a magyar szavakkal, mert dideregnék társaságtokban; ne legyetek túlságosan elnézőek sem, mert akkor a jövőben nem bírnék a magyar szavak gőgjével és bánatával.

*

Jó lesz kissé mosolyogni. Egy amerikai drámai színésznő, aki öregszik, amellett azonban még mindig művészi tökéletességgel beszél angolul, a minap társaságban átlátszó kárörvendéssel tudtomra adta, hogy rádióelőadásomban egy angol szót helytelen hangsúlyozással ejtettem ki. Ezzel a megjegyzéssel fizetett nekem azért, mert a legnagyobb igyekvés mellett sem tudtam kinyögni, hogy neki, akárcsak Dusenak, nem ártott a kor.

*

Parasztformájú ember áll az utcán, a magyar negyedben. Pipázik és sercint egyet, pöfékel s újra sercint s ezt a játékot bizonyos időközökben megismétli. Megkérdem tőle, hogy mi esik neki jobban: a pipázás vagy a sercintés. Aszondja, hogy azért pipázik, mert ennek örül, s azért köp, mert így legalább nem kell káromkodnia munkátlansága miatt. Ez is munkamegosztás a munkátlanságban.

*

Van ember, akinek a szeme a rothadt álomra emlékeztet. A gúny sugara nyúl ki belőle s lankadtan omlik embertársára, akinek mégsem tud fájdalmat okozni.

(Cleveland, Ohio.) REMÉNYI JÓZSEF

— Legjobban meglátszik a bojkott romboló hatása a Nyugatafrikai Közgazdasági részvénytársaság évi mérlegein, mely társaságot pedig, miként tudni méltóztatnak, Kamerun természeti segélyforrásainak az ottani nép mérvadóival észszerűen megegyezve feltárására és hasznosítására alapítottunk. Azt is jól tudják, hogy Dahomeyben alig van polgári család, melynek ne lenne több vagy kevesebb Nyugatafrikai részvénye; ezeknek a részvényeknek osztalékától várja nálunk a munkálkodó ember öreg korában sokévi fáradságának jól kiérdemelt jutalmát. Egy ideig, miként jól méltóztatnak emlékezni, polgárságunk nem is csalatkozott jogos várakozásában: a Nyugatafrikai osztaléka 2040-ben 26, 2045-ben 28 és 2050-ben 33 bakta volt. De már 2052-ben 24-re szállt le az osztalék, 2053-ban 18-ra és — ide hallgassanak, uraim, — 2054-re örülni fogunk, ha 15 bakta osztalékot fizethetünk. (Viharos mozgás, felkiáltások: — Szörnyűség!)

A kormányelnök hangja most már dörgött, arca feketeségében is kipirult.

— Így, — folytatta, — népünk nem élhet, legalább nem úgy, ahogyan ez elért műveltségszíntjének megfelel, amiként ezt számára dicső hőseink kiharcolták. (A legmagasabbra fölemelt hangon): Ki kell mondanom mindnyájuk, kikiáltanom az egész ország előtt, hogy ha a Nyugatafrikai Közgazdasági Részvénytársaság négyszáz baktával teljesen befizetett címletei nem hoznak tizenhat bakta osztalékot, — egymillió elesett hősünk hiába ontotta vérét. (Viharos „Úgy van, úgy van!") Ha egyszer a Nyugatafrikai Közgazdasági Részvénytársaság irodái és raktárai becsukódnak, — megérik, uraim, kinyílnak a sírok, hogy elénk ontsák a szerzeményüket számonkérő halottakat és azután elnyeljék az élőket, akik többé megélhetést nem találnak. (Ujabb falrengető taps).

— Az én indítványom mindezek után az: hatalmazza fel a népképviselet a kormányt, hogy Kamerun kormányát jegyzékben szólítsa fel a káros és erkölcstelen (— Úgy van!) bojkottmozgalom és háborús izgatás azonnali beszüntetésére. És az eddig okozott kár jóvátételére azonnal rendeljen gyárainknál ötszázmillióért fémárút, százmillióért nap- és esernyőt, hatvanmillióért izzótesteket. A Nyugatafrikai Közgazdasági Részvénytársaság osztalékáért pedig, — ide figyeljenek, nagyon méltányos számot mondok, — 24 baktáig kezeskedjék, azaz ennyire egészítse ki állami hozzájárulással a társaság dahoméi kezekben levő részvényeinek osztalékát.

— Elfogadjuk! Elfogadjuk! — kiáltott, ordított a jobboldal, mint egy ember. Az elnök már ki akarta mondani a határozatot, de mivel a baloldalon tiltakozó kézmozdulatok voltak láthatók, mégis csak elfogadta a beérkezett jelentkezést: — Garmont képviselő urat illeti a szó. — Nem hallgatjuk, szavazzunk! — kiáltották a jobboldal tüzesebb fiatal tagjai. De elcsöndesedtek az öregebb párttársak súgva adott tanácsára: — Hagyjuk csak beszélni a demagógot; ez az alkalom arra, hogy erkölcsileg kivégezzük.

Az ősz ellenzéki vezér első szavai csalódást keltettek mind párthiveiben, mind pedig a kormány padsoraiban. Azzal kezdte, hogy tökéletesen egyetért a kormányelnökkel abban, hogy a háború vívmányait minden eszközzel meg kell tartani Dahomey számára.

— Ezek közt a vívmányok közt, — folytatta, — a legbecsesebb mindenesetre a biztonság és a béke. (— Ohó, ez utóbbi szónál, nem ez a legfontosabb.) A békét mindenesetre ha nem közvetlenül, de mégis súlyosan fenyegeti az, ha a szomszéd országban ellenünk irányzott, szenvedélykorbácsoló verseket, dalokat költenek. (— Úgy van!) A kormányelnök úr által olyan valódi művészettel (Derültség.) előadott Krokodil-dalra nézve azonban megnyugvással állapíthatom meg, hogy nem mostanában keletkezett és nem ellenünk iródott. (Mozgás, egy hang: — Már megint amazok javára beszél.) Ez a dal ugyanis már a múlt században vagy még régebben Kongó-országban keletkezett, meg is található Tatabata 2011-ben megjelent Nyugatafrikai antológiájának 173. lapján. (Egy hang, jobbról: — Nem jöttünk ide irodalomtörténeti előadásokat hallgatni.)

— Közvetlenebbül fenyegeti érdekeinket vállalatainknak a kameruni piacról leszorulása (— Halljuk, halljuk! — minden oldalról.) és kormányunknak nemcsak joga, de kötelessége is ezen sajnos jelenség okát lelkiismeretesen felkutatni és hatékonyan orvosolni. (— Úgy van! — minden oldalon.) Itt mindenekelőtt az a kérdés merül fel, hogy szállításaink összege valóban egy bojkott mozgalom vagy inkább Kamerun fogyasztóképességének csökkenése folytán szállt-e alá. (— Halljuk! — a baloldalon; a jobboldal képviselői tüntetően magánbeszélgetésekbe merülnek; elnök csenget.)

— Statisztikai hivatalunk adatai szerint Kamerun behozatala nemcsak Dahomey, de az összes országok felől csökkenő irányzatot mutat, ami két föltevésem közül a második mellett bizonyít. (Mozgás a jobboldalon.) A statisztika továbbá a kameruni munkanélküliség állandó emelkedéséről számol be, ami viszont a Nyugatafrikai Közgazdasági Részvénytársaság üzletpangását magyarázhatja meg. (Egy hang jobbról: — Üzletpangás? De könnyen beszél a nemzet nagy érdekeiről!) Akik mostanában Kamerunban jártak, azok arról tudósítanak, hogy ott alig látni már jól táplált, rendesen öltözött embert, annyi esernyőt, amennyinek megrendelését a kormányjavaslat követeli, az összes kameruni egyetemek professzorai egy évszázad alatt el nem felejtenek. A műveltség, — büszkén mondom, afrikai és már nem európai műveltség (Taps.) vívmányai a szomszéd országban sorban veszendőbe menni látszanak, ami nem maradhat kihatás nélkül a mi népünk életszínvonalára sem. (Hangok jobbról: — Nagyon sajnálja a camus-ket. — Növekedő zaj.)

— Befejezem felszólalásomat, miután a helyzet alaposabb megvitatására nincs meg a kellő hangulat. (Gúnyos „Úgy van!" a jobboldalon.) Határozati javaslatom: A ház utasítja a kormányt, hogy a felmerült gazdasági pangási jelenségek okát tüzetesebben kivizsgálja, amennyiben az valamely bojkottmozgalom következménye lenne, ennek barátságos úton megszüntetése végett a szükséges lépéseket megtegye. Amennyiben pedig a szomszéd ország gazdasági helyzetének rosszabbodására lenne vissza-

vezethető, ennek orvoslása irányában tegye megfontolás tárgyává a lehetséges rendszabályokat.

Teljes csend volt a Házban, mikor az ellenzéki vezér leült és ismét a kormányelnök emelkedett szólásra.

— Ezuttal rövidre fogom szavaimat, — kezdte. — Igaz, hogy Kamerun lakosságának fogyasztása nagy mértékben csökkent, de azért az ország még mindig hoz be különféle árúkat nemcsak Ugandából és Kongóból, de még Európából és az óceánon túlról is. Nekünk, dahoméieknek a lefolyt háború borzalmas véráldozataival megszerzett kétségtelen jogunk, hogy Kamerun minden szükségletét, melyet honi termelésével ki nem elégíthet, mi nálunk fedezze. (— Úgy van! — a jobboldalon.) A szomszéd ország kétségtelenül nagyfokú munkanélküliségének és leszállott életszínvonalának főoka, — ezt minden sértő szándék nélkül, sajnálattal kell megállapítanom, — Kamerun népének ősi hibáiban, erőfeszítésektől, vállalkozástól irtózásában, pazarló hajlamában, előrelátáshiányában található. (— Úgy van! — taps a jobboldalon.) Jóvátételi követeléseink elengedésével, — melyre tisztelt képviselőtársam nyilván célzott, — csupán ezeknek a káros gazdasági hibáknak súlyosbodását mozdítanánk elő, ami nem szándékunk, miután Kamerun népe iránt mindazok után is, amik előfordultak, a legjobb indulattal viseltetünk és legfőbb igyekezetünk, hogy munka- és fogyasztókészsége serkentésével minél magasabb életszínvonalra emeljük. Kérem határozati javaslatom elfogadását. (— Elfogadjuk, elfogadjuk! — jobbról.)

Az elnök azonban Hué jobboldali képviselőt hítta fel szólásra. Ez a kormány javaslatát abban az értelemben kérte kiegészíteni, hogy a kameruni kormányhoz intézendő jegyzék ultimátum jellegével bírjon és el nem fogadására a kormány hadizenettel feleljen.

Ezt az elég nyugodt hangon előterjesztett indítványt olyan tetszésvihar fogadta a Ház jobboldalán és a karzat legnagyobb részén, leginkább a tudósítókén, de még a gyorsírókén is, aminőre ebben a tisztes gyülekezetben nagyon régen nem volt példa. — Éljen a háború! — hangzott mint a mennydörgés, — le Kamerunnal! — lábak dobogtak hozzá, férfiak fehér panamakalapjaikat, nők zsebkendőiket lobogtatták. — Halálsugarakat nekik! — A kormányelnök alig tudott harmadik felszólalásához csöndet elérni. Ezuttal csak ennyit mondott:

— Biztosíthatom Önöket, uraim, hogy mindent meg fogok tenni hazánk érdekeinek és becsületének teljes megóvására. (Eeéljen!!!) Hadat ízenni azonban nem szándékozom (— Halljuk!); ezt kizárja mind a tizenkét népszövetségi szerződés. (Emelt hangon:) Még ha sajnálatunkra kényszerítő rendszabályokhoz is kellene nyúlnunk, ezt is a békeszerződés kereteiben és szellemében fogjuk tenni.

Ekkor egy egyes, dörgő hang töltötte be pillanatra a termet. Garmont képviselő harsogta:

— Le mindenféle háborúval!

— Áruló, camus! — hangzott mindjárt és fenyegető öklök rázódtak feléje. Csak a karzatról hullott — jól célzottan — egy rózsa az ősz népvezér asztallapjára. Ki dobta? Ki mert úgy egyetérteni az ellenség pártolójával? Chouannet a hirlapirói emelvényről kitünő szemével azonnal meg-

látta: Négrelle kisasszony volt, aki olvasmányának elvégzése után, mikor szülei még mindig nem jöttek haza, módot talált a karzaton fölkeresésükre. A nacionalista író ennek megállapítására kétségbeesett mozdulattal csapta össze feje fölött kezeit.

Az ülés még tovább tartott, még sok szónok találta szükségesnek nevét és egyéniségét ebbe a történelmi pillanatba bekapcsolni, leszürődött életbölcseségét vagy eszményi lelkesedését — mindkettőt tervszerű számítással és adagolással túlozva — a törvényhozás, az ország, a világ elé tárni. Hallgatója már alig akadt egynek is, a napirend letárgyalásáról szó sem esett. Végre, éjjeli egy és két óra között Souffrant elnök bezárhatta az ülést, a képviselők, a hirlapírók, a karzati közönség kitódultak a Capitoliumból. Kinn a térségen a tömeg egy tekintélyes része mégis megúnta volt az ácsorgást és szerteoszlott, ám Chouannet és társainak rendezői remekeként sűrű sorokban ott állott a háborús szélső nacionalista ifjúsági szervezet, melynek minden egyes tagja tiz helyett volt kész kiáltani és esetleg verekedni is. Rochemoutard kormányfőt, Souffrant házelnököt, Hué képviselőt és más jobboldali szónokokat égrengető éljenekkel fogadták, Moustachon hadügyminiszternek azt kiáltották: — Vezessen minket, mind vele megyünk! — Amire az azt felelte: — Várom a parancsot; bármi legyen, engedelmeskedem! — A kormányelnök a szabadban is mondott néhány izmos legény válláról egy rövid beszédet, melyben mindvégig kitartó, mindenre kész hazafias érzülete megőrzését, erre a pillanatra azonban józanságot és fegyelmet ajánlott az ifjúságnak.

— Én nem indítok háborút, — vágta oda beszéde végén, — de Dahomey kardját berozsdásodni nem hagyom. (Újabb viharos éljenzés.)

Hanem mikor Garmont képviselő fehérsörényes feje megjelent, egyszerre megváltozott a kiáltások szövege.

— Vén hülye, hazaáruló, camus! — hangzott feléje minden oldalról. — Ma beszéljen békéről, ha mer! — csapta valaki oda.

Amire az ősz politikus így vágott vissza:

— Ma nem, majd holnap.

— Üssétek le! — ordították a talpraesett visszavágáson feldühödt tüntetők. — Hagyjátok, — csittították el őket a vezetők, — nem látjátok, hogy aggkórosan eszelős?

Négrelle szenátor palotájában egyszerre kigyulladtak a drót és kapcsoló nélkül, hanghullám útján szabályozott villanylámpák; az egész épület fényárban úszott. Jobboldali politikusok, hirlapírók, pénzemberek fehérfrakkos tömege lepte el a vakító szalónokat; köztük nagyszerűen öltözött, Madame Négrelle módjára csábítóan kövér, vagy mint Cosette tigrisszerüen karcsú és hajlékony hölgyek meg tarka díszegyenruhás katonatisztek. Egyelőre mind a legnagyobb hálával a pompás ananász-sütemenyeket, jégbe hűtött frissítőket, egyenesen Franciaországból jött pezsgőt fogadták, melyek Madame Négrelle mintaszerű háztartásában mint egy csoda által rögtön ott termettek.

Az első vendég, akivel a házigazda bizalmas sugdolódzásra egy félreeső ablakfülkébe vonult, Mohrenheim bankár, nemkeresztény vallású amerikai szerecsenek ivadéka volt.

— Megvan? — kérdezte tőle gyorsan, izgatottan.

— Igen, — felelte éppenúgy a pénzember, — 1000 fegyvergyár 805 baktával, 500 repülőgépgyár 743-mal, 2500 közélelmezési 370-nel; a kormányelnök úrnak Michou névre ugyanannyi. Szenátor úr és a miniszterelnök úr Nyugatafrikai Közgazdasági részvényeit az utolsó darabig eladtam.

— Mit gondol, holnap mennyit fognak a ma vett részvények érni?

— Legalább a kétszeresét, szenátor úr, de azt gondolom, jóval többet.

— Fenntartott valamit az ellenzékieknek is?

— Igen 2000-et mindegyik részvényből...

— Jó, de csak akkor közölje velük az összeget, ha érdemeseknek mutatkoznak rá és nem zavarják túlságosan a terveinket.

— Magától értetődik.

Egy kis, fehér arany és világos brokát rokokóbútoros leányszobában, — melyből Cosette vágyódott vissza egyszerű, diákos szobácskájába, ahol mint tudós orvosnő lakott és dolgozott volt az emberiségért, — Chouannet magyarázta néhány fiatal hölgynek a dahoméi honleányok kötelességeit. Ebben elég könnyű dolga volt, — csak azokra az „amazon"-okra kellett utalnia, akik már a régmúltba vesző századokban a férfiakat megszégyenítő vad vitézséggel forgattak fegyvert hazájuk külső és belső háborúiban.

Emelt hangját egyszerre fájdalmasra lebocsátva a ház kisasszonyához fordult:

— Sohasem gondoltam volna azonban, hogy minden öldöklő fegyvernél fájóbb sebet ejthet egy virágszál, egy rózsa. Persze, ha azt Négrelle Cosette dobja oda egy Garmontnak. Ön nem régen érkezve a karzatra, helyéről bizonyára nem jól hallotta, amit az a veszedelmes öregember mondott.

— De nagyon jól hallottam és értettem, — felelte nyugodtan Cosette.

Chouannet viziló-vonásai valóságos görcsbe torzultak:

— Kisasszony, — mondta, — én nem tudhatom, mi, miféle emlék, miféle befolyás indíthatná Magát, akinek hivatása nemzetünk vezető női szelleme, harci nemtője lenni, arra, hogy hazája ellen tüntessen, ezzel felbátorítsa az ellenséget és így közvetve kaput nyisson egy új, rettenetes idegen betörésnek máris sokat szenvedett országunkba. Mondja, kérem, nyugtassa meg lelkemet, mit tenne Maga, ha egyszerre, itt országunk szívében látná meg Kamerun vad katonáinak gyűlöletes egyenruháját.

— Ha csak egy ilyent látnék itt, — felelte büszkén Cosette, — én támadnék ellene olyan fegyverrel, ami éppen kezem ügyébe esnék; e felől biztos lehet.

— Brávó, éljen, mégsem csalódhatunk magában, — rikkant fel a fekete sajtóbajnok. — Meg merne esküdni arra, amit most mondott?

(Folytatjuk.) FARKAS GEIZA

Irodalmi szemle

Paul Ligeti: Der Weg aus dem Chaos.

(Georg D. W. Callwey kiadása, München.)

A világtörténelem évezredek óta lomha hatalmassággal hömpölygő eseményeiben, a sokszínű kultúrák, vallások, forradalmak, háborúk mérhetetlennek látszó kavargásában, meg-megújuló erőfeszítéssel, szilaj fanatizmussal igyekszik az ember célt, irányt, szándékot fölismerni. Ázsiai, egyiptomi, görög és római bölcselők találó, de primitív eredményeitől Hegel eszményi történelemfilozófiájáig, Marx történelmi anyagelvűségétől Wells evolúciós elméletéig, Nietzsche sugárzó erőimádatától Oswald Spengler vésztjósló jövendőléséig, igen sokan alkottak ideig-óráig érvényes és értékes teóriákat anélkül, hogy megnyugtató és összefogó történelembölcseletet tudtak volna adni. Ligeti Pál nagynevű budapesti műépítész és kultúrfilozófus, évekkel ezelőtt magyarul, nemrégiben németül, „Der Weg aus dem Chaos" címmel megjelent testes munkájában egészen új csapáson halad akkor, amikor a művészetek fejlődésének rítmusából magyarázza a világ történéseit. Ligeti művészettörténeti kutatásai folyamán a képzőművészet és az architektúra stílusainak néhány sajátságos párhuzamára, egymástól távol eső korokban is azonos lüktetésére lett figyelmes. Észrevette, hogy a művészet kezdeti, architektónikus merevségét, minden korban, kiegyensúlyozott plasztikus jelleg váltotta fel, amit az alkotások festői, szabad szelleme követett, hogy azután az elvontság, a tapogatózó tájékozódás következzék. Közelebbi vizsgálódás után kitünt, hogy nemcsak a különböző korok művészi alkotásai mutatnak meglepő párhuzamot, hanem e korok történeti fejlődése, sőt szellemi állapota is. Abból indult ki Ligeti, hogy a művészetek alkotásai az emberi lélek legbensőbb, legérzékenyebb megnyilatkozásai. A lélek mozgatója az ösztön, ha tehát végighalad a képzőművészet és építészet eddigi alkotásain, közvetve az emberi ösztön évezredes grafikónjait kell kapnia.

S valóban, ezek a hullámvonalat mutató páratlanul érdekes grafikónok, emelkedő, csúcsosodó és alábukó részeikben nem csupán a művészetek említett jellegzetességeit jelképezik, hanem az emberi ösztön különböző állapotait is. Kiderül, hogy a megkötöttség, az egyensúly, a szabadság és a ziláltság korszakait átélő ösztön, a természeti történések ősi, négyes-rítmusát követi, a tavasz, nyár, ősz, tél, — a reggel, dél, est és éj, — a gyermekkor, érettség, öregkor és a halál örök tagozódását. De ha az emberi ösztön hullámvonala föllelhető a művészetekben, akkor meg kell nyílvánulnia más téren is. Ligeti Pál mélyenjáró kultúrfilozófiai könyvének legértékesebb és legmeglepőbb része az, ahol a művészetek fejlődésének és hanyatlásának hullámvonalaival párhuzamosan belevilágít a különböző korok történelmének, politikájának, gazdasági életének azonos lüktetéseibe. Itt az évszázadok hosszú sorának nagyszerű körképét adja, amelybe napjaink politikai, gazdasági ziláltsága zökkenés nélkül illeszkedik bele. Eszerint újra elérkeztünk egy fejlődési korszak legeslegvégéhez. A túlméretezett szabadság (liberalizmus) elbukott, megint a megkötött-

ségek ideje közeledik (kommunizmus, fasizmus, a német nemzeti szocializmus); s a — látszólagos, — hanyatlás, az ősi ritmus negyedik ütemének, a tájékozódásnak kezdetét, vagyis végeredményben az erőgyűjtést jelenti, amely nem „Napnyugat pusztulását", hanem új kultúra új rendjét hozza.

Ligeti könyvében a művészi alkotások számtalan példáján keresztül, a művészettörténet ritmusából a kultúrjelenségek széles alapú magyarázatáig jutott el és ezzel, — ellentétben Spenglerrel, — nagyvonalú, az ösztönös, piros élet hangján szóló történelem elméletet alkotott. Ennek a teóriának törvénye a hullámmozgás; hatóereje a hullámvonal emelkedő szárán a rendet, — hanyatló részén a szabadságot sóvárgó emberi lélek. Aki a háromszáz oldalas szöveggel szerves egységet alkotó, háromszáz képet és ábrát tartalmazó, minden egyoldalúságtól tartózkodó, pompás művét végigolvasta, az megérti a könyv címét. A káoszból kivezető utat találta meg Ligeti Pál munkájában, amely ázsiai filozófusok, vallásalapítók, görög bölcsek, európai gondolkodók primitív vagy raffinált rendszerei és félmegoldásai után, évezredek eseményének sötétségére derít fényt, mesteri módon mutatja meg a történelem mechanizmusát és olyan fejlődési törvényeket ismer fel, amelyek az emberiség egész eddigi, — sőt eljövendő, — életének átfogó megértéséhez vezetnek.

MEZEI GÁBOR

Kassák Lajos: A telep.

(A Pantheon kiadása, Budapest.)

Kassák Lajos szinte idillt írt ebben a regényében, amelyben a telepen élő, szabadban sátorozó munkanélküliek életét tárgyalja aránylag szűk medrű cselekménybe szorítva mondanivalóját. Nyugodt, tényekhez símuló stílusa semmit sem árul el abból a forradalmi nyugtalanságból, ami a versíró Kassákot egykor lírai torna-mutatványokra késztette. Azóta bebizonyosodott, hogy Kassák sokkal jobb regényíró, mint költő. Túlságosan éber tudata, lelkének kevés komplikáltsága, megfigyelő erejének józansága a prózában találta meg igazi kifejező-területét.

A megkomolyodott Kassák az életet ma tisztán, dogmai megkötöttségek nélkül látja. Ez a lassú kijózanodási folyamat természetesen nem történhetett meg némi lírai aláfestés nélkül. A regény történetének menetébe beleszövődnek az író egyéni életének eseményei is és ha a tulajdonképpeni cselekmény semmi különös lírai emóciót nem árul el, ezekben a vallomásokban bennerezeg a kiábrándultság, fanyarság és rejtett szomorúság halvány fénye. Kassák jól ismeri a külvárosi proletárt, jól ismeri az embert és okosan, mértéktartóan adagolja a jellemzésére szánt színeket. Különös mélység ebben az irásában sincs. Ha már eljut bizonyos mélységig, akkor megfeszül hideg és racionális látásának gyeplője és visszszarántja őt. Stílusa is alkalmazkodik egyéniségéhez. Kerekded, kifejező mondatai világosan megmondják azt, ami a lényeges, de néha mégis jól esne, ha több színnel és áradással, patakzó tehetséggel kerítené ki mondanivalóját.

Egyébként Kassák ma is alapjában

véve egészséges, harmónikus lelkű alkotó, akit családásai legföljebb csak némi szomorúsággal árnyékoltak be, de földre nem teperhettek. Ezért közelíti meg regénye sok helyen az idill színeit. Lázadó indulatok nélkül, az epikus nyugodtságával kanyarog regényének meséje, amely az élet természetességét és elhihető erejét sugározza felénk és ugyanakkor meggyőz minket arról, hogy Kassák Lajos sok fölösleges sallangtól szabadult meg időközben.

TAMÁS LAJOS

Pantelejmon Romanov: Három pár selyemharisnya.

(Az Athenaeum kiadása, Budapest.)

Az orosz irodalomnak Dosztojevszkij óta, kietlen magányában a maga nyomorával tépelődő ember a nagy problémája és ha az utolsó évtizedben oly jelentősre duzzadt új orosz regényirodalmat nézzük, megállapíthatjuk, hiába dőlt össze a régi társadalom, hiába foglalta el az irodalom vezető helyét az a nemzedék, amely ezt az összeomlást közelebbről látva, politikai, szociális és népnevelési aktivitásával segítette az új, a szovjettársadalom falait megépíteni, a kollektivista irodalom mintha még mindig nem tudott volna gyökeret verni, még ha az akarat, a teremtő erő az orosz ember új közösségét hírdeti is egyetlen irodalmi lehetőségül. A „proletkult", a szovjetirodalom „Sturm und Drang" korszakának hajnalán nem tudott a maga lábán megállni és az első propagandista-író: Demjan Bednyj hiába énekelte dalait a forradalomba induló embermilliókhoz, a „Mitläufer"-ek, a polgáriságból a forradalomhoz kényszerített írók „teremtik" meg az új irodalmat, akik még mindig Dosztojevszkij alázatos tanítványainak vallják magukat. De vannak írók és vannak regények, Dorochov „Golgothá"-ja, ez a valóságból, krónikai egyszerűségből kicsapódó prózai éposz a szibériai forradalomról, Vselovod Ivanov „Páncélvonat 16-69 szám"-a, a rongyos parasztok és a páncélvonat gonosz katonái összecsapásáról és Gladkov „Cement"-je, ez a zolai erő érdekes kisugárzásával a győztes forradalom újjáépítésére mutató téma, amelyek őszinték, tanulságosak, valóságos forrásmunkák a szellemnek arról az új korszakáról, amelynek irodalmi szemléletétől elfordulni annyi, mint korunk egyik legjelentősebb eseményének hátat fordítani.

Pantelejmon Romanov, a dosztojevszkiji epikai hagyományoknak folytatója a fordulón áll, régi és új világ között s regényei, nagyobb elbeszélései a forradalom utáni napokba beletörődő, beleolvadó emberek milieujének, életviszonyainak, a saját beomlott sorsuk fölött megépülő új értelmiségnek vázlatos rajzai. Nagy éposza „Oroszország" ennek az átalakulásnak monumentális képe és ezt tükrözi vissza regénye, a „Három pár selyemharisnya" is, amely a moszkvai lakásinségben tönkremenő családok rajzán át egy volt mérnöknek, most múzeumi tisztviselőnek metamorfózisát, polgári intellektusától a szovjetállam eszméiig eljutó lelki zavarát, egy régi jóbarátja feleségéhez való viszonyát, házasságtörését, majd válását írja meg, mindezt a lakásinség nyomorába állítva, amint függönyökkel elválasztott, deszkákkal elkerített szobarészekben, albérlők folytonos civakodása között nő az összeomlás, a tragédia s barátnője, a kezdő filmszinésznő három pár selyemharisnyáért egy német filmrendező szeretője lesz.

A holnap félelme, a lakáshoz ju-

tott proletárok dagadó önérzete és a lekerült polgári intellektuellek örökös remegése közötti összeütközés tragikómikus távlatainak minden tendencia nélküli megmutatása ez a regény s a kép, amit felénk vetít, nyomott és sívár. Lezüllés, elmaradottság, megfélemlítettség, reménytelenség, káosz... ez az új életforma riadt keresése. Olyan mint maga az új orosz irodalom, még nem tud elszakadni Dosztojevszkijtől. Kietlen magányában, a maga sötét nyomorával tépelődik és nem találja az utat a tisztulás felé.

Őszinte és tanulságos regény, itt volt az ideje, hogy a világ valamenynyi nyelvére való lefordítás után végre magyarul is megjelenjen. Trocsányi Zoltán fordítása gondos, hű munka. KÁZMÉR ERNŐ

Erdély és Szlovenszkó.

Megint új erdélyi regény megjelenéséről kapunk értesülést. Kós Károly történelmi művéről, „Az országépítő"-ről van szó, melynek monumentalításáról már a lapokban közölt részekből is meggyőződtünk. Most azonban nem erről a regényről akarunk irni, hanem az erdélyi próza gazdagságáról a mienkkel szemben, Erdély epikusairól, kik minden szezón könyvpiacára kidobják műveiket és újdonságaikat. „Az országépítő" még csak jobban rádöbbent szlovenszkói epikánk szegénységére.

Sokan azt hiszik, hogy mivel Erdély Kós Károly, Nyírő József, Tamási Áron, Szántó György és Kemény Jánosokat tud felmutatni, míg Szlovenszkón említésre méltó epikus írás alig akad, ennek anyagi, kiadói okai vannak, amivel Erdély aránylag bőven rendelkezik. Az Erdélyi Szépmíves Céh, a Helikon, a Pásztortűz természetesen sokat jelent, de e mellett lélektani és népi okai valóbbak és mélyebbek.

Az író mindig nép- és sorsközösségének kifejezője, tehát ebből a szempontból próbáljuk az okokat megvilágítani.

Az erdélyi magyarság a cselekvés, a tett népe. Történelme folyamán mindig olyan hivatást töltött be, mely edzette és küzdeni küldte. Ez az örökös cselekvés úgy szólván öncélúvá tette nála a tettet, a kísérő érzés lassan elsíkkadt. Csak tettei maradtak, melyeket temperamentumában megfürösztve tempósan elmondott. A lírai elem is csak tett kiséretében, vagy balladában jelent meg. Az epika tehát hagyománnyá lett nála. Ennek megfelelően a magyar irodalomtörténetben eddig is epikája volt súlyosabb. Ez az epikus hajlam elsődleges plusza Erdély íróinak.

Ezt az epikai jellembeli adottságot még sok minden segíti. Így első sorban az, hogy az erdélyi epikusnak nem kell úttörő munkát végeznie, mint nálunk, mert előtte áll feldolgozott anyagként az erdélyi társadalom. Ez etnikai vonásaiban bizonyos tekintetben eltér az összmagyarságtól, vagyis couleur locálja, tájélménye adva van és tudatos és ez mindenkor szimpathikus. Ez a transzilvanizmus, mely mint szín jelentkezik az összmagyar irodalomban, oly helyzeti előnyt jelent, amit a szlovenszkói epikus aligha tud behozni. És e mellett — a szlovenszkói lélek kevésbbé epikus hajlamu. Lelki vonásaiban sok az idegen lírai elem, erősen importált lírai tendencia. Ez arra vezethető vissza, hogy lelki világának környezete nem volt zárt egység és így alkalmas volt idegen vonások fölvételére és megemésztésére. A líra ennek megfelelően megüti az erdélyi irodalom, sőt az összmagyar irodalom nívóját is, bár az utóbbi időben mintha a kimerültség jelei mutatkoznának benne.

VAJLOK SÁNDOR

Az alkotás szelleme a kőzöny környezetében

I.

Akár magunkévá tesszük az arisztoteleszi „utánzat" szempontot az alkotás szellemének megmagyarázásában, akár pedig az „önkifejezésre" vonatkozó crocei felfogást, nehéz végleges választ kapnunk arra a kérdésre, hogy a meg nem értés környezetében, sőt a hangsúlyozott közöny levegőjében miért nem szünik meg az irodalmi értelemben vett alkotás munkája. Minek tudható be, hogy William Blake, akit kortársai őrültnek minősítettek, szinte megindító csökönyösséggel ragaszkodott teremtő erejéhez? Mire vezethető vissza, hogy Katona József a legáldatlanabb viszonyok közepette meg tudta írni „Bánk Bán"-ját? Persze, Katona elhallgatott s Blake idejében is voltak időszakok, amikor nem is annyira önmagába vetett hite omlott össze, mint inkább az az érzés, hogy tud-e egyáltalában teremtő szelleme szempontjából relációt teremteni maga között és kortársai között? Szerencsére túltette magát ezen a felfogáson, amire, sajnos, Katona József nem volt képes.

Mielőtt a kérdés tárgyalásába belefognék, engedtessék meg nekem elsősorban annak a meggyőződésemnek megállapítása, hogy egyáltalában nem hiszek a kivételes tehetség vagy lángelme elkerülhetetlen érvényesülésében. Mint ahogy vannak éghajlati viszonyok, amelyek egyik növénynek használnak s másik fajtájú növénynek életképességét megfojtják, éppúgy nagy tehetségek vagy lángelmék bizonyos légkörben kibontakozhatnak s más légkörben összezsugorodnak. Rimbaudnak, pedig „modern" volt, nem felelt meg a XIX. század Párisa s amikor meglepően fiatal korában szakított az alkotó munkával, régi életmódjával, régi környezetével is szakított s élete végéig megszünt alkotó lenni. Rimbaud esetében programmszerű szakításról beszélhetünk; vajjon mennyi az olyan költő és író, akinek nevét sohsem kapta fel a világhír s aki képtelen környezetében valósággal perverznek érezte alkotó ösztönét s annyira elhanyagolta, hogy később hiányát alig érezte? Nem a féltehetségekről vagy „gilisztás" írókról és költőkről beszélek, akiknek meghiusult tervei könnyen érthetők és megmagyarázhatóak, hanem azokról az elvitathatatlan tehetségekről és lángelmékről, azokról az igazán teremtő erejű írókról és költőkről, akiknek szavai színét az értelmileg színvakok s szavakkal kifejezett zenéjét az érzelmileg botfülűek sohsem tudták értékelni? Az alkotó a rendkivül érzékeny emberfajták közé tartozik; a legcsekélyebb esemény vagy hangulat hathat rá; s ha az állandósult esemény vagy hangulat semmi más, mint az ostobaság és nagyképűség kérkedő diadala, valóban egykönnyen megtörténhetik, hogy minden további alkotó munkától eláll, sőt ebből a szempontból önmagát fölöslegesnek tartja.

A régi Athén színházlátogató közönsége megértő volt. Euripides realizmusát vagy Aristophanes kacagtató szellemét olyan közönség méltányolta, amely nem a megértés, csak a kifejezés ereje, az alkotó lélek gazdagsága szempontjából különbözött az íróktól. Gilbert Murray, a kiváló

angol esztéta és műfordító, helyesen állapítja meg, hogy Aeschylus a vásártérről vitte át színdarabjait a dionysosi színházba; szóval emelkedettebb légkörbe, amelynek magasztosságát közönsége azonnal felfogta és méltányolta. De ma, amikor a közönségnek a rutin-írók tetszenek, s amikor a mozik garázdálkodása s az újságok szépirodalmi sekélyessége nem hogy felháborodást váltana ki, hanem a látható, a kézzelfogható sikert jelenti, nem meglepő, hogy akadnak tehetséges és zseniális írók és költők, akik nem tudnak megszólalni, mert hisz nincs fórum, ahol megszólalhatnának s nincs közönségük, amelyre támaszkodhatnának.

Azért annál csodálatosabb s lélektani szempontból annál érdekesebb, hogy nem egy esetben a leglesújtóbb közöny ellenére mégis elhangzik a dal, formát talál a regény és az elbeszélés, megíródik a színdarab. Minek lehet ezt a sajátságos jelenséget betudni? A kereskedő lecsukja boltját, ha nincsenek vevői. A munkás más városba vándorol, ha munkátlan. Sokáig az európai kiéhezettek az amerikai Eldorádóba vágyakoztak. Ezekben a szempontokban persze elsősorban gyakorlati elemek rejtőzködnek. Dehát az írónak is érdeke, hogy művét eladja a kiadónak. A költőnek is érdeke, hogy pár garassal honorálják verseit. S ha ezeket a gyakorlati ellenértékeket nem kapja meg, miért nem hallgat el? Szokratesz szerint néha a kérdés is felelet. Alighanem azért nem hallgat el, mert nem tud elhallgatni. Ám miért utánozza az életet, ha az élet maga utánzatával nem törődik? Miért fejezze ki magát, ha környezetével való viszonylatában ez az önkifejezés majdnem a komikum és tehetetlenség peremét érinti?

II.

A pszichoanalitika a kompenzációs elméletről cseveg. Az alkotás az alacsonyabb rendűségi tudat csökkentése. Ez azonban nagyon is egyszerű magyarázatnak látszik. A közöny környezetében az alkotás visszautasítása nem hogy megszünteti, hanem kiélesíti az alacsonyabb rendűségi tudatot. Tegyük fel, hogy az írónak vagy költőnek csak önmagával szemben van szüksége arra, hogy értéknek érezze magát s a visszautasítás megerősíti kivételes mivoltában. Vagy tegyük fel, hogy néhány kiábrándító tapasztalat után arra a következtetésre jut, hogy legjobb nem is ostromolni a kiadókat és a közönséget műveivel s ez ad neki valamelyes fensőbbségi tudatot. Ez a magyarázat is túlságosan egyszerű.

Először is föl kell tételezni, hogy a komolyan teremtő íróban, bármennyi benne az emberi gyarlóság, van annyi humorérzék, hogy a fölény célját kirekeszti becsvágyából. Azután föl kell tételezni azt is, hogy gondolkodó készsége olyan természetű életbölcseletre tanítja, amelynek segítségével keresztüllát a hiúság tarthatatlanságán. Az író nem azért teremt, hogy másokat pukkasszon s nem is azért, hogy önmagával elismeréssel kezet fogjon. A pszichoanalitikai magyarázat némiképpen megokolt, de a maga egészében a kivételes tehetségre vagy zsenire alkalmazva mégis csak intellektualizált szatócsokoskodás.

Herder valahol az alkotó szellem dinamikájára utal. Arra a robbanó erőre, amely feltartóztathatatlan. Goethe pedig, aki fegyelmezett alkotó volt, az „érzés"-t hangsúlyozza. De a robbanó erő nem utánoz, tehát hol az arisztoteleszi utánzat elvének igazolása? Viszont mi az értelme a crocei önkifejezésnek, ha nem vezet összhangra, hanem az író formátlan

teremtő sorsánál fogva még végzetesebb zsáltságra vezet? Ha a herderi alkotó szellem feltartóztathatatlan volna, akkor a tehetséges vagy zseniális íróművész minden körülmények közepette érvényt tudna szerezni alkotó ösztönének; s ha a goethei „érzés" az alkotó szellem működésének egyetlen megmagyarázható tényezője, akkor a Paul Valerytól hangoztatott érzésmentes, sőt egyenesen számító alkotó tevékenységnek nem volna semmiféle jelentősége.

A kérdés tisztázása természetesen megköveteli a választ arra a kérdésre, hogy mit is nevezünk alkotó szellemnek? Igazuk van-e azoknak, akik azt vallják, hogy az írás csak forma, s hogy a mondanivaló nem jön figyelembe? De hogyan lehet írni mondanivaló nélkül? Vagy igazuk van-e azoknak, akik például a XIX. század orosz íróira utalva — az egy Turgenyev kivételével — azt hangsulyozzák, hogy lám ezek nagy írók voltak s mégsem tudtak jól komponálni, s nem egy ízben eszmei gazdagságuk megokoltan széttörte a kompozició bilincseit?

Minden szó kifejez valamit, tehát minden szó tartalma: mondanivaló. Viszont a mondanivalónak, akárcsak az embernek, szüksége van a megfelelő köntösre. Világos, hogy a forma és a tartalom kiegészíti egymást. Világos, hogy a tárgyilagos esztétikai felfogás alapján csak az eltagadhatatlanul nagy író vagy költő, akinek művében ezt az összhangot megleljük. Shakespeareben, Goetheben, Arany Jánosban megtaláljuk ezt a minden kritikát lefegyverző harmóniát. Ezért kevés az irodalmi zseni, elég nagyszámú a tehetség, akinek műveiben az írói képesség az egyik tökéletességet hangoztató esztétikai föltétel rovására müködik s azért túlsok a féltehetség, akinek ügyessége ámítása az alkotó szellemnek. Az alkotó szellemben benne van az utánzat ösztöne, az önkifejezés hajlama, az egyetemesség varázsa, a forma és tartalom harmónikus találkozása, amelynek tökéletessége rácáfol az emberi tökéletlenségre.

III.

Ha így értelmezzük az alkotó szellemet, akkor esetleg meg tudjuk érteni azt is, hogy a közöny környezetében miért nem hallgat el. Mint ahogy vannak emberek, akik durván átgázolnak a virágon, gyökerét is kitépik, éppúgy sok az olyan halandó is, aki kíméletlenül félrelöki a teremtő írót s saját korlátoltságával és vak önzésével ugyanazt teszi, mint amikor kitépi a virág gyökerét. Ám vannak alkotók, akiknek gyökerei olyan mély talajból szívják erejüket, hogy nincs az a környezet, amely ki tudná tépni lelkükből.

S ők azok, akik, ideiglenes ingadozásaik ellenére, érzéketlenek a közönnyel szemben. Az alkotás folyamatában sok a vallási jelleg. Az alkotó tulajdonképpen azt az értelmet keresi, amelyre a hívő rátalált. A legistenfélőbb hívő is tépelődik néha; annál inkább az alkotó, aki a maga vizióinak érzékeltetésében és megteremtésében nem elégszik meg, mert nem elégedhetik meg a félmunkával.

A teremtés mindig igazolása az életnek, a teremtés mindig igazolása a célnak. A tragédia nem az élet tagadása, csak az emberi akarat fogyatékosságának megrázó dramatizálása. Az a költő vagy író, aki csak pesszimisztikus, pszichológiai jelenség s nem a teremtő szellem kikristályosodása. A hívő tudja, hogy ez az élet a „siralmak völgye"; az igazi

teremtő író, aki százszoros érzékenységével fájdalmasabban érzi ennek a létnek siralmas mivoltát, szomorú keretén belül az alkotás fényével világít. S ha ez a szomorú keret nemcsak elvont megfigyelés leszűrődése, hanem meg nem értésből eredő csalódott sorsának lényege, akkor visszafojthatatlan alkotó szellemével nem alacsonyabb rendűségi tudatát akarja megszüntetni, hanem a különben értelmetlen létbe az alkotás szellemével igyekszik értelmet belevinni.

Szerintem ez a valószínű magyarázata annak, hogy az alkotó szellem miért nem dobja el írószerszámát a legvisszásabb nemtörődömség közepette sem. A hívő a sátán fiai között is megmaradhat Isten gyermekének; a nagy tehetség vagy a zseni az érdemtelen nembánomság világában ragaszkodik léte igazolásához. Utánoz, mert az alkotás teremtés — utánzás formájában; kifejezi önmagát, mert lelki bőréből nem tud kibújni; a sivatagban forrást fúr s ha mindenki őrültnek minősíti is, mégis tudja, hogy abból a forrásból fakad az a víz, amellyel szomjúságát el tudja oltani.

Ha olyan társadalomban élnénk, amelyben az értékkeresés nem frázis, hanem valóság, akkor az alkotó szellem helyzete föltétlenül elviselhetőbb volna. Akkor az irodalmi szempontból vett ledér hangokat elhallgattatná a felháborodás s az alkotó szellem vetületét követni tudná a megértés. Akkor a siker nem pénzre váltható zajos tapsot jelentene, hanem tisztultabb életet, amely Isten házának levegőjét falain kivül is éreztetné. Ha a közönség megbecsülni tanulja a szeplőtlen alkotó szellemet, csak akkor lesz módjában az eredeti, megalkúvás nélküli, szent hiszékenységgel teremtő írónak és költőnek egyénisége törvényének és az egyetemes élet mélységének megfelelően a meg nem értés félelme nélkül alkotni. S akkor az eredeti tehetségnek vagy lángelménck nem kell majd attól tartania, hogy elszárad a közöny környezetében.

REMÉNYI JÓZSEF

Magyarosan!

Helytelen: „A pénzt a banknál helyezte el"; nem tanácsoljuk senkinek. Jobb, ha beviszi a bankba.

*

Hulláról állattal kapcsolatban beszélünk, amely elhull; míg emberrel kapcsolatban holttestet, vagy még inkább tetemet („Tetemrehívás" Aranynál!) írunk és mondunk.

*

Helytelen: „A nőnél a nevelés nem hivatali munka, hanem hivatás". Helyes: „A nőnek a nevelés nem hivatali munka, hanem hivatás."

*

Jelentő formában a mondat állítmánya (s az állítmányon felül annak tárgya) a mondat végére való!

*

Helytelen: „Csupa olyant beszéltek, amelyet..." Helyes: „Csupa olyant beszéltek, amit..."

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Negyedikes biblia . . .

Weygand kisasszony volt a legszebb tanítónő. A széles, hűvös folyosón, amelyre az osztályok ajtói nyíltak, még akkor is, ha többen sétálgattak együtt a harmadik kerületi nagy iskola tanítónői és tanítói, a lépések ütemes, tízpercekbe sűrített ringatózásából úgy kiérzett az ő halk és könnyed lépte, mint a kis elefántcsontfuvola alig megsejthető sóhajtása a finom, régi valcerben, amit a katonazenekar játszott vasárnap délelőttönként a székesegyház magas tornyai alatt.

Nálunk éppen hittanóra volt, — én a harmadik osztályba jártam Zekkmeiszter tanító úrhoz, a nővérem meg a negyedikbe Weygand kisasszonyhoz, — Pálfi Zoltán tisztelendő úr hirtelen megállott előttem az első padnál.

Megszólított . . .

— Te, fiam, a te nővéred Róza a negyedikben?

— Igen.

— Menj, kérd el tőle a negyedik osztályos bibliát.

Kérdően néztem rá. Hiszen a negyedikben most éppenúgy, mint nálunk tanítás van.

— Nos, szaladj, — szólt türelmetlenül, miközben előhúzta fekete szalaggal letakart kis oldalzsebéből az aranyóráját.

— Hét perc múlva tizenegy óra, — suttogta elsápadt arccal.

Ránéztem.

A nemes, sárga fém szomorúan csillogott a reszkető, igen fehér újjai között. Az arca is fehér volt, csodálatosan tiszta. A szemei, amik olyan kékek voltak, mint azok az ibolyák, amiket húsvétkor szoktunk szedni a kálvárián a szenvedés stációit szegélyező bokrok alatt, szinte könyörögtek hozzám . . .

— Szaladj, kis fiam!

A lélekzetem is elállott, úgy szaladtam.

A nagy, széles, hűvös folyosón, ahol az óraközökben a tanítók és tanítónők társalogni szoktak ősszel és télen, amikor nem lehetett kimenni a tágas, vadgesztenyés, napsugaras udvarra, hirtelen elém állott a tanítóm: Zekkmeiszter Kálmán.

— Hova szaladsz?

— A negyedik leányosztályba.

— Most?

— Most! . . . A tisztelendő úr küldött.

Zekkmeiszter Kálmán, a tanítóm reszketett.

— Mit akarsz ott?

— A negyedikes bibliát hozom el a nővéremtől a tisztelendő úrnak.

Nehéz kezét a vállamra tette.

— De jó, hogy jöttél! Éppen el akartam valakit küldeni az igazgató úrhoz egy levéllel. Gyere, a tanítószobában megírom és te elszaladsz vele.

Megkapta a kezemet. Kegyetlenül, erősen.

Nagy, súlyos fájás szakadt a szívemre.

— Nem mehetek, — suttogtam.

Nagyon, nagyon éreztem a tisztelendő úr meleg kérését a szívemben. De ő nem felelt, vitt magával.

A tanítószobában gyakran voltam már. A végtelennek, távolbavesző hosszúnak tetsző, zöld posztóval borított asztal tele volt szórva nyított és becsukott könyvekkel. Ó, a tanító urak olyan sokat tudnak!

Az asztal és könyvek fölött sűrű, fekete füstfelleg borongott. Máskor is láttam itt füstfelhőt, de az könnyű volt és kék, mint szétderülő, eltünő, mosolygó emléke a titokzatos nagy perceknek, amík megfogták gyermekszemeim visszaköszöntő derűjét és valami nagyon meleg áramot dobott a frissen zakatoló szívem fölé... mint mikor a kálvárián ibolyát szedegettem!

De a most látott fekete felleg megdöbbentett. Nagyon szomorú lettem. Az ablakokat valaki az előbb felnyíthatta, de a füst nem szállott kifelé, hogy a magasra boltozódott felhőtlen nyári ég magára ölelje... szép, felhőtlen magasságba!

Néztem, néztem ezt a füstfelhőt.

Az utca csöndes volt. Csodálkoztam ezen. A harmadik kerület társzekeres, dübörgő, robajos, mennydörgő élete hova lett?

Az iskolával szemben sárgára meszelt épület húzódott meg a jegenyenyárfák és hársak között, amik éppen most virágoztak. A sárga ház homlokán, a hársvirágok felett betük voltak, óriási, felszegezett betük...

Betűzni kezdtem, nehezen, lassan... kimondhatatlanul... fejem fölött nem ismert borongás fájásával...

Vármegyei Árvaház...

Sírva fakadtam.

A tanítóm döbbent, egymásraeső betűkkel írt. A fehér, tiszta papiroslap tele lett zeg-zúgos futásokkal, árokszakadásokkal. A szemeim mélyén karcolt a tolla.

— Miért sírsz?

Nem tudtam felelni. Csak a könnyeim gurulását éreztem igen tisztán... Volt egy kis talicskám, az apám faragta; egyszer az anyám kis sárga madarát ezen a pirossávos kis talicskán vittük temetésre az udvarunk egyetlen eperfája alá... a talicska kereke pergett ilyen gyöngyösen, ilyen vergődéssel...

Tanítóm hozzám lépett a levéllel.

— Nesze! Vidd el az igazgató úrnak.

Én csak sírtam. És nem nyúltam a levélért, amelyben olyan árokbadülő betűk voltak.

Arculütött.

Valahol mintha befedtek volna minden forrást, amelyből ittam... az erdőkből, amelyeknek puha moháján futkároztam, kilopták a csöndet... a házunk előtt folydogáló patakocska tükréből is kialudt a messzeség, amellyel gyönge gyermektestemet ölelte... és mind, mind az igazgatók fényképei, a tanítószoba falán ócska, sárguló papirosokká lettek és ó, az anyám kis sárga madarát mintha most ejtettem volna le a sírba!

A tanítószoba ajtaja kitárult...

Pálfi Zoltán tisztelendő úr hatalmas alakja állott az ajtóban...

Egyszer jég verte át a városunkat. A házunk előtt folydogáló patakon kis gyaloghíd vezetett keresztül. A híd a mi partunkon egy óriási

sugárjegenyére támaszkodott. A jég mindent összezúzott. De én csak az óriás jegenyét néztem a pusztulásban, amint kétségbeesetten és mégis méltóságosan a roppant viharban ide-oda hajolt, meghajolt, fölemelkedett a híd felett, amely egyik partról a másikra vezetett... apró kis házakat egymáshoz kötve kézenfogott... ó, hogyan erőlködött, hogyan adta magát a vihar ökle alá, hogy minden csapás őt érje! Rettenetes ágak szakadtak le róla. De leütött, megalázott fejét mégis odatartotta az ítélet ökle alá... És ő, az első napsugár a vihar után a jegenye megalázott fejére tévedt... és ennél a sugárnál láttam meg, hogy a mi oldalunkon nem szakadt le a híd, mint a túlsó oldalon!

Hozzá szaladtam.

Megölelt. Az aranyórája a fülembe csengette a percek végtelen kicsiségét; csak papirosvékonyságú szalag választotta el gyermekfejemet ebben a pillanatban az időtől, ami egy kicsit följebb az ő szívében vert... amely verésnek döbbeneteit nem értettem, csak megéreztem... a sírásom elállott.

— Megütötte? — kérdezte a tanítómtól és engem egyre jobban magához ölelt, — megütötte ezt a kis gyereket?

Ibolyaszeme elhomályosult, hihetetlenül lágy, aranynál bágyadtabb szőke haja homlokába esett.

— Gyáva! — hörögte, — gyáva!

Én is kimondtam: gyáva!

A tanítóm rámnézett, aztán az asztalra dült. Nem bírta el a suttogó szómat, amiben először emelt magához az idő. Kezében meglobbant a levél címzése...

Tekintetes
Bárány Ignác
igazgató-tanító úrnak,
Loco.

A tisztelendő úr erre a lobogásra elmosolyodott. Olyan volt ez a mosoly, mint az első napsugár az összetört jegenyén.

— Még ez is?... Szégyelje magát!

Hirtelen hozzám fordult ijedten:

— Szaladj, kis fiam, az osztályba, én is jövök.

Könnyen, szökdécselve szaladtam az ajtóhoz, hogy átlépjem a küszöböt, amely mögött arculütöttek. De a küszöbnél még megállított néhány igen csöndes, mindent temető szó!

— Ő nem szereti magát!...

Visszanéztem. A tanítóm halvány arcában nem volt semmi élet. A levelet is leejtette már kezéből.

Valaki nem szereti a tanító úrat...

Az iskolaszolga a boltozatos kapu alatt meghúzta a csengőt. Az iskolaépületen átnyilalt az éles érchang, mint a halványság a tanító úr arcán.

Az osztályból kijöttek a tanítónők és a tanítók. Weygand kisasszony is jött lefelé a lépcsőn, a fehér, hideg kőlépcsőn.

Zsibongás, lárma, forgó örvénylő lávája az életnek ezer gyermektestben — ömlött szét a folyósón. A megállíthatatlan erő frissességével. Csak én bennem töredezett fel a nagy áram mély szakadékokká:

— Ő nem szereti magát!...

Weygand kisasszony az utolsó lépcsőn megállott. Nem lépett le. Mintha a nagy folyó túlsó partján állana. Messzenézően keresett valakit...

Weygand kisasszony más volt, mint a többi kisasszonyok. Nem mosolygó, nem piros, nem csacsogó, mint ők. Halvány és hideg volt. Mindig önmagát látó. Álmodozó. A hídak nem értek át hozzá...

Megremegtem, amikor nézése megérintett: engem keresett, aki bénán állottam a folyósó forgatagában, mintha áradás sodorna szakadékok felé. Intett.

Csodálkozva néztem föl hozzá. És kis társaim majdnem elgázoltak, amíg a lépcső elé értem.

— Vége a hittanórának a negyedikben? — kérdezte. A kezében egy negyedikes bibliát tartott. Megismertem. A testvérem bibliája volt. A szürke fedőlapon a Szentlélek galambjának a szárnyait én szélesítettem ki egészen a fedőlap széléig piros ceruzával.

— Igen... és nem tudtam levenni a tekintetemet fekete szemeiről, amelyek nem engem néztek.

— Hol a tisztelendő úr?

— A tanítószobában van Zekkmeiszter tanító úrral.

— Honnan tudod?

— Mert engem küldött a bibliáért... rámutattam a bibliára. — De a Zekkmeiszter tanító úr bevitt engem a tanítószobába, amikor a bibliáért indultam. A tanító úr itt állott a folyosón...

— És?

— A tanító úr levelet írt az igazgató úrnak és azt akarta, hogy én vigyem el!

— És?

Erre a kurta szóra a szivem vadul feldobbant. Mintha újra megütöttek volna. Még fájóbban, mint előbb. És reszkető ajkamon kiestek a szörnyű szók, amiket nem értettem, de amikért megütöttek.

— Ő nem szereti magát! — mondtam vádló fájdalommal.

Weygand kisasszony szeme most rám villant. A jégverés előtt villámlott így az ég. Amikor a fekete felhők alatt még a legkisebb fűszál is csodálatos élességű képet adott. A pusztítás sötét villanása volt ez a tekintet, amely még egyszer megmutat mindent... mindent, ami pusztulásra ítéltetett!

— Még ott vannak a tanítószobában? — kérdezte. A szavaiban már zuhogott a jég...

— Igen, ott vannak, — lihegtem ijedten, — a tisztelendő úr és a tanító úr...

Weygand kisasszony most lelépett az utolsó lépcsőről, megfogta a kezemet és megindúlt a tanítószoba felé és vitt vissza oda, ahol megütöttek.

Beléptünk.

A levegő már tiszta volt és meleg. A tanító úr az asztalra borulva sírt. A tisztelendő úr meg az ablaknál állott és igen apróra tépett fehér papirosdarabkákat szórt ki a könnyű szellőbe, amely az árvaház hársvirágainak szelid illatát hömpölygette be a szobába... a nagy fekete betűkre meg sugárzott a nap egyszerűen és melegen és ebben a sugárzásban egész

erejével érlődött a nyár... csodálatos érlelődés feszült a csöndben... de a csuklómon éreztem Weygand kisasszony jéghideg szorítását és tudtam, nem enged...

Weygand kisasszony a tisztelendő úrhoz lépett:

— E fiú helyett én magam hoztam el a bibliát!

Minden recsegett, ropogott a tanító úr jajkiáltásában...

— Anna!.. Anna!

A kisasszony mosolyogva nézett a tanító úrra:

— Póstán is elküldheti a levelet az igazgató úrnak!

A tisztelendő úr fehér újjai közé kulcsolta a szürkefedelű bibliát, amelyen fehér újjai mögött vérzőn nyílott ki a Szentlélek galambjának szárnya, amit én festettem vérpirosra piros ceruzámmal... remegés nélkül tartotta, tiszta, nyugodt tekintettel, mint mikor fejemet magához ölelte...

Weygand kisasszony egy pillanatig még várt...

Aztán sajátságos, röppenő lépéseivel kisietett a szobából... úgy ment mindig, mint aki nem tudja, hol áll meg...

Nem nézett vissza.

A tisztelendő úr a tanító úr felé fordult:

— Azt hiszem, most már visszaadhatom ennek a kis fiúnak ezt a könyvet... és mi is jóbarátok maradhatunk...

Lábújjhegyen szöktem ki a folyosóra.

Másnap az újságok tele voltak Zekkmeiszter tanító úr halála hírével. Nekünk is járt újság. Olvastam a különös sorokat:

Ott ismerkedtek meg az iskola templomi csöndességü folyosóján. Mosolygó szemű gyerekek friss szavai ringatództak és a tízperces játékok forró ispiláng koszorújában ők is egymásra kacagtak: királylány és királyfi...

És ma, Zekkmeiszter Kálmán kacagó ajka néma, nagy fekete szemei elhervadt kertek...

A királylány vajjon bánkódik-e? Szerette-e, vagy csak játszott vele?

Mikor idáig értem az olvasással, újra eszembe jutott a tisztelendő úr szava: ő nem szereti magát!

A királylány nevéből csak két betű volt kinyomatva: W. és A.

És a két nagy betűben hidegen és halványan, magányosan és messzenézőn ott állott az újság felett az utolsó lépcsőn Weygand kisasszony...

Fejemet az újság fölé emeltem és szembenéztem vele... most már nem a fájdalom gyöngeségével, hanem a számonkérés elszántságával:

— Tudja-e, hogy engem megütöttek azon a hársfaillatos nyári délelőttön?

Weygand kisasszony azonban nem nézett rám... csak állott messzenézőn... az utolsó lépcsőfokról le nem lépő magányában...

Hirtelen keresgélni kezdtem a testvérem könyvei között. Itt volt, amit kerestem: a biblia.

Forgatni kezdtem a lapokat. Miért adta oda a kisasszony a tisztelendő úrnak?... Sehol semmi!... De mégis. Az a lap, ahol az angyal lángoló pallossal kikergeti a paradicsomkertből Ádámot és Évát, — össze volt hajtva.

KRISTÁLY ISTVÁN

Cosette arca mélyen megvető kifejezést öltött.

— Ön beszéde hevében kivágódik a jóízlés korlátai közül, Chouannet úr. Kinek néz ön engem, hogy esküt kíván arra, amit mondok? Attól eltekintve, ami vagyok, az én ősanyáim is mindig ott voltak, ahol ama mesés amazonok küzdöttek.

A hirlapíró mélyen meghajolt.

— Engedje meg, hogy megcsókoljam ezt a hősi kezet.

Nem tehette, mert Cosette egészen házi kisasszonyos kötelességtudással ugrott fel, hogy édességeket kínáljon a vendégseregnek.

Ennek ellenére másnap a kormány-nacionalista lapnak, a Tigrisnek első oldalán, az oly emlékezetes képviselőházi ülésről szóló jelentés közepébe bekeretezve ökölnyi betűkkel volt olvasható: A dahomei amazonok fajtája él és virágzik. Négrelle Cosette hősies nyilatkozata. Követendő példa. Ezen hármas cím után Cosette már sehogy sem hosszúra nyújtható nyilatkozata.

Négrelle szenátort először felháborította Chouannet merészsége, mellyel engedelemkérés nélkül közreadta egy hölgy magánkörben mondott szavait, kérdőre is akarta vonni a hazafiasrovatvezetőt. De Madame Négrellel folytatott megbeszélés után elállt szándékától. A híradás most már így is úgy is be fogja járni az egész afrikai és világsajtót, Widmár is biztosan tudomást szerez róla, ami örvendetes éket jelent majd közte és Cosette közt. Ezzel Chouannet csak a Leverrier Luciennel való annyira kívánatos házasság útját egyengeti, miután neki magának valóban nem lehet Cosettenél csak a legkevesebb kedvező esélye sem. Hiába helyezi kilátásba még azt is, hogy ha Cosette hajlandó lenne az országos szépségversenyben résztvenni, sajtóösszeköttetései segítségével biztosan őt fogja Miss Dahomeyvé nyilváníttatni. Innen aztán már csak egy lépés a Miss Universe dicsőségéhez. Hisz amióta a feketéké a világhatalom, a világszépségkirálynő is évről évre fekete.

VIII.

A dahoméi törvényhozótestület határozata és a dahoméi kormány rögtön utána valóban Mmberlinbe érkezett ultimátuma Kamerun-szerte a legnagyobb rémületet keltette. Mi lesz most? Háború? Ez lehetetlen, hisz Kamerunt még a múlt háború után lefegyverezték, lefegyverzett állapotban tartására azóta is a nyílt ellenőrzés és titkos kémkedés minden eszközével ügyeltek, amig Dahomey — nagytőkései jóvoltából és jóvoltára — egyebet sem tett, mint fegyverkezett, évről évre beláthatatlan mennyiségű megengedett és a nemzetközi szerződésekben eltiltott hadiszert halmozott fel, melynek alkalmazására mindkétnemű ifjúságát a lehető legrendszeresebben oktatta és bíztatta. Háború tehát nem jöhetett, csak egyoldalú mészárlás, fosztogatás, pusztítás.

Ennek okvetlenül elejét kell venni bármi áldozat árán is, — e felől Kamerunban mindenki egyetértett. Föl kell áldozni az egykori nemzeti

vagyon utolsó maradékait, évszázados munkásság minden gyümölcsét, még évszázadokra a jövő munkásság eredményének minden reménységét is. Le kell mondani nemcsak a jólétről, az életelvezetről, hanem a műveltség minden áldásáról is. Be kell zárni az egyetemeket, iskolákat, könyvtárakat, színházakat, még a kórházakat, sőt a templomokat is. Újra a rabszolga-ősök módjára mezitelenül kell járni és reggeltől estig megszakadásig robotolni a Dahomeyből küldendő munkavezetők ostora alatt. Igen, de akkor hogyan vásároljanak Dahomeyból vagy bárhonnan szövött- és fémárúkat, ernyőket és egyéb piperecikkeket? Pedig e nélkül a túlhatalmas zsarnok nem elégszik meg.

Csak egyetlen halálsugárvetőkészüléket sikerült volna vagy sikerülne még a nemzetközi tilalom ellenére megszerezni és működésbe hozni! Végigjáratni ennek végzetes rezgéseit egész Dahomeyn, elpusztítani ennek hadseregét, elárvítani és ezzel hatálytalanná tenni rettenetes fegyverzetét. Ha e mellett nője, gyereke is kivész — eh! rosszabb az, mintha a kameruni nők és gyermekek éhen vesznek? — Lehet ugyan, hogy Dahomeynek már a halálsugarak ellen is megvannak a védő, hatálytalanító készülékei; akkor Dahomey nem hal ki, fényes hadserege lengő zászlóval ropogós zenével indulhat a kameruni határ felé. De a halálsugárvetítő készülék akkor sem lenne hiába, éppen csak Kamerun országon belül kellene működésbe hozni, minden irányban forgatva, amíg az egész ország népe holtan — és felszabadultan! — fekszik, amikor a készülék kezelői utolsókként ugorhatnak a haláltorkot és a szabadság kapúját jelentő készülék csöve elé. Inkább a halál nemzetünknek, mint az örökös nyomorúság és gyalázat, volt mind több szájból hallható.

A kameruni képviselőház az ultimátum beérkezése után azonnal ülésre gyűlt egybe. Nem a hűs éjjeli órákban, hanem fényes, forró nappal, mert a világossággal takarékoskodni kell. Azért az afrikai nap alatt perzselődő mmberlini Országház-téren nem kisebb embertömeg várta az ülést és ennek eredményét, mint a plparisi Capitolium előtt. Ez a tömeg ugyan távolról sem tett olyan fölemelő benyomást, mint az a másik. Túlnyomórészt toprongyos, mezitlábos alakokból állt, a legtöbbjüknek még inge sem volt. E mellett mindenfelé lesoványodott arcok, melyekre a reménytelen elkeseredés már szinte odamerevedett.

A képviselők, laptudósítók, karzatlátogatók ugyan már itt is kultúremberek, bárha kopott formáját mutatták. Ezek nem késtek; a kitűzött másodpercre meg lehetett nyitni az ülést. Minek is előtte sokat tanácskozni, mikor az előállott helyzetben úgy sem tud senki használható tanácsot adni?

Az elkerülhetetlen formaságok után Schwammerl miniszterelnök azonnal átadta a szót a képviselőház egyik jegyzőjének, hogy felolvassa a Dahomey kormányától beérkezett ultimátumot. Csöndben hallgatta ezt az egész terem, mint valamely elháríthatatlan végzet zúgását. Altgreis házelnök gyönge hangját mindenki meghallotta, mikor föltette a kérdést: — Kíván-e a képviselő úrak közül valaki a jegyzékhez szólni? — Senki sem kívánt, így a miniszterelnök emelkedett föl.

— Hallották, értik mindnyájan, — kezdte tompa hangon, — mi szakadt ismét szerencsétlen országunkra. Háború veszélye, pedig ha a béke ismét megbomlik, miért esett el az utóbbi háborúban másfélmillió hő-

sünk? (Egy hang az ellenzékről: — Mit beszél hősökről egy lefegyverzett országban?) Igenis, hősökről beszélek ma is, sőt éppen ma. Mert nemcsak a harcoláshoz kell hősiesség, hanem a tűréshez, engedelmeskedéshez, szolgáláshoz is. A mi nemzetünket a Gondviselés határozata legendás vitézi harcaink után a béke legigazibb képviselőivé, kimondom a szót: vértanúivá avatta. (— Úgy van! — minden oldalon.) A mi hivatásunk megmutatni, mire képes egy nemzet az emberiség legdrágább kincsének: a békének megóvásáért.

— A Mvanga népcsoportnak van egy régi, szép szokása. Ott, ha két ember között összeütközés keletkezett, ezt bot-párbajjal intézik el. Amelyik küzdő fél úgy érzi, hogy már nem bírja tovább a harcot, az botját maga elé téve földreborul és így szól: „Testvér, belátom, hogy igazságtalan voltam veled szemben. Bocsásd meg az ütlegeket, melyekkel durván megtámadtalak. Neked azonban köszönöm a csapásokat, melyekkel helyes útra térítettél."

— Ezt tettük mi, tesszük immár harmincegy év óta. (— Sajnos! — a jobboldalon.) Nem sajnos, egy nemzet, mely ilyen hősiesen tud tűrni, ezzel a legkétségtelenebbül bebizonyítja életrevalóságát. (— Jobb lenne mással bebizonyítani! — a jobboldalon, pisszegés balról.) Most ismét egy, elismerem, nagyon nehéz próba elé kell állnunk. Szinte lehetetlennek látszik, hogy ezt is kibírjuk, de kötelességünk legalább megkísérteni.

Itt Feuerbrand képviselő a jobboldalról dörgő hangon közbeszólt:

— Attól függ, hogy milyen értelemben. (Taps a jobb oldalon és a baloldal egy részében.)

Schwammerl miniszterelnök rendületlen nyugalommal folytatta:

— Csak egy értelmet látok a számunkra: megtenni, ami tőlünk telik. Miről is van szó, tisztelt Ház? Beszüntetni vagy inkább, — miután beszüntetni valónk, ezt nyugodt lelkiismerettel mondom, nincs (— Sajnos! — a jobboldalon), — elkerülni mindenféle fegyverkezést (— Eláll! — a jobboldalon) és háborús uszítást...

Feuerbrand: — Kezdjék ők!

Miniszterelnök: ... néhány százmillió értékben megrendelni olyan cikkeket, melyekre előbb-utóbb amúgy is szükségünk lenne...

Feuerbrand: — És a mi munkásaink dögöljenek éhen! Kétszáz éve az amerikai ültetvényeken sem volt népünknek keményebb rabszolgasora, mint ma a tulajdon hazánkban.

Miniszterelnök:... és melyeknek beszerzése későbbi kiadásoktól mentesít. Végül osztalékbiztosítással segítségére sietni annak a vállalatnak, mely Kamerun gazdasági életében is olyan jelentős szerepet játszik...

Feuerbrand: — Kivált, mióta a miniszterelnök úr is igazgatósági tagja!

Elnök:— Feuerbrand képviselő urat rendre utasítom.

Most azonban kitört a vihar. Az ellenzéki képviselők, mint egy ember felugrottak, asztalaikat verték és kar-ütemben kiáltották a kormány felé:

— Panamisták, árulók, gyávák, gazemberek, tolvajok! A nép éhezik és ők részvényeket meg házakat, birtokokat vásárolnak maguknak. Menynyi letétjük van a plparisi bankokban? Hol ásták el az aranyukat?

— De uraim, de uraim... ismételte egyre tehetetlenül Schwammerl miniszterelnök. Altgreis elnök pedig fölfüggesztette az ülést, amire ugyan

senki el nem mozdult a helyéről. Egyszerre csak a karzaton ének hangzott fel:

Krokodil a tó vizében,
Erdőszélén leopárd

A Ház jobboldalán mindjárt belezendítettek:

Ölyv kering a levegőben
S a kezedben még sincs bárd?

— Őrség, a karzatot kiüríteni! — rendelte az elnök. Ám az őrség egész legénysége felsorakozva állt a terem bejárata előtt és tele torokból énekelte:

Aki anyját szereti,
Az ma fegyvert ragad —
A lelkét is elveti,
Ki ma otthon marad.

Az utolsó versszakot:

Füsttől fekete az ég,
Vérünktől piros a föld —
Aki többet akar még,
Azt fojtsad, azt szabjad, öld!

már az egész ház, jobb- és baloldal egyaránt, az egész karzat, az egész személyzet együtt énekelte, vagy inkább ordította.

Az ülést félbe kellett szakítani annál inkább, hogy kivül is ezerszeres visszhangja támadt az éneknek, végén pedig fülsiketítően dördült fel:

— Le Dahomeyvel! Éljen a háború!

És másnap — alig volt valaki az Országház-téren. Bent pedig egész csöndben megszavazták a dahoméi kormány összes követeléseinek elfogadását. Mert addig a szikratávíró már hírt adott a szomszéd állam mozgósításáról, mely száz hadtestre, tizenkét repülőhadseregre és az összes „technikai készültség"-re terjedt ki, — ez alatt kétségkivül a halálsugarak voltak értendők.

Egész Kamerun lakosságán kétségbeesett rémület vett erőt. A kormány itt is mozgósítást rendelt el: fegyverek híján persze csak a közlekedési eszközök mozgósítását; ezeket azután maradék nélkül mind beszedték az utas- és árúszállító repülőgépektől és gépkocsiktól kezdve a kézi kordékig és talicskákig. Ha addig a Dahomey-ellenes bojkottot csupán ez utóbbi ország háborús uszítói festették a falra, most az valóban itt volt; már fizikailag sem volt lehetséges bármit is átszállítani a határon; a Nyugatafrikai Közgazdasági Részvénytársaság egyszerűen meghalt; ennek megállapításához nem kellett halottkém; még irodáit sem dúlták fel, raktárait éppen csak a nép közelről veszélyeztetett ellátásának biztosítására

ra foglalták le, — ebben a kameruni nép váratlanul nagy fegyelmet tanúsított.

Mindenki elpusztul itt, ha egyszer a halálsugarak működésbe lépnek, mondták ezer és millió helyen, meneküljünk! — De hova? Az összes afrikai országok eleve elzárták a Kamerunból netalán bemenekülők pusztító sáskahada elől határaikat; repülőgépen messzebbre menekülni is lehetetlen volt, mert a dahoméi „légi rendőrség" máris minden oldalon körülrepülte Kamerun határait és lelövéssel fenyegetett mindenkit, aki a határ fölött átrepülést kísérelt volna meg. Egyedül Kénia ország jelentette ki készségét kameruni menekülők befogadására, de csak olyanokéra, akik eltartásukat hosszabb időre biztosítani képesek és a kéniai munkapiacot nem terhelik meg versenyükkel. Tehát Kéniába is csak a vagyonos kameruniak menekülhettek, ha ugyan ezt a dahoméi légi rendőrség nem akadályozta meg. Ilyen irányú hír egyelőre nem érkezett és így megindult a nagy népáradat kelet felé. Ekkor tünt ki, hogy az oly általánosnak feltünő nyomor, éhség, ruhátlanság közepette még mennyi kameruni családnak volt a legelőreláthatatlanabb eshetőségre elrejtett jó érvényű készpénze, drágasága.

Említettük már, hogy az állam az összes közlekedési eszközöket lefoglalta — a népellátás biztosítására, meg a lakosságnak az ország legveszélyeztetettebb részeiből az előreláthatóan biztosabbakba — tehát a majdnem járhatatlan hegységekbe átszállítására. Kivált, ha valamely jel arra mutatandott, hogy a halálsugarak egy bizonyos irányban fogják az országot végigszelni, a lakosság azonnal erre az irányra merőleges útvonalokon volt jobbra-balra legalább időleges biztonságba helyezendő.

(Folytatjuk.) FARKAS GEIZA

Találkoztam a Szabadsággal

Brassó, 1933. augusztus.

Zord magaslat: a Fellegvár ez itt.
Erőszak rakta s tartja falait.

Ember-önkény és változó uralmak
Láncot csörgetnek s rabot tartanak.

Szurony, szörnyű rend, vessző, fegyelem
Itt sötét börtön-flóraként terem.

Rém-madárként egy emlék suhan át:
Nyögnek a befalazott katonák...

Ezerhatszáz . . . olvasom egy falon — —
A doh s a penész ma is hatalom.

S mily nagy erősség ez itt, nézve lentről,
S mily vakondtúrás fentről, a hegyekről.

Bucsecs, Csukás, Királykő, Kőhavas:
E fellegvár alattuk mily avas.

A Nagykőhavason mentem én által
És találkoztam fent a Szabadsággal.

Ment nagy léptekkel: világ száműzötte,
Fenyőszag tömjénezett körülötte.

Kalapján virított a sziklarózsa,
Vissza se nézett a völgybe alóla.

Vándorbotjával verte a követ,
Minden ütése villámot vetett.

A hátizsákja telve ezerjóval,
Ezerjóval, embernek nem-valóval.

Fütyölt. Visszhangjaként víg füttyszavának
Túlvilági viharok orgonáltak.

A déli nap, ahogy zenitre hágott,
Nézte az elszabadult Szabadságot.

Ment nagy léptekkel, bottal, tarisznyával,
Szemére vont virágos kalapjával.

Ment völgyből fel, világból kifele:
Ki-ki lássa, mire megy nélküle.

Ment, az embertől egyre távolodva,
Ment csúcsról-csúcsra, csillagtávolokba.

Kincse túldrága volt méltatlanoknak:
Vitte ajándékul az angyaloknak.

REMÉNYIK SÁNDOR

Baudelaire széptana

Charles Baudelairet sokan csak mint sötéthangú, beteges hajlamú és romlást éneklő költemények szerzőjét ismerik s csak kevesen tudják, hogy Páris szemétjének-sarának énekese a lélektisztító eszményi művészetnek volt igaz híve. Költeményei, míg a nagyközönség meg nem értette igaz tartalmukat, hírhedtté tették a költőt és csak idők multán, először művészi körökben, szereztek múlhatatlan dicsőséget Baudelairenek. E késői megértésnek főoka a költeményeknek mind formai, mind pedig tárgyi újszerűségében rejlik. „A rossz virágai" művészének tökéletes megértéséhez ismernünk kell a költő esztétikáját. Baudelaire igen sokat foglalkozott a művészet kérdéseivel. Két kötetre menő kritikai dolgozataiból egész széptani rendszert olvashatunk ki.

Baudelaire esztétikája nem egyezik egyik irodalmi iskolának programmjával sem, annyira önálló és egyéni. Jellemző azonban reá, hogy a 19. század valamennyi irányából tartalmaz valamit. Baudelaire önmagát romantikusnak nevezi, de azért mind a kifejezés, mind pedig a tartalom szempontjából rengeteg klasszikus elemet is találunk költészetében. A parnasszistákhoz oly közel áll, hogy felületes irodalomtörténészek oda sorolják; viszont a szimbolisták atyjukként tisztelik. A realizmus képviselői is megcsodálták bátor szókimondását és meglepő tárgyválasztását. Valóságos versengés indult meg a nyolcvanas években: kié legyen Baudelaire, a modern költészet nagy szülőatyja. Esztétikájának ez a sokrétűsége nem a gyöngeség jele, mert nem egyszerű összefoglalásnak az eredménye. Baudelaire logikusan, világnézeti rendszerbe illesztette esztétikáját s valamennyi irodalmi irányból csak azokat az elveket fogadta el, amelyek, véleménye szerint, alkalmasak a mindennapi életen kívül és felül álló művészet szolgálására.

Baudelaire spiritualista. Tudja, hogy földi életünk csak átmeneti anyagi élet és hiszi, hogy a végcél a majd elkövetkezendő szellemi élet. Ez után vágyik minden fölfelé törekvő ember s ebből nyújt kóstolót az igaz művészet. Az eszményi, elvont szépnek a megvalósítása legyen a művészet célja, mert csak így varázsolhat földi szenvedésünk közé pihentető és nemesítő szellemi kielégülést. Baudelaire számít azzal, hogy az elvont szépség nem valósítható meg egyik művészetben sem, de hiszi, hogy minden igazi művészettel éreztethető, szuggerálható. Az abszolut szépség érzete tehát az az állandóan fel-felújuló közös érzés, mely bennünk különböző szépségek hatása alatt egyformán keletkezik. Baudelaire szerint tehát a szépnek realizálható elemei változhatnak, de csak addig maradnak alkotó elemei, amíg képesek az elvont szép érzetét bennünk fölkelteni.

A megvalósítható elemek változása és változtatása vezette Baudelairet a modern szépség fogalmához. Szerinte minden kornak megvan a maga viszonylagos szépsége. A szépség-eszmény, az elvont szépség, azonban állandó és változatlan. A művész a maga korából, a körülötte lefolyó eseményekből merítsen inspirációt és az összes rendelkezésére álló eszközökkel valósítsa meg a szépnek megvalósítható elemeit úgy, hogy ezek

az elvont szépet szuggerálják. Ebből két fontos következmény folyik. A költő s általában a művész nem zárkózhatik el korától és a társadalomtól, de — Baudelaire szerint — vezető szerepet sem vállalhat, mert egyedüli feladata nem annyira objektíven mint inkább szubjektíven megfigyelni mindazt, ami körülötte lezajlik és arra a maga módján reagálni. A másik konklúzió voltaképpen a baudelairei művészet meghatározása: Baudelaire tette jelszóvá azt, hogy a művészet nem más, mint szuggeszció.

A művészetnek ily módon való felfogása — itt Edgar Poe hatása nyilvánvaló — vezette Baudelairet a szimbolizmushoz. A költő természetes miszticizmusa és spiritualista hajlamai melegágyként táplálták ennek megérését. A „Fleurs du Mal" költője szerint a természet az ember ellensége, egyrészt, mert akadályozza, késlelteti a spiritualista végcél elérésében, másrészt, mert eltakarja, ismeretlenné teszi azt, ami után vágyunk. A finom idegzetüeknek azonban már-már sikerül megfejteni a természet titkait, hiszen minden virágszál és minden porszem rejt valamit, jelent valamit. Az egész nagy természet csupa rejtett jelentés, csupa szimbólum. Ez korántsem oly értelmű Baudelaire számára, hogy a művész kövesse vagy talán utánozza a természetet. Baudelaire esküdt ellensége marad a természetnek, mert az — szerinte — megrontja és elkárhoztatja az embert. Sokkal jobban kedveli az emberi kézzel megváltoztatott természetet, a civilizációt, a nagyvárost, mert ezek az ember fölényét és győzelmét hirdetik a természet fölött.

Innen ered Baudelaire előszeretete mindaz iránt, ami mesterkélt, csinált, sőt természetellenes. A költőnek ez az attitűdje nem a lezüllött ember gyönyöre a körülötte nyüzsgő bünök fertőjében, hanem a tudatosan magasabb rendű szellemnek bátor állásfoglalása és önigenlése, szellemi dandyzmusa. Baudelaire minden a természetet megváltóztatni akaró kísérletben az ember szellemi nagyságának igazolását látja. A maga szellemi felsőbbségének bizonyítására, belső szükségből, választotta a legnehezebb művészi feladatot: a rosszban, a bűnben keresni a szépet. Így születtek költeményei: „A rossz virágai."

A cím maga elegendő arra, hogy félreértésekre adjon okot. A félreértés és meg nem értés volt Baudelairenak a végzete. A magasabb művészi szempontokat még nem ismerő olvasó és a cenzura csak betűket és szavakat, de mélyebb értelmet nem talált. Ezért kárhoztatták a szerzőt. Azonban az utókor, főképpen Baudelaire esztétikájának tanulmányozása alapján, teljes mértékben igazolta a költőt. Baudelaire a bűnben a szépet nem azért keresi, hogy a bűnt magasztalja, hanem azért, hogy a művészet hatalmát és erejét hirdesse. Nem élvhajhászó, társadalombontó, dekadens költő Baudelaire, hanem tipusa ő a mindenét feláldozó művészetimádónak.

Ma már nem fér kétség ahhoz, hogy Baudelaire nagy művész volt. Ha nem írt volna egyetlenegy költeményt sem, kritikai dolgozatai, Poefordításai és prózai költeményei nem engednék nevét elfeledni. Művészeti felfogását, theóriáját „A rossz virágai"-ban valósította meg. Egyetlen verskötetében sikerült neki a nagy művészi cél elérése, melynek lényegét így fejezte ki: Páris, te saradat adtad nékem, én pedig aranyat csináltam belőle. A legjobb költeményei valóban gyémántszemek.

Baudelaire esztétikája túl komplikált ahhoz, hogy így röviden minden részletére ki lehessen térni, pedig sokszor éppen a részletek tipikusan baudelaireiek. Széptanának alapkövei: a művészetnek a földi élet minden törekvésétől való elzárása, a művészet természetfölöttiségének állítása, a szépnek dualisztikus felfogása (változó és állandó elem), a művészetnek az érzéssel és éreztetéssel való szoros kapcsolata (lirizmus, szuggeszció), a szimbolizmus és a formatökély. Raynaud szerint Baudelaire kétségbevonhatatlan érdeme, hogy a költészetet igazi hivatására emelte és fölszabadította a történelem, a tudomány és az erkölcs szolgaságából.

SUARA RÓBERT

A föld és az ember megmarad

Üzenem neked, ki egykoron asszonyom leszel:

Ráébredtem az elhivatásra.
Vigyázok magamra.
Táplálkozom, sétálok nagyokat, alszom, figyelem izmaimat.
Egészséges és tiszta vagyok.
Vidám, fénylő és bizakodó.

S ha nálad időz gondolatom,
teltnek, erősnek akarlak,
azt akarom, hogy vigyázz magadra,
táplálkozz, sétálj, aludj nagyokat, figyeld izmaidat,
egészséges, tiszta légy, vidám és bizakodó.

Most minden gondolatom övé, ki eljövend.
Könyveket gyűjtök neki, Dantet, Dosztojevszkijt.
Verseket olvasok neki, mintha élne és értene már.
Az utcákon járva beszélek neki az anyanyelvről,
napokon át magyarázok a francia forradalomról,
Erdélyről és az emberi sorsról.

Üzenem neked: ő a célunk és nincs más segítség.
Vidámaknak kell lennünk, hogy ő vidám legyen.
Kitartóknak kell lennünk, hogy ő világra jöjjön.
Izmosaknak és jóknak kell lennünk, hogy ő szeressen minket.
Vigyáznunk kell önmagunkra,
hogy boldog magyar legyen ő, új ember és erős.

Mert én elmúlok
és te is elmúlsz,
de a föld és az ember megmarad.

DSIDA JENŐ

Tessék éhezni

I.

A konyhában egyenletesen csöpögött a víz. A vezeték bedugult és Józsi könyökig turkált a moslékos vízben, hogy egy görbe drót segítségével eltakarítsa a kagylóba került homokot.

— Falat kéne bontani, — mondta brummogva és vörös kezét beletörölte a nadrágjába.

— Falat... Te! — vágott rá az anyja. — Még ezt sem tudod megreperálni.

Dohogva elfordult, lármás mozdulatokkal tett-vett az asztalon, nyögött, lehajolt, előkotorta a cekkert, térdéhez szorította, majd támadólag fölemelte.

— Én már csak két napig járok a Kollár-utcába takarítani. A kisasszonyt elküldték a bankból, hát ő fog rámolni... Nem tudom mi lesz veled.

Józsi vállat vont. Odatámaszkodott az átnedvesedett falhoz.

A cekker meglódult a levegőben.

— Keress magadnak valamit. Egy ilyen nagy lógó.

— Hisz mindennap mászkálok a munkaközvetítőbe. Nincs, hát nincs, mit csináljak?

— A Bobula fiúnak mindig van. De rólad tudják, hogy máson jár az eszed. A mostani helyemen is kérdezték, hogy no, Czobákné, még mindig irkál a fia? Mér engedi?... Mér engedem? Az Isten sem bír a mai kölykökkel.

Az ajtó felé indult, ott megállt, mintha várna valamire. Arcát, mely olyan volt, mint egy esőpacskolta ablaküveg, keresztül-kasul szántva homályos vonalakkal, fürkészőn tolta a levegőbe, aztán csak ennyit mondott:

— Na!

— Valami ennivaló nincs? — szólt utána a fiú.

— Tegnapról kelkáposzta, a sütőbe dugtam.

Józsi kivette a kelkáposztát, belemártotta a kanalat. Mikor végére ért, érezte, hogy hideg volt és kozmás. Elundorodva tólta odébb a tálat. Kibámult a pince ablakon, de csak lábakat látott most is, az egész utcának a lábát ismerte már, ez volt az ő területe, a kitaposott saroktól fel, egész a térdig.

Ott császkált az öreg Bence ur puha cugos cipőjében. Ni, ott meg a Frank gyerekek. Fehér hócsizmájukban illedelmesen trappolnak pedáns úri lépésekkel a Fräulein mellett. Józsi szeretett volna kinyúlni érte és elrántani a gyerekek mellől, behúzni a pinceablakon és összebújni vele jó szorosan, hogy lélekzetükkel melengessék egymást. De csak állt tovább lecsüngő karokkal és hagyta, hogy a két fázós lábszár elkeverődjék a biciklikerekek, kocsinyomok és a többi lábak forgatagában. Ha a Fräulein tudná!... Ha tudná, mi van őbenne!... Hogy az, amit itt csinál, két méterre a föld alatt, egy csepegő falú konyha hokkedlijén, — fáskamrák és csírázó krumplik szomszédságában, — kikerül majd, ki bizony a sűrű

napfénybe, belesistereg az emberek érzéseibe és forrón szétfröccsenti őket, hogy mindenkinek jússon belőle, mert a szeretet csak úgy marad meg, ha széjjelosztják...

Ha a Fräulein tudná... De nem tudja senki, csak az anyja, aki szégyenkezve takargatja ezt az ő mániáját mint egy kiütést, és mentegetőzve kapkodja a fejét, ha szó esik róla, mintha bocsánatot kérne, hogy ilyen csúfságot űz vele a fia. Persze ő jajgatta el a „helyein" is, ahová takarítani meg mosni járt és azóta olyan résztvevő hangon kérdik tőle, hogy no, Czobákné, a fia még mindig írkál? — hogy a szíve egyszeriben összezsugorodik tőle, és hiába próbál Józsi mindenben a kedvében járni, hiába nyúl be a lécen keresztül a szomszédos pincékbe, hogy a megmozdítható fadarabokat kiemelje, — csak nem nyílik ki a szíve tőle.

— Jóvá kell tennem, hogy ember vagyok, — gondolja Józsi ilyenkor és hordja, cipeli a lopott fát a sparherd alá.

Még szerencse, hogy itt lakik a közelben egy volt osztálytársa, a Jávor, aki gyakran eljön hozzá, könyveket hoz, bíztatja, lelkesíti és nem engedi összecsuklani. Mert van úgy, hogy már eldobna magától mindent.

— Menj szőnyeget porolni a háziúrékhoz, óránként két korona ötven fillérért, — mondja önmagának — és hagyd a fenébe a bódult képeket, fuldokló gondolatokat, melyek partra akarnak vergődni. Aló, a munkaközvetítőbe...

De jön Jávor élesztgető szavaival és izgatottan darálja fülébe:

— Óriási, barátom, te tudsz, nagyon tudsz! — Megszorította a kezét, a tenyere egészen átnedvesedett és hangosan felolvasta írásait. Ő ilyenkor mozdulatlanul ült, beharapta lélekzetét, néha zörögve kilökött magából egy sóhajtást.

Jávor meg-megállt az olvasásban, elgondolkozva ismételt egy mondatot, megrázta a fejét és forró kamaszhangján hordozta szét Józsi életét a szennyes szürke pincében, melynek falán kivirágzott a penész.

— Halló!

Jávor ott guggolt megint az ablak előtt, megismerte sártól befröcskölt nadrágszárait.

— Halló!

Józsi fülébe nyomta sapkáját. Hátrasandított, aztán behúzott vállal surrant kifelé. Hunyorogva nézte az utca pattogó fehérségét. Jávor belékarolt és húzta őt magával.

— Gyere fel hozzám, az öregem tárgyaláson van. Most nyugodtan beszélgethetünk. — Halkabbra fogta hangját. — Most nyélbe üthetjük a dolgot.

Józsi hagyta magát sodorni. Kabátja alatt meglapult a pepita füzet, elgyűrve, elhasználva, teleszántva ceruzabarázdákkal. Minden mozdulatnál érezte a lapok zörgését.

— Szaladjunk, — mondta Jávor és felöltője harangozott a havas szélben.

Józsi nekirugaszkodott. A hideg kelkáposzta keserű büffögéseket küldött a torkába. Lábai, mintha elúsztak volna alóla, nem érezte őket, csak a füzet lüktetett a szíve alatt. Elengedte magát, szinte ráfeküdt. Úgy érezte, az a néhány lap súlyosabb, mint a saját teste, az viszi, vonzza, irányítja őt.

Egy villaszerű ház előtt megálltak. Jávor körülkémlelt, aztán megkerülte a kertet.

— Itt hátúl, a cselédlépcsőn menjünk fel, ami biztos, az biztos.

A szolgálólány fát hordott vaskos karjaival, hasához szorította a kosarat és tuskókkal viselősen cipekedett a keskeny lépcsőn.

— Vigyázzon, hé fiatalúr, — mordult Jávorra, aki türelmetlen mozdulataival még a levegőt is fellökte maga mellett. Józsi nem mert a lányra nézni. Bőrén átsütött a lány erőlködése, lesütött pillái mögül is látta a megfeszült ínakat, a fujtató, félignyitott száját.

— Tegnap tíz kosárral hordtam fel, — mondta mentegetőzve, de a lány nem hallotta, Jávor pedig fenn volt és az ajtókilincsen babrált.

— Na, gyere.

Józsi megállt az ajtóban. Kimustrált bútorokkal berendezett diákszoba volt ez, vedlett biedermayer karosszékkel, mahagoni könyvállványnyal, amelynek tetején egy kitömött sas fészkelt.

Jávor lecsapta a kabátját és ráült.

— Te, — mondta és szeme felcsillant, — az Új Út főszerkesztője visszaérkezett Prágába. Külföldön járt sokáig, felolvasó körúton. Az a kis nyávogós Pánczél intézte addig a dolgokat. Olyan finomkodó öregúr, rettenetesen konzervatív, osztályfőnökünk volt a hetedikben... Hó, Erdélyi az más ember, barátom. Új ember, a lényeget keresi, a magot, az ősit. Ő előtte nem markírozhatja magát el valaki stílussal meg mindenféle modoros mókákkal. Haj, jaj! Régen rossz neki.

Józsi leült végre, a biedermayer szék legszélére síklott, úgy fülelt tág szemekkel.

— Hónod alá veszed a füzetedet és jelentkezel Erdélyinél. Aztán majd...

Cigarettát sodort, rágyújtott, nagyot szippantott és hadonázva folytatta.

— Ha tényleg érsz valamit, Erdélyi fölfedez. Egy csapásra lerázod magadról ezt a koldus életet és befutsz. Tudod, mit jelent ez? Kimondhatod, amit érzel, szétviszik a betük, — pfüh, barátom, nagy szó! Nem kell ott kushadnod a patkánylyúkban, ácsorogni napszám után. Ha Erdélyi észrevesz!

Már kiabált Jávor, fejét odatólta Józsiéhoz, úgy, hogy az nem látott mást, mint két fehér szemgolyót és egy tátott szájat, amelyből elragadtatott szavak hömpölyögtek kifelé.

— Hogy utazom oda? — kérdezte kis szünet után és félrekapta a fejét, mint ha ütést védene ki.

— Kölcsön adom az útiköltséget, éppen annyi van. Eladtam a sötétkék zakkómat, nem fértem már bele.

Józsi mellében nagy hullám csapott fel, egész a torkáig ért, beszélni sem tudott tőle.

— Hm, — nyögte és kínlódó zavarában körmével kopogott a fogain.

— Na? Oda vissza kitelik a jegy ára a pénzből... Aztán ne felejtsd el, én mindig tudtam, ki vagy.... A fiúknak is beszéltem rólad. Igen, még valamit. Ebben az adjusztirungban nem jelenhetsz meg. Már idekészítettem neked a télikabátom meg a velour kalapom. Az öregek nem veszik észre. Hétfőn bridge napjuk van, olyankor süketek és vakok.

Józsi felcsuklott. Otrombán, nehézkesen jött belőle valami köszönésféle. Füle izzott, hideglelősen reszkettek a combjai.

II.

Másnap már ott szorongott a szerkesztőség előszobájában. Szemét a plafonra szögezte, zavarta őt a sok idegen tekintet. Az édesanyja szörnyülködő, kihegyesedett arca bukkant fel minduntalan, amint káromkodva, átkozódva jajveszékel a bedugult vízvezeték fölött.

— Prágába! Ó, hogy vett volna el az Isten, amikor akkorka voltál. Prágába? — rikácsolja újra és minden betüt gyülölettel megnyom.

Hát, igen! Majd megmutatja, ki ő. Majd megmutatja, hogy másképpen lesz. Pénz is, persze pénz is kerül valahonnan, hisz az írókat jól fizetik. Ó, pénz, gondolta és hirtelen felugrott a helyéről, mert megijedt az idegen kabátújjtól, amely úgy csüngött le a szék karfájáról, mintha nem lenne benne élő, mozgó kar, az ő karja. Megrázkódott, aztán arra gondolt, hogy most fog kimászni végre a kölcsönvett holmikból, ebből az egész komisz, kezétcsókolomos szolgaságból. A gyomra hangosan, agreszszíven korgott.

Az előszobában ülők enyhén mosolyogtak. Egy középkorú úr, rózsaszínű bőrrel és arany fogakkal, komoly biológiai magyarázatba kezdett, mely szerint a gyomorkorgás a deprimált kedélyállapot csalhatatlan szimptomája, nem pedig az éhség jele, mint gondolni méltóztatik ...

„Ó, persze, a tegnapi kelkáposzta óta nem volt étel bennem." Émelygős ízek lepték el, nyelvét végighúzta tikkadt szájpadlásán. „Most rajtam a sor", mondta félhangosan, hogy hallható szavakkal keresztülbeszélje teste tolakodó követelődzéseit.

Az ajtó kinyílt és a résen keresztül egy szemüveges, őszbevegyült óvális arc lett látható. Olyan volt mint azok a portrék, amelyek minden intelligens arcra hasonlítanak. Meredek homlok, dekoratív haj, Van Dyck barna háttérből, előretörő világító szemek, felnagyítva csontkeretes pápaszem által, s a hívó kézmozdulat pittoreszk lendülete, — mindez oly távolinak, képszerűnek tünt fel Józsi előtt, hogy szinte hátrahökkölt, mikor a portré megszólalt.

— Kérem a következőt.

Józsi most benn volt a szobában.

— Erdélyi főszerkesztő úr? — kérdezte és vigyázott, hogy a hangja acélosan csengjen.

— Igen, kérem, mi tetszik?

A főszerkesztő leült egy íróasztal mellé, kezével ide-oda tologatta a kézirat halmazt, mintha keresne valamit.

— Kérem, novellákat hoztam meg egy regényrészletet.

Két újja között rezgett a pepita füzet, még egészen meleg volt a testétől, mert a kabátja alatt tartotta mostanáig.

— Hagyja itt, fiatalember, majd elolvasom.

Azzal már ki is vette a Józsi kezéből, megszámozta és a fiókba tólta.

— Egy hét múlva érdeklődhet.

Józsi közelebb lépett az íróasztalhoz. Fél kezével belekapaszkodott a sarkába. Most, most, most kell kimondani!

Reszelősen dobta ki magából a szavakat, mintha belül valami leomlott volna, és csak a törmeléket tudná megmenteni.

— Kérem, tessék most elolvasni, én most akarom tudni, már is.

— Ohó, fiatalember! Mindenesetre dicséretre méltó hevesség. De a többieknek is sürgős, nem gondolja?

Beszívta az alsó ajkát, fél szemöldökét felrángatta és oldalra billent fejjel dobolt az asztalon.

— Nekem ettől függ az életem... és minden!

Józsi elszégyelte magát. Olyan suta nyerseséggel jött ki belőle, amit érzett, hogy így, minden enyhítés nélkül, banális hazugságnak hatott a szava.

A főszerkesztő mosolygott.

— Nono, foglaljon helyet... Mindjárt átnézem, ha tényleg olyan életbevágóan fontos az ügy.

Komótos mozdulattal forgatta a lapokat. Belekezdett valamibe, aztán hirtelen lapozott két-három oldalt és újra átfutott néhány sort.

Józsi már csak egy marék szívdobogás volt. Lábújja elzsibbadt a kölcsönkért cipőben, amely az idegen holmik ellenségeskedésével nyomta, szorította. Meg kellett törülni az orrát, de nem mert szipákolni ebben a nagyszerű percben, még rezzenni sem mert, fölfelé tartotta a fejét és zihálva lélekzett.

Ha megleshetné a pillanatot, mikor gondolata az övéhez ér, mikor felkavarja a másik higgadtságát, megperzseli, elsodorja! — Nézett, pislogott a főszerkesztőre, fürkészte bezárt arcát és már azon volt, hogy leveti magát a földre és ott elbőgi egész életét, úgy, ahogyan a pepita füzetben meg van írva, elordítja, hogy megbontsa, felforgassa azt a frizurás szemüvegest... a fahordásnak, szőnyegporolásnak vége. Nem fog többet a porviharban állni és döngetni a bordó mintát, meg kék hullámvonalat és megenni az avas vajat, amit a méltóságos úr az anyjának ajándékoz. Nem lesz a Czobákné fia többé, szegény Czobáknéé.

— Hát igen, a stílusa friss és gördülékeny, a kompozició is jól meg van konstruálva.

— Tessék? — riadt fel. — Tessék?

A főszerkesztő tekintete egy pillanatra a velour-kalapra tévedt.

— A kompozició is jól van megkonstruálva, — ismétli nyomatékkal. — De a téma nagyon is banális. Manapság konfekcionálják a proletárnyomort. Megvannak a pontos kellékek. Pincelakás, mosónőanya, elkeseredett munkanélküli, éhség, satöbbi. A maga dolgai zsúfolva vannak persze ilyesmikkel... Hja, az áramlat. De hallgasson rám, fiatalember. Óvakodjék attól, hogy megtartsa a tisztes távolságot. Elmélyedni, ifjú barátom, benne élni, nem finnyáskodni, nem görögtüzes nyomort inszcenálni, hanem le, le egészen hozzájuk... velük koplalni egy egész napon át, akkor emberibb, elhihetőbb lesz a kifejezésmódja, nem álmában rakosgatja ezeket a képeket össze, hanem tényleg átkoplalja, átdidergi. Tessék éhezni! Próbálja meg egyszer!

— Egyszer? — kérdezi Józsi és furcsán vibrál a hangja.

— Ha okvetlenül ennél a témakörnél akar maradni, — mondta türelmetlenül a főszerkesztő, és már nyújtotta is a pepita füzetet.

— Megpróbálom egyszer, — motyogta Józsi, — megpróbálok leszállni és velük koplalni egy egész napon át.

Vigyorgott és tenyerét a hasára nyomta, mert olyan mély ürességet érzett, hogy attól félt, feje, nyaka, melle belebukik ebbe az ürességbe és nem tud kijönni onnan. A pepita füzetet elhajította, a szolga udvariasan lehajolt érte, de Józsi hozzáugrott és szűkölve, nyögve, mint egy megvert állat ordította:

— Éhes vagyok!

A rózsaszínbőrű, aranyfogú úr meghökkenve nézett körül és csalódottan konstatálta: „az előbbi szimptóma, úgy látszik, mégis az üres gyomor tünete volt. No lám, lám . . .”

Felállt, mutató újját magasra tartotta és oktatólag szólt Józsi után:

— Legjobb, ha minden órában eszik egy keveset, akkor megszünik a kellemetlen éhségérzet.

PALOTAI BORIS

Liliom se lehetsz még

Angyalcipős hajnalok
gyöngy-igéit hallgatod;
alkonyatban sántikál
valahol a csillagod.

Még nem is mag a virág.
kinek szirmos élete
megfejti a bús mesét,
hogy a párod szeret-e.

Liliom se lehetsz még,
alig mérted: mi a rossz,
s csöpp a gyászod arra, hogy
napsugarat fuvarozz.

Mégis majd a szép piros
pásztortüzes szíveknél
úgy melegedj, mintha már
most az enyém lehetnél.

BERÉNYI JÁNOS

Az utolsó aranymosók

Részlet Colin Ross „Haha Whenua — das Land, das ich gesucht" című legújabb könyvéből, amelyet a berlini F. A. Brockhaus Verlag adott ki. Ross az északiak örök vágyával szívében a déli vidékek, az örök nyár hazája után, elindult keresni a földi paradicsomot. Elragadtatással írja le déltengeri utazását, ahol ezt a szigetet, a boldogság szigetét kereste. A földi paradicsomot ugyan nem lelte meg, de könyve tele van érdekes tapasztalattal, megkapó, költői nyelvezetű leírással. Egy fejezetet, a kiadó engedélyével, itt bemutatunk.

New-Zealandben ma már ritka az aranyásó. Egykor másként volt. Hokitika, Cromwell, Reefton, Lyell Murchison és még egy sereg helységben nyüzsögtek az aranyásók. Pár nap alatt ezer lakósú városok mintha a földből nőttek volna ki. Természetesen amikor azután kifogyott az arany, sok ilyen település szétfoszlott éppen olyan gyorsan, mint aminő hirtelen keletkezett. Voltak azonban olyan települések, amelyeknek sikerült más üzemre berendezkedniök, s az aranyásókból farmerek és juhtenyésztők lettek.

Ez természetesen nem azt jelenti, mintha New-Zealand hegyeinek és folyóinak aranyát már teljesen kimerítették volna. Van ott még garmadával. Csak éppen a megszerzés nem olyan egyszerű. Ma már nem érdemes a szitával és lapáttal végigvándorolni a folyókat. Ha valami csekély nyereséget akarnak kihozni, legalább egy zúzót kell berendezni. Ez pedig sok pénzbe kerül, a fölállítás még további summákba. Azután még mindig előfordulhat, hogy minden biztató előjel hamisnak bizonyul és annyit sem sikerül „kiszűrni", mint amennyi a költséget fedezni tudná.

Amikor értesültünk, hogy Queenstown közelében működik még egy aranyásó, azonnal elhatároztuk, hogy fölkeressük. De nem volt könnyű hozzájutni. Jókora utat kellett megtennünk motorcsónakunkon a Wakatipu-tavon fölfelé, azután a bonyolult kikötési műveletek után vagy két óra hosszat kapaszkodni a meredek parti hegyek oldalán.

Hogy minél jobban megnyerjük rokonszenvét, elhatároztam, hogy egy üveg whiskyt is viszek magammal. Sajnos, megfeledkeztem az idejében való beszerzésről. Barátom vígasztalt: „Hátha nem is pálinkaívó!"

Ebben erősen kételkedtem: „Olyan aranymosó, amelyik nem szeretné a whiskyt, nem létezik!"

De hát akár szerette, akár nem, whisky nélkül kellett útra kelnünk. Az utazás mindenesetre csodaszép volt. Az éjtszaka havazott és a bérceket magas hóréteg borította. Amikor szerencsésen kikötöttünk, — ez bizony elég körülményes volt, mert az egyetlen kikötésre alkalmas öböl nagyon sekély volt a mi mélyjáratú motorosunk számára, — lenyügöző tájképekben gyönyörködhettünk úgy, hogy késő délután értük el csak az aranyásó kunyhóját.

Egy fehérhajú, komoly és kissé szigorú tekintetű szemüveges hölgy fogadott bennünket és mint az aranyásó felesége mutatkozott be. Mikor előadtuk jövetelünk célját, hogy férjéről munka közben néhány fényképfölvételt készíthessünk, mindenekelőtt ebéddel kínált meg bennünket.

A meghívás meglehetős nagylelkűségről tanuskodott, mert négy kiéhezett vándor és a nagy Bamberg-fényképezőgéppel felpakolt hordár telepedett asztalhoz. Az étel kitünő ízű és tápláló volt, inni azonban csak vizet kaptunk. Az aranymosó neje némi kioktató hangsúllyal mondotta, hogy ők temperenzlerek (a mértékletesség hivei) lévén bünnek tartják, ha embertársaikat a bajthozó alkohollal traktálnák.

Feleségem diadalmas pillantást vetett felém, aztán kicsomagolta a minden eshetőségre előkészített csokoládét és édességeket.

Az aranyásó pompás ember volt és a legnagyobb készséggel mutatott meg nekünk mindent. Először a folyóhoz vezetett és megmagyarázta, hogy miként állapítják meg az aranyérc jelenlétét és bőségét. A munka kimenetele így is bizonytalan, amit azonnal egy példával világított meg. Elvezetett bennünket egy aknához, amelyben majd egy egész éven át dolgozott, de a remélt aranyérre nem tudott ráakadni.

Miután a bányászás nem mutatkozott eredményesnek, most az aranyat „mossa". Erre a célra a hegyoldalon, lehetőleg jó magasan, mindenekelőtt egy „mosó"-t kellett berendeznie. Innen csővezeték vitte a vizet az aranytartalmú területre, még pedig a lehető legnagyobb eséssel. Minél erősebb a vízsugár nyomása, annál jobb. Mint valami víziágyú ostromolja a zuhogó vízsugár a hegyoldalt. Úgy dörög a víz, mintha nehéz mozsarakat sütnének el és kövek, föld és egész szikladarabok görögnek le a völgybe egy csatornában. Ez a mosó. A mosó egyes szakaszain lerakódik a nehéz aranypor, amelyet végül kiszítálnak.

Kemény, piszkos és nedves munka ez s mégis szívesen ott maradtam volna és néhány hétig beálltam volna aranymosót játszani, mert nem lehetne a földnek ennél vadregényesebb pontját elképzelni: a munka színhelyéről a megritkított erdőn át egyik oldalon a havasokra, a másik oldalon a tengerig ellátni.

Itt, ebben a remeteségben csak felesége és felnőtt fia osztozott az öreg aranyásóval. Azaz, hogy az asszony csak vendégszerepet játszott itt, mert, amint maga mondta, Queenstownban fontosabb teendői vannak. Hogy ez mi volt, nem árulta el nekünk.

Egyébként az aranyásás még sem lehet nagyon rossz üzlet, mert a beszélgetés során kiderült, hogy Queenstownban háza van, egyik fia pedig orvos, míg leánya Angliában folytatja tanúlmányait. Az öreg azonban egész életében csak aranyásással foglalkozott és élete végéig sem kivánta abbahagyni, bár láthatólag már nem volt ráutalva. Ám a szerencsés leletek csak további, kockázatosabb vállalkozásokra tüzelték. Végeredményében esztelenség ez az eljárás, de én meg tudtam érteni az öreget. Hiszen itt a hegyek közt teljesen független ember, mint valami király. Aztán a csillogó aranynak is hatalmas csábító ereje van.

Búcsúzáskor az aranyásó felesége kijelentette, hogy ha kicsit várunk, együtt jön velünk a városba, éppen csak átöltözik. Azt hittük, hogy modern városi ruhában jön ki majd a kunyhóból. Ki írhatná le meglepetésünket, amikor az Üdv-hadsereg formaruhájában — kék ruha, az ismert kalap és rangjelzés — tünt elénk az ajtóban. Mellékesen, — avagy tán ez volt a főfoglalkozása? — az Üdv-hadsereg kapitánya volt.

Amíg leértünk a motorcsónakhoz, elmesélte, hogy férje is tagja az

Üdv-hadseregnek és ha szabadságra megy, színtén fölveszi a formaruhát, a gyűléseken veri a nagydobot és „menti a lelkeket!"

„Lelkeket ment!" És az övé mégis az arany rabja volt! Vagy mindennek csupán a vadon és elhagyatottság a magyarázata? Ki tudja? „A lélek országa végtelen!" Vajjon melyikünk merné állítani, hogy sajátjának már legvégső határát is megismerte? . . .

COLIN ROSS

Ölelés

Június, ázott, kékfátylas berek,
Szétvetett karral hanyatt heverek.

Csak a kék égnek tárul karunk így szét,
Visszaérzem az anyatejnek ízét.

Kitárt karral a felhőt ölelem,
S a föld szagát, mely égbe ring velem.

S a fű-kalászt, mely fátylasan beárnyal,
S egy sirályt ott fönn, szintén kitárt szárnnyal.

A mai napot ölelem s a multam,
S e könnyes földet, melyre, óh, lehulltam.

A sok bús testvért, kiket most nem látok,
Kiknek szájából egyre foly az átok.

A sebeimet, s akik megsebeztek,
Hát kell-e még vér? Hanyatt fekszem, nesztek.

Ecetízt érzek s égő öt sebet,
S érzem, kereszt van tárt karom megett.

Ölelek, mint a temető keresztje,
Kart sose zárva, csak kitárva messze,

Mint a szívenlőtt, ki karját kitárva
Utolsót, mélyet ölel a világba.

BODOR ALADÁR

Irodalmi szemle

„Csehszlovák hazai tudomány."

Magyar irodalom a csehszlovák köztársaság területén.

A Československá vlastivěda (csehszlovák hazai tudomány) sorozatnak nemrégiben jelent meg „Písemnictví" címmel nyolcadik kötete, amely a köztársaság területén élő nemzetek és nemzeti kisebbségek irodalmát öleli fel. Természetesen az itteni magyarságét is. A tanulmány, melynek egyedüli célja kimutatni azt, hogy mit köszönhet a magyar irodalom Szlovenszkónak, lojális nemzetieskedésében politikai mellékíze miatt sokszor a nevetség határán jár. Eltekintve attól a dilettáns kritikai módszertől, mely a művészetet nem a műben és annak szellemiségében keresi, hanem az író őseitől és tartózkodási helyeitől teszi függővé, leginkább a tanulmány szelleme hibáztatható. Tárgyilagosságot, tárgyi hozzáértést hiába keresünk benne, a szerkezet ereje, színe csak egy feladatot tart szeme előtt, hogy céljának megfeleljen. El is éri ezt. Az olcsó dekoratív nacionalizmus lehetetlen tárgyi tévedésekre vezeti a szerzőt és erőltetetté tette a tanúlmányt. Hogy hogyan képzelik a másik oldalon (hivatalos helyről) a szlovák-magyar kultúrközeledést és hogyan falják föl még az írókat is az irodalomtörténet folyamán, annak igazolására „nagyobb megállapításai"-t kivonatolva alább adjuk elrettentő példaként és reméljük, hogy a tanulmány szellemét is sikerül így kellőképpen jellemezni. Tehát:

1. Az első irodalmi emlékünk a „Halotti Beszéd" a szlovenszkói Deákiban készült és „nincsen kizárva", hogy cseh vagy szlovák szerzetes munkája. Ime, „mit adott Szlovenszkó a magyaroknak."

2. Az első igazi magyar költő, Balassa Bálint is Szlovenszkó fia, ki amellett, hogy „szlovák polgárokat és nőket meg-megtámadott", Rudolf koronázási ünnepélyén „szlovák" táncával bűvölte el a magas udvart.

3. A XV.—XVII. század legjelentősebb irodalmi alkotása: egy ismeretlen lefordítja egy ismeretlen „szlovák lantos" csodaszép históriai énekét és így született meg „Szilágyi Mihály és Hajmási László históriája."

4. Kármán József, a szlovák Krman-nemzetségből származik állítólag.

5. A szlovák népdal „hatása" érezhető Czuczor Gergelyen és a XVIII. század költőinek nagy részén. A legtöbb szlovák vonást azonban az egyik legnagyobb magyar költő, a „szlovák" Petőfi Sándor vitte be a magyar költészetbe, kinek „szülei nagyon gyöngén és hibásan beszélték a magyar nyelvet." Petőfi költészetében a szlovák népdal (Tehát nem a magyar!) európai nívóra szélesül és legnagyobb epikus művét, a „János vitéz"-t is „szlovák népmondai motívumokból építette föl." Az alföld fölfedezésének lélektani magyarázata csakis a „szlovák Petőfi"-t adhatja: a született szlovák természet kénytelen azt nézni, ami nincs benne, kénytelen a szlovák hegyek ellenkezőjét, az alföldet dícsérni. (És persze ugyanezt volnának kénytelenek csinálni a szlovák Kollár, Hviezdoslav, Kukučín, Vajansky is és általában minden szlovák költő; ezek tehát magyarok, ha a hegyeket dícsérik, mert azok nincsenek „bennük"?)

6. Kis nemzetek fiai az egész világot akarják átölelni, — ezt megint lélektanilag kell megérteni. A szlovák kis nemzet fiai: Kollár, Komjáthy, Reviczky, Petőfi és Madách „ezért" emelkedhettek európai színvonalra. Ez egyuttal kulcs Madách „szlovákságának" kimutatására. „Az ember tragédiájá"-nak gyökere szlovák talajban van, — mondja Bujnák, — mert 1. a tárgya megegyezik a XVI.—XVIII. század szlovák költészetével; 2. a 15 szín közül egy sem játszódik magyar környezetben, holott Prága kap belőle (Lám, Madách a „csehszlovákizmust" hírdette!) s végül, mert 3. gyönge a nyelvezete annak ellenére, hogy „Madách magyarnak érezte magát".

7. Mikszáth csak magyarul írt, lényegileg, gondolkozásában azonban „szlovák volt". Legalább is ettől a benyomástól nem tud a tanúlmány szerzője szabadulni. Megerősíti ezt még az a tény is, hogy a szlovák népet „szerette", a magyart „nem".

Ezután az alapos „bevezetés" után Bujnák Pál rátér az államfordulat utáni magyar szellemiség ismertetésére. Vázolja kultúrintézményeit és próbálkozásait, majd a szellemi megnyilatkozásokat osztályozza.

Az itt maradt kisebbségi magyarság a tanulmány szemszögéből nézve csakis irredenta lehetett. Ezt az irredenta generációt kellett szerinte felváltani az új nemzedéknek a szocializmus és kommunizmus jelszavaival. — A magyarság létéért való küzdelméről aligha mondtak még ilyen elfogult kritikát. Az a szellemi irányzat, mely az itt maradt magyarságot importált eszmékkel és bérbevett tollal akarta elszínteleníteni, természetesen létezett. Azonban nem népi gyökerei voltak és akarásait sohasem szabad a magyarság összeségével azonosítani.

A kultúrintézmények közül fölemlíti a pozsonyi Toldy Kört, mely konzervativizmusával eltávolodott az ifjúságtól, a kassai Kazinczy Társaságot, Sziklay Ferenccel az élén és a komáromi Jókai Egyesületet, „békétlen és soviniszta szellemével".

A tanulmány harmadik részét nem elemezzük bővebben, mert azzal — más könyv alapján ugyan, de tárgyi tévedéseik forrása ugyanaz — februári számunkban foglalkoztunk már.

Ennek a kötetnek az lenne a célja, hogy a köztársaság nemzeteit és nemzetrészeit közelebb hozza egymáshoz. Irodalmi úton és eszközökkel el is lehetett volna ezt érni. A kisebbségi élet lelkiéletének ez a fölényes elintézése és téves beállítása azonban a közeledés őszinteségét majdnem kizárttá teszi. A politikai megfelelés, illetve meg nem felelés kritikai szempontja ellen nemcsak a magyar, de a szlovák sajtó is nyomatékosan tiltakozott.

VAJTAY DÉNES

Makkai Sándor: Harc a szobor ellen.

Az Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, Kolozsvár

Az elmélyedő erdélyi tudós író négy tanulmányát adta ki ebben a könyvében. Makkai nevét történelmi regényei és különösen Adyról írt „Magyar fa sorsa" című munkája tette ismertté. A dolgok lényegét tapintó látása némileg újító szerepet szánt neki és talán senki sem vonta le komolyabb és igazabb lelkiismerettel a kisebbségi élet nagy tanúlságait, mint ő, akit nem káprázhatnak el pillanatnyi orvosszerek és könnyű szavak, hanem mögöttük egy egész nemzet lelki megújhódásának sürgetője.

Első tanulmányában a szoborrá merevedett Széchenyi-kultusz ellen foglal állást és Kemény Zsigmond, Péterfi Jenő életes Széchenyi jellemrajzán keresztül részletesen foglalkozik Hegedűs Lóránt „Gróf Széchenyi István regénye és éjszakája" című művével, amelyben a legízzóbb szenvedély nyilatkozik meg a szobor ellen, noha Makkai szerint hibája, hogy nem tud egységes képet nyújtani. Végül László Dezső, fiatal erdélyi író Széchenyi-könyvével foglalkozik és megadja egy tökéletes Széchenyi regény alapját, amelynek feladata „egy ember géniusz-rajza úgy, hogy abban a nemzet géniusz arcára ismerjünk." Második tanulmányában Kosztolányi Dezső „Önmagáról" című vallomásával száll vitába és érdekes ellentétbe állítja vele Erich Kästner „Fábián" című regényének tanúlságait. Itt mondja Makkai Sándor ezeket a figyelemreméltó szavakat: „Mihelyt a gyakorlatiságot lelkiismeretbeli kötelességnek fogjuk fel, rá kell jönnünk, hogy csak egyetlen egy igazi gyakorlatiság van és az nem egyéb, mint a legtisztább és legelszántabb elméletiség. Az igazi gyakorlati ember mindig az alapvető kérdések tisztázására tör és én a mi gyakorlati kötelességünknek csak egyetlen értelmezését tudom adni: az élet minden kérdésének alapjából való revizióját. Ha erre nincs idő, akkor az életre nincs. A gyakorlat tehát a legalaposabb tanulást és a legteljesebb lelki felfegyverkezést kívánja meg." Utolsó „Erdélyi sorsok" című tanulmányában Meschendörfer szász író könyvéből kibontakozó erdélyi szász lelkiséget vizsgálja Makkai és abból a magas filozófiai távlatból, amely annyira jellemzi őt, hasonlítja össze a magyarság tulajdonságaival, hogy ismét hasznos tanácsokat adhasson nemzetének.

Makkai minden könyvéből kiütközik a nevelő tendencia és ugyanakkor a mély, hibákat is kendőzetlenül feltáró, nemzete sorsáért aggódó magyarság, amely komolyságánál fogva a legnagyobb tiszteletet érdemel. A kisebbségi sors szorítása termékenyítette meg lelkét, amelynek gazdagságából mi is sok értékes kincset meríthetünk.

TAMÁS LAJOS

Tamás István: A kék vonat.

A Jugoszláviai Magyar Könyvtár kiadása, Szabadka.

Az „Egy talpalatnyi föld" szerzőjét nem kell a magyar olvasóközönségnek bemutatni. Ismeri és becsüli már, mint az ábrázolás és kifejezés mesterét messze szűkebb hazájának, a Bácskának határain túl is, melynek talajából írástárgyai kinőttek. A Szenteleky Kornél indítására még szerencsésen megindult Jugoszláviai Magyar Könyvtár mint ama déli magyar nyelvterület irodalmi képviselete valóban hiányos lenne Tamás István kötetei nélkül.

A „kék vonat" forma szerint a

francia Riviera üdülő és mulató helyeit bejáró kiránduló alkalmatosság. Valójában azonban ennél sokkal több: a még töretlen, romlatlan fiatal emberi lény nekilendülése az élet, az élvezet, a szerelem, a dicsőség felé. Mely, ha nem mindegyiket, de legalább némelyiküket igazán szép és sokkal bíztató állomásokon röpíti keresztül. Persze sohasem az álmodott magasságokba, hanem rendszerint egészen alantjáró prózákba vagy éppen súlyos, gyógyíthatatlan csalódásokba.

Ez a sorsa a regény hősének, Berkó János fiatal vidéki hírlapírónak, de máris pályadíjas költőnek is, akinek kamaszos tréfaszerelmeskedései közben csak a nyakába csimpaszkodik egy csinos, kedves, üres, de a maga módján erőszakos gimnazistalányka; ezt akarva nem akarva feleségül kell vennie, amivel majdnem lemarad „kék vonatá"-ról, mely legelsőbben Párisba lenne őt röpítendő. Egyelőre elhalad a veszedelem, a „tanulmányút" megtörténhetik kettesben is; éppen hogy a „pár"-t mindenütt „párocská"-nak nézik. A Szajna-parti bábelben minden beosztás mellett is gyorsan apadó pénzkészletek váratlan kereset által kívánatos feltöltést nyernek. Minden jó lenne, de néhány hónap mulva az asszonykán megmutatkozik, ami ilyenkor a legtermészetesebb és legmagasztosabb. Berkó már szépen beletalálná magát nemsokára jövendő apa szerepébe, de ekkor a nőcske, Judit, kijelenti, hogy ő pedig, legalább még most, semmi esetre sem hajlandó anyává lenni. Miután azonban ennek megelőzése Párisban nagyon is körülményes és drága, Juditka evégből hazautazik szüleihez, míg Berkó Jancsi tovább használja ki az életben talán többé nem is jelentkező világtanulmányozási alkalmat. E közben különféle kissé torzképszerűen, mégis jellegzetesen rajzolt alakokon kívül egy valóban kedves és értékesnek látszó angol leánnyal, Liliannal ismerkedik meg, aki előtt már felejteni kezdi Juditot. Hisz nem régen kötött házasságok hamaros újra felbontásának példái nem hiányoznak körében. Csak persze a gyermek ... Judit megszabadító műtéte egyelőre nem történik meg, sőt újabb és újabb halogatásokról jő hír. Ám a fiatal embert a h[illegible]zas voltáról mit sem sejtő Lilian magával — nem csalja, hanem vonzza — előbb Deauvilleba, azután Angol földre is. Oda azonban már nem jut el a fiatal költő, mert éppen az utasrepülőgép indulása pillanatában kap sürgönyt hazulról, melyből csakis azt értheti, hogy most már igazán apa lesz. Ebben a boldog tudatban cserbenhagyja, feláldozza legújabb szerelmét és hazasiet Judit gyöngéden ölelő karjaiba.

Idáig kifogástalan erkölcsi irányzatú, kissé régi kaptafájú történet, mely a szereplők teljes megjavulásával, erkölcsi felmagasztalódásával, most már zavartalan boldogságával végződhetnék. Vagy esetleg, mint nem egy régibb könnyfacsaró elbeszélésben, az asszonyka szomorú halálával, esetleg a gyermekével és — öngyilkosság útján — a férjével is. Mind e helyett itt félreértés derül ki: gyermek nem lesz: a műtét megtörtént. A kék vonat végleg kisiklott. Sok derűs lap után keserű, de a mai korba nagyon is illő befejezés.

Valódi élet pezseg és lüktet a két köteten át. Olvasásuk közben egy percig sem kételkedünk abban, hogy az író maga is megforduit és pedig nyitott szemmel és füllel, nemcsak Bácskának, hanem Franciaföldnek is mindazokon az érdekes tájain, melyek története színterét adják, személyesen ismerte azokat az embereket, akiket azután, igaz, túlozva, tor-

zítva, de még mindig nagyon elevenen szemeink elé állított. A lokálkoloritot legföljebb, ha az eredeti franciában adott szavak és mondatok helyesírása zavarja kissé. No de a remélhetőleg el nem maradó második kiadásban ez a csorba is kiküszöbölhető lesz.

FARKAS GEIZA

Colin Ross: Haha Whenua — das Land, das ich gesucht.

(F. A. Brockhaus-Verlag kiadása, Leipzig.)

Az eredetileg skót származású, de már német földön született Colin Ross tollából ismét újabb könyv látott napvilágot. A méltán nagy hírnevű utazó ezuttal déltengeri bolyongásait írta meg, ahol, az északiak örök vágyával a szívében a déli vidékek, az örök nyár hazája után, a földi paradicsomot vélte megtalálni. A boldogság szigetét ugyan nem lelte meg, de helyette minden eddigi írásánál megkapóbb és művészibb kötetben számol be élményeiről és tapasztalatairól.

A Haha Whenua nem a szó közönapi értelmében vett útleírás, amint hogy Colin Rossnak ez a kötete nem is igen hasonlít eddigi könyveihez. A fősúly itt már nem a naplószerű pontosság és igazság megrögzítésén van, még kevésbbé akar ez a könyv csalhatatlan Baedeker lenni. De talán éppen ezért Colin Rossnak ez a kötete a legmélyebb és legszebb írása. Az élet igazi hangja szólal meg benne, azé az életé, amelyet nem a gyűlölet fűt, hanem a szeretet lángja tesz széppé és nemessé. Az 50. életéve felé közeledő Colin Ross szemével és szívével nézve s érezve ezt a sajátos világot, személyes élményünkké lesz a könyv, amely felejthetetlen emléket hagy bennünk s mikor letesszük kezünkből, úgy érezzük, mintha fájdalmas búcsút vennénk egy meghitté, kedvessé vált világtól, amely után mi is szinte nosztalgikus fájdalommal vágyódunk.

Colin Ross poétikus új könyve határozott haladást jelent az író pályáján s elterjedéséhez bizonyára nagy mértékben fognak hozzájárulni azok a jellegzetes illusztrációk is, amelyeknek szép kiállítása a lipcsei Brockhaus-cég ízlését dícséri.

FERENCZY JÓZSEF

Nyitott szemmel

A 15 éves **szlovenszkói magyar irodalmat** ünnepelgették multkorában. Már ez is haladás szlovenszkói életünkben: megünnepelni azt, ami nincs. Soha sem beszéltek „a levegőbe" annyi frázist és stílusgyakorlati szótornát, mint az „aktivisták" rádióóráján. Ezek az irodalmi órák máskülönben szépen működnek. Legújabban a Masaryk-Akadémia irodalmi osztályának elnöke végre rájött arra, „hogy miért nem kapott Jókai Nobel-díjat". Hát persze, hogy a hitleri fajelmélet eugenetikájának házassági elve alapján. Szegény Grósz Bella és szegény magyar irodalomtudomány, hogyan lehetett erről megfeledkezni. Még sincs igaza Anatole Francenak, hogy a tudomány ott végződik, ahol az akadémia végződik. Ez az egy eset legalább is kivétel.

VAJTAY DÉNES

A mai szlovák irodalom képe

A szlovák irodalmi nyelv és vele az újkori szlovák irodalom alig százesztendős. Ebből a száz évéből legalább ötven meddő kísérletezésekre, elindulásokra, a külföldi eszmék megemésztésére esik. Az irodalmi programmal is föllépő Anton Bernolák-iskola írók hiányában megbukott és Hviezdoslávig — Ján Hollýn, Ondrej Sladkovičon, esetleg a csehül író Ján Kolláron kívül — értékeket alig találunk. Nem vonatkozik ez természetesen a népi költészetre, mely az irodalmon kívül régóta virágzott.

A nemzeti irodalom és irányzat valójában csak Hviezdoslávval, Svetozar Hurban Vajanskýval és Martin Kukučínnal indult el. Az a nagy föllendülés, amit a Štúr eszméivel átitatott korszak hozott, csak a triász irodalmi korára volt hatással, az utána következő politikai realista nemzedék azt nem vette át. A művészet helyét aktivitással cserélte föl és művészetét politikában élte ki, aminek következtében irodalmilag súlytalanná vált. Meddőségét elősegítette a napi jelszavak hangoztatása, materialista életszemléletével meg önmagát járatta le.

Ilyen irodalmi hagyomány állott a háború utáni szlovák költészet mögött, melynek első dolga volt: szakítani a politikai realizmus eszközeivel és ismét művészetet vinni be az irodalomba.

*

Ezt a lépést meg is tette. Mivel azonban a nemzedékek közti szakadás szinte robbanásszerűen történt, a megindulás sokirányú lett.

Az irodalom kérdéseit és utait még most is a politika határozza meg. Az a generációs küzdelem, melynek jegyében a harc az irodalomért folyik, többé-kevésbbé politikai alapokra vezethető vissza. A Hlas és a Prúdy című folyóiratok demokratikus irányzata ütközött össze a feudális hatást mutató szlováksággal. A két felfogás vonala a nemzedékek síkján elmélyült, s ez az irodalmi életet erősen fokozta, egyúttal azonban olyan önálló szlovák szellemiséget is követelt, mely nincsen ugyan a cseh kultúra ellen, de szlovák ágon csupán párhuzamosan akar vele haladni és így találkozásuk nagyon kétséges.

Az írástudók a mozgalmas életet saját eszményeik világában értékelték át. Generációs küzdelmek, művészeti stílusok, világnézetek ütköző tere lesz az irodalom. Európai levegőhöz ér el a szlovák szellemiség, élményei esztétikai, társadalmi síkon mozognak, mely már kibontakozásában is értékeket tud felmutatni. A nemzeti élmény éppen annyira európaivá vagy mondjuk, nemzetközivé válik, mint más nemzetek irodalmáé. A legmerészebb formától a leglazább versképletig mindent fölhasznál, hogy érzéseit gáttalanul és hiány nélkül fejezhesse ki. Új forma képzésére, vagy a régi átfestésére nincs ideje.

Műfajilag — ez általános jelenség — a vers mennyiségben és értékben is fölötte áll a prózának. A költemény legáltalánosabb jellege szociális, ami a szlovák nép altudatában gyökeredzik. A nép nyomora minden irányzat költője számára izgató élmény.

A folytonosságot az irodalmi hagyományokkal talán legigazabban a

nemzeti irány tartotta meg. Martin Rázus, Ignác Grebáč-Orlov, Žarnov — František Šubik (az idei Štefanik-irodalmi díj nyertese), stb. költészete számára a nép elsősorban nemzeti szempontból jelent élményt. A nemzetet természetesen politikai értelemben veszik.

A nemzeti érzéstől legtávolabbra természetszerűen a proletár költők (Ján Rob Poničan, Laco Novomeský, Dániel Okáli) jutottak. Az amorális célzatosság, a bolysevista eszmék propagálása és az osztálygyűlölet legforróbb a formai bravúrokban, eszményük és művészi értékük azonban kicsiny.

A modern cseh költők, Wolker és a poetizmus hatása alatt is sok szlovák költő indult el. Közülük legjobban kiemelkedik Ján Smrek. Ez a hatás a nyelvi és térbeli, de a politikai közelség miatt is számos szlovák költőn megérzik, soknak egyenesen küzdenie kell ellene.

A legújabb szlovák költészet legsúlyosabb alakja Emil Boleslav Lukáč. A spirituális líra művelője, mind tartalomban, mind pedig formában a szlovák vers első európai képlete. Élményeiben intellektualizmusa igen fontos szerepet játszik; nemkülönben világirodalmi tájékozottsága is. Éppannyira fordító művész, mint a mi Babitsunk. Sokat fordított Ady, Baudelaire, Claudel, Geraldy, műveiből.

Vele rokon a neokatholikus irányzat (Hlbina, Škodáček, Dilong, Javor stb.), mely a francia irodalom hatása alatt indult el és sokatígérően kezd kibontakozni.

A vers sokágú és dinamikus, annál nyugodtabb és egyszerűbb azonban a próza.

A háború utáni szlovák epikus szeme elől, úgy — ahogy, eltüntek a műfajjal járó anyagi nehézségek, kiadóvállalatok keletkeztek, stb., ennek megfelelően erősen föllendül a regény és novella irodalma. Művészileg is tágabb látókörhöz jut, az élet minden ágára kiterjeszkedik, minden problémát fel akar vetni, elemezni és feleletet akar adni rájuk. Ez a táguló témakör egyaránt vonatkozik múltra és jelenre; a nagyváros kérdései éppúgy íróra találnak, mint a történelem, a jelen társadalma vagy a paraszti élet. Legtöbben persze a korszellemnek megfelelően a falúhoz fordulnak, mint egyedüli élményforráshoz és annak népi értékeit kezdik feltárni és fölmérni. Modern, reális, sőt sokszor naturalista ízű szemlélettel kutatnak, riporteri tollal másolnak. A felbomló paraszti élet tragikumát a maga valóságában fogják fel; soraikban metsző él érezhető. A problémák nagyobb összeütközéseit azonban kerülik.

A falú írói között nem egy akad, akinél ez az irányzat csak konvencionális irodalmi máz, azonban van a szlovák falúnak három írója (Peter Jilemnicky, Milo Urban, Jozef Cíger Hronský), akik számára őszinte élmény a falú, a paraszt.

Peter Jilemnicky („Győzedelmes bukás", „Szántatlan földek", „Zuhogó lépés") lélekelemző. Regényeiben sívár színekkel emeli ki a parasztság pusztulását, nyomorát. Figyelő, de nem tudja az eseményeknek mélyebb értelmét adni, úgy, hogy utolsó regényében a bolysevizmusig jutott.

Valamivel csöndesebb hangú és mélyebb Josef Ciger Hronský. A legelemibb hatást és szintes irodalmat azonban Milo Urban regény-ciklusa („Az élő ostor", „Hajnali ködök") adta. Hideg tárgyilagossággal nézi a nép vergődéseit, követi a háború megindulásától kezdve napjainkig. Alap-

hangulatában életigenlő, bár falúja éppoly elsodort, mint a mi Szabó Dezsőnké. Epikai keretébe rengeteg kérdést zsúfol, mindamellett epikai nyugalmát végig megőrzi.

A próza többi ága már nem tud ennyi értéket fölmutatni. Fr. Kvetoslav Urbanovič, Anna Lacková a nagyvárost nézik, bár mélységeiből eddig még nem sokat hoztak fel. A háborús és a történelmi regény művelője Ján Hrušovský, neves és sokat olvasott költő.

A próza szellemének bővülése Tido J. Gášpár, Gejza Vámoš és Iván Horvátnál érezhető. Tidó J. Gášpár költői forrása az egyéni élmény. Szereti az egzotikus hátteret, színt és cselekményt. Gejza Vámoš művelt, tehetséges író, kit élményeiben biztosan vezet intellektualizmusa. Iván Horvát prózája dinamikus és lírai.

Ezeken kívül még számos olyan író van, aki csak most fejlődik vagy pedig valamilyen oknál fogva nem tudott befutni, így Janko Alexy, az utópista Ervin Holéczy, Štefán Letze és mások.

Legkevesebbet szólhatunk a szlovák drámáról. Igazi értelemben vett dráma a háború utáni szlovák költészetben még nem jelent meg. Ennek természetesen nemcsak irodalmi okai vannak. Jelentősen közrejátszik a színi kultúra hiánya, az írók közömbössége a színpad technikája iránt, de a legnagyobb baj az, hogy a meglevő színi kereteket is a modern drámaipar hangulat-konfekcióival tömik meg. Az a kevés alkotás, mely a háború után íródott (Iván Stodola, Marie Oravcová, Hronský stb.) általában szociális színezetű és leggyakoribb témája az álhumanizmus.

*

Ez körülbelül a mai szlovák irodalom vázlatos képe. Ezt az irodalmat művészileg is értékelni, az élet dinamikájának megkötését jelentené. Könyvek törnek föl és könyvek tünnek el. A ma kisebbségi magyar kritikusa elvégezte feladatát, ha tájékozódni tud köztük. Az értékelést, irodalmi súlyuk megállapítását elvállalja, a legtárgyilagosabb kritikus, az idő.

VAJLOK SÁNDOR

Magyarosan!

A füle botját se mozgatja szólás ebben a megcsonkított alakjában sületlenség. Teljes alakja ez: „Sem a fülét, sem a botját nem mozgatja, vagy „sem oda nem fülel, se nem indul".

*

Egyik újságnak tréfa-rovatában olvastuk ezt a szójátékot: „Vőlegényem egy kis majmot ajándékozott a születésem napjára. — Hasonlít hozzá. — Hogyan, hát már láttad?" Aki nem ismeri ennek a hasonlít hozzá-nak német eredetijét (das sieht ihm ähnlich) és jelentését (rávall, jellemző rá), meg sem érti, min kell itt nevetni. A menyasszony is ezért kérdezi ártatlanul: „Hogyan, hát már láttad?"

Árverés előtt

Hol volt, hol nem volt, valahol a magas hegyek között, volt egyszer egy kicsi szlovák falu. Ott lakott Márton gazda asszonya és gyerekei körében, amint hogy így is van az rendjén. Volt ugyan egy vityilója, meg valami földje, de bizony a kavicsos hegyi talaj nem termett meg annyit, amennyi a különben takarékos család szükségletét kielégítette volna. Így hát földhöztapadt szegénységben tengődött Márton és csupán abban talált némi vígaszt, hogy többi falubelijének hasonló nyomorral kellett megküzdeni.

Egy napon levelet kapott Márton gazda. A fiú írt, akit megkoplalt fillérein a városban tanítatott. Azt írta a fiú a levélben, hogy sürgősen pénzre van szüksége, különben félbe kell szakítania a tanulmányait. Mit tehetett Márton gazda? Az istállóban álldogált még egy üszőcske. El kell bizony adni, hogy tovább tanulhasson a gyerek. Az asszony bezzeg erősen tiltakozott, de hosszas családi háborúság után mégis elhatározták, hogy piacra viszik az utolsó jószágot. Azaz csak vitték volna, mert közben az üsző hirtelen megbetegedett és rövid kínlódás után elköltözött ebből az árnyékvilágból.

Minden reménységüket ezek után a bankba vetették: kölcsönt vettek föl a kicsi birtokra. Eleinte rendesen fizették a kamatokat, részleteket és talán lassan-lassan letörlesztették volna az adósságot, amikor a csapások egész sora zúdult a falura. Először a jég verte el a határt, majd pedig az aszály tette tönkre a vetéseket. És megtört a szívós akarat, meghajolt a kemény paraszt-nyak. A fiút ki kellett venni az iskolából. Aztán a bank fölmondta a kölcsönt és egy napon arra virradtak, hogy kitűzték az árverést.

Hej, sírdogált az asszony a kuckóban, három csemete bújt riadtan szoknyája mellé, a legnagyobbik, a hazatért diák pedig csak néz, bámul maga elé. Érti-e, hogy mi készül, mi történik? Ki tudja? Márton gazda rá-rá vet egy vizsla pillantást és olyankor belehasít valami a szívébe. Idő előtt megöregedett a fia tekintete és a bánat köde homályosítja el kék szemét. El kell fordulnia az öregnek, de a szem mélyéből sugárzó fájdalom égő vádként követi mindenüvé, átsugárzik zárt ajtón, vastag falakon és belekapaszkodik vállába és malomkő súlyával szinte a földre szorítja.

A szava is elapad. Néha szól asszonyához néhány kényszeredett szót, amire megértő részvéttel néz reá hűséges élete-párja; de felelni nem tud és a családfő magára marad bajával. Tépelődik... Talán rossz szót használt? Ki ismeri ki magát a szavak erdejében? Nekivágott már nem egyszer, hogy elmondja szívének minden bánatát, de alig fogott bele, észrevette, hogy beszéde nem fejezi ki azt, ami benne forr és dúl. A legyöngédebb érzést kemény, sértő ruhába öltöztette a szó s asztalcsapkodó harag áradt belőle, vád fenyegetett mögülük, gyanúsítás mindenki ellen. Jaj, hogy menekült volna el innét, messzire.

De hová fusson? Hiszen, amikor nem nézett rá az asszony meg a három kis gyerek, amikor nem nézte a diákfia, akkor a ház meredt rá vádlón. Őt nézte az egész falú. Minden ablak szemmé változott és akár felé jük fordult, akár háttal, mindig érezte a feléje iramló súlyos kérdést:

„Márton, az Istenért, mit csinálsz?!" Alkonyatkor tűzbe borultak az ablakok. Kisírt szemek... A kitárt ablakok bús várakozással lesték: vigasztalná meg őket. De mivel, hogyan? Hiszen magának is vigaszra van szüksége.

Aztán haragba csapott elkeseredése. Mit akarnak tőle? Tehet talán róla? — zúdult fel belőle az elkeseredés. Amikor a kamrában fát aprított, ismét szörnyű teher nyomását érezte vállán. Megfordult. A pitvar ajtóban állt diák fia. Lehet, hogy reá nézett, lehet, hogy más felé, de őt mintha megütötték volna. Földhöz vágta a fejszét és kiugorva ráförmedt fiára:

— Mit bámulsz ide? Nincs más dolgod?

Amikor a gyerek restelkedő szemlesütéssel fordult el és elsomfordált a pitvar félhomályába, utána dörmögte:

— A lüke!

De ettől az időtől a fiú nem nézett rá többé. Elfordult, ha apja bejött a szobába és úgy tett, mintha keresne valamit, — kiment. Utána az asszony is, meg a gyerekek is kilopakodtak...

Ezzel a helyzet csak súlyosabbá vált. Látta, hogy mindenki menekül előle: az asszony, a gyerekek, az egész család. Féltek tőle, mint gonosztól, gyilkostól. Senki sem nézett rá, nem akarták nézésükkel megbántani. Ám ez még jobban fájt. Az egyedülvalóság csöndjében megszólalt a szoba fala. Beszélt a mestergerenda, szólt a padló, az asztal, a lóca, a szent képek a falon. Beszéltek csak általa hallott szörnyű nyelven, amit nem fülével, hanem testének, lelkének minden porcikájával hall meg az ember. Belezúdult Márton feje ebbe a beszédbe, amely egyre így végződött:

— Márton, az Istenért, mit csinálsz velünk?

Márton ilyenkor szótlanul tenyerébe hajtotta fejét, megcsikordultak fogai a kíntól, majd ráborult a bükkfaasztalra és szeméből csurogtak a könnyek.

*

A szegény ember gondjai olyanok, mint a fagy-verte denevérek a toronyban: belekapaszkodnak a gerendákba és fejjel lefelé lógnak, hogy szétriadjanak, ha meglepi őket valami. Ilyen láthatatlan szárnyú denevérek ülik meg a szegény lelkek félhomályát és szétröppenve csak növelik a zavart és félelmet.

Valami komikum is van ebben a sorsban, de egyben valami ismeretlen erő is. Élni nem lehet, de meghalni sem. Az élet lehetőségei megszüntek, a halál ellen tiltakozik a romlatlan vér minden csöppje, az őserejű test minden porcikája.

Falúhosszat járnak a végrehajtók. Állandóan pereg a kisbíró dobverője hirdetve, hogy itt és itt, ekkor és ekkor árverés lészen. Kaszál a kegyetlen végzet és rendre hullanak a parasztok, a törpe emberi sorsok, — egyenlők mind, mind... Szapora fajta, ledőlt helyén új sarj fakad, újra élnek, újra pusztulnak nemzedékek, nemzedékek után. A dob érzéktelenül pereg, sorsok, életek hömpölyögnek, ki tudja merre, hová?

Szegény emberek lelke... Igen, tornyok, magas tornyok! Zúg a szélvész, bömböl a vihar közöttük, — ám utána kékre mosolyodik az ég és kisüt a nap...

Az élet nehéz, a halál is nehéz. És talán ott túl, a másik oldalon lesz napsütés. Talán.

Történjék minden az Úr akarata szerint!

Elindulsz hát, mert előzött a falú. Föl a hegyre! Minden lépésnél tágasabb a láthatár és mégy a lejtővel együtt föl a felhők közé. Elmarad a falú, fölibekerülsz és a gondok lenmaradoznak. Bérci szellők simogatnak, ölel a rét, takaród az égbolt.

A völgyben dróthálós szekrény a faluházán, benne árverési hirdetmény. De te! Árverezik a házad? Eh! Eladják birtokod! Hát adják!... Ökölbe szorul markod, csak szorítsd egyre jobban. Fúljanak bele a bestiák!

Valaki köszönt: „Dicsértessék!"... Ketten bandukolnak. Hátra kulcsolt kézzel, görnyetegen, mintha súlyos, de láthatatlan keresztet cipelnének. Meg-megállnak. Tizennégyszer. Tizennégy állomás, földi stáció.

Ime, az ember kálváriát jár!

Hanem ott fenn, a csúcson nincs semmi más, mint levegő és távolba száguldó felhők. A hegytetőn aztán leülnek, föllélekzenek. Térdüket magasra, majdnem álluk alá huzzák és átkulcsolják karjukkal. Két, kiszikkadt, meggyötört test: két ember egymás mellett.

Ülnek, bámulnak, ülnek, merengenek.

Végre megszólal az egyik: „Úgy, úgy!" Csak ennyit.

Hiszen el lehetne beszélni mindazt, ami fáj, ami úgy mardos odabent. Lehetne, igaz... Lenézni föntről a völgyben hagyott világról, gondokról... És beszélni arról, ami nincs, de ami lehetne... Új, szebb világot alkotni szines, merész vonásokkal és megmutatni az egész világnak. És az új törvényeket nem kőtáblákra vésni, de az igazság vésőjével a szivekbe. Nem rebegni: „Én vétkem, én vétkem!", hanem: „Uram, nézd az én kínjaimat! Ház, föld, asszony, gyermek! Ó, ki ád föléjük tetőt, ki táplálja őket, ha én nem!"

Így lehetne beszélni arról, ami fáj és égeti a lelket, beszélni három nap és három éjjel szünet nélkül, a lélekszántó gondokról. Lehetne! De — kinek, minek

A sorstestvér, a János, az András, az István?... De mit számít a név? Nevük más ugyan, de sorsuk egyenlő. Minden névre szól már árverési hirdetmény. Itt is, ott is asszony, gyerekek. Nyomor, baj... Ismerik jól! Hiába kezdene szót erről, vagy arról. Ismerik lelkük legtitkosabb zúgait is, ismerik egymásnak még a gondolatait is. János, András, István és mind, az egész tömeg, a keresztek tébolyító rengetege. Százlábú test, de egyforma lélek, egyforma agy. Beszélni? Ugyan miről?

Beszélgetni valójuk az ismeretleneknek van. Ők pedig régen és teljesen kiismerték egymást. Egy sors fűzte őket össze, ugyanegy sors nyomorúsága sújtja le őket. Ki figyelne az ilyen beszédre? És csak a bolond beszél önmagának, hiába.

Rohan fölöttük az idő. Ők hallgatnak. Ülnek csak egymás mellett szótlan, — némán függenek keresztjeiken. Lenéznek a völgybe. Alattuk a falú, fölöttük az ég és fehér felhőfoszlányok rohannak a messzeségbe.

Tán egy óra múlva végre megszólal a másik:

— Úgy bizony, úgy bizony!

Rábólintanak. Aztán néznek le, néznek föl és úgy tünik nekik, mintha valami roppant kék tó fölött lebegnének, amelyen fehér hullámok úsznak tova.

Fordította: VAJLOK SÁNDOR MILO URBAN

Magyar író amerikai naplójából

Európai útra készülök. Olyan érzés ez, mintha egy vers alakulna ki bennem, amelynek lényegével tisztában vagyok, de formájával bírkóznom kell. Európa, így messziről, formátlan vers. Benne van multam lírájának gazdagsága, s állandó nyugtalanságom formátlansága.

*

Pozsonyra gondolok, szülővárosomra. A házakra, a kopottakra, ahol ma is csillan az a fény, amely néhanap zsoltár-lángom. Elszállok a sötét udvarokba s onnan képzelem el égig nyúló álmaim s gyémánttal kivert tokba rejtem, ami soha el nem múló.

*

A bőmarkú életből olykor úgy kicsúsznak az alkalmak, mint a megértés azoknak a lelkéből, akik egyébként képesek a megértésre. Beszélsz valakivel, átadod szívedet, lelkedet, a képmutatás árnyékától is írtózol, az illető szeméből kiolvasod, hogy némán is visszhangod, nem mert udvarias, hanem mert csakugyan az, s egyszerre, minden átmenet nélkül, ráébredsz arra, hogy amit te megértésnek véltél, az a szem trenirozott ámítása s amit a csend felszívó képességének gondoltál, az semmi más, mint az udvariasság közönye. Sokszor így vagyok a magam alkotásaival — hazai viszonylatban. A távolságok elfeledtetik velem a részletek zavaró közbeszólását, de jön a pofon, a végzet csattanó nyaklevese, amely megérteti velem, hogy ami amerikai környezetemben érzéketlen, az nem éppen amerikai kiváltság s ami itt sokszor könnyfakasztó megértés, az nem éppen hazai erény.

*

Magyarul írni Amerikában — őrült szépség. Megszüntetni a magyar írást — őrjítő magány.

*

Amikor két esztendővel azelőtt Pesten jártam, Áprily Lajos, a kiváló erdélyi költő, akinek esetében a formaművészet korántsem egyértelmű a tartalomszegénységgel, azt mondotta: „Irásaid alapján nem gondoltam, hogy ilyen egészségesen nevetni tudsz." Hogy is mondta Nietzsche? A nevetést az ember azért találta ki, hogy a szomorúság tűrhetetlenségét elviselhetővé tegye. Végül is: nevetés nélkül a szomorúság — kórtani jelenség.

*

Mi a mélység? Az a szó, amellyel a költő ki tudta fejezni azt, amit mondani akart vele. A mélység, csak mint elv, egyféle; mint élmény annyiféle, mint ahány igazán teremtő költő van.

*

Hazai levelek tartalma: el tudja helyezni regényemet Amerikában? Olyat én is írok, mint Jack London. (Az illető elfelejti, hogy Jack London dehogy is az amerikai irodalom.) Vagy: a hollywoodi mozik oly ostobaságok, hogy az én filmemért legalább is ötvenezer dollárt kellene fizetniök. (Az illető elfelejti, hogy érvelése sokkal ostobább, mint a hollywoodi filmek.) Vagy: ha az amerikai folyóiratokban esztétikai és szocio-

lógiai tanulmányaimnak gazdát szerez, akkor én... (s erre az illető valamit igér, ami teljesíthetetlen, vagy valamit teljesít, amit az érett kritikai érzékenység nem szeret.)

*

Azért duplán jól esik, ha olyasvalaki keres föl levéllel, akit a mai tébolyító kor sem zavart meg amerikai relációban. Akiben a magyarság a szó nemes értelmében vett európaiságot jelenti s az európaiság nem megy a szó helyes értelmében vett magyarság rovására. Például Gulyás Pál, a debreceni költő. Ismerik-e Pozsonyban „Misztikus Ünnepi Asztal" című kötetét? „Az Alföld elhagyott zúgában" íródtak ezek a versek, amelyek fókuszai a tapintható és költőileg érzékeltett tapasztalatnak és annak a metafizikai valóságnak, amely van, mert a költő szavakba tudta foglalni. Egyik versében, amelyiknek „A Szó" a címe, ezt írja a költő:

„Ki védi meg a szót, amely
ajkamról elröpül a légbe?"

Ki védi meg? Általában ki védi meg a magyar költő szavát elsősorban azoktól, akik kizárólag üzleti okoknál fogva írnak, majd azoktól, akik dilettánsak a szó rossz értelmében, s végül azoktól, akik tudnak írni, de nem mondanak semmit? Ki védi meg azoktól, akik a szót csak kínálásra használják föl és nem énekre és azoktól, akiknek fogalmuk sincs a lélek verejtékéről?

*

Ha egyszer megszűnök magyarul írni, ez nem azért lesz, mert ernyedt az erőm, vagy mert az amerikai lárma elzörgette tőlem, vagy mert lelki litániám már nem követeli többé; ha egyszer megszűnök magyarul írni, ez azért lesz, mert úgy érzem: nem érdemes megvédeni sem a meg nem értéssel, sem a közönnyel szemben.

*

Immel-ámmal élni: visszaélés az élettel.

*

Valamelyik budapesti lap bőbeszédű cikkben emlékezett meg arról, hogy amerikai újságok hírdetései „irodalmi tanfolyamokat" igérnek. Ezek a hirdetések a cikkírónak, akinek még mindig borzasztóan együgyű véleménye van Amerikáról, alkalmat adtak arra, hogy általában fölényesen elintézze az amerikai szellemi életet. Ez a felelőtlenség butasága. Tizenöt hazai és utódállambeli folyóirat és ujság van íróasztalomon. Mindegyikből ki lehetne emelni valamit, amiből az európai magyar szellemi életre vonatkozólag lesujtó következtetésekre kellene jutni. Úgy látszik, ezek az Amerikát kivégző általánosítások egyértelműek olyan természetű mámorító élvezettel, amelyet a cikkírók az európai élettel kapcsolatban nem tudnak megszerezni önmaguknak.

*

Az irodalmi féltékenység elszántsága a lekicsinylés.

*

Kritikai irányelv: csak azt az írót vagy költőt dicsérd, akiről tudod, hogy holnap megjelenendő könyvedet ő fogja egekig magasztalni.

Több a ripacs, mint a színész. Ám túlsok a színész is.

*

Ez is tempó! Így nekivágni
annak, mit ismersz s mégis titok.
Ez is hőstett! Olyan fát vágni,
melynek terhét te el nem bírod.
Ez is ének! A szellemtelen
emberek között ujjongani.
Cselekedet! A mezítelen
szomorúságod nem tagadni.

Ez is élet! Gyümölcsöt hordni
annak, aki nem érzi ízét.
Ez is végzet! Álmot sodorni
annak, aki nem sejti tűzét.
Ez is kenyér! Megvívni csatád,
hogy a lelked ne legyen éhes.
Ez szeretet! Vágyni a hazát,
ahol üres a kert s a méhes.

*

Akik mint „szakértők" költenek, azok akadémiai anthológiákba valók.

*

Ismerek egy művészt, aki lehorgasztott fővel jár s így henceg. Elhívalkodik alázatával. Megjegyzem: éppannyira meggyőző, mint művészete.

*

Mucsa: vidékiesség. Irodalmi Mucsa:a kávéházi fölény.

*

Nem igaz, hogy a színvakok nem értik meg a képeket. A valóság az, hogy nem érthetik meg. Művészi szempontból azok a színvakok, akik néznek, de nem látnak.

*

Picasso nem szereti James Joyceot. Ez a véleménye róla: érthetetlensége érthető. Viszont James Joyce nem nyilatkozik Picassóról. Ez is érthető.

*

Igazságot tenni: fölfedezni az igazság igazságtalanságát.

*

Nincs megvert ember, csak levert ember. A megkülönböztetés olyan finom, hogy gyakran a levert is megvertnek érzi magát.

*

Évekkel azelőtt Juhász Gyulát meglátogatandó Szegeden jártam. Juhász bemutatott Móra Ferencnek, aki a háború alatt tudtomon kívül valamelyik szegedi újságban meglepő szeretettel foglalkozott „Messzeségek" című kisregényemmel. Móra világa egészen más volt, mint az enyém. A búzavirág és az aranykalász és az alföldi homok, amint isme-

retes, nagyon közel állt hozzá. Móra úgy beszélt velem, mint aki a városból jött a faluba, noha Amerikából jöttem — Szegedre. Erre a megjegyzésére különösképpen emlékszem: „Az ásó — történelem, a gyárkémény — civilizáció". Nem tudta, mert nem tudhatta, hogy bennem akkor is él a történelem, amikor a civilizáció „előnyeit" élvezem. A füst földjéből is ki kell ásni a lélek kincsét.

*

Van, aki azért gondolkodik, mert csak így tudja eltűrni az életet. Van, aki azért érez, mert csak így tud megszabadulni a gondolkodás terhétől.

*

A magyar gátlásokat körülbelül úgy viselem el az amerikai életben, mint a szomorúságot általában az életben.

*

Lelkem: cella, amelybe néha berepül a madár.

*

A sors iróniája: a tisztátlan arc sokkal könnyebben észrevehető, mint a tiszta arc.

(Cleveland, Ohio.) REMÉNYI JÓZSEF

Katicabogárka ? . .

De fáj a kert, a rózsa
s kicsi kezed,
mely ott motozott.
Az ablak, a rács
s a szó, mely elrepült.
Virágot téptél
és kacagtál.
Fehéren villant fogsorod.
Azt mondtad: rózsa.
Mért nem mondtad inkább,
hogy éj, vagy szív,
vagy Isten, vagy szerelem?
vagy éppen —
hogy hétpettyes katicabogárka? . . .

BARTALIS JÁNOS

Virradat

Messze, a fakó, ködbetünő látóhatár peremén, valahonnan a Duna felől, keskeny vörös sáv bukkant föl.

A villanytelep halkan, vékonyan búgott. A ragyogóan tiszta, apró üvegnégyszögekre osztott, gyári ablakok mögött márvány kapcsolótábla volt, előtte magányos ember ült és kislámpa fényénél újságot olvasott.

Az utcán nem volt egy lélek sem.

A mérhetetlen ég, akár az üvegharang, sápadt kéken borult a világra, de a Duna felől egyre jobban pirkadt. A gyári ablakok apró üvegnégyszögei tündökölni, világítani kezdtek. Visszaverődött rajtuk a menynyei fény.

A levegő csípős volt, földszagú, gőzölgött a rét és teljesen átadta magát a kerekedő friss fuvallatnak. A reggelelőtti pára elomlott a kerteken, semmivé foszlott, eltünt, felszívta a világosság.

Ez a világosság gyorsan jött, egyre közeledett; feltartózhatatlanul.

Rózsaszínűen, újszülött bárányfelhők csüngtek a táj fölött.

Megjelentek az első járókelők. Két vasutas. Az éjszaka szabadok lehettek, kialudott szemük boldog bizodalommal tekintett az üde világba.

Lassan befordultak a pályaudvar felé. Megint üres volt az utca.

Hirtelen, bár mégis szinte észrevétlenül megvirradt. Élénk fényt sugároztak a bárányfelhők, majd szétrepedtek pufókságukban.

A fák dús lombjában kóbor madarak zsivajogtak. Valahol mozdony füttyentett.

A mennybolt alja forrott. Följebb tejszínű és piros tinták folytak szét rajta, meg halavány sárga és tengerzöld színfoltok.

A nap még késett.

De megjelent egyelőre a tejeskocsi. A pályaudvarról hozta a tejet. A bakon fennen trónolt az élet uralkodónője: Borbála, a kofa.

Erre fölébredtek a kutyák is.

Borbála kofát szimatolták meg . . .

*

Egy teljes, ízzó, vörös korong az égen: Ez volt a nap, egyszerre itt termett. A bárányfelhők szerte csúsztak, pattanásig feszült a várakozás.

Ekkor, a városka másik végéről , vidám kis csapat jelentkezett. Az iskolás gyerekek. A hajnali vonattal érkeztek, mert a későbbi nem méltatta a városkát látogatásra, az gyors volt, gőgös, csupán nagyvárosokban állt meg.

Hamarosan eltüntek az iskolaépületben, csak ketten maradtak hátra. Egy kisfiú, meg egy lány. Nagyon komolyan beszéltek. Valami fontos ügy lehetett.

A kisfiú szólt:

— Kató, hát igazán el akarsz ülni mellőlem?

— El én, — felelte a lány.

— Hová akarsz menni?

— Péter mellé!

A kisfiú arca sírásra görbült. A lányka szavai szívét hasogatták. Tétovaságában zavartan forgatott kezében egy vásárról kapott, iromba, szivárványszínű üveggyöngyöt.

A lányka dacosan állott előtte. Sóvárgón bámulta a kincset a fiú kezében. Gonoszság lopózott pillantásába.

A kisfiún fájdalmas elhatározás tükröződött. Sápadtan tépte magából a szókat.

— Kató, maradj mellettem!

— Miért maradjak? Nem mindegy az?

— Nem!

— Miért nem?

— Mert Péter nem szeret!

Szünet.

A kislány agyában határtalan lehetőségek világosodtak.

— Hát te szeretsz? . . .

— Szeretlek!

— Nagyon?

— Nagyon!

Rövid szünet.

— . . . Hát jó, — mondta a lányka élesen. — Akkor maradok. De . . . mit adsz érte?

A kisfiú szemeszögletéből könnycsepp buggyant ki. Utolsó pillantást vetett a vásárfiára, majd jól megmarkólta az üveggyöngyöt és Kató felé nyújtotta.

— Kell ez?

Kató gyerekszemében könyörtelen diadal villant meg.

— Kell! — mondta mohón. — Add ide!

— De most szeretsz? — kérdezte a kisfiú.

— Szeretlek.

— Mellettem maradsz?

— Mindig!

A nap már verőfényesen sütött. Kireggeledett.

Kató mélyen a tenyerébe rejtette az üveggyöngyöt, majd átölelte a kisfiút, magához húzta és asszonyos, meleg, bűnös csókot biggyesztett annak legörbült, kicsiny szájára.

Azután bement az iskolába és mintha mi sem történt volna, nyugodtan, gonoszul, leült, — Péter mellé . . .

*

Tompa ragyogással ömlött a nap a világra. A villanytelep halkan, vékonyan búgott s az üde, szűzi, nyáreleji reggelen valami megfoghatatlan tiport a kisfiú szivébe.

MEZEI GÁBOR

Az én naplóm

Alja Rachmanova, az Ausztriába szakadt fiatal orosz írónő naplói az egész világon feltünést keltettek. Az orosz front összeomlásáról, az orosz forradalom és az azt követő vörös rémuralom borzalmairól, a szerencsétlen Kolcsak-féle ellenforradalom bukása utáni menekülés szenvedéseiről olyan élethű, közvetlen képet adott, amilyent a szovjet országából az utolsó évtizedben még senkitől sem kaptunk. Az írónő előkelő orosz polgári család gyermeke, aki 1921-ben egy osztrák hadifogolyhoz, Arnulf von Hoyerhez ment nőül. A forradalomban a szó teljes értelmében mindenét, még hazáját is, elvesztette. Oroszországból való kiutasitása után férjével és kisfiával előbb Bécsbe, majd Salzburgba került, s családját ő tartotta el. Sok szenvedés után jutott férje olyan kenyérkeresethez, amely családja fenntartását biztosítja. Könyvei közül az első két kötet: a „Studenten, Liebe, Tscheka und Tod" és az „Ehen im roten Sturm" magyar fordításban is megjelent, míg a „Milchfrau in Ottakring" és a „Geheimnisse um Tataren und Götzen" magyar fordítása most van készülőben.

Most első ízben írok úgy, hogy tudom, hogy amit írok, mások is elolvassák és bevallom, ez elfogódottá tesz.

Mind a négy könyvem, ami eddig az olvasók kezébe került, naplóm volt, amiket csak magamnak írtam anélkül, hogy valaha is arra gondoltam volna, hogy azokat más ember is fogja olvasni. Ez az oka, hogy könyveimben mindig őszinte voltam és nyíltan megmondtam sok mindent, amit talán sohasem mondottam volna meg, ha naplóm írásánál olvasóközönségre gondolok. Most arra törekszem, hogy ugyanilyen őszinte és nyílt legyek akkor, amikor magamról másoknak írok.

Nagyon korán, hat éves koromban kezdtem naplót vezetni. Természetesen első feljegyzéseimmel nem tudtam érzéseimet visszaadni, hiszen akkor még egyenlőtlen, óriási betűkkel írtam és egy rövid mondatom egész ív papirost vett igénybe. Senki sem biztatott arra, hogy élményeimet leírjam; kísérleteimet titokban tartottam, szüleim is csak több év múlva fedezték föl azokat.

Miért kezdtem írni? Írtam, mert nem találtam megoldást az első ellentmondásra, amelyet az élet elém tárt. Nyár volt. Tolja, egy évvel idősebb, tehetséges unokatestvérem tervbevette, hogy lapot ad ki és felszólított bennünket, gyermekeket, hogy szállítsunk neki cikkeket, verseket és rajzokat. Ugyanezen a napon nagyatyám kertjében, akinél éppen látogatóban voltunk, gyönyörű tearózsa nyílt ki. Ő szenvedélyes virágkedvelő volt és ezt a hajlamát valószínűleg tőle örököltem. Kora reggel volt, az egész család körülállta a reggeli harmattól csillogó tearózsát, gyönyörködve csodálta a pompás szirmokat és a virág édes illatát. Amikor már valamennyien eltávoztak, én még mindig ott álltam és elmerültem a fejedelmi virág szépségében.

Ekkor azonban éles kiáltás törte meg a reggel csöndjét. Egy rongyokba burkolt szegény asszony nagyatyámat hívta. Gyermeke, aki többedmagával a tó partján játszott, messzebb ment a vízbe és hirtelen a víz alá került. Az anya segítséget kért nagyatyámtól. Egy csónakot azonnal út-

nak indítottak, de mégis eltelt egy óra, ameddig a szegény Vaszját megtalálták. Már nem élt. Kiterített testét csak messziről láttam, mert bennünket, gyermekeket, nem engedtek közelébe.

Ez az esemény nagyon felizgatott valamennyiünket, de ahogy az a gyermekeknél többnyire előfordul, más benyomások az előzőt elhomályosították és estére már egyikünk sem beszélt Vaszjáról. Ismét a lap került előtérbe és mi azon törtük fejünket, milyen címet adjunk lapunknak. Végül is „Csillagocská"-ban állapodtunk meg. Először Tolja mutatta be anyagát. Verset írt a tenger hullámairól, amely szép szavaival és csengő rímeivel valamennyiünk tetszésével találkozott. Tolja ugyanis rövid idő előtt tért vissza a Krimből, ahol beleszeretett a tengerbe. A kis Natasa a húsvéti kalácson álló fehér báránykáról gondolt ki egy verset, amelyet szintén tetszéssel fogadtunk. Irina és én semmit sem mutathattunk fel.

Vacsora után megengedték, hogy halászni menjünk. Ezt a szórakozást ritkán élvezhettük, most is bizonyosan csak alkalmat akartak adni, hogy aznapi benyomásaink elhalványodjanak. Jobbra tőlem édesanyám, balra nagynéném ült, akik mindketten kitünő úszók voltak és így biztonságot nyújtottak arra az esetre, ha a vízbe pottyannánk. A horgászásban semmiféle örömet nem találtam, folyton a rózsára és a kis Vaszjára gondoltam és törtem a fejem, hogy a kettőt hogyan hozzam össze egy költeménybe. Annyira lekötött ez a gondolat, hogy nem is vettem észre, hogy a horog kicsúszott kezemből és elúszott. Irina felugrott és felkiáltott, mintha belső tűz lángolt volna föl benne: „A szegény horog elúszott és aki tartotta, liba volt! Lám én is tudok verset írni, én is költő vagyok!" Összevissza ugrált örömében, mintha megbolondult volna. Tolja a verset kicsit rövidnek találta, de mégis elég szépnek ahoz, hogy lapjába fölvegye.

Így egyedül maradtam és majd elégtem a vágytól, hogy valami nagyot, valami különlegeset alkothassak, amitől valamennyi hallgatóm könnyekig megindul. Visszaszaladtam a kertbe a rózsához, mely most teljes pompájában kibontakozva virított. Még ma is úgy áll előttem, mint egy a legszebb dolgok közül, amiket életemben láttam. Felséges illata betöltötte a levegőt, szirmai csillogtak az esti harmattól és ragyogtak a lemenő nap sugaraitól. Az élet szépségének hatalma és teljessége olyan erővel sugárzott ki belőle, hogy a kis Vaszja halála valami megfoghatatlan szörnyűségnek látszott előttem. Nem tudtam, kinek higyjek: a rózsának, amely az élet himnusza volt, vagy Vaszja halálának. Rózsa, te csodaszép rózsa, te virágzol és a kis Vaszja meghalt. Miért történt így?

Most már tudtam, hogyan kezdjem versemet. Igaz, hogy ezzel be is fejeztem, mert egy szóval sem jutottam tovább. Lefekvés előtt felolvastam Toljának.

— Nem jó! — hangzott némi gondolkozás után a szigorú bírálat. — Nagyon sok gondolat van együtt és nagyon szomorú. Vagy a rózsáról írj, vagy Vaszjáról. A kettő együtt nem megy.

— Én pedig nem akarom elválasztani őket, a rózsa és Vaszja összetartoznak, — védekeztem.

— Semmi dolguk egymással és ezzel vége, — tört ki Tolja mérgesen, — már éppen elég sok verset olvastam ahhoz, hogy jobban tudjam, mint te! Azért mert Vaszja vízbefulladt és a rózsa virágzik, még nincs okunk arra, hogy egyszerre írjunk mindkettőről!

Így első költeményemet visszautasították és első irodalmi szereplésem gyászos eredménnyel végződött. Bánatosan írtam aznap naplómba élményeimről, a rózsáról, Vaszjáról és a szívtelen Toljáról, aki sehogy sem akarta megérteni, hogy ez a kettő összetartozik ...

Azóta rendszeresen vezettem naplómat és alig múlt el nap, hogy legalább pár sort ne írtam volna. Elővettem még a mindennapos házkutatások korában is, amikor pedig, ha fölfedezik, életembe kerülhetett volna. Írtam mindarról, amit átéltem, amiről gondolkoztam, ami szemem előtt lejátszódott. Különösen azért írtam, mert gondolataimat ritkán értették meg, hiszen mindig azt mondták, hogy gondolkozásom semmiféleképpen nem olyan, amilyen egy kisleányé, majd később, amilyen egy felnőtt úri leányé szokott lenni; de azért is egyedül éreztem magam, mert gyermekkorom óta foglalkoztatott az az eszme, hogy életörömömmel, boldogságommal és figyelmességemmel másokon kell segítenem és ezért fájdalmam, kétségeim és bánataim csak az enyém kell hogy maradjanak.

Ezeket a gondolatokat talán elsősorban édesanyámnak köszönhettem, akit jobban szerettem, mint bárki mást. Én erőteljes és egészséges voltam, testvéreim gyöngék és betegesek. Szüleim gondoskodása természetesen elsősorban feléjük fordult és nekem sok mindenben teljes szabadságot engedélyeztek, amit legföljebb az a kötelezettség korlátozott, hogy vidámságomat és frisseségemet a többiek felvidítására és szórakoztatására fordítsam, ha azok betegek, vagy rosszkedvűek voltak.

A többi gyermek előtt gondosan eldugtak minden olyan könyvet, ami csak félig-meddig is gyanús volt, én végigolvashattam mindent, amit akartam; édesatyám nagy könyvtára teljesen rendelkezésemre állt, ő pedig, bár elfoglalt ember volt, nagyon sokat olvasott.

— Alján semmiféle rossz nem ragad meg — mondotta édesanyám meggyőződéssel — és rámbízta nemcsak, hogy olvassak, hanem gondoljak is bármit, amit éppen akarok.

Egész életemen át hálával gondolok vissza erős bizakodásáért.

Édesapám nagy könyvkedvelő volt és minden alkalmat felhasznált, hogy könyveket ajándékozzon nekem. Akármennyire is fárasztotta napi munkája, mégsem múlt el egyetlen egy este sem, hogy fel ne olvasott volna nekünk; többnyire Dickenst vette elő, aki kedves írója volt. Valamennyi embertársa közül az írókat és költőket becsülte legtöbbre és, minthogy én kedvence voltam, legjobban azt szerette volna, ha írónő lesz belőlem. Kedves könyveit többnyire átadta nekem olvasásra anélkül, hogy koromra tekintettel lett volna. Így történt, hogy még hét éves sem voltam, már olvastam a „Holt lelkek"-et Gogolytól, tíz éves koromban pedig Gogoly, Turgenyev, Csehov, Tolsztoj, Lermontov és Puskin összes műveit kiolvastam, de az evangéliumot is kézbe kaptam és nagyon sok szent életét. Hogy mindezekből mi mindent értettem meg, ma nehezen mondhatnám meg. Mindenesetre sok mindent átéreztem az olvasottakból és egy nyomuk megmaradt lelkemben. Ezek az olvasmányok adtak gyökeret annak a szeretetnek és érdeklődésnek minden emberi iránt, amely egész életemen át végigkísér. Még gyermek voltam, de embertársaimon nem találtam olyan vonást, ami ne érdekelt volna.

Embertársaim már gyermekkoromban másképpen beszéltek velem,

mint a többiekkel. Ha valakivel rövid időt töltöttem együtt, már elegendő volt, hogy olyan dolgokat is közöljön velem, amiket másoknak aligha hozott volna tudomására. Fiatal leány voltam és cselédeink reám bízták szívügyeik titkait; az anyák gyermekgondjaikat beszélték meg velem, a férfiak panaszkodtak feleségükre, az asszonyok férjükre. Mint gyermek már megértettem, hogy minden embernek van szívsebe és ha valakivel találkoztam, első kérdésem volt magamhoz: Mi baja lehet? Milyen fájdalma lehet? Édesanyám néha már a kétségbeeséshez járt közel, amikor bálban ahelyett, hogy táncoltam volna, panaszokat vagy gyónásokat hallgattam. A részvét mindig legkeservesebb élményeim közé tartozott. Nekem nem volt bánatom, de úgy beleéltem magam mások bajaiba, mintha enyéimek lettek volna és talán még jobban szenvedtem, mintha engem ért volna csapás.

Édesatyám nagy érdeklődéssel foglalkozott iskolai dolgozataimmal és amikor felolvastam azokat, kifejtette véleményét az írói hivatásról:

— Az író legyen tisztalelkű. Ha tollat vesz kezébe, mindig vigyázzon arra, hogy amit ír, olvasói lelkét be ne mocskolja. Természetesen ő is csak ember, neki is emberi szenvedélyei vannak. Ha bukik, talán mélyebbre esik, mint embertársai, de a mélyből mindig ismét föl kell emelkednie. Legyen erős és mindig tudja, hogy hol az igazság. Legyen hű az igazsághoz, járjon egyenes utakon és ami értéket érez szivében, adja embertársainak. Nem elegendő, ha k e r e s n i akarja az igazságot. Meg is kell t a l á l n i a az egyedüli odavezető úton: a s z e n v e d é s útján. Csak így adhat értékeket embertársainak és csak így lesz biztos abban, hogy amit ad, az valóban adomány és nem méreg. Csak így ébresztheti föl az olvasóban, amit föl kell ébresztenie: az élet szeretetét, amit Isten adott nekünk és erőt ahhoz, hogy le is győzzük az élet nehézségeit, nem úgy mint a „modern" költők, akiktől Istenben és önmagunkban való kételkedést, lemondást és beletörődést kapunk.

Arról is sokat beszélt, hogy az igazi tehetség nem elégszik meg a felülről kapott ajándékkal, hanem mindazt érvényesíteni tudja, aminek kitartó, rendszeres munka az alapja.

Különösen jól emlékszem első irodalmi „sikerem"-re. A gimnáziumban az iskola valamennyi tanulója előtt próba-előadást tartottam, amelynek tárgya: „A nő Turgenyev munkáiban" volt. Örömmel siettem haza és buzgón újságoltam, hogy minden hallgatóm azon a véleményen volt, hogy nagy tehetségem van. Örömömet hamar lehűtötte édesapám indulatos felkiáltása:

— Egészen elrontanak. Miféle tehetséged lehet neked, aki még semmit sem dolgoztál, semmit sem éltél át és semmit sem szenvedtél. Hogy értheted te meg az emberi lelket, de különösen a női lelket?

Édesanyám védelmébe vett, de eredmény nélkül. Ettől kezdve édesapám mindig elővigyázatos volt velem szemben és én óvakodtam attól, hogy jelenlétében a „tehetség" szót kiejtsem.

A sajtóban csak akkor szerepeltem először, amikor néhány irodalmi munkám az egyetemen különös sikert aratott. Egész fiatal voltam, amikor verseket kezdtem írni és csak akkor hagytam abba, amikor férjemet megismertem és megszabadultam a magányosság érzésétől. Egyszer felbátorodtam és sok versemből egyet felküldtem egyik szentpétervári nagy

lapnak. A verset — meglepetésemre — közölték, természetesen álnévvel. Örömöm és büszkeségem határtalan volt, de titkomat senkinek a világon nem árultam el. Édesapám egy napon szobájába hívott, elém tette versemet, rámparancsolt, hogy olvassam el, majd így szólt:

— Látod ezt a verset, ebből tanulhatsz formát és tartalmat. Jól jegyezd meg, a vers nemcsak üres játék a hangokkal, tartalma is kell, hogy legyen. Akinek igazán van mondanivalója, nem vadászik formális hatásokra, az alakot magától is megtalálja. Vidd el az újságot, vágd ki a verset és tanulj belőle.

Legszivesebben édesapám nyakába ugrottam volna, hogy megmondjam neki, hogy az én versemet dicsérte. Annyira féltem azonban, hogy megharagszik, ha megérzi, hogy megint jogot formálnék tehetségre, hogy inkább hallgattam.

Rövid idő múlva édesapám egy irodalmi folyóirat szerkesztését vette át és felszólított, hogy legyek munkatársa. Néhány költeményt és egy rövid novellát adtam be. Valamennyit figyelmesen átolvasta és anélkül, hogy egy dícsérő szót szólt volna, csak ennyit mondott:

— Rendben van, bekerülnek a lapba, de jegyezd meg jól, csak álnéven.

A novellának nagy sikere volt és többen kérték édesapámat, árulja el, ki az igazi írója. Ő ismét szobájába hivatott s komolyan mondotta:

— A te korodban így nem szoktak írni. Lehet, sőt nagyon valószínű, hogy egészen különleges intuició által jutottál hozzá és, hogy az soha többet nem ismétlődik meg. Ha most elárulom nevedet, beképzelt leszel és azt hiszed, hogy már vagy valaki, pedig még sokat, nagyon sokat kell dolgoznod, hogy csakugyan valamire juss!

A kérdezősködőknek azt felelte, hogy a novellát egy orvostársa írta, aki semmi esetre sem akarja, hogy neve a nyilvánosság elé kerüljön. Nekem meg kellett elégednem a tiszteletdíjjal, amelynek kifizetésénél gondosan lelkemre kötötte, hogy könyveket vásároljak belőle, lehetőleg nagy költők életrajzát.

Tehetségem kifejlesztésével kapcsolatban még el kell mondanom valamit, amire édesapám, amikor erről beszélt, természetesen nem is gondolt. Tanulótársnőim hamarosan felfedezték, hogy szívesen és jól írok irodalmi dolgozatokat. Rábeszéltek, hogy az ő munkájukat is vállaljam magamra és így megtörtént, hogy ugyanarról a tárgyról tíz, sőt néha több dolgozatot is írtam. Legnagyobb büszkeségem volt, hogy nemcsak különféle dolgozatokat írtam össze, hanem még arra is súlyt helyeztem, hogy valamennyi megfeleljen írónője egyéniségének. Most már úgy látom, ez nagy hasznomra vált, mert arra vezetett, hogy valamennyi osztálytársnőm egyéniségét alaposan tanulmányozzam és életükbe beleéljem magam. Ha egyszer-másszor szabadkoztam, azt felelték:

— Ugyan ki jönne rá, hogy nem én írtam a dolgozatot, hiszen te jobban ismersz, mint én saját magamat.

Miről írtam? Érdeklődésem központjában állott — és ma is áll — a nő. A női lélek ellentétessége a férfi lelkével, mennyire testesítheti meg és mennyire kell megtestesítenie a különleges nőiességet és az általános emberi vonásokat; a férfi és nő helyzete egymással szemben, végül a sze-

relem, ez a végtelen titok, amelyről már oly sok eszményien szépet és piszkosat, oly sok ocsmányságot és magasztosat írtak.

Akkor még Oroszországban voltam. Azután eljöttek az évek, amikor kiutasítottak hazámból, elvették szülőföldemet és új otthont kellett keresnem Ausztriában, ahol a mindennapi kenyérért folytatott küzdelem egész erőmet igénybe vette. Kezdetben természetesen abba kellett hagynom irodalmi működésemet. Egytől azonban nem tudtam megválni: éppenúgy, mint ifjúságomban, itt is hűségesen tovább vezettem naplómat, ugyanolyan pontosan és lelkiismeretesen, mint azelőtt. Sohasem gondoltam arra, hogy naplómat ki fogom adni és igazán csak a véletlen vezetett erre. Férjem egyik barátja, St. vezérigazgató javasolta férjemnek, hogy írjon könyvet az oroszországi hadifoglyok életéről. Férjem beleegyezett, azonban egy év múlva, amikor a kéziratnak készen kellett állnia, egy sor sem volt meg belőle. Ekkor támadt férjemnek az a gondolata, hogy a megígért könyv helyett felajánlja naplóm egy részét közlésre. St. vezérigazgató elvben elfogadta az ajánlatot és férjem kísérletképpen körülbelül 100 oldalt lefordított németre. Egy fél év múlva már megjelent az első kötet.

Nehezen adtam beleegyezésemet, hogy naplóim a nyilvánosság elé kerüljenek. Visszaemlékeztem édesapám szavaira és sokat gondolkoztam, vajjon eleget éltem-e át, eleget szenvedtem és dolgoztam, hogy mindazt, amit láttam, helyesen értsem meg. Különösen kétségbeejtett az a gondolat, hogy naplóimat nem úgy írtam, ahogy könyveket szoktak írni: írtam mindenféle eldugott helyen, ahol az emberek elől elrejtőzhettem, írtam teherkocsiban, a forradalom alatt pályaudvarok csarnokában, sorbanállás közben, hol könyvbe, hol egyes lapokra, a papiroshiány idejében még papiroszsákokra, sőt kiselejtezett iratok hátlapjára is. Naplómban az életet írtam le, de az é n életemet, azért kétségeim voltak, hogy az elég jelentékeny volt-e ahhoz, hogy m á s o k a t is érdekeljen. Végül az a gondolat is elriasztott, hogy mindazt, ami csak rólam és intim személyes ügyeimről szólt, amit éveken keresztül gondosan elrejtettem embertársaim elől, egyszerre a nagy nyilvánosság elé vigyem. Így történt, hogy sokáig tépelődtem, ameddig végre is elhatároztam, hogy kiadom naplómat.

Arra gondoltam, hogy mindaz, amit én átéltem, nemcsak az én sorsom volt. Ezer és ezer embernek jutott ugyanaz osztályrészéül, több százezer olyan honfitársam volt, aki elvesztette vagyonát, rokonait, barátait és végül hazáját. Végül is arra a következtetésre jutottam, hogy nemcsak jogom, de kötelességem is mindazt nyíltan elmondani, amit ezek a szerencsétlen emberek átéltek, ami hazámnak osztályrészeül jutott. Át kellett élnem a forradalom borzalmas éveit, a nyomort, éhséget és szenvedést és végig kellett néznem, hogy az emberek elvetemültsége és rosszasága minden elképzelhető gonoszságot kitalált, hogy embertársait a legkegyetlenebb eszközökkel halálra kínozzák. De éppen így azt is meg kellett látnom, hogy még a legszörnyűbb emberi cselekedetek mellé is levilágít a mélybe a szeretet egy sugara és hogy mindig közel van annak a keze, akit az emberek sohasem értettek meg, de végül is mindig a hozzá vezető útra törekednek. Végül látnom kellett és meg kellett értenem, hogy az élet a szenvedés és halál mellett is szép, gyönyörű szép.

Naplóm volt segítőtársam, hogy a nehéz éveket elviselhessem és bi-

zony sokszor egyedüli vigasztalásom is, amikor körülöttem mindaz elpusztult és rombadőlt, amit az emberiség évezredes fejlődése folyamán felépített. Ezért gondoltam arra, hogy naplóm talán némi vígasztalást nyújthat másoknak is, akiknek ugyanilyen nehéz órák jutottak osztályrészül.

Így került a nyilvánosság elé a naplóm — és vele együtt lelkem is, és igazolásomra szolgál majd, ha lesznek olyan embertársaim, akiket ugyanazon igazság felismerésére fog vezetni, mint engem: az embereket olyanoknak kell tekinteni, amilyenek legbelsőbb lényükben, mert az igazi embert csak így találhatjuk meg.

ALJA RACHMANOVA

Finnország

Suomi, fekete vizeid,
Ragyogó, kék eged
Orvosság a szívnek,
Ha beteg.

Ezer tó: köztetek
Út mentén őrt áll
Sok sudár fenyőfa,
Éger és gyertyán.

Fehér asszonyok,
Szemetekben
A hó tisztasága
S a tenger.

Nagy, erős férfiak,
Valahány, mind derék,
Izmos kezükben:
Kormánykerék.

Béke és Erő,
Édes testvérek,
Évek erdejében
Biztosan lépnek.

Fordította: SIPOS GYŐZŐ

EMIL BOLESLAV LUKÁČ

Az örök város kövei között

(Naplótöredék)

Már vagy másfél órája itt ülök a Foro Romano egyik kidőlt, rozsdavörös mohával patinázott márványoszlopán. Észre sem veszem az idő rohanását; lelkemből, öntudatomból messzire kiesik a XX. század, minden idegszálammal kiszakadok a nagyváros zűrős, rohanós szintjéből s lelkemet a pogány világ eltemetett, de mégis hatalmas perspektivái ejtik rabul. Velem szemben, a hajdani Castor és Pollux templom levegőbe éktelenkedő hármas korinthuszi oszlopán most csillan meg a lenyugvó nap utolsó vörös csóvája s nemsokára a valamikor zajos Fórumra kiteljesedett, enyészetes csönd borul.

*

Minden európai fővárosban más népnek lelkisége, más nemzet géniuszának vonala csillan elő. Berlinben, a nagyszabású amerikai stílusban tervezett épülettömbök merész kontúrjai közül, határozott erővel szárnyal elő az építő germán szellem, a germán számító alaposság. Párisban az egész várost megtöltő és átjáró könnyed szellemesség ejti meg az idegen szemlélőt. Minden európai főváros helyi érdekességeket lehel ki magából, mindenütt az illető népnek lelkisége, gondolatvilága nyer bizarr formák között hatásos kifejezést. Rómával másképpen vagyunk, itt nem egy népnek jellegzetes lelkülete, nem egyetlen kultúrának szárnyalása nyügözi le az idegent, nemcsak egyetlen szellemiség él: az örök város kövei között ott dobog egy egész világ organizmusa.

Berlinben, Párisban, Bécsben, Londonban vagy Budapesten mindenütt új, szeszélyesen önkényes benyomásoktól lesz terhes a lélek, ezek a városok a német, angol, francia, vagy magyar ember lelkét hullatják elénk; Róma többet ád: megmutatja az örök ember arcát.

*

Tegnapelőtt a Santa Maria sopra Minerva templomban voltam. A fejlődésnek, az elmúlásnak és újra következésnek milyen szeszélyesen karakterisztikus példája ez a templom. Valamikor Minervának szentelt pogány templom volt. Kétezer esztendővel ezelőtt a római hajadonok áldoztak benne jóillatú olajokkal a tudás istenasszonyának. Azután jött egy teljesen új világ: a kereszténység. Az örök ember lelkében ledőlt a pogány oltár, ledőltek az oltáron trónoló büszke istenségek és helyükbe új oltár került. Ezen az oltáron már nem a királyi biborba belebugyolált krizelefantin fetisek trónoltak, hanem a földreszállt egyszerűség, az emberré lett Isten.

Amint elnéztem a pogány szentély fölé emelt keresztény templomot, valahogy minden magyarázat nélkül agyamra tódult a kétkedő kérdés, az örök nyugtalanság. Ime, itt rétegeződve, horizontális keresztmetszetben látom az emberi fejlődésnek évezredes menetét. Valamikor évezredekkel ezelőtt kőtemplom nőtt ki a szikes földből, Minervának áldoztak benne. Rohant az idő, fejlődött, csiszolódott az emberi lélek és egyszer

ugyanaz az ember, aki vésőjével örök lelkiségét lehelte a rideg márványtömbbe, csákányt ragadott és darabokra zúzta széjjel azt. A pogánykor Minervája helyett a kereszténység Istenanyja került az aranyozott oltárra.

S vajjon megállhat most a fejlődés, megállhat az örökké csiszolódó emberi gondolat? Vajjon nem kerülhetnek a templom fölé újabb meg újabb templomok, újabb meg újabb oltárok, az emberi agynak, az emberi képzeletnek újabb meg újabb reflekszei?

Az ember él, az élet rohan tovább és jöhet egy új világ, egy új civilizáció, mely önmagából más, talán teljesen ellentétes istenképzetet fog kivetíteni. A fejlődés örök törvénye nem ismer megállást, nem húzhat határvonalat a ma után; ki tudja, mit rejt magában az elkövetkezendő századok ködös ismeretlensége?

*

Két évvel ezelőtt hasonló töprengéssel ültem a berlini Altes Museum hatalmas termeiben. Órák hosszat, egész délelőttökön keresztül bámultam a megaszott mozdulatlanságban üveg alatt vigyorgó bebalzsamozott múmiákat. Teli tüdővel szívtam egy halott kultúrának gyönyörű, keleties, misztikus lelkiségét. S amint szemem az üvegszekrényekben álmodozó porlepett emberroncsokra tévedt, melyek öt-hatezer éve bámulnak már vigyorgó szemüregekkel a végtelenbe, önkénytelenül, megmagyarázhatatlanul szakadozott fel bennem a gondolat: mi szörnyű, kiszámíthatatlan folytonosságnak vagyunk a beskatulyázott atómjai. Megszületünk, élünk, csókolunk, szenvedünk és elmúlunk, miként elmúlik a tomboló koranyári zivatar, miként elvirágzik a cseresznye tündérszép fehér virágja. Lelkünk örökké csiszolódik, állandóan nemesül. De él lelkünkben egy tragikus vonás: sohasem lehetünk nyugodtak. Egy szilárd metafizikai pontot keresünk mindig, melyhez hozzá akarjuk kötözgetni pillanatnyi, halandó tiszavirágéletünket.

A barlanglakó ősember a napot meg a holdat imádta, az egyiptomi kifinomult lélek már benépesitette isten világát, a görög-római kultúra az olimpuszi istenkört emelte oltárra. S jött a kereszténység. Régi, antik világok mállottak sárrá s a romok közül kihajtott az új szellemiség évezredes pogány salaktól megtisztult egyistenimádása. De vajjon megáll a fejlődés ennél a stádiumnál?

*

Múltkor a Szent Péter-templomban jártam. Kerestem valamit, szörnyű sóvárgással, igaz vágyakozással. Talán feleletet akartam találni gyötrő kétkedésemre, talán új, igaz, megnyugtató meglátások fölpattanását vártam. Kerestem, de nem találtam. Parányi emberi voltom eltünt, elveszett a monstruózus bazilika szédítő méretei között s tájékozatlan összefüggés nélkül bolyongtam a pazarul ragyogó oszlopok útvesztőjében. Körülöttem sietett, zajongott, nevetgélt zavaros nyelvén a fél világ; cicerone magyarázta Bernini kecsesen csavarodott oszlopait, a kiváncsi népség zajongott, napóleonfrakkos, fehérkesztyűs hatalmas szál csendőrök iparkodtak a rendet fönntartani, a rengeteg villámgyorsan változó benyomás szinte kibírhatatlan terhességgel súlyosodott agyamra, de a lelkem érzéketlen és

száraz maradt. Mást kerestem, szebbet kerestem. Nem tündöklő márványerdőt, nem drágaságot, ennél sokkal egyszerűbbet: áhítatot.

A katholikus világ legnagyobb bazilikájában sok kíváncsian csodálkozó embert láttam, sok műrajongót, szépséget habzsoló művészlelket, de áhítatos, égfelé tekintő szívet alig.

*

Sokféleképpen szokták jellemezni a római katakombákat. Vannak, akik történeti nevezetességnek deklarálják s mint megtekintendő érdekességet, múzeális kincset emlegetik. Vannak, akik szinte zarándokhely gyanánt tisztelik s vallásos lelküket hozzák megittasodni az első keresztények fanatikus hitének forrásaihoz. Én mást találtam a katakombákban. Mindennél sokkal magasztosabbat, fönségesebbet: feleletet találtam örök, égető, minduntalan kínzó és vergődő kérdésekre.

*

Amikor az ember elindul a Porta San Paolótól a Kalixtus-katakombák felé, Rómának talán legjellegzetesebb, legtüneményesebb része tárúl kíváncsi szemei elé. Amikor nekivág a Via Appia komor píniákkal, haragoszöld ciprusokkal szegélyezett évezredes útjának, egyszerre fölbukkan előtte a múlt és jelen érdekes világa. Ha végigtekint a Szent Sebestyén-templomon túl végighúzódó pompás síkon, lázas szemei szinte terhességig ittasodnak az elétáruló látványtól. A pogány római világ találkozik itt mozaikszerű összeágazásban a születő keresztény géniusszal. Két civilizáció bukkan elő az ismeretlenségből és küzd egymással.

Két kultúra egymás mellett, két külön világ; az egyik romokban hever s csodálatot kelt még torzóiban is. A másik földbevájt, eldugott pinceodukból hajtott ki és ma győzedelmesen emeli kupoláját az ég felé.

Az egyiket a történelem már beskatulyázta hatalmas múzeumába, a másik kétezer év rohanásán keresztül is él és lankadatlan szökken a csillagok felé.

*

Valahol nem messze tőlem a Gesú templom órája most verte a tizenegyet. Az álmodó Fórumra szétfolyó, sötét csend borul. A pazarul szikrázó csillagos égboltra kíváncsi csodálkozással bámulnak egy álmodó világ márvánnyá meredt torzói.

Nem haltak meg, csak folytatódtak más lélekben, más alakban. Csak porbahullott lelkükről a pogány hüvely s a változatlan emberi magot egy új szellemiség szárnyalása nemesítette körül. A pogány Minerva templom fölé új világ teljesedett széjjel s a kereszt, mint végső célok felé intő újj mutat az örök magasságok felé.

ÖLVEDI JÁNOS

Rigele Alajos művészete

Szlovenszkói festőművészetünk mellett majdnem háttérbe szorítva éli napjait szobrászművészetünk, mely kimagasló törekvései és benső sikereinek pozitivumai mellett sem nyeri el azt a felkarolást, melyet megérdemelne.

A szobrászművészet kifejezési módjának lehetőségei megkötöttek. A forma, — melyben minden akarását kiéli, — az ember. Ember, szoros kontaktusban a talajjal, a természet-szabta mozgási lehetőségek minden eszközével. Az eszközök által megnyilvánuló kifejezési lehetőségek még a legszélsőségesebb művészi felfogások mellett sem ívelhetnek oly elvont távlatokba, melyek az emberi látókör perspektívájának határait átlépnék. És az ember a szobrászművészet művészi értékelését még sem tudja belehelyezni kultúrmegnyílvánulásainak horizontjába. A moderneskedés parányi lelki formálódásai szinte groteszkül hatnak a szobrászat monumentalítása előtt. Pedig a szobrászat úgy tünteti föl az embert, mint amilyen a valóságban lehetne — erősnek s egyszerűnek a lelkiség legtisztább értelmében.

A szlovenszkói magyar szobrászművészet helyzete is igen válságos. Alkotásai ugyan nem önállóak s művészi megnyílvánulásai csak részesei az átfogó nagy művészi akarásoknak. Nem kifejezője a magyar lélek ősi vonatkozásainak sem s általában a nyugati kultúrmegnyílvánulások után halad.

A központ — Pozsony. Szlovákok, magyarok, németek alkotják a szlovenszkói szobrászművészet elitjét. Köztük előkelő helyet foglal el Rigele Alajos.

Művészi elgondolásait már gyermek-korában formálta agyagba. Első oktató mestere Fadrusz János volt. Rigele Bécsben Mesmer Adolf szobrászművésznél dolgozott, mint ornamentikus. Később Edmund Hellmer, majd Hans Bitterlich tanítványa lett, végül 1908-ban ismét Hellmer mesteriskolájában fejezte be bécsi tanulmányait. Ugyancsak 1908-ban a „Tékozló fiú" című szobrával elnyeri Fraknói Vilmos püspök római díját, amellyel három évig tartózkodott Rómában.

Rigele, úgy mint számos kortársa, az akadémizmuson nevelődött. Az akadémizmus elvei szerint a külsőségek pathetikus megnyílvánulásai voltak indulásának főbb jellemvonásai. Ezt a felfogást később elveti s csak a természet alaptényezőit, mint a kifejezési mód fundamentális föltételeit hagyja meg. Művészete így tökéletesedik a legtisztább formák felé. Fejlődési útján nagy távlatokat átívelve vissza-visszatér a régebbi felfogásokhoz, keresvén a legtisztább megoldás lehetőségeit. Az erősen naturalisztikus elvek mindig fontos tényezői művészetének, de a lelkiség, a lényeg kihangsúlyozására törekvő alkotnivágyása mélységessé teszi formaképzésének törekvéseit. Később a külsőségek leegyszerűsítése után a szellem uralmát értékeli. A test formáin nem a dekoratív hatást keresi, de az egységesítő benyomásra törekszik. Ez a kifejezés nem ível a modern stilizálás monumentalításába, nem ad ily értelmű tömör formákat, de az impresszionista elvek árnyék és fény hatásaiból kiindulva leegyszerűsödött

naturalizmussal formálja a testeket. Ez művészi céljának egyik iránya. Keresése közben az olasz renaissance kompozició egységet, vonalmenetet is érinti, vagy nagy dinamikával fokozza a formák kifejező hatását. Modern expresszionista törekvései a legbensőségesebb mélységeket sugározzák ki. Ez az elv kezdetben bizonytalan, néha érzékies formákban nyílvánul meg. Később tudatossá válik s kikristályosodik. Ez a finom, csaknem stilizált formakiképzés leginkább vallásos tárgyú szobrain észlelhető, melynek alapmotívuma minden bizonnyal egy abszolut mélységes filozófiai tétel. A sima vonalú test s a hozzásímuló kezek tömör lágyságából emelkedik ki a fej a maga nagyszerűségében, kifejezési vonásának teljes értékelésével. Mily mélységes elgondolása ez a test szerepének s a szellem kifejező erejének! A test a gotika proporcióin felépülve — modern felfogásban. Rigele Krisztus szobrain nem a szenvedő lelket adja, de a legtisztább szeretet és jóság kivetítését.

Szobrainak fölépítése egységes, vonalmenete folytatólagos, határozott és zavartalan mozgású. Modern törekvései a kubizmus alapelveit is megérintették, de ezek inkább egy intuitív, mint tudatosan következtető művészi próbák.

Munkálkodásáról számos műalkotás tanuskodik. Múzeumokban, templomokban, temetőkben és tereken elhelyezett szobrok, illetve busték bzonyítják művészetének igazát. Rigele művészete tudatos és határozott. Lágy a lelkiség értelmében, erős a test kifejező hatásában. Erő és lágyság találkozása egy nagy művészi akarásban, az ember magasabbrendűségének kifejezésében.

NAGY BARNA

Jóslat

Meglátod, úgy leszen:
megállunk majd itt a hegyen.
Tejút fenn és a csillagok hullnak.
Multán millió évnek és holdnak,
porladva, múlva, atomok forgatagába
újból kiformálva itt állunk majd miként máma,
hogy ámuljunk a csillagragyogásba.

Mert ha nem volna,
aki sejt, elámul újra meg újra, lélek,
e szent és hallatlan csodák akkor
miért levének?...

W. WIMBERGER ANNA

A „vagyonosak" tehát csakis gyalog indulhattak neki a többezer kilométeres útnak Kénia felé. Ez országba bebocsáttatásuk jogcímét, pénz- és nemesfém vagyonukat, meg amire még különös súlyt helyeztek, hátukon cipelték a nemrég még jómódú gazdák, polgárok, értelmi keresők, előkelő úrfiak, finom kisasszonyok. Így vitték legszükségesebb élelmiszereiket, a menetelést még nem bíró kis gyermekeiket, olykor öreg, beteg hozzátartozóikat is. Az országutak repülőgépről nézve egészen termesz-nép költözésének képét mutattak, amely „fehér hangyák", ha egyszer egy irányban millió és millió számra megindulnak, senki, még az ember sem képes útjukba állni. De az utakon kivül, a mezőkre, erdőkre is jutottak elegen félénkek, akik a vetések közt és a fák alatt biztosabbaknak vélték magukat a „légi rendőrség"-től. Egészen sajátságos közösség, társasélet fejlődött ki a nagy menekülés útján. Pajtás, bajtárs volt itt mindenkinek mindenki, készséggel segítettek egymáson, ha valamelyik összerogyott, vagy végső szükségbe jutott. Különbségek is alakultak azért ki, itt is nagyobb, több volt az egyik ember a másiknál. Az, hogy valakinek több arany vagy jó értékjegy volt a zsákjában, mint a másiknak, — nem sokat határozott; hiszen lehetőleg mindegyik titkolta, mit visz magával, mert az ember nem tudhatja... Hanem aki több mással megosztható, illetőleg másnak eladható élelmiszert hozott magával, vagy éppen cipőt, amely az első napok után már le kezdett kopni a menekült „szegény gazdagok" lábáról. És kivált az, aki jobban bírta a menetelést, még teher hordására is képes volt. Akadtak is izmos legények, akik semmi nélkül indultak el a többivel, de már a határig megkeresték azt az összeget, mely számukra Kénia igéretföldjét megnyíthatta. Sajnos, megesett nem egy, de száz, de ezer emberrel, hogy csak nem bírta tovább a szokatlan gyaloglást, önzetlen, vagy önző szamaritánusra sem akadt, aki terhét magára vette volna, — az ilyen ott pusztult el az útszélen. Sőt még pillanatnyilag magányos útszakaszokon, ösvényeken rablások, gyilkosságok is előfordultak. Az áldozatok eltemetésével már nem vesződött senki; hónapok, évek multán is találtak még a nagy menekülés útvonala mentén elszáradt tetemeket, megfehéredett csontokat.

Ezalatt Dahomeyben „tréfás" képeknek az égboltozatra vetítésével tartották ébren a nép hangulatát, mely az első „éljen a háború" felvonulások után már a fegyvergyári érdekeltekre nézve aggasztó mértékben kezdett józan békebarát lenni. Óriási bombavető repülőgépek árnyai tüntek föl, melyek lehulló lövedékeitől Mmberlin képekről és a gyöngébbek kedvéért vetitett felirásokból ismert középületei, országháza, operája, egyeteme, stb. egyszerre lapos romhalmazzá dőltek össze. Tankok szántottak keresztül mezőkön, falvakon, házakon, még többemeletes városi palotákon is, melyek bedőlve sem lapították össze a romjaikon keresztül nyílsebesen tovább száguldó acélszörnyetegeket. És a leghatásosabb kép: egy mmberlini utca, nyüzsgő néppel, finoman öltözött úri hölgyekkel, urakkal, munkába menő emberekkel, bevásárló nőkkel, iskolába siető

gyermekekkel — egy sugár a levegőn át és valamennyi széttárt karokkal mozdulatlanul feküdt egymás hegyén-hátán, mint a játék befejezése után egymásra tolt dominó-kövek.

A halálsugarak! Ez volt minden rémes veszedelem közül a legszörnyűbb. Igaz, hogy Uganda, Kenia és Szomáli kormánya azonnal a bonyodalom keletkezésekor tiltakozott Dahomeynél ezek alkalmazása ellen, ám Dahomey kormánya kijelentette, hogy a 2027-iki egyezmény csupán a halálsugaraknak háboruban való alkalmazását tilalmazza, de nem háborún kivüli rendfenntartó és jogmegvédő intézkedéseknél.

Ennek hírére Kamerunban a háború pártja kerekedett fölül. Hiszen a kimondott háború még biztosabb az ilyen békénél, beszélték szerteszét. Schwammerl kormánya beadta lemondását, helyette Feuerbrand alakított egy honvédelmi kormányt, mely azonnal általános mozgósítást — emberek mozgósítását és amilyen olyan fegyverek gyártását — rendelte el annak kijelentésével, hogy a dahoméi haderő első ellenséges ténykedésére hadízenettel fog felelni. A Kéniába menekülők élő útkígyója egyszerre megszakadt; a saját kormány nem engedte őket többé ki pénzükkel, aranyukkal, drágakövükkel; ezek most már a védelemre kellettek

— Lássák, megint a camus-k a támadók, amíg ebből a népből csak egy is él, Dahomey nincs biztonságban, — szónokolta a plparisi népgyűléseken Chouannet és utána ezer hozzá hasonlóan éppoly öblös hangú, de még üresebb fejű népvezér-jelölt.

IX.

Mi történt mindezek alatt Widmárral? Bizony nem a legjobb napokat élte, ő is sokszor visszavágyott a csöndes tudóshajlékba, ahol olyan eredményesen dolgozhatott a páratlanul komoly, találékony, ernyedetlen munkatárs, Cosette oldalán.

Mikor Dahomeyből kiutasítva a repülőgépről leszállt, azonnal észre kellett vennie, hogy eredő hazájában, Kamerunban mindenki tartózkodó, egyenesen gyanakodó vele szemben. Mit mondanak Plparisban? Ez volt a legrendesebb kérdés, melyet bármely beszédtárgynál hozzá intézni szoktak. Az ellenkérdésre: hát Kamerunban mit mondanak? azonban mindenki hallgatott vagy kitérően felelt. Kémnek tartanak, állapította meg magában keserűen a fiatal tudós.

Ennek ellenére máris kitünő orvosi és tudós hírneve mégis csak bejuttatta őt a kameruni társadalomba, sőt a kameruni társaságba is. Csakhamar betegei akadtak és Fleischhacker, a mmberlini egyetem nagynevű sebészprofesszora nemcsak a klinikákat és az egyetemi kutató intézeteket nyította meg előtte, hanem házába is meghítta és bemutatta három leányának. Ezek közül az idősebbek, Ingeborg és Waltraut már túl a harmincon is majdnem tintafekete bőrrel alig mertek a náluk fiatalabb Widmárhoz bizalmasabban közeledni, szüleik is inkább a háttérben tartották őket. Ellenben az elkésett legfiatalabb, a még csak tizenhét éves Gretchen szülei bíztató pillantásai alatt legigézőbb mosolyait pazarolta az ifjú tudósra.

— Maguk nagyszerüen összeillenek, — kockáztatott meg egyszer egy merész kijelentést a reménybeli örömanya, — maga egy egész Faust és az én kis lányom nemcsak neve, hanem egyénisége szerint is Gretchen,

ahogy csak Goethe elképzelhette. Ilyen világos arcbőrt Európában is ritkán találni, haja is valósággal szőke.

Gretchen valóban nem volt szénfekete, csak kávébarna, gyapjasan göndör haja pedig a nap felé vörösesen fénylett. E mellett szende volt, Widmár minden tréfájára, olykor azonban tévedésből még legkomolyabb beszédeire is kötelességtudóan nevetett, ami alkalmat adott neki valóban szép fehér fogsorainak mutogatására.

A tanár sűrű vacsora-meghívásai miatt Widmár egyik csöndes munkának szánt estéjét a másik után volt kénytelen feláldozni, amikor keserű írigységgel állapította meg:

— Bezzeg Fleischhacker nem zavartatja magát általam munkájában; alighogy evőeszközét letette, már dolgozószobájába vonul, mélyen meggyőződve, hogy nekem az ő feleségének és leányainak, kivált annak a Gretchennek társasága éppen elég. Csak utazna Bécsbe egy Faust-vendégjátékra!

Még csak nem is ezek voltak az egyetlen merényletek a szegény Widmár munkás estéi ellen. Egy Fleischhacker-házi estélyen egy nagyon kövér termetű, nagyon daliás tartású, nagyon sima kerek arcú, nagyon vastag ajkú, tehát vakítóan szép asszony jelent meg hajnalpiros selyemruhában, aminőt csak kevés kameruni hölgy engedhetett meg magának. Schwammerlné ő kegyelmessége volt, a miniszterelnök neje. Fényes, éles szemeinek első tekintete Widmárra esett és attól kezdve le nem vette azokat a fiatal emberről, bár ezalatt is tökéletes gyakorlattal foglalkozott minden többi jelenlevővel annyit, amennyit éppen vártak tőle. Mindjárt meg is hítta a fiatal tudóst, hogy látogasson el az ő palotájába is. Widmár szívesen adta le névjegyét és fogadott el azután több meghívást az ország legfényesebb házába, mert így remélt ürügyet találni a már elviselhetetlenül sűrűkké vált Fleischhacker-meghívások kivédésére.

Azonban csöbörből vödörbe jutott. A feszes miniszterelnöki estélyek mindig elég hamar véget értek, eltüntek a fehér frakkjaikon rendjeleikkel teleaggatott férfi és a ragyogó — bár éppen nem mindig valódi — ékszereikben megannyi indori varázslónőre emlékeztető női kegyelmességek, a — régi divatú kapcsolós-villanylámpák legnagyobb része is kialudt. Csak Widmárnak nem volt szabad távoznia — még akkor sem, mikor a miniszterelnök úr is elvonult erejét az ország holnapi sorsának irányítására helyreállítani. Mert folyton rajtavoltak az éles, bár azért távolról sem rút sárkányszemek. Mikor aztán a kis szalónban egyedül maradt a kegyelmes asszonnyal, az meglepő alapossággal kezdte vizsgáztatni az orvosi tudomány egész birodalmából, legkivált azonban az ifjúság és szépség fenntartásának új módszereiről, ezek között is az életsugarak találmányáról, melyet mindenütt emlegettek, bár senki sem tudott róluk — Widmáron és Cosetten kivül — semmit. A tudós minden kérdésre szerényen, tartózkodóan felelt és egyszerüen vízbe ejtette a nő mind gyakoribb célzásait, hogy az orvosi tudomány végső célja mégis csak az élet és ennek élvezete — szerencsétlen, akinek ehhez nincs társa, mint például Widmár, akit olyan durván elszakítottak fiatalkori eszményétől — és maga a kegyelmes asszony, akit Schwammerl éppen olyan kevéssé értett meg valaha, mint azok a léha piperkőcök, akik naponta untatják ügyetlen bókjaikkal.

Ha azután Widmár a szalón-hangzavartól és nyájasbeszéd-kényszertől holtra fáradva, elmulasztott munkája fölött elégedetlenkedve hazafelé haladt, ujabb támadások: Nem ismer engem? Ugyan időjön be hozzám egy kicsit beszélgetni, hisz csak magára vártam, mondta egy nyírkos női hang, melyet már hihetetlen vastagságú vagy kígyószerűen vékony karok ölelési kisérlete követett. Még — saját nézetük szerint nagyon szép — fiatalemberek is csak derékon karolták és mondták: Gyerünk, pajtás, akárhova, ha van pénzed, mert nekem nincs — már tegnap óta nem ettem... Widmár az ilyen támadások miatt hamarosan feladta a plpárisi idilljére emlékeztető kertes lakást, melyet Mmberlin külvárosában bérelt volt és beköltözött a nagyváros kellő közepébe, ahol a mindig jól világított, rendőrökkel megrakott utcán mégsem volt annyi mindennek kitéve.

Mikor Dahomey felől végkép elborult a láthatár, Widmárra még nehezebb napok következtek. Az még hagyján lett volna, hogy Fleischhackerék Gretchenje, — akár mert belátta környékezési sikertelenségét, akár mert más udvarlóra vetette szemét és hálóját, — békében kezdte hagyni az orvost, akinél e helyett Ingeborg és Waltraut próbálkoztak legigézőbb, azért még mindig eléggé savanykás-édes mosolyaikkal, melyeket csak olykor szakított meg egy egymásra, de mellesleg Widmárra is vetett dühös, gyűlöletteljes pillantás. Még abba is beletörődött már, hogy Schwammerlné ő kegyelmessége semmiképpen nem szüntette meg a XX. századbeli Verdun-ostromra emlékeztető támadásait, soha egy elmaradási mentséget nem fogadott el, soha Widmárt másként mint utolsónak el nem bocsátotta palotatermeiből.

A főbaj most már a férfiaktól jött, akik a jeles fiatal tudós köszönését mind szertartásosabban, merevebben viszonozták, mind hirtelenebbül hallgattak el, ha valahol megjelent. Ha azután újra megszólaltak, ez titokzatos, hol bántó, hol túlságosan is bizakodó célzásokkal történt. „Önt persze a mi bajunk nem érinti; önnek másútt is megvannak az összeköttetései... mondjuk: Európában". „Egy igazi tudós most mutathatná meg, mire képes; az elraboltak helyett halálsugár-vetítő készülékeket szerkeszthetne, melyekkel visszaverhetnénk a fenyegető támadást. Hanem persze ehhez nemcsak tudás kellene, hanem hazafias áldozatkészség, önmegtagadás is."

Az ilyen célzások végkép kihozták sodrából a föllépésében szerény, de becsületére rátartós ifjút.

— Hát hogy lássák, — szólott egyszer egy vezető ember-társaságban, — hogy mennyire egynek érzem magamat Kamerunnal és mennyire nem törődöm Dahomey bosszújával: még holnap önként beállok katonának.

— Éljen, — szólt a jelenlevő honvédelmi miniszter, Schnauzbart tábornok, — mindjárt beosztom főorvosként központi hadikórházunkba.

— Nem, kegyelmes uram, — tiltakozott Widmár, — nekem rendszerinti foglalkozásom a betegek gyógyítása, most azonban harcolni akarok.

— Ej ha, — szólt többedmagával az ősz katona, a 2023-iki háború dicsőséggel koronázott veteránja, — ez már tetszik nekem! Mondja csak, melyik fegyvernemnél óhajt szolgálatot teljesíteni, oda osztom be, természetesen tiszti ranggal.

— Ezt ismét nem kérem, tábornok úr; kameruni katona óhajtok lenni, semmi egyéb. Csak azt az egyet kérem: hogy fegyveremet magam választhassam meg. Elöljáróimtól csak abban az irányban kérek útbaigazítást, merről várható az ellenséges támadás. — Ezzel már el is köszönt.

(Folytatjuk.) FARKAS GEIZA

Irodalmi szemle

Kós Károly: Az országépítő.
(Az Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, Kolozsvár.)

Erdély irodalma ismét nagyjelentőségű munkával gazdagodott. A történelmi regénysorozat, amely R. Berde Máriát, Pálffyné Gulácsy Irént, Makkai Sándort, Nyírő Józsefet, Tabéry Gézát, Szántó Györgyöt ennek a műfajnak egyetemes súlyú képviselőivé avatta, most új ormot kapott Kós Károly „Az országépítő"-jében. Kós Károly regényének témája Szent István uralkodása, a pogányságból a nyugati kereszténység békésebb révébe térő magyarság rajza. Drámai feszültséggel telített regény, ahol a két elem egymással való küzdelmének sötét körvonalai bontakoznak ki. Szent István alakja tragikus hőssé nő, aki mély lelkiismereti felelősséggel fogja fel feladatát: a magyarság fennmaradását csak a kereszténység fölvétele, a nyugati civilizációba való bekapcsolódása mentheti meg. Ezért a célért minden áldozat kevés. Föláldozza egyéni boldogságát s noha a szíve vérzik, a kegyetlen zsarnok eszközeit is igénybe kell vennie. Kós Károly nagyszerű művészettel érezteti meg, hogy miért kellett Szent Istvánnak úgy cselekednie. Az első magyar király emberi alakját mai szemmel nézve is heroikussá és nemessé emeli, aki tragikus egyedüliségében építi az ország alapjait egyéni szenvedései árán. Minden cselekedete nem magáért, hanem az országért való. Ezért kell gázolnia sokszor rokoni vérben, ezért kerül összeütközésbe annyi barátjával.

A kor levegőjének illata csap meg minket és jellemei — kivéve Szent Imre halvány alakját, — keményen kifaragva élnek. Közel hozza mindannyit szivünkhöz, azokat is, akik szembeszállnak Szent István akaratával. Nem az a célja, hogy romantikus ördögi lényeket fessen, hanem az embert rajzolja meg fajtájának ősi jellegzetességével. Jellemző tulajdonsága az írónak, hogy nem teszi ellenszenvessé Koppány, Gyula vajda, Tonuzoba alakját, mert el kell bukniok az erősebb, magasztosabb, jövőbelátóbb gondolat érvényesülésének porondján. Szent István, aki fajtája ellen sokszor idegenekkel harcol, a legbölcsebb és legigazabb magyar, de ellenfelei, akik éppen emiatt támadtak a király ellen, sem cselekedtek sivár haszonlesésből, hanem mert más volt, szűkebb és pillanatnyi érzelmekből fakadó a koncepciójuk.

Kós Károly regénye, amely felöleli Szent István egész uralkodását,

nem mélyed el a részletekbe, hanem mindenütt a lényeget emeli ki. Csodálatosan szép színfoltok vannak művében. Nem aprólékos vonásokkal dolgozik, hanem a megsejtetés, a félig kimondott szó rejtelmes varázsával. Mindvégig dinamikus feszültség fogja az olvasót és ez a sokszor szemérmességba kiterülő drámai burkolat nem oldódik fel a regény végén sem. A szerző megérezteti, hogy Szent István uralkodása után nem akadt méltó utód, aki a „véres építés"-t folytatni tudta volna és a nemzetre ismét a pártharcok förgetege zúdult.

Még két jellemző vonást akarunk kiragadni. Aminthogy a regény jellemei között nincs kimondottan ellenszenves alak, — talán csak Ajtony és Wolfer képére esik némi árnyék, — akként hiányoznak a vidám színek is a cselekményből. Fojtott, komor levegő hullámzik Szent István körül még győzelmei után is és az egyik probléma megoldása után, már ott sötétlik a következő feladat. A nagyok élete, ha valóban azok, folytonos küzdelem. „Nekem nem a Ti békességetek kell, mert az a békesség a halál nyugodalma. S nekem nem kell a halál nyugodalma, de tusakodom, hogy építhessem ez országot az én maradékimnak és a Ti maradékitoknak, ahogy azt nekem az én Istenem parancsolja. A fék szárát Ti vagy igen húzzátok, vagy igen hosszúra hagyjátok és a korbácsotok nem oda üt és nem úgy, ahogy kellene és akarnám" — mondja Szent István Csanádnak és ezekben a szavakban benne van életének nagy tanúlsága és példája.

A regény stilusa külön fejezetet érdemel. Bámulatos ősi patinája van, kifejező és gyökeréig magyar. Ilyen nyelvezetet csak igen kevés magyar író művében találunk. Alakjaiból csak azt látjuk meg, ami legjellemzőbb rájuk, és ez a stílus is mindig a lényegre tapint, tömör, tiszta, nemesen ódon. A legvonzóbb köntös a régi események megjelenítésére.

Kós Károly regénye tiszta művészet, ragyogó magyar érték, amely mindenüvé világít, ahol magyarok élnek.

TAMÁS LAJOS

Dr. Haiczl Kálmán: Érsekújvár multjából.
(Winter Zsigmond Fia könyvnyomdájának nyomása, Érsekújvár.)

Ma már talán fölösleges arról beszélni és vitatkozni, hogy a szlovenszkói magyar tudományos irodalom nagyon szegény. Ennek több oka van, melyeket nem szándékozunk most ismertetni vagy felsorolni. Annyit azonban mégis kötelességünk megemlíteni, hogy a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság, amely nevében hordja a „tudományos" jelzőt s amelynek eminens kötelessége lenne a szlovenszkói tudományos irodalom és munkásság megteremtése, illetve megindítása, ebben az irányban eddig — a Magyar Figyelő kiadásán kivül — nem igen tett lépéseket.

Kétszeres örömmel kell tehát üdvözölnünk azokat a munkákat, amiket a szlovenszkói szegényes tudományos irodalom nagyritkán kitermel.

Dr. Haiczl Kálmán szőgyéni plébános fenti könyve a legújabbak kö-

zé tartozik. Monografiájában Érsekújvár külső történetével foglalkozik alapításától kezdve egészen a várnak 1724-ben történt lerombolásáig. Tudjuk, hogy Érsekújvár fontos szerepet játszott a magyar történelemben, különösen annak két korszakában: a török hódoltság s a Rákóczi-fölkelés idejében. A mai Délszlovenszkón terült el az esztergomi érsekség prímási birtoka, s ennek a birtoknak a védelmére építették föl Újvár várát, aminek kettős feladata volt: egyrészt oltalmazta a prímási uradalmak népét a török portyázások ellen, másrészt a Bécs felé vezető utat is védte. A török túlerőnek azonban nem sokáig állhatott ellen, a vár elesett s a török diadalmasan vonult Bécs felé. A bécsi kudarc után aztán kezdett a törökök csillaga is leáldozni, a győzelmes felszabadító hadjárat a XVII. század végén egészen az Alduná ig szorította őket vissza. Miután a török veszedelemtől már nem kellett félni s lassan a Rákóczi-szabadságharc hullámai is elcsöndesedtek, Érsekújvár is elvesztette fontosságát s III. Károly leromboltatta.

Dr. Haiczl Kálmán nagy forrástanulmányt végzett munkájához, s ez adja meg a monografia igazi értékét. Különösen az esztergomi levéltárból merített sokat, melynek anyagát, azt lehet mondani, teljesen kiaknázta, összegyűjtvén a magyar történelmi irodalom Érsekújvárra vonatkozó szétszórt adatait s mindezt felhasználta és szintétikus egésszé foglalva össze, igazán értékes munkát alkotott, mely messze fölülemelkedik Matunák Mihály, Fábián János és mások idevonatkozó munkásságán. A könyv legérdekesebb és talán legértékesebb része az első két fejezet, mely Érsekújvár vidékét írja le Magyarország történetének első századaiban s a vár két alapítását mondja el.

Mivel Haiczl Kálmán forrástanulmányai és kutatásai folyamán bőven találkozott Érsekújvár gazdasági és társadalmi viszonyaira és fejlődésére vonatkozó adatokkal is, melyeket ebben a munkájában csak érint, reméljük, hogy erre vonatkozó tanulmányát külön könyvben fogja kiadni. A szerző most kiadott munkája után az új tanulmányt nagyon várjuk.

MAJOR JÓZSEF

Boross Béla: Bokrétát kötöttem... (A „Magyar Tanítók Szövetkezeti Könyvesbolt"-jának kiadása, Galánta.)

Egyszerű barna kötésben szerény kis könyv. Lapozgatunk benne s kis meghatott mosolyra derül az arcunk. Tanító írta kicsi növendékeiről olyan kedves szeretettel, amilyennel csak igazi, szív szerint arra teremtett tanító nézheti az ő apró népét. Boross Béla nem lép föl azzal az igénnyel; hogy irodalmi értékű könyvet alkosson. Keresetlen, egyszerű szavakkal meséli el kis eseteit és mégis öröm van a szívünkben, amíg olvassuk, mert előttünk állnak a kicsinyek, a szoros varkocskákba font szőke, meg barna hajú kislányok s az elcsudálkozó vagy huncut szemű kis Andrisok meg Jancsikák. A falusi gyermek édes naivitása és kedvessége szól felénk ebből az igazán kedves könyvből.

WIA

Remenyik Zsigmond: Mese habbal. (Faust könyvkiadó kiadása, Budapest.)

Bizarr könyv. Vitriollal van írva, de szellemmel és humorral is. Keserű humorral. Kevesen lesznek, akik ezt a könyvet végigolvassák, mert kevés emberben van a groteszk humor iránt érzék. Torzító tükör ez, mely előtt elvonul a kispolgár, családjával.

hivatalával, mindazokkal az emberekkel, akik a polgári világot alkotják. Gyorsan, hihetetlen élesen van itt fotografálva minden, — a lencse torzít, nagyít, — néha fölnézünk és úgy érezzük, valami nehéz álom pereg le előttünk, nyomasztó és fantasztikus, de mégis a mai kispolgári élet egy nagyszerű zsonglőr által fölidézve.

Érezzük az írót, amint egy fanyar, csúfolódó, fölényes, de a bensejében szomorú mosollyal ezt a felvonulást elénk vetítve mondja: így van, nem lehet rajta segíteni...

WIA

Pearl S. Buck: Kwei-lan vergődése. (Palladis r.-t. kiadása, Budapest.)

Az amerikai könyvpiacon az elmult években aránylag kevés könyv aratott oly szenzációs sikert, mint Pearl S. Bucknek „Az édes anyaföld" című regénye. Pearl S. Buck, amerikai asszony létére, ebben a könyvében, — amely hónapokig vándorolt az egyik kiadótól a másikig, mert senki sem merte vállalni a kiadással járó kockázatot, — kínai parasztok életét írta meg bámulatosan hű kínai szemmel, de egyben csodálatosan európai művészettel is. A fiatal írónő ezzel a könyvével egyszerre a legelsők közé emelkedett s ennek következményeképpen „Az anya", „A fiú" és a „Keleti szél — nyugati szél" című újabb regényei már az angol eredetivel egyidejűleg jelentek meg német, francia és olasz fordításban. Hozzánk is aránylag elég gyorsan eljutott a jelenleg Sanghájban élő írónő hírneve s oly kitünő fordítók, mint Kosáryné Réz Lola és Zigány Árpád, vállalkoztak regényeinek magyar nyelven való tolmácsolására. Hogy ennek ellenére írásai mégsem váltak oly mértékben ismeretesekké a magyar olvasóközönség körében, mint azt értékük megérdemelné, nem utolsó sorban annak tulajdonítható, hogy a Palladis könyvkiadóvállalat könnyebb fajsúlyt jelentő pengős regényei között jelentette meg Pearl S. Bucknek kétségtelenül irodalmi alkotásait, „Az édes anyaföld"-et és a „Kwei-lan vergődésé"-t. Közöttük már csak tartalmánál fogva is a „Kwei-lan vergődése" áll legközelebb a lelkünkhöz, amely az eredetiben a sokkal kifejezőbb „East Wind-West Wind" címet viseli. Pearl S. Buck, miként „Az édes anyaföld"-ben, itt is, de talán még fokozottabb művészettel tárja elénk a modern nyugati szellemmel végzetes küzdelmet folytató Kelet életét, amelyben végül mégis győz az örök szeretet „olyan szivek között, amelyeket a születés, a faj és a nevelés örvényei választanak el időtlen idők óta." S mindezt annyi élethűséggel és higgadt nyugalommal vetíti elénk, mintha nem is egy amerikai, de egy modern kínai nő írta volna meg honfitársainak okulásul és tanulságul a jövőre nézve. A regény értéke tehát két nevezőre vezethető vissza: anélkül, hogy tendenciózusan kihangsúlyozná az örök emberi győzedelmét, maradéktalanul érvényesíti a művészet legszentebb szabályait. Éppen ezért hálásak vagyunk Zigány Árpádnak a szép fordításért s a „Kwei-lan vergődésé"-t annál is inkább ajánljuk a mi olvasóközönségünknek, mert méltatlannak tartjuk célzatosság nélküli elhallgatását.

FERENCZY JÓZSEF

Az erdélyi és szlovenszkói irodalmi élet

Ennek a kis tanulmánynak nem az a célja, hogy részletes képet adjon az erdélyi és szlovenszkói magyarság irodalmi életéről, hanem csupán rátapintson néhány különbségre, amely jellemző a két kisebbségi sorsban élő magyarság-darab szellemi megnyílvánulásaira. Az erdélyi jelző ma különös megbecsülést jelent az egyetemes magyar irodalomban. Az erdélyi könyvnek van becsülete, van híre és van olvasóközönsége. A szemek Erdély felé figyelnek, mert onnan minden év hoz valami különleges értéket, új nevet és emelkedett magyar szellemet, amelyet különösen a kisebbségi sors tanulságai edzettek nemessé. Ezúttal nem akarunk foglalkozni a történelmi előzményekkel, a geográfiai helyzettel, a székelyeknek évszázados különállásával, sajátos lelkiségével, amelyekből könnyebben és dúsabban sarjadt ki a kisebbség irodalma mint nálunk, ahol hiányoztak ezek a föltételek. Bizonyos, hogy az erdélyi magyarságot szellemi téren nem tudta a változás földre teríteni és az átmenet nem járt annyi zökkenővel, kilendüléssel és az egyensúlyi állapotba nehezen visszatérő bizonytalansággal, mint a mi erős függőségi viszonyban levő helyzetünkben.

A szlovenszkói irodalmi élet hullámzása a következő grafikont mutatja. A kábultság első időszaka után nagy pezsgés és lendület támadt. Írók jelentkeztek, akik a kedvező konjunktúrában fedezték föl, hogy nekik mondanivalójuk van a nyilvánosság számára. Szépirodalmi lapok alakultak, az irodalmi rendezéseknek nagy közönség-sikerük volt. A mozgásban összekeveredett a valódi érték a talmi árúval és az irodalmi termés mennyisége meglehetősen bő volt. Kevés idő mulva azonban kitünt, hogy ezek a vállalkozások nem számoltak eléggé a közönség teherbíró képességével, de talán ízlésével sem. A lendületnek inkább mesterséges, mint természetes okai voltak. A közönség lelkesedése megcsappant és sokan visszatértek régi íróikhoz, vagy inkább idegen írók könyveit olvasták. Az írók maguk is észrevették a bizalom csökkenését és az új korszakban többet vitatkoztak az irodalomról, mint amennyit írtak. A felburjánzott dilletantizmus ellensúlyozására szigorú kritikai éra következett, pedig ez a magas mértékkel hadakozó csoport nem számolt eléggé az itteni irodalom fejletlenségével, amelynek bizonyos jóakaratra és kíméletre lett volna inkább szüksége. Lassankint a hadakozók abba a helyzetbe jutottak, hogy alig volt mit bírálniok, mert erősen megfogyott a könyvek száma. A mostani időszakot kevés mozgás, a közönség és a magyar fiatalság érdeklődésének eltolódása jellemzik az irodalmi térről. Egészséges tünet, hogy a görögtüzes lárma elült és irodalmi életünk a lehetőségekkel számoló vágányokra helyeződött, de ugyanakkor szomorú jelenség, hogy az idő értékválasztó szitáján fennmaradt vállalkozások növekedő nehézségekkel küzdenek, sőt egyeseket a megszűnés veszedelme fenyeget.

Erdély irodalmának a változást követő föllendülése hasonló tüneteket mutat, de lényeges különbségként jelentkezik az irodalmi élet szerves folytonossága. Nálunk a végletek éleződnek ki, szilárd alap híján az

alkotásra szánt erők ellendülnek a művészet síkjától és a művészet függetlenségét megmételyezik külső befolyások, amelyek előbbrevalónak tartják irányuk hírdetését és dokumentálását az irodalom sajátos belső értékeinél. A talajtalanság, a hirtelen beavatkozásra kizsendült irodalom gyermekbetegsége okozta, hogy a szlovenszkói magyar irodalomról annyi meddő szó folyt és ugyanakkor megfeledkeztek az igazi feladatról, az alkotásról, az élet sokszínű arcának művészi megjelenítéséről. Erdélyben a szellemi termelés harmónikusabb keretek között történik és biztosabb vágányokon halad. A szellem nem kiszolgálója pillanatnyi érdekeknek, inkább megőrizte önállóságát, de ugyanakkor több felelősséget hordoz nemzete iránt, mert ősi talaj van alatta, amelytől teremtő színét és lendületét kapta. Az erdélyi irodalom éppen ezért mélyebben magyar. A történelmi regény páratlanul gazdag fejlődése is ezt igazolja. Mintha csak újra a Jósikák és Kemény Zsigmondok korát élnék Erdélyben! Az erdélyi prózaírók más csoportja a székely nép gondolat- és érzésvilágának vált hivatott megszólaltatójává. Nem ügyes megfigyelés az eszközük, hanem a népiesség alkotó egyéniségük termő törzse, amiből minden megnyilatkozásuk fakad. A szlovenszkói irodalom ezeken a területeken nem tudott még egyetemes értéket termelni és valószínű, hogy még soká kell várnunk, amíg megszületik az igazi szlovenszkói történelmi és az itteni tájszíneket tökéletes művészi keretben visszatükröztető regény! A líra az egyetlen műfaj, ahol egyenrangú versenytársként jelentkezik a szlovenszkói irodalom. A lírában legkorábban fejeződnek ki a benyomások és érzelmek, az irodalmi élet szerves folytonossága, a történelmi tudat itt kevésbbé fontos tényező. Az erdélyi líra röghöz kötöttebb, zártabb és inkább kapcsolódik a formatisztaság és szépség ápolóihoz, az események fölött álló látásmódhoz, mint a mi kisebbségi költészetünk, amely jobban telítődött a mostani élet színeivel és a szociális, társadalmi vonatkozásokat hangsúlyozza. Borongás, filozófiára hajló passzivitás, az élet közvetlen lüktetésétől való visszahúzódás és a magyar sors kivetítése legjelentősebb erdélyi költők közös vonása.

Az erdélyiek büszkén hangoztatják transszilván voltukat és ezzel külsőleg is kifejezik az együvétartozást. Ott is van elvi harc, küzdelem, irodalmi irányokra való tagozódás, hiszen ezek nélkül halott volna a szellemi élet, de az irányokon felül van egy magasabb egység is, a művészi szép, az ősi föld szeretete. Az erdélyi magyar szellem fellegvár, ahol a kultúra kap hajlékot a kultúrátlansággal szemben. Erdély irodalmi termése nem gyérül, sőt gazdagodik, legjelentősebb prózai alkotásai éppen az utóbbi években kerültek piacra. Az itteni reprezentatív könyvek leginkább az 1920—30-ig terjedő időben jelentek meg és a megállás jeleit mutatja, hogy kiadóink nem találnak mindig megfelelő értékű szlovenszkói regényt kiadásra és külföldi vagy külföldre költözött írók műveit jelentetik meg. Az erdélyiek szerencsésebb helyzetben vannak. Kétségtelen. Ezt az előnyt behozni vagy pótolni nem lehet. De a hiányokon szemet sem szabad hunyni. Cikkezés és ankét itt alig segít. Az alkotó munkán múlik minden. Íróinknak jó könyveket kell írniok, koncentráltabb, irodalmibb működést kifejteni, mert egyre károsabban mutatkoznak a tehetségek szétforgácsolódásának tünetei. Vallom, hogy az igazán értékes könyv megtalálja az utat a magyar közönséghez, miként az erdélyi

könyv is túl jutott a határokon és ma ott található minden budapesti könyvkereskedés kirakatában. Az út iránya a komoly, elmélyedő, felelősséget hordozó és a jelszavak hiú csillogását kerülő, művészi munka!

TAMÁS LAJOS

Akinek napja nem jött

Akinek napja nem jött,
Hold vígaszához pártol,
És csillaghoz menekszik
Apadó holdsugártól.
Oly békült utakon jár,
Kit csillagok vezetnek,
S oly tiszta tüzet visznek,
Kik csillagot szeretnek.

Egyszer magamat én is
Egy csillaghoz kötöttem,
Szelíd sugár-rokonság
Nőtt közte és közöttem.
Világtalan világban
Kék ingoványok táján
Fogózva csillagszálba
Oly biztos volt a pályám.

Csillaghullás-halálod
Hogy átszántott felettem,
Azóta megvakultam,
Iszapba elsülyedtem.
Ó, merre moccanjak fel
Föld férgeként szegényen,
Ha nincs több csillagjussom,
Útmondó égi fényem!

R. BERDE MÁRIA

Családírtás

A két gyermek az ócska díványon ült: úgy ültek ott, mint a tanár a katedrán, kevés mozdulattal, nagyon komolyan. A fiú öt éves volt, életlen bicskával piszkált egy picike ceruzavéget, meg szerette volna hegyezni, de a ceruza olyan kicsi volt, hogy mindig kicsúszott apró ujjai közül. Az újjai finomak voltak, átlátszók, mint az ászpik az urak asztalán. Olyan színtelen is, mint az. Megpróbálta, végighúzta a ceruzát a papíroson. A papíros alatt ócska könyv volt, a könyve alatt a térde. A ceruza makacs volt és lelketlen, nem akart fekete vonalakat húzni. Csak karcolta a papírost.

— Ne kínlódj, majd hoz apú hosszú ceruzát. Nagyot, mint amilyent a kirakatban láttunk.

A lány mondta ezt, aki már hét éves volt és lány volt, ennélfogva jobban érezte a földi erőlködések hiábavalóságát. A fiú nem tudott ebbe belenyugodni.

— De én most akarok rajzolni . . .

A lány letette a piszkos kis fababát a díványra. A divány végében nagy lyuk volt, a kóc kibújt a lyukon, a lány összehajtogatta a kócot, párnának tette a baba feje alá.

— Ha ceruzád lenne, akkor se tudnál már rajzolni.

Az utcán már sietett az este, már az ablak előtt állt. A szobában nem nőttek árnyak, mert nem volt, ami árnyat vessen. Egy ágy volt a butor, meg egy asztal és a divány. Az ágyon az apjuk szokott aludni, ők ketten a díványon.

A fiú elgondolkodott, letette a papírost, melléje a ceruzát, azután a könyvet is letette. Nagyon öreg volt, amikor mondta:

— Igen . . . nem látni már jól.

Villanyt nem tudtak gyújtani, mert nem volt villany. A villanyt a villanygyár emberei már régen kikapcsolták.

Ültek szépen, illedelmesen egymás mellett, két kicsi bogár, két nagyon jó gyermek. A lány szólalt meg.

— Éhes vagyok.

— Én is.

— Apú már jöhetne.

— Azt mondta, hogy pénzért megy. Biztosan nem talált még.

— Biztosan . . . Ha talált volna, itthon lenne.

Egy légy zümmögött végig a szoba levegőjében. Az utolsó légy volt, ez még bírta a hideg falakat és a morzsátlan asztalt. Sietve megült a falon, nem zümmögött tovább. A két gyermek fölnézett a csönd felé. Ahonnét a csönd lett.

— Tegnap még kettő volt. Láttad?

— Láttam.

A fiú közelebb búját a lányhoz.

— Fázom.

— Én is.

— Igazán jöhetne már apú.

— Ha gyertyát gyújt, mindjárt melegebb van.

Kínt egészen este lett, a szoba egyetlen ablaka éles négyszögben vágódott bele a fekete levegőbe. A fekete levegő pedig hideg nyugalommal borult a két gyermek összebújt testére.

Elaludtak.

Nem hallották már, hogy megjött az apjuk. Pedig az ajtó hangosan csikordult és a padló is recsegett a lépte nyomában.

Nagy szőke ember volt az apjuk, szép erős volt a teste, de a keze remegett, amikor meggyújtotta a kis darab gyertyát. A két gyermekre nézett, azután sietve fordult az ablak felé. Leeresztette az ablak függönyét. Azután a diványhoz ment, letérdelt a gyermekek mellé, két kezébe fogta a lehulló két borzas fejet.Megcsókolta, sietve, félve, mintha nem akarná, hogy fölébredjenek. Pedig azt akarta.

Fölébredtek.

— Apu.

— Apu.

— Igen, apu.

— Hol volt olyan sokáig apu? Nagyon vártuk, nem tetszett jönni.

— Máskor hamarább tetszett jönni.

Az apjuk felállt, az asztalhoz ment. A gyertyát nézte. A gyertya égett, gyorsan égett.

— Most is hamar jöttem ... Most nagyon hamar jöttem.

A fiú a szemét dörzsölte.

— Fogunk vacsorázni?

Az apja nem nézett vissza, állt az asztal előtt, a gyertyát nézte.

— Fogunk.

A két gyerek fölugrott, vidáman szaladt az apjához. Melléje álltak, alig értek a kezéig. A kezéig, amely fáradtan csüngött le a válláról.

— Mit vacsorázunk?

Az apjuk nem felelt. A fiú telhetetlen volt.

— Úgy-e, nem hozott apú ceruzát? Pedig mondta apú, hogy fog hozni.

Az apja feléje fordult, lehajolt hozzá, megcsókolta.

— Most nem jártam arra ... most nem hoztam.

— De holnap tetszik hozni, úgy-e?

A diványhoz szaladt, elővette a kis ceruzavéget, az apjához futott vissza vele.

— Tessék nézni, már csak ilyen kicsi van.

Az apja nem szólt. A gyertyát nézte. A gyertya gyorsan égett. Kínnal vidámult az arca, kínnal lobbant ki belőle a vidámság.

— Sanyika, kéne nekem három szeg, neked van mindened.

Sanyika már szaladt is a diványhoz, kihúzott egy ládát, kotorászni kezdett benne. A lány az apjához ment.

— Minek apúnak a szeg?

Az apjuk fölnevetett hangosan, verejtékesen.

— Játszani fogunk.

A kislány hitetlen volt.

— Vacsora előtt?

Az apja ráhagyta.

— Igen, vacsora előtt. Jobban fog esni a vacsora.

Komoly volt az arca a lánynak.

— Neked most is jól esne.

Sanyika három kis szeget talált, szaladt vele az apjához.

— Tessék, apu, itt van.

Három kicsi drótszeg volt a kicsi marokban.

A nagy ember majdnem zuhanva ült le a székre. Sápadt volt, mint a temető holdvilága. A kis fiú meg értelmetlenül bámult az apjára.

— Nem ilyen kell?

A kislány már szaladt is a diványhoz.

— Persze, hogy nem, biztosan nagyobb kell apunak.

— Igen-igen, nagyobb... erősebb.

Megcsuklott a hangja, de a gyertyára nézett. A gyertya gyorsan égett.

Az ajtóhoz ment, a széket az ajtó elé állította, felállt rá, most már keményen szólt rá a fiúra.

— Add ide a kalapácsot!

Sanyika nagy buzgalommal vette elő a kalapácsot a ládából. A ládában sok minden volt, szeg, sróf, üres gyújtóskatulya. Kalapács is volt.

Egy szeget, nagyot, erőset, a legerősebbet középre verte, a szemöldökfába. A másik kettőt két szélre, egyformára a középsőtől.

A két gyerek a szék mellett állt és vidám várakozással nézte az apját. Elfelejtették, hogy még nem vacsoráztak. Játszani fognak.

Az ember pedig leszállt, most már szilárd volt a lépte, mint a végzet dobbanása. Kötél volt az asztalfiában, ruhaszárító kötél, minden szombaton ezt kötötte fel a szoba két sarka között, arra aggatta a kimosott ruhát.

Háromfelé vágta a kötelet, három erős hurkot kötött a három kötél végére.

A két gyermek boldog volt, mert nem tudták, hogy mit fognak játszani. A gyermek és a boldog ember örül az ismeretlennek.

A három kötelet felkötötte a három szegre. Jól ráhúzta, még meg is próbálta, hogy jól tartanak-e. Jól tartottak.

Leszállt a székről, leült a székre, megpihent.

Sanyika az apjához bújt. Sürgette.

— Kezdjük már.

Zsuzsi megriadt. Asszony volt, inkább volt állat, riadtan húzódott el az apjától.

A gyertya fényeset lobbant, szemben a falon egy arcképet világított meg. Egy asszony arca volt. Az asszony szeméből a fájdalmas értés könnye hullt. Így látta ezt a férfi, mert megint könnyű volt a lépte, amikor felállt és dobbant, mint a végzet.

— Kezdhetjük.

— Mit játszunk, apu?

Az asztalfiából kendőt vett elő, kettőt. Az egyikbe a kenyeret szokta tenni, amikor volt kenyér. A másik valamikor a felesége keszkendője volt.

— Szembekötősdit. Gyere, Zsuzsi, hadd kössem be szemedet.

Zsuzsi húzódozott, de azért hagyta, hogy az apja a szemére kösse a kendőt. Jó erős gömbre.

A Sanyika szemét is bekötötte. A Sanyika szemére a kenyeres kendő került, mert Zsuzsinak jutott az anyja keszkenője. Sanyika ugrándozott.

— Jé, de jó lesz, ketten fogjuk aput keresni. Ketten hamar elfogjuk aput.

Az ember meglökte a bekötött szemű kis fiút. Az ablak felé lökte.

— Most már kereshetsz, fogj meg.

Zsuzsi is elindult, két kezét maga elé tartva bukdácsolt.

Az ember a gyertyát nézte, a gyertya gyorsan égett. Már alig égett. Ezután már gyorsan telt minden.

A kislányt kapta el elsőnek, ölbe kapta a kis testet, felállt vele a székre. Erős volt a kötél, alig feszült meg a súly alatt, csak egy nyikkanás volt az egész.

Sanyika az asztal tulsó felén tapogatózott.

— Apu, ne tessék szaladni, nem tudom megfogni.

Az apja nem hallotta, az apja nem hallott semmit. Csak a nyikkanást hallotta.

— Apu . . .

Nem felelt néki senki. Körülbukdácsolta az asztalt, megállt az apja előtt, kinyújtott kezével elérte az apját.

— Apú! . . . Megvan! . . . Apu a fogó . . .

Lerántotta a kendőt a szeméről, hiszen most már az apja a fogó, neki kell a kendőt a szemére kötni.

Kicsit káprázott a szeme, nem látta meg mindjárt azt, amit láthatott. Azután meglátta. Az elsikkasztott élet eggyé vált minden rémülete lett az arca.

— Apu . . . Jaj! . .

Az apja felriadt, utána nyúlt, de Sanyika elszaladt, az asztal felé szaladt. Pici inai megfeszültek, ahogy szaladt. Megkerülték az asztalt, mire el tudta kapni az apja. Elkapta és az ölébe vette, mint Zsuzsit. De Sanyika rugdalózott.

— Apu . . .

Sírni akart, de csak az első csepp könny jött ki a szeméből. A többi elkésett.

Nagyot sóhajtott az ember, amikor készen lett. A nehezén tul van, most már le se kell szállnia a székről.

A szék messzire gurult, amikor kirúgta maga alól. Nagy zajjal gurult a szék, a légy is felriadt tőle. Az utolsó légy. Felriadt, zümmögve repülte körül a szobát, azután sietve telepedett le a Sanyika nyelvére. Mert a kis könnycsepp közben legurult a Sanyika arcán és a nyelvére esett. Vidultan lakmározott rajta a légy.

Éppen idejében, mert a gyertya az asztalon utolsót lobbant.

TAMÁS MIHÁLY

Találkozásom Reményik Sándorral

Éppen most egy éve... A szegény sorsú magyar könyv kint tanyázott a budapesti utcán. Kivándorolt a boltokból, nem is olyan messze, csak éppen a gyalogjáró túlsó oldalára, szemközt a kirakatokkal. Elébe ment a vevőnek, alázatosan, szépséges köntösben vagy egyszerű fehér ruhácskában s kínálta írója álmát. Szemüveges bölcsészek vásároltak főképp, olykor nők is bizony, mert azon a három napon divat lett kígyóbőr retikül mellé a frissen vásárolt könyv. Három napig szívta a szabadság friss levegőjét a könyv, otthonba vágyakozóan, egyre csüggetegebb reménnyel. A harmadik nap végén visszavándorolt a könyvkereskedő polcaira porhordónak, vagy a kirakatokba hivalkodó reklámnak. Az egyre veszettebb sors felé sodródó magyar könyveket szerencsére nem bántotta azon a szépséges három napon — az eső.

Nem volt akkor olyan vad iramú tavasz, mint most, de a Nemzeti Múzeum kertjében már jócskán meglevelesedtek a fák. A Kazinczy-szobor körül gyerekek futkostak, a székekben német nevelőnők szárítgatták fonnyadt arcukat a napon, a padokon szerelmes párok marakodtak türelmetlenül. Szemközt a Studium-könyvkereskedés akkori üzletével — találkoztam Reményik Sándorral.

Festett plakát árulta el, hogy itt van, egészen közel hozzánk, vagy a sátorban, vagy a könyvkereskedés belső helyiségében. Az emberek sodródtak tovább, bizonyára tudta valamennyiük, vagy talán csak kevesen, kicsoda Reményik Sándor, a híres erdélyi poéta. Ha kereste is tekintetével egynémelyik, alig ismert volna rá intuicióból ott a budapesti könyvutcában. Reményik Sándor szerényebb, igazabb póéta, semhogy az elhivatottság külső cafrangjai tegyék fölismerhetővé. Aszkétább az aszkétánál, szerényebb a legszerényebbnél, csak a magas homlok boltozata s a szemek szelíd fénye sugározza kifelé az elmélyedő lelket. Hosszú alakján ott sajog a megkínzott ember gyötrődése, fáradtan elinduló mozdulataiban az élet hiábavalósága. Néhány perc volt csupán, amig könyveinket kicseréltük: ő a „Kenyér helyett" című istenes verskötetét adta, én a „Zsák-utcá"-t s kézfogásunkban a szlovenszkói és erdélyi elválaszthatatlan testvériség pecsételődött meg. Néhány pillanat volt csupán, amit akkor ott a sátorban beszélgettünk, néhány elmosódó mondat a zajgó Múzeum-körúton, de annyi emléket kaptam tőle mégis, amennyit csak olyan ajándékozó, csupán másokért élő ember adhat, mint Reményik. Egy igaz emberrel több van az emlékezetemben, — mondogattam magamban s ott a könyvekkel teleszórt útcán nagyon, de nagyon boldog voltam.

Csak a szemébe akartam belenézni, ahogyan megállottam akkor a hevenyészett sátor pültja előtt. Melyik lehet közülük a költő, — kérdeztem önmagamtól. Április markáns feje már régebbtől ismert előttem, a kereskedők jellegzetes mozdulatai sem téveszthettek meg. Maradt az a magas idegen ember, aki úgy ment át a könyvkereskedés és a sátor közti aránylag keskeny gyalogjárón, mintha kettévált tengeren botorkálna át ámultan. Idegen volt számára ez a zajgó utca, az örökké siető budapesti ember, a könyvek effajta méltatlan sorsa. Ő lesz, — gondoltam s ahogyan felém

nyújtotta a kezét, már a neve nélkül is bizonyos voltam, ő lesz az, ő. S élni kezdtek versek bennem, ahogyan ilyenkor lenni szokott. Ha Mécs Lászlóval találkozom: „A királyfi három bánata" jut rögtön az eszembe, meg „A kirándulás elmaradt" című verse. Reményik Sándor láttára éledni kezdett ez a néhány sor:

Jaj, fenn a fényes tiszta csúcson
A balkezű sors meglökött.
Alattam a hegy röge porlik
S a mélybe hullva dübörög.
És hullok én is . . .

A többit már odahaza olvastam hozzá, amikor a csöndes meditáció órájában emlékeztem vissza erre a találkozásra

percek, évek
Porlanak lábaim alatt?
Már nem tudom, — talán az élet
Csak egy ily hulló pillanat.
A csúcs felé, a csúcs felé
Kitárom árva két karom, —
A mélybe le, a mélybe le
Ragad a baljós hatalom.
Csak mielőbb, csak mielőbb
Lennék már egészen alant,
S pihentetné a szikla-ágy
Mindörökre a nyugtalant.

Ó, miért kíséri a költőt a halál gondolata, mint embert az árnyéka. Mily sötét mezőkön kódorog a mai költő lelke. S Áprily egyik versére emlékeztem, amelyet Reményiknek ajánlott s szólt ekképpen

A néma telken láttalak,
Bimbózott sűrűn már a kertünk.
A szíved mély volt és sötét.
Minket kerestél, Nem feleltünk.

Tűz gyúlt a szomszéd fák alatt.
Szélben körülölelt a füstje.
Aztán kék szárnnyal szállt tovább
szagos füzekre, vízezüstre.

A mozduló erdők között
sokáig álltál gyenge vállal.
Tudtad, hogy nincs több fegyvered
ütközni végzettel, halállal.

Aztán gondoltál messze, ránk.
Két csillapító, barna szemre.
Kolostor-csendre Váradon.
Egy kézre, tán az én kezemre.

S indultál vissza. Vert a fény.
Csodálkoztál: a nap ragyoghat?
A lelkedben, mint drága súlyt,
hordoztad a szelid halottat.

Így a költőtárs, az erdélyi származású Áprily Lajos, az erdélyi líra másik erőssége. Ültek egymás mellett a könyvsátorban, 1933. esztendőben, a halálra gondolhattak inkább, mint az életre s szépséges költői lelkük ott világított azon a napon Arany János szobrának egészen hozzájuk vetődő láthatatlan árnyékában. Az utca elnyelt, talán már nem is látom többé Reményiket, talán el sem mondhatok neki mindent, amit elmondani jó lenne neki, az igaz embernek, talán meg sem vigasztalódom soha, mert az ő vigasztaló szavait meg sem hallhatom.

Jaj, fenn a fényes tiszta csúcson
A balkezű sors meglökött,
Alattam a hegy röge porlik
S a mélybe hullva dübörög...

Így deklamálom ezt az üzenetet, harminc s egy esztendő s jaj, fenn a fényes tiszta csúcson, a balkezű sors meglökött... Engem, Téged, Őt... mindnyájunkat... Vigasztalót, Testvér! Tiétek most a szó, sokat lenézett, sokat megvetett költőké. A ti édes szavatok felé fordulunk, mint növény a nap felé. Mondd, érdemes még hinni abban az eljövendő szebb életben? Onnan Erdélyből láttok-e valami vigasztalót túl a politika zsombékain, hisztek-e a népi lélek megújhodásában, gyermekeink jövőjében?

Ha most néhány hét múlva újra kiszégyenkezik az utcára a könyv s Te ott leszel valamelyik sátorban s találkozunk megint, szólj erről valamit, Költő.

MAREK ANTAL

Zivatar van

Zúg a szél, kapcsold ki, kapcsold ki a telefont.
Nem hallom a hangod, nem hallod a hangom.
Zivatar van, jégeső kopog a háztetőn,
Áznak a kertek, áznak a házak, jajgat a vetés,
A jegenye megindul a szélben, póznák inognak,
Rőt fényben birkózik egymással kelet és nyugat,
Menteni kell, oltani kell, csak mi beszéljünk?
Tedd le a kagylót.
Villámok keresztezik hozzád az utat.

TAMÁS LAJOS

Mese

— Aludj! — mondom Lurinak, aki unokaöcsém és ötéves, — aludj! — s dobbantok a lábammal és a homlokomat is összeráncolom, mire ő hüvelykújját a szájába kapja és azt mondja kényeskedve.

— Meséééljj.

— Miről? — kérdem.

— Hááát — és kényelmesen belefurakodik a párnájába, — mondd el a vasorrú bábát, Jancsi és Juliskával.

— Na, jó, hát figyelj ide. Jancsi és Juliska apja szegény favágó volt, aki keservesen dolgozott egész nap, de hiába, így sem tudta előteremteni a napi kenyeret. Felesége, a gonosz mostoha, váltig mondogatta, hogy veszejtsék el a két gyereket, ketten mégis csak könnyebben megélnek. A szegény ember nehezen ugyan, de végre is rászánta magát, hogy a kicsinyeket kiviszik az erdőbe és otthagyják, hadd falják fel őket a vadállatok! — s megdöbbenek, édes jó Istenem, micsoda elvetemedett némber és micsoda apa! Ám Luri feszülten hallgatja és nógat, hogy tovább. Hát mondom, amint következik sorjában. Hogyan jöttek haza a ravasz Jancsi jóvoltából először, hogyan jöttek haza másodszor is, ám harmadszor már nem használt semmi agyafurtság, ottragadtak az erdőben. Sírnak, rínak, — Luri meg se moccan, úgy hallgatja, — most érdekes részlet következik: a mézeskalácsos kolbászház. Luri a szája szélét nyalogatja. Na, az öreg boszorka beinvitálja őket, le is feküsznek, s amint elalusznak, vizsgálgatja gyönge kis húsúkat, mert bizony meg akarja enni a két ártatlant. Kannibálizmus, rettenetes! Érzem, hogy meghül bennem a vér. A boszorka ketrecbe zárja Jancsit, hogy felhízlalja, mindennap vizsgálgatja, hogy nő-e a hája, ám a ravasz fickó jól becsapja, az újja helyett egy csontot dug ki a rácson. Végül is forr a víz, brrr! . . . Ma megfőzik Jancsit. Ám Juliska se rest, az eszemadta kispöttöm, bepöndöríti a vénasszonyt a kemencébe, — hadd süljön meg, — kiszabadítja Jancsit; még van egy akkorrácska lélekjelenlétük, hogy kirabolják a házat, megtömik a zsebüket arannyal, drágakővel és usgyi hazafelé. Ellenszenves két kölyök. A jószívű kis kacsának, aki általviszi őket a folyón, azt sem mondják, hogy félkalap. Hazafutnak, — a gonosz mostoha már meghalt — s ők, a még gonoszabb apával, a rablott kincsből, most már boldogan élnek. Komolyan mondom, rettenetesen föl vagyok háborodva és . . . — félek. Ám Luri boldogan hunyorog, és azt mondja, — még.

Jó, hát mesélem például a csizmás kandurt, Hogy lett az oktondi kamaszból egy kandúr segítségével gazdag király, anélkül, hogy a kisújját megmozdította volna. Mondom, hogy Fajankó, mivel a testvérei között a legbárgyúbb, hát királykisasszonyt kap feleségül. Mesélem, hogy a lusta lány, miután össze-vissza hazudozik, királyt kap férjül. Mesélem a vándorkatonát, akit a boszorkány mesés kincshez juttat a varázserejű tűzszerszámok révén, mire ő, — még betyárbecsület sincs benne! — kardjával leüti a fejit. Azután az ebül szerzett pénzen dáridózik, eszik, iszik naphosszat s végül a bűvös kutyák segítségével megöleti az őt halálraitélő bírákat, sőt magát a királyt és királynét is s ott helyben, az ömlő vér és

levegőberepülő holttestek kellős közepén, elveszi a szépséges királykisasszonyt, aki boldog pirulással sóhajt igent, szülei gyilkosának.

Nagyon este van már és mesélem, mesélem, a sok vért és rablott kincset, panamát és gyűlölséget s látom, hogy Luri egész műsorában ragyogó pályát futnak be a gonoszok, a lusták és ostobák. Nagyon este van már és komolvan — félek. A folyóson nehéz léptek csosszannak és összerezzenek, az emeleten valaki sóhajt s nekem a fogam vacog. A gyerek édesen nevet s kis kezével tapsikol, mikor hallja, hogy a királyi család koponyája, minden regementestől, hogy loccsan szét a köveken s a bátor, okos, ügyes katona, a vakmerő, lelkiismeretlen szélhámos diadalmaskodik.

Ejnye, hát csak nem ijedek meg egy-két dajkamesétől! Tovább, tovább, talán mesélnék az ezeregyéjtszakából valamit. Aladdin csodalámpája például.

Mesélem, Aladdin csínytevő, rossz gyerek, szegény anyjának szomorúságot okoz. Lustálkodik, pimaszkodik, dolgozni nem szeret. Könnyű kereset reményében egy varázslóhoz szegődik inasnak. A varázsló jól bánik vele, rögtön ruhákat csináltat neki, eteti, itatja, mire első adandó alkalommal — becsapja, meglopja. Szigorúan meghagyja neki a mestere, — mikor leereszti a bűvös sziklahegybe, — hogy ne nyúljon a drágakövekhez, és a derék Aladdin úgy megpakolja magát gyémánttal, rubinttal, smaragddal, hogy ki sem fér a lyukon. Aladdin azután a varázsszerek segítségével nekilát a könnyű életnek. Egyet csavar a gyűrűn s palotája van, kettőt dörzsöl a lámpán s feleségül veszi a szultán leányát, sőt a végén meg is öli a varázslót, akinek mindent köszönhet.

Fázom és borzongok s rossz érzések szaladgálnak a mellemben, — Luri nagyokat pislog boldogan és ártatlanul s azt mondja, — jú, de szép, még!

Na, jó, próbálkozom még eggyel, — s elmondom Ali baba és a negyven rablót. A hideg veríték kiver, mire a végére érek. Előbb a becsületes Ali baba kirabolja — a rablókat. Aztán Ali babát becsapja — a saját testvére. A gonosz testvért aztán dirib-darabra vagdalják a rablók. Viszont a hűséges szolgáló sem esett a feje lágyára s kedves gazdáját éjtszaka összevarratja egy vargával és eltemeti. — Luri nevet, én reszketek, csak legalább nappal volna! ... — ezek után a rablók elindulnak Ali baba elvesztésére. Közben, csak úgy mellékesen, a rablóvezér leüti a fejét két-három bajtársának, míg végül sikerül bejutniok Ali baba udvarába, ahol harminchét rabló, harminchét olajostömlőbe búvva, a vezér jeladását várja, hogy kigyilkolják a háznépet. Ám a hűséges szolgáló és a még hűségesebb szolga, résen vannak s a rablókat, számszerint mind a harminchetet, olajba sütik, főzik, fojtják. Na, nagy vigasság az Ali baba portáján, ez sikerült. A holttesteket éjtszaka tömegsírba hajigálják . . . — és én már alig tudok beszélni és folyton az az érzésem, hogy valaki van a hátam mögött. Ám ezzel még nincs vége. A rettenetes vezér megmenekült s az idők csöndesedtével visszajön és Ali babáékkal szemközt telepedik meg bosszúra lesve. A hiszékeny Ali baba meg is barátkozik vele és egyszer vendégül látja az álszakállas rablóvezért. Ám a hűséges szolgáló most is résen van s míg tánccal mulattatja őket — sokoldalú nő — egy alkalmas pillanatban tőrét markolatig döfi a rabló álnok szívébe. Na, most már nincs mitől félni. Béke és boldogság. Ali baba elöregedvén, elköltözik ez

árnyékvilágból s a rablott kincseket hűséges szolgájára és szolgálójára hagyja, akik összeházasodva, vidáman élnek a pénzből, amely körül volt ugyan egy-két csetepaté, dehát az nem lényeges, ilyen jámbor és hűséges lelkeknek. Boldogságuk ára mindössze néhány nyugtalan éjtszaka, negyvenegy halott, — negyven rabló és Ali baba testvére, — Ali baba sógornőjét, aki meghalt az ura utáni bánkódásban, nem is számítva.

Luri, szájában hüvelykével, édesdeden elaludt. Én nem merek lefeküdni. Egy ideig ülök mozdulatlanul, de végre is . . . nna. Juj, de kisértetiesen recseg a padló . . . zörgeti a szél az ablakot . . . a villanyt égve hagyom . . . éjtszaka jóval elmult, mire elalszom, rémeseket álmodom és álmomból fel-felriadva, papát, mamát sivalkodok.

TÖRÖK SÁNDOR

Magyarosan!

Aki silányan ír és beszél, az annak megfelelően is viselkedik. Nicholas Butler.

A közelítő „jön" és a távolító „megy", hasonlóképpen a közelítő „hoz" és a távolító „visz" használatában sokan nem tesznek különbséget, mert nem érzik, hogy éppen ellentétes mozgás kifejezése, ha azt mondom, hogy „eljövök hozzátok" vagy „elhozom a könyvet lakásodra". A német mindkét esetben a kommen és bringen szóval él, míg mi külön-külön szóval tudjuk kifejezni a kétféle mozgás közti árnyalati különbséget, tehát helyesen azt kell mondanunk: „elmegyek hozzátok s elviszem a könyvet lakásodra".

*

A „megtart" szavunkat se szorítsuk háttérbe a német einhalten kedvéért az idegenszerű „betart"-tal szemben, mert a magyar ember megtartja a szavát, megtartja a határidőt és hagyjuk a németre, hogy ő meg a maga nyelvének szellemében tartsa be a szavát és a határidőt, ha éppen kedvében van.

*

Helytelen: „Százszázalékosan magyar film"; helyes: „Egészen (teljesen) magyar film".

*

„Lehúzta a kabátját". Ezt a kifejezést is gyakran halljuk. Lehet valakinek a kabátját lehúzni erőszakkal, ráncigálva, esetleg átvitt értelemben (főként az utolsót, pl. magán- vagy köztartozások fejében), a nyugodt és önkéntes vetköződéskor azonban sohasem húzzuk le a kabátunkat, hanem csak „levetjük".

*

„Visszament a parti". Lépten-nyomon hallani és mindjobban terjed. Persze jól és kifejezően lehet ezt magyarul is mondani. Petőfi példájára: „füstbe ment a házasság" vagy kissé gúnyosan: „füstbe ment a lakzi".

Magyar író amerikai naplójából

Egyre-másra íródnak a könyvek. Itt is, ott is, amott is. Egyre-másra meg is jelennek a könyvek,amelyeknek íróit vagy az elvi érdek jelenti ki nagynak (függetlenül minden irodalmi értéktől) vagy pedig a kiadói érdek. Nem tudom, kik olvassák ezeket a műveket? S kissé fanyarul kell gondolnom arra, hogy amíg Amerikát még ma is bluff-országnak nevezik Európában (Annyi bizonyos, hogy itt temérdek a bluff!), addig az emelkedettebb értékek szempontjából igen kétséges, hogy Európa sokkal különb. A minap az egyik amerikai napilapból arról értesültem, hogy valaki életében húszezer könyvet olvasott. Az illető negyven éves s véletlenül jó ismerősöm. Egészen bizonyos, hogy ő maga nem tesz ilyen badar kijelentést. Ellenben a riporternek, aki beszélgetést folytatott vele, valami rendkivülit kellett kisütnie. A „lehetetlen" a rendkivüli! Amerikai jelenség? Ugyan! Valamelyik budapesti lap szegedi riportere Juhász Gyulával akart beszélgetni. Juhász Gyula, amellett, hogy kiváló költő, tudvalevőleg idegbeteg. Tessék ezt a tudósítást elolvasni. Émelyítő, önképzőköri, lelkesedésében átlátszóan ravasz Babits Mihály rovására, határozottan infantilis. S ez a tudósítás úgynevezett „előkelő" napilapban jelent meg. Amerikában a mennyiség hangsúlyozása, Európában a minőség elferdítése a kultúrális képmutatás. Jaj bizony jaj! Túlsok a könyv, túlkevés az író! Túlsok a betű, túlkevés a szellem!

*

Stendhal „L' Amour"-jában a gazdaságilag megszerzett amerikai kényelemszeretetről megvetően nyilatkozik. Vajjon hogyan nyilatkoznék a mai európai szellemi kényelemszeretetről, amelynek ára a felszínesség?

*

Ki a szemtelen? Aki őszinte jó ízlés nélkül. Ki az őszinte? Aki a nyíltságot összeegyeztetni tudja a jó ízléssel.

*

Az újságkritika rendszerint a szertelenség dilettantizmusa. Közhelyekkel egekig magasztal vagy pedig közhelyekkel lecsepül.

*

Amikor évekkel azelőtt Olaszországban utaztam, egy nápolyi lazzaroni hivatásához következetesen pénzért ostromolt. Ez a koldulás romantikája! Ez a rossz vers, amelyiknek azonban jó a ritmusa. Ha ma az amerikai utcán megszólít a koldus, akkor az az érzésem, mintha ez a nyomor jó verse volna, amelynek azonban rossz a ritmusa.

*

A legképtelenebb vádak egyikét hallottam nemrégiben. Egy író egy másik írót azzal vádolt, hogy könyve bonyolult tartalma megölte idegzilált olvasóját.

*

Eugene O'Neill, a legkülönb élő amerikai drámaíró, legutóbbi darabjában visszatért az alázathoz, a mea culpahoz, az isteni örök igazsághoz. Ezért „hedonisztikus" részről támadások érték. A legbecstelenebb dolog írót eszmei problémáiért támadni. Kierkegaard mondja egy helyt: „Mint

Scheherazade, elbeszéléssel, alkotással mentettem meg életemet. Egész életem óriási harc önmagam ellen és önmagammal." Minden valódi író élete harc önmaga ellen és önmagával. Ha O'Neill fölfedezte Istent a maga részére, miután, Strindberg módján, átment a legkülönbözőbb romboló és építő indulatokon, ez az ő egyéni megváltása; a néző és olvasó, valamint a kritikus szempontjából az a lényeges, hogy megváltó élményének tudott-e művészi kifejezést adni.

*

Az amerikaiban határozottan erős a hatalmi vágy. De akár hiszik odaát, akár nem, ugyancsak erős benne a tökéletesség vágya is. Amerika nemcsak a kíméletlen izmok hagyományain épült, hanem a new englandi transzcendentalizmus illúzióin is. Jómagam, aki mindennapi életemben sokkal többet forgolódom a született amerikaiak, mint a bevándorlók körében (részben hivatásomnál fogva), ismételten, bizonyos meghatottsággal, győződöm meg arról, hogy a tökéletesség, mint cél, még ma is, még ebben a szörnyen válságos korban is, a züllött bankárok s megvesztegethető politikusok lármás és ravasz korában is, nemcsak elvont élmény, hanem valami, aminek megvalósíthatóságában hisz egy-két, sőt annál jóval több ember. Ralph Waldo Emerson eszmekörének visszhangját hallom az ilyen emberek szívében; s ha néha unalmas is ez a visszhang, megindító őszintesége elfeledteti velem unalmasságát.

*

D. H. Lawrence mondja az amerikai irodalomról írt rapszódikus, de rendkivül élesen megérzett művében, hogy az olyan írók, mint Emerson, Thoreau, Whitman, Melville, Hawthorne tulajdonképpen két világ peremén álltak. Az európai protestantizmusnak ők voltak a befejezői az amerikai kontinensen; úgyszólván elérték a zenitjét. De egyebek is voltak. Egy szélesebb életfelfogás megindítói, egy új világ fölfedezői, helyesebben az újvilágnak módot adtak arra, hogy az irodalom szellemének segítségével fölfedezze önmagát. Erre az Amerikára vajjon hányan gondolnak Európában?

*

Valamelyik amerikai újságíró Budapesten járt, végigkóborolta a könyvesboltokat, kisütötte, hogy micsoda könyvekért költenek pénzt a budapesti olvasók s általában arra a következtetésre jutott a budapesti könyvkereskedők információja alapján, hogy nagy baj van, rettentő baj, pótolhatatlan hiány: meghalt Wallace, a detektiv regények „mesteri" írója. Nevetni kéne, ha ez az információ nem volna annyira siratnivaló. A magyar élet központjában az igen tisztelt átlagolvasónak Wallace hiányzik? A kiskereskedőnek és a bankárnak és az ügyvédnek és a szatócs feleségének és a szakácsnénak és a ligeti csirkefogónak? Ugyan hány olvasója van Tersánszky J. Jenőnek, a Kakuk Marczi vihogó, ámde bölcs humorának? Hányan ismernek lobogó szivükre, ha Illyés Gyula verseit olvassák? Olvassák-e? Kik? Ha igen, miért? Ha nem, miért nem? Olvassák-e Szabó Lőrinczet — nemcsak a „Nyugat"-ban és nemcsak a „Pesti Napló"-ban, hanem kötetben, este, gyertya- vagy villanyfény mellett a magányban, abban a magányban, amelyet a költő képzeletével lehet be-

népesíteni? Valószínűleg kevesen olvassák. Hogy Wallace hiányzik: ez rémregény, amelyet a magyar sors olvas.

*

Ne mondják azt, hogy a művészet a mai időkben „outsider" lett. A kor az „outsider", nem a művészet. Az utóbbi, mint elv, ma is a maga útján halad; csak a kor tért le az egyenes útról.

*

Emerson jegyzi meg egy helyt: semmi sem szentebb a szellem integritásánál. Bátor kijelentés. Igaz. Mennél idősebb leszek, annál inkább érzem, hogy Emerson platonizmusa — emberi, s hogyha filozófiájának részleteiben néha vérszegény is, sőt egyenesen kihívóan aggszűzi, lelkének gazdagsága, erkölcsi világnézetének értelmi mélysége előtt kalapot kell emelni.

*

A költő feladata a valóság fölfedezése. Ha célját eléri, azaz, ha kifejezése arányban van azzal, amit mondani akart: ez a valóság szintézise. Már most mi a valóság? Kettős élmény: tapasztalati és metafizikai. A költő színtétikus képzelete a kettőt összhangba hozza. A kritikus és az olvasó kötelessége ebből az összhangból kiérezni és kiemelni azt a szenzációt, amelyet semmiféle más értelmi vagy érzelmi teljesítmény nem tud nyújtani.

*

A mai kor látható arca: kémrendszer, despotizmus, részegítő durvaság, az érzékenység exkommunikálása, a nyomor sértő ténye. Láthatatlan arca: a vallás lelki lázának lassú megújhodása, a szociális igazság szükségességének bukdácsolása, az élet titkának fokozatos felismerése. Az volna a valóban nagy költő, aki ennek a valóságnak keresztmetszetét tudná változtathatatlan szavakba foglalni.

*

Fiatalok ülnek előttem és figyelmesen hallgatnak. Szavaim tőmondatokká, mellékmondatokká, körmondatokká bonyolódnak, ám a fiatalok figyelme követi őket. O. Henryről beszélek, a jellegzetes amerikai novellaíróról és Guy de Maupassantról, mint jellegzetes francia szépíróról. Összehasonlítom a két alkotót. Mennyiben amerikai az egyik, mennyiben francia a másik; mennyiben író mindkettő művészi képességkülönbsége ellenére. Elfog a láz, a magyarázás hevülete, az elemzés lelkesedése (Ez nem ellentmondó fogalom!), s egyszerre, minden átmenet nélkül, érezni kezdem az engem körülövező csendet; szinte tapít, belém ereszkedik, a szívemre ül, mintha arra figyelmeztetne, hogy szüntessem be a tanítást, mert akik ennyi figyelemmel tudnak hallgatni, azok nem információt érdemelnek, hanem éneket.

*

Kínos érzés: valaki mellett egy órán át az autóban ülni, akiről tudod, hogy jelenléte, ha nem is nyitja ki a száját, hazugság.

*

Valahányszor amerikai lap vagy folyóirat részére a magyar irodalomra vonatkozó angol nyelvű cikket kell írnom, az az érzésem, mintha egy

másodfokú egyenletet akarnék megoldani azoknak a jelenlétében, akik a mathematikában sem a költészetek költészetét, sem pedig a problémák problémáját nem látják. Hihetetlen, hogy hány magyar könyv jelenik meg angolul, hány magyarul íródott színdarab kerül amerikai színpadra, s mennyire idegen a magyar irodalom Amerikában!

*

Vajjon a halottak miről pletykáznak? A pletyka az emberi kicsinyesség halhatatlansága.

(Cleveland, Ohio.) REMÉNYI JÓZSEF

Az eke mögött

Atyáim szántóját még egyszer bejárom,
Szívem nagy fájdalmát világgá kiáltom,
Sóhajom még egyszer felküldöm az égre,
Aztán az ugarba vág az ekém éle.

Én vele akartam gazdálkodni itten,
Szent összefogásban, — tanum rá az Isten.
De mért legyen viszály, minek a harc, üröm?
Itt a tavasz, — szántsunk, de nem együtt, külön!

Fejem körül csókák vad csapata repked,
Mérges nyíla gúnynak, gyalázkodó nyelvnek:
Fujhattok riadót, szurkálhattok engem,
Eltüntetni mezsgyém teljes lehetetlen!

Hogyha kel a vetés, — magam is ellátom,
Hogyha segítség kell, ingyen nem kívánom!
De míg enyém, büszkén, emelt fővel járom,
S ott lesz a határkő, ahova beásom!

Hogyha akad olyan legény, aki levet,
Együgyű, a kövön holtomból is kelek,
Megvárom ott, míg jön új kor pirkadása,
Míg az Isten maga kövem ki nem ássa.

Atyáim szántóját még egyszer bejárom,
Szívem nagy fájdalmát világgá kiáltom,
Hiszen, mintha szívem' hasogatnák késsel...
Hajrá, ökrök! — Gyerünk az Isten nevében.

Fordította: SÍPOS GYŐZŐ MARTÍN RÁZUS

— Halálsugarai vannak! Megmenti országunkat! — mondták kitörő örömmel karban az öregurak.

Azután egyesek, majd többen megint csak fejüket kezdték csóválni:

— Hátha egy dahomei kém fogása az egész föllépés; éppen jó, hogy nem kívánt beosztást, így nem kémlelhet ki semmit.

— Majd gondom lesz rá, hogy bajt ne okozhasson, — szólt szárazon a hadügyminiszter.

Widmár pedig másnaptól kezdve katonaruhában járt, fegyvert is viselt egy hatalmas pisztolytokban. Akkorra érkezett volt éppen a dahoméi mozgósítás híre; Widmárt senki sem akadályozta, hogy akár katonaruhában is a Kéniába menekülők rajához csatlakozzék; ott éppen elegen is vették volna hasznát orvosi segítségének. De ő megóvta kabátja becsületét, Mmberlinben maradt és mindennap utasításért jelentkezett a helyi parancsnokságnál. Utasítás azonban nap-nap után nem volt számára; megjelenésekor a parancsnokság tisztjei kedvetlenül, zavartan néztek össze, majd röviden elbocsátották.

— Nem tudom, —mondta Schwarzkoppen ezredes Dunkelhaut kapitánynak, — miért nem engedi a hadügyminiszter letartóztatni ezt a nyilvánvaló kémet. Már megint följelentő levél érkezett ellene

— Szabad látnom, ezredes úr? Női írás! Nagy kujon lehet ez a fiatal doktor. — És a kapitány már nevetett.

— Én inkább úgy értesültem, — mondta most már szintén nevetve az ezredes, — hogy éppen azt vetik szemére: nem elég kujon. Minden nő beleszeret, de ő egyikbe sem.

Most a rendszerint hallgatag, mindig titokzatos Dupâtre (franciás neve ellenére kameruni) őrnagy, a kémszervezet egyik legkitünőbb ereje szólalt meg:

— Nem egészen így értesültem, uraim. Widmár csak itt Kamerunban olyan jéghideg, Dahomeyben ellenben igenis van szerelme: egy csinos orvos kolléganő, még hozzá ott az ország egyik első emberének lánya.

— Ugyan, — figyelt föl az ezredes, — hiszen akkor ez a szobatudós még egy nagy okból veszedelmes, szinte biztosra veszem már, hogy kém. De kár, hogy nem tartóztathatjuk le!

— Hiszen, — mondta összeráncolt homlokkal Dunkelhaut kapitány, — van más módja is, hogy ártalmatlanná tegyük, mihelyt az urak a minisztériumban sehogy sem akarják a tőle fenyegető veszedelmet meglátni. Én vállalkozom . . .

— Még várjunk, — volt az ezredes határozata, melyre a kapitány csak alig palástolt megvetéssel vállat vont.

Egyszer aztán megjött Widmár számára az utasítás: A dahoméi légi flotta megindult Kamerun ellen; egyenesen Mmberlin irányát tartja. Nekünk, mint tudja, nemcsak hadi repülőgépeink, de még elháritó ágyúink sincsenek, csakis a halálsugarak védhetnek meg. Tud ilyeneket rájuk vetni? — Nem, — Akkor . . . menjen ahova akar, úgyis mind elvesztünk.

A közeledő repülőtámadás híre szinte pillanatok alatt terjedt el Kamerun fővárosában. A még ott maradt lakosságot irtózatos félelem fogta el. Ki pincébe menekült, ki rohanvást a környékre rándult. Akinek valamilyen gázálarcféléje volt, azt sietve felöltötte. Az utcák hamarosan kiürültek, csak katonaosztagok maradtak egyes kapualjakba és tornyok felső emeleteire figyelő állásokban szétosztva; a szikratávírók folytonosan működtek, pontosan felfogták és közölték az egész lakossággal a távhalló és távlátó készülékekkel észlelteket. „A dahoméi légihaderő legénysége most újítja meg esküjét a köztársaság elnöke előtt, hogy parancs esetén minden ellenséget minden fegyverrel elpusztít." „A földerítő raj levegőbe emelkedik, a többi haderő teljes készenlétben várja az újabb parancsot".

A már néptelenné vált utcákban helyenként megint izgatott csoportok rohantak ide-oda; üvöltöztek vadállatian, verekedtek olykor össze egymással. Itt idősebb férfiak és főleg asszonyok kiáltoztak: „Békét, békét, bármi áron! Le az ellenállással, vesszen Feuerbrand, éljen Schwammerl!" Másutt fiatalok, még gyermekek is azt rikoltozták: „Harcolva haljunk meg, vagy egymást leölve, elég volt a rabszolgaéletből!" A Krokodil-dal is fel-fel hangzott, de két változatban, melyeknek éneklői egyáltalában nem elégedtek meg egymás túlkiabálásával, hanem igen messzemenő eszközökkel igyekeztek egymás torkába fojtani a hangot. Mert amig az egyik csapat a régi lelkesedéssel fújta:

Krokodil a tó vizében,
Erdőszélen leopárd,
Ölyv kering a levegőben —
S a kezedben nincsen bárd?

addig a másik ezt harsogta:

Nem vagyok én krokodilus,
Keselyű vagy leopárd. —
Merre folyik Kongó, Nílus,
Ne legyen puska, se bárd!

A legvadabb perpatvaroknak, verekedéseknek aztán egy-egy Isten tudja, honnan felhangzott kiáltás vetett véget: „Itt vannak a repülőgépek!" Amire mindkét fajta tüntetőcsoport eszeveszetten rohant ama fedezék felé, melyet legközelebb ismerni vagy találhatni vélt. Időnként fegyverek dörrentek közbe, — rendőrök lőttek agyon az elrettentés kedvéért szándékosan hangosakká tett pisztolyaikkal meztelen, kiéhezett alakokat, akik az általános zűr-zavart és menekülést fosztogatásra akarták felhasználni. Ebben a végletekig kötelességtudóknak mutatkoztak a rend őrzői — nemcsak bizony igen silány fizetésük miatt, hanem büszkeségből, hogy minden összecsapásnál ők legyenek a győztesek. Meg a ház- és üzlettulajdonosok által a testületnek és sokszor egyeseknek igért és adott külön jutalmak reményében.

A forradozó, habzó pokolkatlan közepében egyedül Widmár sétált tökéletesen nyugodtan, pisztolyszerű fegyverével oldalán, kis nyeles detektorával kezében, melynek kagylójából folyton hallhatta a hadvezetőség mind izgatottabb szóbeli jelentéseit, a kellő irányba és távolságra

beállított televizor-tükröcskéjében pedig meg is láthatta, ami a föld vagy az ég legveszélyeztetettebb pontjain történt. Ismerősei közül, menekültükben, bujtukban, többen látták őt és nem tagadhatták meg tőle bámulatukat. „Ez azután nem fél", mondták rá, „egyenruhájával együtt igazi kameruni katonaszellemet öltött." „Mit sem használ már ezzel Kamerunnak", jegyezte meg egy másik. „Ha még csak nem is próbál fedezni, ha minden bombának, gáznak, légi géppuskának ilyen nyiltan kiteszi magát, ez csak azért lehet, mert meg akar halni." „Ő akarja megkezdeni Kamerun nagy népöngyilkosságát." „Bántja a lelkiismeret, hogy olyan sokáig állt Dahomey szolgálatában." „Vagy már nincs többé reménysége, hogy plparisi szerelmével újra összekerüljön". Akik így sugdolóztak, csakhamar eltüntek a már régen megépített több emelet mélységü pincék bejárataiban.

Most sajátságos — egyelőre gyönge — zümmögő, szinte zengő hang közeledett, erősödött a levegőben. Ez már nem az állami szikratávíró jeladása, hanem a dahoméi repülőraj, a végzet, talán a halál jelentkezése!

X.

Plparisban a repülő-főparancsnokságon Moustachon tábornok hadügyminiszter titkos utasításait adta Noircarme ezredesnek, az első repülőezred parancsnokának, ez pedig Négrelle Anatole főhadnagynak, akit már előkelő atyafisága kedvéért is azzal tiszteltek meg, hogy a Kamerun fölé induló földerítőraj vezetését rábízták. Biztos előléptetést jelentő beosztás, a fiatal Négrelle akár már fel is varrathatja a legközelebbi társasági összejövetelen fölveendő díszegyenruha kabátjára a századosi sujtásokat.

— Ezúttal, — mondta az ezredes, — nincs más dolgod, mint hogy rajod élén Mmberlin fölé és azontúl vagy 100 kilométerre elrepülj, mindent, ami alattad történik, pontosan megfigyelj; ha valami sürgős intézkedést igényelne, ezt szikratávíró útján azonnal tudasd; a többiről visszajöveteled után számolsz be szóban és írásban. Katonai repülőgéppel aligha fogsz találkozni, ilyen Kamerunnak nincsen, más országok sem valószínű, hogy gépeiket odaküldjék. De ha mégis légi ellenállással találkoznál, vedd föl a harcot, kivévén, ha — ami még teljesebben kizárt eset, — nyilvánvaló túlerővel kerülnél szembe, amikor szikratávíró jelentést adva visszafordulsz. Ha polgári repülőgépet találsz utadban, azt azonnali leszállásra szólítsd fel; nem engedelmeskedés esetén hozd irányában működésbe a géppuskákat.

— Megértettem, ezredes úr!

A főhadnagy feszes tisztelgéssel távozni akart, de föllebbvalója még visszahítta:

— Téged azért választottunk erre a feladatra, mert engedelmességedre és titoktartásodra a lehető legnagyobb mértékben számítunk. Parancsod a nyilvánosság előtt egyszerű földerítés és csak ellenállás esetén harc, az is a polgári lakosság teljes kímélésével. Azonban ... igazi célunk már most Kamerun teljes megfélemlítése. Ezért csakugyan szembe fog veled jönni egy repülőgép, — sejted, ki rendelte oda — és olyan gyanusan fog viselkedni, mintha át akarná törni Dahomey irányában a te vonalodat. Tüzelj erre a gépre, — de vaktölténnyel, amire az mindjárt

visszavonul. Ugyanakkor ejtsél azonban vagy négy bombát a nyolc fontosakból — olyan helyen, ahol már némi kárt is tesznek épületekben meg mi másban (megvető kézlegyintés). Ennek ugyan csak tévedésből szabad megtörténnie, a Népszövetség előtt kormányunk e miatt ki fogja magát menteni, te pedig rosszalás kifejezését kapod tőlem. De ez ne növesszen ősz hajszálakat fiatal fejeden; nem fog ártani a pályádnak, sőt! De most szerencse le, indulj!

Az „indulj" ugyan nem volt szószerint veendő, a repülőrajnak csak három óra mulva kellett fölszállnia, addig a főhadnagy még haza is mehetett övéitől búcsúzni. Nagy meglepetésére nővére, Cosette a következő kérdést intézte hozzá:

— Remélem, nem fogod azt a barbár és becstelen parancsot követni?

Sápadtan hebegte a fiatal tiszt:

— Miféle parancsot?

— Ne tettesd magad, — volt a leány válasza, — téged a tiszti titoktartás köt, de én már mindent tudok a kihívó-ügynök-gépről, melyet eléd küldenek és a bombákról, melyeket védtelen emberekre kell majd ledobnod. Hiszen az egészet tegnap este beszélték meg a kibővített államtanácsban, melyen atyánk is résztvett. Ha azt akarod, hogy még egyszer az életben rád nézzek, vagy nem dobod le a bombákat vagy ott dobod le, ahol csak vízmosásokba vagy posványokba esnek.

— Micsoda európai gondolkozása van ennek a leánynak! — találta meg újra hangját a főhadnagy.

— Nem, Anatol, — rázta fejét Cosette, — gondolkozásom legkevésbbé sem európai, már akkor sokkal inkább afrikai. De ha éppen tudni akarod, atyánk éppenúgy gondolkozik, mint én, pedig ő nem tanult Európában. Hanem azt mondja: bolondság most, mikor Kamerun térdén áll és reszket, még újabban is olyan brutálisan rémíteni akarni; az ilyesmi csak a kétségbeesés előreláthatatlan következményű kitörésére, még nemzetközi bonyodalmakra is vezethetne, miután Uganda kormánya titkos jegyzékében máris kijelentette, hogy Kamerun népének teljes kiírtása esetén igényt tart amaz ország egész területére, — ami újabb háborút jelentene egy jól fölfegyverzett ellenséggel és így még üzleti szempontunkból is jobb, ha Kamerun marad ott, ahogy van. De Moustachon, Hué meg Rochemoutard mégis keresztülvitték eszelős indítványukat apánk szava ellen.

— Jó, — szólt a legyőzött hadfi, — hát úgy teszek, ahogy te mondod. Szervusz! Igaz, mit izensz Widmárnak?

— Azt, hogy fogd be a fehér csőrödet és szerencse le!

Megtörtént a fölszállás — fényes és forró nappal, hogy hatása annál teljesebb legyen. A nemzeti induló hangjai mellett a repülőtér felé még zászlót lobogtatva elindult a kameruni nép szempontjából aligha valóban „földerítő" raj. Percről percre érkeztek tőle a repülőfőparancsnoksághoz a szikratáviratok: „Ide és ide értünk ... ezt és azt a vonalat — a határt átrepültük, ... Mmberlin felé közeledünk ... Egy repülőgép tart egyenesen felénk ... Minden gépen készenlétbe helyeztette a géppuskákat, a vezető gépen a bombákat ....."

Itt — másfél órával a felszállás után — egyszerre megszakadt minden hírszolgálat. Még szikratávíró útján a repülőrajhoz intézett sürgős kérdé-

sekre is csak teljesen érthetetlen válaszok érkeztek, — a hallgatók nem hittek füleiknek, — szerelmes nóták szövegei, táncdallamok, külvárosi mulatóhelyeken meg talán az ősnéger-rezervációkban szokásos rikoltozások.

— Nagyon jól mehet ezeknek a dolga, hogy ilyen vígak, — mondta szigorúan Noircarme ezredes. — De ezért az ízléstelenségért már komoly dorgálásban lesz részük.

További másfél óra után csak föltüntek a láthatáron a repülőgépek — nem rajban, hanem csürhében, szanaszét szóródva. Egy polgári gép is jött velük — a felfogadott kihívó-ügynöké.

— Mi ez? Mi történt? — Szellemesebb kérdés vagy megjegyzés nem jutott eszébe senkinek az egész vezérkarban

(Folytatjuk.) FARKAS GEIZA

Egyűgyű mese

A Furcsa-erdőn túl, meg még három hegyen,
Tóparti fenyvesek alatt szunnyad egy ház.
E házat még nem látta kóbor idegen.

A ház fehér-falú s a tó-víz indigó:
Ingó harangvirágai között ott él
A kedvesem; talán így hívják: Anikó.

Esténként, ha a tó tükrét rezegteti,
Anikó kint kószál a parton s tudja, hogy
Három-hegyen-túlról én üzenek neki.

S még tó el se símult, már jő az üzenet;
S bizonyságul, hogy a válasz elért hozzám,
Lámpám boldog fénye szelíden megremeg.

Így bíztatgatjuk egymást évek óta már
S szívünk nem bágyad, bár tél hajlik tavaszba
És ismét telet hoz őszbe hullván a nyár.

Mert mit tavasz, mit nyár, mit ősz, mit tél nekünk,
Amikor mi szállongó szívvel az örök
Tavaszunkból üzengetünk! Üzengetünk ...

Míg egy reggel szívünk belepi újjnyi hó,
Mely nem enged föl üzenetnek, tavasznak
És sír majd egy fiú és sír majd Anikó.

HÁZY FERENC

Útban a Nordkap felé

Még fülünkben cseng a vasárnapi szentbeszéd a hajón, amikor megpillantjuk este 8 óra tájban a norvég partokat. A hajó körül jégsirályok szállnak párosával, először csak kettő, aztán már hat kiséri hajónkat. Mióta a Skagerrákot elhagytuk, a tenger síma, mint a tükör. Az első fjord, amelyikbe behajózunk, a Sogne fjord. Ez egyik legszélesebb fjordja Norvégiának. Köd ül a hegyeken, a sirályok már csoportosan kísérik a hajót. A hegyek meredeken, kopáran emelkednek ki a tengerből. Most már értem mindinkább Ibsent, értem jobban, mint eddig. Ilyen különleges helyen csak különleges egyéniségek születnek. Peer Gynt... Solvejg... A hegyek egyre nőnek, hósapka fejükön, köd terpeszkedik körülöttük, de az ég egyik helyen már világosodik. A partokon kevésházú norvég falvak vonulnak tova. Közben Gudvangenben kiszállunk s kocsisétánkon pompás vízeséseket látunk. A hólé meredeken hull le a hegyek tetejéről, egyik kiálló sziklapadról a másikra hull, majd szétporzik s mint selyem fátyol hull, kavarog tovább. Mire újra hajóra szállunk, közeledünk a sarkkörhöz, ahol már azt sem tudja az ember, hogy mikor kell aludnia.

Balholmban, ahol ugyancsak kiszállunk a hajóról, megnézem az iskolát. Egy-egy osztályban alig 15—16 növendék tanul. A gyerek nem padban ül, hanem kettesével fölállított és rögzített támlásszéken. Előtte asztalrész, ugyancsak a padlóhoz rögzítve. Minden gyerek előtt külön kis villanylámpa van, tekintettel a hat hónapig is eltartó éjtszakákra. A vízvezeték sem hiányzik a tanteremből. Az ablakok nagyok s a tengerre néz valamennyi. Feltünő, hogy szemléleti kép nincsen a falon. A tanrend érdekessége az, hogy szerepel azon egy óra hetenként „nemzeti mondák" címen. Milyen bölcsen ragaszkodik a norvég nemzete hagyományaihoz, mint őrzi azokat s adja tovább apáról fiúra! Egyébként a norvég gyermek zárkózott, komoly, de öntudatos.

Érdekesen gondoskodik az állam még az 1.500 méter magas hegyeken lakó polgárairól is. Vándortanítókat tart, akik egy körzetben átlag 3 hónapig tartózkodnak még akkor is, ha ez a körzet 1—2 házból áll. Ezalatt az idő alatt a gyermekeket írni,olvasni, számolni tanítja, a felnőtteket pedig tájékoztatja a világ folyásáról.

Szem alig foghatja fel azt a temérdek gyönyörűséges látnivalót, amit további hajóútunkon tapasztalhatunk. Olyanok mondják, akik már jóformán az egész világot beutazták, hogy a norvég partoknál nincs szebb tája a világnak.

A hajónk úgy úszik a vizen, olyan méltóságteljesen, mint egy király. Várjuk a nagy pillanatot, a Nordkapra való érkezést. Éjtszaka gyönyörűséges látványt nyújt az éjféli nap. A napkirálynő aludni készül. Sötétebb színt ölt magára. Beburkolódzik lilaszínű ködfátyolba. A tengerre is ráborul az orgonavirágszínű lepel. Még a sárga porzók is jelképezve vannak, mert a rózsaszínes lila fátyolt sárga csíkok élénkítik. A tenger, a végtelen tenger, amelyet nyugat felé semmi part sem zavart, apró ke-

resztvonalakban himbálódzik. Ringatja azt a pazarszínű fátyolt, amely ráborul. A hajó is alkonybíborban úszik. Reviczky sorai jutnak eszembe. „Szélcsap zefir az arra illanó hajó ölét pajkosan lebbenti meg."

A bíborfény lassan leoszlik a napról és környezetéről. Mintha egyet fordult volna a nap. Golyója világosabbá válik! De a tengerben a merész egyenes, vibráló sáv ottmarad. Fölkelt a nap mielőtt lenyugodott volna.

Estefelé elérjük a Madárhegyet. Mintha hólepte volna a hegy, annyi rajta a madár. Jégsirályok és alkák. Lövések dördülnek el s a levegő megtelik velük, mintha vihar kavarta volna fel a hóleplet a hegyen. Így zavarja meg az ember ezeket a költő állatkákat, hogy gyönyörűségektől eltöltött lelkének még több meglepetést szerezzen.

Az alka komikus madár. Messziről embernek lászik, mert fölegyenesedve jár. Szárnyaikat is összeérintgetik, mintha ügyetlen, nevetséges emberalakok botorkálnának kart karba öltve.

Mire odahagyjuk a Madárhegyet, sűrű köd ereszkedik a tájra. Pedig most érjük el utunk végcélját, a Nordkapot. A sűrű ködtől még a hajó párkányát sem lehet látni. A szirénák állandóan búgnak s jelzéseket adnak a szembejövő hajóknak. Egyszerre csak megszakadozik a köd s mire éjfélkor a Nordkaphoz érünk, a legteljesebb pompájában ragyog előttünk az Északi Fok. Kissé veszedelmes a meredek szerpentinen a mászás, de a rettegést kárpótolja az a fönséges látvány, amely elénk tárul onnan. Alattunk a beláthatatlan messzeségű tenger.

Visszafelé Hammerfestben szállunk ki. Ez a hely nemcsak Európának, de az egész földnek legészakibb városa. A várossal szemben a tengeröböl másik partján van a meridián oszlop. Rajta a földgömb s annak a délkörnek a jelzése, amely Hammerfesten megy keresztül. A házak fából vannak, magas meredek palatetősek. Itt már élénk a kereskedelem. A szárított halak egész tömegét viszik piacra.

SZALAY GERDA

Magyarosan!

A magyarban nincs se alsó, se felső lábszár, hanem csak lábszár és comb.

*

Helyes: „Zuhatag"; helytelen: „Vízesés" (a Wasserfall szószerinti fordítása).

*

Sokan fejezik be levelüket ekkép: „öreg barátod". A levélíró azonban legtöbbször nem életkorára, hanem hosszú ideje tartó barátságára akar célozni. Ennek kifejezésére, még a baráttal kapcsolatban is, a „régi" jelzőt kell használni. E szerint „öreg barátod" élelmedett korú, idős ember lehet; akihez pedig hosszú ideje tartó rokonérzés fűz, az az embertársunk: „régi barátod".

Beteljesülés

Éva nekitámaszkodott a vadalmafa hajlott törzsének s belenézett a tó szikrázó tükrébe. Meleg nyári nap volt. Aranykarikák táncoltak a vizen s tavirózsák nyílottak szomjas tekintettel a nap felé.

A nagy parkban csönd némult.

Messze a lombos fákon túl a kastély tornya csillogott.

Sehol egy ember.

S még sem volt egyedül.

A víz sápadt lányarcot tükrözött szemébe szabályos arcvonalakkal, omló fekete hajjal s nézte őt.

S megszólalt:

— Szomorú vagy?

Éva összerezzent.

Mintha a saját hangját hallotta volna messziről, nagyon messziről és halkan.

Hallucináció, — gondolta.

S most újra feléje szállt a lágy kérdés:

— Szomorú vagy?

Igen, most tisztán hallotta. A Másik kérdezte tőle a víz színén s látta is, mikor fehér szabályos fogsora a szavak között elővillant s a bíboros ajkak ritmusosan vonaglottak a betűk után.

Közelebb hajolt hozzá s suttogni kezdtek.

— Nem. Nem vagyok szomorú. Tizennyolc éves vagyok, fiatal, gazdag s mindenem megvan, ami után millió ember vágya sóhajt. Van kastélyom, ajtajában borotvált inas várja parancsomat, hogy zajtalanul autó gördüljön a kavicsos úton a márványlépcső elé. S fürdőszobámban illatosan csobban a víz a márványmedencében, míg én a nagy álló velencei tükörben csodálom szép fehér bőrömet, testem harmónikus lágyságát. Ezer férfi kiván meg engem, mert szép vagyok . . .

— Szép? . . . A szépség elsuhan, mint lágy szellő, mely felhőt sodor a kék hegyek felől, eltünik, mint búvó nap borús délutánon, elmosódik, mint árnyak a kék halastavak fodrozó tükrén . . . — szólt a Másik. S szemében bánatos lemondás volt. Arca, szép sápadt arca szürkés lett. Mindmind sötétebb. Piszkos szürke.

Éva nem bírta nézni. Fényt keresett.

De lomha felhő szállt a kékazúros égen s a nap aranyszemét behunyta.

Kicsiny ápolt kezével letépte magáról a nyári pongyolát s úgy állt ott meztelenül. A testét akarta megnézni, mely a magas velencei tükörben oly fehéren csillant meg mindig. De a vízről csak piszkos szürkén hajolt feléje a Másik, jobbkezével egyik feszes kis mellét takarva. S mosolya szomorú volt.

Könnyű szél lebbent a távoli bokrokból s végigfodrozta a tavat.

Apró hullámcsipkék szaladtak egészen a lábáig. A Másik szomorú mosolya eltorzult. Ráncok verődtek az arcára. Haja szétomlott. Ívelt nyaka megenyhült. Keze remegni kezdett s kibuggyant alóla petyhüdt melle. Az előbb még oly csodásan formált csípője kiszélesedett.

Éva megborzongott. Lehunyta a szemét.

— Ez csak a felhő és a hullámok játéka, — akarta mondani.

De eszébe jutott a költő, kivel tegnap a terraszon uzsonnázott.

— A szürke a legcsunyább szín, — mondotta a költő, — belopja magát a hétköznapokba s lassan-lassan elborítja az embert és az egész életet.

— S ez elől nincs menekülés? — kérdezte Éva őt akkor.

— Van! — szólt meg hirtelen egy hang, mintha a gondolatára felelt volna.

Felpillantott.

A nap újra ragyogott, elsimult a tó tükre s mámorító szépségében újra rámosolygott a víz tükréről a Másik.

— Van menekülés a vágyak lila ködén át. Az emlékek fájdalmán és a fájdalmak emlékén keresztül. A csókban, melyet nem a kéjért csókolunk, hanem mert emléket akarunk adni. És fájdalmat ojtani. És vágyat az elérhetetlen után, az örök harmónia, az ismeretlen után, mely messze elnyúl az alkonyati órán előtünő csillagokig . . .

— És a szerelem? — kérdezte lázasan Éva.

— A szerelem sem más, mint feloldódás a végtelen harmóniában, — felelte a Másik. — Vágyakozás, mely hűsítő megenyhülést keres az érzelmek lázában, amikor kitárjuk ajkunkat s testünket annak, aki kíván minket s akit forró órákon megkívánunk . . .

Elhallgatott.

A vadalmafa terhes ágáról alma hullott le tompa koppanással a lába elé.

Éva fölemelte.

Beleharapott.

Kesernyés íze összehúzta a száját.

El akarta dobni.

Amint kinyújtotta a kezét, látta, hogy a Másik a víz színéről szintén feléje hajol, adakozón s kezük összeért.

Az idegen kéz fogta a kezét, húzta, hívta magához. Mindinkább közelebb hajoltak egymáshoz, testük, arcuk összeért. Érezte a lázas testen a víz enyhítő hűvösségét. Könnyűnek érezte magát s nagyon boldognak. Az ég azúrkékjében nyilazó fecskékre gondolt, a távoli violás hegyekre. — Szépség, szerelem . . . — suttogta s elmerült a csöndes tó enyhítő hűs vizében.

A tavirózsákat halkan ringatta a szél.

Messze a lombos fákon túl, mint vérző piros szív a kastély tornya csillogott.

Sehol egy ember.

A nagy parkban csönd némult.

Csak a terhes vadalmafáról hullott lágy koppanással az érett gyümölcs ...

KOVÁTS BÉLA

Afrika művelődéstörténete*)

Monumentális mű, melyből a legműveltebb olvasó is tanulhat, az egyszerűbb is szórakozást meríthet. Frobenius könyve ama nagyon kevesek közé tartozik, melyekről ezt lehet elmondani.

A kötet elolvasása, tömérdek ábráinak átnézése után a cím szinte tudományos-szürkének tünik. Mert itt nem találmányok, család- és vagyonjogi törvényhozások, termesztett növények, tenyésztett állatok, megindult hajójáratok, megépített középületek, bevezetett ruhadarabok és ékszerek kronológiai felsorolását találjuk, utalással a „földeríttetlen őskorba vesző nyomok" említésével. Hanem éppen amaz ősi kornak, minden emberi művelődés, sőt eszmélés virradásának leírását óriási szorgalommal összegyűjtött és nem kisebb elmélettel értelmezett nyomok alapján. Főképpen csak Afrikának, egy aránylag csekély történelmi kiívelésű földrésznek történetével foglalkozik a könyv, de mégis az egész emberi gondolkozás, eszmélés fejlődésjelenségének kulcsaival találkozunk benne. Mert miként ezt maga a szerző kiemeli, Afrika igen változatos hatásokat fogadott be más földrészek felől is, — ám ezek a hatások, valamint a belső életfejlődés termékei nem árasztották el, úgy mint Európában, a régibb rétegeket, hanem a mai műveltség koráig, valamennyi élt legalább emlékeiben, a belőlük származott hagyományokban. Így a „sötét" földrészben az ősi műveltségnek páratlanul értékes elemei voltak a végre mégis fenyegető feledéstől megmenthetők. Mert műveltség volt Afrikában sok száz, sok ezer évvel a mi időszámításunk előtt is. A régi afrikaiaknak mint legföljebb lélektelen fetis-imádásra képes fél-állatoknak képzetét a tudós kutató koholmánynak minősíti, — aljas lelkű rabszolgakufárok koholmányának, akik ebben keresték bűnös ténykedésük igazolását.

Hány ezer és ezer ősi barlang-rajzot, faragványt, még ma is alkalmazott diszítménymintát vizsgált át, másolt le, még hozott is magával a fáradhatatlan tudós, hogy ezeken az adatokon rendszerét fölépítse! És mégsem veszett részletekbe, mégis mindig az egész, a lényeg lebegett szeme előtt; ennek megértetése volt mindvégig a célja.

Szerinte minden kultúrának megindítója: egy bizonyos értelmű és irányú megilletődöttség (Ergriffenheit). Ebben az ember még nem csak látja, tapasztalja, hanem éli is egy bizonyos módon a világát. Tanúi ennek a legelső állat-, ember- és tárgy-ábrázolások, melyek annak, aki látni tudja őket, némán is beszédes tanúságot tesznek arról, mit élt át az ősi ember, mikor csak megragadta az érzés: Így vagyok; így van — a kettő még csak nem is vált el egymástól, mert egyén és környező világ, mindenség akkor még egy életet látszottak élni. Később már részletesebb azonosítások következtek; így állatok és csillagzatok, állatok és emberek közt; az elhaltakkal való érintkezés fenntartásának szükséglete megteremtette a költészetet és a történetet is. Idővel persze minden szemléletet boncolgattak, racionalizáltak, „profanizáltak", — ami a képeken azelőtt szim-

*) Leo Frobenius: Kulturgeschichte Afrikas. Phaidon kiadása, Wien-Leipzig.

bolum volt, önálló jelentőséget nyert, a természetesen meglátott, szabadon ábrázolt alakból szorosan betartandó, de éppen e réven örökéletű forma lett. Az eredeti megilletődöttség utolsó személyesítői istenségekké lettek.

A Frobenius által kibányászott afrikai szimbolumok felsorolása ráeszméltet: alapjában véve mily szegény ebben a tekintetben az emberiség képzelete. Oroszlán, egyszerű és horogkereszt, ötágú csillag, kétfejű sas és még néhány állati meg csillagászati alak tér vissza mindúntalan; melyikünk talált ki ma is újat?

De azért a legnagyobb tévedésbe esnék az, aki nem az emberi világot, hanem csak amaz egyetlen földrészt, valami egységes gyurmának tekintené, melynek minden egyes darabjában minden megvan, ami a többiben. Frobenius munkájában gondosan megszerkesztett térképek mutatják az egyes kultúr-elemek, áramlatok meglehetősen elhatárolt területeit. És olyan óriási különbségekre akadunk, mint a földművelő, szelid erkölcsű, kort tisztelő, a halottakat visszahívő aethiopok és a vadászgató, verekedő, az öregeket kiküszöbölő, a halottakat, de már a haldoklókat is ellenségeknek látó hamiták közt, akik közül mégis az utóbbiak mutatnak több szellemi éberséget és találékonyságot. (Hogy is mondja a szentírás: okosabbak a világ fiai a világosság fiainál).

Szinte mulatságosak és majd nemünk legyávázására csábítanak azok a varázsténykedések, melyekkel Afrikában (úgy mint másútt is) az elejtett vadat megengesztelni, sőt gyilkolója személyére nézve megtéveszteni, a bűnnek érzett életkioltás bűntetését elhárítani igyekeztek. Az ilyen engesztelő varázslatoknak köszönhetjük többi közt a legrégibb szoborszerű faragványokat is: nem egyebek ezek kőből durván kivert, fekvő, fejetlen állat-idomoknál; ezekre húzták a lakoma alkalmával az áldozat bőrét, fejével együtt, így téve díszhelyre azt, ami (vagy aki) ellen olyan súlyosan vétettek éppen ama lakoma érdekében.

Az ennyire tudományos könyv azonban egy egész sor megkapó népmesét is tartalmaz kedvesen széles görgedezésű, sokismétléses előadásban. Hiszen ezek a mesék nem éppen csak történelemelőtti, ősafrikai indítékokat tartalmaznak, sőt némelyikükön a legutóbbi évszázadok hatása is megérzik. Azonban bájosak, akár a Grimm-mesék, mert valóban emberi, bár olykor bizony elég durva és kegyetlen emberi érzések, eszmélések jutnak bennük kifejezésre. Megtaláljuk bennük az anyai kötelességtudás fényes jutalmát, az álnokság bűntetését, de az öreg kornak a fiatallal szemben féltékenységét is, az élvehagyott ellenség hűséges, önfeláldozó szolgává válását, a gyáva alakoskodókat csuffátevő „lovagias" „harami"-t, de azt is, aki megbocsátó jótevőjét megöli, mert nem viseli el, hogy valakinek annyi hálával tartozzék. A vénasszonyt, aki sokkal rosszabbnak mutatkozott még az ördögnél is; igaz, olyan bájos jelenetek is akadnak, mint mikor egy ifjúnak, egy leány mellett kellett hálnia; biztonsági intézkedésül kardot tettek közéjük. De legközelebb a leány kijelentette, hogy „a kard nem lesz többé közöttünk."

Kincsesbánya ez a könyv és más hasonló terjedelmű és kiállítású munkákhoz képest még csak nem is drága. Persze kiegészítést kivántat meg velünk: azt, melyet a tudós szerző Európa-szerte rendezett kiállításai és tartott előadásai jelentenek.

FARKAS GEIZA

Irodalmi szemle

Alexandra Rachmanova: Szerelem, cseka, halál... Házasság a vörös viharban.
(Dante kiadása, Budapest.)

Könyv, mely világhírre tett szert rövidesen, melyet több nyelvre lefordítottak. Várakozással vesszük kezünkbe. Mert valahogy már a világhír, a sokszoros kiadás, a tíz-, sőt százezrekre rúgó példányszám sem jelenti ma már a könyvnek abszolút értékét. A kiadó ügyessége politikai irányzatokra, azaz az ezekkel szimpatizáló tömegekre számít. Bolyseviz-mus-szovjet ellenes könyv, — gondoljuk. Mindenesetre ügyesen megválasztott időpont ez a mostani a kiadásra. És különben is — a mai átlagintelligencia legkedvesebb olvasmánya az életrajz, útleírás, a napló. Valahogy a kor szellemének egészen természetes folyománya ez. A reális élet, a pozitív élmény az, ami leköt. A frissen, jó emberismerettel, érdekes mondanivalóval megírt ilyen könyv számíthat leginkább sikerre, többszörös kiadásokra.

Ilyen jól megírt könyv Alja Rachmanova könyve. Persze még azzal a plusszal, hogy olyan fantasztikusan borzasztó időket élt át és írt meg, mint a vörös uralom kitörése és első évei.

Az első lapok 1916-ban íródnak s az írónő, fiatal, 17 éves diáklány kezdi megrajzolni életét, környezetét. Ügyesen, plasztikusan elénk tárva az orosz felsőbb polgári osztály még e háborús években is bő, kényelmes és családi tradiciókon nyugvó életét.

Ez az első része a könyvnek olyan jól van írva, annyira megfelelő bevezetés a könyv későbbi följegyzéseihez, hogy önkénytelenül fölmerül a gondolat, hogy ezt az írónő később írta azon följegyzések elé, melyeket az idők vad tempójában és az élmények iszonyú forgatagában emlékezetének támogatására írt.

Lebilincselően érdekes egy polgári, egy „burzsuj" ember, egy frissen, naivan gondolkozó nő szemén át látni ezt a khaotikus és borzasztó világot, mely ott 1917-ben megindul. Jellemző, ahogy a forradalom kitörésének hírét veszi: ő, az előkelő orvos leánya, a fiatal diáklány lelkendezve szalad haza híresztelni, hogy kiütött a forradalom. Édesapja pedig e józan szavakkal torkolja le: No, és te minek örülsz?

De így van az emberek zöme, miként Alja, a diáklány. Első lelkesedésében mindenki a felszabadulást várja. Később a fehéreket várják, hogy felszabadítsák őket a vörösök alól, — majd mikor azok érkeznek, meg, azoknak távozását áhítozná mindenki. Az eredmény mindenhogyan a teljes khaosz, kegyetlenség, iszonyat. Érezzük a följegyzéseken át azt a förtelmes orkánt, mely itt mindent gyökerestől tépett, ölt és pusztított — és le-letéve a könyvet eltünődünk az emberi sors bizonytalanságán, imbolygó, semmis voltán.

És mindebben az iszonyatban él, érez, szeret és dolgozik egy nő, ez a bátor, erős, fiatal Alja Rachmanova. Nem panaszkodik. Bízón, és szinte

kíváncsian várja sorsának fejleményeit s ha csak egy keveset enyhül ez a sors, már bizakodó és ott a vagónlakásban, a legnagyobb szegénység közepette, mikor eléri az igaz szerelem, mélyen, igazán boldog.

Az írónő saját sorsát írja le ebben a könyvben. De véle egy vágányon fut, tükröződik egész népének élete és sorsa ezekben a tragikus években. Valami megnyugtató fény van mégis e fölött a hányatott sors felett, miként a tomboló viharok felett is az örök nyugalmú esti csillag: az emberi tisztaságnak, az emberi szív jó, nemes erejének fénye ez.

A könyvet a Dante-könyvkiadóvállalat adta ki Benedek Marcell kitünő fordításában.

W. WIMBERGER ANNA

Blazsek Ferenc: Panoptikum.

(A Reggeli Újság kiadása, Újvidék.)

Nem nagyigényű, de kellemesen elszórakoztató elbeszélés a budapesti bohém- vagy már inkább félbohém világból. Alapgondolata: a már magában kétséges értékű szerelmi ideál helyettesítése egy viaszbáb és azután egy még csekélyebb értékű „doublette" által. A történések a lóversenypályán, bel- és külföldi szállókban, bárokban, stb. nem éppen valószínűek; mentségül: olyanokkal esnek meg, akiknél a rendes józan polgári felfogás szerint valószínűtlenségek néha mégis csak elő szoktak fordulni. És olvasás közben egyszerre csak rajtakapjuk magunkat, hogy várakozással nézünk ama (dicsőítés nélkül mondva) nem mindennapi egyéniségek sorsának szokatlan alakulásai elé.

FARKAS GEIZA.

Sziklay Ferenc: Hová?

(A Kazinczy Társaság kiadása, Kassa.)

Sziklay Ferenc legújabb regénye nemes értéket hozott az utóbbi időben szegényessé vált szlovenszkói prózairodalomba. Sziklay talán ebben a művében találta meg leginkább az egyéniségének megfelelő formát. Bizonyos filozófiai látás, a dolgok értelmének és céljának vizsgálatai, a körvonalak érzékeltetése alapvonalai voltak mindig írói természetének és a tehetsége irányába eső anyagot igen szerencsés módon választotta ki ezúttal. A szépség, a jóság és az erő tisztelőjének, a lélek, a szív emberének tiltakozása ez a regény a világ rendjének elmechanizálódása, a rideg anyagiasság és a könyörtelen hasznossági elv ellen.

A szerző a jövőbe vezeti az olvasót, évezredeket lép át és pompás művészettel festi le, hogy milyenné válhatik az ember élete, ha csupán ezek az elvek érvényesülnek majd a fejlődésben. Végeredményben az alapgondolat nem új, — az egyéniség tökéletes letörése, az embernek puszta géppé alacsonyítása és végül természet tisztító forradalma, — hanem a kidolgozás, a részletek következetes kifejtése és csoportosítása teszi élvezetessé és művészivé a cselekményt. A férfi és a nő természetének szembeállítása, — az egyik nem az Iparállam, a másik nem az Agrárállam lakosságát alkotja, — az állam szerepének mindenhatósága, a rendőri ellenőrzés betolakodása a magánélet minden megnyilvánulásába és a ha-

lálraitélt léleknek vergődése különösen azokon a területeken, ahol az ember mégis csak rászorul az Isten alkotta természet segítségére, mindezek logikusan, nagy művészi fantáziával elgondolt és tiszta írói eszközökkel megvalósított szellemi épület részlet-szépségei. A regény egyik legsikerültebb része Mommsen államtudós előadása az emberi kultúra őskoráról, amelybe igen érdekesen sűríti bele Sziklay, hogy mikép fogja fel „az államilag engedélyezett" theória kétezer év múlva mai életünket.

A cselekmény elejétől végéig utópia, amely azonban gyökereit bele bocsátja a jelen számtalan jelenségébe. Ezek ellen készült vád a regény. Hová jut az emberi társadalom, ha nem szakít a gépkultúra lelketlenségével? Erre próbál választ adni a szerző és kidolgozza az adott előföltételek következményeit: idáig jut, tehát forduljon vissza idejében az útról, mert „a robotos kényszermunkában, a kollektív államban csak szerencsétlen lehet az, aki tudja, hogy ember". Az elgondolás természetéből és a tendenciából következik az egyoldalúság, amelynek vágnia és szúrnia kell. A regény azonban, kisebb botlásokat nem említve, nagyjában elkerüli a mesterkéltség szírtjeit és meggyőző.

Sziklay Ferenc alapos és mély tudása találkozott itt lelkületének nemességével és komoly művészi kvalitásaival. Ezeknek kölcsönös hatásából született meg legújabb regénye, amely igaz nyeresége a szlovenszkói magyar irodalomnak, de a szerzőnek is egyik legkitünőbb alkotása.

TAMÁS LAJOS

Keleti Márton: Az utca emberei.
(Káldor könyvkiadóvállalat kiadása, Budapest.)

A mai szociális költészet két végletbe szokott esni: propagatív tendenciájával megváltóztatja a valóságot, tételes lesz, vagy pedig a valóság ábrázolását túlozza és elfeledkezik a művészet követelményeiről. Keleti Márton regénye ebbe a második csoportba tartozik. Egy külvárosi család vergődését írja le, nyomorukat és küzdelmüket egészen a halálig. Az életnek csak az árnyoldala ez, hol emberek születnek és szenvednek, esznek és írigykednek. Otromba bérházak sötétjében botorkálnak és ide nem jut napsugár, sem kenyér. Az emberek tompák, érzéseik nincsenek, legföljebb a szerelem virágzik, de ez is buján. Rosszak és állati színten élők az emberek. A szociális költészetnek azok az általános torzvonásai ezek, melyeket megtalálunk kissé átmázolva Kassák, Ehrenburg, vagy Gorkij írásaiban. Ezek azonban nem az írók hibái, hanem a materialista alapon elgondolt művészeté, mely tételességével megköti az írót. Keleti Márton sem láthat többet, mint amennyit ez a világszemlélet megenged. Vagy kihagyásokat csinál, vagy pedig az élet legapróbb eseményeivel tölti ki alakjai életét, hogy eseményvezetésében meg ne akadjon. Riporteri tollal másol az ember külsejéből, az élet epidermiszéből. Tipusrajzig nem is próbál emelkedni. A regény ennek megfelelően csak úgy hat, mint az újságriport, amely a sorpénz leple alatt a legkisebb dolgot is észreveszi. A művészet légköre hiányzik belőle és hiányzik a Kassák-regények típuskompozíciója is, amely eseményei mögött egész embercsoportokat sejtet meg. Így csak „egy" cselédlány története, aminek elolvasása után azt teszi az ember, ami az újságriporttal szokás: elolvassa és elfelejti.

VAJLOK SÁNDOR

Nyitott szemmel

A világ gazdasági válságáról.

Az utóbbi évtized közgazdasági irodalmában úton-útfélen olyirányú kisérletekkel találkozunk, melyek a mai gazdasági világválságot analizálják, okaira akarnak rámutatni s egyszersmind azt a kivezető utat is megjelölni iparkodnak, mely a mai fejetlenségből nyugodtabb révbe fog elvezetni. E felelősségteljes feladatot tűzi ki maga el dr. Ofner Jenő legújabban megjelent huszonötoldalas kis tanulmányában is.

Dr. Ofner két nagy kategóriába csoportosítja az okokat, melyek a mai gazdasági krizist előidézték: léteznek szerinte közvetlen és közvetett okok. Mint közvetlen okot a világháborút emlegeti s teszi elsősorban felelőssé a mai gazdasági leromlásért. Azonban rájön arra is, hogy a világháború nem önmagában szigetelten álló jelenség, hanem végeredményben szintén okozat, melyet úgynevezett „rejtett, nehezebben fölismerhető alapokok" váltottak ki.

Ezután rázökken az író tanulmányának tulajdonképpeni tárgyára. A részletokokat felsorakoztatja, majd döbbenetes egyszerűséggel mondja ki a konkluziót: „a világválság főoka a termelési technika fejlődése."

Szerinte a termeléstechnika racionalizálódása az elsődleges kirívó tényező, mely fejetetejére állította Európa gazdasági egyensúlyát és végeredményképen a mai krizist eredményezte. Kétségtelen, hogy a termeléstechnika észszerűtlen racionalizálása súlyos zavarokat idézhet elő a termelés menetében, nevezetesen a dolgozó munkásságnak bizonyos hányadát teszi fölöslegessé, amiáltal munkanélküli tömegeket produkál és a fogyasztó tömegek átlagos fölvevési indexszámát csökkenti.

Az író minden olyan további szempontot, melyet nem akar pozitív formák között megnevezni, meghatározhatatlan okoknak deklarál. E meghatározhatatlan okok összeségén a kapitalista termelési rendszert kell értenünk.

Az okvezetések láncolatán keresztül végül fölleli a kérdés elrejtett nyitját és szerinte megtalálván a gazdasági válság valódi okát, utat és módozatokat próbál megszabni, melyek segítségével a krízis legyőzhető. A válságból való kivezető utat a munkaidő állami monopolizálásában látja. Tehát a mai gazdasági nyomor megszüntetése geniálisan egyszerű, államhatárok között életbeléptetett rendszabályokkal eszközölhető. Az államhatalomra csupán a normális munkaidő megszabásának kötelessége hárul, amiáltal viszont eltűnik a munkanélküliség, megszűnik a túlórázás s a gazdasági fejlődés visszazökken eredeti nyugodalmas medrébe.

Dr. Ofner Jenő e kis füzetében nem csinál egyebet, mint az adomákból jól ismert katonaorvos, aki csak két szerrel: aszpirinnal és hashajtóval gyógyítja betegeit. A szerző a kór okait keresi 25 rövid oldalon keresztül s fantasztikus könnyelműséggel nem vesz tudomást olyan szempontokról, melyek sarkalatos mozgatói a mai gazdasági fejlődésnek.

ÖLVEDI JÁNOS

Hindenburg

Amikor von Hindenburg vezértábornagyot első ízben választották meg birodalmi elnöknek, így méltattam személyének jelentőségét: Hindenburg megelőzte Wotant, megelőzte Siegfriedet. Mert Hindenburg a német őselem volt. És minden német, még a legegyszerűbb is, a lélek mélyén szunnyadó ösztönével önmagára ismer Hindenburgban. Valami hasonlóság volt közte és a népek kegyelete által alkotott ismeretlen katona fogalma között, akit a háborúban résztvett népek szenvedése és hálaérzete teremtett: Hindenburg is mithikus magasságokba emelkedett, odaemelte a férfi egyenessége, szilárd jelleme, hősiessége és önzetlen önfeláldozása. Innen ered az a népszerűség, amelyre nincsen példa a német történelemben. Úgy gondoltak rá, mint az „ismeretlen nagy hadvezérre és államférfi"-ra, inkább legendás hősre, mint hús és vér személyre.

Amint a németség számára Hindenburg neve a hőssé magasztosult ismeretlen katonát jelentette, éppúgy jelentette a világnak a halhatatlan Németországot, az események forgatagában is megbízható nyugvópontot, azt a Németországot, amelyre nyugodtan rábízhatja magát akárki, mert mindig hű marad önmagához. És éppen azért példátlan az a tisztelet, amely a nem-németek, sőt a németgyülölők részéről feléje áradt. Érezte mindenki: úgy mint Hindenburg, egyszerű, egyenes és tántoríthatatlan, becsületes és hűséges az egész nép lelke, lényege. És Hindenburgban bízva Németországban bíztak. A gyűlölködéssel és nyugtalansággal telített levegőjű korban így lőn utólérhetetlen tisztaságú eszménykép.

Hindenburg szelleme áttörte a testiség korlátait. Egyéniségéről részleteket felhozni szinte fölösleges. Azonban tévedés volna azt hinni, hogy Hindenburg csak a hadvezetés technikájának volt mestere. A népszerűség koszorújának csak néhány virágát köszönhette ennek, s a tömeg fölé magaslott szimbolumnak ez a Hindenburg nem sokat jelentett. Az egyszerűség fogalmának megtestesítője volt. Ami azonban páratlanul egyéni volt benne, az a német alaptermészet ősi, minden mást másodrangúvá mellőző ereje, a sziklaszilárd hinni és bízni tudás, a bátorság, amely szinte kisugárzott személyéből. Hindenburg csak egy módon fejlődhetett ilyenné, azon, amely minden egyéniség fejlődésének útja, fokozatosan személyes elhatározástól személyes elhatározásig, egyéni döntéstől egyéni döntésig, felelősségvállalástól felelősségvállalásig, áldozattól áldozatig. S így nőtt azzá a nagy és magasztos erkölcsi erővé, amelynek puszta kisugárzása önmagában is hatni tudott. A bizalmat nemcsak élvezte, de föl is serjesztette és ezzel átalakította a világot. Mindenki úgy gondolt reá, mint az örök katona megtestesült ideáljára, egyben pedig arra az uralkodói eszményre, amely hasonló a kínaiak elképzeléséhez Shun császárról, akiről azt tartja a hagyomány, hogy „nem tett egyebet, csak arcát délnek fordítva egy helyben ült és ez a nyugodt mozdulatlanság a legtökéletesebb harmóniát teremtette a birodalomban." Megbecsülhetetlen az a jelentőség, amit Hindenburg puszta léte jelentett Németországnak. És már éle-

tében azzá a legendás alakká lőn, éppen mert maga volt a mindenki által érthető és átérezhető egyszerűség, amely Németország számára mindenkor a legbiztosabb őrszellem marad.

GRAF HERMANN KEYSERLING

Három angyal

Három angyal fejem felett:
Édesapám, tőle tudtam.
Virrasztott, míg három angyal
Fénye alatt elaludtam.
Édesapám, Berde Sándor,
Fiatalon sírba hágott —
Angyalvalló istenszolga
Ránkhagyta az imádságot.

Három angyal fejünk felett:
Együtt hittük, földig gyászban.
Bátyám volt, ki előmondta
Istenhívó esti lázban.
Csupa-lélek Berde Sándor
Ifjan ő is sírba hágott,
Zálogul a fiát hagyta
S fiára az imádságot.

Három angyal feje felett:
Hitte ő is, földig árván.
Három angyal minden fénye
Tündökölt fel ifjúságán.
Húsz esztendős Berde Sándor
Mikor ő is sírba hágott,
Tört virágként mellétettem
A gazdátlan imádságot.

... Három Sándor koporsóban,
S én imátlan földi árnyba ...
Ámde sápadt homlokukra
Ráhull Isten szemsugára.
Lassan fényesül ki rajtuk
Világító égi veret —
Három Sándor koporsóban:
Három angyal fejem felett.

R. BERDE MÁRIA

A félreértett igazság

— Ejnye, már meg itt lábatlankodik kend?

A fiatal asszony, Nagy Péterné ripakodott így az apósára, ahogy kifordult a konyha ajtaján az üres vödörrel, amelynek csak az alján langyosodott a maradék víz. Ezt akarta kiloccsantani az udvar földjére. Jó, hogy észrevette, hogy apósa ott aprózta a lépést, mert még a nyakába zúdította volna.

Az öreg a menye szavára még mélyebben kapta válla közé a fejét és gyerekes tipegéssel szaporázta a lépést. Szemében a gyermekek ártatlansága pislákolt. Öreges pöszmögéssel tagolta a szavakat.

— Megyek mán, de az utatokban vagyok mindenfelé.

A többit nem mondta, pedig talán megkönnyebbült volna életének terhe, ha elmondhatta volna. Erősen éltek még benne a régen elszaladt napok. Amikor még minden az övé volt. A ház, a földek, a jószág. Akkor még így kedves, úgy édes jó apám volt a fiának is, a menyének is. A szavak mézes csurgásával hízelegték körül és azóta kikopott alóla a föld, a ház és a jószág is. Öreg napjaira, mert többet nem remélhettek tőle, már csak teher maradt mindenkinek. Az egyik sarokból a másikba hajigálták, mint az ócska lomot. Keservesen nehéz lett az élete, a mézes szavak helyett lelket gyilkoló ripakodások repültek feléje. Sötét lett az élete, de mint két gyönge mécses ott világított előtte a két kis unoka tiszta szeretete. Ők még tiszták voltak, ártatlanok, őt szerették. Nem úgy, mint a nagyok, akik elfelejtették őt szeretni.

Zavaros hullámzással kavarogtak fejében a mondatok és sűrű magabeszéléssel kísérte a gondolatait. Nem tudta elrendezni őket, elfutottak előle, mintha játszani akartak volna vele.

Két friss gyermekhang csendült a tépelődései közé, amire aztán elfelejtett minden rosszat. Az unokái jöttek meg az iskolából és hangos örömmel futottak feléje. Az öreg szemében a gyönge fény új erőre kapott, ahogy meglátta a két apróságot. Bélát, Józsit, akiknek hátán városi új táska fényesedett és az új örömnek izgalmával tértek meg az iskolából. Szeptember volt. Jószagú, dús őszi nap. És a gyerekek először tértek meg az iskolából, ahol könnyű játszással igérték nekik a nehéz tudományokat.

— Nagyapám, öregapám! — rohantak mind a ketten feléje. Józsi volt a gyorsabb, a lábába akaszkodott.

— Üljön le csak, öregapám, hadd tanítom meg írni meg olvasni.

Az itató vályu mellé kő volt támasztva, az öreg módosan, öregesen arra helyezkedett.

— Hadd lám hát...

Józsi volt megint a fürgébb, ő bontotta meg előbb a táskáját és előkerült belőle a friss szagú ábécés könyv. Hadarva, gyorsan beszélt, alig értette az öreg a szavakat.

— Ezt tanultuk... Látja, nagyapám, ez az i betű... Magát is megtanítom mindre... Olyan szép mesét mondott hozzá a tanító bácsi... Azt, hogy a kis Imre kiment a konyhába és látta, hogy a spór szélén valami melegedett, aminek jó szaga volt, neki meg korgott a gyomra. Imre

kicsi volt, a lábas meg magasan volt. Felágaskodott, hogy elérje és megfogja a lábas fülét, de az bizony forró volt és megégette az újját. Imre sírva szaladt az anyja után és mert beszélni nem tudott, az újját a szájához szorította és úgy kiabálta: i...i...i...

Az öreg nagy komolyan hallgatta a mesét és önkénytelen mozdulattal, ahogyan az unokájától látta, öreg, köszvénytől csomósodott mutatóújját a szájához szorította: i...i...i...

Nézegették a képeket, látták a betükkel telerótt sorokat, de nem értettek belőle semmit, az öreg gyerek és a most induló két fiatal sarjú. Eltemetkeztek a betűk birodalmában. Ezt is legelébb Józsi unta meg, hirtelen mozdulattal becsukta a könyvet és a nyitott táska szájába dugta.

— Sokat tudunk már. Menjünk inkább lovacskát játszani. Nagyapám meg Béla lesz a ló, én meg a kocsis leszek.

Ezen összeveszett a két gyerek, de hamarosan kiegyeztek. Béla és az öreg lett a ló. Józsi kezét a nadrágzsebébe süllyesztette, ahonnét előkerült a készenlétben tartott istráng, amely nem volt más, mint sok boggal megfoldott spárga. Hátulról az öreg és a Béla nyakába akasztotta, onnét a hónuk alá és megperdítette az ostorát.

— Gyi, te fakó, fussatok!...

És a két ló megindult. Az öreg fájós lábaival alig botorkált előre, míg Béla úgy ficánkolt mellette, mint egy fiatal tüzes, kizabolt csikó. Józsinak nem volt elég sebes a tempó. Ostorcsapásokkal buzdította az öreg hátát.

— Gyi... gyí...

Hamarosan kifulladt a vén ló és fújtató mellel rogyott a sátoros körtefa alá, onnan nézte fiatal, mosolygó szemmel az unokái játékát, amíg azok is el nem fáradtak és odatelepedtek melléje.

A napok meg lassan iramodtak tovább. A két gyerek járta az iskolát és a kora esték lámpafényénél tanították az öreget. Már az n betűnél tartottak és Béla magyarázott, úgy, ahogyan a tanító bácsi nékik:

— Nándor napot bámulja, nö, nö, nö...

Két újjával előre mutatott a nap irányába. Az öreg hűségesen utána csinálta. A fiatal menyecske, a két gyerek anyja a piroscsíkos dunyha alatt nyújtózkodott és éber szemmel figyelte őket. Az asztal köré gyűlt túdósokat. Gondolat cikázott át benne.

— El kellene az öreget is küldeni az iskolába. Legalább volna valaki, aki minden nap elkísérné a kicsiket. Az öreg meg nem lábatlankodna az útjába. Meg kéne beszélni Péterrel, hiszen mindig nagy barátsággal volt hozzájuk a tanító úr. Beültethetné valahol az utolsó padba. Vízet nem zavarna, még segítségre is lehetne, mert fát hordana és élesztgetné a tűzet az iskolai nagy vaskályhában.

Néhány nap múlva az asszony gondolata valónak érett és az öreg két unokájával nap, nap mellett együtt bandukolt az iskolába. Helye az utolsó pad lett és a szünetekben szorgalommal rakta az éhes kályha gyomrát.

És a napok forogtak egyre tovább. A szikrázó fehér hóval behintett rétek, mezők lassan elszürkültek és fű sarjadt a szürkeség nyomán. A fák új rügyekbe pattantak és a kipihent izmok új munkába láttak. A gólyák, fecskék megkeresték a régi fészkeket. Az elvetett mag nyomán új kalá-

szok érlelődtek és a sokféle zöld, amely már nagyra nőtt, megnyugtatta a gazdák szemét.

A csöndes, egyforma életet élő faluban egyszerre új izgalom költözött. A falu határa idegen urak beszédétől lett hangos. Mértek, vitatkoztak, írtak. Legények szaladgáltak mérőlécekkel és idegen masinába meresztették szemüket az urak. A Határkiigazító Bizottság volt és a falunak volt néhány napig miről beszélgetni, találgatni.

Az öreg nem vett tudomást semmiről, ő szorgalmasan járta a két gyerekkel az iskolát és a kíváncsisága a tudás után szomjasabb volt, mint azoké. Egyik nap nem volt ideje kitakarítani Péternek az istállót, hát rábízták és csak később baktatott az iskola felé. Magasra nőtt kukoricás mellett vitt az útja és az út szélén barna táska kínálkozott feléje. Fölvette, de nem nézte meg a tartalmát. A tengeri zöldje közé tette, azok eltakarták. Csak magának mondogatta.

— Most jó lesz neki itt is, ha visszajövök majd fölveszem.

Az iskolában a d betűnél tartottak.

— Dani dobol a dobján, dö... dö... dö...

Az öreg utánuk csinálta és reszkető kézzel húzta a d nagy hasát és hosszú vonalát. A tanító rosszkedvű volt, mert úgy érezte, hogy előző este lenézően bántak vele a városi urak és ezt most megérezték a gyerekek. Az öregre is ráripakodott.

— Mit ül itt mindig? Senki se rendelte azt nekem, hogy vén szamarakat is tanítsak.

Az öreg szó nélkül állt föl és csöndesen betette maga után a terem ajtaját. Szomorúra kókkadt fejjel bandukolt az úton vissza. Már a házuknál jutott eszébe a barna táska. Visszament érte. Ott találta a tengeri magasodó szálai között. A karja alá szorította és megindult újra.

Péterrel, a fiával találta magát szemben, ahogy befordult a kiskapun. Az durván szólt feléje.

— Tán kidobták az iskolából?

Az öreg mélyre húzta a fejét, mint a gyerek, aki rosszat tett.

— Ki...

Káromló szavak zúdultak feléje és az öreg csöndesen hagyta elvonulni maga fölött az ítéletet. Mikor kifogyott Péter belőlük, mellé lépett a fiának és csöndes szóval nyújtotta feléje a táskát.

— Találtam... Hát elhoztam...

Péter únottan nyúlt utána és megnyitotta a táska gombját. Duzzadt tarkasággal nevetett vissza Péterre a bankjegyek sokasága. Zöld, kékhasú bankjegyek kínálkoztak Péter felé és Péter úgy bámulta őket, mint a csodát, csak sokára jött meg a szava.

— Édesapám, hát ezt hun vette?

De már gyorsan járt az esze Péternek, már vigyázó kézzel nyúlt az apja hóna alá és úgy támasztotta az öreget, mint a kényes virágot a karó.

— Jöjjön, édesapám, jöjjön a házba... Nem éhes?... De minek is kérdem?...

Julcsa, a felesége, ott forgolódott a tornácon. Feléje kiáltott.

— Hamar, Julcsa, bő szalonnán üss tojást az édesapámnak, de ne sajnáld, válaszd a legszebbeket.

Az öreg nem értette ezt a régen nélkülözött hangot, de nem is kérdezte, mert hosszú életében mindenféle fordult már véle.

Duruzsoló meleg szóval beszéltek ettőlfogva hozzá. Új ruha került a testére a régi kopott helyett. A házra is új zsindely a régi helyett és vásár alkalmával új jószág tért az istállóba. Úgy bántak az öreggel, mint a hímes tojással, de a lelkére kötötték, hogy a táskáról senki emberfiának ne szóljon. Az öreget senki se kérdezte, nem is beszélt. De mégis az egyik nyári délután, ahogy ott ült a körtefa alatt, az újonnan faragott lócán, kakastollas csendőrök lépése szaporázott feléje. Egyenesen feléje. És megálltak előtte. Az öreg állta a nézésüket és helyet mutatott maga mellett. A két csendőr leült és barátságos szóval kérdezgették, de a szavuk mögött ott volt a kíváncsiság fullánkja, mert a falúban, mint a füst, úgy szállt a hír, hogy Nagy Péteréknél valami nincs rendjén. Nagy lett a mód. A városból meg hivatalos irat jött, amelyben elveszett ezreseket kerestek.

Gyanus lett Nagy Péterék háza mindenkinek és a hír elért a csendőrök fülébe is.

Most ott ültek a vén körtefa alatt és beszédbe kezdtek az öreggel.

— Bácsikám... Nem látott maga egy barna bőrtárcát?... Az úton valahol?...

Az öreg nem hagyta tovább beszélni.

— De bizony... én találtam meg... barna volt... gombja volt...

A két csendőr az öreg válla fölött összevillantotta a szemét. Mohón bugyborékolt belőlük a szó. Egyszerre beszéltek.

— ...Hol?... Mikor?...

Az öreg konok egykedvűséggel nézte a magasan keringő fecskéket.

— Akkor vót még, amikor az iskolába jártam...

A két csendőr leeresztette az állát és egyszerre álltak fel a padról. Az öregebb odaszólt a fiatalabbnak.

— Menjünk, komám, nincs itt kivel beszélni...

Az öreg meg csak nevetett befelé, ahogy utánuk nézett.

TAMÁSNÉ ZSADÁNYI MÁRIA

Magyarosan!

Hát Önnek t é n y l e g szép a naplemente,
S nem i g a z á n, v a l ó b a n, c s a k u g y a n?
Hát Önön t é n y l e g lyukas már a mente?
Javítsa t é n y l e g; tűvel, jó Uram!
Mert igaz bár, hogy minden tény való,
Minden valót még nem mondhatni ténynek,
S ki úgy beszél, ír, ahogy nem való,
Az rászolgált, hogy kikapjon, de — t é n y l e g.

SAJÓ SÁNDOR.

Akácok alatt . . .

Ma nehéz, szinte megoldhatatlan feladat a jugoszláviai magyar kisebbség kultúrális arculatának még csak a felvázolása is. Megértetni egy kultúra létezését s annak lelkeket betöltő holnapfényét, amelynek tizenötévi látható eredménye mindössze legföljebb egy regény, néhány elbeszélés s ennél egynéhánnyal több vers, valóban, inkább csak e kultúra élő vágyát, mint annak életalakító tetteit sorolhatja fel. Mégis, ez a testetlen, megfoghatatlan valami, — ami leginkább a napi sajtó kérlelhetetlen gyorsasággal pergő, az eseményeket még huszonnégy órára sem értékesítő fehér-fekete filmszalagján a színkronizálás legkisebb lehetősége nélkül vetődik elénk, — él . . . Felfénylik . . . vajúdik . . . hisz . . , elbukik — és újra, száz, megszámlálhatatlan temetőjén át is él. Pedig még odáig sem jutottunk, hogy a temetőket megszámláljuk, hogy legalább a nyomokat mutató sírjeleket a megismerés szándékával a magunk életének bizonyságául ismertessük el.

Jól tudjuk, hogy a lepergett tizenöt esztendő minden idők egyik legnagyobb kultúrválságában valóban elenyésző pillanat a megoldásra váró feladatok erkölcsi és politikai jelentőségével szemben egy, a rombolás szellemétől már megtisztult öntudat megéréséhez. Azonban a hangsúly a lelkiismeret tisztaságán van és mi ezen a tisztaságon át csalhatatlanul megéreznénk a felénk sietö idők szándékát.

Az impériumváltozás után a jugoszláviai magyarság úgyszólván teljesen elvesztette kultúrájának minden intézményes biztosítékát. Kiépített szervezetei alig voltak erre. Budapest közelsége és művelődési központok hiánya, vagy ilyeneknek csak általános ünnepi megnyilatkozása a talajjal való minden belsőbb kapcsolat nélkül, lehetetlenné tette a tájkultúra alkotó kialakulását s ez az őserejű táj passzív maradt. Nem adott magából semmit a magyar kultúra életszínerődéséhez s maga lélek nélkül maradt. Pedig világhírű tehetségek származtak innen, pl. László Fülöp, a súlyos nevű portréfestő. Ezenfelül, a változás után, az intellektuális középosztály teljesen megsemmisült. A közoktatás egyetemes államosítása egy kisebbségi tudományos munkásság lehetőségét — az élettel való kapcsolat hiánya miatt — kizárja. S így aztán egyetlen megmaradt drága kincsünk, egyéni életünk egyetlen kerete, intellektuális életgyökerétől elkülönítetten, valósággal szociális anachronizmussá lesz. E helyzet megjavítására nemcsak a magyar tudományosságot fenntartó intézményeink nincsenek, hanem még az egyéni kezdeményezések legszerényebb támogatásához is hiányzik az anyagi föltétel. Kultúrális alapítványaink nincsenek. Az áldozatkészség hiánya azonban nem jelen állapotunk erkölcsi gyöngesége, mint inkább annak az egészséges fölismerése, hogy egy esetet kivéve, — melyről alább szó lesz, — nem volt megmozdulásunk, mely belső tartalmával a magyar áldozatkészséget megérdemelte volna.

Kultúrális megnyilatkozásunk majdnem teljesen sajtónkra és a ranszódikusan jelentkező irodalmi szemlékre korlátozódott. Azonban majdnem minden irodalmi törekvés — kivételek csak a kozmopolita, semleges irányok voltak, — sajtónk kilencvenöt százalékának ellenséges magatartásával találkoztak. Ez az ellenséges magatartás egyéni kultúránk kiala-

kulásával szemben kisebbségi életünk külön, belső nagy tragikuma. Mert azok részéről nyilvánul, akik tulajdonképpen a megsemmisült magyar középosztály örökébe léptek. Ez a nagy képességekkel és kiváló anyagi eszközökkel rendelkező erős réteg, amely új, adott helyzetében eddigi kultúrájának további önérzetes kiépítésében áthághatatlan nehézségek elé került, egyéni kultúránk kiépítésében páratlanul megszervezett sajtója révén döntő befolyáshoz jutott. A nagy, szociális gondolatok érzésbeli, emberi egysége a mi történelmi egyéniségünktől sohasem volt idegen, a nemzetköziségnek ez a magasabb, erkölcsi tartalma egyenesen egyik jellemvonása volt a magyar léleknek s most ez a széles emberi tartalom az önvédelem természetes szükségszerűsége folytán tragikus helyzetbe jutott. De a magyar lélek megint tanújelét adta az emberről vallott magas erkölcsiségének. Nem romlott. Alkotott. Megteremtette kultúrájának eddig elérhető legtisztább kifejezőjét: a Kalangya című irodalmi szemlét. Sok próbálkozás után a Kalangya mozgalom történelmi és emberi tudott lenni egyszerre. Vállalta a kisebbségi élet híd-szerepét a magyar és jugoszláv kultúrák között, a mi egyéni kultúránkat pedig az önálló vajdasági irodalom jelszavával a passziv, élettelen kozmopolita sajtó-irodalom gyarmatosító törekvéseivel szemben az alkotó cselekvés, az önmegismerés nagy szociális tartalmához vezette el. Mi sem bizonyítja jobban a célkitűzés életlehellő erejét, mint az, hogy egyszerre egy csomó tehetséges író indult, újak és már ismertek és csodálatosképpen a Kalangya létezése előtt igen éles formában fennálló világnézeti ellentétek nélkül, hogy a Kalangya eszméit hirdesse. Kisebbségünk magára talált, volt küldetése. Hitet adott az élethez egy ember: Szenteleky Kornél. Néhány szóban így elmondani e hit létrejöttét, milyen megrázó élmény az írónak!... Lázár feltámadott... Az a Lázár, akit a saját nyelvén temettek egyre mélyebbre. A gondolat társadalmi hatása is, most először, nem maradt el. A céltalan elhagyatottságban, reménytelen semmibevevésben elvesző magyar ifjúság eszmélni kezd. Hiszen olyan hangot hall most először, hogy nem igaz az, hogy halott. És az eredmények szakadatlan sorával igazolják neki, hogy: élnie kell. Megalakulnak az első egyetemi menzák és irodalmi körök a Kalangya célkitűzéseivel. A társadalom ezt az ifjúságot a magáénak ismeri el és támogatására kezd sietni. Az egyesületi élet föléled. A kultúrelőadások szaporodnak, a Kalangya-estélyek forró légkörben csillogó sikereket érnek el. Megindul az első szervezett könyvkiadás, a „Jugoszláviai Magyar Könyvtár", mert a vajdasági írónak már hitele van. Ez a könyvtár egy év alatt tizenkét könyvet adott ki. A Becskereken székelő Magyar Közművelődési Egyesület már az összes egyesületek egy közös szervezetbe való tömörítését kezdi meg, hogy befejezze a kisebbségi kultúrszínvonal alkotó egységességét. A tisztán lokális jelentőségű gazdakörök és a néhány helyi jelentőségű, kultúrális programmal is rendelkező népkör így belekerült volna az új kultúrerők vérkeringésébe. Ugyancsak a M. K. E. megalapítja az évenként egyszer kiadandó ezüst tulipán estélyét a legérdemesebb munka elismeréseként. Ekkor íródnak egyetlen időtálló értékei a vajdasági irodalomnak, amelyek életünk létezését igazolni tudják. Minden, ami ezeken kivül itt leíródik, gyökértelen és hazug kozmopolita gyönge sablón, amely halálos szürkeségével a való élet emberi követelményeit próbálja a maga önzése javára elnémítani. Ez a halálos szürkeség

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

nyelvünket is kikezdte. Legbensőbb szavaink értékét átvalorizálta a börzespekulációk alacsony és még alacsonyabb jegyzéseire. Mert a kisebbségi magyarság hallatlan munkaereje a nagy válság ellenére is kitünő piac még. Ezt a piacot tartani kell! A népies bensőséggel indult vajdasági irodalom pedig új, eddig nem érzett összépségeit tárta fel szavainknak, a magunk le nem valorizálható értékének. Lám, az anyanyelv jósága kiapadhatatlan, hiszen irodalmunkban az anyanyelv mint magas rendeltetésű szociális tényező él!

1933. augusztus 20-án Szenteleky Kornél, az első ezüst-tulipános alkotónk meghalt. Haldoklásban megtört szemeinek utolsó fénysugarainál adta át irodalmunknak az egyetemes magyar kultúra magas zengéséhez csengő „Akácok alatt" című kétkötetes elbeszélés gyűjteményünket.

Ami azóta van az akácok alatt, az más lapra tartozik . . .

*

A végtelen rónán akácos fehér szállások és tömör, életmagot vető falvak között csillog a Tisza mindig ölelésre kanyargó, kimeríthetetlen kenyérmezőket öntöző lágy, meleg víze. A róna fekete humuszában és a lassú folyó édesívású vízében megronthatatlan kultúra pompája illatozik: élet. Reményre frissítő tavaszok buja erejű csírázása indul az örök földekből minden évben és a szőke kenyértenger átszellemül a forrón pihegő napsugaras légben: délibáb játszik az arató kemény karok zizegő, muzsikás tábláinak a szélén. Van-e életlátomás, amely emberibb, szebb mese és vágy, amely közelibb és fölemelőbb, mint az eljött kenyér fölött a szivárványcsipkés gyémántkeretbe foglalt délibáb igaza: a küzdő élet és a pihentető szépség ilyen ölelkezése? . . .

Kultúra van itt. Megrázó és fölemelő eszmélés. Időkönfölötti.

És ebben a kultúrában itt senki sincs, aki ritka, komoly szavával méltóságteljesebben hordaná e kultúra mélységes áhitatát, csöndes, idyllikus szépségében a végtelenség erősebb akaratát, mint e rónák termékenységének pirkadattól naplementéig boldogszándékú, kenyérálom áldozója: a föld magyar mívese!

—Y I—.

Egy kevélykedőnek

Te magadban olyan
Biztos vagy, oly szilárd,
Mintha már sohasem
Vallhatnál semmi kárt.

Kétséged soha sincs,
Hogy mi rossz és mi jó.
Míg nekem rendesen
Jó, rossz: kemény dió.

Én megvallom: bizony
Tévelygek eleget.
De néha azt hiszem,
Egy titkos kéz vezet.

Annak keze, ki míg
Itt vergődtet, gyötör,
Éjente, mint harang
Bíztat meg messziről.

Ki míg töviseken
Botorkáltat tovább:
Olykor bizalmasan
Hallatja mély szavát.

S én mély-mély titkait
Tikkadtan figyelem,
Kezdvén megérteni,
Ő mindig: kegyelem!

Az akkor is, ha sújt,
Kínok tüzére vet,
Eközben alakít
Kedvére engemet.

Csak tűrök hát, amig
Fölöttem egy napon
Sátracska lesz az én
Meglelt alázatom.

Sátor, melyen belül
Gőg, hiúság tilos —
S mely ott lapul: közel
Az ég kapuihoz.

Így nem lesz tán nehéz
Átjutnom oda majd —
. . . De mit fogsz tenni te,
Hogy ne láss végre bajt?! . . .

TOMPA LÁSZLÓ

Az történt, hogy az utolsó értelmes szikratávírat leadása után, majdnem Mmberlin fölött, a haditerv szerint erőszakosságokra kihívó polgári repülőgéppel szemtől szemben — a repülőraj összes legénysége meleget érzett, sokkal hevesebbet, mint aminőt az afrikai nap a fejüket, gerincüket védő hütőkészülékeken keresztül is rájuk sugárzott. Szemük káprázott, meztelen gyermekek, amolyan néger-ámorok, ölelkező, egymás hegyén-hátán nyüzsgő gomolyai kavarogtak szemük előtt — csodálatosképpen ezeken keresztül még láttak annyit, hogy gépeiket eligazgassák. De már az alattuk elterülő földtérség folyó- és útcsíkjaival, erdőszőnyegeivel, városdudoraival együtt szétfolyt előttük. E helyett az őket körülvevő ámorfelhőkből vénusz-testek bontakoztak ki, gyönyörűséges, szintén mezítelen nők, a bőrök és hajak minden színében, a termetek és idomok minden változatában. Mind keringtek, táncoltak a forrópárás levegőben, mind ránevettek a már szintén nevető léghajósokra. Hogyne nevettek volna, mikor egyes alakok, egyes arcok egészen közel is lebbentek hozzájuk! Némelyik egészen új szépségek ismeretére tanította meg őket, mások ellenben ismerőseik, sőt legbizalmasabb ismerőseik vonásait viselték. A gépek berregését túlhangozták a repülők bámuló felkiáltásai: „Angyal! Tündér! Odette! Alice! Marionom!"

Hiszen tudták, hogy csak káprázat jött rájuk és — bármily édes volt az, — szabadulni igyekeztek tőle. Ezt legjobban heves és merész légi gyakorlatokkal vélték elérhetni: majd olyan magasba emelkedtek, ahol már lélekzeni alig tudtak, majd a földig szálltak le, bukfenceket vetettek, tréfásan kergetőztek, „fölözték" egymást a levegőben. Vaktöltéses géppuskatüzelésre vagy éles bombák leejtésére egyikük sem gondolt többé. A provokatőr-gép mindenben derekasan velük tartott. Mindettől azonban a káprázatok nem tüntek el, sőt a mindegyik léghajós körül lebegő női alakok mind sűrűbbek, testiesebbek lettek. Egyszerre csak minden parancsszó nélkül valamennyi gép Plparis felé vette irányát — abban a csürheszerű rendetlenségben, melyben otthoni föllebbvalóik őket meglátták volt. Újabb csoda: e közben a határozottan túlságosan víg visszavonulás közben, meg a leszállásnál semmi baleset nem történt; a repülők érzékei és izmai még az agyukat betöltő mámoron keresztül is tökéletes szabatossággal működtek.

A repülőtéren mint egy valóságos őrült ordítozva ugrálva szaladgált Noircarme ezredes.

— Micsoda leszállás ez? Vigyázz! Álljatok meg! Jelentést! Kihallgatásra! — kiabált minden egyes leszálló gép legénységére. De mindegyiknél süket fülekre talált; a derék légi katonák ügyet sem vetve föllebbvalójukra, rikoltozva rohantak a város felé. — Hogy nem gondoskodtam elegendő készültségről, hogy ezt a csürhét letartóztassam! — ütött homlokára az ezredes. — De hol a parancsnokuk, Négrelle főhadnagy, az felelős az egészért. Ihol jön már!

Csakugyan megérkezett, leszállt a vezető gép is. Négrelle Anatol főhadnagy kiugrott a gépből, de éppoly kevéssé hederített ezredesére, mint bármely legénye. Ő is a város felé irányította rohamlépteit és meg sem állott a Victoria-Nyanza-bár szomszédságáig, ahol egyenesen a legújabb amerikai vendégtáncosnő, a vakítóan fehérbőrű, aranyosan szőke hajú Dolly lakószobájába rohant...

Fátyolt a folytatásra, valamint a többi repülő-legénység legközelebbi hőstetteire. Ezekről csak annyit, hogy fegyvernemüknek megfelelően még két lábukon is valósággal repültek ki egy kövér Anne, ki egy nyurga Estelle hajléka felé; olyan is akadt, aki az első útjába került nő lábai elé vetette magát, hogy forró szerelmet valljon neki — nem minden esetben eredmény nélkül.

Ebből nem lehetett más, mint hadbírósági eljárás a túlságosan felderült földerítő osztag valamennyi embere, első sorban parancsnoka ellen, akit az epés Bilenoire hadbírósági ügyész egyenesen azzal vádolt, hogy valahol Kamerunban leszállt és az ott — bizonyára hozzájuk furakodott ellenségektől elfogadott — sörrel leitatta egész legénységét, még maga is szégyenteljesen leszopta magát. Engedetlenség, ellenséggel egyetértés, az állásbeli becsület súlyos megsértése, melyért lehetően sok évi kényszermunkán kívül föltétlenül lefokozás jár.

A hadbírósági tárgyaláson ugyan ennek a vádnak kevés támpontját találták. Semmi adat, semmi kémjelentés nem igazolta az időközi leszállás föltevését. Azután a kiváló szakértő, Bonnetblanc vezértörzsorvos véleménye szerint a sör nem annyira élénkítő, mint tompító, álmosító hatást fejt ki az idegekre. Inkább a napszúrásnak tömeges esetét lehetne föltételezni, ha nem nyert volna megállapítást, hogy a fej- és gerinchűtő készülékek mindvégig kifogástalanul működtek. A bíróság tagjai már azon tanakodtak, hogy szigorú fenyítések helyett holmi tessék-lássék szobafogságokkal, megintésekkel intézzék el az ügyet, — aminőket a bombaledobási parancs teljesítése esetére terveztek volt, — mikor tanuként jelentkezett a fővádlott nővére: Négrelle Cosette.

— Tisztelt hadbíróság, — kezdte kijelentését az erélyes fiatal hölgy, — én azért jöttem, hogy fivéremnek és vádlott társainak teljes fölmentését kérjem. Amit ők elkövettek, azt egy magasabb hatalom kényszere alatt tették...

— Mi lehetne ez a magasabb kényszer? — vetette közbe nem minden gúny nélkül az epés hadbíró-ügyész.

— Az életsugarak, melyeken Widmár kollégámmal éveken át dolgoztunk és amelyet a Tanga-rezervációban kipróbáltunk. Az erre a célra használható eddig egyetlen készüléket munkatársam váratlan kiutasításakor magával vitte Kamerunba...

A hadbíróság valamennyi vádlottat fölmentette, még a kameruni kihívó-bérenc hazatoloncolásától is eltekintett.

Cosettenek, — ezt mindenki meg fogja érteni, — akkoriban az érdeklődők, hírlaptudósítók szökőárszerű rohamát kellett kiállania. Igazán léteznek azok az életsugarak? Csakugyan csak azzal az egy készülékkel lehet azokat vetíteni, mely Kamerunban van? Lehet-e hatásukat ellensúlyozni, például halálsugarakkal? A szép tudós pedig minden kérdésre csak

kurta igen- és nem-mel válaszolt; bővebb magyarázatokba még az orvosi egyetem tanári kara előtt sem bocsátkozott.

— A találmány érett ugyan a gyakorlati alkalmazásra, — mondta, — de még nem a nyilvános megtárgyalásra. Különben feltaláló társammal becsületszavunkat adtuk egymásnak, hogy a nyilvánosságra hozatalt csakis együtt eszközöljük.

— Az ellenségnek adott becsületszó nem érvényes, — vetette itt közbe a szintén jelenlevő Chouannet.

— Nálam igen, különben amíg nincs hadizenet, nincs háború, tehát ellenség sem.

— De hátha ez a munkatárs a közzététel előtt meghal, elpusztul a mégis csak háborúban, — aggodalmaskodott Bonnetblanc doktor.

— Akkor a találmány titka velem fog sírbaszállni.

XI.

Az impozánsnak, rettenetesnek, sőt magvasnak szánt repülő-tüntetés kudarcát azonban Dahomey nem hagyhatta annyiban; most már az ország presztizsét kellett megóvnia, ha még valami hasznot akart húzni a múlt háborúban legyőzött szomszéd országból. Néhány nappal a repülőraj után újabb jegyzék ment Kamerun kormányához, mely a dahoméyi kívánságok nemteljesítése esetére továbbmenő intézkedéseket helyezett kilátásba. Mikor pedig erre a jegyzékre még válasz sem érkezett, Moustachon tábornok kiadta a titkos parancsot nagykaliberű messzehordó ágyúknak a kameruni határ mentén egész csöndben és elfedetten való felállítására. A távhalló és távlátó készülékek kijátszására már régen elkészített földalatti sikátorokon át, lehetőleg éjjel és hangtompító forgáccsal beszórt utakon történt a halálmagvetők szállítása. Majd néznek a camus-k, ha egyszerre 300 kilométerre az ország belsejében hallatszik a juujuujuujouju-trr- és házak, hidak, templomtornyok, faóriások mint emberi és állati vértől nedves perje fognak a levegőbe röpülni! Újabb három nap haladék Kamerunnak a magábaszállásra, mert a dahoméyiek erősek, de humánusok. Eme napok letelte után kiment a szikraparancs ezer messzehordó ágyúnak egy és ugyanazon órában, sőt percben elsütésére.

De már ekkor az állásokban senki nem volt, aki ezt a parancsot fölvette és a tüzérlegénységnek továbbította volna. Öt perccel azelőtt mind, de mind: legények, tisztek, orvosok, tábori lelkészek, laptudósítók egyetértően elhagyták az állásokat és rohanvást hazafelé tartottak senkivel szóba nem állva, minden elérhető közlekedési eszközt lefoglalva, kiki testének, lelkének, szerelmének szűkebb, sőt legszűkebb hazája felé. Kétségtelen, hogy ezt megint az a legendás hírre szert tett Widmár, az, akit olyan könnyelműen kiengedtek, sőt kiűztek az országból, mikor még biztosíthatták volna személyét, sőt talán tudását is, — az a Widmár tette az ő életsugaraival. Az ágyúk egész lőszerkészletükkel elárvultan ásítoztak a határ mentén; a kameruniak akár odamehettek és elvonathatták volna a maguk számára. De csodálatosképpen nem tették, sőt egyetlen emberük át nem lépte az országhatárt.

— Ez is Widmár műve, — jegyezte meg apja előtt Cosette.

Négrelle szenátor erre azt mondta:

— Bámulatos, milyen kitünő hír- és kémszolgálata van Kamerunnak, hogy megtudták ágyúink felállítását, még a tüzelés megkezdésének időpontját is.

A nagy haditanács újra összeült; ezúttal az ellenzék néhány vezetőjével kibővítve. Rochemoutard kormányelnök láthatóan nyomott hangulatban nyitotta meg a tanácskozást.

— Kamerun részéről, — fejtette ki, — államunkat és haderőnket az egyik sérelem a másik után éri. Jegyzékeinket vagy visszautasítják vagy válasz nélkül hagyják, jog-helyreállító fegyveres műveleteinket pedig otromba, ízléstelen, nevetséges módon megakasztják. És ehhez egyetlen ember, az a Widmár doktor, aki még három hónappal ezelőtt itt élt köztünk, adja nekik a hatalmat. Amíg ez az ember ott van, Kamerun teljes biztonságban érzi magát fegyvereinktől.

— Ez magában véve még nem olyan nagy baj, amíg nincs módjukban minket megtámadni, — szólt most közbe az ősz Garmont.

— Már hogyne lenne baj, — sipított fel Hué képviselő. — Ha a camus-k biztonságban vannak, nyugodtan előkészíthetnek ellenünk mindennemű támadást; tehát mi nem vagyunk biztonságban. Ezt a biztonságot nekünk csak az ő megfélemlítésük és állandó rettegésben tartásuk adhatja meg.

Most újra a kormányelnök vette át a szót:

— Teljesen egyetértek Hué tisztelt barátommal. Kamerunnak nem szabad határait olyan mértékben biztosító fegyvereinek lennie, aminő a hadi repülőkön, tankokon és messzehordó ágyúkon kivül úgy látszik nemcsak az egyezményileg minden hadviselő félnek tilos halál-, hanem az újonnan feltalált életsugarak is. Indítványom ez: Intéztessék Kamerún kormányához újabb jegyzék, melyben Dahomey kormánya ama bizonyos Widmár doktornak mint a nemzetközi egyezmények keresztülvitelének meghiúsítása által hadi bűnösnek kiadatását és minden életsugár-készülékének kiszolgáltatását követeli; nemteljesítés esetére pedig a kényszerhelyzet folytán elkerülhetetlen halálsugár alkalmazást helyez kilátásba.

— De hátha, — szólalt meg Noiret közgazdász-képviselő aggodalmaskodó hangja, — hátha Widmár egész sereg kamerunit tanított meg találmányára, az életsugár-készülékek előállítására és alkalmazására?

— Ez ki van zárva, — jelentette ki Négrelle szenátor. — Az életsugarak Widmár és az én Cosette lányom közös találmánya, melyre nézve becsületszóval kötelezték egymást, hogy csak együttesen tudatják másokkal.

— Nagyon megnyugtató, — nevetett gúnyosan Hué, — de hát a kisasszonyt nem lehetne legalább arra fölkérni, hogy a saját hazája szolgálatára is készítsen, működtessen olyan mindenható készülékeket?

— Már gondoltam erre, — szólt most Moustachon hadügyminiszter, — de Cosette kisasszony azt mondja: nincsenek meg az összes szükséges anyagai és azok jelenleg be sem szerezhetők. Különben ha lenne is életsugár-készülékünk, mire mennénk vele? Legföljebb elzárhatnánk határunkat a kameruniak előtt, akik, úgy látszik, nem is akarnak jönni, de mi akkor sem hatolhatnánk az ő országukba. Inkább — Négrelle szenátor

felé nézve — olyasmit találjon fel Cosette kisasszony, ami az életsugarakat teszi hatástalanokká.

— Ilyesmivel lányom előtt nem is merek előhozakodni, — sóhajtott a gyülekezet pillanatnyi derültsége közben a nagybefolyású politikus.

— Éljenek a halálsugarak! — kiáltott most fel Hué és párthívei.

— Csakis ezekben reménykedhetünk, — jelentette ki a hadügyminiszter. — Tehát ha Widmárt három napon belől ki nem adják, működtethetem a halálsugarakat?

— Igen, — mondta ki a bizottság határozatát a kormányelnök.

A jegyzék elment, a három nap letelt és Kamerun kormányától megint nem érkezett még válasz sem. Elérkezett a halálsugarak alkalmazásának ideje.

(Folytatjuk.) FARKAS GEIZA

Felhő és szerelem

Örökké jár, nyugattól keletig,
Délről északra vágtatva rohan
És nem tud megállni soha egy percre,
Hogy beteljen végre boldogan.

Néha bárányszelíd, a nap rajta
Keresztül küldi a földre sugarát.
Máskor vörös szenvedélytől égő,
Vagy vezeklő, magános barát.

És jön a nappal és jön az éjjel,
Jön a nyár, az ősz, a tél, tavasz.
Hópihét ráz vagy villámot görget,
Mindig változik és mindig ugyanaz.

Nincs, nincs a felhőnek nyugovása,
Korbácsolja a vágy, a végtelen.
Talán csak a sír lesz állomásunk,
Ahol a mi szerelmünk egyszer megpihen.

TAMÁS LAJOS

Norvégiában*)

Látogatásom Sigrid Undsetnél

Itt vagyunk Jämtlandban a Transforsen vízesés mellett. Most svéd tartomány, azonban nemrég még amolyan gazdátlan területnek számított Svédország és Norvégia között, ahova mindkét ország hontalan menekültjei meghúzódtak.

A végtelen behavazott erdő közepén borostyánsárga és zöld színben pompázó ködfelhők fátyola mögött zuhog a roppant víztömeg a szirtekről alá. A zuhatag oldalain toronymagas jégoszlopokká merevült a vízsugár. A szegélyző erdőt is beborítja a megfagyott pára, amit a vízesés fölverte szellő visz szét az óriásfák sudarainak alig sejthető csúcsáig. S minden: a mennydörgő víz, a jégtorony és zöld erdőszegély egy csöndes, alig fodrozott tükrű, kékeszöld erdei tóban végződik, amelynek felszínén csillogó barázdákat szántva hömpölyög tovább a folyam az öblökkel szaggatott partok között. A tó átellenes oldalán napsütött lejtőkön a parasztok vörösszínű faházai sorakoznak.

Ebben a Svédország és Norvégia közt elhúzódó határhegységben fejeződött be az 1718/1719-iki újév éjjelén XII. Károly svéd király tragédiája. Már holtan hozták ide Fredrikshald norvég határerőd alól. Mikor Trondheimet, a norvég koronázó várost ostromló svéd hadakhoz megérkezett királya halálának híre, az egész sereget páni félelem lepte meg és riadt meneküléssel szélledt szét a hóborított hegységbe. Ezekben a napokban rettenetes hóvihar tombolt és a borzalmas hidegben a sereg legnagyobb része megfagyott az úttalan rengetegben. Mintha csak a király nyugtalan lelke a halálba is magával akarta volna ragadni vasfegyelemmel összetartott katonáit... Kétszáz esztendeig temetetlenül hevertek a havasokban a halottak. A krónikák szerint a tetemekből táplálkozó farkasok száma azokban az években hihetetlenül megszaporodott.

Csak napjainkban szedték össze az utolsó holttesteket és emeltek emlékművet sírjuk fölé. Ott sorakoznak a síremlékek fönt magasan a fényestükrű, hömpölygő vízek fölött, ahol zúg a szél, búgnak a vízesések és álmodnak a havasok és a fák.

Norvégia, amelyet XII. Károly és nagyapja, X. Károly, de előtte és utána még annyi svéd uralkodó hiába akart meghódítani, nagyon szegény ország.

Svédország egykor nagyhatalom volt és gyakran beleszólt a világtörténelembe is. Ahol ma kastélyaiban oly öntudatosan büszkélkedik a nemesség, — legnagyobb részben német eredetű nemesség, — a birodalom virágkorában, amikor az egész Keleti-tengert körülölelték határai, a lakosság fele németül beszélt. Ugyanakkor azonban Norvégia elfeledett, dán gyarmat volt. Nemesség itt nincsen és még inkább parasztország, mint Svédország.

---

*) Részlet a „Der Berg in der Wüste" szerzőjének „Von Schweden bis Island" címmel legközelebb megjelenő kötetéből.

Az egyik öreg norvég komor otthonában láttam a füsttől megfeketedett gerendafalon egy képet függeni. Az egyszerű parasztfestmény XII. Károlyt ábrázolja, amint hadvezérével, gróf Stenbockkal beszélget. A király megkérdi Stenbocktól, ki a földön a legboldogabb. Stenbock felelete a kép aláírását képezi: „A legboldogabb ember a paraszt, akinek derék fiai, leányai vannak, hat-hét tehene, nem több, hogy gazdaságát családjával cselédség nélkül el tudja látni."

És ennek a feleletnek, hogy nem a hadvezérek, tisztek, világhódítók a boldogok, hanem az, aki az ekeszarvát tartja, rendkivüli hatása volt a norvég földmívesekre. Az árván szétszórt faházakban ott fönn gyakran találkoztam ezzel a festménnyel.

Az idegenek jórészt csak a két nyári hónapban ismerik Norvégiát, alig néhány sízö kerül ide a tél folyamán. Amikor Sigrid Undsetet meglátogattam, azt mondotta:

— Kár, hogy novemberben látogatott hozzánk. Vissza kell jönnie legközelebb nyáron is. Különben talán jobb, hogy Norvégiát így hétköznapi öltözetben látja.

Igen, nagyon jó volt. A Vaga és Gudbrand völgye fölött sürü ködökben vándoroltam. Sehol sem láttam ilyen kékes smaragd színü vizeket, mint aminők itt kanyarogtak a folyómedrekben. Amikor szétfoszlott a köd, a napfény beragyogta a nyírfás lankákat, amerre jártam és alattam a ligeteket. Az ösvényt, amelyen haladtam, viharvert, sziklatömbökre fektetett nagy palalemezek alkották. A híd, valamint egy roskatag szalmakunyhóhoz vezető feljárat is az itteni hegyek palájából készült. Ahogy szorosan a csobogó folyóparton haladtam, hol hómezők csillogtak köröttem, hol a nedves köd borított be, hol meg a nap ragyogott újra elő, míg végre az egész völgyre vastag ködfüggöny szakadt. Éjjel, midőn a vihar neki-nekirontott a faház oldalainak, ágyamban fekve megfigyelhettem a hegyvilág erejét. Jötunheim a neve a vidéknek, ami annyit jelent: óriások hazája.

*

Az évszázadok óta a hegyoldalakon küszködő időmarta-viharverte blokkházak ékesen beszélnek a norvég parasztság hajdani nyomorúságos életéről. Ma már mindegyikre ablakot vágtak, de azokon a példányokon, amelyeket az Oslo fiord melletti Bygdö-múzeumban látni, nincsen ablak. A nyomorúságos fészek egyetlen helyiségből áll. Csak a tetőbe vágott a tűzhely fölötti nyíláson szürődik be némi fény, de ugyanott távozik el a füst is. Hevesebb hóviharok idején állati bőrökkel zárják el ezt is. Ünnepélyes ez a félhomály, ami betölti a helyiséget, kiválóan alkalmas a csöndes elmélkedésre. A padlózat csupasz. Bútor semmi. Csupán egy vaskondér lóg alá a közepén és néhány alvásra szolgáló fapad áll a fal mellett.

A későbbi időkben, amikor megszaporodtak a lakószobák, a padokat szőttes takarókkal borították, éppúgy az egész falat is háromszoros sorokban. Tizennyolc-húsz vendég számára volt alvóhely az ilyen szobában. A terem közepén folyt az étkezés és itt tartották az ünnepélyes lakomákat.

Efféle otthona volt Peer Gyntnek is. Még áll most is udvarháza a Gudbrand-völgyben. A völgyben fölfelé haladva, — erre vezet Trondheim felé a királyok ősi országútja, — ott találjuk Kristin Lavransdatter-

nek házát, akit Sigrid Undset regényéből ismerünk. A költönő egyébként önorvég parasztházban lakik. Regényét, az „Olaf Audunssohn"-t legnagyobbrészt egy pásztorkunyhóban írta.

— Csak az volt a borzasztó, — mesélte, — hogy viharos időben a szél minden füstöt visszavert a kunyhóba. Ha aztán a pásztoranyónak valamilyen útja volt, rám hárult a tehén gondozása is.

A norvég parasztházak mind fából épültek. A templom is fa. A hajlított ajtófoglalat emberi alak körvonalait utánozza, mert Krisztus azt mondá: „Én vagyok az út." Az ajtó rovátkás fakötegekből áll, amit az „élet kötelékei"-nek neveznek, mert Krisztus mondá: „Én vagyok az élet." A templom félhomálya olyan hangulatot varázsol a belépőre, mintha az isteni élet függönyéhez közeledne.

Átutazva Jötunheimen és a Dovre-hegységen, bámulva érkeztem meg Trondheimbe, az ősi koronázó városba, amely ma is szellemi fővárosa Norvégiának. Trondheim, Szent Oláf király városa is fából épült. A mondák szerint, de ezt több történelembúvár is állítja, ez a város volt a tronjei sötét Hagen hazája és innen indult ki Vörös Erich Amerika fölfedező útjára. Csupán a gyönyörűséges dóm, Skandinávia leghatalmasabb szentélye, épült kőből. Azonban a királyi palota fehérre festett faépület. Trondheim nevének jelentése: „paraszthház."

A szegényes, sötét odukból szálltak ki a wikingek a világ meghódítására. A tenger királyainak öblös sárkányhajói pompásabbak voltak, mint otthon téli szállásuk.

A legutóbbi évtizedben három wikinghajót ástak ki az Oslói fjord parti homokjából. A 800-as évekből valók, amikor a kereszténységet még nem ismerték Norvégiában és amikor nyugaton Nagy Károly és Harun al Rasid uralkodtak. A hajó gyomrában, ahová a tenger királyai temetkeztek, zsúfoltan hevertek zsákmányolt kincsek és norvég házieszközök, ládák, ágyak s egy jókarban maradt, sárkányfejekkel díszített fakocsi. A merészrajzú faragványok és a szövetek mintái az északi és arab motivumok keveredésére mutatnak. És tizennyolc arab paripa csontváza feküdt a halott wiking-fejedelem körül a hajó fenéken. Ingwald Undset archeológus tárta föl az egyik ilyen hajót.

*

Egy holdfényes éjtszakán hagytam el az örökös ködben úszó fővárost, Oslót és Lillehammerbe utaztam, ahol Ingwald Undset még híresebb lánya, a neves költő, lakik. Majdnem teljes három óra hosszat robog a gyors szorosan a Mjősa-tó partján; belső Norvégiából félholdalakban húzódik ez a tó, amelyet Norvégia dobogó szívének mondanak. A vonat ablakában álltam és élveztem a csodásan tiszta téli frisseségű levegőt. A távolban a jégtükör mögött behavazott hegyhátakat ragyogott be a hold. Olyan arktikus táj volt ez, akár a Spitzbergák. Éjfélre érkeztem meg.

Undset asszonynál kellemes meleg fogadott a gerendás szalónban; mellette van dolgozószobája, egy keskeny helyiség. Az estét a kandalló körül töltöttük; hatalmas hasábok lobogtak benne és vörös fénnyel árasztották el a csarnokot. Órák hosszat beszélgettünk a népek sorsáról, keletről és nyugatról, Oroszországról és Amerikáról. Közben falatoztunk, ettük a Bjärkeback-ház kertjének pompás, nagy almáit.

— Ugyan miért nevezik házukat Bjärkebacknak? — kérdeztem.

A nagy asszony fölkacagott.

— Anyám dániai. Tudnia kell, hogy a dánok mind jólneveltek. Kicsit bosszantani akartam anyámat, amikor Bjärkebacknak kereszteltem el a házat, célozván vele a „nyírfalábúakra", ahogyan a dánok a norvégeket csúfolják. A nyírfalábúak tulajdonképpen azok a zabolázatlan erdei népek, akik semminemű urat nem tűrnek meg maguk fölött és csupasz testükön csak nyírfakéregből készült nadrágot viselnek.

A tűz fellángolt. Undset asszony erőteljes, kifejező arca minden pillanatban más világításba került. Aztán kimentünk a csillagfényes éjtszakába, amelyben a hófehér hegylánc fölött fölragyogott az északi fény.

Az északi foktól Kattegattig egyetlen hegység vonul végig Norvégián és a szomszédos Svédországon. A két nép nyelve annyira egyezik, hogy a norvég könnyebben megérti a svédet, mint például a bajor a szászt. Át kell menni a határon, hogy megállapíthassuk, mennyire különbözik a két testvérnemzet.

Norvégia sziklakikötői Anglia felé tekintenek. A dánok Franciaország, Páris felé fordulnak, a svédek Németország felé. Nem is sejtjük, hogy a világhatalmak micsoda szenvedéllyel igyekeznek ott északon is saját részükre megnyerni minden egyes lelket.

Fordította: VIZI KÁROLY WALTER EIDLITZ

Obeliszk

A neved idegen,
szavadat alig értem,
de mert szived kinyílt:
hát enyém lett az éden.

Ismeretlen írás
borítja nyúló tested...
holdfényben virágzol:
hát szeretem az estet.

Tartásod tudatlan,
gőgös-büszke az állad,
lelkedből rámcsöppent:
hát jó pihenni nálad.

A neved idegen,
kezedhez nem is értem,
de mert szived kinyílt:
hát lecsuklik a térdem...

(Istanbul.) URR IDA

Szenczi Molnár Albert*)

(1574—163')

Az európai, közelebbről a nyugati, neolatin kultúra minden időben csak addig terjedt keletre, ameddig Hungária határai kitolódtak. A történelmi Magyarország határain túl a nomád eurázsiai kultúra területei húzódtak primitív nívójukkal és népeikkel. A magyarság tehát Középeurópában nemcsak védte, hanem terjesztette, közvetítette is Nyugat kultúráját. Ez a hivatás a történelem folyamán nemcsak tudat alatt élt, de biztos vezetője volt szellemi irányzatoknak és a magyar nagyságoknak is. Fogalmazását a XVIII. században a legtisztábban Bessenyeinél találjuk meg: Minél nyugatiabbaknak kell lennünk, hogy minél magyarabbak lehessünk. A magyar szellemi élet grafikonját ez a kultúrkapcsolat határozza meg: lazulásával esik, közeledésével emelkedik.

Ez az európai küldetés élt Szenczi Molnár Albertben is: a nyugati keresztény kultúrát minél tudatosabbá tenni a magyar parlagon. Nagy feladat és majdnem emberfölötti. Ebben a nagy munkában azonban nem volt magára hagyatva; vele egy időben a magyar fiatalok százai jártak Német- és Olaszország egyetemein és hordozták magukban ezt a tudatot. Szenczi Molnár Albert csak nagy energiájával, fokozottabb tudásvágyával és prófétai sorsával emelkedett ki közülök. Jobban megérintette a tudomány és hivatás nagysága, úgy, hogy egész életét feláldozta érte.

Szenczi Molnár Albert a Pozsony melletti Szencen született 1574-ben, a reformáció és a katholikus visszahatás korszakának megvéjén, Pázmány Péterrel majdnem egyidőben. Erdélyi származású családja Szenc leggazdagabb családjai közé tartozott. Előkelő kapcsolataik voltak, amiket Szenczi Molnár Albert ki is használt tudásvágyának kielégítésére. Tizenegy éves korában útnak indítja ez a vágy, hogy bejárassa vele a tudomány akkori bel- és külföldi gócpontjait. „És már tizenöt éves korban Debrecenben magyar könyveket olvastam. Magyar könyveket, amiket meg tudtam szerezni, olyan mohón olvastam, hogy tanítóim erővel vették ki kezemből, hogy a latint ne hanyagoljam el!"[1]). — írja naplójában. Majd Károli Gáspár mellé kerül, hol meg tanulta becsülni az önfeláldozó munkásságot. A hazai tudós élet azonban nem elégíti ki. Németországba, a protestantizmus forrásaihoz megy: Heidelbergbe, Wittenbergbe és a többi német egyetemre. Nem lenne azonban teljes tudomány-éhségének életgrafikonja, ha azt hinnők, hogy csak az egyetemeken

*) Irodalom. Dézsi Lajos: „Szenczi Molnár Albert naplója, levelezése és irományai. 1898." Kortörténeti szempontból is érdekes olvasmány, azonkívül rávilágít Szenczi Molnár Albert egész működésére. Az életrajzi irodalomban Dézsi Lajosé a legteljesebb. Esztétikailag működésére Négyessy László mutatott rá először: „A XVIII. század vallásos irodalma." Újabban „A magyar verselés története"-ben Horváth János foglalkozott fordításaival. Érdekes Szerb Antal véleménye is „Magyar irodalomtörténet"-ének első kötetében. Pozitivista szempontból Pintér Jenő feldolgozása is eléggé részletes.

[1]) A magyar-latin szótár ajánlásában ír Debrecenről; természetesen latinul.

járt. Aki kezébe veszi naplóját és lapoz benne, meglátja, hogy Németország minden jelentősebb helyén megfordult.

Bár életének háromnegyed részét külföldön, idegen kultúrhatások alatt töltötte, magyar feladatairól sohasem feledkezett meg. Bebarangolta Magyarországot is nem egyszer, fölvert minden kis kultúrtörekvést, a műveltséget akarta népszerűsíteni, irodalmi patronusokat szerezni. A Postilla Scultetica megajánlásában maga is ír e barangolásairól: „Azonképpen én is életemnek ez negyvenhárom esztendeit igazán merő budosásnak mondhatom. Mert alig töltöttem el szüleimnél tizenkettődik esztendőmet, hazámból ottan hamar kibudostam." Közben rengeteget írt és fordított. Hat olyan terjedelmes munkája van, mely más viszonylatban két emberi életet is elfogyasztott volna. Nyelvtant és szótárt szerkesztett, bibliát adott ki, e mellett pedig szeretettel bajlódott fordításaiban a hosszú magyar igékkel, hogy a rövid francia igék helyét metrikailag jól képezze ki. Szerette a magyarságot, de otthon nem érezte jól magát. Egy évi itthoni tartózkodás után ismét visszatér Németországba, bár itt a magyar elmaradottságot még jobban érzi. Nem kis öniróniával írja a magyar énekszerzőkről: „Az régi magyar énekekben pedig avagy semmi egyenlő terminatiók nem voltak, avagy tíz vers is egymás után mind egy igében ment ki, a honnan az históriás énekekben számtalan az sok Vala, vala, vala. Kin az idegen nemzetek, az kik látják, nem győznek eleget rajta nevetni."[2] Fordítói munkásságának a magyar verselés történetében irodalomtörténeti értéke van, legalább is az egyházi irodalom terén. Ebben előtte járt korának. Ismeri a szavak értékét, a jelzők stilisztikai színét és mértékkel tud bánni velük. Nem küszködik kifejezésekkel sehol sem, még verses fordításaiban sem, amit ritmusának természetes hullámzása tanúsít. Formáiban az összes ismert mintákat kipróbálja. Szeretettel használja a magyar verselést, melynél ügyel arra is, hogy az egyházias szín és zamat megmaradjon fordításaiban. E két követelmény szerencsés egybekapcsolása magyarázza meg, hogy fordításai miért találtak el oly hamar a gyülekezethez és miért használatosak még máig is.

Elhibáznánk Szenczi Molnár Albert oevrejét, ha nála az eredetiség, vagy művészi súly mértékét akarnók felállítani. Nem volt zseni és nem volt alkotó. Talán még talentum sem volt. Munkás volt, a magyar hivatás egyik értékes képlete, mint maga írja: „Ollyakat kévánok, mellyekkel legtöbbeknek használhassak a mi nyomorgó hazánkban." Nagy és szép életfeladat ez, a munkásság építő élete. Ennek tudható be, hogy Szenczi Molnár Albert az irodalomtörténetekben ma már csak pár soros ismertetésbe szorul. A munkás saját korának dolgozik, nem pedig a századoknak. Jelentősége mindjobban szűkül és lassan csak egy érv lesz, mely a magyarságot a többiek közt igazolja.

Korának szellemtörténeti képében beállítva kiviláglik nagy jelentősége. A magyar protestantizmus vezetőivel levelezésben állott és rájuk mind könyveivel, mind pedig személyiségével kétségen kívül nagy hatással volt. Az akkori fejedelmek többször kínálták meg fényes állásokkal, hogy itthon tartsák. Kassai és kolozsvári működése, — hol elfelejtve, nyomor-

[2]) Psalterium Ungaricum. Szent David Királynac és Prophetanak Szaz ötven Soltari . . . Herborn. 1607. Előljáró beszéd.

ban halt meg 1634-ben, — a magyar protestáns műveltség emelésében nagy szolgálatokat tett. Hogy egyéniségével csak részleteredményeket tudott elérni és nem tudta meghatározni közhasznú munkásságával az egész kort, annak szellemtörténeti okai vannak. Működése már kissé későn érkezett, a katolikus visszahatás kezdte visszaszorítani a protestáns, német műveltséget. A magyar szellemi látóhatáron ekkor már megjelent a barokk és vele Pázmány Péter.

Tévedés lenne azt hinni, hogy ma Szenczi Molnár Alberttel, aki Szlovenszkón született, de az összmagyarsághoz tartozott és érte dolgozott, foglalkozni irodalomtörténeti kuriózum. Szenczi Molnár Albert élete aktuális, nagy példa: a szlovenszkói magyar író és közönség sokat tanulhat belőle.

VAJLOK SÁNDOR

Magyarosan!

Célkitűzés. Nincs többé cél, csak „célkitűzés". A politikai nyelv termelte ki, amely régi hagyományai szerint mindig másképp fejezi ki magát, mint az egyszerű, világos gyalog beszéd. Épp most olvassuk az egyik újságban: „Az itteni magyarság új célkitűzése". Miért nem új célja?

*

Helytelen: szálloda; helyes: szálló.

*

A mellett névutó használatában ne utánozzuk a német bei-t. Nem helyes tehát: 4% mellett nyújtunk kölcsönt; helyes: 4%-ra nyújtunk kölcsönt. Nem jótállás mellett, hanem jótállással szállítunk.

*

Ujabban minden -lag, -leg-et kerülünk, pedig jó ez a rag a maga helyén; nem kell kiírtani. Valószínűen mást is jelent, mint valószínűleg. Maradjon meg: valószínűleg, állítólag, illetőleg, múlólag, futólag, stb.; ellenben kerüljük e ragnak az -i képzővel való összekapcsolását, mert ez a német -lich végű szók utánzása: levélileg, törvényileg, jegyzőkönyvileg, bíróilag, stb.

*

Mit ért ez alatt? Miért nem fölötte? Jó így: Mit ért ezen?

*

„Barokk" és nem „barok".

*

Az összes szó valamikor összes formájában nem a többséget, hanem az egészet jelentette és egyes számmal, tehát magyarosan használták. Példái: az összes ezred kivonult; vagy: összes könyvtáram elégett. De még ma is egyessel mondjuk így: összes erejét összeszedte.

Krisztina úszálya (1)

I.

Krisztina elismerten futóbolond volt, de mégsem lehetett nekieresztení a szél kormánya alatt az országutaknak, noha ő mindenesetre boldogabb lett volna, ha világgá mehet, kegyes adakozók minden megerőltetés nélkül ellátták volna azzal, ami vágyai főtárgyát képezte, s ami odahaza hiányzott neki. Krisztinának ugyanis a rongy volt a szenvedélye. De nem engedhették szabadjára, hogy kielégítse gyűjtőszenvedélyét, hiszen mindenki tudta róla, hogy a sógornője Háromy Ábrisnak, aki elhunyt öccse örökrészének fejében köteles holtig eltartani a sógornőjét. Az ilyen viszony gyakran fordul oda, hogy a rárótt tehertétel fölülmulja a vagyon mindenünnen befolyásolt, ingadozó értékét, s ez volt a Háromy esete is. Elnézve a rozoga udvarházat, mintegy igen kifejező szimbólumát egész gazdasági helyzetének, sokszor dünnyögött:

— Hogy én tartsam őket, ezt mindenki kötelességemnek ismeri, de hogy engem mi tart fönn, arra ki gondol?

Rongyos volt minden, a Krisztina igényeinek megfelelő rongy azonban mégsem akadt a házban. Mert Háromy Ábris agglegény volt s így női szemnek csábos ruhafoszlányok legföljebb ifjúkori emlékeiben lengedeztek, azonkívül sem a padláson, sem a szekrények fiókjában.

— Málika lelkem, dobj valamit magadról a nénédnek, — kérte néha Ábris a ház másik hölgyét, szegről-végről hugát, akit, — amint a Málika paprikás nyelvecskéjére koppantott néha, — kegyelemből tartott, míg Krisztinát kötelességből.

— Ugyan mit adnék magamról, — replikázott Málika, — mikor maholnap az én birtokomban sem lesz cérnaféle azon a kötelen kívül, amelyen ennek a szerencsétlen háznak az igáját vonom!

Ábris beismerően, találva hunyorgatott. Pirulása is látszott volna, ha nem bozontos, összevisszanőtt szakála alatt folyik szét az arcán. Ilyenkor belátta, hogy Málika bizony alighanem a vászonneműk hiányának köszönheti hosszas nálatartózkodását. Ha csinosabban öltözködnék, már bizonyára szemet vetett volna rá valami derék fiatalember, de így inkább lompos szolgálónak látszik, mint módos házikisasszonynak, ügyet sem vetnek reá a férfiak. Nem lesz csoda, ha egyszer ő is rabságban sínylődő várkisasszonynak kezdi magát érezni, mint Krisztina, noha ez nem az ő házában szerezte a betegségét...

Krisztina koronként követelőzve állított be sógora szobáiába.

— Ábris, gondoskodj róla, hogy rangomhoz méltóan öltözködhessem! Az én szabadulásom napja is elérkezhetik egyszer, s ha majd szabadítóim ilyen silány öltözetben látnak a vár fokán állani kételkedni fognak személyazonosságomban és még más valakit röpítenek ki helyettem a szabadság csábos szárnyaival. Valami alantas, de puccos nőszemélyt!

E nőszemély alatt Krisztina mindenkor Málikát értette.

Ábris ilyenkor sorra nekitartotta hatalmas, sokszínkockás zsebkendőit a napnak, s amelynek kockái legkevésbbé állottak ellen a napsuga-

rak áthatolásának, azzal megajándékozta Krisztinát. Krisztina aztán csodálatos dudorokat húzott a zsebkendőkből a ruhájára és a dudorok mint valami varázskörök, megtartották ideig-óráig illuziói határai között. Viszont Ábris arra kényszerült, hogy beszólítsa Málikát:

— Végy elő, fiam, egy lepedőt és darabold fel nekem zsebkendőknek!

Míg zsebkendőkké tagolta a lepedőt, Málika rájött arra, hogy az ágynemű között van néhány igazán finom rumburgi darab. Azokat kisebb részekre tagolta, zsubrikát csipkézett, monogrammot domborított rájuk és lerakta a szekrénye fiókjában, mint egy bekövetkezhető, reménybeli boldogság alapköveit.

Így jutottak lassan odáig, hogy az ágyneműváltás abban állott, miszerint minden héten kimosták az Ábris egyetlen lepedőjét, s mikor Krisztina ismét kérni jött, sógora tehetetlenül mondta neki:

— Édes Krisztinám, miért nem képzeled magad inkább harcos lovagnak ebben az ócska várban? Neked adhatnám akkor foltonfolt bőrkabátomat páncélnak, biztosítalak, hogy még az ágyúgolyó sem hatolna át rajta. A varga tűje már régen nem fogja; legközelebb drótossal fogom megfoltoztatni!

— Miért nem kívánod mindjárt, hogy udvari bolondnak képzeljem magam? — vonult el Krisztina sértődötten, méltatlankodva. — Különben nem képzelem magam semmi másnak, mint ami valóban vagyok!

Így folyt az élet a régi házban, ahol a kanapék és karosszékek kivénhedt dámák módjára rogyadoztak, s a konyha falán szolgálaton kivül helyezett, öblös vörösrézmedencék mint hajdan pufók, piros pozsgás ficklók, most elhullatott fogak után horpadozó arcú, veteránok őrizték az egykori jómód emlékeit.

II.

Hovatovább odakényszerült Ábris, hogy garasért nyúljon a zsebébe, ha némiképpen ki akarta elégíteni a sógornője igényeit. Mert rongyféle már egyáltalán nem akadt a ruhatárában és Krisztina a fakó zseniliafüggönyök földreboruló szélét kezdte nyesegetni, némelyikük már csak az ablakdeszkáig ért le, mint holmi ugrifüles bakfisnak a szoknyája.

— Ábris, adj pénzt, sok minden kell, mert holnap megkoronáztatom magam, — fokozta Krisztina az igényeit.

— Tyhű, lelkem, nem is tudtam, hogy királynővé léptél elő, — bánt szépen Ábris a háborodottal és néhány hatossal hozzájárult a koronázás költségeihez.

Krisztina aranypapirost, üveggyöngyöket vásárolt a falusi boltban, amiket rázsúfolt elviselt kalapjára.

— Ábris . . . — jelentkezett másnap újra.

— No mi az, hát még nem vagy királynő, még mindig rá vagy szorulva egy ilyen szegény halandó támogatására?

— Hát igen, mert nincs még palástom, meg úszályom. Adj rá pénzt!

Ábris a fatartóban barkácsolt. A szánkatalpat javította, mert másnap be akart menni a városba, hogy rendezze az adóhátralékát. Éppen a rendezéshez szükséges összeg lapult tárcája beesett bordái között, azonkívül még két korona, a kocsisnak pálinkára. Ezt a két koronát sem lehet fölöldozni, utána menne az úri becsület is. A majoreszkó ebéd nélkül fogja

megjárni az utat, de az lehetetlen, hogy a kocsis ne kapjon áldomást!

— Krisztina lelkem, azt talán el is engedhetnéd, — kérlelte az asszonyt, — azt hiszem, manapság nem is divatos az úszály. Nézd: Málikának csak térdig ér a szoknyája!

Krisztina megvetően mérte végig az aprófát szedegető Málikát.

— Az övé?... Hát mit határoz az? Én nem igazodhatom akármilyen közönséges nőszemély után! Akármilyen nagyra is tartod, ez legföljebb köztársasági elnökné, egyszerű polgár. De a királynők — talán csak tudod? — a katonai rendhez tartóznak és nem öltözhetnek úgy, mint a polgárasszonyok. Elsüllyednék, ha palást és úszály nélkül látna a nép a koronázáskor, amit már nem halaszthatok tovább. A palást esetleg elmaradhat, de az úszály semmi szín alatt! Adj rá pénzt, annak muszáj meglenni!

— Málika szívem, — fordult most Ábris a leányhoz, — légy jó, add oda nénédnek azt a köteget, ami rajtad lóg! Amint látom, úgysem veszed már valami nagy hasznát, az aprófa is kihullik a hasadékain.

— Ezt? — fortyant fel Málika, — hát ugyan mivel borítanák le a szememet halálomkor, ha ezt elajándékozom? Amint veszem észre, itt már ugyan nem dobnak rám semmit a holtom napjáig, muszáj ezt a rongyot őrizgetni szemfedőnek, hogy ne temessenek el lepedő nélkül... Igazán, nem is tudom, miért mondják egyesekre, hogy kegyelemből tartják őket, mikor inkább az illetők gyakorolnak kegyet! Ha elmennének, szétomlana mögöttük minden, mint a por, ők pedig súlyos összegeket kereshetnének meg másútt a munkájukkal!

Ábris arcán ez egyszer túlcsapott a pír a szakál határain, elborította még a homlokát is. Felkapta a szekercét s a feje fölött csóválva förmedt a nőkre:

— Pusztuljatok a szemem elől mind a ketten, takarodjatok, vérszopó bestiák, mert felkaszabollak titeket!

Málika fitymáló grimaszokkal billegett a konyha felé, a Krisztina sötét szemeinek tekintete rápattant Ábrisra, mint két bomba, s száját beharapva, kezét ökölbeszorítva ment ki a fatartóból.

— Na várj, — sziszegett odakint, — ezért megfizetsz! Sajnálsz tőlem egy árva piculát, hát majd a nyakadba akasztok egy olyan terhet, mely felborítja az egész birodalmad helyzetét! Mert holnap már királynő leszek, egy királynőnek pedig módjában van tönkretenni egy másik uralkodót!

Elsétált a falú egyetlen vegyeskereskedésébe, s méltósággal állva meg a pult előtt, rendelkezett:

— Mérjen le huszonötsing biborbársonyt, száz rőf aranypaszomántot, hetven hölgymenyétnek a bundáját, tizenhat darab rókamálit, piros kordovánt és sárga szattyánt cipellőnek. Mindent Sötétország királyának a számlájára, mert holnap, mikor Ragyogóország királynőjévé koronáznak, úgyis feldúlom a birodalmát, őt rabságba ejtem és kényszeríteni fogom, hogy kincstárából minden adósságomat kifizesse. És most rögtön egy serleg opportóit, hogy felgyújtsa bennem a harciasság és a bosszúállás szellemét!

— Fáni, mérj a felséges asszonynak egy serleg opportóit, — szólt a boltos a feleségének, rákacsintva a szilvóriumos üvegre. Ómaga pedig

sebesen kezdte bontani a festékszagú piros kartont, amelyből Krisztina a biborpalástot rendelte.

(Folytatjuk.) N. JACZKÓ OLGA

Gyermek és csillag*)

A hegy homályba süllyed,
s alúdni tér a nap.

Mikor a szemek tüzesülnek,
az ágy párnái alszanak,
a szerelmes pár,
mint koszorú-virág,
ágy gyanánt tenyerét tárja,
s a jó éjszaka,
a fekete világ
puha pihe-párna.

Édes,
a mezők harangja zúg
s ringat a búzaszár,
vágyam
megvérez
s lekaszál.

Mikor a test vérlángja gyúl,
a csillagok hullanak.

Mikor kéz, kar egymásba hull,
lángot sikolt az ajak.
kezem súit, mint villámszigony,
s a melled fehér liliom.

Homályba hullámzik hajad,
hullámon jaiszó jól szalad,
s bár szemedben rémület tágul —
érzem,
ajkadból kis gyermek kacag,
s kezecskéje csillag után nyúl.

Szlovákból fordította: DARVAS JÁNOS. DAŇO OKÁLI.

*) Mutatvány Darvas Jánosnak „Hegyország hangja" című verskötetéből.

A prágai nemzetközi karikatúra kiállítás

A karikatúra csak újabban indult fejlődésnek, s mert primitív művészetnek látszik, technikája miatt még ma is vannak, akik a többi képzőművészeti fajokkal való egyenrangúságát vonakodnak elismerni. Igaz értelmét csak akkor látjuk, ha sikerült megértenünk a vonal mögött levő értelmet. Minden vonalnak ugyanis, éppúgy mint minden színnek, megvan a maga pszichikai hatása. Tekintve, hogy a legtöbb képzetalkotás a tetszés vagy nemtetszés érzetét kelti föl bennünk, a vonal mint kifejező elem ugyancsak tetszést, ellenszenvet vagy humort ébreszthet. A karikatúrista nehéz feladat előtt áll, nem dolgozhat napokig, egy vonallal kell filozofálnia. Ez csak akkor sikerül, ha a művész tehetsége a megfigyelő érzékeny éleslátásával párosul. Csak így tudja erős megvilágításba helyezni tárgyát, hogy annak nemcsak fényoldala, hanem árnyoldala is érzékelhető legyen.

Éppen, mert a karikatúra tárgyát nemcsak a portré, hanem sokszor a külső megjelenés, vagy az egyénnek társadalmi beállítottsága alkotja, nagy népszerűségre tett szert napjainkban a politikai karikatúra. Itt mindenki előtt ismert egyén áll nem elvakító köntösében, hanem a művész kíméletlen és szubjektív ítélete által megvilágítva. Ezt az ítéletet minden művész más- és másképpen érzékelteti.

A „Mánes"-ban rendezett kiállítás anyagi gazdagsága alkalmat nyújtott annak tanulmányozására, hogy mi két különböző művész felfogása ugyanarról a témáról, s milyen különböző eszközökkel igyekeznek ezek céljukat elérni. Ami a szemlélőt első pillanatra megragadja, az, hogy a terem falai a legaktuálisabb politikai problémákat vetítik. Az érdeklődés központjában Németország és Ausztria állt a két ország vezetőemberei által megtestesítve. (A prágai német követség tiltakozott a mai Németországot parodizáló karikatúrák ellen, amiből a kiállítás számára nagy reklám háramlott.) Hasztalan lenne ismertetni minden Hitler- vagy Dollfuss-karikatúrát, hisz a felfogásbeli különbség szükségszerűen itt csak árnyalati. A két vezetőegyéniség nagy népszerűsége, illetve más oldalról népszerűtlensége s a karikatúrákban való gyakori szereplése magával hozta azt, hogy a téma mind felfogásban, mind pedig feldolgozásban hamarosan modorossá vált és kevés egyénit nyújt. Sokkal értékesebbek a köznapi életből kiragadott, mindenki által jól ismert egyéb problémák karikatúrái. Különösen hatást keltő a prágai Novák „Nehéz osztozás" szociális karikatúrája. A munkásanya négy sápadt gyerekének gondterhelt arccal igyekszik elosztani az egy darab kenyeret. Fritta ötletesen vázolja az emberi tömegpsziché gyöngeségét, hogy orránál fogva vezetteti magát. A „Népverés" című karikatúrája elefántcsonton ülő állatszelidítőt ábrázol. Mrkvička „Az idő megváltoztatja a fogalmakat" című rajza pellengére teszi azt a jelenséget, hogy amit mindenki lát s már megszoktunk, az senki előtt nem tűnik fel különösnek. „Még azt mondják, kutya sorban élünk" mondja a rajzon a sápadt, didergő gyermek szüleinek, mikor látja a szembejövő úri asszonyt ölében kutyával.

E kiragadott néhány rajz ereje alapgondolatában rejlik. Kifejezésmódjuktól messze eltér Hoffmeister, Bidlo s Heine vonaljátéka. Rajzaikban a tartalom kevésbbé evidens, széles rétegeknek nehezen hozzáférhető előadásmódjuk erősen egyéni. Mind a három név már ismert a csehszlovák művészet népszerűi között. Karikatúráik azt a benyomást keltik, mintha rajz helyett írták volna.

A kiállítás meglepetése a művészet egyik legfiatalabb ága, melyet technikája következtében tiszta művészetnek nem nevezhetünk, a fotokarikatúra. Heartfield állította ki műveit, melyek kompozició és felfogás szemszögéből az elsők közé emelkedtek. Egyedül a megjelenési forma az, amely a műveket félművészieseké teszi. Lássunk egy ilyen fölvételt, például az „Ahol a tőke él, ott béke nem lehet" című fotomontázst! A tőzsde előtt álló tömeg körül szurony mered, rajta átdöfött fehér galamb. Tartalma az első pillanatra már evidens, kivitelezése mindenki előtt áttekinthető, bróm olajnyomat, köznyelven művészfölvétel. Ez nagy rétegekhez szól, ellentétben az előbb említettekkel. Bár a különbség általában a két műfaj, a karikatúra és a fotomontázs között nem a hatásban, hanem a kifejezésmódban nyilvánul meg. A rajz benső kifejező eszköz, talán éppolyan mint a beszéd. A fénykép gépies reprodukció. A rajz absztrahál, csak annyit mond, ami föltétlen szükséges, átértékeli a természetet, a fénykép semmit sem hagyhat ki, naturalisztikusan hű.

Befejezésül megállapíthatjuk, hogy a kiállítás szintes és sikerült volt. Bár tagadhatatlan, hogy sok olyan ultramodern kísérlet került benne előtérbe és jelentette a magas művészet képviselését, mely lehet átmeneti szenzáció, de korántsem jelentheti a jövő karikatúra-művészetnek egyedüli és kizárólagos formáját. A művészet állandóan fejlődik és addig a pontig míg megmarad művészetnek mindvégig problématikus marad önmaga számára is.

FIELESZ HENRIK

Irodalmi szemle

Darvas János: Hegyország hangja.
(A Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet kiadása, Pozsony.)

Szlovák költők verseiből ad kis kötetre való fordítást Darvas János és a vérbeli lirikus készségével elfelejteti velünk, hogy nem eredeti költeményeket olvasunk, hanem azoknak magyar átültetését. A kitünő fordító a huszadik század szlovák lírájából vett izelítőnek szánta művét. A szűk keretben teljességet nem várhatunk, Darvas János mégis kerekded képet tár elénk, amelyben a líra európai fejlődésének kicsinyített mását kapjuk. A szlovákság költői is a klasszikus vagy romantikus tartású versből indulva vonúlnak az impresszionizmuson át a mai szociális tellítettségű szabadversig. A szemelvények alapján az egyes költők természetesen nem értékelhetők kellőképpen. Darvas János összeállításában hat szlovák

lírikus kelti föl figyelmünket: Ivan Krasko („Jehová" című versével), Janko Jesenský („A szlovák nyelv 1932."), Martin Rázus („Ez égtáj alatt"), Jožo Nižnánsky (akinek szép költeményei még nem sejttetik, hogy írójuk később „Ég és föld között" bolyongva nagyon is a föld sarába tévedt vásári ízű, magyargyülölő regényeivel), valamint Laco Novomeský („Cseléd") és különösen Daňo Okáli („Gyermek és csillag" című üde költeményével). A versek sorát Nyiresi-Tichy Kálmán jellegzetes illusztrációi tarkítják ízlésesen. Hegyország hangja, amint az Darvas János érdemes könyvéből felénk árad, kistérfogatú, de tiszta és szeretetreméltó, emberi hang. Mindnyájan, kisebbségi magyarok, szívből kívánnók, hogy e hangnak ezt az emberies és tiszta voltát ne csupán Darvas János válogató tapintatosságának köszönhessük.

MEZEI GÁBOR

Dr. Haiczl Kálmán: Léva története a XVII. században.

(Nyitrai és Társa irodalmi és nyomdai vállalat nyomása, Léva.)

Ez a munka tulajdonképpen második része, illetve folytatása a körülbelül két évvel ezelőtt megjelent „Léva története a XVI. század végéig" című kisebb terjedelmű tanulmánynak. A 126 oldalas könyv a XVII. századbeli Léva mozgalmas és eseményekben gazdag történetét tárgyalja és ezt kiegészítve, két külön fejezetben foglalkozik még a Rákóczi-szabadságharccal és az egyházi állapotokkal Léván. A XVII. század volt Léva történetében az az idő, mikor a bécsi udvar magyarellenes, mindent bekebelezni akaró politikája a legerősebben éreztette hatását. Haiczl Kálmán könyvében szemléltetően tárja elénk, mint megy át Léva egyik kézből a másikba s miként küzdenek érte a királyi kincstár és az egyes főúri családok. De plasztikus képet kapunk a főúri családok családi politikájáról, az akkori polgári és vitézi életről, annak minden mozzanatáról is és szinte kiérezzük a kor sajátságos levegőjét, melynek csak a birtokszerzés, a harc volt a problémája. A század második felét a törökkel való harc és állandó csatározás tölti ki, amikor is Léva rövid időre török kézre kerül, de a császári seregek csakhamar visszafoglalják s lassankint megkezdődik a török visszaszorítása egészen az Aldunáig. Némi mozgalmasságot jelent még a Rákóczi-szabadságharc, melynek leverése után Léván is megkezdődik a lassú elpolgárosodás korszaka. Külön figyelmet érdemel a könyv utolsó fejezete, melyben a tudós szerző Léva egyházi állapotával, vallási viszonyaival foglalkozik s becses adatokkal szolgál a lutheranizmus és kálvinizmus elterjedésének első éveihez s — mint kuriózumot említem meg, — közli a reverzálisok talán legelső példányát.

Ha kritikai szemmel nézzük a könyvet, meg kell állapítanunk, hogy a tanulmány a monografikus feldolgozás minden követelményének megfelel, bő forrástanulmányon és adatgyűjtésen alapul s éppen ezért nagy nyereséget jelent a szlovenszkói, nagyon is szegény tudományos irodalom számára.

MAJOR JÓZSEF

Szirmai Károly: Ködben.

(A Kalangya irodalmi folyóirat kiadása, Szabadka.)

Tengeren, magas hegyvidéken olykor tejfehér világban ébredünk föl,

melyben néhány lépésre tőlünk már nincs is világ, csak ős-semmi, melybe mi is egészen hamar beleveszhetünk. Szirmai Károly nem ilyen ködben vezet minket. Az ő köde nem fehér, hanem feketés-szürke, de viszont nem olyan sűrű, hogy még nagyon sokat és nagyon messze ne engedne látnunk. Sőt még, bár ritkán, egy-egy napsugárnak is megengedi, hogy keresztültörjön.

Ez a köd valójában: a világ mélabúja. Nem a március előtti időszak éles, szívhasogató, lázadásba hajtó világfájdalma, hanem megadásteljes, megbocsátó, az utolsó reménysugarat még hálásan felfogó mélabú. De ez azután minden oldalról felénk borong: a természet soha ki nem fürkészhető célzatú törvényszerűségeiből, emberi lelkünk adottságaiból, vágyaink és erőink siralmas aránytalanságából. A népek és ezekben egyes emberek sorsának végzetes alakulásából.

A mélabúnak ez az alapmotívuma egységesen lebeg át a kötetbe foglalt összes hosszabb és rövidebb novellákon, bármennyire változatosak is ezeknek tárgyai. Jártassuk csak rajtuk egészen futólag végig a tekintetünket.

Mindjárt a kötet címét adó első novella egy hideg, ködös időben éhesen bolyongó értelmi munkanélkülinek borzalmas élményét vázolja egy messziről nyomorszagú olcsó szállóban. — Hasonló motívumú a „Vihar a Dunán", bár ez már a keresetnélküliség világában elkeseredett, eldurvult magyar falúsi értelmiség lelki világába vezet. — A „Sorsválasztás" ugyanezen értelmiség küzdelmes életét, ennek még a lelkiismeretet és önbecsülést is eltompító hatását mutatja. — Úgyszintén „A halál kiskocsisa", melyben az apa temetésén minden áron a halottaskocsi bakján ülni és hajtani akaró kisfiú alakja még szimbolikussá is válik. — Szimbolikus az „Elvándorol az erdő" is. — Valamivel derűsebb életkép a sok szerb mondattal spékelt „Sztáro szunce" szintén falúsi értelmiség-történet. — Az igazi szegénység tragédiája és tragikomédiája a „Csigaházas emberek" — öreg erdőmunkások, akik meg sem tudtak lenni a nekik egyszer fölkínált jó lakásban, kényelmes életben. Úgyszintén Báze Bul, az egész életen át kuporgató és egyszer egy bajba jutott szép kis leány javára mégis csak adakozóvá lett varga képe. — Már igen jól rajzolt történeti háttere van az 1918-as októberi forradalom idejére szállodai cipőtisztító-szolgának Budapestre vetődött bécsi zenész képének, akitől az idők még feleségében való hitét, kis fiának életét is elragadják. — „Gusztáv" ellenben egy „nem mehet a háborúba, nem dalolhat harci dalt" nyomorék gyerek, aki legalább trombitát fúj, ameddig harc nélkül is a halálba sodródik. — „Üzent az ősz", a levélhullás idején vadászszenvedélytől elfogott beteg ember tragédiája. — A háború rémségeinek és a valódi béke reményének megkapó képei vannak a „Mesemondó"-ban. — Proletár-, illetve vasutas-sors a „Karamból" is. — A vasút, az utazás kedvelt motívuma Szirmai Károlynak, de nem tájérdekességek, hanem egészen váratlan hangulatok feltárulásai miatt. Így a „Veszteglő vonatok a sötétben", melyekbe csak belenéz rémséges szemével a nagy Csend. És „Az állomáson", ahol egy alkalmilag megpillantott női arc egészen futólagos és mégis mély lelki élményébe jutunk. Már „Dzin-dzin, don-don, gau-gau" egy ázsiai teve-karaván utazásba vezet, mely azonban egy fiatal leányt egy igen sötét vőlegény karjaiba vezet, aki nem más, mint a halál. Itt még a legújabban fölfedezett, mérges hatású „nehéz víz" előreseitését is

megtaláljuk. — A halottak Szirmai Károlynak ugyanoly jól megértett, szinte bizalmas ismerősei, mint Lovik Károlynak, vagy Maeterlincknek; velük hoz érintkezésbe a „Halottak látogatása" és „Az utolsó ház", mely az elhalt szülőké. — A sok évvel előbb meggyilkolt férj koporsója jön vissza végzetesen „Medekné"-nek. — „A holló" végre egy madár szemléletében mutatja be a határain egyre túlvágyódó emberi szellemet.

Biztos kézzel vezet minket Szirmai Károly a Ködben. Nincs a gyűjteményben elbeszélés, melynek hangulatába az első sorok elolvasása után egészen bele ne mélyednénk. A borongós hangulattal ellentétben azonban a nyelv kristálytiszta, mindenki által élvezhető — még ott is, ahol valóban meglepő fordulatokkal világít rá az egyes történésekre vagyis az azokat kísérő lelki folyamatokra. Csak egy-két példát idézünk: „A nehézcsizmás léptek elgondolkozva bandukoltak a nyírkos járdán." (Üzent az ősz)" ... itt jutott szívetfölmelegítő hírfoszlányokhoz, melyekbe jólesőn göngyölgette bele a vacsoraszalonnát s melyek mellett aranycsillogásosnak tünt a savanyú, homoki lőre". (Báze Bul.) „A fáradtság vastag szűrőkendőjén keresztül elmosódva szivárgott be hozzá a pályaudvar zaja ..." (Karambol.) Teljesen elhiszszük „Gusztáv"-nak, hogy egy Napoleón-szabású hős csak tragikusan fejezhette be pályáját. Manapság elég sok nőt is ismerünk, aki akár a „Halál kiskocsisá"-nak anyja, „szinte megfeledkezett, hogy nőnek teremtette az Isten, annyi helytállást követelt tőle az élet". Sőt a Ködben bolyongó munkátlanokról is egészen könnyen elfogadjuk, hogy „igazában nem is volt sok közük az élethez."

Ködben — Szirmai Károly Ködében — a jugoszláviai magyar irodalom méltó követet küld más területekre is, ahol magyarul olvasnak.

FARKAS GEIZA

Axel Munthe: Ein altes Buch von Menschen und Tieren.
(Paul List Verlag kiadása, Leipzig.)

Axel Munthe, svéd orvos és költő, az állatok nagy barátja, életművész és Capri szigetének igazi úra, az olasz napfény szerelmese, pompás és elgondolkoztató emlékezéseivel megrakott késői művével, a „San Michele könyvé"-vel világsikert aratott. Hatalmas olvasótábora levelekkel, kérdésekkel és kívánságokkal ostromolja a teljes visszavonultságban élő és mindinkább vakuló hetvenéves szerzőt. Olvasói (és kiadója) kívánságának engedhetett Axel Munthe, amikor életének sárgult írásait böngészve „Ein altes Buch von Menschen und Tieren" címmel múlt századbeli és újabb elbeszéléseit egybegyűjtötte Axel Munthe új művének témaköre jóformán azonos San Michele könyvének témáival. Mindkettőben a századvégi, liberális szellemű, boldog Európa hangulata csap meg minket. Viszontlátjuk San Michele monsieur Alfredóját, hajdani ismerősünket; az angyali szelídségű soeur Philoménet, aki előttünk leli keserű és alázatos halálát; megjelenik Tappio, a kutya is és Salvatore, a Párisba vetődött olasz utcaseprő. Új kutyákkal, majmokkal, madarakkal, oroszlánokkal kötünk szoros barátságot. További állatok, temetők, párisi illatok, a kolerás Nápoly, Mont Blanc hómezői és Capri tünnek föl sugárzón az agg svéd orvos emlékezéseiből. Élvezetes Axel Munthe új könyvét olvasni, amely mintegy kiegészítése „San Michele"-nek; élvezetes még akkor is,

ha a fürkésző szem látja a hangulatkeverés ügyes szándékosságát és az egyszer már sikeresnek bizonyult modor puszta megismétlését. Úgy vagyunk ezzel, akár néha az élettel; szívesebben fogadjuk délibábos, színes hazugságait, mint a nyers valóságot. Különben Axel Munthe föltétlen tisztelői közé tartozunk, ezért készséggel hunyunk szemet (az ízlésesség határait soha át nem lépő) érzelgősségei fölött is és fölismert gyöngéi ellenére fenntartás nélkül engedjük át magunkat új könyve merengő, napsütéses, édes varázsának.

MEZEI GÁBOR

Hans Fallada: Aki egyszer rabkoszton élt.
(A Nova irodalmi intézet kiadása, Budapest.)

A „Kleiner Mann was nun" című világsikert aratott regény szerzőjének, amelyet különben sikerrel dolgoztak fel filmre is, — legújabb műve a börtönviseltek lelkivilágával és főképpen a tisztességes életben való elhelyezkedésüknek úgyszólván leküzdhetetlen nehézségeivel foglalkozik. A regény tendenciózus és társadalmi éle van. Abban a korszakban íródott, amikor még nem a mai rendszer uralkodott Németországban, ezt siet is kiemelni a szerző a legújabb német kiadás előszavában. Mint minden szándékosság, ez a kihegyezett tendencia is árt a cselekmény természetességének. Letörli róla az üde hímport, amelyet csak a valóság adhat a történetnek.

Fallada egyébként mestere az elbeszélésnek. Csupa mozgás ez a regény, amelyben sűrűn követik egymást az események, akár a filmszalagon a képek. Nem áll meg elmélkedni, nincsenek filozófiai kanyarodói, hanem lüktető, eleven sodrással viszi magával az olvasót. Érdekes könyv, amelynek érdekessége azonban igazi művészi színvonalon van, nem pedig azon a vásári színten, amely a legtöbb könyvet ma a tömeg olvasmányává avatja.

A regény csillogó értéke a börtön világának és az onnan kikerülő alakoknak a rajza. Mint az éles reflektor-fény, úgy világít meg ezen a területen minden kis lelki zúgot a szerző. Mindent fölfedez, ami fontos vagy kevésbbé fontos. Először csak körvonalakat látunk, azután lassan megtelnek a formák tartalommal, részletes, apró vonásokkal és kidomborodik belőlük a szomorú kép, a könyvnek a leglényegesebb mondanivalója, hogy aki egyszer rabkoszton élt, az a mai társadalmi felfogás és berendezkedés tökéletlensége következtében ismét csak a fogház celláját találja nyugalmat. Gúny és vád süvölt a regényből, amit elbújtat a sorok mögött a szerző, hogy annál élesebben furódjon belénk a tanulság. Ezen a vágányon azonban néha kisiklik a történet. Kevesebb aláfestéssel, takarékosabb színekkel hívebben tükröztette volna vissza az életet. És akkor pontosan a cél közepébe talált volna.

A fordítás munkáját becsületes gonddal végezte el Tamás István, aki maga is néhány kitünő új magyar regénynek a szerzője.

TAMÁS LAJOS

Magyar őstehetség

A világtörténelem egyetlen Napóleont, a költészet egyetlen Shakespearet, a festészet egyetlen Rembrandtot mutat fel... ezekben a közkeletű szólamokban elég sok igazság van, amíg csakis a nagy, ha nem is teljes mértékben kifejlődött és érvényre jutott tehetségeket osztályozzák. Csak akkor esnek tévedésbe, ha az emberi tehetségnek, képességnek mint ilyeneknek általános határait, mintegy numerus claususát kívánják felállítani. Bizony, akinek alkalma lenne a csak ma élő valamennyi embert és gyermeket alaposan megvizsgálni és megfigyelni, az valószínűleg százszámra találna Edison-agyvelőket, ezerszámra Bismarckokat, tizezerszámra Beethoveneket. Csak éppen az egyikük birkapásztor lenne Középázsiában, a másik szabómester Kladnóban, a harmadik talán követségi tanácsos Montevideóban — és az egyik éppen, hogy jó fogásait találta volna meg a juhféreg kivágásának, a másik ügyesen szerezte volna meg a maga számára a város legjobb megrendelőit, a harmadik, aki esetleg ifjúkorában fuvolázott, a nemzetközi politikai élet harmóniájának olyan titkát fedezte volna föl, melyet ha Genfben elfogadnának...

Ilyen gondolatokat támaszt bennünk a budapesti „Magyar őstehetségek" kiállításának megszemlélése. Kedves, nép-műipari környezetben, varrottas kendők, festett kancsók, faragott ládák tarka tömegében függnek a mezei napszámos, mesterember, olykor tanító műkedvelők festményei, faragványai. Valóban „őstehetség" az, ami ezen munkák némelyikében — igaz, elég sok csekély művészi érdekű, sőt egyenesen gyermekes „remek" között — elénk pattan. Ha Győri, Csülök, Hudák, Markovics, Benedek, de legkivált Káplár annak idején tanulhattak volna!... Hiszen azért munkájuk az őseredetiség mellett éppen nem teszi egyszerűen parlag benyomását, sőt egynémelyiknél gyakorlat, iskola, még nagyok modorának, talán szinte öntudatlan, esetleg csak képeslapbeli lenyomatok alapján, utánzása is keresztültör. Iványi-Grünwald, Rippl-Rónay, még a „paraszt" Breughel is jutnak az ember eszébe. És Szinyei-Merse, ez utóbbi Káplár Miklós képei, az egész kiállításnak határozottan gyöngyei előtt. Hisz ezekben sincs túlságos komponáló készség, egy-egy jellegzetes magyar földműves-arc, néhány egyszerű táj kiemelésükre egy-két kis alakkal. De ahogy azoknak a tájaknak levegője világít és vibrál! Azután a már titokzatosabb és több alakú éjjeli képek, kék, lila-bordó vagy zöld alaphangjukkal, melyekkel egy-egy tűz vagy holdsarló valóban megkapó színellentétet és megint harmóniát is nyújt!

A legtöbb őstehetség sorsa az elsüllyedés; ebbe már bele kell nyugodnunk, amint az egy-egy méhkasban kifejlődő nőstények közül csak kevés egyesekből lehet királynő. Mert ez a természet a „számfölöttiek" termelése és feláldozása útján választékról, tartalékokról is mindig gondoskodó háztartásának jellegzője, éppenúgy mint az emberek közt a fölös tehetségek fölmerülése, melyeknek, úgy látszik, csak azért kell megszületniök, hogy a sokan a kevés valóban szükségesek elhullása esetére tartalékban legyenek, mert valamennyiük teljes kifejlődése, érvényesülése nemcsak nem lehetséges, de már éppen a nagy cél szempontjából nem is kívánatos.

Szívből óhajtjuk mégis a Nemzeti Szalonban most kiállító őstehetségeknek a számukra egyáltalában lehetséges legjobb és legszebb további utat.

FARKAS GEIZA

Nem tudok felelni neked . . .

Szemedben szomorú bánat ül
s mikor kérdezlek, halkan fülembe súgod:
„Piros, erős, egészséges gyermeket szeretnék.
Játszó, gügyögő gyermeket,
nevető gyermeket.
Tőled."

Lecsókolom szemed s nem tudok felelni neked.
Mert gyermekünknek kelengye kellene, kicsi kocsi
s ehhez sok pénz kell.
Mert a szanatórium és az ápolás nagyon drága
s ehhez sok pénz kell.
Mert nevet kellene hagynom gyermekünkre
s ehhez sok pénz kell.

Ajkadon a csókok vággyá érnek
s két csók között így szólsz hozzám:
„Mint a tiéd, olyan volna a haja gyermekünknek.
Barna szemedet is örökölné gyermekünk.
A szívet én adnám gyermekünknek,
egyetlen gyermekünknek
örökbe."

Lecsókolom a szádat és nem tudok felelni neked.
Mert hideg szobámra gondolok
és sok pénzre.
Mert rojtos kabátomra gondolok
és sok pénzre.
Mert a holnapi ebédre gondolok
és sok pénzre.

Magadhoz húzol, mámort vársz s gyermekünkre gondolsz.
Gyermekünkre gondolok én is és sok pénzre
s nem tudok felelni neked . . .

KOVÁTS BÉLA

Két ember — egy lélek . . .

I.

Hangay látta, hogy csúnyán megkésett. De a kis lovát nem siettette. Hiszen annyit dolgozik szegény az utóbbi időben. Ma is ilyen későn mennek hazafelé, pedig ugyancsak korán kezdték a járást. Nehezen boldogult ma. Hiába, egyre nehezebb az élet. Az emberek szíve összeszorult. Máskor gyorsan ment az alkú. Ma meg még a régi emberei is mit csináltak? Néhányszor szólni akart, hogy: hallod-e, testvér, de szűken méred! Hiszen rossz is van abban az almában! Aztán én sem válogatom. Egyaránt veszem. Te meg még: egy almát is kiveszel a zsákból? No, meg te egyszerre adod el az egész termésedet, én meg csak majd elkilózgatom. De mindezt csak gondolta. Mondani nem mondta. Valami nem engedte. Szégyelte volna mondani! Még majd koldusnak nézik őt ezek a szűkmarkú svábok. Pedig de rossz vásárt csinált. Biztosan a legrosszabbat valamennyi vásárja között. No, de nem baj, csak már otthon legyen, mert csúnyán beesteledett. Az asszony ugyan beszélni fog, hogy: hallja-e, kend, miből fogja etetni ezt az öt ártatlan gyermeket ilyen könnyelmű vásárok után? Hát van kendnek szíve? Aztán a Jani gyerek se mehet mezítláb az iskolába . . .

Hangay elmosolyodott erre a gondolatra és kicsiben múlott, hogy a lovacskát meg nem suhintotta egy kicsit az ostorral, hogy: gyorsabban, te, a Jani iskolás lesz!

A lovacska talán érezte miről van szó. Hogy Hangay, a féllábú Hangay (a féllába Galiciában maradt), aki télen almát, nyáron meg krumplit árúl, hogy a családnak egy kis kenyere legyen, — a féllábú Hangay már megint álmodozni kezd. Gyorsabbra fogta hát a lépést, mert Hangay ilyen állapotban akár egész éjjel is elálmodozna egy helyen. Voltak már ők úgy!

Hangay elégedetten kezdte tömködni a kis rövidszárú cseréppipát. Hiszen minden jól megy. Lám a lovacska is hogyan neki eredt! Ment, mendegélt a lovacska. Hangay meg úgy szívta a pipából az álmot, hogy otthon képzelte magát. Édeseket szippant . . . A Jani gyerek már iskolás lesz! A leánykák meg szépen utána nőnek, aztán hipp-hopp leveszik féllábú válláról ezt a súlyos, két lábnak is alig elviselhető terhet. Hiszen ha a másik lába is meg volna még!

A gyerekek! Egyik szebb, mint a másik, — önti el szívét az édes, jó melegség, ami mindig eljön, ha úgy érzi, hogy az ő féllábának mégis csak sok ez a birkózás éjjel és nappal.

Hát akkor: gyű, Sárga! A mai rosszvásár helyett is jön majd jobb! De a Sárga mindebből már alig tud valamit, pedig tulajdonképpen ő ezeknek a szép álmoknak a forrása. Őrá alapozza Hangay az elvesztett féllábra járó terhet. A Sárga azonban megállott a nagy, sötét útban, ahol bizony már csak az álmok világítanak. Megállott, idegenné lett őszi, hideg mezők árnyékában — a fekete semmiben — távol emberektől, falútól.

Gyű hát, Sárga! A második falú már a mienk. Ott is a falú szélén, vár a kis fehér homlokú ház! Az ő életük tűzhelye, melege. Mint a fáklya lobog feléje öt pár gyermekszem és ezek mögött még egy pár . . . az

asszonyé! Szegény, hogy megtörött! — suttogja Hangay. És nagy, fekete csöndet érez... Mi ez? Hiszen áll a ló!

Mintha a világ is megállott volna! Mi ez. Sárga? Te állassz? Te, aki tíz év óta folyton mentél, éjjel-nappal? Te, aki mindenből kihúztál bennünket, tíz év betegségéből, kárából-bajából? Hiszen akármi jött, mindig tebenned bíztunk! Orvost hoztál a házhoz, kárra hasznot, búra örömet. És most állassz itt, messze az éjtszakában? Öt zsák almával a szekéren, ami hónapok kenyerét viszi a kis családnak, meg kis csizmát a Jani gyereknek, aki iskolás lesz. De te állassz, Sárga!... Hangay szívét keserűség szorította össze: hát te már nem gondolsz ránk, Sárga?

De a Sárga nem mozdult. Csak a gyeplű rángott nehezen... vonaglott a gyeplű.

— No, mit akarsz? — forrt fel a keserűség Hangayban és az ostorral Sárga felé suhintott. Igaz, vissza is rántotta azonnal, de az ostor szíja éles vijjogással már átkarmolta a levegőt ott, ahol Sárgának kellene lenni...

Hangay szíve beledöbbent a sötétbe: hol a ló? Merev falába megbotlott a szekér oldalában, amint leugrott. Ráesett a Sárgára. Mert a Sárga ott feküdt a sárban... Az ő fájó testétől vonaglott a gyeplű.

Hangay megkereste a gyújtót és a ló elé került. A felvillanó fényben Sárga fölemelte a fejét és visszanézett Hangayra...

Ez a tűzes nézés már a halál árnya alól érte Hangayt. Egyszerű és tiszta nézés volt. A búcsú sugárzó szomorúsága:

— Isten veled, te féllábú Hangay!

(Állatok közül csak a ló és kutya tud így nézni, akik az ember árnyékában megérzik az élet különös melegét: szomorkodni tudnak!)

— Jaj! — szakadt fel Hangayból, — mi van veled, Sárga?

Ó, a sárga leroskadt az úton. A keresztes úton egyszerűen leroskadt. Nem bírja tovább. A rettenetes, emberfölötti terhet: égető nyarak perzselő tűzét, ködös őszi éjtszakák — mint ez a mostani is — hideg, lélekbe didergő nyirkosságát, téli fagyok és havak kilátástalan, alig pislákoló derengését. Tíz évig ment, húzta az almát, a krumplit: a Hangayék jövőjét. Eső verte őket, szél kifújta, de mentek, kis sárga ló és féllábú ember az úton.

Hangay két kezébe fogta Sárga fejét. Ez jól esett Sárgának. Elereszteti nagy, kiszáradt fejét szeliden, megbújón, mint a beteg kis gyerek, szemét fáradtan behúnyta... Fájdalmasan.

A hideg, ködös, őszi éjtszakában Hangay könnyei rápotyogtak a Sárga fejére...

— Sárga! — ordította az ember. — Sárga? Ne halj meg! Mi lesz a családból? A Jani gyerekből, aki most lenne iskolás? Aztán nem láttad, hogy még egy almát is kivesznek a zsákból? Ó, hiszen nekünk te vagy az egyetlen „ember" ezen a világon! Ne halj meg, Sárga!

De bizony a Sárga, aki az utóbbi időben egyre többet volt úton, — amióta az emberek egyre rosszabbul mérnek, — csak elnyúlt az úton, a sötét úton. Feje nehezen, esetten csúszott ki Hangay kezéből.

A féllábú ember kétségbeesetten gyújtót vett elő. Világosságot akart, látni akart.

A gyújtó fellobbant.

Sárga szemében még tükrözött valami. Az életnek ez az utolsó kis szikrája hirtelen fényt gyújtott Hangay életében, közel hajolt a lóhoz és mindent bevilágító szóval kérdezte:

— Haragszol, Sárga?

A ló ajka megremegett. A kis életszikra még egyet lobbant.

— Nem, nem haragszik! — jajdult fel Hangay. — Úgy-e, nem? Azt mondtad, úgy-e, hogy nem haragszol?

II.

Vazul, a munkafelügyelő, aki az ölberakott farakásokat vette át a munkásoktól, megállott egy hosszú irtás szélén.

Az erdőben messze és közel csattogott a fejsze. Az irtás fűszálain a korai reggelben csillogott a harmat és jóleső meleg borzongott végig a testén. Bent az erdőben a harmat nehéz nedvességgel folyt szét, homály és hideg maradt a háta mögött. Nagyot nyújtózkodott. Mosolygott. Itt már jó, ezen az áldott napon. Kalapját följebb lökte a homlokán és cigarettát csavart.

— Jó reggelt, felügyelő úr! — mondta valaki mögötte.

Megfordult. Pár lépésnyire tőle egy fa alatt Péter ült. Reggelizett. Szalonnát és kenyeret evett. Szájában nagyon friss ízek csoroghattak, mert szaporán rakta a falatokat egymás után.

— Ilyen hamar megéheztél?

Péter nevetett. Nagy sárga fogai is kilátszottak kúszált, sűrű bajusza alól. Szélesre dolgozott öklével megtörölte száját . . .

— Meg . . . Van már vagy négy órája, hogy ezt a jó reggeli levegőt nyelem. No, de meg is van a látszatja. Nézze csak! — És egy hatalmas farakásra mutatott.

— És ez mind a tied?

— Az enyém.

— Átvevésre készítetted?

— Igen.

— A méretek pontosak?

— Kicsit meg is toldottam. Jó idő jár ránk. Dolgozhatunk. Bezzeg a tavalyi év! No, de tessék csak ezt bejegyezni, aztán én is tovább állok.

Felállott. Maradék kenyerét vigyázva kötötte be a piros kendőbe. Barna szemében mosolygó derű, megelégedés csillogott.

Vazul kigombolta a zöld vadászkabátját és belső zsebéből elővette noteszét és collstokját.

— Szép időnk van, felügyelő úr, — csevegett Péter. — Néhány szem epret is leltem már ma reggel. Olyan pirosak voltak, mint egy szép lány édes szája. — Nyelvével csettintett.

Vazul hozzákezdett a méréshez.

Péter hirtelenül Vazul felé lépett . . .

— Nem jól van a mérő beállítva.

— Tudok én mérni, — felelte Vazul.

— Még sem jó.

— Miért?

— Hát hiszen az egész alsó sort kihagyta.

— Úgy kell. Amíg a fa szállításra kerül, az alsó sor megrothadhat.

— A szállításért én nem felelek, — kedvetlenedett el Péter. — Nekem csak a mértéket kell kiraknom.

— Majd raksz még rá egy sort.

— Azt már nem! Nem lenne az igazság! — tette utána kissé csöndesebben, de reszkető megbántottsággal.

— Ha nem rakod úgy, akkor nem veszem át. Így parancsolták!

— Miért nem mondta nekik a felügyelő úr, hogy ez nem volt az egyezségben. A szállítás! . . .

— Én nem mondhatok semmit! Nekem így parancsolták, hát így teszem! Csak nem kívánod, hogy a kenyeremet elveszítsem?

— Nem, nem kívánom, — mondta Péter. És piros kendőcskébe kötött kenyerére vetett egy simogató, megértő pillantást.

— Kell a kenyér mindenkinek!

— Hát ha akarod, lemérem.

Péter a rakást nézte. A munkáját. Az igazságát. Az életét . . .

— Hát mi veszítsünk, mindnyájan?

— Nem tehetek róla!

— Felügyelő úr? — könyörgött Péter.

— Mérjem, vagy ne mérjem?

Péter megingott:

— Ez is a kenyerét félti . . .

Megint a kendőbe takart kis maradék kenyérre nézett . . . Aztán elhatározottan mondta:

— Ne, ne mérje meg! Eb!

Vazul öklével vágott Péter arcába:

— Eb ám az . . .

Az erdőben csattogott a fejsze, mint előbb Péter jóízű, boldog csevegése. Az irtás fölött már égetően sütött a nap, a fölfelé növő füvekről az eljött élet nagy, remegő csókja felszívta a harmatot . . .

És Péter kezében megvillant a fejsze . . .

Vazul a farakások közé zuhant.

KRISTÁLY ISTVÁN

Életkének életről*)

El kéne mondanom, mint éltem eddig,
merre jártam rongyos nadrágban
és merre foltozgattam lelkemet,
Mesélnem kéne árva gyermekkorról,
hajszolt napokról, az anyámról,
ki reggel ötkor kelt és kávét főzött
éhes gyerekeknek, ki látott és értett
már korán az emberek nyelvén szenvedni,
apámról, ki nem élt velem sötét éjjeleken,
csak reggel felé járt haza, támadó
nap mikor fel-felcsillant a háztetőn, —
jártam idegen úton és ismert tájakon:
és idegen maradtam nékik mindörökre:
kik rosszak és bűnös lélekkel keresik
a holnapi napot; nagy vágyakkal indultam
egyszer emeletes iskolából maturalevéllel,
ó, élet, így nyitottam ki lapjait
s mit olvastam belőle?
Becsuktam lassan a könyvet, a magamét
nyitottam ki, ideges sorok között örültem:
ez az élet, magam-útja, szerelmes magányban,
mostoha messzeségben bontakozott ki
magamba néző szemem látása:
így szenvednek mind, kik milliónyi sokaságban
mennek, vándorolnak szegénynek útján,
nagy áldás, onnét jön, ahol támad a nap,
szerelmet küld a hold,
onnét jön, ahol kutyák ugatnak
és megértik azt az új emberek.

Életkének életről most úgy beszélek,
mintha a mezők virágai tanítottak volna
beszédre és fák levelei suttogtak volna
nagy titkokat róla: Életkéről.
A titok kibomlott, mint a virág
s kívánom, hogy Életke nagyon boldog legyen,
mint a gyermek, ki játszott egész nap
s fáradtan hazaér este, párnára hajtja fejét
s mikor lecsúkódik a szeme, mondja:
anyám ...

ERDŐHÁZY HUGÓ

*) A költő legközelebb megjelenő verskötetéből.

Magyar író amerikai naplójából

Walter Starkie, a dublini egyetem spanyol irodalmának tanára rongyosan, pénztelenül, ámde hegedűvel a hóna alatt, bejárta Magyarországot és Erdélyt. Még a háború alatt Olaszországban öt magyar cigánymuzsikussal találkozott s azoknak megígérte, hogy előbb-utóbb meglátogatja őket. Tíz esztendő elteltével beváltotta ígéretét. Élményeit „Ragglé-Taggle" című könyvében foglalta össze, amely egyike a legrokonszenvesebb útleírásoknak s magyar szempontból az adja meg jelentőségét, hogy az ír romantikus lélek (tulajdonképpen nem véletlen, hogy a többi között Cervantes műveit is ismerteti a dublini egyetemen) milyen naív és poétikus vággyal és képességgel illeszkedett a muzsikus cigányok és a kóbor cigányok életébe anélkül, hogy a kimondott magyar értékekről helytelen képet szerzett volna magának. Walter Starkie teljesen kultúrált ember, aki természetesen nemcsak a cigányromantikán át ítéli meg a magyar életet; viszont valahogy ez kapta meg leginkább s egy-egy helyt lebilincselő közvetlenséggel, a megszokott újszerű ábrázolásával ad számot élményeiről. A londoni Morning Post „halhatatlan útleírás"-nak nevezi művét s a többi kritikus is hasonló lelkesedéssel emlékezett meg erről a könyvről. Starkie műveltségére vall, hogy az erdélyi román vendégszeretetről épp olyan tárgyilagos hangon ír, mint a magyar természet rokonszenves tulajdonságairól.

*

Egy amerikai otthon asztalán a családi albumban lapozgattam s a XIX. század több amerikai költőjének emléksorain volt alkalmam elmélázni. Közben a rádióból kibömbölt a jazz, s a szomszédszobában „night club"-ba készültek a családtagok. Persze, az albumot a nagyanyától örökölte a familia. Vajjon a mai fiatalok unokái mit fognak örökölni? Ebben az albumban, az érzelgős keret ellenére, a szív értékei hervadoztak. A mai fiataloknak csak idegeik vannak, s ennélfogva unokáikra nem igen hagyhatják „a szív értékeit."

*

Lovat megzabolázni: teljesítmény; embert fegyelmezni: csoda.

*

Vajjon ismerik-e odahaza Somerset Maugham „Of Human Bondage" című regényét? Azt az alkotását, amely jelentékenyebb nagyszámú regényénél s még nagyobb számú színdarabjainál? A regény esztendőkkel ezelőtt jelent meg, de időről időre kezembe veszem s amikor egy-egy fejezet után elgondolkodom azon, amit olvastam, az az érzésem, hogy az élet vak erőinek ilyen plasztikus leírásában ritkán volt részem. A magam filozófiája elüt az angol íróétól. Én a szabad akaratot és az élet célját nem tudom kiradirozni gondolatvilágomból. A filozófiai determinizmus könyörtelenül következetes művészi alkotása ez a regény. Annyi mindenféle badarságot fordítanak idegenből magyar nyelvre; vajjon miért nem akadt még ennek a munkának fordítója? S ha akadt (amiről nem tudok), a magyar kritika mért nem hangsúlyozta rendkívüli irodalmi jelentőségét?

Tatjana szerelmes levele Eugènehez Puskin világhírű alkotásában az érzelmek egyik legmegindítóbb kifejezése. Egy antikvárius boltjában rábukkantam Puskin művére s mikor fellapoztam, épp erre a szerelmes levélre esett a tekintetem. A hátam mögött egy leány azzal vádolta udvarlóját (alighanem az lehetett), hogy sohsem lesz pénze s egyáltalában nem érti, hogy miért jár a nyakára. Ez a panaszkodó hölgy messzebb esett Tatjana idealizmusától, mint a tucatverselő Puskin géniuszától.

*

A futóbolondon nevetnek a józanok. Ám ki a művész? Még ha naturalista is, olyan illuziók rabja, amelyeket a közhely fölénve képtelen megérteni. A művész a sors futóbolondja. Nem ártana, ha a túlságosan józanok kissé több figyelemmel és megértéssel kisérnék útját.

*

Közel egy éve, hogy meghalt Ring Lardner, a mai Amerika legkülönb humoristája, akinek elbeszéléseit mostanában megint kezembe vettem. Mint a legtöbb humorista, Lardner is alapjában véve kiábrándult moralista volt. Megszemélyesítője a keserűségnek, amely önmagán csak úgy tud segíteni, ha másokat megnevettet. Mark Twain folytatójának tekintik, de én úgy érzem, hogy mélység és távlat szempontjából különb Mark Twainnél. Különösen az amerikai sportláz badarságait tudta érdekes formába önteni s nyelve, az amerikai „slang" (argot) zsíros vagy rosszul táplált, színes vagy színtelen, hangos vagy csöndes vonatkozásaival megfelelt mondanivalójának. Közvetlen ismerősei szerint gyülölte az embereket; s mert író volt, úgy állt bosszút rajtuk, hogy megnevettette őket anélkül, hogy tudták volna, hogy jórészt saját magukon nevetnek. Tehetségét elkótyavetélte, mint a hivatásos humoristák általában. Az életet korcs élménynek tekintette, amelynek nem tudott harmonikus énekese lenni.

*

A bevándorló csak akkor jövevény, ha gazdaságilag nem kívánatos. Egyébként: a demokrácia egyenrangú tényezője.

*

Amerikában sok a megbírálni való. Egyet azonban nem szabad elfelejtenünk: a diktátori szempontok árnyékában sincs Rooseveltnek olyan hatalma, mint Mussolininak vagy Hitlernek (nem is akar ilyen hatáskört) s elvben még ma is a jeffersoni szempont él az átlagamerikai lelkében, amelynek az az értelme, hogy a demokrácia és az emberi méltóság megbecsülése — függetlenül társadalmi vagy gazdasági jelentőségünktől — azonos fogalmak.

*

A megkorbácsolt embert megkínáltam édes borral. Azt mondta, hogy nincs íze. Majd megkínáltam friss vízzel. Azzal válaszolt, hogy szomjúságát nem tudja eloltani. Majd eszembe jutott, hogy éhes s erre megkínáltam kenyérrel, tojással, szalonnával. Elfogyasztotta s a friss vízről azt mondta, hogy ilyet odahaza sem ivott s az édes borról, hogy fiatal évei Tokaj emlékeit kedvelteti meg vele. A megkorbácsolt ember végül is úgy távozott tőlem, mint akinek mozdulata is azt éreztette, hogy az élet mégsem összefüggéstelen élmény.

Azt mondta egy földim, hogy inkább álmodik a dohos borpincéről, mint a felhőkarcolóról, mert hát neki az a nézete, hogy az ember inkább arról álmodjék, ahol már volt s szerette, mint arról, ahol, ha volt is, mégis idegen.

Máskor meg ugyanez a földim arról beszélt, hogy amikor odahaza kifogta a lovat vagy amikor már betakarították a kertet, mert hát ősz volt vagy arról, amikor a szomszéd tehenével kellett bajlódnia vagy arról, hogy amióta hazulról elkerült, már nem is tud célegyenest járni... Így beszélt ez a földim, befejezetlen mondatokkal s rám bízta, hogy egészítsem ki a megjegyzést, tegyek melléje vesszőt, pontosvesszőt, esetleg pontot. Így sóhajt benne a honvágy, ez a gyakorlati szempontból érthetetlen érzés, ez az állandóan settenkedő hangulat, amelynek semmi köze az amerikai sikerhez vagy sikertelenséghez. Pedig ez a földim valamikor béres volt a Csallóközön, egyszer megmutatta meztelen karját, amelyen hajdani gazdája csíkokat hasított... a többi között ezért sietett Amerikába s mindennek ellenére mégis ellágyul a hangja, amikor azt mondja, hogy: Somorja, s ilyenkor égő homlokára teszi kezét s akarva-akaratlanul is meg kell látnom, hogy újjai reszketnek.

A minap ugyanez a földim ingadozva botorkált a magyar negyedben s amikor megragadtam karját, ijedten megrándult a feje. „Ittam", aszondta, „hát csak ittam..." Majd mélabúsan hozzátette: „Errefelé nincs sár, de koszorúvívő lányok sincsenek s nincs senki, aki előtt szégyelnem kéne bűneimet". Ilyen józanul beszélt a földim részeg fővel; így beszélt a jazzwhiskybe fulladt magyar népdal.

Néha így szakad fel benne a magány kiáltása: Ha hazai csendőrt látnék, azt sem bánnám, pedig odahaza mennyire a begyemben voltak a csendőrök!

Ez a földim csak csalódást hozott magával hazulról s mégis hazavágyódik. Amerika nagyjában szépen bánt vele. Nem is szidja Amerikát, mert arra nincs oka. Azt sem mondhatnám, hogy oktalanul érzelgős természetű, mert józanul rendezte be életét s a gazdasági válságban sem vesztette el egyensúlyát. S nevetni is tud, még pedig úgy, hogy már ezért is érdemes volt megszületnie. De ha azt mondja, hogy „felvég", vagy ha lehorgasztja fejét s valami olvasfélét morog, hogy a tücsök cirpelése különb az autótülkölésnél, vagy ha arról mereng, hogy milyen is a lombosodó fa odahaza, akkor nyilvánvalóan a lelkében élő magyar vers zúgolódik az amerikai próza ellen. Ennek a versnek ritmusa sohsem fog találkozni az amerikai vers ritmusával.

Mindebből nem következik, hogy nincs magyar, aki ne élte volna magát bele az amerikai életbe. Ismerek szűcsöket, szabókat, egyéb iparosokat, ismerek földműveseket, akik itt gyári munkások vagy bányászok lettek, ismerek szellemi munkásokat, akiknek Amerika valóban megadta a képességeiknek megfelelő alkalmat s ezek az emberek lelkileg is

annyira alkatrészei Amerikának, hogy az európai életbe nem igen tudnának visszaalkalmazkodni. Ám bennük is olykor felvillan a magyar múlt varázsa: elméláznak anélkül, hogy méla természetük volna, vagy hirtelen magyar dalt dudolnak anélkül, hogy erre okuk volna. Nemrég egy ilyen magyar bevitt kertjébe. A társaságban angolul beszélő amerikaiak voltak s házigazdám is angolul beszélt. Egyszerre, minden átmenet nélkül, hozzám fordult s a virágokra vonatkoztatva magyarul így szólt: „Isten lelke él bennük." Azután megint angolul beszélt. Ez a közbevetett megjegyzés, ez a magyarul kikivánkozott hódolat, amely a virágok szépségének szólt, ez a rögtönzött elérzékenyülés, amelyben csakugyan nem volt semmi programmszerű, visszhangja volt annak a magyar múltnak, amelynek ferdeségeit, félszegségeit és fennhéjázásait elfelejtette s amelyre a jelen sohsem figyelmezteti. Az ember meggyőződéssel válhatik amerikaivá, de magyar lelke halála napjáig védekezik.

(Cleveland, Ohio.) REMÉNYI JÓZSEF

Magyarosan!

Kerüljük a magyar szóval is könnyen és jól kifejezhető idegen szavakat: pl. generáció helyett írjuk: nemzedék, tradició helyett: hagyomány, dominál helyett: uralkodik, organikus helyett: szerves, wermut (vermouth) helyett: ürmös, stb.

*

„Felgyújtani a villanyt", gyújtsd fel a lámpát!" — ez az új magyar szokás. Azelőtt csak a gonosz gyújtogató gyújtott fel valami házat, meg az ellenség gyújtotta fel a várost.

*

Bosszantó fordítása a német höchste Zeitnak ez a kifejezés: legfőbb ideje e helyett: ideje volna, itt volna az ideje.

*

„Vagy" előtt csak akkor kell vessző, ha ellentétet kifejező mondatokat kapcsolunk össze, egyébként nem. Tehát pl.: „én vagy elmegyek, vagy meghalok"; de „kék vagy zöld felhősávok tarkították az ég alját."

*

Helytelen: „minden ember, ki messze járt..."; helyes: „minden ember, aki messze járt..."

*

Díjmentes helyett ajánljuk a díjtalan szófűzést.

*

A fodrászműszavak közt erősen befészkelte magát az ondolálás az egészen kifogástalan hajfodorítás, hajsütés helyett. Nem sok köszönet van benne, hogy újabban magyarra fordítva is előbukkan a tartós hullám kifejezésben, holott a tartós hajfodorítás teljesen megfelelő volna.

— De kegyes engedelmével az árúkat majd utánaküldöm, lehetetlen, hogy egy ilyen magasrangú hölgy maga cipelje a csomagjait, — fordult Krisztinához, aki sóváran leste, hogy fog belehasítani az olló a kartonba.

A boltos érve meggyőzte, s helybenhagyó fejbólintással dült neki a pultnál a második serleg opportóinak, illetve a második deci szilvóriumnak, melynek elfogyasztása után az idegei szinte sisteregtek s lángot lihegve már nem is annyira az úszályos királynői méltóságot, mint inkább a bosszút kívánta. Rosszat tenni Ábrisnak, akit ő minden földi jóban dúskálkodó zsugorinak képzelt.

Hazatérve hol egyik, hol másik ablakon lökte ki a fejét, a csomagok megérkezését lesve, majd türelmetlenül járkált ki a folyosóra meg a kapúba.

A szolgáló éppen súrolta a nyers vöröstéglával kirakott folyosót. A lúg kimarta a téglák színét, pirosan folyt össze és ülepedett meg a horpadásokban, mintha a sok oldalról sérült öreg ház sebeiben megalvadt vér volna.

Krisztina belegázolt a tócsákba, cipője talpán végighordta a piros nedvet az egész házon; mintha vérrel lett volna kimintázva nyomában a padló.

Már az ég is alkonyatiasan vérzett, de a boltból még nem hozták a királynői kelengyét. Krisztina egyre türelmetlenebbül már más úton próbált segíteni magán: megvizsgálta a függönyöket, nem lehetne-e belőlük még valamicskét lenyesni? Természetesen a maga előnyére döntötte el a vizsgálódást, de nem boldogulhatott, mert régen távoltartottak a kezeügyétől minden vágó eszköz.

Tehetetlenségében újra kiment a folyosóra. A cseléd éppen kifacsarta az otromba rongyot, amellyel a folyosót súrolta. A Krisztina nyugtalan tekintete megülepedett a pirosan megszivott rongyon.

— Te, — mondta a cselédnek, — add nekem ezt!

— Ezt? — ijedt meg a cseléd. — Tessék megbocsátani, de nem lehet. Még ki kell mosni és éjjelen át kiszárítani, mert nincs már több zsákfélénk, csak ez az egy. Holnap ebben fog vinni az úr a lovaknak zabot az útra.

Krisztina bőszülten ugrott neki a cselédnek, tüzelő tekintete megbénította a lányt, mint a villámcsapás.

— Még te is ellenkezni mersz velem, te szemét? — lihegte, kitépte a rongyot a kezéből és kiment, a cseléd bambán megfélemedett tekintetétől követve.

Tiszta, fagyos mozdulatlanság volt odakint a ház környékén, csak Krisztinát dobálta ide-oda a forrón pezsgő indulat.

— Majd adok én mindnyájatoknak holnapot, — fenyegetődzött, fel és alá kergetve az udvaron a tehetetlen bosszúvágy által.

A régi ház egyik sarka már teljesen összeroskadt, gömbölyded kövek omlottak ki belőle, melyekre most csillámló, vékony kérget foncsorozott a fagy.

— Ni, mennyi karbunkulusa van, — állt meg Krisztina a jégbeburkolt kövek előtt, — tőlem pedig sajnál egy csipet aranyat! Most azért is ellopom tőle a legnagyobbat, feldiszítem vele a ruhámat és úgy eldugom azután, hogy nem találja meg soha többé!

A keze kivérzett, míg igyekezett elválasztani egymástól az összefagyott köveket. Végre kilódult a legnagyobbik és sikerült begurítania a zsák rányitott szájába.

— Itt hagyom őket, itt hagyom, — süvített a Krisztina hangja, — de úgy, hogy mindegyiküknek szorítsa a nyakát az az utolsó lépés, amelylyel távozom tőlük!

Köténye szalagjaival átkötötte a zsák száját és odapántolta a derekára. A nehéz követ maga után döcögtetve odalépegetett a kúthoz.

Az alkony vérzése már megszünt, télies este halványodott a környék fölött. Egyenletesre feszült, fagyott hóréteg mindenen, feszült csend, az est lágy halványsága is merevedni kezdett, mert a köd eloszlott, csillagoktól kísérve feljött a hold és olyan vakítóan ízzott, mint a túlságosan felhúzott lámpa, melynek üvegje mindjárt elpattan és megbontja maga körül a nyugalmat.

Krisztina felmászott a kút kávájára. Hátranyúlt, hogy maga után emelje a kőre kötött úszályt. Talán még elvesztegelt volna, de a súlyos kő, amint átemelte, megrándította a testét, lába lesiklott a kávárol, s néhány pillanat múlva betörte alázuhanó teste a kút kerek tükrét. A túlfeszített láng elpattantotta a környékreboruló feszes nyugalmat anélkül, hogy egyelőre bárki is tudott volna róla.

III.

Krisztinának már sok év óta nem volt olyan tiszta az agya, mint abban az első pillanatban, amelyben megbánta, amit elkövetett. Ez pedig mindjárt akkor következett be, mikor az egyik könyökét beleütötte a kút falába, s karján végig nyilalt az ilyenkor szokásos fájdalom: mintha vékony és éles drótokat fűznének át az ember húsán, s azok ott rezegnek az izmaiban.

Másik kezével szokásosan alá akarta párnázni megütött könyökét, hogy tompítsa a rezgő fájdalmat, de a másik kezét úgy érezte repülni maga mellett, mintha a testétől és akaratától független törvényeknek engedelmeskedve követné őt. A következő pillanatban a fejére puffant az a gerendadarab, mely bukása után kiszakadt a korhadt kávából. Az új fájdalom kifakasztotta benne az enyhülés vágyát és belső látása falaira feldobta azoknak a dolgoknak képét, melyekben máskor megtalálta az enyhülést. Mint a szemhéjai belső felén kipörsent hólyagok, úgy dúdorodtak fel látása előtt a párnák, melyek közt eldédelgethette a fejét, miután előbb vak rohamaiban körbekopogtatta vele a falat, megjelent az Ábris kopasz vörös feje is, amelyet annyiszor szeretett volna bezúzni, de most kedélyesnek és boldogítónak látta, mint a játszó gyermekek kezéből tavaszi levegőbe szökkenő léggömböt. A Málika emléke is gyönyörködtető tarkán búborékolt fel, s most bánni tudta, hogy miért ellenségeskedett vele, mikor a Málika üde fiatalságával játszani kellett volna, mint a ruganyos labdával! Elvonult előtte az örökké multnak maradt dolgok minden emléke, keresztülhúzódott rajtuk az öreg ház is, csúnyán, idom-

talanul, mint egy forradás, mely azonban mégis gyógyítóan simítja egymáshoz a fájdalomtól kiszaggatott éleket. Kivirágzott agyában élete szépségeinek tudata s szívszorító vággyal szeretett volna kiáltani:

— Ábris, Málika,... gyertek, vigyetek vissza magatok közé!

De ez már az a pillanat volt, mikor a kő becsapódott a vízbe, hideg cseppeket fröccsentett a ruhája alá, amelyek úgy marták a bőrét, mint valami férgek és nem volt ellenük védekezés, mert sem a tagjai, sem a ruhái nem engedelmeskedtek az akaratának, hozzá voltak láncolva, de mégis, egészen külön úsztak a vízben, amelynek rétegei egyre magasabbra emelkedtek körülötte, s már nemcsak a ruháiba tolakodtak, hanem a szájába is, hiába szorította össze a fogát. Mint valami kegyetlen fúró, hatolt a víz már az orrába és a fülébe is és tudta, hogy hiába alakulnak szavakká a gondolatai, nem képesek áthatolni a beléje nyomakodó vizen, nem kapnak hangot soha többé, néma ábrák maradnak az agyába aggatva, melyeket soha senki sem fog elolvasni.

A víz repesztő, görcsös fájdalommal tolult a légzőcsöve, a tüdeje felé, rettentő súllyal szorította össze belső szerveit és fojtotta vissza minden ziháló kísérletét. Mintha belenyúlt volna az agyába is és önmaga előtt is felismerhetetlenekké mosta a gondolatait, az emlékeit. Már nem tudott semmiről, sem házról, sem Ábrisról, sem Málikáról. Nem látott senkit és semmit, csupán elérhetetlen magasságban mint szemkápráztatóan izzó, tűzfényes golyót az Isten szemét. Iszonyúan kínos erőfeszítéssel megpróbálta összeszedni magában és odáig emelni azt, ami még benne volt az életből, de hiábavaló volt az erőlködése, kétségbeesetten tudta, hogy nem bír odáig emelkedni. Hanem az Isten villámfényes szeme megmozdult, feléje irányult, mint valami tüzes nyíl hatolt át a végtelenségen, sisteregve, szikrázva fúródott át a kút sötét öblén és megállapodott a Krisztina szíve fölött, megérintette a hegyével, amire agyát az szorította össze, amit az elháríthatatlan hatalom előtti borzalomnak lehetne mondani, amíg az ember gondolatainak alakjuk és hangjuk is van. Azután egyetlen rettenetes villanással átütötte a szívét, Krisztina egész testén végigrángott az, ami hanggal kifejezve velőtrázó sikoltás lett volna és befejeződött minden, ami életét az érzékelhető világhoz kötötte.

IV.

Ábris pedig ott volt a közelben, az istállóból jött ki az itatásra vezetett lovak mögött. Figyelte, hogy téliesen meggubancosodott szőrük alatt rárakódott-e valami a csontjaikra. A lovak egykedvűen hozták csontos alkatukat, de a válóhoz közeledve megélénkültek, szép, kerek tekintetük mintha elnyúlt volna, hogy legalább a látásukkal érintsék mielőbb a vizet, melyet most zúdított a szolga a lánconcsörgő vödörből a válóba. De mikor ráütötték szájukat a válóban símára csöndesedett víztükörre, hirtelen visszarántották fejüket, leprüszkölték ajkukról a kevés rámártódott vizet és ellenségesen fújtak.

— Valami lehet a vízben, nem kell nekik, — fordította le a szolga gazdája számára az állati beszédet.

— Talán az a hiba, hogy bennük nincs semmi, nincs mire inniok, —gyanakodott Ábris, — meg kell már néznem, hogy eteted őket!

— Tessék megnézni a szecskás kádat, mindent föletettem belőle, — válaszolt a fiú, míg másodszor engedte le a vödröt.

— Valami van a vízben, — ismételte most már nem a lovak viselkedése, hanem a saját tapasztalása alapján, — beleütődött a vödör!

(Folytatjuk.) N. JACZKÓ OLGA

Nyárvégi emlék

(Editnek.)

Ködöt szitáló délutánban értük el
A csermelyvölgyi fázó kerteket.
Hátunk mögött a város elhaló
Tompult zajával hasztalan üzengetett.

Menekvő megriadt szivünk hogy bíztatott:
A várossal az ősz is elmarad!
De lábaink csöndben panaszolták:
Többé nem érjük már el a szökő nyarat.

Kisírtszemű akácok búcsúztatták ép'
A messziségbe hajló halk utat,
S én elfogódott szívvel szórtam rád
Megkésetten didergő gyér virágukat.

Hajlongó derekad simulva buzdított
Mikor a dombon megöleltelek:
Azt hitted, nem látom, hogyan rázzák
Hajad virágait a földre csúf szelek.

Vigasztaló szavakkal fogtad be fülem
És én pedig elhitettem veled,
Hogy nem hallom az elválasztó nap
Csöndes léptét, mely lopva közeleg.

Pedig tudtam s Te is tudtad, hogy többé már
El nem nyugszik ajkam ajkaidon,
És könnyeinken át föl nem ragyog
Megrokkant szépségében a kassai dóm.

HÁZY FERENC

Borús hangulatban

Milyen kedves, milyen csöndes kis hely. Milyen más, mint a rákoskeresztúri halottak bérkaszárnyája. Jó lenne itt kiválasztani egy elhagyott kis zúgot, ahol sok tarka virág van és friss, zöld a fű. Egészen más érzés lehet itt pihenni, tarka virágok alatt, lehajlóágú szomorúfűzek árnyékában, mint ott fenn, ormótlan, hideg kövek között. No persze, végeredményben itt pihenni sem más, de itt elgondolni, itt átérezni az örök pihenést: milyen más, mennyivel megnyugtatóbb...

Így van, de talán nem is egészen igazság szerint. Ott fenn a sok durván faragott kő talán hideg és rideg és monoton, de a kő mégis csak emlékezés. Ez a sok tarka vadvirág, a zöld fű, a bedőlt sírhantok, mind kedves és hangulatos, de mind csak feledés. Milyen gyors a feledés és milyen elkerülhetetlen. Milyen szomorú.

Ma sem jött semmi. Tizenötödik napja; most már nem is fog írni. Miért nem tudom rávenni magam, hogy ne várjam a póstást délelőtt, miért nem tudom megtiltani magamnak a remegést, amikor az út túlsó felén közeledik? Hát nem értem, hogy vége, nincs többé; elmúlt. Mégis csak írhatna még egyszer. Csak két sort, csak ennyit: jó voltál hozzám, köszönöm. Isten veled! Hát nem érti, hogy ezzel fölöslegesen megaláz, hogy lehetne kedves, titkon őrzött emlék, így pedig nem tudok többé szégyen nélkül gondolni reá. Biztosan tudja, biztosan megérti és éppen ezt akarja, vagy legalább nem törődik vele. Úgy jutok néha eszébe, mint valami kellemetlen mulasztás, valami elkövetett igazságtalanság, amit az ember bosszankodva érez magában. Hát miért ilyen kegyetlenek a férfiak ahhoz, akit tegnap még szerettek; miért gyűlölnek nyomban, ha már nem szeretnek, miért akarnak megalázni, ha elhisszük azt, amiben ők is hittek, amikor kimondták?

Most itt van ez a másik. Hiszen igaz, nem gondolok rá, nem hallgatom meg, de miért hallgatom végig? Mit mondhat nekem, amit már el nem mondtak volna? Lehet-e új érzés benne, egy hang, egy új szó legalább? Nem lehet. Mindig ugyanaz és sohasem más, mindent megismételnek és mindent megtagadnak és minden szép hazugságot elvesznek tőlünk. Nem szabad végighallgatni. Mindig jöhet egy perc, amelyben a szavak másképp csengenek, egy pillanat, amelyben egy lépéssel közelebb jut hozzám és ha csak egy újjával a szívemhez nyúlhat, már fáj. Nincs szerelem, csak vágy van, nincs jóság, csak kívánság, amely mindenre rávesz és mindent elhitet és utána jön a fájdalom, meg a saját hazugságunk gyűlölete. Hogy múlik az idő és hogy közeledünk a halálhoz. Mindent elfelejtünk, minden seb begyógyul, de minden csalódás után jobban megbékülünk azzal a tudattal, hogy van halál. Mire a végére érünk, már egészen közel fog állni hozzánk. Még sem érdemes olyan soká várni; kevesebb is elég. Eh nem kellenek a szép szavak, nem kell a mámor, amely boldogságnak látszik. Gyerünk oda, ahol egy percnyi öröm, vagy legalább jókedv vár, levelek, szavak, illuziók és csalódások nélkül, ahol minden egyszerű, nincsenek gondok és nincs félelem.

Hogy fúj a szél, hogy kergeti maga előtt a port. Örökké hordja a

port ide, erre a zöld kis foltra, a mélyedésbe, amelyben a temető van. Mennyi por fekszik itt mindenen, az úton, a gyepen, a padokon. Lassanként, egészen el fogja ezt a kis szigetet borítani a por. Valamikor talán még egyszer elvetődöm ide, akkorra már nem lesz zöld és nem lesz tarka, nem lesznek benne virágok és szomorú fűzfák, csak por és korhadó keresztek. Akkor lesz egészen a feledés kertje.

Milyen érdekes, szép kő az ott. Egy darab fehérmárvány ferdén levágva, mintha el lenne törve. Igazán érdekes és rajta csak egy szó. Mi lehet az? Innen nem látni. Se név, se dátum, csak egy szó, aranybetűkkel, fehérmárványba vésve. Úgy, innen látni már. Miért? Ez az egy szó az egész . . .

Hm. Ostobaság, így elérzékenyülni egy darab kő előtt. A torkom egészen elszorul, csak nem kezdek sírni? Mégis, igazán megható. Miért . . . Mennyi fájdalom van ebben az egy szóban, mennyi csüggedt töprengés és mennyi emlékezés. Hány éjtszakán vergődhetett az ágyában álmatlanul, akinek eszébe jutott, hogy ezt írja rá a kőre, mennyit bámulhatott bele égő szemmel, fáradt fejjel az éjtszaka sötétjébe, a nappalok sivár szürkeségébe. Biztos, hogy kevés csalódás és kevés fájdalom érte még életében addig, amíg ezt a követ felállította. A szíve friss volt még és érzékeny, egészen hatalmába ejtette a szenvedés. Vajjon ki állította ide ezt a követ; anya a fiának, asszony az urának, szerelmes férfi annak, akit szeretett? Ez az öntözőkannás ember itt biztosan valami kertészféle, meg lehetne kérdezni tőle. Nem, nem szabad; így szép ez, maradjon így. Nem kell tudni a nevét. Ő akarta, aki a követ ideállította, hogy csak ennyit tudjanak az emberek. Ne bántsuk őt. Egy ilyen szó csak annak jut eszébe, aki nagyon szeret. Ez elég. Itt a kő alatt porlad valaki, akit nagyon szerettek és aki elment. Miért?

Milyen szépen süt a nap, mennyi fény ragyog a földön, messzemessze végig, amíg az ember szeme elér. A szél is elállt, nem hordja most a port. Eh, elég volt a temetőből. Egyáltalán furcsa ötlet a temetőben sétálni. Gyerünk haza.

Nagyon szerették, az kétségtelen. Hát igaz: van szeretet is, van ragaszkodás és emlékezés. Szerelem is van talán. Talán el is jön egyszer. Valami, amit még nem mondtak és nem tagadtak meg, egy új érzés, amely új hangot talál, egy új gondolat, valami, ami egészen igaz, amiben nincs hazugság és amiben egészen föl lehet olvadni. Valami, aminek el kell jönnie, mert előbb nem érdemes meghalni, valami, aminek itt kell lennie körülöttem és eddig mégis mindig elkerült, valahogy mindig félretolt az útjából és elhagyott. Miért?

THURY LAJOS

Ezeket a sugarakat Plparis kellő közepéből lehetett tetszésszerinti távoli kezdőhatásra, tehát megint a kameruni határra és innen a lesújtandó ország belseje felé beállítani és megindítani. Egy kilométer széles csíkot jelöltek ki hétszáz kilométer hosszúságban, tehát — mert hiszen humánusok vagyunk, — az egész pásztázott terület csak hétszáz négyzetkilométert tett volna ki. Az igaz, hogy ebbe sok-sok elszórt emberi lakáson kívül több ma még élettől nyüzsgő város, sőt Mmberlin területének egy része is beleesett. De hát mindent meg kellett tenni a jogért és a biztonságért. A halálsugarak elindítását természetesen távlátó és halló készülékek működésbe hozatala követte, repülőgépek is indultak a sugarakkal pásztázandó területsáv fölé a hatás ellenőrzésére.

Ez a hatás — semmi volt; a 700 négyzetkilométeren a falusi és városi élet úgy, de egészen úgy folyt tovább, mint egy perccel a „besugárzás" előtt. Nyilván megint Widmár életsugarai működtek és ellensúlyozták, megsemmisítették a halálsugarak hatását.

Mikor Dahomey hadvezetőségében most már egészen tanácstalanul tárgyalták ezt az újabb csapást, — megérkezett Kamerun kormányának válasza a Widmár kiadását követelő jegyzékre. A válasz ezuttal nagyon előzékeny, szinte megalázkodó volt; lényegében azt tartalmazta, hogy a kameruni törvények nem nyújtanak lehetőséget az ország egy polgárának egy más állam hatóságai részéről emelt hadi-bűnösség-vád alapján letartóztatására és kiadására, viszont Kamerun kellően fölszerelt haderő híján nem is akadályozhatná meg Dahomeyt abban, hogy a letartóztatást Kamerun területén saját erejével foganatosítsa.

— Ez a legvéresebb gúny, mely valaha ért, — állapította meg mindjárt Moustachon tábornok. — Már a válaszadás a halálsugár-támadás visszaverése után, a nemzetközi érintkezésben szokatlan megalázkodó hang, de azután a kiadás megtagadása és a felszólítás, hogy hozzuk el azt a Widmárt, ha tudjuk — ez mind sürgősen megköveteli a dahoméi álláspont legteljesebb érvényesítését. De hogyan?

Eme „hogyan" megválaszolása végett a dahoméi hadvezetőség a nagy haditanácsot hítta össze, melybe a haderő tényleges főparancsnokai és főszakértői mellett a kormányfő, a pénz-, közlekedés- és közellátásügyek intézői, meg némely már nem tényleg szolgáló katonai tekintélyek kaptak meghívást. Valóban érdekes látvány volt a tanácsterem térképekkel, létszámjegyzékekkel és egyéb segédeszközökkel megrakott nagyasztala körül a sok sötét, viharvert, többnyire ősz fej, fehér frakkok vagy sivatagszínű, de aranysújtásos egyenruhák felett. Minden arc komoly, gondteljes volt, az ilyen üléseket rendszerint megelőző személyes udvariaskodások, tréfák ezuttal elmaradtak. Csak mikor Leverrier tábornagy ritka fehér bajusz és kecskeszakáll által ófranciásra alakított fekete múmia-arca megjelent, állt fel tisztelete jeléül az egész gyülekezet.

Leverrier marsal, Dahomey élő történelme, szinte legendás alak volt hazájában. Ő még Saint Cyrben tanult akkor, mikor Dahomey Francia-

ország gyarmata volt. Még saját szemével látta Franchet d'Esperay marsallt, az utolsót, aki az 1914—18. európai vagy ha úgy tetszik, világháború vezetői közül életben volt. Azután gyorsan emelkedett a katonai pályán, mint tábornok szervezte meg az európai hatalmak összeomlása után függetlenné lett Dahomey fegyveres erejét. És vezette ezt a fegyveres erőt több változó szerencsével, de mindig dicsőségesen lefolyt háborúban az afrikai szomszéd birodalmak ellen, míg végre 31 évvel azelőtt már majd 70 éves korában kivívta a teljes győzelmet az ősellenség, Kamerun fölött és megalapította Dahomey túlhatalmát Nyugatafrikában. Most már csöndes elvonultságban élt, de még mindig érdeklődött minden esemény, minden katonai találmány iránt. A régibb időkben majdnem meseszámba menő korába is átmentett testi és szellemi frisseségével például szokták felhozni arra, mennyit haladt az utóbbi két évszázadban az orvosi tudomány: az emberi élet és munkaképesség megóvásának tudománya, melynél éppen csak a hadi technika, az emberi élet és munkaeredmény elpusztításának tudománya rohant nagyobbat. A tábornagynak most is hiába mondták, hogy akár fehér háziköntösében is eljöhet a tanácskozásra, ő feszes díszegyenruhába szorította mégis csak összeaszott tagjait és Lucien dédunokája által karon vezetve így jelent meg a nagy haditanácsban.

A hadügyminiszter által föltett első kérdés az volt: megkísértse-e Dahomey hadiereje Widmár doktor letartóztatását Kamerun területén eszközölni? Az általánosan kifejezésre jutott vélemény az volt, hogy: igen. Nincs ugyan kizárva, hogy ez a letartóztatási engedély csak kelepce az oly fondorlatosnak bizonyult kameruni kormány részéről és az elfogó különítményt a legnagyobb veszedelmek várják. Ám ezeket kellő előkészítéssel nagyon lehet csökkenteni, azután a veszélyek csak a kiküldetésben résztvevők személyes veszélyei, az ország biztonságát még az utolsó lábig elveszésük sem érintené lényegesen. Ha ez az eset bekövetkeznék, Dahomeynek még mindig fölösen elegendő hadi ereje maradna a megtorlásra. És ha azok az átkozott életsugarak minden további hadműveletet lehetetlenné tennének, — fennmaradnának a gazdasági fenyítő eszközök, Kamerun egész külforgalmának, ellátásának megbénítása.

A legnagyobb gondot bizonyára nem a szerényen küldöttségnek elnevezett elfogó különítmény útvonalán netalán felsorakozó kameruni lesipuskások okozták. Hanem megint azok az életsugarak, melyek mindenütt megbénítják a harci szellemet, felbontják a fegyelmet.

— Mert mindig fiatal katonákat küldtünk, akikben máris túlságos sok az élet, — mondta epésen Noircarme repülőezredes.

El is határozták, hogy a kiküldendő zászlóaljat csupa továbbszolgáló altisztből, 50—60 éves, még erőteljes 2023-iki veteránokból, állítják össze. Ki legyen a parancsnokuk?

— Én vállalom, — szólt Leverrier tábornagy.

Általános bámuló elismerés, de azután ellenmondás. Hogy bírja ki egy majdnem száz éves ember egy bár kisméretű hadvezetés fáradalmait az afrikai nyár hevében?

— Tábornagy úr élete, — mondta ki mindannyiuk véleményét Moustachon hadügyminiszter, — sokkal becsesebb Dahomey számára,

semhogy egy aránylag csekély ügyben kockára tehetnénk. Más, ha saját otthonunkban támadtak volna meg minket...

Ám az öreg hadfi nem tágított.

— Én, — mondta, — már úgyis csak arra való vagyok, hogy meghaljak, ha ezt hazám szolgálatában tehetem, annál jobb.

Engedtek neki.

Elhatározták, hogy a vállalatnak — már a Népszövetségre tekintettel is — minél kevésbbé adnak háborús színezetet. Ezért nem repülőgépen fog a küldöttség menni, hanem igaz, páncélos gépkocsikon. Repülők csak felderítés céljából fogják a csapatot előzni és kísérni.

— Minél kevesebb repülőt; ezek majd mind fiatalok, hevesek, nem ellenállók az életsugarakkal szemben, — mondta saját fegyverneme ellen szólva Noircarme, — a vezető gépen különben én magam leszek. Páncélos teher- és állatszállító gépkocsikon díszegyenruhákat és minden díszfelvonuláshoz szükségeseket fognak hozni, még finom telivérlovakat is az egyes osztagokat vezénylő tisztek számára.

Megható volt Leverrier tábornagy búcsúzása a küldöttséggel elindulásakor.

— Hiszen, — mondta a karjai közt síró, vele egykorú feleségének, aki még az ódahoméi Gnaglu nevet viselte, — hiszen igaz, hogy az én koromban az ember könnyen ráfizet arra is, amit régebben föl sem vett volna. Azért csak bátorság, ha vízszintesen találok visszajönni. Azután te úgyis hamar utánam jössz és akkor mi öregek rendben leszünk. Úgy-e, édes?

— Abba a falba, — szólt egyszerre unokáihoz titokzatosan egy irányba mutatva, — elhelyeztem egyet-mást, ami még Európából származik. Osztozzatok rajta testvériesen és legyetek vele boldogak.

Már benn is ült a páncélos gépkocsiban és még egyszer katonásan, most már mosolyogva tisztelgett a házkapuja előtt gyülekezetteknek. A gépkocsi elrobogott.

A hadszíntérre utazás nem volt olyan fáradságos, mint öreg résztvevői gondolták, még rövidebb is lett, mint kiszámították, mert a kiküldött kémek azt jelentették, hogy Widmár egészen közel a határhoz tartózkodik egy kis kameruni város ósdi útszéli vendéglőjében, ahonnan még nagyobb feltünés okozása nélkül is elhozhatják.

— Úgy látszik, ő maga is jobb szeretne megint köztünk élni, — szólt Leverrierhez helyettese, a 70 éves Brunâtre tábornok.

— Meghiszem azt, — mondta elég sötéten a tábornagy, — így majd megint megkörnyékezheti Négrelle Cosettet. De az már a Lucien dédunokámé.

— Különös, — szólalt meg most a segédtiszt szerepét betöltő 65 éves Morbleu őrnagy, — milyen barátságosan beszél a legénységünk arról a legveszedelmesebb ellenségünkről. Mindegyik ember csak látni óhajtja Widmárt, elfogásáról egyik sem szól. Ebből itélve még mint fogolynak is jobb dolga lesz nálunk, mint Kamerunban.

A kocsisor átrobogott a határon. A harcias öreg urak, akik addig meglehetősen összelittyenve támaszkodtak a gépkocsiüléseken, most egyszerre kiegyenesedtek. Nevetgélve nézték egymást és sikamlós adomákat mesélgettek. Egyszerre a tábornagy így szólt:

— Már csak két kilométerre vagyunk Widmár fészkétől; ideje, hogy kiszálljunk és oszlopba sorakozzunk.

A parancs végigfutott az ércből és emberi testekből alkotott kígyón. Kiszállni! A szakaszok, századok oszlopai olyan feszes daliásan sorakoztak menetoszlopba, mintha nem hatvanéves öregekből, hanem húszéves ifjakból álltak volna. Kiszállították a nekik berendezett kocsikból a lovakat is, — ezeknek a számban bizony 2054-ig nagyon megfogyatkozott nemes állatoknak legalább annyi hasznuk volt a technika haladásából, hogy most már többször kocsiztak, mint amennyiszer kocsit húztak.

— Adjatok nekem is egy lovat, — mondta mindnyájuk meglepetésére a tábornagy, akivel pedig kényelmes parancsnoki autója már majdnem elindult volt.

— De tábornagy úr...

— Semmi de, itt még én parancsolok.

Fölsegítették hát a legjámborabbnak ítélt lóra. Eleinte bizony nagyon hajladozott és kalimpált a számára régen szokatlanná vált nyeregben. Egyszer azonban csak kihúzta magát, az oszlop élére ugratott és régi érces hangján adta ki az indulási vezényszót.

A katonák menetoszlopai — kivált gyakorlatokról visszatérőben — sokszor igen jókedvűek. De ilyen víg oszlopot alig látott még valaki. Az őszhajú fekete katonák feszesen lépkedtükben is figyeltek jobbra-balra mindenre, mindent szépnek, mulatságosnak, tréfásnak találtak, minden juhászkunyhóra, minden eperfára, minden bodrikutyára ránevettek. Embert ugyan egyelőre nem láttak, mert a nép, amint meghallotta, hogy dahoméi katonák jönnek, hanyat-homlok szétszaladt. Csak már a községhez közel bukkant fel három meztelen sovány gyermek.

— Szegények, bizonyosan árvák, koldulnak, — hangzott a sorokból és már repültek feléjük a katonák tarsolyaiból a kenyerek, de hazulról hozott jóféle halas és mézes sütemények is, meg annyi bakta, hogy abból a szegény árvák akár telket vásárolhattak.

— Rend legyen! — szólt hátra szigorúan a tábornagy.

De azután mindjárt kackiásan tisztelgett lovaglóostorával egy fiatal nőnek, akiben a kíváncsiság és az érzékiség a félelmet is legyőzte, úgy hogy mint egyetlen a faluból kijött ellenséget nézni. Ha még csak ez történt volna! De az imént még oly szigorú hadvezér meg is állította lovát és szélesen nevetve megkérdezte:

— Hogy hínak, hugom?

— Annemarie, — felelt az eléggé szemrevaló nőcske éppen olyan vigyorral.

— No hát, Annemarie, várjál csak egy keveset, érted jövök. Jó? Itt találkozunk.

— Én is szeretnék egy ilyen Annemariet hozni, — nevetett most Brunâtre tábornok, — az többet érne, mint Widmár...

— Ugyan, te a hetven éveddel, — legyintett fehérkeztyűs kezével a 97 éves tábornagy.

— Nekem elég volna, ha otthon lehetnék az Adriennemnél, tudja, tábornagy úr, a feleségem, de 40 évvel fiatalabb, mint én, — bizalmaskodott Morbleu őrnagy.

— Jó, jó, minden zsák megtalálja a foltját, — intézte el a kérdést a főparancsnok, — most végezzük kötelességünket, de gyorsan!

Odaértek a régi egyemeletes vendéglő-épület elé. A zászlóalj fejlődött vonalban felsorakozott, a tábornagy leszállt lováról, ugyanezt tették a többi ez alkalomra újra lovasított tisztek is. Minden habozás és félelem nélkül indultak meg az épület közepén nyíló éppen csak egy szekérre való kapú felé. Hogy itt lesbenálló kameruni katonákra bukkanhatnak vagy felelőtlen polgári merénylőknek eshetnek áldozatul, — ez ama különben annyira tapasztalt és ezért óvatos hadfiaknak most eszébe sem jutott.

Ám még be sem léptek a kapun, már eléjük is jött teljes egyenruhában egy kameruni katona, feszes tartásban, fegyverrel kezében. Widmár volt, rögtön megismerték, hisz arcképeit nemcsak a kémszervezet szerezte meg, hanem Dahomey összes lapjai is hozták.

Az öreg tábornagy egy pillanatra megszédült; bárhogy erőltette emlékezetét, nem tudta a letartóztatást kijelenteni. E helyett egy harsány vezényszó hagyta el torkát:

— Zászlóalj, tisztelegj!

(Folytatjuk.) FARKAS GEIZA.

Egyensúly

Oly forrón csókolnálak meg téged,
Hogy a gyönyörtől elszédülne fejem
És Illésként a végtelen égnek
Ragadna száguldó, tűzes szekerem.

De akkor gyilkos féltékenységgel,
Akár Othello, őrködnék feletted,
S ha te engem asszony-hidegvérrel
Mégis megcsalnál, nem tudnám mit tegyek.

Szerencsére, elillansz előlem.
A te törvényed a dagály és apály.
Ezért vagyok erős és szabad, bár úgy játszol velem,
Mint a cica, ha kis egérkét talál.

Szlovákból fordította: SÍPOS GYŐZŐ JÁN SMREK

Filmkockák faluról

Azon a helyen, ahol a film márkáját, rendezőit, szereplőit szokták vetíteni, pár szót vetítek arról, hogy nagy elfogultságomban, mellyel a falut szeretem és minden megnyilvánulásában gyönyörködöm, azt hiszem, minden faluról lopott morzsa különös csemege a városok kőrengetegében élő embernek. Teljes lakomát: folyamatos filmet adni volna a legnagyobb gyönyörűség. De a helyzet parancsol. És talán ez a néhány kivágott filmkocka is visszaad valamit a teljes élményből.

I. „A fekete kéz".

Nick Carter meghódította a falut? Dehogy. Egész másról van szó.

Fényképezve járom az alvéget. Állandó kísérőim a kutyák és a gyerekek. A kutyák dühösen megugatják, a gyerekek áhítatosan megcsodálják a három acéllábon villogó kis masinát. Amely percben leszúrom a háromlábat, a gyerekek egész sövénye vesz körül. Egyszerűen nem látom tőlük a témát. Kérő szóra fogom a dolgot:

— Az Isten áldjon meg, édes lelkeim, ne álljatok körül, így nem látok semmit tőletek! Menjetek oda hátra, a ház elé, akkor ti is rajta lesztek a képen!

Mire a népvándorlás indul meg a célbavett ház elé s a nebulók és nebulónők olyan sűrű sorban állnak fel a front elé, mint egy léckerítés emberpalántákból. Igazodnak, motoszkálnak, izgulnak, nevetgélnek. Tappognak a mezitelen lábacskák a porban, handabandáz a töméntelen kis kéz. Nézem, csak nézem: mind fekete! Csuklóig. Vagy még azon felül is. Mi van ezekkel?

Elcsattantom a fölvételt, amit az érdekelt front felől harsány zenebona és örömriadal vesz tudomásul s a népvándorlás ismét engem vesz körül, sokan azt hiszik, a kép máris látható lesz.

Hát az nem, de én elkapok egy előttem hadonászó kis kezet és megnézem: lássam, mi van ezekkel a falusi fekete kezekkel?

Most már értem. Az ülőkéjére verek a kis csibésznek s megkérdezem:

— Mennyi friss diót ettetek mostanában, he?

— Mennyit? — kicsit gondolkozik, majd hozzáteszi: — Mindig!

Hát persze. Diószüret volt, dióverés, a friss diót a zöld héjából ki kell fosztogatni, ez aztán olyan alapos jód-fekete bőrt pingál a kézre, hogy hetekbe telik, míg színét veszti.

Mit zabálhattak össze ezek a kis zsiványok, míg valamennyi keze tintafekete lett belé?

II. Janikát meg kell várni.

Helyszín, helyzetkép ugyanaz. Beállítottam a gépet egy szépkomlokú házra s el akarom csattantani a fölvételt. Elém toppan egy gazda s a világ legtermészetesebb hangján mondja:

— Tessék várni, kérem.

— Miért? — csodálkozom felé.

— Tessék megvárni Janikát, mindjárt jön.

Ejnye no, hogy én erre nem gondoltam? Hogy is lehetett megfeledkezni Janikáról, akit ugyan nem ismerek s azt sem tudom, miért kell reá várnom, de a gazda nyugodt hangjából kihallom, hogy ez másként éppúgy nem lehet, mint ahogy a nap sem kelhet föl nyugaton.

Hát várok. Megszólítóm maga megy Janikáért, a harmadik udvarba. Ide látom és hallom, amint az egész házat mozgósítják, hogy Janika előkerüljön a kert végéből, az idő telik, én sietnék, mert borúl erősen, dehát hogy mellőzhessem Janikát? Erre nincs mód.

— Hívjátok le hamar Janikát, ő is rajta lesz a képen, tüstént jöjjön, — hangzik az íge. S így már értem. Tehát a Janika képre-örökítése miatt kell várnom. Bizonyosan „kiemelkedő" egyéniség?

Nem nagyon emelkedett ki, mikor előkerült. Kézen vezették. Alig volt ki a földből. Hátulgombolóska volt s éppen nagyon idegesen kaparászott azon a tájon. A hirtelen nevezetesség, úgy látszik, — az idegeire ment. De hozták, vitték, tolták, odaállították a többiek közé, a géppel szemközt.

Janika dicstelenül bőgni kezdett... Nem tetszhetett neki a gép, a fényes háromláb, a magas, idegen úr. Elfordult. De egyik keze mindég a gombolós tájékon... No, így nem örökítem meg, várjunk még, ha eddig vártunk. Valaki rászólt a szülők közül:

— Vedd el onnan a kezed, egyenesen állj, Janika!

Janika a pillanat ihletében valóban egyenesre állt s elvette a kezét „onnan". A gép csattant. A képet azóta előhívtam. Jó lett. Janika különösen jó lett. Megérte, hogy vártam reá.

III. „Mit akar ez?"

Dél-Gömör. Gazdag falu, cifrán újjáépített házak. Kevés, de gyönyörű régi front. Ezekre vadászom, rajzolom, fényképezem őket. Amint lassan járom a főutcát a blokkal, masinával, kihallom a falu szavát, a tornácokról, udvarokról, kiskapuk mellől, hogyan tárgyalnak engem. Egymásnak adják a szót a szomszédok:

— Vót ez mán itt a mútkor is.

— De mit akar ez itt?

(Mindég ez a megvető, kiközösítő: „ez". Valaki, aki nem közülük való, idegen, ismeretlen szándékú, a bors hazájába kívánt betolakodó. Egy távolabbi hang pártomat fogja.)

— Csak a régi házakat írja.

(Az „írás" itt rajzolást jelent.)

— Oszt mér csak a régieket?

— Aszmongya, hogy a zúj nem ér semmit.

Lám, a falu pompás hírszolgálata már feldolgozta régebbi kijelentésemet, ahol egy érdeklődőnek kereken megmondtam, hogy az új, cicomás házakra rá sem nézek, csak a régiek a szépek, az igazán magyarosak. Egy nenő most sem állja meg, belém akad kérdő szóval:

— Hogy mér csak a régi házakat teccik írni?

Megkapja ugyanazt a választ, mint annak idején a másik kérdező. De kurtán-furcsán elintéz, ami szomorú kis tünete annak, hogyan ve-

szíti el a falu önmagát. Ebben az egy kis mondatban benne volt a magyarázat:

— Mán csak az a szép, ami új!

IV. Szelet vetettem, a vihar elől — meglógtam.

Egyik utamon gyönyörű kis magyar portára akadtam. Kiderült, hogy a nagynevű, boldog emlékű rozsnyói evangélikus püspök: Czékus István szülőháza. Alkonyat volt, a fényképező masina már ilyenkor csődöt mond. A dús homlokzat-cifrák pedig próbára teszik a beletévedő szemet. Egy másik alkalommal ismét útbaejtettem tehát a kis portát s akkor már pompás világítás kedvezett a fölvételnek, ismerősen köszöntött a ház mai tulajdonosa, egy fáradt, öreg asszonyka. A Czékus-rokonság meg a szomszéd házban lakik, — emezt, az ősi portát el kellett adniok. Olcsón, potom pénzért. Örök seb a lelkükön.

Állítgatom a gépet, az alatt szaporán cseveg az asszonynép körülöttem. Egyik mondja:

— Volt valaha ezen a házon évszám is.

Másik tagadja:

— Nem volt biz'a, sohasem!

— No mán csak én jobban tudom, hogy volt?

— Hát hiába tudja, mer nem volt!

A vitázó hang élesedik:

— Ejnye, noné csak, hát talán enyém vólt az a ház, vagy mi, hát jobban tudhatom, mi vólt rajta, mi nem?

És a szavak kezdenek víjjogni, harsogni, sebezni, — uramfia, itt olyan parázs veszekedés lesz, mint annak a rendje. Nem az a fontos, hogy volt-e évszám a házon vagy sem, hanem hogy annak idején olcsón kellett eladni s az még ma is fáj s ezt a fájdalmas dühöt valahol csak ki kell adni, hát most, most, mikor ez az idegen úr éppen a régi szép portát fotyografálja. Bezzeg akkor senki nem fotyografálta, mikor még az ővék vólt... Ezt, ezt a hárpiát, ezt meg még oda is állította ez az úr a ház elejébe, hogy lássék, kié most a porta.

Észrevétlenül csattantottam el a zárat, igen gyorsan összecsuktam a gépet, le sem csavartam a stativról, azon mód bebújtam vele az autóba és a soffőr gázt adott...

Elporzottunk. Mögöttünk, mint egy viharfelhőben, cikáztak a villámok a feldühödött asszonyok nyelve-hegyéről.

V. Az elvarázsolt hercegnő.

Az a sártenger, melyet az egyik hegyek közé dugott kis falúban találtam, nem is a lábaimat ragasztotta, de valahogy a lelkemhez tapadt. Teljes irtózattal éreztem: mi lehet az, itt eltemetve élni? Tragikus hősök azok a kultúremberek, akikben elég bátorság van sorsukat ide kötni.

A tanítót szőllővel futtatott kis tornácán találtam, dolgozatjavítás közben. A dolgozatjavítás abba maradt s aztán egész délutánját nekem áldozta. Mi az az egy délután, mikor egész élete meg a falué...

Itt ő a pap, tanító, orvos, ügyvéd, minden egyszemélyben. De hová fordúljon a maga lelkével, a maga szomjúságával?

Kísér az utcán, a fullasztó sárban. Mindenhonnan nagy tisztelettel köszöntik. Megkérdez egy legényt.

— Hová, te Józsi? A beteghez?

— Igen.

— Hogy van most?

— Megen rosszabbúl.

Javakorú, valaha szépszál legény a beteg. Tüdőbaj vette elő. S most hónapok óta fekszik. Itt, az Istentől feledett hegyszorosban, orvos, patika, napsugár nélkül. Várja — mit is várhat? — csak azt, míg eléri a biztos vég. Addig? Nézi a szűk kis ablakkeretet, ahogy kirajzol egy darabka sápadt fényességet, éjjel még azt sem. Éjjel a bakter tülökszava szól, méri a végtelen időt...

Visszafelé a tanító megmutatja a kis kertjét. Benne a jellegzetes falusi virágok, zsályák, verbénák, violák közül toronymagasra emelkedik egy zöld trónus, melyen szépséges fejét hordozza az elvarázsolt hercegnő, egy kertészeti csoda: fölséges szép, fürtös, hosszú szirmoktól súlyos, óriási dahlia. Szinte a szememet akartam megdörzsölni: jól látok-e? Hogy kerül ide ez a virág-remek, ez a főúri parkokba illő pompás virág, mely maga is csodálkozni látszik környezetén s a sárbafúlt kis falún, ahová sorsa vetette?

A tanító szomorkásan mosolyog. Látja, mennyire érthetetlen előttem ez a látomás. Megmagyarázza. Összeköttetése volt egy uradalmi kertésszel, akitől pár maradék dahlia-gumót kapott, olyan esettek voltak: talán kihajtanak, de inkább nem. És ez lett belőlük.

Az elvarázsolt hercegnő szelíden, szenvedően himbálja gyönyörű fejét a leszálló nap fényében. Tündéri parkról álmodik, hol ezüsthabos tó tükrén fehérnyakú hattyúk úszkálnak és aranysarkantyús csatlósok lesik a várúrnő parancsait, míg kedves állatait eteti hószín, bársony tenyeréből.

Álmodik, aztán hervad és lehúll. Lehúll a sárba, a fojtó, gyilkos falusi sárba.

Dehát miről álmodik a tanító, aki itt fog megöregedni eltemetett ábrándjaival?

És miről álmodhatik a tüdőbajos legény, akit már az is boldoggá tenne, ha még valaha ezt az áldott, mély, ragadós sarat dagaszthatná erejefogyott lábával?...

VI. Csalánba — a mennykő nem üt, de beleülni nem jó.

Hogy egészen el ne szomorodjunk, egy másik eset:

Remekmívű régi ablakrácsot fényképezek. Két kis lurkó s egy csöpp lányka ólálkodik körülöttem. Kínálgatom őket, üljenek az ablakrács alá, ők is rajt' lesznek a képen. A fiucskák hajlandók, kicsit szepegve, de boldogan helyezkednek oda. A kis lány szégyenlős, félénk. Meg fogom a két kicsi vállát s szeliden odaigazítom a kellő helyre. Bíztatom: üljön le. Semmi áron nem akar. Hát egy kis erőszakkal lenyomom a fűbe, a fiúk mellé. Megyek a géphez, hogy a fölvételt megcsináljam. Ekkora kislányom újra áll, két kicsi ökle a szemébe nyomva, hangtalanúl, de keserves könnyekkel bőgicsél. Ejnye, hát mi baj, eszemadta? Simogatom, vigasztalom, erre kitör belőle a hangos bánat. Csöpp újjával csak oda-

mutatott nagy szemrehányón a helyre, ahová ültettem: ó, akkor látom, merő csalán, az a mérges, aprólevelű, gonosz fajta. S a kis hősnő csak pendelykében volt...

Cukorravalóval szárítottam fel a könnyeit.

NYÍRESI-TICHY KÁLMÁN

Az 50 éves Képzőművészeti Egyesület kiállítása

Ritkán adódik alkalom Pozsonyban, hogy az a kevés pozsonyi műértő közönség kivegye részét egy-egy kiállítás megtekintéséből. A Képzőművészeti Egyesület jubileumi ünnepét használta fel arra, hogy tagjainak alkotásait megmutassa. Így legalább tudjuk, hogy van, illetve volt egy ilyen egyesület is Pozsonyban. Ötven év nagy idő és ezalatt az idő alatt nagyon sokat lehetett végezni, amely munkának az eredményét ma élvezni és aratni kellene. Sajnos, élvezés és aratás elmaradt. Nem akarunk a jubileum alkalmával ünneprontók lenni, de azért mégis rá kívánunk mutatni arra, hogy az 50 éves egyesület és annak tagjai nem tudtak ezalatt az idő alatt kitermelni Pozsonyban sem nagyobb műértő közönséget, sem feltörő, új fiatal generációt, másszóval nem teremtettek Pozsonyban iskolát. Míg Komáromban Harmos mester útnak eresztett ma már befutott művészeket, Pozsony meddő maradt.

A jubiláris kiállításon együtt vannak öregek és fiatalok. Öregek talán nagyobb számban, mint fiatalok. Mindenki ott van, akinek csak egy kevés jogcíme is volt arra, hogy a jubiláris kiállítás alkalmával képei a falon megjelenjenek. Igéret kevés, múlt több. Legerősebbek az éveikkel középen állók. Ez nem akar évek szerinti osztályozás lenni, csupán annak megállapítása, hogy a múlt adott, de talán már nem termel, a jövő termel, de még nem ad, a harmadik pedig termel és ad.

Nem kívánunk foglalkozni részletesen az egyes kiállítókkal és képeikkel, csupán az értékeket képviselőket említjük meg, mert írásunk nem akar művészeti értelemben vett kritika lenni. A szép színekkel és finom hullámokkal dolgozó Gwerk Ödön, Murmann József beteljesült művész, Stern Ármin két téli képe kelt figyelmet. Angyal Géza nem váltja ki az őt megillető értéket ez alkalommal. Schubert Gyula nagyszerű portréval kelt föltünést. Halász-Hradil Elemér „A szenvedések útja" képe pompás. Utánozhatatlan és ötletekben gazdag Harmos Károly, aki az elvont fogalmakat csodálatos módon tudja érzékeltetni. Érdekes ígéret Erdélyi Béla. Nagyszerűek Kollár József velencei képei. Finom kivitelű Wintersteiner Gusztáv két szénrajza. Nagyszerű jövők Csorba Kató és Staudt Gusztáv, ez utóbbi Harmos tanítvány. Szemere János két nagyszerű portréval és szép téli képpel szerepel. A tátrai tájak kitűnő piktora, Polónyi Károly szép anyaggal szerepel. Az egész moderneket a somorjai Prohászka István reprezentálja, akinek két nagyszerű kompozíciója, „Földbeveszők" és „Bőség" különös figyelmet érdemel. Kedvesek

Stéger Antal tiszta, levegős képei. Pompásak Tichy Kálmán meseilluszt-rációi és akvarelljei, különösen kifejező „Körösi Csoma Sándor sírja." Hatásosak Kerner Pál és Török Gyula akvarelljei is. Pór Bertalan az ő nagyszerű tehéntárgyú képeivel szerepel. Kár, hogy ismétlésekbe bocsátkozik. A plasztikában Rigele Alajos és Kühmayer Róbert adnak nagyobb és szép anyagot. Kár, hogy Berecz Gyula csak egy női portréval szerepelhetett. Fleischmann Artur terrakottái vérbeli szobrász alkotásai.

A kiállítást elég szép számú közönség nézte meg. Nagyon üdvös lett volna ott a helyszínen néhány 2—3 előadást rendezni, hogy műértő közönséget neveljenek.

LÉVAY IMRE

Nyitott szemmel

A Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság egymillió cseh korona alaptőkés életével, vagy élettelenségével foglalkozni majdnem három éves „tényked ése" után kényes dolog. A közel múlt és közel jövő napjai azonban olyan eseményeket igérnek kibontani iszákjaikból, melyek mellett a kisebbségi magyar nem mehet el szó nélkül. Két dologról van szó: a Masaryk-munkák gyűjteményes kiadásáról és az erdélyi írók meghívásáról.

Az elsővel kapcsolatban tisztelet és becsület illeti a csehszlovák republika legnagyobb emberét és politikai érdemeit. Azonban az a társaság, melyet a „politikai gondolat mellőzésére" alapítottak, nem tarthatja céljának, hogy politikai könyveket adjon és ebben lássa egyedüli hivatását. Különösen nem akkor, amikor a szlovenszkói magyar kultúréletben (ahol óriási űrök tátonganak) még határozott körvonalu programm sincs. Ez pedig súlyos mulasztás, mert a társaság mostani tagjai extra academia mindig ezt a programmtalanságot szapulták és negatív működésüknek ez volt a vademecuma. Most pedig ahelyett hogy a magyar kultúrélet és a magyar iskola támogatására gondolnának, vagy az úgynevezett „kettészakadt" magyar irógárda összehozását segítenék elő, választási harcok, belső tagjutalmazások és fordítások teszik mindössze működését.

Egyszer már rá kell mutatni, ha pár soros kommentárban is, a szlovenszkói „haladó magyarság" átlátszó fonákságaira és megmondani azt, ami őszinte érzése sokaknak. Nagyon sokaknak.

Szeretnénk tudni továbbá azt is, vajjon az Akadémia presztizs-gyártásra hozza-e be az erdélyi írókat, vagy komoly tanulságot akar-e meríteni vallomásaikból. Mert e második esetben nagyot példázna az erdélyi magyar író. Az önzetlen magyar munkás mintaképét adná, mely a történelmi magyar hagyomány alapján állva hiánytalanul vallja a szellemi magyar összetartozás gondolatát. Sőt életkérdést csinál belőle. Az erdélyi magyarságnak nincsen milliós alaptőkéjű akadémiája, de van önzetlen munkássága, a közvélemény előtt kedves Helikonja és Szépmíves Céhe. Hatalmas és életes magyar gondolat

jön velük Szlovenszkóra. Ha azonban nem a második, hanem az első eset az Akadémia célja, akkor nem sok nyom marad utánuk. Pontosan annyi, mint amennyi néhány évvel ezelőtt, mikor a mostani Akadémia tagjai ugyanezeket az erdélyi írókat eltanácsolták Szlovenszkóról és ilyen módon lehetetlenné tették, hogy egy magyar kultúregyesület mutassa be őket a szlovenszkói magyarságnak.

Ezt a pár sort azok érkezése elé, akiket nagyon várunk, akiknek könyvei nap-nap után forognak kezünkben, akiket jobban ismerünk, mint a mieinket.

Sapienti sat.

VAJTHAY DÉNES

Irodalmi szemle

Babits Mihály: Az európai irodalom története.
(A Nyugat kiadása, Budapest.)

Babits Mihály, aki Szekfű Gyula mellett a mai magyar gondolat és élet legmélyebb esztétája, ötvenedik születésnapjára azt adta a magyar közönségnek, ami egész életének és működésének gerincét alkotja: páratlan intelligenciájának dokumentumait. A kritikus Babits szőröstől-bőröstől megnyilatkozott ebben a könyvben, kiterítkezett teljesen az esztétikai világnézettől kezdve a forma artisztikumig. És ebben van a könyv legnagyobb értéke és eredetisége. Mert világtörténelmünk van nem egy, a legutolsó: Juhász Andoré is európai színvonalú, de a világirodalmat egy kiművelt élmény tükrében nem mutatta meg még senki sem. A pozitivista anyag-kezelést, a külső szerepét, a lélek, a belső foglalja el, ami azután meg is határozza az anyag feldolgozását és átlelkesitését. Ezért lett európai és nem világirodalom.

Tulajdonképpen pedig csak a latin, illetőleg a görög-latin és keresztény kultúra története. Európa másik két kultúrtényezője, a bizánci és a keleti, távol áll Babits lelkiségétől és ezért ki is maradnak. De nem is baj ez. A nyugati kultúra bősége kárpótol ezért.

Az elefántcsont-torony-elméletből indul ki, azaz az irodalmat arisztokratikus fogalomnak nevezi. Az individuumot teszi az alkotás főtényezőjévé: „az ember egyén s a világirodalom az embernek mint az embernek az irodalma", a kollektivum gondolatát kitagadja a művészetből. Ebből a hatalmas nézőtávlatból, melyből Babits uralkodik anyagán, szerencsés ez a konzervativ esztétikai dogma, ámbár maga Babits is dolgozik néha kompromisszumokkal. A bevett rendszerek az élményi módszer következtében hiányoznak belőle, az európai szellem egyszerre jelenik meg az olvasó előtt és egységes benyomást ad. A kultúrképben talán a görög szellemiség képe a legbiztosabb. Az élmény párosul a görög-latin tanár jártasságával és olyan hegycsúcsokat jár be és láttat meg, amilyenre képtelen egy nem költő világirodalom iró, Alkajosnál, Sapphónál, ahol a tudós hamar beadná a kulcsot, a költő beleélése biztosan vezet egyéniségük és súlyuk biztos áttekintéséhez. Máskülönben is ehhez a képhez

tartozik a költészet műfajainak születése, aminek föltüntetése és megokolása különösen sikerült része a könyvnek. Ebben és a következő latin kultúrképben nyugodt anyagfölénye, a középkor már kissé a bizonytalanság benyomását teszi. Néhány szellemi pontnál sokat időz és talán kissé egyénien is értelmezi a felkínálkozó hasonlatosságokat. Az újkor képe is meggyőző és színes, azonban néha az olvasó öntudatlanul érzi valaminek, vagy valakinek a hiányát. Ha tárgyi hiány nincs is, minden esetre hiányzik azonban a görög kép elragadó lirizmusa. A babitsi hidegség és műveltség brillirozik itt, az élmény kezd másodrendű lenni. Igaz, hogy a két utolsó század anyaga a civilizáció hatására mértéktelen megnövekedett és ebben a korban alakult át az irodalom természete az auditív mivoltából a vizuálisra. Ha a korkép nem is átfogó és arányos, az utolsó szellemi csúcsok mérlegelése megmarad objektívnak. A francia irodalom újabb lendületet ad a könyvnek, hogy azután a népköltészetnél a legmélyebb pontra zuhanjon. Babits arisztokratikus irodalom fogalma irtózik a kollektív gondolattól, így a népköltészettől is. Az a népköltészet, melynek pazar ereje európai nívóra tolta fel a legtöbb nemzeti irodalmat, féloldalt kap csak a háromszázötvenöt oldalból. Babits dogmái alapján állva nem hisz az ezerfejű népköltészetben. Megokolásában azonban elhagyja fölénye, artisztikus és formalisztikus alapon tör pálcát felettük.

És végül igérettel fejeződik be a könyv: a XIX. század készül ugyanolyan terjedelemben, mint ez a könyv. Érdekesnek igérkezik ez is, hisz arról az irodalomról van szó, mely legközelebb áll korunkhoz, amelynek lapjai elsődleges élményt jelentenek számunkra. Azonban e könyv irodalmiságát aligha közelíti meg, hisz ebben van az európai emberi szellem kezdetének egyik magja: a görög irodalom. Babitsnak, az intellektuális költőnek s kritikusnak legforróbb élménye és legbiztosabb területe ez a befejezett kultúrájú nép és a középkor az amor sanctusszával és belső elmélyülésével. Ez az irodalom volt tanítómestere mind tartalmi, mind pedig formai síkon minden európai literatúrának. Ennek az alapján lehet a világirodalmat az európai irodalommal egyező fogalomnak venni, mert ez a szellemiség megtagadhatatlan öröksége lett az emberiségnek. Paul Verlaine is a keresztény kultúra mellett ezt tartja az európaiság második meghatározójának.

Az ötvenéves Babits könyve azért szellemtörténeti esemény a magyar életben, mert ennek az európaiságnak az arculatát adta és bebizonyította, — ha akaratlanul is, — hogy a magyar kultúra alkati tényezője lett ennek a kultúrának, és eltünésével az európai kultúra súlya kisebbedne meg. Hisz ennek a bizonysága ez az élmény is, mely ezt az anyagot átélte.

Ma már világirodalmi könyveket nem igen forgatnak. Nem csoda, hisz a nemzeti irodalomtörténetek is a könyvtári poroknak íródnak. A mai kor filléres intelligenciájától mi sincs távolabb, minthogy a pozitivista könyvek lapszázaival viaskodjék. És érthető is. Babits Mihály könyve azonban a mai ember számára íródott, azért annak, ki „a művelt" jelzőre igényt tart, okvetlenül el kell olvasnia. Sőt, olvastatja magát. Izgalmas, mint egy regény, stílusa elragadó, szellemes stílus a költőiség minden stilisztikai fogásával oldalba cicomázva. Ha pedig valaki melléje még

Juhász Andor nemrég megjelent könyvét is elolvassa, egész nyugodtan befűthet Heinrich öt-hat kilós világirodalom történetével.

VÁJLOK SÁNDOR

Nagyfalussy István: Dalol az ABC. (Winter Zsigmond Fia könyvnyomdájának nyomása, Érsekújvár.)

Nagyfalussy István érsekújvári költő ebben a kötetben adta ki legújabb verseit. Szerelmes ABC. Minden vers a betűk alfabetikus sorrendje szerint kezdődik. Van ebben a rendszerben mechanikus elem, amelytől meg kell óvni a költészetet. Kár, hogy Nagyfalussy István nem emelkedik ki ebből a légkörből, amelyben az emlékkönyvi rigmusok és rózsaszínű, de pacsuli szagú szerelmi vallomások születnek. Kár, mert Nagyfalussynak gyöngéd költői szíve van és van néhány húrja, melyeknek zengése maradandóbb nyomot is hagy lelkünkben. Ezek a sorok díszítik a könyvet, de versei így összesen mégis sokkal kevesebbet adnak, mint amennyit Nagyfalussytól várunk. Szélesítenie kellene távlatát, el kellene merülnie az élet mélységeibe, mert különben elkallódnak nemesebbre hivatott értékei.

TAMÁS LAJOS

Török Sophie: Hintz tanársegéd úr. (Káldor könyvkiadóvállalat kiadása, Budapest.)

Egy lány vergődő szerelmének története, a psychológus szemével nézve, hidegen, élesen. El kell, hogy ismerjük az írónő kvalitásait és éles szemét, mégis olyan könyv, melyet leteszünk és alig hagy nyomot. Mert, hál' Isten, ritka az ilyen idegbeteg, vérszegény eset és a szegény Kasper Irma nem típus, hanem csak egy elszomorító jelenség. A könyvben valahogy ott van a baj, hogy nem tudunk fölmelegedni ezért a szegény Irmáért, nem sajnáljuk. Érezzük, hogy az írónő szívének sincs semmi köze hozzá, csak éles szeme nyugodott rajta hűvös figyeléssel. Hangsúlyoznunk kell az írónő routinját s azt, hogy a könyvnek irodalmi szempontból értéke van.

W. WIMBERGER ANNA

Vaszary Gábor: Monpti. (Káldor könyvkiadóvállalat kiadása, Budapest.)

A festő Vaszary Gábor első könyve ez. Érezzük, hogy telve élményekkel, mondanivágyással fogott hozzá az íráshoz — s az elején azt se tudja, mit rakjon le elénk. De lassan tisztul, szűrődik a mondanivaló, fiatalos, kissé fanyar és bohémes humorral folyik tollából az írás. Aztán elér a könyv főmotívumához, a kedves kis leányhoz, Anne Clairehez. És itt érezzük, hogy megpendül a szív hangja, melegen, kedvesen és végigvonul a könyvön, mint egy melódia. Igaz, tán nem nagy irodalmi esemény ez a könyv, de oly kedves és fiatal! Nem csak objektív megfigyelés diktálta, hanem meleg, ifjú érzés. És ezért szeretjük és tesszük el kedves könyveink közé.

W. WIMBERGER ANNA

Film

Maskerade. Szerencsés ötlet volt az Atlon-mozgó részéről, hogy ezidei szezónját a nemzetközi viszonylatban is nagy sikert aratott Maskerade osztrák filmmel nyitotta meg. Évek óta nem emlékezünk filmre, amely

művészi és technikai szempontból annyira megfelelt volna minden várakozásnak, mint Walther Reisch és Willy Forst legújabb alkotása. Néhány kisebb kosztümhibától eltekintve a film tökéletesnek mondható s híven mutatja be megtörtént esemény keretében az 1905-ös Bécs jellegzetes arculatát. A rendezés és a kiállítás mintaszerűsége mellett a film eseménye Paula Wessely felejthetetlen művészi játéka, akinek ez volt első filmszereplése. Mellette egy féltékeny orvosprofesszor szerepében mesteri alakítást nyújtott Max Paulsen, a bécsi Burgtheater volt direktora s finom megérzésről tanúskodó játékkal váltak ki a kitünő együttesből: Olga Tschechova, Hilde v. Stolz, Hans Moser és Adolf Wohlbrück. Kár, hogy a film hangtechnikai visszaadása nem volt mindig tökéletes.

FERENCZY JÓZSEF

INGYEN

juttatjuk el címére a következő könyvek
(1. R. Berde Mária: Romuald és Andriána, 222 oldal; 2. N. Jaczkó Olga: Ispilángi rózsa, 65 oldal; 3. Marek Antal: Zsákutca, 205 oldal; 4. Makkai Sándor: Ágnes, 141 oldal; 5. Tichy Lajos: A turbán és egyéb elbeszélések, 161 oldal; 6. Pearl S. Buck: Kwei-lan vergődése, 215 oldal; 7. Wallentinyi Dezső: Hangulatok, 96 oldal; 8. Reinel János: Új Auróra 1928, 206 oldal; 9. Új Auróra 1929, 246 oldal; 10 Új Auróra 1930, 241 oldal; 11. Új Auróra 1931, 212 oldal; 12. Új Auróra 1932, 192 oldal)
bármelyikét, ha a Magyar Minervának legalább

egy új egész éves előfizetőt

szerez. Több előfizető szerzése esetén természetesen a jutalomkönyvek száma is emelkedik és pedig az új előfizetők számához mért arányban. A kért könyvet azonnal (ajánlatos a csekklap hátlapján 2—3 könyvet felsorolni, mert könnyen megtörténhetik, hogy időközben egyik vagy másik kötet a nagyobb kereslet folytán már nem lesz kapható) póstára adjuk, mihelyt az új előfizetési összeget (30 koronát) és az ajándékkönyv portóköltségét (3 korona 60 fillért) megkapjuk.

Csekklapot készséggel küld

a MAGYAR MINERVA kiadóhivatala

(Pozsony-Bratislava, Kertész-utca 1. szám.)

A nő a művészetben

A manapság oly gyakran fölvetett vitatárgyhoz, a női szépség kérdéséhez akarok egynéhány szóval hozzájárulni, tekintve, hogy az közkedvelt témája nemcsak a művészetnek, de magának a nagyközönségnek is. Tulajdonképpen egy műtörténeti fejlődésen akarom végigvezetni az olvasót, rámutatva az egyes korok lelkületére, melyek vagy megtagadták, vagy fölkarolták és megkövetelték a szép nő ábrázolását akár kétdimenziós, akár háromdimenziós formában.

De kezdjük elölről, kezdjük az ókor művészetével, melynek minden egyes szakaszáról úgy a vázadiszítések, mint a szobrok és a falfestmények nyújtanak bő bizonyítékot. Az ókor művészete is, úgy mint minden más kor művészete, a lelki adottságokhoz és a művészeti lehetőségekhez mérten kitermeli magából a saját típusát, azt fölkarolja, fejleszti, alkalmazkodva a kor szellemiségéhez; társadalmi felfogásához és gazdasági stabilitásához. A görög művészet is kitermelte a maga típusait, úgy, hogy a művészek is alkalmazkodtak az őket környező világnézeti felfogáshoz, melynek minden bizonnyal ők maguk is szerves részesei voltak. A műtörténelem az ókorban három típust különböztet meg: a thrák vagy macedóni típust, melynek női mind szellemiség, mind pedig testiség tekintetében egy határozott és energikus, szinte durva férfias erőt képviselnek. A spártai típus már finomabb, valamivel lágyabb, nőiesebb, de a férfias energiának még mindig erős kihangsúlyozásával. A harmadik típus az athéni, lágy és gyöngéd, a lelkiség tekintetében a „legnőiesebb nő".

Az ókori kultúra hanyatlásával, az erkölcsiség abszolút züllésével a művészet is elpusztul, hogy pusztulásával egy új kultúrának adjon helyet. Egy új kultúrának, mely a katakombákban kezdődött, hogy lassan tökéletesebb erkölcsi alapokra helyezze a civilizált világot. A katakombákból indult ki az új művészet is, az új embertípus, a sovány, vézna, aszkéta ember, akinek egyetlen célja a túlvilági élet örök boldogságának elnyerésében csúcsosodott ki. Ez a kor a szépségkultusz abszolút hanyatlását vonta maga után s Európát az agyongyötört, — de lelkiségében magasztos, — keresztény típus uralja. A katakombák nedves falain megjelenik a felöltöztetett „Jó Pásztor" minden földi boldogságot tagadó alakja, mely hosszu ideig példaadó mintája lett az emberábrázolásnak. A kereszténység lassan teret hódít s a művészet is kezd kibontakozni, de ragaszkodik még a keresztény aszketizmushoz s a test formáinak variálása is ebben a felfogásban mozog. A gótika megnyúlt alakjai is a keresztény felfogást tükrözik vissza. Végre kirobbannak az elfojtott emberi vágyak, az erkölcsiség meglazul s megkezdődik a művészetek csodás fénykora is. A nő ábrázolása a vászon síkján lett e kor legfőbb követelménye s habár keresztény köntösben, de megjelennek a vásznon Itália legszebb női — többnyire mint Madonnák. A XV. század elején Masaccio vallásos tárgyú aktképeivel megnyitja az utat s utána nagy vehemenciával vetik magukat a művészek a női szépség minél nagyobb kiaknázására. Mantegna, Botticelli, Perugino, Raffael, Lionardo, Bernardino, Luini, Beltraffio, Sodoma, Giorgione, Correggio, Tizian a női szépség hős pro-

pagátorai részint aktban, részint az arc szépségeinek kiemelésében. A quatrocento és a cinquecento a női szépségkultusznak hőskora. A művészet itt ismét három típust különböztet meg. A római barna nőt, a feketeszeműt (Raffael, stb.), a firenzei és bolognai szőkés-barnát (Lionardo, Botticelli, Sodoma, stb.), s a velencei kifejezésteljes szemű szőke- és vöröshajút (Tizian, stb.). Mind e háromnál az arctípus is változik s a művész egyéni felfogásán alapszik annak ábrázolása s formája egyszer kerekded, máskor ovális, vagy tojásalakú. Arányok tekintetében a művész csak ritkán igazodik a sablonok szerint, de mindig a szilárd harmónikus elv alapján mozog. A sablon csak az általános átfogó típusfelfogáshoz ragaszkodik. Ez a művészet meghódította Európát. Az olasz renaissance maradandó nyomokat hagyott a művészet további fejlődésére. A cinquecentóban az olasz és német művészet már egy úton halad s egymást lépten-nyomon kiegészíti. Dürer olasz befolyás alá kerül s azt nagyszerűen párosítja saját zsenijével.

A művészet lassan meghóditja Európa többi országát is. A női szépségábrázolásban új és új típusok keletkeznek. A XVII. században virágozni kezd a festészet Franciaországban is, de új arctípusokat nem tud fölmutatni. Poussin klasszikus alakú és arcú női a régmultba nyúlnak vissza, az antik művészethez. A XVII. században a spanyol festészet is megkezdi lendületes útját. Ribera komoly, Murilló átszellemült arcú nőket fest. Az olasz hatás leginkább az utóbbinál észlelhető. Római minta szerint sötéthajú és ovális arcú nők dominálnak. Bent járunk már a barokk korszakban. Rubens vastag, kövér,elhájasodott női új és egyéni lehetőségeket keresnek. A holland festészetben Hals és Ostade egészséges arcú, életvídám női az északi népek szilárd erkölcsiségét tükrözik vissza. Új típusok, az új középosztály minden előkelőségtől mentes arcai. A XVIII. században Angolország festészete még merészebben indul. Hogarth már a természet barátja és vídám, gondtalan nőtípusa már mentes minden ridegségtől. A század végefelé Gainsborough nőtípusai ugyan szintén hidegek és előkelők, de ez az előkelőség már az új gazdag, erőltetett előkelőségnek a felszínre vetése. A XIX. század közepén még egyszer fellobban a klasszikus művészet. Ingres képviseli ezt a jó, soha vissza nem térő csodás festőkorszakot. Mélyen bent járunk már a dicsőséges XIX. században, az új erkölcsökön nyugvó polgári kultúra korszakában, mely új művészetet s új felfogást teremtett a női szépség ábrázolásában s a tárlatokba bevonul az új tipus. Az új művészettel lezárult egy hatalmas korszak, mely művészetében a harmonikus lelki nyugalmat kisugárzó nőt ábrázolta. S ez a vonás volt a legjellemzőbb az elmúlt századok művészetére. A középosztály új erkölcsiséggel, új világszemlélettel, új gazdasági lehetőségekkel lép a küzdőtérre s a nőben is kitermeli új típusát.

Századok múltak el vita nélkül, míg végre a XX. század közepe felé haladva egy angol lap kérdést intézett egynéhány reprezentáns portraitfestőhöz, melyben kikéri véleményüket arra vonatkozólag, mennyiben változott meg a női arc az elmúlt 25—30 évben. Előkelő arcképfestők ötletes feleletekben vázolták ezt a változást. Bernard Park a változást testi és szellemi hatások következményének tartja a testmozgás, sport, illetve az önálló gondolkodás kihatásának, mely bizonyos merevséget, határozottságot kölcsönöz a női arcnak. Tipikus és jellemző László Fülöp véleme-

nye is, aki szintén vallja azt, hogy a mai nő más, mint 25—30 évvel ezelőtt volt s a most uralkodót soffőr-típusnak nevezi. Mert, — úgymond, — hiányzik a nő életéből a nagy lelki nyugalom, élete ideges és nyugtalan, amiáltal arcvonásai keménnyé válnak. Sietés, mohó mozgás életének fő tényezője, — soffőr-típus. Arcáról hiányzik a báj. Az elmúlt századok nőjét a nyugalom, a jelen századét a nyugtalanság jellemzi. De csodás a természet keze, mely megalkotja az arc tökéletes harmóniáját s melyről sohasem fogjuk letagadni, hogy szép.

NAGY BARNA

Megérés

Aranyba forduló, lankadó nyár!
Lassudan, érlelőn, de csendes lettem már.

Olyan miként a szél, miként az íves, kék
égbolton szálló felhő, oly táncos, könnyű valék.

Mostan, hogy aranylón sápad a levél, —
én is ott piroslok egy ringó venyigén.

Nem akarok lenni füttyös, nem könnyen szálló, nem bölcs,
csak olyan miként az érő, a nedvvel telt gyümölcs.

Ezer pórussal inni a létet, a csudát,
hittel és békén csüngve: hadd ringasson az ág.

Hadd ringasson az ág, — amíg a nap füröszt, —
nem is gondolva azt, hogy egyszer elereszt . . .

W. WIMBERGER ANNA

Nem Takách alezredes úrhoz van szerencsém?*)

Október. Ez a hónap, hogyha jó kedve van, az élemedett, de még mindig dalias férfit juttatja eszembe. A halántékán már őszül, de a szeme, — nos, a szeme ragyogó. Emlékezik az aratásra, a pengő sarlóra, leringó kalász-seregekre, duruzsuló cséplőgépre, majd koccint a szüretre. Érezzük szeme villanásából, hogy vágyakozik bájos szerelme, a rég elköszönt kedves kis május után. Ha meg rosszkedvű, rigolyás agglegény: fagyos még a háza tája is

Együtt ballagtunk a pesti utcán, — október meg én. Úgy néztem rá, mint ikertestvéremre. Az ösztövér fák alatt aranysárga levél rezdül, utána egy-egy rozsdabarna meg egypár zöld-csíkos is. Szemét? Dehogy, ezek a levelek az ősz csodatevő iparának, kifogyhatatlan művészetének remekei.

Megkondul a déli harangszó. A nagy városban ez nem az élet szépséges gondolatjele, mely pihenést, kenyérszegést, imádságot, családi kört jelent. A villamos tovább csilingel, az autók tovább tülkölnek, az emberek tovább sietnek, vagy azért, mert még igen sok a dolguk, vagy azért, mert semmi dolguk, de nem sietnek h a z a. Mégis jó a templom itt, a bérházak, paloták tömkelegében. A sok bolt, a sok hivatalszoba, az élet ezer taposó malma között jól esik oda betérni valakihez, aki mindig jó hozzánk, akkor is, ha köröskörül már senki sem jó és őszinte. A templomból éppen úri asszonyok lépnek ki. Nem fiatalok, kedvesek, pestiek, s mégis mintha körülöttük, velük járna a vidéki levegő, régi udvarházak meghitt nyugalma. Biztosan gondokkal léptek be, — most a gondokat ott felejtették az imazsámolyon.

A templom előtt két deli hadnagy eteti a galambokat. Hogyan összefér a kard meg a galambetetés addig, míg az embert nem bántják. Ezeknek a mohó, tolongó, gerleszínű madaraknak jó dolguk van, csak azért, mert a legenda az ő csőrükbe illesztette valaha az olajágat. Mögöttük ott tipeg néhány kormos veréb félre billentett fejjel. Látszik, hogy töprengenek: Miért vagyunk proletárok? Miért biztosít a galamboknak tengeriszemet, morzsát a származás?

Az utca a nagy hídra nyílik, mely innen távolról karcsú és finom, mint a filigrán ezüst-munka. Mögötte a sziklák közepén a megható, a bájos őszi napban csillan valami. Az óriás Szent Gellért érckarja a föltartott kereszttel. Mögötte violás dombok, ormaikon bodros fehér bárányfelhők, mintha a déli parádéra puha, fehér allonge-parókát vetett volna homlokukra az őszi nap.

A harangszó akadozik, kicsendül, elhallgat. A villamosok tovább csilingelnek, az autók tovább tülkölnek, a sarki rendőr csóválja fejét: csevegő ifjú leányok majd beleszaladtak a gépek útjába, pedig a gép sohasem udvarias, nem tér ki a legbájosabbak elől, meg utánuk sem néz. Mindenki siet. Én is megyek tovább október-barátommal, kivel annyira össze-

*) A költő 60. születési évfordulója alkalmával Pozsonyban 1934 november 11-én rendezett Jankovics-estén felolvasta Janson Jenő.

illünk. Minden érdekel, amit mutat, — hallgatom, mint az orákulumot. Azt hiszem, kortársak vagyunk.

Az aszfalton szikár ember közeledik. Egyenesen tartja magát, mint a jegenye. Fejét magasan hordja, mintha mindenki fölött át akarna nézni, pedig viseletes a zubbonya, minden toldott-foldott rajta. Lassan jön felém, kiválik a rohanó tömegből öntudatos nyugalmával. Ahogy közeledik, látom, mind a két szeme világtalan. Most már értem járását; a vakok tartása ilyen egyenes, ők hordják fejüket magasan, mert feszülten figyelnek. Nyugodtak, mert őket már nem bántja a rútság, nem bolygatja a szépség megpillantása, — nem tűzeli a fény, nem szomorítja az árnyék. Túlestek mindezen örökre. Lassúságuk nem közömbösség, csak figyelem, hogy a hangokból lássanak, tapintással körültekintsenek... Ez az ember egyszerre megzavarodik; valaki, hogy elsiet mellette, vezetni akarja. Íme, a világtalan addig volt biztos minden lépésében, míg magára maradt, — valamint embertársa ért hozzá, egyenes útjáról letérítette az élet mágnese. A gyalogjáró szélén meg is botlik, előre orrol. Jó szívvel föltartom és igyekszem a markába juttatni a szerény szégyenkező pénzdarabot. A vak ember mintha elpirult volna. Kérdem:

— Merre akar menni?

A szegény ördög megáll és jobb kezét szalutálva illeszti elnyűtt sapkájához, mintha most is katona-süveg volna homloka fölött. Halkan, igen halkan ő kérdez, mert a vakok mindig csöndes szavúak. Közben éhes, szomorú arcán, mely valahogy a naptalan eget juttatja eszembe, nagy öröm derűje rezdül végig.

— Nem Takách alezredes úrhoz van szerencsém?

Nem akarom megtéveszteni, de nincs szívem mindjárt kiábrándítani, hiszen látom, mennyire örül annak a Takách alezredesnek, kinek hírét sem ismerem. Mindig igazat kell mondani, de néha jó tett várni az igazmondással addig, míg nem lehet tovább — várni.

— Mondja, hogyan ismeri meg jó ember — Takách alezredest?

— A h a n g j á r ó l ! Igen, ez a h a n g... Megismerem ezer közül...

— S mikor hallotta utóljára?

Kezefejével megtörölte egyik világtalan szemét. Istenem, úgy láttam, mintha nem égett volna ki végképpen a léleknek ez a titokzatos forrástükre, mintha... mintha egy könnycsepp csillant volna a kiperzselt, lehúnyt szemhéjak alján...

— Akkor!

— Mikor?

— Hát akkor! Úgy értem, mikor megvakultam. Dorna Vatra alatt volt.

— Szent Isten, — hiszen ennek vagy tizenhét esztendeje. Megismeri az alezredes hangját?

— Igen. Azóta keresem e hangot és reménykedem, hogy valahol véletlenül meghallom. Ó, az úrnak ugyanaz a hangja van. Kérem, nem Takách alezredes úrhoz van szerencsém?

Csak még egy pillanatig várjon az igazmondás, — hadd örüljön a világtalan ember. Szinte fáj, hogy nem én vagyok Takách alezredes. Nem tudom, miért, szerettem volna e derék katona lenni.

— Ugyan mondja, miért emlékezik Takách alezredes hangjára és miért akarja megtalálni?

Egyszerűen, szelíden felelt, hálás, meleg szavakkal:

— Egész életemben mindenki kemény volt velem. Apám, anyám, gazdám, — azután őrmesterem, hadnagyom. Takách alezredes úr akkor állt mellettem, mikor arcomba csapott a robbanás perzselő lángja, — és végtelen jó volt hozzám. Hozzám ugrott, felfogott erős karjával, letörölte arcomról a port, puskaport, pernyét, a vért, — megölelt, a fedezékbe vitt. Ma is hallom hangját: „Édes fiam, szegény fiam, ne félj semmit! Most — jobb, ha nem látsz semmit köröskörül, — de jó az Isten, ad majd neked napfényt, — legalább belülről..." Ezt a hangot nem lehet elfelejteni. Nem volt mély hang, nem a parancsoló ezredesé. Nem volt magas, a megriadt emberé. Ez a hang nem kiáltott, nem remegett, csak nagyon jóságos volt. Éppen olyan, mint az úré. Jól esett. De hiszen biztosan tudom, hogy Takách alezredes úrhoz van szerencsém!

---Én nem bírtam kimondani azt a három kis betűt: n e m! Sehogysem volt szívem ehhez. Csaltam tovább. Istenemre mondom, nem gyöngeségből, nem hiúságból, nem szégyenérzésből hallgattam el, hogy én csak szegény — vagy boldog civil vagyok, aki sohasem járt Dorna Vatra tájékán. Én csak a k a r t a m hasonlítani Takách alezredeshez. Ő is c s a l t akkor, mikor napfényt ígért ennek a véres szemüregű, a sors által szembe vágott fiatal katonának. Igaz, napfényt ígért, — belülről: a lélekből, napfényt, mely legalább is éppoly hatalmas, ragyogó, meleg, mint a miénk, ez a külső verőfény, — csakhogy ezt a belső ragyogást a világtalanok jobban látják, mint mi, a látók, kik sokszor lehunyjuk szemünket a ragyogás előtt. Kényszerűen a nagy orvosokra kellett gondolnom, kik sohasem mondják a betegnek: véged van. Tudásukat letakarják az apostol palástjával és nem mondanak igazat, hanem bíztatnak, noha a világ előtt magukra úszítják a tudatlanságról suttogó kis rágalmazókat. Ők jól tudják, hogy a hit — még e g y nap, — az erősebb hit — még talán pár hét, — a legerősebb hit, — talán még néhány hó is, de még a legparányibb hit is legalább az utolsó könnyű föllélekzés. Nem bírtam kimondani a három kis betűt, mely a legnagyobb erőt, kegyetlenséget, csalódást vagy a kétségbeesést szokta fölkavarni. A világ nagy nyelveiben minden tagadás ezzel a szerencsétlen „n" betűvel kezdődik, mintha legelső kiejtője e betűt megátkozta volna.

Most is újra elhallgattam, ami ajkamra tolult; csak kezet fogtam és annyit hebegtem:

— Édes fiam, — ne félj semmit...

Az ember arca fölragyogott. Hogyan? Mikor leperzselt szemhéja lehúnyt maradt! Mégis fölragyogott arca, — kisimultak szomorú barázdái, szája kedves, derűs mosolyra húzódott. Férfiasan rázta kezemet és katonásan összeütötte bokáját.

— Az Isten fizesse meg, alezredes úr. Köszönöm. Alássan jelentem, én a régi vagyok...

---És mentünk ellenkező irányba. Beleütköztem sétáló párokba, tisztes öreg uraknak ütődtem, szép asszonyoktól kértem dadogva bocsánatot. Az ember után néztem. Láttam a szikár alakot, ahogy vonul lassan, egyenesen, magasan hordva fejét, — ahogy kiválik az ideges vagy a lézengő

tömegből. Magam is bizonytalanul jutottam előre, ólmossá vált minden tagom, mint láz után, — támaszkodnom kellett egyetlen barátom, kedves kortársam, a jó Október karjaira.

Azóta többször találkozom emberemmel. Mindig megszólítom, mert meg akarom mondani neki, hogy „Takách alezredes úr" nem jött haza sem 1916-ban Dorna Vatra után, sem 1918-ban Piave után, de nem jött haza még ma sem, talán a szél sem hordta hazai földre hamvait. Nem merem neki soha megmondani, nincs elég bátorságom vagy elég gonoszságom hozzá.

Mindketten kölcsönösen örültünk egymásnak, hiszen a szomorú találkozásoknak is megvan a maga varázsa. Nem tudom, miért, nagy közösséget éreztem ezzel az emberrel a mai világban: magam is koromban világtalanul bolyongok és keresem azt, aki — jó volna hozzám.

JANKOVICS MARCELL

Mennyi föld!

Mennyi föld! Mennyi föld!
Mennyi tarkabarka föld!
Sárga foltok, zöld terek.
Ott egy halvány szénaboglya,
itt egy tölgy ül álmodozva,
ott egy régi jegenye
és növendék gyermeke.

Most a róna síkja süllyed
s véle lejtenek a füvek:
bárhova zúg vonatom,
őket el nem hagyhatom.
Dél van, forrón süt a Nap,
mindenütt fest árnyakat,
árnyakat fest fák alá...
Minden árnyék csöndes árok,
melyben benne ring halálod.

GULYÁS PÁL

— Hátha beledisznókodtatok valamit, — mérgeskedett Ábris, az esetleg elkerülhetetlen kúttisztítás költségeire gondolva. — Eredj, hozd el a csáklyát, amivel a múltkor kipiszkáltuk a leszakadt vödröt, a lovakat pedig vezesd a szomszéd kútjára. Én addig kitapogatom, hogy miféle bitangságot csináltatok már megint ezzel a kúttal.

A szolga igazsága tudatában nyugodtan ment el, a lovak mindenttudóan, mert ők már érezték a vizen Krisztina testének beleoldódott szagát, Ábris izgatottan bökdöste a csáklyát.

— Ábris bácsi, nem tetszett látni Krisztina nénit? — jelent meg a lépcső alján a hidegtől szipogva Málika. — Most főztem a kávét, megkínálnám, mert aztán megint veszekedni fog.

— Látni nem láttam, — tördelte Ábris, — de... Isten legyen irgalmas,... azt hiszem, hogy érzem!

Kopasz fejbőre mintha megmeredt volna, aztán úgy érezte, hogy deszkákból van az egész koponyája és az agya mint valami kőgolyó lökődik benne ide-oda. Mert a csáklya elért valamit a kútban, s amint felrántotta, kis, kékre festett rongy akadt meg a horgán.

— Málika szívem, nézd: ilyen volt a Krisztina néném ruhája?

Málika feleletül sikoltozva rohant be a házba.

Az Ábris dermedtsége egyszerre fölengedett és olyan élénk lett, mint egy telefonközpont. Égető szükség búzgalmával eltelve küldött mindenkit erre-arra, emberekért, létráért, kötelekért, Málikát a papért; — hátha még életben lesz a szerencsétlen, mire kivonszolják? S míg gyülekezett a segítség, reszkető kézzel turkált a kútban. Néhányszor érezte, hogy a csáklya vasfoga találkozik a testtel, s akkor nem merte beleütni. — Hátha még él, — gondolta borzadozva, — és kiszúrom a szemét, vagy beszakítom a koponyáját?

— Így semmire sem megyünk — kezdett mellette valaki tanácsolni, — a kút keskeny, ha esetleg keresztben fekszik a test, megakad és nem tudjuk felhúzni. A tűzoltóktól kell létrát kérni. Valaki lemegy, megköti és akkor már nyugodtan húzhatjuk.

Végre előkerült a létra és akadt ember, aki vállalkozott rá, hogy szembenézzen a kút ijesztő mélységében a holttal. Bár Ábris nem akarta még elfogadni ezt a föltevést, acetilénlámpát hozott ki, bevilágított a kútba és kérte a lentlévő embert, hogy csak óvatosan, csak kíméletesen, ne szerezzenek fölösleges fájdalmat a szerencsétlennek.

A test végre a kút pereméig emelkedett, Ábris türelmetlenül intette oda a kegyszerekkel várakozó papot. A Krisztina karjai alá hurkolt kötelet húzó emberek kimerülten hajoltak hátra és elengedték a kötelet, mire a test tehetetlenül terült el a földön, félkezével az itatóvályúba akadva. A pap lehajolt, suttogva elmondta az általános abszolúciót, majd Ábrishoz fordult:

— Minden egyéb késő. Az Isten legyen neki irgalmas!

A körülállók érdeklődve mérlegelték a súlyos követ, mellyel Krisztina megkönnyítette utolsó útját.

— Úgy érzem, mindörökre a lelkiismeretemen fog lógni nehezékül, — mutatott Ábris a kőre, — mégis csak borzasztó, hogy így válik ki valaki az ember családjából... anélkül, hogy módjában lett volna megnyerni az Isten bocsánatát!

A pap Ábrist vette kezelés alá, elmondta megnyugtatására még azt az anekdótaszerű esetet is, mikor a megállapodáshoz híven az egyik, elhúnyt theológus meglátogatja életbenmaradt barátját, s elmondja neki a túlvilági dolgokra vonatkozóan, hogy: „Dogmatice taliter qualiter, sed moraliter totaliter aliter."

— Igazán nem tudhatjuk, Ábriskám, hogy Isten előtt milyen színben tünnek fel a dolgok, — mondta a pap, visszatérve az élők vigasztalása végett, miután az elköltözöttért már nem igen tehetett valamit, — de az bizonyos, hogy a te lelkiismereted egészen nyugodt lehet!

Ábris végre is lecsillapodott abban a meggyőződésben, hogyha Krisztina mégis eszénél lett volna, úgy mint érettkorú valaki, önmaga felel minden cselekedetéért, de mivel hogy bizonyosan nem volt épeszű, Isten nem vonja szigorú felelősségre és az ártatlanok megnyugvását élvezi a mennyben, valamint ő is tiszta lelkiismerettel könyvelheti el a szomorú esetet idelenn a földön.

A tragikus megrázkódtatás kapkodó mozdulatai ünnepélyességbe mentek át, a megilletődés majesztózójával kezdtek intézkedni a temetés felől. Ekkor azonban belereccsentek az intézkedésekbe a törvény kíméletlen paragrafusai, csendőrök jöttek-mentek, vallatóztak a házban, kiszállt az orvosi bizottság, felzaklattak mindenkit és szétjeldúlták a Krisztina teteme körül összerendezett halotti pompát. Ez aztán megint olyan kínosan megrázó volt. Ábris sok családi halottat tett már a föld alá, mindenkor illő méltósággal és nyugalommal viselte normális kiválásukat a körből, megilletődötten ünnepelte néha ravatalonpihenésük emlékét az ódon ebédlőben. De ahogy most ridegen kicsukták a család gyászát a halottasszobából és tudomásul kellett vennie, hogy a szerencsétlen asszony, akihez mégis csak gyöngéd rokoni szálak fűzték, most közönséges vizsgálati anyag, amelynek bemetszik a bőrét, szétfürészelik a koponyáját, agya és szíve, amelyek léleknyilvánulásokat fogtak fel és közvetítették, mint húsdarabok a mészáros pultján, alvadnak az orvos gummikesztyűs kezében,... ez mégis rettenetes volt. És bármennyire felhantolják a szerencsétlennek a sírját, ezek a borzalmas emlékek mindig át fognak vérezni rajta s nem engedik majd megnyugtatóan likvidálni az esetet, bármit is hánynak föléje az elkövetkező évek.

V

Az erős fagy nem is engedte tisztességesen felhantolni a sírt. A durva rétegekben fölhányt föld tág hézagokat hagyott maga között s Málikának például okvetlenül arra kellett gondolnia, hogyha a kis kutyájuk úgy szerette volna Krisztinát, mint némely kutyák szeretik a gazdájukat, s amint ez a kutya sohasem szerette Krisztinát, nem is lenne nehéz dolog átfurakodnia a hézagokon s bent ráfeküdve a koporsóra, utána halni bánatában a halottnak.

De a kutyának eszeágában sem volt ilyesmi, elégedetten poroszkált hazafelé gazdái után a temetőből. Különös jóérzése lehetett afölött, hogy

végre megszünt a folytonos harangzúgás, mely tudvalevően nem gyakorol kellemes hatást a kutyák idegzetére. És Ábris azon elmélkedett, hogy végeredményben nem vagyunk-e mi is csupán éppen olyan ösztönszerkezetű lények, mint a kutyák? Mert hogy a temető nem látszott idáig, a szokatlan sürgés-forgás megszünt, az ebédlő frissen volt súrolva, jól befűtve, az asztal terítve, őt sem izgatta már az, ami tegnap volt ebben a szobában, csupán a konyha felől hallatszó tányércsörgésre figyelt, — hozza-e már Málika a jó aromás, forró levest?

Málika is hamarosan felszökött abból a levertségből, amelybe a kellemetlen eset hervasztotta. Sőt, mintha csak most kezdett volna igazán élénkülni, mint a fű, amelyet sokáig súlyos teher nyomott, s csak annak eltávolítása után kezd megtelni életet jelentő klorofillal.

— Felsúrolsz a néni szobájában is, — utasította a cselédet, — ezután ott fogok lakni.

Hiszen a bútorok java a Krisztina elárvult szobájában sorakozott s a Málikáé csupán a kötelesség volt eddig, míg a háziasszony passzív méltóságát mindig Krisztinára ruházták. Csak az ágyat vitette át eddigi kis szobácskájából s a méltóság okvetlenül fölveendő gesztusaira gondolva akart benne este elábrándozni. De mindhiába, nem akart bekövetkezni az az elégedett nyugalom, mely nélkülözhetetlen föltétele az ábrándok megindulásának. Ide-oda lökődés, majd röviden közbenyomódott álomtöredék után vacogva kapózott fel ágyán a leány.

— Jaj, — hulltak elő reszketve a gondolatai, — jaj, nem tudtam neki odaadni azt a nyomorúlt köteényt? Hiszen Ábris bácsi, amilyen jó lélek, — s mennyit bosszantom én! — inkább nem pipázott volna egy hétig, de vett volna nekem a helyébe másikat!

Abban a pillanatban csattant valami s Málika rémülten ugrott ki az ágyból. Nem jutott eszébe a Krisztina néni gyakori panasza: hogy az ablaka rosszúl záródik és a leggyöngébb szél is kiszakítja. Sikoltva rohant ki az ebédlőbe, de ott az övéhez hasonló sikoltás állta el az útját, összecsaptak a remegő sikítások, mint az egymásnak szaladt vékony pengék.

— Jaj!

— Jaj!

Végre egymásbavacogtak az ebédlőn átrohanó, halálrarémült cseléddel.

— Te?...

— Kisasszony!

— Vissza,... a régi szobámba! — rántotta magával.

Rákuporodott kis, kemény diványára.

— Itt már nem félek. Eredj aludni, Marcsa!

— A világ minden kincséért sem, — dadogott a lány. — Vagy itt alhatom mindig a kisasszony mellett, vagy elmegyek a háztól. Mást, tudom, sohasem kapnak ide, hiszen... jár! Rámdűtötte a tepsit az ágyam felől. Istenem, miért is adtam oda neki azt a zsákot, vagy tudom is én, mi rosszat tettem neki az életben!

Málikának nem jutott eszébe a lány megnyugtatására, hogy még meszeléskor figyelmeztette: a kuglófforma nem függ biztosan a falon, kiváiult a szöge körül a vakolat s ha egyszer nagyon fog hánykolódni az ágyán, magára rázza!

Hideglelősen kuporgott a pamlagon, mely mellé közvetlenül odarendezkedett Marcsa, a háziasszonyi méltóság csábító atmoszférája helyett a cselédállapot nyomasztó, avas illatait árasztva el úrnője szobájában...

Ábris ágybafeküdve még pipára gyújtott. Elégedetten konstatálta, hogy helyrekeményedett a szíve, mint a bőrkabátja foltjai, ha újra napot kapnak, miután megmállasztotta őket egy váratlan zápor. Az elérzékenyedő szívember helyett újra jogaiba lépett nála az erősmarkú és szigorúszámítású gazda. Megállapította, hogy két-három tehenet el kell ugyan adnia, hogy fedezhesse a Krisztina szerencsétlenségével fölmerült költségeket, de néhány hónapon belül behozza ezt a váratlan kiadást és anyagilag is sokkal kényelmesebben élhetnek azután, ha nem is veszi tekintetbe a nyugalmat, ami a szerencsétlen teremtés szeszélyeinek megszüntével terül rá a házra. Mindenképpen kielégítő kalkulációk után aludt el, de csakhamar felriasztották a két leány egymásnak szaladó sikoltásai.

— Hát nem fél az a két csacsi? — gondolta Ábris fölényesen. — Még ide fognak berontani féltükben!

De a lányok lármája az ő szobáját elkerülve csillapodott le s ő ismét falnak fordult. Abban a pillanatban megdördült valami. Ábris rögtön tisztában volt ugyan azzal, hogy a ház sarkából omlanak tovább a kövek, de azért mégsem tudott már elaludni. Egész éjjel ébren forgatta az a gondolat, hogy miért nem adott Krisztinának egy koronát? Legföljebb egy decivel kevesebbet nyelt volna a kocsis, ő pedig lenyeli azt a szégyent, amit emiatt érzett volna. Hiszen elég keserűt nyeletett már vele a sors, megemésztette volna ezt a ráadást is!

A boltoséknál a patkányok megint lelöktek néhány szardiniás dobozt, nyilván afölötti bosszúságukban, hogy érzik valami ingerlő illat közelségét, de az anyagjához nem tudnak hozzáférkőzni.

— Móric, Móric, itt van! — sikoltotta fel az asszony a férjét. — Látod, nem tudtál neki vágni egy métert abból a kartonból? Háromy úr olyan kitünő vevő,... ha ezt az egy tételt éppen ki sem fizette volna!

— Buta vagy, Fáni, — förmedt a boltos a feleségére, — de elaludni ő sem tudott.

— Én vagyok a buta, — nyomkodta a kellemetlen tudat, — hogy adhattam neki szilvóriumot, mikor tudtam, hogy úgysem tisztafejű?...

Krisztina a földi dolgokkal nem törődött többé semmit attól a pillanattól fogva, hogy Isten tekintetének tüzes nyila rárezdült és átütötte a szívét. Nem érdekelte, hogy egykori, nyomorúlt úszályába most vajjon újra zabot adagolnak-e a lovak számára, vagy pedig a nyomozás dokumentumaként ott poshad valahol a rendőrség bűnjel raktárában? De a hátramaradottak, hogyha az elemek nyugtalankodnak, vagy az élősdiek rakoncátlankodnak, s a vén ház tovább hullatja elsenyvedt tagjait, hallani vélik, hogy végighúzza az úszályt nehezékével dübörögve a vérszínű téglákkal kirakott folyosó hepe-hupáin. Végigsöpör vele a lelkükön is, belekotor legrejtettebb zugaiba is és a nagy rossz, amit Krisztina az úszállyal követett el, lelkiismeretük felszínére hozza a saját bújkáló hibájukat.

(Vége.) N. JACZKÓ OLGA

Magyar író amerikai naplójából

Szeptember 17.-ike. Pár óra múlva a „Westernland" kiköt a newyorki kikötőben. A kanadai Nova Scotia óta, az elmúlt húszonnégy órában, állandóan köd kísér bennünket. Hadd nézzek bele a ködbe s a ködön át az elmúlt három és fél hónap európai élményeibe! Micsoda szikrák keringenek szemem előtt? Vajjon a ködben is a szikrák lángokká fejlődhetnek? Európa — lelkem szülőföldje — talán ezekkel a szimbolikus fénypontokkal figyelmeztet arra, még pedig az amerikai partok közelében, hogy a közeledő gyári füst és rettentő lárma környezetében se feledkezzem meg arról a fényről, amely az amerikai sötétségben is megvilágította lelkem útját? Furcsa: Európa. Fogalom. Magyar élet: fogalomtöredék. A magyar nyelv: kifejező eszköze a gondnak és a sóhajnak. De kifejező eszköze az életigenlésnek is. A krákogó és káromkodó értéktelenségek cirkuszában a ritmus világa. Itt a hajón körülöttem mindenféle nyelven fecsegnek s én mégis hallom a magyar nyelv zenéjét. Elfelejtem a tengert, a ködöt, a holnapi felelősségeket, s a magyar nyelv muzsikájával köszöntöm a tengerentúlról is idekísérő lélek-fényeket.

*

Európa egy-egy mondatban! Belgium: komor, mint a gyertyafénytől halványan földerített templom alkonyattal. Németország: az önérzet kardcsörtető fegyelme. Csehszlovákia: elindusztrializálódott népköltészet. Ausztria: véres mese. Magyarország: a bánat és életvágy daca. Románia: a parfőm és a mezei virágillat egyvelege. Svájc: a kispolgári nyugalom tévhite. Franciaország: Francois Villon akadémiai érdemrenddel. Anglia: demokrácia királyi nyugalommal és méltósággal.

*

Mégis, a sok deformáció ellenére, mért fog el a szeretet láza, amikor a hangulatok repülőgépén elszállok oda, ahol a végzet szeszélyes intézkedésénél fogva alighanem mindig csak vendég leszek? Ebben a pillanatban érzem a belgiumi fekete szőllő ízét. Olyan ez a szőllő, mintha a természet érett gesztusának bő áldása volna. Majd arra emlékszem, hogy a legszürkébb berlini utcában is visszatért diákkorom romantikája. Berlini kabarék, az ötlet nehézkes dalai, miért tértek vissza hozzám? S Prágát látom, a Hradsint, ahol Rudolf császár kiméráival társalogtam. S Bécset, ahol egy szerencsétlen flótással elhúzattam a Radetzky-indulót. A múlt kedélyét úgy is lehet élvezni, ha a magyar lélek nem azonosítja magát vele. S Pesten jó volt Vajda Ernővel a régi pozsonyi emlékekről beszélgetni, — arról a Pozsonyról, amelynek mindig polgára marad az, aki ott élt, bárhová sodorta is a sors. Erdély? Szív és szín és szeretet földje, magyar lelkek virágoskertje. Virágaidat halálom napjáig lelkemben fogom viselni. Ezek a virágok nem hervadnak el. Igen, a szeretet láza irányítja most tollamat s velem szemben egy kipirosított ajkú vézna kanadai nő rágja a tollszárat s összeráncolt homlokából arra kell következtetnem, hogy gondolkodik. Milyen messze vagyunk egymástól, noha így szemtől szemben ülünk a hajó társalgójában, az íróasztalnál!

Legszebb pozsonyi emlékem: öreg dajkámmal találkoztam, akitől megkérdeztem, hogy gyermekkoromban mi érdekelt a leginkább?

— A drótosok, — mondta.

— Hogy — hogy?

— Azt kérdezte tőlük, hogy hol a messzi.

Azóta bejártam a félvilágot s rájöttem arra, hogy a messziség a képzelet földjén van, tehát saját magunkban.

*

Mintha a szülők sírja különösebb volna, szinte rejtélyesebb, ha Amerikából érkezünk vissza a szülőváros temetőjébe. Istenem! A pozsonyi temetőben a szülők sírja; a sors temetőjében a múlt sírja. Mind a két síron a képzelet madarai a csodálatos élet szépségét dalolják és siratják.

*

Komárom közelében Fesztyék vendége voltam. A magyar vendégszeretet az emberi érintkezés legkedvesebb melódiája!

*

A magyar írók közül ugyan kikkel találkoztam Csehszlovákiában? Darvas Jánossal: lelke olyan, mint egy Dosztojevszkij sor. Neubauer Pállal: kozmopolita kultúrájában sem szürkül el a magyar szín. Szvatkó Pállal: publicista, nem zsurnaliszta. Tamás Lajossal: a vers úgy él benne, mint a virágban az illat. Szombathy Viktorral: a magyar mesélőkedv friss hajtása. Jankovics Marcellel: eszményi társadalomban ő lenne a magyar szó bűvésze.

*

Erdélyben egy földmíves-ember megajándékozott falúsi ruhájával. Legangolnyelvűbb életemben is úgy szemlélem majd ezt a ruhát, mint az elpusztíthatatlan magyar sors el nem téphető köntösét.

*

Ha a martosi magyarok tiszta magyar nyelvét, a kalotaszegiek népművészetét, a mezőkövesdiek gazdag ízlését lényegének megfelelően meg lehetne ismertetni a külvilággal, akkor a magyar végzet minden fájdalma és öröme világtudattá válnék.

*

A Balaton jóval kisebb az Erie-tónál, ahol én lakom. És a Balaton mégis nagyobb a tengernél, amelyen most hajózom. Vajjon miért? Mert a legenda mindig különb a valóságnál.

*

„Az ember tragédiája" szegedi nyilttéri előadásán egy angol nyelvű amerikai ismerősöm azt mondta, hogy a lélek nyelvét mindenki megérti, ha csakugyan művész ajkán hangzik el. Közhely? Az lenne, ha ez az amerikai magyarul is tudna. Ellenben megértette a darabot anélkül, hogy egy kukkot értene magyarul.

*

Csuka Zoltán: a jugoszláviai kisebbségi magyar sors Budapestre sodort költője. Szeme olyan tiszta, mint az emberséges hit, amelyet a tapasztalat sem tud tönkretenni.

*

A hullámok úgy nyaldossák a hajót, mintha fel akarnák falni. Néha a hullámok az emberek étvágyára emlékeztetnek. Miért is van az, hogy az európai érettség közepette sem tanulták meg a nemzetek, hogy a türelem és a megértés okosabb politika, mint a türelmetlenség és a gyűlölet? A hullámokba még akkor sem tudnék lelket belemagyarázni, ha akarnék; viszont az emberektől akkor sem tudom eltagadni a lelket, ha azt viselkedésük igazolja. A hullám vad, mert az a törvénye, de az embernek fegyelmezettnek kellene lennie. Hol a fegyelem költészete, ez az éneklő erény, amelynek a szeretet a legkülönb strófája?

*

Milyen sűrű a köd a tenger fölött! A hajón kisértetiesen tülkölnek. Lassan mozgunk. Az utasok türelmetlenek. A poggyászok készek a lerakásra. Már délben kellett volna megérkeznünk Newyorkba, de csak este érkezünk meg. Néhány óra múlva látom a kivilágított Szabadságszobrot és a villanytündérfényben ragyogó felhőkarcolókat s kezet fognak velem a tények, a kíméletlen tények!... Százszámra jelentkeznek bennem az európai emlékek, szót követelnek s én elhallgattatom őket, mert némán jobban mélyül el bennem az elmúlt három és fél hónap. A szó, a magyar szó, ugyan mit keres ebben a ködvilágban? Be kell fejeznem a naplót, így szegényesen, töredékesen. Talán máskor többet írok és részletesebben. Talán...

(A „Westernland" gőzösön, az Atlanti-Óceánon.)

REMÉNYI JÓZSEF

Nem rózsafán termettem

Nem vidám tündérmesében, nem is rózsafán termettem,
nem dalolt a boldog sorsot zengő kék madár felettem.
Most mesének látszik éltem, bár a kezdet nem vidító:
... Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy szegény kántortanító.

Ennek nem volt semmi hősi, görögtüzes vágya, álma,
egy volt ő a milliókból, kit nem bánt babér, meg pálma,
kinek már diákkorában csalánt termett házatája,
míg hetenként hétszer szilvalekvár volt a vacsorája.

Később nőttek, sűrűsödtek e diákkori csalánok,
ahogy jöttek a pulyácskák, sajnos egyre, egyre lányok,
úgy hogy már a negyediknél fiút mondtak, hogy kinyissák
a rokonság vígság-csapját. Később sült ki a turpisság.

Ekkor jöttem ötödiknek, mikor már a háztetőig
értek a csípős csalánok, mi alatt gond értetődik.
Megrokkant gyerekkocsinkon egy kerékkel kevesebb volt.
E dolgot nénim, ki viccel gyógyított ott, ahol seb volt,

így mesélte: „Hogy pap légy, a Bibliát nyújtottam rögtön,
báránybundát raktam rád, hogy aranyhajad göndörödjön
s betettelek a kocsiba, melyről egy kerék hiányzott:
így lettél te költő!" Nénim foghíjasan hahotázott.

Egy kerék tényleg hiányzott nékem minden földi jóból,
szürke gyalogosnak jöttem: egynek a sok millióból.
Ám helyette Isten küldött játék-karikát aranyból:
azt űzvén át száz határon, lábom nem gyalog barangol.

Ó, nem rózsafán termettem! Sok álmatlan éjszakába
kerültem én anyámnak; most már boldog, de hiába
is tagadja, kibeszélem, úgy élt: távolba meredten,
sohse láttam mosolyogni, míg emberré cseperedtem.

Hogy szívemből rózsaillat száll most néha, senki rosszra
ne gondoljon irígykedve: ki van az jól imádkozva!
Senkinek szemét ne szúrja, hogy sok ember szeret, tisztel:
aki sokat jár malomba, telve lesz ruhája liszttel;

Isten titkos malma őröl: ottan készül a nem józan,
tarka liszt, mely mámorosra festi lelkünk. Belopóztam
párszor: lisztes lett a lelkem, csöpp se látszott kínjaimból
s nincs oly rózsa a világon, melyen égne égibb hímpor.

Nagy feketeségből jöttem: honnan hát a derűm pírja,
kedvem kékje, hitem lángja s a jóságom égi írja?
Bár nem rózsafán termettünk, a malaszttól úgy megszépül
lelkünk, hogy virágnak Isten kalapjára juthat végül!

MÉCS LÁSZLÓ

Azután — már nem gyöngeségtől, hanem jóleső izgalomtól reszkető térdekkel előrelépett és — kezét nyújtotta Widmár felé. Az fegyverét baljába téve át, elfogadta a kezet.

— Azért jöttem, — kezdett nála egészen szokatlanul szívélyes hangon beszélni a tábornagy, — hogy korunk legkitünőbb tudósát, az emberiség legnagyobb jótevőjét üdvözöljem. És megkérjem, tiszteljen meg azzal, hogy szolgálataimat elfogadja és Dahomey vendégszeretetét igénybe veszi.

— Köszönöm, tábornagy úr, — felelt a fiatal tudós elfogulatlanul. — Követni fogom önt az ön szép és dicső országába. De nem azonnal most, hanem mához egy évre. Erre becsületszavamat adom.

— Az ön becsületszava, — válaszolt komollyá válva a tábornagy, — bizonyára a legerősebb biztosíték. De a kért haladékot mégis csak az alatt a föltétel alatt adhatom meg, ha arra is becsületszavát adja, hogy addig is nem fog tenni semmit Dahomey ellen.

— Egyetlen dahoméinek sem lesz tőlem bántódása, — jelentette ki Widmár.

— Ez nem elég, mert akkor is az életsugarak... dadogta Brunâtre tábornok. — Letar... heveskedett volna Morbleau őrnagy.

Ebben a percben Widmár följebb emelte a baljában tartott fegyvert, valamit igazított is az újjával rajta.

És az öregek előbb még feszesen tisztelgő zászlóalja egyszerre felbomlott. Haza, haza, a nőinkhez, gyerekeinkhez, szüleinkhez! Már rohantak, száguldottak arrafelé, ahol a gépkocsikat hagyták volt. Ezt tették a tisztek is, köztük Brunâtre tábornok és Morbleau őrnagy. És legelől vágtatott lován Leverrier marsal, vezényszavak vagy rendreutasítások helyett egyre csak egy nevet kiabálva: Annemarie! A térség fölött repülőgépével keringő Noircarme ezredes most leszállt, hogy a tábornagy jelenléte ellenére felbomlott fegyelmet helyreállítsa, esetleg a kitűzött feladat minden akadály ellenére teljesítésének érdemét is magához ragadja. Ő állt most kezében ismétlőpisztolyával Widmár előtt, de éppen csak egy pillanatig, azután már rohant ő is a térség felé. Ott nyakába borult az arra csoszogó Sijukreenek, egy ősöreg, ráncos camus-asszonynak, különben a helység rettegett állatmegrontó, betegséget hozó, szerelmet bontó boszorkányának és pletykájának. Az hevesen viszonozta az ölelést. Együtt szálltak fel az ezredes repülőgépére, ami fölött másnap helységszerte éppen olyan öröm volt, mint Widmár megmenekülése, ittmaradása fölött. Nem is lehetett tudni, melyik eseménynek szóltak a sötétség beálltával minden magaslaton kigyulladt örömtüzek.

XII.

Leverrier most aratta életében első győzelmét, mely nem volt teljes, — ezekkel a szavakkal jellemezte a vállalat eredményét Rochemoutard dahoméi miniszterelnök. Teljes értékű biztosítékot szerzett arra, hogy Widmár jelenleg a világ kétségkívül leghatalmasabb embere, egy év múlva

átjön Plparisba és addig sem fog semmit tenni, ami Dahomey lakósainak életét fenyegethetné. De nem jött át azonnal mint fogoly hadi bűnös és nem is adott biztosítékot arra nézve, hogy Dahomey kormányának és közgazdasági vezetőköreinek szándékait nem fogja az eddigi vértelen, de annál hatályosabb módon meghiúsítani.

A tábornagy és az orvos rövid beszélgetése jóvátehetetlenül elrántotta a hatalmi fellépés síkjáról és a megegyezéses tárgyalás lejtőjére hajította Dahomeyt. Ezt be kellett látnia a nacionalista kormány fejének is, aki, hogy legközelebbi leszavaztatásának elejét vegye, mérsékelt, békebarát politikusok fölvételével átalakította kormányát. Így lett külügyminiszter Négrelle szenátor, a „csak gazdaság" elv főképviselője és közoktatásügyi miniszter a szabad szellemű, fenntartás nélkül békepárti Garmont képviselő, akit néhány héttel előbb még olyan harsányan lehazaárulóztak volt. Ezzel szemben a kormányt addig támogató szélsőjobboldali Hué csoportjával együtt ellenzékbe ment azzal a programmal, hogy a békebarátok kiírtandók.

Ezt legszívesebben Widmáron kezdték volna meg; a vezérkarban nem is egy tervet dolgoztak ki — elméletben — arra nézve, hogy lehetne most már lopva gyilkosokat férkőztetni a tudóshoz, hogy lehetően föltűnés nélkül eltegyék láb alól. A gyakorlatban azonban a hadvezetőség kénytelen volt szigorú, minden laktanyában kihírdetendő parancsot adni, mely szerint Widmárt, ha az ország területén jelentkezik, nemcsak bántani vagy háborgatni nem szabad, hanem ellenkezőleg minden könnyebbséget meg kell neki szerezni, hogy a fővárosba jöhessen. Ezt a rendeletet a közvélemény erőszakolta is; a legszerényebb parasztkunyhóban és munkáslakásban fejtegették most már, hogy az élet titkának nem szabad Widmárral és Cosettel sírba szállnia, sőt mindenképpen siettetni kell azt a pillanatot, mikor ez az éppoly nagy eszű mint akaratú emberpár hajlandó lesz valóban korszakalkotó találmányát megegyezés szerint nyilvánosságra hozni. A vezérkarban jól tudták, hogy amely napon Widmár halálhíre megérkezik, az ebben bűnös urakat saját katonáik fogják darabokra szaggatni.

Egyelőre ugyan Dahomey kormánya forma szerint fenntartotta Kamerunnal szemben minden fizetés- és megrendelés-követelését, ennek érdekében tovább is határzárral fenyegetődzött. Sőt jegyzéket is intézett Uganda kormányához, melyben ezt a Dahomeyvel fennálló közös hatalmi érdekekre hivatkozva a Népszövetségnél együttes lépésre szólította fel az életsugarak eltiltása érdekében. A jegyzékre először halasztó válasz érkezett: Uganda kormányelnöke és külügyminisztere gyógykezelés végett Mmberlinben időzik. Mikor pedig a kormányelnök, a 79 éves Mac-Duffer visszatért Llondonba, a végleges válaszjegyzék úgy szólt, hogy Uganda kormánya nemcsak nem hajlandó a Népszövetségnél tervezett lépéshez csatlakozni, de Dahomey részéről barátságtalan ténynek is minősítene minden az életsugarak alkalmazásának meggátlására irányuló kísérletet.

Egyelőre tehát várni kellett, mit fog Widmár tenni. Mert hogy az általa kiszabott egy évet nem fogja tétlenül eltölteni, ez bizonyos volt.

Leverrier marsal unokái mind bánatosabb pillantásokat vetettek a szobafalra, melyen túl a dédapa utolsó hadbavonulásakor tett kijelentése szerint olyan mesés kincseknek kellett lenniök. Egyelőre nem nyithatta ki

a titkos rekeszt senki az ősön kivül, aki viszont — minden jel erre mutatott — egészen kiadósan kezdett ezzel a jogával élni. Ugyanakkor gyönyörű óeurópai ékszerekkel jelent meg az esti korzón Meier Annemarie, az a kameruni mosogatóleány, akit a tábornagy — mintegy késői katonai vállalkozása emlékeül — Kamerunból magával hozott és akinek most Plparis legszebb részében mesés, tükrökkel, virágállványokkal, festett és faragott ámorokkal szinte túltömött lakást, valóságos szerelemfészket rendezett be. Zavartalanul ugyan nem soká látogathatta ezt, mert az ősöreg marsalné most már nem a csöndes elhúnyásba kívánta férjét követni, hanem az életbe. Újra estélyeket adott, melyeken arannyal gazdagon ékített biborszín selyemruhában fogadta vendégeit, férje számára pedig egyre színház- és hangversenylátogatásokat, egyleti díszüléseket eszelt ki, tehát csupa olyan dolgokat, amik Annemarie fölkeresésében gátolták.

A minisztériumokban és egyéb hivatalokban a fiatal erőket egyik csalódás a másik után érte. Elöregedett főtisztviselők, akár már hónapok óta nem mutatkoztak hivataluk tájékán, most egyszerre megjelentek, elkövetelték az ügyiratokat és visszavonták már benyújtott nyugdíjazási kérvényüket. Adieu előléptetés!

A mindig korrekt Noiret közgazdász-képviselő, aki már régen házasságot igért Grantpier Matilde kisasszonynak — akkorra, amikor a jótékony halál megszabadítja kínjaitól belső rákban szenvedő feleségét, — most kénytelen volt „menyasszony"-ának bejelenteni, hogy a szabadulás nem olyan hamar várható; a feleség most könnyen bírja fájdalmait, sőt már hitvesi jogait is újra követelni kezdi.

Mindenütt óriási mértékben felszaporodtak a panaszok az erkölcsök lazaságára. Ha addig sem volt Dahomeyben tanácsos fiatal leányoknak elhagyott utcákban egyedül járni, most már idősebb, sőt egészen öreg nők sem tehették ezt biztonságosan. Nemcsak a hihetetlenül tolakodókká és mohókká lett legények, hanem maguk a mértéktelenül kívánesiakká és lazákká lett nők miatt sem.

Leverrier tábornagy kameruni kirándulása 2054. júniusában ment végbe. Ugyanazon év augusztus elején a dahoméi országos statisztikai hivatal július havi népesedési kimutatása örvendetes és mégis megdöbbentő számokat hozott nyilvánosságra. A születések száma az egész országban kereken 80,000 volt, körülbelül ugyanannyi, mint az előző évben. Ellenben a halálozások száma 75,000-ről 1500-ra esett le, némely erőszakos halálesetektől eltekintve alig halt meg más, mint 100 éven is túllévő aggok, születésük óta nyomorékok és már teljesen roncsolt szervezetű betegek. A házasságok száma viszont 40,000-ről 60,000-re emelkedett, ami mellett, — ezt a statisztikusok kénytelenek voltak megemlíteni, — a törvénytelen együttélések is addig nem tapasztalt mértékben elharapództak.

— Ha ez a teljesen esetleges népesedési mozgalom állandósulna, — fejtette ki legközelebbi nyilvános előadásában Cuistral, a nagytudású orvostanár, — országunk népessége évenként egymillióval szaporodnék. Ez egyrészt örvendetes lenne, mert jövőre mégsem biztosan elkerülhető új háború esetére fokozná országunk katonai erejét. De csak akkor, ha más módon történnék. Mert a javulás egészen a halálesetek számának csökkenéséből alakult ki, — a születések száma állandó maradt. Ez azt jelenti, hogy idővel a kevésbbé munkaképes, katonai szolgálatra meg már egészen

alkalmatlan korosztályok túlnyomó nagy hányadot fognak alkotni népességünk összetételében, ami a dolgozó korosztályok, az adófizetők aránytalan megterhelését hozná magával. Társadalmi biztosító intézetünknél a munkaképtelen-, rokkant- és aggsegélyek kiadástétele máris két százalékos emelkedést mutat a szokott elhalálozások elmaradása folytán; ugyanez az emelkedés mutatkozik minden tárca, minden vállalat nyugdíj-rovatánál. Ezzel szemben a temetési segélyek kiadástétele majdnem a semmire zsugorodott össze. A biztosító társaságok is járadék-kifizetéseik emelkedését, ezzel szemben egyszeri haláleseti-összegeik eltünését jelentik. A jövőre — még a halálozás ily alacsony szinten maradásának esetére is — némiképp bíztató jelenség a házasságok, meg a ... számának emelkedése, mely idővel mégis csak népállományunk kellő felfrissülésének reményét nyújtja.

Eljött szeptember hava. A statisztikai havi füzetnek most több olvasója akadt, mint akár Charles Lementeur népszerű író „Európai rejtelmek" ponyvaregénysorozatának. Amit benne kerestek, hamar megtalálták: az augusztusi népesedési számadatok majdnem azonosak voltak a júliusiakkal, ugyanannyi születés, mint az előző év megfelelő hónapjában, de jó felével több házasságkötés és majdnem semmi haláleset. Sőt a halvaszületések is mintha eltüntek volna a lehetőségek világából; helyettük az élveszületések száma emelkedett mégis néhány százalékkal! És még egy különös jelenség: nemcsak a már meglehetősen öreg férfiak és nők váltak viselkedésükben, ízlésükben, vágyaikban újra fiatalosakká, a mindkét nemű gyermekeknél is már az azelőtt rendesnél több évvel előbb, hét-nyolc éves korban léptek föl a kamaszodás jelei, a csapongás a legnagyobb szégyenlősségből a kihívó frivolságba; a szülők alig győztek vigyázni, sőt elég sokszor hiába is vigyáztak.

Szeptember havában ugyanaz, októberben megint; világos volt, hogy nem egy teljesen véletlen eltolódásról volt szó, hanem egy állandósulni készülő jelenségről!

November első napjaiban Brunâtre tábornok örömtől ragyogva rohant be Moustachon bajtársához, aki most is a hadügyi tárcát töltötte be:

— Képzeld, pajtás, micsoda nagy újság! A feleségem, hogy is mondjam csak ... és az öreg hadfi nagyot kacagva csapott fehér dísznadrágos combjára.

A hadügyminiszter feltünően fanyarul vette fel az örömhírt:

— Gratulálok, ha úgy akarod. Nálad ez persze újság, mert fiatal feleséged van és eddig nem volt gyereked. De nálam, aki már hat daliás tisztet adtam a hadseregnek és hét elsőrangú táncosnőt a báltermeknek és akinek felesége is már régen elérte a nyugdíjképes kort ...

— Hát nálad is? Gra ...

Türelmetlenül elhárító kézmozdulat:

— Csak azt ne, inkább szídj le; ezt is szívesebben veszem. Hát régi, már azt hittem öreg nagyapa létemre megint gyereksírás, pelenka, tejmelegítés lesz az otthoni életem! Megőrülni, nem megörülni való ... Különben tudd meg, hogy mások is így vannak. Például Madame Négrelle, aki mint újdonsült külügyminiszterné az ünnepek és mulatságok egész sorozatával készült elképeszteni a világot, a legtöbbet lemondta, mert ő is nem a Cosette lánya, ő — kíméletre szorul.

Most már Brunâtre is elkomolyodott:

— Bizonyosra veszem, hogy ezt is az a Widmár okozza titokzatos életsugaraival. De hát mit akarhat vele? Mit érhet el azzal, ha mi, az ellenségei mind életben maradunk és pár év alatt a duplájára szaporodunk?

— Nem tudom. Annyi bizonyos, hogy ezzel már többünknek okozott bajt, mintha vagy egy tucat repülőrajt, tankosztagot vagy halálsugarat zudított volna ránk. Ez ellen, ha lehet, okvetlen tenni is kell valamit. Csak azok a mai balpárti minisztertársaim ne lennének olyan gyámoltalanok azzal az örökös békevinnyogásukkal!

Hisz nem voltak olyan nagyon tehetetlenek. A nyugdíjkiadások emelkedése ellen a nyugdíjak százalékos leszállításaival védekeztek. A kórházak költségvetéseit megszorították, — ezt könnyen tehették, miután alig jelentkeztek betegek. A kormány legfontosabb intézkedése azonban az volt, hogy szabaddá tette a fogamzás-akadályozó szerekkel való kereskedést. És bizalmasan tudtára adatta minden orvosnak, hogy a terhesség megszakításait egészen tetszésük szerint ítélhetik szükségesnek. Még a Kamerunból Noircarme ezredes által behozott Sijukree boszorkánynak is megengedték az áldás-elhárító gyakorlatot.

(Folytatjuk.)

FARKAS GEIZA

A költészethez

(Moriturus te salutat)

Haldokló üdvözöl hattyúdalával,
Keserű vád ível ajka szegletében,
Mert, bár szeretik egymást és szolgálják hűséggel,
Isten a szíveket nem fonja által

Egészen. Zarándokútra megyek én.
Te a közöttünk lévő válaszút miatt
Nem jöhetsz ajkaddal megáldani fiad
És nem súgod, mint azelőtt: „Légy enyém!"

Elmúlt fényeket ne gyújtogass, kérlek,
Én már soha többé rájuk nem nézhetek,
A levegőt simítom drága föd helyett
És a szellővel mondom: „Jó Isten Véled!
Itt a nyár, barátkozz újabb virággal.
Haldokló üdvözöl hattyúdalával."

Szlovákból fordította: SÍPOS GYŐZŐ

JANKO JESENSKÝ

A költő szelleme

Nem ment könnyen a dolog, sokan ellenezték, de a költő szelleme fáradhatatlan volt. Szaladt fűhöz-fához, a legpirinkóbb aprószenteket is megmozgatta, kért, könyörgött, érdemekre hivatkozott és végül is az égiek megengedték, hogy ezen a nagy napon alászálljon egy kicsinyt a földre. A nevét viselő irodalmi társaság ugyanis ma ünnepli születésének hetvenötödik évfordulóját. Hát hadd legyen ott.

Kora reggel indult, virágos jókedvvel.

— Estére megjövök, Péter bátyám! — búcsúzott a kapúban s Szent Péter megsimogatta jószívvel. — Szerencsével járj, fiam.

— Ej, — igyekezett szaporán alófelé a Tejúton, — de kegyes az ég, hogy ezt a napot megadta. 'Szen csupa kedves embere ül össze ma odalenn. Bizony. Akadnak még köztük igen sokan személyes ismerősök, kortársak, tisztelői — még világi életéből — s szellemi utódai, akik ... — nana, hiszen majd meglátjuk. — Átvágott egy mellékösvényen, majd fölkéredzkedett egy rohanó felhőre s kisvártatva ott volt a városban, ahol örült és szomorkodott, imádkozott, átkozódott, éhezett, evett; szeretett; gyűlölt, — élt.

Szállott szállott, egyenesen a nevéről nevezett társaság székháza felé, s bizony megremegett, mikor átsuhant a kapun. A kapu előtt díszruhás szolga állott és az érkező autókból egymásután segítette ki az előkelőségeket, akik ime mind, mind azért jönnek, hogy megemlékezzenek őróla, aki szellemének gazdagságával egy nemzedéket megtermékenyített. Amott egy politikus, emitt egy aktív miniszter, hüha! ez is itt van, — ujjongott a lélek, — ez, aki annakidején ügyészséggel fenyegetődzött ellene, ó, Istenem, köszönöm, hogy mindezt láthatom!

Felszállott a szőnyeges lépcsőn és egy fordulónál a saját mellszobrával találkozott. Ejnye, — komorodott el a költő szelleme, — ki csinálta ezt a giccset? Persze, — elolvasta a nevet, — világéletében tehetségtelen stréber volt. És micsoda füleket kontárkodott ide! Nekem így elállt a fülem? Á, szó sincs róla. Mi az? Vers is van rajta? Közelebb hajolt és átfutotta a négysoros epigrammát. Fene; ki megeszi, ezt jól kiválasztották. Pont ez a négy naív sor, amit ki akart hagyni az összegyűjtött munkáiból annak idején. Egészen véletlenül került bele, úgyszólván a nyomda hibájából. Dehát ki az a tökkelütött, aki éppen ezt választotta ki! Ezt a maflaságot, ami ... ami olyan gyönge, hogy ... hogy szinte, mintha nem is én írtam volna ...

Elborulva osont át a díszterem felé. Az egyik mellékszobában két öregúr üldögélt egy sarokdiványon, az egyik papiroslapot tartott a kezében és összebújtak fölötte. Talán valami régi kéziratom ... — a költő mögéjük surrant és belenézett. A díszbankett menükártyája volt.

— Türhető, — mondta az egyik és letette a lapot, — Karcsinak határozottan van érzéke az ilyesmihez. El kell ismernem, noha magam nem vagyok híve az ilyen nehéz eledeleknek, már csak a savam miatt sem, de ügyesen vegyítette francia konyhával.

A másik bólintott.

— Na igen, neked vigyáznod kell. Én, sajnos, a tésztákkal állok így. A cukrom miatt. Hja, az élet nem fenékig tejföl... — és hosszan sóhajtottak. — Pedig te tudod, kérlek, — folytatta, — hogy mindig nagy tésztabarát voltam.

— Ez kedves ötlet, — mondta a másik, a menűkártyára bökve. A költő odapillantott és ezt olvasta: borjúfrikandó, à la... — és a nevét. Furcsa.

— Igen, — bólintott a másik, — ez kedves étele volt.

A költő szelleme dühbegurult. Kedves étele! Miféle bárgyúság! Neki sohsem volt kedves étele, legkevésbbé ez az ízé, ez a hogyishívják. Otthagyta őket. Szertebarangolt a szobákban s elkésve érkezett a díszteremben, ahol javában folyt már az ünnepség.

Az emelvényen szigorú öregúr ült, pohár víz mellett és felolvasott. Róla. Értekezésének éppen egy alfejezetéhez érkezett: Az l-betűk szerepe „A bátor panaszok" ciklusában. A költő szelleme megtorpant. Az l-betű szerepe!... „A bátor panaszok" — és emlékezett lobogó ifjúságára, amikor ezeket a sorokat papirosra vetette... s keresett, kutatott magában szerte: emlékezett különös lázakra, amelyek hajtották; emlékezett sorokra, amelyek készen jöttek, szinte maguktól leíródtak és emlékezett szavakra, amelyeket nem talált, amelyek felriasztották nyugtalan álmából és kergették a szobában faltól-falig, hogy hajnalra szédülten rogyott le; emlékezett vitákra, amelyeket önmagával folytatott, — sokszor hangosan, — emlékezett sötétségekre, melyekbe belezuhant és vakító fényekre amelyek felvillantak az agyában hirtelen és köszönte ilyenkor: köszönöm, Istenem, hogy látást adtál és hallást és erőt, hogy megírhassam, amit látok és hallok! Emlékezett, emlékezett. Sok mindenre emlékezett, de hogy az l-betüknek valami különös szerepük volna „A bátor panaszok"-ban, — arra nem emlékezett. Pedig a szigorú ember már a kilencedik sűrű oldalt olvasta az ő l-betűiről. Nem, nem, ez kibírhatatlan, — elrohant a költő szelleme s egy mellékszobában a sarokba húzódott riadtan. Majd, — gondolta, — majd a banketten, majd a fehér asztalnál, ott majd megoldódnak a lelkek, ott majd találkozom magammal.

Jó hosszú idő telt bele, míg felhangzott benn a taps, jelezve, hogy a szigorú ember befejezte értekezését az l-betűkről. A díszteremből, egymást tessékelve, kitódultak az ünneplők. A szigorút sokan vették körül, öregek és fiatalok, a kezét szorongatva és biztosították arról, hogy a széles e hazában ő egyetlen alapos ismerője a költő munkásságának.

— Kérlek, — mondta egy szemüveges fiatalember, — kérlek, kedves bátyám, ha megengeded, felhívom figyelmedet szerény kis tanulmányomra, amit a múlt hónapban közzétettem a Szemlében — és átadott egy füzetet. — Kérlek, a te útmutatásaid nyomán világosan kimutatom ebben a cikkben, hogy a Dunaparton című versét angol hatás alatt írta — és szaporán felsorolt néhány lehetetlen nevű angolt, akikről a költő soha életében nem hallott. — Kérlek, azonos ritmika, azonos képek, azonos gondolatmenet, amint ezt az én analitikai elméletem mérlegén leszűrtem. Különösen élénken érezhető rajta Klimsney hatása.

— Klimsney, — gondolkozott a költő, — Klimsney, Klimsney... egy Klimsch nevű bádogost ismert régen a falujában, de az nem volt angol, hanem sváb és nem írt verseket.

Az ünneplők körülülték a bankettasztalt s míg a levest kanalazták, csend volt. A költő szelleme a csillár körül lebegett és figyelt.

— Kérlek, hehehe, — mesélte valaki, — egyszer találkoztam vele a körúton, szembejön velem, rámkiabál: szervusz, Ferikém, meg sem ismered a szegény embert? Szervusz, kisöreg, mondom neki, hogy vagy, hogy vagy.

A költő feszülten figyelt magába, de nem emlékezett arra, hogy ezt az embert ismerte volna. Ki lehet ez? Nézd csak, nézd. Lehet, hogy egyszer láttam valahol futólag, színházban, vagy valami ilyen helyen . . . most már élénken diskuráltak az emberek és többfelé kellett figyeljen, mondatfoszlányok csapták meg a fülét innen-onnan.

— Kérlek, egyszer a Konstantinápoly-kávéházban . . . szembejön velem úgy délután három órakor, hehehe, őrült jó . . . bejön, azt mondja a pincérnek, hehehehe, mire a pincér hehehe . . . mire kapják magukat, hehehe — s valami zavaros tréfát mesélt, amit ő követett volna el. Ám a költő szelleme határozottan emlékezett, hogy a Konstantinápoly-kávéházba soha nem tette be a lábát.

Az asztal végén egy ember gyerekkori kalandját mesélte.

— Itt ült ő, — mondta s kirakta fogpiszkálókból a helyzetet, itt ült ő Fehér Mukival, én meg a hátamögött. Ha felelésre szólították, mindig hátrabökött, — sugjál! Tudod, volt olyan furcsa, kedves mozdulata: súgjál. Hát kérlek, ha nem én ülök a hátamögött, negyedikben latinból elbukik, az holtbiztos.

—Ki lehet ez az alak? Na, na . . . aha, iskolatárs, tényleg. Szedlacsek, a tornamentes, akit mindig utált. Hogy került ez ide? Milyen nagy fiú!

A kisebb csillagok aztán rendre elhallgattak, mert az asztalfőn a szigorú ember újabb kutatásairól számolt be.

— Még nem vagyok készen, — mondotta, — de az egésznek a fundamentumát leraktam. Forradalmi fölfedezés, azt mondhatom. Alapja az, hogy — és poharát lekoppantotta maga elé, — kérlek szépen, a Gyöngyvirág dal tulajdonképpen nem a szerelmi lírájához tartozik, ahogyan az irodalomtörténet előttem elkönyvelte. Nem. Az egész dalban finom burkolással benne van a lázongás a fennálló társadalmi rend ellen. Nem allegoria, dehogy! Egy egészen új dolog, ahogy én nevezem: dűkomponizmus. Ezzel a versével, — jóval a franciák előtt, ezt jegyezzük meg, — lefektette a dűkomponizmus alapját.

— Dűkomponizmus, — ízlelte a költő a szót, — nem tudom, micsoda. Ellenben — s az ajtó felé huzódott, — az biztos, hogy ha semmi, de semmi nem szerelmi vers, de a Gyöngyvirágdal, az az. Hohó, a Gyöngyvirágdal. Az akkor volt, mikor azzal a kislánnyal, a folyóntúli hegyeket járták. Tavasszal. Mikor a fák még azt a friss, finom zöldet viselik s a legkisebb szellőnek is van egy csöpp foga. Szaladgáltak. Fáramászott, mint egy kis diák és, ha megéheztek, perecet ettek zsebből. Virággal ékesítette a kislányt, aki erre koszorút font füvekből és megkoszorúzta őt s kiskocsmába tértek be délután, tele napfénnyel még a bőrük alatt is, sőrt parancsoltak és azt játszották az öreg kocsmáros előtt, hogy ők fiatal házaspár; és vállonölelve daloltak aztán és indultak tovább — s szép, szép az örökkévalóság, de ez se volt kutya! És soha, de soha életében nem

volt jobban megelégedve a fennálló társadalmi renddel, mint éppen most. Dűkomponizmus, h' — s már kivül volt az ajtón, — úgy rontottak be az erdőbe, mint valami kis vadállatok és futottak árkon-bokron át s benn, az erdő mélyén, a sűrűben egy fináncal találkoztak. Egy fináncal. Ő odaállt eléje szertelen boldogságában és azt mondta neki tegezve: — Hiszed, hogy szép a világ? S a finánc — idősebb, deres ember, jó megértő sunyorgással nézett végig rajtuk és azt mondta: — Hiszem hát! — Akkor csókolj meg! Megtette. Ő vissza. Csókot cseréltek ott a fináncal. Mert szép a világ. S esteledett már, mikor beértek a városba és a lány a nagy híd előtt megállott.

— Kérek valamit tőled.

— Kérjél.

S piros lett és dugta az orrát a vállára.

— Írjál nekem... egy verset.

— Ó... — s leültek ott a híd mellett az utcán egy kőrakásra. Térdére fektette a papirost és megírta a Gyöngyvirág dalát. Hogy hadd örüljön a kölyök, örüljön neki.

Haj... régen volt... s osont visszafelé a Tejúton, — odalenn a szigorú ember éppen a díszserleg után nyúlt és rezegtetve belefogott: — Uraim, a költő szelleme itt van közöttünk!... — mikor a költő szelleme bekocogott az ég kapuján: — Péter bácsi, itt vagyok.

TÖRÖK SÁNDOR

Magyarosan!

Az azt használatával ne utánozzuk tárgyas ígénk mellett a német es-t. Fölösleges, sőt németes az azt odatétele ilyen esetekben: „Mint azt sokan gondolják, mint azt az előttem szóló is kifejtette."

*

Nem felmegy, hanem fölmegy; nem felesleges, hanem fölösleges; nem feltétel, hanem föltétel.

*

Áldozatkész helyett használjuk inkább a helyes szófűzésű áldozatra kész kifejezést, bár nyelvileg elfogadhatóbb versenytársa az itt-ott hallható áldozatos.

*

Igen fölverte a tiszta magyarság mezejét a kifejezetten, kimondottan kifejezés a jó magyar határozottan, világosan, nyilvánvalóan helyett. Mindkettő csúf németesség: az ausdrücklich és az ausgesprochen szolgai fordítása. Helytelen tehát: „Ez az állam kifejezetten kisebbségi állam." Helyesen: „Ez az állam nyilvánvalóan kisebbségi állam." Helytelen: „Az én ruhám nem kimondottan zöld." Helyes: „Az én ruhám nem határozottan zöld."

Harmos Károly művészete

Milyen érett művészet a Harmos Károlyé s mégis mennyi útja van még előtte a szabad fejlődésnek! Milyen dús fantázia s mégis mekkora önfegyelem a mesterségbeli részben! Mennyi élettapasztalat, fölényes gesztus, kristályos világnézet, — mégis mennyi játékos kedv, ficánkoló lendület, fiatal mosoly!

Harmos Károlyról szólok, a komáromi művészről, akit a fölületes osztályozók a „pompás grafikus" skatulyájába szorítanak bele, holott mennyire távol áll attól, hogy egyetlen rubrika-számmal kategóriába osztassék, mennyire nem egysíkú a művészete s mennyire ellentétekből táplálkozik ama harmónia, melynek mindeneken túl a színekkel s rajzzal oly kitünő mestere.

Legutóbbi kiállításai, — Budapesten, Pécsett, Brünnben, — a kritika teljes elismerésével találkoztak. Az álomhangulatú festményei tudatalatti társításokat segítenek felszínre jutni. A csapongó, dús fantáziát egy-egy szerencsés pillanatban ceruzája és ecsetje köré ragadja s láthatóvá teszi. Ha a művészeteket egymáshoz hasonlítani szabadna, azt mondhatnánk, hogy megzenésíti az akvarellt s a színes krétát. Ahogy például Grieg a hangokkal pazar színeket fest láthatatlan égi vásznakra. S valahogy itt találkozik a két művész: a festő Harmos és a zenei Grieg, a két művészet, a szemmel érzékelhető s füllel felfogható művészet közös mesgyéjén, mert Harmos nagyon is ráérzett éppen Griegre s a Peer Gynt-szvitet színekké varázsolta. Gomolygó északi köd, vibráló sarki fény, a Dovre vénének palotája, félarcú manók, a Gombkötő s a barlang tündérei: a déli temperamentumú ember vágyódása az elérhetetlen észak felé... A hidegnek látszó színek s a ritmizált szabályba öntött formák mögött ott lüktet a szív: egy pattanó ötlet, egy finom grimász, felpirosló emberi szín, és mindeneken fölül s mindenek mögött a humor, de nem kesernyés, sem hétköznapi humor, hanem mindent megbocsátó, együtt nevető, friss derű. Észrevétlenül olvad bele a groteszkbe ugyan, de mindig van lényeges mondanivalója, sose lesz lárpurlárrá...

Kifogyhatatlan a fantázia, kimeríthetetlen az ötletek kamrája: egy második én, egy nem-e-világon-mozgó Én keresi kivezető útját a ma szürke sarából. Hideg kékeket szeret minden árnyalatban, a puha barnákat finom tónusaiban: csupa diszkrét, tompított, előkelő árulkodás.

Műtermének falait sűrűn borítják a képek, nem fárad ki a munkában, neki vídámságot szerez minden egyes ötlet, minden újabb szín. Néha architekturális eszméket emel papiroson, máskor tértől és időtől távolhulló figurákat, de van idő, amikor a természetet formália át a maga számára: tájakat, réteket, fergeteges viharokat, napsütést, bogarat, virágot s levelet talál ki. S mindennek végén szimbólum kerekedik elő: az élet különféle elvont fogalmait jeleníti meg néha egységes szerkesztéssel, máskor pedig egyetlen képen a gondolatok rajával. S bármennyire ötletszerűnek látszik is ez: mindig fegyelmezett, mindig tudja, mit akar, mindig célba talál.

Állandó kapcsolatban van a természettel éppen azért, hogy fantáziája túlságosan el ne ragadja, de naturalista studiumai csak a gyakorlás végett vannak. A többi: a szín, a gondolat, az már szublimálva van s ez jelenti a tulajdonképeni Harmost, belső világát, lelkének fölépítését.

Semmiféle -izmust nem mond a magáénak: egyéni utakon jár, önmagára nézve a kategóriákat nem ismeri, mert, mint mondja: művész csak egyféle van s valaki művész csak úgy lehet, ha annak születik is és a körülmények határozzák meg aztán, hogy szobrász, festő, zenész vagy iró lesz-e belőle?

Grafikus és illusztrátor talán elsősorban, de nem a szó köznapi értelmében. Megnemesíti rajzait a belső gondolat, megszépíti a hit, változatossá teszi a derült optimizmus. Vonalba és színbe önti belső vívódását, egy irreális világot épített föl magának. Föltétlenül optimista, de ezt az adottságot finom irónia mögé rejti s a dolgokról való véleményének kifejezésében kész elmenni akár a karrikaturáig is.

Kedvvel illusztrál gyermekeknek. Közel férkőzik azok lelkéhez, rajzaiban pompás gyerektípusokat alkotott. Graciózus, finom rajzok ezek.

Csupa szín, ötlet, derű: ez nem a világ megfordított tükre, nem ellentét s nem tiltakozás. Ez teljes igenlés, színharmónia, rajzos biztosság, egy új világ.

Harmos képe a bizonyságtevés arra, hogy egyetlen ember világot teremthet s hogy egyetlen Istenteremtménye lelkében milyen sokágúak a dimenziók.

Ezeket este álmodja, műtermi magányban.

Nappal: nyolc gimnáziumi osztályt tanít és különböző korosztályú nebulók támadási gyakorlatait vezeti a művészet erdei tisztásán.

SZOMBATHY VIKTOR

Magyarosan!

Nagy keletje van a számára szónak. Annyira rákaptak, hogy olyankor is írják, amikor a német sem mond okvetlenül fürt. „Számomra és mindazok számára, akik a Népszövetség érdekében dolgoznak ... fájdalmas az ő elhalálozása." Magyarul: „Nekem és mindazoknak, akik a Népszövetség érdekében dolgoznak ... fájdalmas az ő elhalálozása."

*

A chicagói Otthon című magyar hetilap egyik legújabb számában azt írja Erdélyi-Magyar Péter, hogy egy falusi legény a grammofon hallgatása közben a következőket mondotta: „De szépen szól a dalológép!" Egy falusi asszony pedig így szólt a lányához: „Kint szárad a kerítésen a mellesszoknyád" (azaz a kombinéd).

Irodalmi szemle

Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet.
(Az Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, Kolozsvár.)

Szerb Antal könyvét csak akkor tudjuk igazán értékelni, ha beállítjuk abba a szellemáramlatba, amelynek eredménye.

*

A magyar irodalmi kritika a háború óta nagyot változott, vagy fejlődött. Azon a strukturális változáson ment át, melyet már a háború előtt is sokan sürgettek. Mert a háboru előtti irodalom-kutatás csak az irodalomtörténetet istápolta, minden küldetését és célját abban látta elérendőnek, hogy a Toldy-féle szemlélet romantikus megitéléseinek pozitív alapot adjon és ezt a levegőt adatokhoz rögzítse. Bizonyos mértékig szükséges volt ez a munka is, azonban az irodalmi tapintat nem tudta megtalálni azt a határt, amelynél ezt az irányt föl kellett volna adnia. A hisztorikum önmaga lett a cél, meg a nemzeti irodalmak egymásra hatásának a keresése, hogy a fantázia is kapjon valamit.

Az a dezilluzionizmus azonban, amely — tradició lévén — a háború vége körül kialakult, kiléptette az új irodalomkutatást az irodalomtörténet kifáradt kereteiből és új utakra indította el. Legelőször is a hisztorizmus válik multtá, jár le, helyébe a jelen jön, az az elgondolás, hogy nem a történelmi érdeklődés nézőpontjából kell hozzányulni az irodalomhoz, hanem a jelen magyarázatát kell kiképezni belőle. A jelen a fontos és a tendencia, hisz a szellemiség nem történelmi valami (mult), hanem térben és időben meg nem köthető érték. És megszakíthatatlanság van e folytonosságban, az irodalmi tudat ez, mely beitatódik a lelkiségbe, átszármazódik megtagadhatatlan örökségként minden korra. Öntudatlanul öröklődik a vérrel. Ennek alapján az egyes írókban vagy korokban a kapottak továbbfejlesztését keresi, azt a többletet, amit az új beállítású lángész, alkotásával, a régihez adott. Átlépi a nemzeti kereteket, sőt még az irodalmi jelenségeken is túlmegy, a lélektanon át a művészetekig, hogy az anyagát minden oldalról megvilágosítsa. A szellemtörténeti módszer ez, az új irodalom-kutatás bálványa, mely nálunk csak most indul meg, Nyugaton már a XIX. és XX. század határvonalán.

E filozófiai módszer mellett a magyar jelen célzatos elemei is új utat kapnak. Azok az irodalmi észrevételek, amelyek közvetlen a háború vége előtt Szekfű Gyulánál és Babits Mihálynál még csak irodalmi problémák voltak, most már mint módszer jelentkeznek. Az új szintétikus iskola két irányban fejlődött. Az egyikben a faji problémák domborodnak ki és válnak céllá, a szellemtörténeti felfogás csak szerencsés eszköz a problémák és a szellemi arc megvilágításánál. A jelen, a praktikum a fontos, melynek nevelői, tendenciózus értéke van. A másik irányzatban a szellemi irányzat válik meghatározóvá, az artisztikum és az új módszer megcsillogtatása.

Az első irányzat a Farkas Gyula-féle irodalomtörténetben valósult meg, a rengeteg kisebb terjedelmű értekezés mellett. Farkas Gyula szintén a háború utáni iskolában él, de ebből nem csinál önállónak látszó problémát, egyszerűen használja, mintha a legtermészetesebb volna. Vagyis: rendszerét nem erre, hanem a kettős irodalmi arc és gondolkodás tématikájára építi fel, a duna-tiszai protestáns és a dunántúli katho-

likus gondolkodásra. Nem felekezetieskedés ez, — mint az első pillanatra tetszik, — mert épp ő vallja, hogy a XIX. század legnagyobb győzelme ennek a harcnak a letörése volt. A győzelmet pedig tisztelni kell. Abban is irányát vallja, hogy a magyar szellemiséget, jobban mondva, a keresztény magyar kultúrterületet szétválasztja a magyar zsidóságtól, illetve a kettő viszonyát, erényeit és hibáit „schwarz und weiss" megállapítja.

A szellemtörténeti irány forrása a pécsi Minerva. Innen hatalmasodott el ez a mozgalom, mely ma már hivatalos magyar szellemiség. Főművelője Thienemann Tivadar és Horváth János, a magyar barokk kutatója, Zolnai Gyula, ki a magyar biedermayert vette vizsgálat alá. Mellettük a szellemtörténészek egész sora él, — köztük Szerb Antal is, — kik kritika alá vették már majdnem az egész irodalmat úgy, hogy sok irodalmi jelenségre bő és modern anyag áll rendelkezésünkre. Persze, mint minden filozófiai beállítás, úgy ez is kissé arisztokratikus, l'art pour l'art és néha csak kísérleti nyúlnak nézi az anyagát, mely jó arra, hogy apparátusát kipróbálja.

Mindkét irányzat helyes, de nem teljes. A két irányt külön-külön követni nem lehet, de ha lehetne is, nem nyerhetnénk biztosvonalú képet belőle. Mert nagy anyag vár itt megemésztésre: a cikkek, értekezések és könyvek roppant áradata, hogy magáról az irodalmi anyagról ne is beszéljünk.

*

Szerb Antal ezt az egyeztetést kísérelte meg irodalomtörténetében. És bizonyos fokig sikerrel. Abból az áradatból adott értékes és élvezetes könyvet, melyről a tudományos és irodalmi lapok hasábjairól tudomást is alig vehetünk. De ő nem egészen ezt akarta.

Ha azonban könyvét elolvassuk, bebizonyítja nekünk azt, amit ő nem egyszer olyan jólesőn regisztrál, hogy az író művével elméletét és céljait cáfolja meg. Mert a mű elején két nagy ígéretet találunk: az Erdélyi Helikonét, mely kissé hypochonder és anakronisztikus föltételei közt azt kívánja, hogy „a mű a kisebbségi sorsban élő magyarsághoz" szóljon és a szerzőét, ki a könyvét a felnőtteknek írta. Az egyik sem sikerült. Az első föltétel nagyon nehéz, tekintve, hogy olyan ember írta, akinek életünkről nagyon gyatra tudomása van. Hogy a másikkal kapcsolatban mennyire nem ügyelt vonalára a szerző, saját kitételét idézem: „Sőt még Péterfy stílusa sem hat már elevenen a mai „ifjúság"-ra." Ezért írja át új terminológiára a régi igazságokat.

Ez a félresikerülés nem baj, mert egységes szempontja mindenért kárpótol. A keresztény magyar gondolat ez az egységes szempont, mit kezében tart meg végig irodalmunkon. Nem az egzotikumokat nézi, a „Más"-t, hisz „nem föltétlenül magyar érték, akiben idegen értéket nem találunk." Ez a józan és igazságos mérték meglepő, de igaz eredményeket ad, melyek talán kissé rosszul esnek a sovinisztának és a liberalistának. És szép az a többi, a bevezetésben elejtett gondolat is, ha nem is valósítja meg őket.

Szerves novum rendszerében felosztása. Nem kedves neki a „hivatalos" rendszer, sem pedig az a mindjobban kísértő elgondolás, mely a képzőművészeti stílusok alapján rendezné az irodalmat. Ez az új után törekvés nem is szerencsétlen gondolat. Farkas Gyula is újonnan csoportosított

és síkerrel: a koráramlatok és a magyarság szellemi vonala alapján. Szerb Antal a szociológiai felosztást vezeti be, aszerint osztja fel az irodalmat, „melyik volt benne a hangadó osztály." Kissé merevnek és erőszakosnak tetszik ez a felosztás és keresztülvitele nagy figyelmet és következetességet kívánt. Ezért van néhol harakiri. Nem szabad elfelejtenünk ugyanis, hogy a magyar társadalomban, illetőleg fejlődésében nincs akkora tempó, hogy az irodalmat hozzá lehetne kötni. Egymás mellé került a két távoli pont: Balassa Bálint és Zrinyi Miklós egy nem szerencsés theória eredményeképpen és ezért került Pázmány Péter Zrinyi Miklóstól 51 oldalnyira, stb. Vagy a IV. korszakot, a polgári irodalomét. Annak a polgárnak van itt korszaka, aki nincs, mert „az úriember-ideál kiszorította a magyar polgár-ideált, mielőtt ez megszülethetett volna." (Szekfű Gyula, Korunk Szava, III., 3.) Ennek a korszaknak más a neve, inkább az, aminek Farkas nevezte.

A felosztási alap azonban nem igen csökkenti az irodalomtörténet értékét. Thienemann alapfogalmai megvalósulnak a gyakorlatban, az örök író és a halhatatlan olvasó együttszerepelnek, hogy hiánytalan információt adjanak világukról. És ezáltal, hogy elhagyva a biológiai terminológiát, újba tesz mindent, közelebb jut hozzánk az irodalom, — vagy mi őhozzá. Nem kell száz évvel visszafelé gondolkodnunk, a mi gondolatvilágunkban gondolkodik ő is. Csak ritkán mond filológiai értékű megállapításokat, a humanista pletykálkodást kedveli, a modern ember műveltség deszkáját, sokszor elég cinikusan. Összesítő jellegű lévén a legújabb megállapításokat adja, sokszor maga teszi őket irodalomtörténetileg érettekké, hogy felhasználhassa. Itt azután sokszor „felnőtt"-ként el is tér és fecseg, ha baj van.

Persze hibái is vannak a könyvnek. A legszembetűnőbb talán az, hogy nincs határozott meggyőződése, az olvasó úgy érzi, hogy itt mindenkinek „tálalva" van. És nem is következetes mindig. A zsidóság problémájánál is megfeledkezik pl. a bevezetésről. Mert míg megdönthetetlen elvnek teszi meg a keresztény magyar gondolatot, a „polgárság"-hoz érve agybafőbe dícséri a Hetet, Kiss Józsefet, Ignotust, stb., kik ép e gondolat ellen harcoltak és bizonyos fokig sikerrel. Pedig e téren is áll már elég érett megállapítás rendelkezésére, hogy Szekfű Gyula, általa is sokszor idézett „Három nemzedék"-énél többet ne is említsek.

És még egyet: az erős kockázatú kitételeket. Egy komoly szándékú könyvben szerencsétlenül hatnak ezek, néha sértőek is. Pl.: „Krúdynak és Szomorynak vannak mondatai, amelyek többet érnek kitünő és észszerű írók egész munkásságánál". Vagy Horváth István délibábos nyelvészkedéséről beszélve ezeket mondja: „Vigasztalásunkra szolgálhat, hogy szomszédaink történetírása most tart ott, ahol a mienk Horváth István korában." A furcsa vigasztalástól eltekintve elég csak a nagy készültségű cseh történelemre gondolni, hogy ezt a más nemzetiségekre sértő megjegyzést könnyelműnek tartsuk.

Szerb Antal könyvével kapcsolatban különös benyomásai vannak a „felnőtt"-nek. A szép bevezetés és a jól induló tárgyalás után könnyebbednek a sorok, néha unalmasakká is válnak. Nem segítnek ezen még a vezércikkszerű fejcímek sem. A polgári irodalom szellemtörténeti alap-

járól annak, aki Farkas Gyula könyvét olvasta, annyira más a véleménye, hogy ezt talán el sem olvassa.

És most térjünk vissza az Erdélyi Helikon kisebbségi szempontjára. Ha elolvassuk azt a „csak" 6 oldalt, amit erről ír, megrémülünk. A Vajdaság csak 6 sort kap, — egy sem ér semmit belőle, — Szlovenszkó 12½ sort, felületeset és gyatrát, Erdély többet kap, — 5 oldalt, — de a tiszta irodalmat ott is pofoncsapja. Mindebből nagy tanulságot vonhatunk le: a kisebbségi kultúrális megmozdulásokról nagyon keveset tudnak azok, akiknek ez kötelességük lenne. Hibás ebben az Erdélyi Helikon is, mert ezt a részt kidolgoztathatta volna hozzáértőkkel. Ez a könyv ugyanis könyvsikert ér el, szerencsés lett volna, ha az egész kisebbségről reális és biztos képet adott volna mindenkinek, magával vitte volna kultúránk struktúrális, színteli elváltozásait és viaskodásait. Így azonban ez a munka sem a kisebbségnek nem szól, sem pedig a kisebbségről nem szól.

Ezektől az árnyaktól eltekintve azonban értékelni kell érdemeit és azt, hogy ez az első irodalomtörténet, mely két kötetben és ennek ellenére, élvezhetően íródott meg.

VÁJLOK SÁNDOR

Ifj. Bókay János: Megvédtem egy asszonyt.
(Singer és Wolfner kiadása, Budapest.)

Egyetlen ötletre ügyesen épített, szórakoztató, könnyű budapesti regény. Alakjai csupa rendes, anyagi gondoktól mentes emberek, kedvesek és mulatságosak. Amikor a családtagok és rokonok ármányos cselszövése végül mégis a házasság rabigájába hajtja a konok agglegény-mérnököt, az úgynevezett úri magyar középosztály nem is olyan kis része, bizonyára heves szívdobogást kap. — Az igényesebbek inkább a meseszövés finom vonalvezetésére és a feltünően ápolt, tompított pasztell-színekkel artisztikusan jellemző nyelvezetre fognak fölfigyelni.

MEZEI GÁBOR

Makkai Sándor: Táltoskirály.
(Az Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, Kolozsvár.)

Ismét történelmi regényt küldött hozzánk Erdély. Makkai Sándor, akinek egyéniségében ölelkezik az író, a bölcsész, az esztéta és a lelki megújhodást sürgető reformátor, a tatárjárást megelőző állapotokat választotta témául. A hasonlóság önként adódik a két korszak között. Nem közvetlenül, hanem közvetve szól hozzánk. A történelem nemcsak visszaidézés, nemcsak művészi feldolgozásra szánt anyag, hanem példa és figyelmeztető is. Tulajdonképpen nem irányregény, nincs kimondott tendenciája, hanem a művészet, a valóság gyökereiből táplálkozó mese készteti az olvasót a meggondolásra és lelkiismeretvizsgálásra.

Emlékezünk egy másik regényre. Az is Erdélyből szárnyalt fel. P. Gulácsy Irén „Fekete vőlegények"-jére, amely egy másik nemzeti katasztrófa, a mohácsi vész légkörét hozta el hozzánk. Makkai Sándor könyve azonban sötétebb, nyomasztóbb. A „sárga rém" szorongása üli meg kezdettől és nem enged idillikus kitéréket. Éles realizmusa csak akkor enyhül, ha Erdély megtartó erejéről ír. Béla királyt a székelyek mentik meg Fri-

gyes herceg támadásától, az ő seregük élén vonul a trón elfoglalására. Ebben a vonatkozásban Makkai Sándor éppúgy lokálpatrióta, mint Kós Károly, P. Gulácsy Irén és a többi erdélyi, akiknek lelkében ott él a mult szerves folytonossága. A múlt, a vér, a szokás, a hagyomány és a lelkialkat folytatódása, amely az ottani földhöz láncolja őket és amelynek jellemző ereje átüt minden megnyilatkozásukon. Nagy érték, ami nálunk hiányzik. Ezért nincs még igazi történelmi regényünk, csak színeink vannak. Erdély komolyabban, felelősségteljesebben és magyarabban alkot.

Ez a keserű tapasztalatokon nevelődött komolyság lep meg Makkai Sándor regényében is. Kós Károly nagyszerű könyvében, „Az országépítő"-ben láttuk már, hogy mennyire marcangoló, fontos kérdése az erdélyi regényíróknak a nemzet megmaradása. Leszállanak a faji tulajdonságok legmélyére és boncolják őket nem hidegen, nem osztály vagy felekezet szemüvegén keresztül, hanem a magasztos egység céljával, gyógyító és javító szándékkal, ahogy a legnemesebb orvos igyekszik megállapítani a bajok okozóit. Regényeik ezért nemcsak szórakoztatnak, a művészi kielégülésen túl is adnak valamit, nevelnek.

A „Táltoskirály" IV. Béla király trónrajutásának előzményeivel foglalkozik, akit édesapja előz maga mellől Erdélybe és ott gyűjti erejét az uralkodásra. Közben megismerjük II. Endre király udvarát, a főúrak hallatlan kapzsiságát, a szerecsenyek és izmaeliták vért és velőt préselő uralmát, amelyekkel szemben utolsó pillanatban a végső fegyvert, az egyházi átkot szegezi Róbert érsek. Az élete végén jobb útra tért II. Endre halála, a király ellen összeesküvő urak bukása, és Béla trónrajutása feloldja ugyan az egyházi tilalmat, de a határok közelében már jelentkezik a szörnyű veszedelem, a tatárok mindent elsöprő irama és „az Istenitélet kivont óriási kardja ott lebegett a boldogtalan Magyarország felett."

Makkai Sándor érdekesen bonyolítja a cselekményt. Néha kiütközik belőle nemzetének oktatója, akinek különösen szívéhez nőtt alakja Tomaj Dénes, ez a nyugati műveltséget magába szitt, széles látókörű, mély érzésű főúr és királyi tanácsadó, aki az események megfigyelésében és megítélésében kiemelkedik valamennyi kortársa közül. Sok arc, jellegzetes alak szerepel a regényben, és a cselekmény szálait gyakran megszakítja a szerző és vagy úgy hagyja kísérő, félig befejezett akkordként, vagy beleszövi azt is a mese gerincébe. A megvilágítás legerősebben a királyi családra esik. Igyekszik jellembeli sajátságaikat minél szélesebb mederben kifejteni és gyöngéikkel együtt vagy azoknak következményeként az események drámai torlódását megmagyarázni.

A regénynek el nem homályosuló, nagy értéke a lélektani aláfestésű, elhitető erő, amelyet széles körben sugároz magából. A „Táltoskirály" az erdélyi próza magas színtjéről való. Ez a színvonal pedig irígylésreméltó, különösen, ha történelmi regényről van szó, amelynek csúcsai a legújabb időkben a székelyek földjén nőttek a legmagasabbra.

TAMÁS LAJOS

Film

A csárdáshercegnő. Kíváncsian ültünk le, hogy megnézzük ezt a filmet, mert nagyon sokat vártunk tőle. Ezt a filmet ugyanis már bemutatója előtt bojkottálni és terrorizálni

akarták a pozsonyi kormánylapok kultúra-rovatukban a kultúra palástja alatt. A filmben nem is csalódtunk. Mert a legkisebb revizionista-motívum sincs benne, az sugallta, ami a többi filmet, az üzlet. Csakhogy a többinél jobb. Mindenek előtt Kálmán Imre zenéje a pompás és elragadó benne, ez a filmen nagyon hatásosan érvényesülő zene. Eggerth Márta sokszor szimpatikus és ötletes alakítása mellett a rendezés finomságát kell még kiemelnünk. Elhagyta a rendező az unalmas operett-sablónokat, az elkopott trükköket, a zenének megfelelően a kedvességre törekedett. Ez a leegyszerűsödés — a filmszerűség ugyan kevés benne — elragad mindenkit, mulat, nevet a filmen, ha művészileg nem is nagy érték. Ez ellen a film ellen tüntetni nemzetközi nevetség, tekintve, hogy Kálmán Imre zenéje szól ma mindenütt, Prágától Kairóig és még tovább is. És a mozitulajdonos sem tehet arról, hogy míg a „német-magyar" filmek két hétig is futnak teltház előtt, addig sok darab már első előadása előtt megbukik. Ami pedig ezeknek a filmeknek a magyarságát illeti, elég megjegyeznünk, hogy a paprikán és csárdáson kivül alig van több magyar vonatkozás bennük.

VAJTHAY DÉNES

Chopin búcsúkeringője. Az újabb időben kezd mindinkább filmtéma lenni a nagy zenészek élete. A film ugyanis széles lehetőségeivel utat nyit annak, hogy a zenészek mély tragikuma plasztikusabban hasson itt, mint a drámában. Persze csak ha sikerülnek. Schubert befejezetlen szimfóniája például sikerült, Tavaszi álma nem. Élete filmre való és a monumentalitást ki is fejezte a film. Chopinről nem tudtunk annyit, mint a többi zenei nagyságról. Tragikuma nem volt annyira művészien emberi és európai. Maga a búcsúkeringő sem annyira elragadó, mint a befejezetlen szimfónia. Ezek ellenére Bolváry Géza rendezése mégis nagy filmet pergetett köré és a benyomás éppoly elragadó, mint más hasonló témájú filmekről. És a ma tendenciája is érvényesül benne. Mert Bolváry megtartja azt a vonalat, melyen a filmnek haladnia kell, nem törekszik a revűszerűségekre. Ebben a rendezői összhangban a gondolat is érvényesül. Chopin szerelme és hazaszeretete Megelevenedik mellette az akkori párisi „nagy élet", a szalon irodalmi dandyjeivel, mindenek előtt pedig Liszt Ferenc, ki a kedvezőtlen kritikát kapott Chopint újra bevezeti. A film abban is eredeti Bolváry-rendezés, hogy új nevekkel jön. Érdekes vállalkozás ez, de nem mindig szerencsés. Ezekből egyikből sem lesz talán Dolly Haas, hanem továbbra is megmaradnak ott, ahol most vannak, ha ugyan maradnak.

VAJTHAY DÉNES

Sipos Domokos

1892—1927

— Koszorú helyett most állított sírkövére. —

A székelyember fecsketermészet. Szeret elvándorolni, vérében van a nyughatatlanság. Bizonyára szűkös megélhetése is hozzájárult, hogy szolgálatra, iparűzésre ki-kiszármazzék „külsőország"-ba, ahogy a saját „szék"-ein túleső világot nevezi a maga nyelvjárásában. De lelkének is szárnya adatott. A szellem útjain éppenúgy nem fél előretörni járatlan távolokba, ahogy nem ijesztik a térbeli messzeségek.

Persze, kinövései is megvannak e lélekalkatnak. Ami Kőrösi Csoma Sándort Európa első tibetista tudósává tette: a testnek és szellemnek egyképp világba sodró szomja, az Sipos Györgyöt, a dicsőszentmártoni vándor kelmefestő-mestert felelőtlen férjjé, apává alacsonyította, úgy hogy élete ötödik tizedében odahagyta kis családját Isten számába. Csak húsz év után bukkant fel ismét aztán, mint polyglott vagabundus, Erdélyben.*)

Még jó, hogy Siposné asszonynak is volt mestersége: bábáskodott. És bizony: éjtszaka font, nappal mosott... De érdemesnek látszott a két gyermekért a küzdelem. S a fiúnak megvolt a nagy szerencséje, hogy neki két édesanyát rendelt a gondviselés. Jókai írja le, hogyan viszi be a székely szülő fiacskáját az enyedi kollégiumba és hogyan hagyja egy csókkal meg egy pofonnal, de egyetlen garas nélkül az alma mater kebelén, hogy nevelődjék pappá, professzorrá, királybíróvá, — amivé hajlama hajtja. És ha az idők szele, árja háromszáz esztendő alatt sokat el is mosott már az iskola anyagi fundamentumából, a szegény diákok még Sipos Domokos tanulóéveiben is meg tudtak élni a maguk emberségéből. Kaptak ingyen ágyat, ellátást, könyveket, ami pedig a ruhát illeti, két-három esztendőt kihúz a hazulról hozott háziszőttes, akkorig pedig ösztöndíja, magántanítványa van az értelmes fiúnak.

Legnagyobb élet-útravaló gyanánt — erkölcs és tudomány mellett — a fogékony lélek a nagyratörés becsvágyát nyerte el itt, állandó sarkaltatást: kitűnni valami módon a köznek, olykor az egész emberiségnek szolgálatában. Teszem Bolyai Farkas mind a saját, mind pedig fia életét egyetlen és végül megvalósított célra irányította, hogy kiküszöbölje az euklidesi mértan egy bizonyíthatlan axiomáját és a klasszikus geométria mellett megvesse a modern geométria alapjait.

Az ilyen nevelési eredmények eszköze elsősorban az önálló gondolkodáshoz, kutatáshoz és tevékenységhez való szoktatás. Egyik példája ennek, hogy az ifjúságnak magaszerkesztette szépirodalmi és tudományos folyóirata volt, mely hat évtizednél tovább virágzott egyfolytában. Ennek hasábjain indult el Sipos Domokos is, mint többen a mai erdélyi irodalom számottevői közül.

Hogy mit jelenthetett ez az iskolai keret olyan védtelen ifjúnak, mint Sipos Domokos, azt csak akkor értjük meg, ha egybevetjük diák-

*) Az életrajzi adatokat részben Szentimrei Jenő tanulmányából, a „Vágtat a halál" című kötet bevezetéséből vettem.

éveit az érettségi után következő sorsával. „Zavaros sodrával elnyelt az élet", írja sajátmagáról. A tizennyolcéves fiatalember, akár testvérnénje, a vándor tánctanárnő, — szintén peregrinus életmódra adta magát. Ma Pesten jogász, díjnok, holnap Kassán újságíró, majd gyógyszerészgyakornok egy alföldi zúgban. Testi gyöngesége folytán elkerüli a vérfoltos harctereket, ahelyett beszorul szülővárosának egy tintafoltos hivatali íróasztalához. 1918 októberében forradalmárkodik, és a Károlyi kormánynak legkomolyabb főispánjelöltje Kisküküllőben.

A magyar megyei életben a hangadó elem a dzsentry volt, ez az átmeneti rend a mágnások és köznemesek között, mely a maga labilis rangjában legféltékenyebben őrzi glóriáját. Hiába volt Sokrates anyja is bábaasszony és Sipos Domokos hasztalan serdült szép és kiművelt ifjúvá, — kicsit bábafi maradt városa vezető rétegeinek szemében. Főispánjelöltségének korára is. De Sipos Domokost nem is az fűtötte, hogy belekerüljön a múlt nagy társadalmi osztályainak kegyeibe. Az idő, mely új-beállítású embereket kívánt, már évtizedek óta két táborra osztotta a magyar sors figyelőit. A bár jóhiszemű, de sokszor rövidlátó és a helyzet föllebbezhetetlen parancsait föl nem ismerő nacionálizmussal lassan szembekerült főleg az írók és gondolkodók jelentékeny száma, de komoly politikusok is mérlegelték a progressziónak nevezett irányzat igazságait, mely általában a magyar élet demokratizálását sürgette és az akkor nemzetiségeknek nevezett kisebbségi népekkel való őszinte megegyezést, békességet szorgalmazta.

Mint minden szellemi és politikai áramlatnak, ennek is megvoltak egyfelől túlzó, másfelől puritán hitvallói. Siposnak, — ki az utóbbiakhoz tartozott, — jó iskolául szolgálhatott Dicsőszentmárton, hogy elsajátítsa a demokrácia és tolerancia erényeit. Erdély népei, melyek bizonyos területen többé-kevésbbé zárt egységet alkotnak, megint másutt összetorlódnak, törmelékmódon keverednek el. Így éppen Dicsőben, ahol első szempillantásra a templomoknak egész koszorúja mutatja, hányféle vallás, nemzetiség és gondolkozásmód verődik itt egybe. Az ilyen együvésodortság két irányban nevel: egyrészt éberebbé teszi egyedeit saját féltenivalói iránt és eleve megóvja az elközönyösödéstől. Másfelől hozzászoktat, hogy minden hitű és fajú embertársban meglássuk az Isten képére való teremtetést. A konglomerát jellegű Kisküküllő ilyen kohóban formálta Sipost, ki így jellemzi önmagát: „Az általános emberit hangsúlyozom ... mégis különb magyar vagyok, mint a gondolatok nélküli nacionálista."

A jellem próbája azonban a sorsváltozás. A humanista Siposnak, aki a forradalmi időkben — közösen román, magyar meg zsidó barátaival — sokat tett a megye emberséges rendjének fenntartásáért, hirtelen szembe kellett néznie a ténnyel, hogy népe uralkodó fajtából kisebbséggé vált. És meg kellett vívnia a nagy lelki számadást, hogy milyen álláspontot foglaljon el az új helyzetben.

A magyarság viselkedését ezidőkben csak belülről lehet megérteni. Tragikum súlya nehezedett reá: kétféle igazság nyomásával küszködött. A hűvös józanész azt diktálta, hogy esküt tegyen az új uralomra, de ki látott tisztán akkor, és ki nem ismeri el a józan megfontoláson kívül más lelki hatalmak szavát?

Igaz, az új élethez élhetésre, — de nemcsak kenyérre volt szükség. Itt is, ekkor is fölvetődött Tolsztoj kérdése: „Miből él az ember?" „Szeretetből", feleli meg az orosz bölcs. „Hitből", mondja Luther. „Meggyőződéseiből", vallja az erdélyi lélek. Az erdélyi magyarság meggyökeresztető helytállásának alapföltétele volt, hogy ez a népkisebbség új helyzetében új eszmekört tudjon a maga számára teremteni, mellyel igazolja önmaga előtt az itteni életben való becsületes boldogulás-keresését. Ez az eszmekör azonban egyelőre nem nyilatkozott meg. Az ittmaradók nagy része a passzivitás sáncaival árkolta körül magát és fájdalmas várakozással vagy apathikus közönnyel meredt szolgasorsnak sejtett jövőjébe. Kevesen — a csakugyan szolgák — siettek hízelegve fitogtatni alkalmazkodó képességüket. Voltak azonban, akik nem tudtak sem hízelegni, sem tétlenül maradni, és akikben feltámadt a felelősségérzet, hogy meg kell osztaniok magányos lélektusáikat minden ittmaradottal a kisebbségi élet problémái felett.

De hogyan? Az erdélyi magyarság dolgozni kész szellemei az egyedüli becsületes lehetőségül kínálkozó szóhoz és íráshoz folyamodtak. Volt, aki régen elejtett írótollat vett föl újra. Volt, aki soha nem írt ezelőtt. Ismét akadt, aki az egész magyarság ismert irójából szerelt át népe erdélyi töredékének irójává. Így támadt a gárda, mely jóformán egymásról sem tudva keresgélte az életindulás formáit, jeligéit. Keserű akadálya volt az egymásra-lelésnek és megszerveződésnek az úgynevezett világnézeti megkülönözés. De voltak, akik ezen is túllátták már és rá-rábukkantak új részigazságokra. A marosvásárhelyi Osvát Kálmán igen korán megpedzi, hogy a romániai elhelyezkedésben a magyarságnak más politikai feladatai lesznek, mint a világnézeti harcok folytatása. Tabéry Géza ugyanezt az igazságot az irodalomra alkalmazza.

Mindenek előtt a magunk szenvedélyeit kell meggyőznünk, — ez tükröződik az ilyen villanásokban. De ha magunkat meg is győzhetjük, ha egymás között közös nevezőre térünk is, — miképpen illeszkedjünk hozzá a többség által megszabott életlehetőségekhez? Minő irányelvek vezessenek a létünkért való küzdelemben? A kérdések kezdtek fölreszketni a lelkek fénytelen, nyirkos légkörében. Az 1921—1922-es esztendőkben Sipos Domokos is rájött a gondolatra, hogy a múzsák szent köpenye legjobb öltözéke a védtelenül didergő gondolatnak. És az enyedi kollégium nemcsak az íróművészet szeretetét tarisnyálta fel neki az idők alkalmas útravalójául. A szellemnek még egy egészen különleges besugárzása alatt nőtette fel Sipost! Valamikor Enyedről került ki a testőr Barcsay Ábrahám, ki már a XVIII. században román népszokásokat dolgozott fel a magyar olvasók tájékozására. És itt fogamzott meg nemsokkal később J. Baracban a szándék, hogy anyanyelvére ültesse a magyar irodalom termékeit. És a légkör hagyománya folytatódott s a közeledési jószándéknak más új hajtásai is fakadtak, így Sipos Domokosban is.

Első írása, mellyel a marosvásárhelyi Zord Idő című folyóiratnak novellapályázatát megnyerte, már próbaköve volt elfogulatlanságának. „Templomrabló" a novella címe. A kivert, éhező ember ellopja az oltárról a kelyhet. Véranuk, királyok leszállnak a falról és rárontanak a szentségtörőre, — azonban visszahőkölnek, amikor Jézus szelíd hangját hallják:

— Menj békével, fiam!

Csakhogy sokkal könnyebb volt hadat üzenni a hétköznapi morálnak az örök Bocsánat nevében, mint a nemzeti keserűség kényes pontjait kikezdeni. Mert a ma embere, — mondja Romain Rolland, — minden téren kész alávetni magát megkötöttségeknek, de nemzeti érzésében szabadjára engedi ösztöneit. Nos, kérdés volt, elfogadja-e a közvélemény a kisebbségi leckét, melyet Sipos példázott legelőször az előadói emelvényről, hadat üzenve az erdélyi magyarság akkor igen érthető érzékenységének.

A romániai magyar életnek egyik érdekes kezdeti formája volt az irodalmi vándorkodás. Az időszaki sajtó ötletszerű, kezdetleges volt még és a folyóiratok amily gyorsan születtek, éppoly hirtelenséggel ki is múltak. Az olvasótábor némi kétkedéssel fogadta az irodalmat. Az embereknek, mint hitetlen Tamásnak, szükségük van az érzékeken át való meggyőzetésre. Mind az írók, mind pedig az irodalom hitelének jót tett a személyes bemutatkozás. 1922. januárjában a kolozsvári „Napkelet" folyóirat dicsőszentmártoni estélyt hirdetett. A szereplők közt ott volt Sipos Domokos is, aki alig néhány hónapja kapta meg az íróság keresztségét. S most ő keresztelt! Sorsunkba markoló igazsággal. Novellát olvasott fel „H a z a f e l é" címen. A tárgy — mint a sokatmondó témák rendszerint — egészen egyszerű. 1919 koratavaszán egy csapat román és egy csapat székely áll szemben egymással a csúcsai fronton. Valamikép kibukkan egymásrabukkan és farkasszemet néz a két vezető. Egyfalusiak s a román megismeri régi pajtását, Sándort. És átkiabál hozzája. A napokban otthon járt. Apjuk egymás mellett állt ki szántani, anyjuk kiteregette ruháikat a kerítésre. Aztán egy Juditot is fölemleget, csalogatóul. Juditnak a rátartó székely leányokat keresztelik. S kirobban belőle:

— Gyere haza, Sándor!

Mint a fákban, a földben a tavasz nedvei, ezekben a fiatalokban is felforr a munka láza, a szülőfalú utáni sóvárgás. És útrakelnek. Vagy ötven székely és ugyanannyi román. Együtt. Hazafelé.

A hallgatóság — színejava városnak, vidéknek — döbbenettel figyelt. Azt hiszem, száz haragra egy megértés ha esett a zsúfolt teremben. Már a színfalak mögött egy sápadt, törékeny asszony lépett hozzám közelebb és azt suttogta, hogy ezt az írást lefordítja, — le kell fordítania románra. Elena din Ardeal — szelíd „széplelke" a kis Dicsőnek, a kultúrcserének egy szerény pionirja. Azóta ő is kidőlt, mint Sipos Domokos. De abban a percben Sipos kint állt a fénylő rivaldán és Elena bent lelkesült a tettért, melyet ez a novella jelentett. Az élő pillanatnak két eleven, tiszta forrásvize voltak.

Mit mondott a novella? Vajjon csak azt, hogy Erdély magyarjai térjenek meg ősi földjükre, miután a világ nagy fórumain sorsuk úgy is eldőlt és kár minden hiába ontott vércseppért? Ezt kijelenteni még nem lett volna tömény prófécia. Hogy a bennszülött magyarságnak Erdélyben a helye, azt már 1919-ben vallotta egy névtelenül keringő vers, melynek refrainje: „Eredj, ha tudsz" volt. Ez a vers azonban nem a békességes szívvel való lábmegvetést hirdette. Sipos fogalmazásában a csonka gondolat két mozzanattal gazdagult, elsősorban a goethei „ohne Hass" parancsával. Ittmaradni, gyűlölködés nélkül! És még eggyel. Munkába állani

közösen, ahogy az apák egymás mellett állottak ki szántani időtlen idők óta.

A lekicsinylő szándék vagy a kormozgatók nem ismerője talán nagyon is átlátszónak, útszélinek tarthatja ma ezt az igazságot. De mi láttuk az időket, amikor sokkal könnyebb volt embereket nyaktörő balgaságokba belehajszolni, mint a kiáltó sorsparancsnak alázatos elfogadására megbíztatni. Az ok nélkül kimenekedők meggondolták-e, hogy kint ballasztot jelentenek és bent árvaságban hagyják véreiket? Aki pedig helybenmaradt, vagy helybenrekedt, vajjon haza is tért valójában, hogy fölvegye a hétköznapok szürke, de élet-egyenruhát jelentő kötelességeit? Vajjon nem volt-e meg sokaknak sokáig sorsuk el nem fogadásának külön, meddő csúcsai frontja?

Ezzel szemben fújta meg Sipos a lelki hazatérés és munkafölvétel riadóját. Most kezdett az is kivilágosodni, hogy Erdély magyarságát csak innen sarjadt lélek tudja életvágányra terelni. Mint a gyógyulóképes vérnek, nekünk is saját lelki egészségünkből kellett kitermelni talpratevő igazságainkat, a magunk lelkiismeretével ismerni föl teendőinket.

A dicsőszentmártoni emelvény még erdélyi mértékkel is szerény fórum volt, ám „Isten zápora ott csorran, ahol akar." És ha az, ami ott elhangzott egy már lázrózsás fiatalember ajakáról, nem is jelentett többet, mint a vaksötétben fölsercentett gyújtószál világa, mellette mégis néhány szem, néhány szív visszanyerte a helyzet ismeretlenében elveszített tájékozódó képességét. És jelkép is volt a szó, mert sűrített formában egy világot zárt magába.

Akiknek szívéhez utat talált Sipos mondanivalója, azok feszülten lesték, hová fejlődik az ő őszinte és bátor lendülete. És kaptak még kezéből egy regényvázlatot, mely az első magyar parasztlázadásról próbálta szétvonni a XV. század homályosan komor kárpitjait, — de a mű széles kidolgozásához Sipos szűkös világában hiányoztak a forrásművek. Aztán a témával küszködött, melynek színhelye Bukarest és hőse a székely sors egyik prototípusa, a nagyváros viharába sodródott cselédleány. De ez a szándék is elvérzett a betegségnek és pénztelenségnek otromba, gúzsbakötő drótakadályain.

Egyízben — vásárhelyi barátai — meglátogattuk. Amíg felhaladtunk a pár lépcsőfokon, mely szobájának széttárt ajtajához szolgált, — bár a hely verőfényben úszott és nem volt semmi külső, optikai megokoltsága a káprázatnak, — pillanatokig nem bírtam megállapítani, férfi vagy nő fekszik-e odabent a kényesen hófehér ágyneműkön. Kórtól elfinomult arca, pírban égő áttetsző bőre, túlnőtt fürtös-szőke haja, tágranyitott tengerszínű szeme fölvette már a túlvilág nemen kívüli lényeinek jellegét. És én egyszeriben tudtam, hogy aki most hirtelen, ismerősen kiviruló mosolyával felénkköszön, — mert örvendett jöttünknek, — annak nem lesznek többé földi elindulásai. Csak az utolsó, tovalebbenő, mulandóságainktól eloldozódó lélekszárnycsapás...

Sipos Domokost — kívánságához képest — a szegények temetőjében hantolták el. Hátramaradottai, népe aztán úgy elfelejtették, hogy most, amikor a Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság hét esztendő múlva emlékjelt akart neki állítani, senki sem tudta sírját megmutatni. Hosszas

nyomozás kellett hozzá, hogy a kőnek, könnynek, koszorúknak és kegyeletes szavaknak illetékes helyét megállapíthassák.

Jókai „Volt-nincs-lesz"-ét látjuk példázva a történetben. Mert Jókai szerint ez az eszmék sorsa. Vannak, letűnnek s az idők teljességében feltámadnak. Sipos is volt. Aztán eltemette a föld és a feledés. Ma rábukkantak, megtisztelték porait. A lelkét pedig már régebb meglelték maguknak az erdélyi magyarság legjobbjai. És hirdetik ezt a lelket-megváltását e világnak a békességszándékú és teremtő munkát végző emberek által.

B. BERDE MÁRIA

Bemutatkozom*)

Az ősöm juhász volt, dús hajú, barna.
Szerette fajáit, barmát: szerette az Istent.
Szerette őt az Isten is, mert melléje állott
és adott neki gyermeket, barmot meg kalácsot.
Termette földjeit, szőleit, fáit,
s amikor meghalt, fújiatta harsonáit.
Én, Istennek mérges gondja
s magamnak átkos verése vagyok.
Lettem, mert kellenek vállak a gondra
s kell fájás a véres veréshez.
Mit akarok?
Történi tűzzel fel a dombra.
Én látom a hajlott mezők ébredését.
Én hallom az élettől pirosra pirult
arcok gondtalan nevetését.
Nekem megsúgta titkát a virágba bomlott fa;
hitegetett az asszony s gyereket szült az elárvult bölcsőbe.
Én látom, hogy millió szívben pirosan bugyog az élet.
Én látom, hogy rét, fa, bölcső izmos igéret;
de testvérem, fejed felett láttad-e már Istent?
Két kezed naponta éhesen nyújtod kenyérért.
Lelked ugarját fekete gondokkal hasogatod
és nem tudod, hogy Isten van bimbóban, bölcsőben, fában.
Én azért jöttem, hogy protezsáljam Istent.
Az ősöm juhász volt és szerette az Istent;
Én gyerekek pásztora, tanító vagyok.

JUHÁSZ BÉLA

*) A Pozsonyban 1934 december 8-án rendezett Toldy-köri kultúrestén előadta a szerző.

Karácsonyesti megtérés

Bodri kutya nagyot vakkantott. Már megint belerúgott a gazdája. Pedig hát ő csak nem oka a sok nyomorúságnak, mely Szűcs Péter házatáját már oly rég kerülgette.

De hát csak nem illik a gazdát megugatni, hát mint jóravaló házőrző elsomfordált a borongós hangulatban hazatért gazdája elől, de nem vánszorgott tovább, hanem megint csak visszahúzódott a kis ház küszöbére, mert onnan mégis csak kiszivárgott egy kis meleg ebben a cudar időben, miről oly sok helyütt el-elmondogatják, hogy vétek még a kutyát is kiverni.

Az ötven év körüli munkás nehéz léptekkel nyitott a konyhába. Hatalmasakat dobbantott, hogy kopottas csizmájáról leverje a rátapadt havat. Majd gondolkodott, vajjon belépjen-e a kis szobába, honnan csak a beteg asszony nyögése, meg a kis unokájának, annak a kis fattyúnak beszélgetése hallatszott ki.

— Öreganyó, úgy-e, majd egyszer hazajön az édesanyám?

— Pszt, csak csöndesen beszéli, kis Juliskám. Hallod, már a konyhában van az öregapa. Hát ha megharagszik.

— Miért haragszik meg az öregapa? Haragszik talán édesanyámra? Hisz minden édesanya jó. Hisz az én édesanyám is jó. Úgy-e, öreganyó, jó az én édesanyám is.

— Hát, hát... ízé, jó bizony. Én szeretem, de az öregapád haragszik rá.

— Miért haragszik rá? Hisz nem volt rossz. Én mindig imádkozom érte. Máma is imádkoztunk az iskolában is a jó édesanyánkért, meg az édesapáért. De én mondtam is a tanító néninek, hogy én csak az édesanyámért, meg az öregapóért, meg az öreganyóért imádkozom, mert nekem nincs édesapám. Azt is kérdeztem a tanító nénit, hogy nekem miért nincs édesapám? De nem szólt rá semmit, csak azt mondta, hogy ha nincs édesapám, annál többet imádkozzam az édesanyámért, hogy szeresse a Jézuska.

— Bizony csak imádkozzál érte sokat, hogy szeresse a Jézuskát.

— Meg azt is mondta a tanító néni, hogy ha imádkozunk most a Jézuskához, akkor kapunk sok mindent, amit kérünk.

— Bizony sok mindent ad a Jézuska.

— Sok gyerek meg is mondta, hogy mit kérnek. Az egyik hintalovat, a doktorék Lacija meg kis vonatot kért. A tanító úr Mariskája meg hajas babát, aki aludni is, meg sírni is tud. De én nem ilyet kértem.

— Hát te mit kértél a Jézuskától? Semmit?

— De én is kértem tőle valamit.

— Mit, te kis drágám? Megmondtad a tanító néninek is?

— Először nem akartam neki megmondani. De aztán csak sokat kérdezte, hogy hát én mit akarok a Jézuskától. Talán karácsonyfát, meg cukrot, meg valami játékot?

— És mit mondtál erre?

— Azt mondtam, nagyanyó, hogy mink nagyon szegények vagyunk,

a nagyanyó beteg és nincs orvossága, a nagyapó meg sokat haragszik, meg káromkodik is, mert nincs munkája, hát azt kértem a Jézuskától, hogy tudjon dolgozni a nagyapó, akkor majd kap pénzt és akkor majd vesz orvosságot a nagyanyónak.

— De szeretlek téged, kis csöppségem. Gyere csak, hadd símogassalak meg.

— Még mást is mondtam a tanítónéninek, de csak úgy súgtam neki.

— Mit súgtál néki? Mégis csak kellene valami játék, úgy-e?

— Nem, nem játékot súgtam neki.

— Hát akkor mit?

— Azt súgtam a tanító néninek, hogy én még legjobban azt kérem a Jézuskától, hogy hozza haza az édesanyámat és szeresse őtet a nagyapám, mert az sokat szidja őt. Úgy-e, hazagyün karácsonyra az édesanyám?

Nem tudott már felelni a jó öreganyó. Csak kiszáradt öklét vonszolta könnybelábadt, savós tekintetű szeme elébe, mikor hallotta, hogy már a konyhában a sarokba vágta az ura a seprűt is, amivel a havas csizmáját lesöpregette, mert még sem jó csizmasarokra tapadt havat behordani a lakó házba. Elolvad, aztán még könnyebben lehül a szoba. Nem szólt semmit az ember. Lekókadt az asztal melletti székre. Beletekintett a kis olajmécsbe, amely a falon függő Mária-kép előtt pislákolt. Elővette rövidszárú pipáját. A csutora már régen elkopott, hát kínjában már a szárat rágta. Dohányt sem igen talált, csak a maradékot, meg a zsebében összetört dohányport kaparászta elő. Szalmaszálat keresett a tűzhely mellett, mert hát a gyújtóval is spórolni kell s azzal a mécses lángjáról gyújtott a pipára, melyben nem is a dohány, mint inkább csak a szorcsogó bagó kezdett nehéz füstöt lehelni a kis szobá amúgy is fojtott levegőjébe.

A szegény beteg asszony nyögdécselni sem mert, mert látta, hogy mily mélységes gond ül az ura arcán. Befelé nyelte le a fájdalmat, mely már oly régen rágja valahol bent a gyomrában.

— Gyere, kis Juliskám, már aludni. Nézd, a nagyapó is álmos már.

— De még nem imádkoztam, nagyanyókám. Először imádkozni kell, — szólott a hideg talajon, öreganyja betegágya mellett kuporgó hatesztendős kis ártatlan leányka. Ártatlanka volt szegényke. Nem tehetett ő semmit sem az anyjának, meg az ismeretlen apjának bűnéről. Világra született. Anyja hazahozta az öregekhez s most ő itt van. Könnyes, révedező szeme mintha mindenkitől bocsánatot kérne, hogy ő a világra merészelt jönni. De hát ha a jó Isten hívta, jönnie kellett.

— Eriggy mán, nem hallod öreganyádat? — mordult a foga közül a pipájával bibelődő Szűcs Péter.

— Megyek, nagyapó. — Azzal kezdte is imáját, az öreganyó ágya mellé térdelve. — Jézuskám, áldd meg jó öreganyámat, öregapámat, édesanyámat. Jó őrangyalkám, őrizz az éjjel engem.

Az öreg csak hallgatja. Asztalnak támasztott könyöke megmozdul az imádság szavára, nehéz, kérges tenyere belemászik kopottas bárányból sapkájába, mely ott ül még most is a fején, mint valami acélsisak, mely mintha megvédené fejét az újabb gondoktól, de mely egyben bele is zárja a bajokat a kemény koponyába. Arcára csöppekben folydogált eddig a sapka szőrébe tapadt hó, mely a szoba áporodott levegőjében ismét vizzé

kívánkozott vissza. Lassan-lassan lecsúsztatta fejéről nehéz süvegét és úgy hallgatta kis unokája imáját.

A kicsi hamarosan bebújt a beteg öreganyó mellé. Dunyhájából magára húzott egy darabot s máris szendén szunnyadt, mihelyst fejét lehajtotta. Talán az éhség, vagy az egész napi hideg, vagy talán anyja utáni tudatalatti s sokszor ki is fejezett nagy vágy ringatta el édes álomba.

Mikor már békésen szuszogott, öreganyó csak megszólal.

— Péter!

— No, mi a'?

— Hozott valamit?

— Semmit.

— A gyereknek se?

— Annak se.

— Nekem sem?

— Miből hoztam volna. Már meg kell dögölni a szegény embernek. Semmi kereset. Csak néhány csomagot tudtam az állomásról hazacipelni. Megszenvedtem érte s azért a pár koronáért egy kis szenet meg egy kis kenyeret vettem, mert utóbb mindahányan felfordulunk már.

— Pedig hát holnap karácsonyestéje lesz.

— Az, no s mit akarsz ezzel?

— Hát ennek az ártatlan kicsinek kellene valamit venni.

— Mit már meg? Sohase hagysz békét. Mit törődök ezzel a fattyúval, ha az a céda anyja sohase gondol rá.

— Jaj, Péter, már csak ne mondjon ilyet.

— Mér ne mondanék?

— Nem fél, hogy megveri az Isten, hisz mégis csak a mi lyányunk a Maris.

— Mit Maris? Marica kisasszony, hogy az a sárga fene...

— Jaj, ne mondjon róla rosszat, ne átkozza őt.

— Hát te nem tudod, hogy milyen szégyent hozott a fejünkre? Hogy gyereket szerzett; de ez még nem volt neki elég, hanem ment tovább a gonoszsága útján. Hisz mikor utóljára is, vagy két éve kirúgtam, nem volt igazam? Lehet egy szegény ember lánya kifestve, pomádézva, meg puderozva? Jó úton jár az ilyen céda teremtés? Nekem az nem lányom. Ne is beszélj róla.

— De hátha már nem is rossz, talán már meg is tért. Megbotlott, de hátha már az Isten megbocsátott neki. Csak maga nem akar neki megbocsátani.

— Nem is. Addig nem, míg egyszer egészen úgy nem gyün haza, egyszerű ruhában, amint el is ment hazulról. Amíg csámpító kalap vicsorog a fején, addig nem az én lányom. Ha majd fekete kendőt tesz a fejére, meg kis köténykében, egyszerű ruhában látom, akkor tán meg tudnék neki bocsátani.

— Meglássa, megjön. De még mást is akarok mondani, Péter.

— No, mi bajod?

— Nehezen vagyok. Úgy érzem, már nem sokáig húzom.

— Ne beszélj erről, mert nem bírom már tovább a nyomorúságot. Hisz máma is bent jártam a kórházban, hogy vigyenek be téged, de azt mondják, hogy nem lehet, mert nem tudom az állampolgársági bizonyít-

ványomat előmutatni. Meg van kergülve ez a cudar világ. Lassan már élni is csak bizonyítványokkal lehet. Hogy az a...

— Jaj, ne káromkodjék, Péter! Majd csak megsegít az Isten. Nézze, már nincs nekem sok hátra. Hívja el reggel a szomszéd városból valamelyik káplán urat. Szeretném rendbe hozni a lelkemet. Úgy érzem, hogy ezen a karácsonyon a jó Isten magához hív.

— Jó, jó, majd reggel. De hátha ki se gyün ilyen messzire.

— Dehogy nem. Hisz csak félóra járás. Megteszik azt szívesen lelkiatyáink.

Nem akarta bántani már szegény asszony lelkét s elhallgatott.

Csöndben bújt az ágyába. Nem igen aludt, csak ténfergett egész éjtszaka; leste, hogy nem kell-e valami a betegnek. De az bizony nem kért semmit, hanem csak tűrt csöndesen, mint egy hős. Valóban sok hős van a szegény munkásotthonok kis fészkeiben, kiknek türelme felér bármily hőstett értékével.

*

Már hajnalban talpon volt az öreg Péter. Begyújtott a kis tűzhelybe s szó nélkül ment. Nem igen bírt egy szót sem szólni. Érezte, hogy mázsás súly van a lelkén. Valami itt nincs rendben ezen a cudar világon. Ott a beteg asszony, nem tud rajta segíteni. Itt a kis árva unokája, nem tud neki karácsonyi örömet szerezni. Ott a sok-sok baja, nem tud munkát találni. Az eltévedt lánya, hogy mentse meg annak elveszett becsületét? Mérges kígyók tépázták lelkét.

Mégis meghunyászkodva, félszegen beállított a templom sekrestyéjébe. Bemondta a sekrestyésnek, hogy kint a határban, a Lapos-dülőben betegen fekszik a felesége s gyónni akar. Szinte megkönnyebbült, mikor hallotta, hogy úgy is abban az irányban másik beteget is jelentettek s a mise után megy majd az egyik káplán úr.

Mielőtt kiment volna a templomból, még megállott egy kicsit a Mária-oltár mellett. Valami odakötötte. Asszony, vagy leány, aki ott sirdogál? Mi hiányozhat neki, hisz oly jó ruhában van öltözködve. E', hát hisz lehet másnak is valami baja. De mennyire hasonlít az ő lányához így hátulról. Nem is nézi már. Csak hevenyészve vet magára keresztet s még az ajtóból vet egy fohászt az oltár felé:

— Istenem, ne hagyj el! Mutasd meg, hogy segítesz.

Alig lépett ki a templomból, régi munkás pajtásával találkozik, ki erősen igyekszik valahová.

— Gyere, Péter! Lesz egy kis kereset. Valami hurcolkodáshoz hívtak. Szükség lenne még egy emberre.

— Megyek, megyek, áldjon meg az Isten. — S csak a bajusza alá mormogta: — Mégis csak van Isten, ki gondoskodik a nyomorultakról is.

Valami karácsonyi tárlatra szállították egy híres művész képeit, szobrait. Maga a művész is ott volt a szállításnál. Feltünt neki Péter morózus, összetört tekintete. Nem bírta megállani, hogy ne kutasson e szegény ember lelkében, akiről úgy látta, hogy modellnak is kiválóan használhatná.

Péter lelke nehezen nyílott fel. De egyszer csak megnyílt s mikor a művész meleg szobájába hívta s ott kis szíverősítővel bátorította, csak kiöntötte szívének összes keserűségét. A jólelkű, emberséges művész mélyen megrendülten hallgatta az emberi élet tragikus küzdelmeit, s csak

bíztatgatta Pétert, ki közben észre sem vette, hogy még a lakása címét is tudakolta tőle s meg is hallotta az uraság.

Még csak szürkülni kezdett, mikor nagyon tisztességes napszám lefizetése után mosolygós arccal bocsájtotta el a művész munkásait.

Péter könnyes szemmel nézte a kérges tenyerében meghúzódó nagyobb pénzt. Nagy fejtörést okozott neki, hogy most aztán mit vásároljon. Nagyobb gond egy keservesen keresett napszám áráról beosztást s számadást csinálni, mint egy bank milliós számadását elvégezni.

Meleg teához való cukrot, kis rumot vett a felesége, a beteg számára. A karácsonyfás kofánál maradék karácsonyfa ágra alkudott. Hazafelé a kis boltban krajcáros gyertyát választott ki, azt is pirosat. No meg egy kis cukrot, egy kis babát, vacsorára valót, meg egy pakli dohányt, hogy hát az is legyen karácsonyra.

Karácsonyi éneket dudorászott haza felé magában.

— No, Bodri, vigyázz, meg ne rúgjalak, mert ma jobb napom volt. Te is kapsz holnap egy kis csontot, mert jut egy kis húsra való is.

Csöndesen nyitja be az ajtót. Szeme-szája eláll. Csillogó karácsonyfa az asztalon. Zsák szén a sarokban. Orvosságos üveg az ágy melletti széken. A kis unoka tapsolva ugrál, majd térdre ereszkedve imádkozik.

— Mi az, te asszony? Csoda történt itt?

— Bizony csoda, az Isten irgalmas jósága ránk gondolt. Még az orvos is volt nálam. Orvosságot is küldött valamily áldott jó lélek. Itt volt a lelkiatyám is. Jézus is a szívembe szállt. Most már olyan nyugodt vagyok. Áldott jólelkű kisasszony járt itt délután, s csak annyit mondott, hogy ahol te dolgozol, onnan küldték őt, hogy egy kis karácsonyi örömet hozzon nekünk. Áldott legyen Krisztus, ki ilyen szeretetet lehel az emberi szívbe. Már úgy érzem, hogy az orvosság jót is tett. Csak még egy kívánságom volna.

— No, mi az? Hisz már annyi minden teljesült.

— Az, hogy szerencsétlen leányom is megjönne.

— Hadd őt! Ne is említsd. Szívesen látnám, ha, mint mondtam, egyszerűen jönne. De nem teszi az azt meg.

— Hátha mégis. Miért ugat annyira a Bodri? Mi az a járkálás itt a házunk táján?

— Mi lenne? Hát betlehemesek járnak. Kántálnak a gyerekek. Behívom őket, adok nekik egy kis cukorkát erről a szép karácsonyfáról. Hadd örüljenek ők is!

De bizony nem betlehemesek voltak. Más járt kint a fal alatt. Maga Maris tekintett be az ablakon s mikor hallotta, hogy apja nem akarja őt másként látni, mint egyszerűen öltözött szerény leányát, gondolt egyet. Tudta jól, hogy hátul a kis kamrában vannak régi ruhái, kendői, köténvei. Letette csomagját az ajtó mellé s sietve ugrott a kis kamarába átöltözni. Az öreg meg nemsokára lépett ki a kis ajtón, hol mint sűrű gőz tódult ki a pára a karácsonyesti hidegbe.

— Nem volt ott senki, — szólt az öreg, — csak a kutya ugatott arra hátrafelé. Talán valami kóbor állat csavarogható erre felé.

De mégis. Halk kopogtatás hallatszik a kis szoba ajtaján.

— Ki az?

— Dicsértessék. Édesapám, én vagyok, a Maris.

— Kicsoda? Maris, Mariskám, te vagy? És mégis, megjöttél, egyszerűen, úgy mint elmentél, Isten hozott.

— Eljöttem, ha megbocsátanak. Ne higyjék, hogy olyan nagyon rossz vagyok. Botlottam, tévedtem. De azt hiszem, az Isten is megbocsátott. Már régen akartam hazajönni, de nem mertem, mert apám úgy elkergetett. Ott vagyok annál az uraságnál, ahol édesapám ma dolgozott s hallottam, mikor az uraságomnak elmondta a nehéz sorsukat. Eljöttem, ha szívesen fogadnak. Ma reggel az Isten házában voltam. Gyóntam, áldoztam s a Szűzanyát kértem, hogy bocsássa meg minden bűnömet az ő Szent Fia s segítsen haza a jó öreg szüleimhez. Milyen hamar meghallgatott.

Az édesanya szíve már rég felolvadt.

— Gyere, édes leányom, hadd csókoljalak meg.

Az apa a kis unoka fejét simogatta. Öröm, de egyben várakozás látszott szemében.

— Hát Maris, aztán most már itthon maradsz?

— Itthon, édesapám, ha szívesen látnak. Majd bejárok munkára a gazdámhoz s közben ápolgatom magukat.

— No, akkor Isten hozott. Legyen dicsőség az Istennek, mert békességet ad az embernek.

KIRÁLY JÓZSEF

Elhullott búzaszemek

Mi csak vergődünk határtól-határig,
minket kerülnek könnyű mámorok,
az édesborban is keserűt érzünk
s lábunk ha roskad is, nem tántorog.

Kezünk kapukon s szíveken ha zörget,
hideg közöny, jeges mosoly fogad
s utcák során lépésünk ha dobban,
ablaksorok halszeme riogat.

Hitvesünk csókját is adagra kapjuk —
s a legédesebb csók meg nem fogan,
pedig ölelnénk szabadon és bátran,
amint apáink egykor, boldogan.

Szívünk s agyunk kincseit szétdobáljuk,
mag vagyunk, amely sziklára esett,
élet és tavasz elsikkasztottjai,
koldus és kivert harmincévesek.

CSUKA ZOLTÁN

Az életsugarak

A huszonegyedik század regénye.

Siralmas eredmény. A contraceptivok fogytak, de hatástalanok maradtak. A graviditás megszakítását pedig bámulatos kevesen vették igénybe.

— Ha már idáig jutottam, látni is akarom a kicsikét, — mondták majd mind a leendő anyák, még azok is, akiknél tökéletes rejtély volt, miből fogják a születendő csemetét eltartani és fölnevelni.

— Az állami költségvetés újabb megterhelése! — sóhajtott a megcsontosodott agglegény, Lepingre pénzügyminiszter.

A 2055. márciusi statisztikai kimutatás újabb megdöbbentő adattal szolgált. A halálesetek makacsul a 0 fok közelében maradtak, a házasodási kedv sem hagyott alább. Ellenben a születések száma éppen a kétszeresére emelkedett, 80.000-ről 160.000-re. Így lakosságunk száma évenként nem egy-, hanem kétmillióval szaporodik, rémüldöztek a statisztikusok. Országunknak kevesebb, mint húsz év múlva kétszeres lakosságot fog kelleni eltartania. Most adjon tanácsot, aki tud!

De nem tudott senki, a legokosabb emberek alig értek rá még gondolkozni is a főfontosságú családi ügyek, a házi felfordulás, a gyereksírás miatt. Az ország vezetői, kományférfiai mind sorjában szerencsekivánatokat fogadtak, azután hazarohantak az új családtag üdvözlésére. Ha egy házba csak egy jutott volna ilyen! De elképesztő módon gyakoriakká lettek éppen amaz előkelő házakban az ikrek. A túlságosan is megáldott szülők mit tehettek egyebet, mint hogy legalább a nevek adásában éljék ki kedvtelésüket, ízlésüket. Így lettek Cosette kis testvérei Ádám és Éva, Brunâtre tábornok fiai Bertrand és Napoleon, Garmonté, — mert az áldás az ősz néptribunt sem kímélte meg, — Rousseau tiszteletére Jeanette és Jacqueline. Ha nekem fiam lesz, azt Rolandnak kereszteltetem, de nem Romain, hanem a Nagy Károly öccse után, erősködött a most is szélső nacionalista Hué. Ám neki is csupa leányai születtek; ezeknek legalább Georgette, Raymondette, Leonie neveket adta.

Még a „felső" társas élet is megakadt Plparisban, minden valamicskével nagyobb jövedelmet eladóztattak már az óriásivá feldagadt „szociális terhek" fedezésére; még ujabb „föltétlenül szükséges" hadiszerek számláit is hiába nyújtotta be Moustachon tábornok. Mert éhen halni nem lehetett hagyni sem az oly túlságosan bőséges új nemzedéket, sem az eltávozni sehogy sem akaró régit, — a közhangulat olyan volt, hogy egyetlen öregnek vagy gyermeknek inséghalála forradalomra vezetett volna. Nem maradt más hátra, mint visszatérés az ősök egyszerű életébe, sokszor ruhátlanságába.

Még csak az volt a szerencse, hogy legalább ennivaló mindig akadt a rövid néhány hónap alatt jó egymillióval megnövekedett lakosság számára. E végből bizony művelés alá is vettek mindenféle azelőtt semmire jónak nem tartott, majdnem puszta földterületet is — és pedig minden várakozáson fölül fényes eredménnyel. Mert az életsugarak nemcsak az embereket tették hihetetlenül szaporákká és szívós életüekké Dahomey-

ben, hanem mindenfajta állatot, növényt is. Minden vetés, ültetvény legalább kétszeresét hozta vagy igérte annak, amit máskor várhattak tőle, a gyümölcsfák csak úgy roskadoztak édes terhük alatt, a legelők, rétek füvei szinte erdőkké nőttek. A házibarmok között ismeretlenné vált a meddőség, de mindennapiakká az ikerellések, a tehenek, bivalyok, juhok, kecskék tejhozama megtöbbszörösödött, a baromfiak is úgy tojtak, növekedtek, hogy csoda volt.

Ám ez a sok áldás nem jött ingyen, sőt az ember csak szüntelen, nehéz munka árán tarthatta meg magának azt. Mert a hasznos növényekével egyenlő arányban nőtt meg a gyomok, dudvák életképessége is; ezek irtására négy ember alig volt elégséges egy akkora kertben, melyet azelőtt egy gyermek tisztán tarthatott. Azután a mindent ellepő bogarak, legyek, hernyók, egerek, hörcsögök meg a ragadozó vadak, a kígyók! A természnek és állatállománynak mindezek ellen való védelme, úgy mint az ujonnan művelés alá vett földterületek feltörése, rendezése, a megszaporodott állatok számára karámok, istállók, azután a mezőkön új emberi férőhelyek létesítése legalább munkaalkalmat adott sok-sok különben egészen fölössé váló embernek, asszonynak, öregnek, gyermeknek; a „munkanélküliség"-et akár törölni lehetett volna a szótárból. Már az emberek élősködőinek, a házi legyeknek, szúnyogoknak, bolháknak, tetveknek hirtelen elszaporodása, mindenüvé elterjedése ezzel a vígasszal sem szolgált; ezek elhárításának kénytelensége már csakis nehezítette, akadályozta az emberek élelem- és kényelemtermelő, kereső munkáját. Tehát nem halt éhen senki, meg sem fagyott a több mint enyhe afrikai légbe öltözötten, de már az élet magasabb kényelmeit alig-alig szerezhette meg valaki; az élelemtermelés és élősködő-leküzdés mind nagyobbá, általánosabbá váló munkaterhe miatt is alig ért már rá ilyesmire. Földműves, kertész, tenyésztő lett majd mindenki, értelmi kereső, tisztviselő, művész, politikus mindinkább csak mellékfoglalkozásában. Még iparos is hovatovább csak így, mert éppen csak a táplálkozásnak szolgáló őstermelői munkaalkalmak és lehetőségek szaporodtak meg, már a fémek, vegyi anyagok és egyéb ipari kellékek tovább is változatlan mennyiségben álltak rendelkezésre, még nehezebben vagy egyáltalában nem is voltak elérhetők, mihelyt külföldről kellett volna őket a saját új és túlélő nemzedékeinek táplálására minden eszközével együtt lekötött, lenyügözött országnak beszereznie. Ami fém és vegyi meg rostanyag akadt, az megint túlnyomóan földmunkáló szerszámok, védőanyagok, ponyvák, zsákok készítésére kellett; ezek, valamint az élelemfeldolgozás voltak majdnem az egyedül még folytatott iparok. A jó néhány évtizede Dahomeyben is szerte hangoztatott tanács: „vissza a földhöz", a tanácsadók legmerészebb elgondolásán túlmenő mértékben a megvalósulás útján látszott. És egészen nagyban indult meg a még régebben ajánlott „visszatérés a természethez" minden egyes ember, minden család életmódjában.

Csakhamar kialudtak az ország legnagyobb városaiban, még Plparisban is a fényreklámok, vakító utcai és bolt-világítások, a bankettek, bálok, hangversenyek, színházi előadások elmaradtak; mindezek helyett ősi néger módon szabadban, holdfénynél jöttek össze a főváros legelőkelőbb körei táncolni, énekelni, zenét hallgatni, színjátékot nézni. Cso-

dálatos: ezeknél a rendezményeknél az alkotó lendület fölösen kipótolta a fényes keret, a nagy kellékek hiányát; öreg műértők jelentették ki, hogy soha olyan nagyszerű zenét, fönséges éneket nem hallottak, olyan tökéletes színi játékot és táncot nem láttak, mint a bőségből fakadt szükség ama napjaiban. A képzőművészetek terén is fényes diadalokat aratott a hatalmasan előtérbe jutott népies, „primitivista" irány.

XIII.

Ilyen holdfényes összejövetelt tartottak a 2055. év május havában is, — ezúttal nem valamely erdőtisztáson, hanem Plparis Capitolium-terén. Nem is ének és tánc végett, hanem egy igen komoly tudományos előadás meghallgatására, melyet a világhírű Cuistral tanár volt „Dahomey népegészségéről és egyéb kérdésekről" tartandó. A tudós előadó számára a törvényhozás palotájának szabadlépcsőzetén ácsoltak egyszerű, de azért kellő számú hangerősítővel fölszerelt emelvényt. A térséget éppoly sűrű, nyüzsgő néptömeg töltötte be, mint tavaly olyankor az emlékezetes képviselőházi ülés estéjén, amikor a törvényhozó testület a fölötti döntésre jött össze, hogy béke legyen-e, vagy háború? Tudjuk, hogy akkor a háború mellett döntött, ám ezt a döntését nem tudta keresztülvinni. Ennek megfelelően egészen más is volt a hangulata az összegyülekezett tömegnek, bárha legnagyobbrészt ugyanazok az egyének alkották. Most már senki sem éltette a háborút, hanem mindenki a békét — különösen lelkesen, szívélyesen, mikor a kipróbált békeveterán, a tavaly még „áruló" Garmont miniszter tartott az előkelőségeknek fenntartott emelvénykörüli térség felé. Ellenben gúnyosan, fenyegetően, fülsiketítően visítva, mikor a tavaly még oly népszerű és befolyásos Hué képviselő merészkedett a térségre. A Capitolium nemesívű márvány kupolája, oszlopcsarnoka, lépcsőzete a hold zöldes fényében fehérnél fehérebben, hidegnél hidegebben tekintett le a már annyiféle izgalomban nyüzsögni látott tömegre.

— Nehéz időket élünk, sötét jövő elé megyünk, — kezdte előadását a tudós, — mert túlságosan jól megy a sorunk. Van-e nagyobb áldás az egyes halandó ember számára, mint egészséges, életképes utód világrajövetele? Találhat-e valamiben megnyugvást, ha nem abban, hogy nemcsak vele egykorú, de nálánál idősebb rokonai, kivált szülei jó egészségben élnek, még dolgoznak is tovább és így adják neki a legalaposabb reményt arra, hogy szinte vég nélkül élhet, dolgozhat, élvezhet ebben a kis életben?

— Vég nélkül igen, mert mi már egyszer úgy látjuk az előttünk levő életutat, mint mikor az országúton gépkocsizva vezetékpóznák sora mentén haladunk el. A legközelebbi három-négy-hat pózna közt nagy üreket látunk, melyekbe fák, cserjék, épületek, emberek alakjai helyezkednek; ha történetesen itt látszik az a hely is, ahol le kell szállnunk, már készülődünk is, mert — örömünkre vagy bánatunkra — végéhez közeledik az utunk. De már a tizedik, tizenkettedik póznának alig vannak számunkra közei, a huszadiktól kezdve pedig mind csak egyetlen tömegnek tűnik, mely a láthatáron túl a végtelenbe húzódik. Éppenúgy vagyunk jövő éveinkkel: ha bármi okból azt gondolhatjuk, hogy már csak egynéhány van hátra, siránkozva, lázadozva vagy magunkat meg-

adva, de állandóan a halálra készülünk. Már ha többet, mondjuk tizet remélhetünk, igen sokszor elfelejtjük az élet apró gondjai és örömei felett a lassan közelgő véget. És ha azt mondhatjuk magunknak: majdnem biztosan élünk még tizenöt-húsz évig vagy még ennél tovább is, eszünkbe sem jut, hogy egyáltalában meg is halhatunk, kivált ha az öregek még olyan derekasan róják az utat, melyen haladnunk szabad és kell.

— Ami az egyes emberre nézve áll, az áll a nemzetre, az országra is. Ennek számára is nyereség, új reménység minden egészséges gyermek, aki benne a napvilágot meglátja. Annak számára is megnyugtató, ha gyermekei, majd felnőtt polgárai, polgárnői nem halnak el, még betegesekké, törődöttekké sem válnak idő előtt, hanem élnek, dolgoznak, új nemzedéket hoznak a világra olyan korban is, amelyben szüleik már régen nyugalomra tértek a lakószobák, vagy a temetőrög hűsében. És fontos, értékes az egészen öregek továbbélése, — ha szellemileg épek maradtak, — mert semmi sem pótolhatja az állam, a társadalom számára a higgadt, tapasztalt korosztályok tiszta ítéletét, már önzetlen gondoskodását. Amely országban sok az öreg, ott élvezhetik csak igazán a fiatalok életük legszebb éveit.

— Azonban, sajnos, az ember, az ország a jóból is csak bizonyos mértéket bír el. Hisz minden országban több gyermeknek kell születnie, mint amennyi a népesség utánpótlásához múlhatatlanul szükséges, mert az erők, képességek már egyszer minden egyénben különbözők, csak egy bizonyos selejtezés mellett remélhető, hogy az éppen élő és működő nemzedék kiválása után minden helyre az elődökkel egyenlően alkalmas, de lehetően ezeknél alkalmasabb egyének kerüljenek. Akik ennél a selejtezésnél kiesnek, legjobb, ha mielőbb kiválnak az élők közül is és nem terhelik eltartásukkal az alkalmasok munkáját; — ezt a kegyetlen, de való igazságot sajnálattal bár, de ki kellett mondanom. Tehát kell, hogy évről-évre több gyermek szülessék a látszólag kellőnél. De nem sokkal, nem annyival több, hogy a felnövők már legjobb képességeik, legnagyobb munkakészségük ellenére sem találhatnak megszántani való földet, mozgásba hozni való szerszámot, gépet, íróeszközt.

— Kivált, ha ezeket az eszközöket, a munka és kereset lehetőségeit az idősebb nemzedék nem adja, nem adhatja ki kezéből akkor, mikor a fiatalabb már teljesen beleért átvételükbe és alkalmazásukba. Hogy éljen meg csak kissé magasabb műveltségi színten az a család, melyben éppen csak a — nagyszülőknek van keresete, míg a szülők alkalmi kisegítő munkákra szorítva várják saját kereseti lehetőségük megnyílásának, legpompásabb képesítő bizonyítványaik értékesíthetővé válásának napját, — kivált ha a nagyszülők keresetéből a gyermekeken és unokákon kívül még a déd- és ükszülőknek is meg kell élniök. Mert ez az eset áll fenn, tisztelt hallgatóim, a halálozási kor általános felfelé tolódásánál akkor is, ha az öregek, gyermekek, munkanélküliek élelme nem egyenesen terheli az egyes családokban a tényleges munkában állókat, ha mindezek eltartását az állam vállalja magára, miután az ehhez szükséges összegeket az államnak is meg kell valahonnan szereznie és honnan másutt, mint megint a munkában állók így mindinkább csorbuló, soványodó keresetéből?

— Ki kell mondanom: az életsugarak feltalálása — és bocsássanak meg a feltalálók, akiknek egyikét mint jelenlévőt üdvözölhetem, — némiképpen felelőtlen alkalmazása nemzetünket, országunkat egy olyan ember helyzetébe hozta, akinek anyagfölvevő és -feldolgozó képessége eszményi tökéletességgel működnék, kiválasztó képessége azonban majdnem teljesen megakadna. Ez csakis a legsúlyosabb anyagcserezavarokra és inkább előbb, mint utóbb katasztrófára kellene, hogy vezessen. Az ilyen ember többé-kevésbbé védtelenül, tehetetlenül állna embertársai közt is. Hiszen megduzzadt, vérbő izomzatával elég jól visszaverhetne mindenféle támadást. De ha annak szüksége adódnék, hogy ő támadjon meg valakit, ebben különféle testi okok, melyeket részletesebben vázolni nem kívánok, akadályoznák.

(Itt a sajtótudósítók asztalától közberikoltott Chouannet Tigris-munkatárs hangja: „Sajnos!" Azonban pisszegés fojtotta el szavát.)

(Folytatjuk.)

FARKAS GEIZA

Tempus hibernum ingruit

A három őszi hónap,
mint három tarka fácán,
ült az agyagdombok szúros akác-ágán.

A kilencven nap, akár a
tolluk szerteszét esett
s mint mozaik vibrált a sártükrök felett.

A vadász cselezve jött,
csalfa völgyi köd alatt
és a fehér semmibe puffantotta a
három tarka madarat.

TAKÁTS GYULA

Megértenél

Alszik a fában az élet.
Most csókollak meg téged.

Ha igaz volna, amit mondtál,
Nem kutatnál, csak mosolyognál.

Mint köd borítja a világot,
Úgy hullana rám a jóságod.

Ne keressen minket senki.
A télben is lehet szeretni.

Önmagadnál többet látnál,
Megértenél és megbocsátnál.

TAMÁS LAJOS

Zászlótartó leányok

Egy klub — s egy zászló
Lányok zászlaja.
Nincs cifra ünnep,
Nincs zászló-anya.
Egyforma mind,
Ki sereglik ide,
Nem hívság hozza,
Csupán a szíve.
A felszentelés
Egyszerű nagyon —
A Lélek szól:
Megáldom s átadom.
Oltalmazzátok,
Lélek-követők:
Ti csendes harcra
Elszánt egri nők.
Oly átkozott
A férfiak keze,
Beletörik
A lobogó nyele.
A színét sár és
Vér itatja át —
Vigyétek hát Ti
A világon át!
Vegyétek hát Ti
A zászlót körül,
Drága leányok —
Hátha sikerül — —.
Zászló s leány:
Két messzeeső szó —
Álommá halkult
Vad trombitaszó.

Egy klub s egy zászló.
Lányok zászlaja.
Talán selyem —
S ha arra nem telik,
Vászon legyen.
De rajta hímzés
És arany betű:
Aki ide áll,
Az halálig hű.
Aki megáll
E szűz zászló alatt:
Isten leánya
És magyar marad.

REMÉNYIK SÁNDOR

Első keresetem

A szlovenszkói kisváros görbe, macskaköves utcáira ráborult az este. Az égen rakosgatni kezdték az angyalok a fénylő csillagokat. A gömbakácos utcára összeszorult szívvel léptem ki akkor este.

Az öröm lángja lobogott bennem. Kiáltani szerettem volna hosszan, üvöltve, hogy lefelé a Kis-bég utcán meghallja minden ember. Azt hittem, megfulladok itt a barna tölgyfakapú árnyékában, annyi öröm gyűlt föl a lelkemben.

Apám, az aszthmás vasutas szinte összeroppant ezekben a napokban, rohamai megsűrűsödtek, könnyei álmos kék szemében megszaporodtak. Én, csak én tudtam, hogy a halál felé lépdel szegény. Délutánonként ott kószált az állomás körül fáradt lépésekkel, meg-megállva, újra elindulva. Nem tudott a fénylő acélsínektől elszakadni többé.

Öröm! Beledobom a sötét petroleumfényű szobába. Felgyújtom a bánatot, megnyítom az ablakokat ma este, hogy minden apró fény s halk éjtszakai nesz belopódzék a szobába s mi megérezzük odabenn az örökké éber mindenséget.

Görcsösen összekapcsolt újjaim szétbontottam s az első villanylámpa fényénél szemembeötlött a húszkoronás. Kék bankó volt, nem is tartottam a kezemben még hasonlót. Odahaza is régen nem láttak hasonlót. Tanulni sem lehet tovább, — hallottam olykor s elborult a szívem.

Ez a tanítvány, aki az első hónapi munkám után fizetett, a dörgőhangú, de melegszívű igazgató bácsi jóvoltából jött. Mint tartottak számon emberek bennünket, — ma sem tudom. Akkora árnyéka volt a bánatunknak, szegénységünknek, hogy nem láttam tőle a többi embert.

Most itt állok az estében s nézem a pénzt, amely a tenyeremhez ragadt s olyan engedelmesen fekszik ottan, mint halott madár. Jó ízek futkostak számban láttára.

Megrezzentem. Valaki elhaladt a kihalt utcán, lépése koppant kísértetiesen.

Újjaim összekaptam s gyilkos tekintettel néztem körül. Ha valaki elvenné, megfojtanám a kirabolt újjaimmal.

Futni kezdtem...

Kopogott a lépésem az árva utcán, lihegtem, elakadt a szívem, majd kiugrott a helyéből.

Nem bírtam tovább. Elfulladva álltam meg, aztán erőtlen lépésekkel indultam tovább a házak tövében.

Jaj, ha elvesztettem!

A következő villanylámpa fényében újra megnéztem. Hála Istennek, megvolt.

Megkönnyebbülten sóhajtottam. Velem sóhajtott mélyet a nagy fekete ég, hogy megmozdult bele a fekete levegőtenger.

Tovább! Messze lakunk még. Kinn a város végén, a zománcgyár mögött, túl a végtelenbe futó acélsíneken.

Megint futottam, elfulladva, lihegve, mintha percnyi késés a halált hordaná magában. Csak a tüdő nem bírta, hamarosan kifogyott belőle a levegő.

Odahaza azt sem tudták, hogy tanítványt kaptam. Úgy mentem el délutánonként, mintha a Szilassy-rétre indulnék a fiúkhoz. Apám elborult szemmel engedett, anyám szólt csak egynéhányszor. De tisztán csillogha ttak a szemeim, mert menni hagytak. S boldogan jöttem meg két óra múlva pontosan.

Ma megkéstem egy kicsit. Sok volt a lecke s én boldog önfeláldozóan maradtam. A pénz akkor már kék borítékban lapult a zsebemben. Óra közben hányszor odatapintottam, hogy megvan-e még?

Megvolt akkor is, most is. Csak a türelmem veszett egyre jobban. Mérföldeket szerettem volna lépni, csakhogy mielőbb hazaérjek. A pénz égette a tenyeremet.

Hányszor megnéztem még, amíg átdobogtam a fahídon s ott állottam az ajtó előtt.

Rohanás közben kivert a veríték, meg kellett állanom, hogy gyöngyöző homlokom megtöröljem s lélekzethez jussak.

Benyítottam.

Az előszoba sötét volt, mert a szobában kiégett a villanykörte s az előszobai került a helyébe. Végigtapogattam a lépes szekrényt, aztán tenyerem a szobaajtót markolászta.

Csakugyan úgy ültek, ahogyan elképzeltem. Gondokkal teli arccal nézték azt a néhány nikkelpénzt, ami a virágos terítőn elszórtan hevert. Rámnéztek mindketten, amikor lángragyúltan beléptem. Szó nem jött a torkomra, csak álltam ott hangtalan, boldog kiáltás fojtogatta a torkom. Ők ketten szégyenkezve, kissé zavartan néztek rám, nem szerették, ha látom őket a gonddal bajlódni, szegények kenyerét dagasztani. Másfelől ebben a magasztos percben a bánatot is láttam sötétleni az arcukon hosszas elmaradásomért.

Közénk feszült a csönd. Nem zavart csend volt ez, ijesztő viharelőtti, vagy véletlen elfelejtkezés, hanem fönséges, lélekemelő, várakozásteli csend volt ez. Ezernyi hanggal muzsikált hosszú percekig az öreg bútorokkal teli szobában.

Léptem egyet előre s máris ott álltam az asztal előtt. A pénzt letettem elibük az asztalra s kacagott belőlem a szó.

— Tessék!

Rámnéztek, a pénzre néztek, még ma is látom anyám megütközött arcát. Aztán apám szólt csöndesen.

— Honnan az a pénz, fiam?

— Kerestem. Tanítványom van!

— Te tanítottál?

— Igen. Egy hónapja már. Odamentem el minden délután.

— Hát odamentél, — szólt újra apám s ennek a nagyon jó embernek a szembogara kerekre tágult. S kék szeme egyszerre fátyolozott lett s miközben merően nézett engem, lassan kigördült szeméből a könny.

Anyám már szipogott csöndesen s úgy ölelkeztünk össze a húszkoronás fölött, mintha messze idegen földről érkezve találkoztunk volna.

Azon az éjtszakán milliárd csillaggal többet raktak ki az égre az angyalok.

MAREK ANTAL

December 21: legnagyobb naptávolság

Az egész évben az éjjel
Ma a leghosszasabb, —
De holnaptól az éj fogy
És viszont nyúlik a nap.

A vízbe zuhant fatönk is
Süllyedhet hirtelenül,
De lent, a fenékhez ütődve,
Fordul s felszínre kerül.

Le föl, le . . ., jó, hogy e példák
Így intenek nekünk,
Mutatva: sohasem kell
Hitünket vesztenünk.

Hogy akármint zuhannál,
Vesztedtől mégse remegj:
Ölként vár, fölfog a mélypont,
December huszonegy.

És fordul zuhanásod, —
Könnyebbül éjszakád, —
Akárcsak holt anyádnak
Jó szavát hallanád . . .

Bizalmad is föléled, —
Megsejted, hogy veled
Valami szép igézet
Történik legközelebb.

Mikor majd végre elfogy
Vert szivedből is a kín, —
Ujulás rügyeit érzed
Tar életed ágbogain!

TOMPA LÁSZLÓ

Jankovics Marcell

Nem régen ünnepelte a szlovenszkói magyarság Jankovics Marcellt hatvanadik születése napja alkalmával. Az ünneplés külső, formai megnyilatkozásán túl volt ebben az eseményben mélyebb és időtállóbb elem, amely a személyes kapcsolatok kirekesztésével az ő kivételes egyéniségének szólt, akinek működése s akinek értékei odatartoznak a szlovenszkói magyarság kultúrtörténetéhez.

Hiányzik ma még ugyan a tiszta időbeli távlat az ő alakjának és jelentőségének fölméréséhez, mégis beszélhetünk már körvonalakról, amelyekbe belefoglalható működése.

Jankovics Marcell elsősorban író, de nem csupán író. Az ékesszólás nagy mestere, akinek párját kereshetjük egész Szlovenszkón. Nagy műveltsége kimagasló orom a kisebbségi magyar életben. Alakját valami ideális-romantikus fénykör övezi. A lebukó nap késő, eltévedt sugarának gondolják egyesek, pedig ez a szépség is odatartozik a művészet teljességéhez. Jankovics mindig egyéniségének vonzását követte s ebben a szilárdságában, férfias határozottságában imponáló, nemes vonás van.

Irodalmi munkásságát útleírások, elbeszélések, versek alkotják és beszédei, amelyek eseményei kultúrális rendezéseinknek. Alkotásait gazdag képzelet, színes ötletesség, szellemesség és termékeny mesélnitudás jellemzik. A sors ezer csalódása között is hívő, optimista lélek maradt. Ha hasonlattal akarunk élni, azt mondhatjuk, hogy nem annyira a mélységek, mint inkább a magasságok költője. Nem hiába járta be az Alpesek hófödte csúcsait, nem hiába szerelmese a gleccsereknek, egész lénye mintha elfordulna a sáros göröngytől a szabad látóhatár, a napsütéses ég felé. Egyik novellájának hőse mondja a következő, az íróra nagyon is jellemző szavakat: „A fő dolog mindig az illúzió, — a realitás magától utána szalad, mint az árnyékod."

A hétköznapiság, a megnehezedett élet nyomában az évek múlásával csöndes, finom rezignáció lopózik sorai közé. Egyéniségének hívő, egészséges lényegén azonban nem változtat, csak új színnel gazdagítja azt. A filozófia felé sodródik és önmaga hitének igazolására szimbólikus mesékben, képekben kristályosítja ki tudását. Talán ezekben a mélyebb hátterű mesékben, elbeszélésekben tudta legművésziesebben kifejezni önmagát. Másik erőssége az útleírás és ebben kitünően valósítja meg az elvet, hogy miképpen kell játszva, könnyedén tanítani, idegen országok ismeretére oktatni az olvasót.

Erős egyéniségén belül alkotta meg a maga világát a szellem erejével és öntudatosságával. Itt tornyok, romantikus várak, egekbe néző templomok emelkednek, ahol tudás, nemes emelkedettség és a mai korban mindig ritkább lovagias becsületesség talált hajlékot. Ennek a különálló jelenségnek a körvonalai még szembetünőbbek, ha beállítjuk az itteni magyar kisebbség életébe. Kultúréletünk reprezentatív személyisége ő, akinek jelentőségét helyesen nem egyes tulajdonságai szerint elszigetelten kell megítélnünk, hanem tulajdonságainak és működési területének összefoglalása alapján.

TAMÁS LAJOS

Filmkockák faluról

I. Szőllőmívelés akadályokkal.

Szép falút jártam, gyönyörű homlokzatdíszeket zsákmányoltam. A Mária Terézia korabeli hombárépületek falai is úgy vannak kiképezve, mintha számot tartanának reá, hogy a műtörténelem följegyezze őket. A jó fekvés és délibb vidék kegyelméből szőllőtőkéket is láttam szép számmal. Falak mellé tapadva, lécre futtatva, szeretettel kötözgetve. Gondos kezek ápolgatták Noé apánk udvari gyümölcsét.

Egyik helyütt remekbe font vesszőkas öleli a gyönge szőllőtövet, ahogy a falra futamodik. Egy öreg nenő vezérelt éppen, tőle kérdem, mivégre van itt ez a kas, talán a baromfiak ellen, hogy a tövet ki ne kaparják?

— Nem a, kérem, — feleli. — Hanem vót itt azelőtt igen finom szőllő, aztán a szomszéd kecskéje mind megfalta. Most is átszökik még néha, hát miatta kell.

Lám, nemhiába Bacchus kegyelt állatja a kecske, a szatírok kiskomája. Még ma is, annyi ezer év után, mikor az öreg Olympus elnéptelenedett és a csalitokban elhallgatott Pán sípja, — tartja a régi barátságot a szőllőtőkével!

Reálisan: falusi kártevő. Romantikával: a mythológia utolsó képviselője.

II. Kicsi kunyhó, nagy boldogság.

Másik falu. Irdatlan hegyek alatt, tele tatárjárás-kori legendákkal, közepén, a templom körül, Árpád-kori várfalmaradványokkal. A várfalak köve csupa darázskő, ott bányásszák ma is a falu belsejében. Minden lépten egy várfal-maradvány. A késői utódok felhasználták, ami belőle felhasználható még, itt csűr egyik oldala, ott ház egyik sarka, máshol kerítés.

Fenn a meredeken, közel Béla király néhai „Tábor"-ához, rácsodálkozom egy pirinyó kunyhóra. Akkora, amilyen csak a mesében fér el. De látom, valóságos emberek laknak benne. Dolgosak, boldogak, elégedettek. Pedig a kunyhó alatt, a lejtő felőli oldalon még egy odúban is laknak, — az is várfal-maradék öblébe húzódik, kis rácsos ajtaján a lécekre aggatott bögrék virítanak, kötélre csapva fehér rongyocskák száradnak a napon, — nyomortanyának mondanánk; nekik: édes otthon. Csengő dal hallatszik belőle.

A kis kunyhó oldala vakító fehérre meszelve. Szélein megint előbukkan a darázskő-várfal. Úgy belebújtak az építők az alkalmatos romokba a maguk kis vályog-tapasztásával, mint a remeterák az elhagyott csigaházba. Ablaknak is futotta, no csak akkorának, hogy az ember a fejét kidughatja raita. De az ajtócska középen van, mellette jobbról-balról két kicsi oszlop, szép kerek magyar oszlop, csupa mosolygás. Szőllő fut fel reá. A nyitott lécajtócskán ki-bejár a baromfi. Mosolygó képű asszonyka köszönt belülről, ahogy megdícsérem a kis portáját:

— Ej, de gyönyörű kis házikó a maguké!

— Csak egy kicsit szűkösek, dehát mit csináljunk?
— Kevesebb a gondjuk vele. Maguk építették, úgy-e?
— Magunk, utolsó cseppig. Bele a várfalba.
— Aztán a szívükkel tapasztották, azért olyan kedves?
— Hát úgy valahogy, mert nagyon szeretjük ...

Olvassátok ezt el még egyszer, emberek, akiknek esetleg hiányzik a garázs a hatszobás lakásotok mellől, vagy rettenetesen bosszant, hogy a fürdőszoba nem közvetlen a hálóból nyílik ...

III. Mit tud a falu?

A Sajó-völgyén szépen faragott járműokat kerestem. Bizony, sajnos, alig akadt. De hoztak elém mást. Gereblyét. Kicsit csalódtam, semmi különös rajta. Sima a szára a sok fogástól, könnyű, mint a pehely, minden foga ép, de egyéb semmi. Cifra nincs rajta. Azt mondja ám a mutogatója:

— Tetszik-e tudni, hogy ez a gereblye legalább negyven esztendős? De több is lehet. Édesapám még legénykorában csinálta, ma meg már hatvanon jól túljár az ideje.

No már erre jobban megnéztem a nevezetes gereblyét. Mert az, amit most csinálnak, egy-két szénatakarást alig bír ki, máris foga hull, hasításban szétválik a nyele, mi más baj éri. Negyven esztendő, kemény dologban, ez nem tréfa! Megtanultam aztán, hogy ezeknek a nevezetes gereblyéknek (mert van még ilyen több is a falúban) jávorfa a szára és somfa a foga. Egyetlen sincs kicserélve negyven év óta. Még valóságos emberi fognál is tisztes eredmény volna.

Máshol. Megmutatják a „tiszta szobá"-t. Kedves, szép, otthonos. Ami mindjárt feltűnik benne: falain patronnal festett dísz fut körül, de valami utánozhatatlan kedves egyszerűséggel. Ez ugyan nem gyári patron és nem városi szobafestő műve! Dehát akkor hogy került ide? Megkérdezem a szívesszavú háziasszonyt és kiderül a valóság:

— Magunk csináltuk azt, kérem, mindenestül. A patronyt kivágtuk pakondeklibül, a festéket meg vettük bótba, enyvesvizet főztünk hozzája és messzelővel pingáltuk.

A mintán pedig levelek, bimbók, tulipánok, eredeti, népi gondolatvilág formakincsei. Ezek bizony úgy születnek a bicska alatt, a megvagdalt papirosból, nem sokat tervezgetnek rajtuk. Készen van ez is a — szívükben.

Egy földhözragadtan szegény faluban, ahol nyolc hónapig tart a tél és négy hónapig nincs nyár, — földes szobába vezettek. Itt aztán szó szerint „földhöz ragad" még az a kevés bútor is, ami van: pohárszék, szekrény, ágy, láda. De az ősi díszítő kedv itt sem pihen. Csak nézem, nézem, miért olyan csinos így földesen is ez a szűk, sötét kis szoba? Hát a keményen ledöngölt padló földje, — úgy amint a bútorok állanak rajta, — azoknak a szegélye mentén, kisarasz szélesen, sűrű meszes festékkel színesen körül van festve. Mondjuk: a bútorok alaprajza a földön körül van kontúrozva. Aki nem látta, nem is képzeli, milyen csinos ez, hogy felvidítja az egész interieurt, milyen kedvessé teszi. Majdnem olyan, mintha „beépített" bútorok volnának, mint a gazdagoknál. Be bizony, a f ö l d b e. De itt is csak szívvel, az otthonszeretet, az otthondíszítés ezeréves ösztönével.

A konyhában nézelődtem másútt, ott meg föltünt: mi függ a tűzhely közelében a falon, a kanalak, szűrők, más effélék között? Keresztöltéssel, pirossal hímezett hófehér vászon-tok. Leveszem, kibontom: a síkáló van benne. Tiszta is, csinos is, célszerű is.

A gazdagok mindent terveztetnek, iparművészekkel, lakásberendezőkkel. A falu — maga talál ki mindent s a maga szegénységéből nagyobb csodával közelíti meg a Szépet, mint a gazdagok ércben, üvegben, márványban, dúskáló tervezői.

IV. Nem való libának a széna, soffőrnek a cséplés.

Valahol rajzoltam. Hozzám hallatszott a kézi cséplés ütemes pattogása egy nyitott szérűből. Unatkozó soffőröm eltünt. Az autódudával hívtam elő dolgom végeztével s kérdezem: hol volt?

— Itt a közelben, a cséplésnél. Néztem őket egy ideig, csuda ügyesen kalimpálnak azokkal a fene cséphadarókkal, soha nem hibáznak, egymásra nem ütnek, el nem késnek. Kedvet kaptam, hogy én is megpróbálom. Elkértem az egyiktől.

— No és ment a dolog?

— Dehogy ment, kérem. Összevissza kalimpált nekem a kolonc, sosem találtam oda, ahová céloztam, a szomszédom cséphadarójába meg mindég beleakadtam. Hiába, nem nekünk való az.

Nem. Kivált, mióta az „Ethnographia-Népélet" legutóbbi kötetében átolvastam egy tanúlmányt, ahol háromtól kilenc cséplőig pontosan le van írva, ki mikor üt le, hova üt és kinek a szerepe a kévék megforgatása, hogy kell azt csinálni megállás nélkül. Beleszédültem csak az olvasásába is. Ők meg csinálják tanulás nélkül, mint ami a legtermészetesebb a világon.

Az ősembernek mindég marad valami fölénye a modern ember fölött.

V. Kürtő a pletyka ellen. (Non copyright.)

Ezt akkor láttam, mikor ifjabb Olajos néni megmutatta a konyháját, a pogány eredetiségű tűzhelyével. A tűzhely fölött széles, zegzúgos, zsírosan-fekete csillogású kürtő. Belecsudálkoztam fölfelé nyújtott nyakkal s Olajos néne magyarázataihoz hozzá fűzte, hogy ebben a konyhában nem lehet pletykálkodni.

— Ugyan mért? — kérdeztem.

— Hát kérem ennek a kürtőnek ott a padlás magasságában találkozása van a szomszéd kürtőjével. Egy fedél alatt lakunk. Aztán amit itt beszélünk, azt áthallani oda, amit ott, azt meg ide, úgy minthacsak telefony vólna.

— No akkor ez a maguk rádiója.

— Ojjasmi.

Nem rossz! Ez a furfangos kürtő békességet biztosít legalább is kétkét szomszéd között. Nem lehet egymásra rosszat mondaniok, mert azon menten áthallik. Hm, ha több szomszédnak volna közös kürtője, még nagyobb lenne a békesség. Ha lehetne egy egész társadalom fölé közös kürtőt húzni, megvolna az egyetemes béke.

Én azt hiszem, a technika mai állása mellett ez nem volna legyőzhetlen feladat. De attól tartok, ha valamely városban például fölépítenének egy ilyen béke-kürtőt, az első napon megszöknék alóla a — társadalom.

NYÍRESI-TICHY KÁLMÁN

O, lingua divina*)

Itália tündértájainak
s műkincseinek ős szépsége az,
mi oly igézőn árad belőled,
ó, nyelvek gyöngye, gyönyörű Olasz!

Minden szavad külön kis remekmű,
jelentsen erényt, bűnt, kínt, örömöt:
mássalhangzóid antik oszlopok,
magánhangzóid napfényes közök.

Hangsúlyod a legzeneibb ritmus,
melyben indulat, érzés lüktethet;
szenvedélyes, mint az ízzó láva
s játszi, gyöngéd, mint virághelehet.

Pogány gyökered nektár-zamata
csodás összhangban egyesül benned
templomaink tömjén illatával,
latin imádásával Istennek.

Ó, édeni nyelv, gyönyörű Olasz,
ahol megcsendül felséges szavad,
zengésének végtelen visszhangja
szépségedért rajongó hódolat.

VIRSIK MÁRIA

*) A Keresztény Magyar Asszonyok Szövetsége által Budapesten 1934 december 9-én rendezett olasz-magyar esten előadta Patek Irma szavalóművésznő.

Az új asszony

Ez a Nyiri Borca, ez a hosszúranyúlt, tizennégy éves palóc parasztlány ott ugrált a gyermekgyűrű közepén. Bent a bárányt, kint a farkast játszottak, Borca volt a farkas és sunyi szemmel leste, hol talál rést, ahol bebújhat, hogy elkaphassa a bárányt. Forró, teli augusztusi nap ömlött a falura. Megfürdette ragyogásával a zsupfedeles házakat, a tikkadt tyúkokat. Ezek elmenekültek előle az árnyékot adó nagy fák alá, csak a gyermekek nem törődtek a nappal, mert fontosabb volt a játék, hogy melyik lesz a bárány, melyik a farkas. Borca úgy ugrált közöttük, mint a vesztét érző csikó. Hosszú barna, szorosra font varkorcsa messzire repült utána. A kék pántlika megbomlott a végén és még hosszabbnak mutatta. Maszatos arcán ott rajzolódott az újja nyoma, ahogy izzadó arcából hátrasimította a szaladásban odacsapodó fürtöket. A lábát, ameddig a szoknya ért, a por fürdette meg. Olyan volt a színe, mint a kemence nyílásában a hamunak.

Most ott topogott a kör szélén, úgy tett, mintha a két lány között akart volna bebújni. Azok karjukkal hirtelen elzárták előtte az utat, de a fürge Borca jobbra ugrott, az álmélkodó másik kettő között tépte be magát a körbe. Esztelen kergetőzés kezdődött. A bárány féltette az életét. Már majd a Borca keze között volt Jani, de ekkor a tornácon megállt az anyja és felkiáltott.

— Borca, gyere rögtön.

Megtorpant a futásban, ahogy az anyja hangját meghallotta. Dühösen fújt, mert majd a keze között volt már a bárány, de az anyja gyors kezére gondolt és akaratlan menéssel indult a ház felé.

A konyhában a vizespad mellett legény állt, Bagi Jóska. Húsz éves volt és a lányok már igen nézegették. Össze is kacagtak és suttogtak a háta megett, amiért még nem keresett feleséget. A tizenkilencéves vénlány, Halas Anna, meg is kérdezte egyszer tőle, hogy tán arra vár, hogy érte üzen a király, mert neki akarja adni a lányát.

Jóska végignézte a lányt.

— Tudom, esz a fene értem, de ehet itéletnapig is, vén vagy te mán hozzám.

Most ott álltak ketten az anyjával és mind a kettőnek kacagás ömlött el az arcán, amikor a kócos, szúrtos lány elibük lépett. Az asszony Jóska felé fordult és megfogta a lány vállát.

— Ez kéne cselédnek? Nem való az annak, csak a porba.

— Jó az azért. Majd ott rendet tanul.

Így került Borca a mérnökékhez, akik nem rég jöttek a faluba. Kocsin jöttek, a két kisasszony malomkerék nagyságú kalapok alatt és bámészkodásukra megelevenedett a falu. Később is sokat bámészkodtak a régi községháza felé, ahol a mérnökék laktak, de ott már nem volt semmi csoda, mert a két mérnök kisasszony, az egyik tizenegy, a másik tíz éves, mezitláb, kartonruhában bámészkodtak vissza rájuk a kertajtó-

ból. Nyilván játszani szerettek volna, de a közeledést egyik részen se merték megkezdeni.

Borca hamar beleszokott a cselédéletbe. Ugyan többet volt a két kisasszonnyal, mint a konyhán, de a mérnökné nem is igen bánta, mert a fiúkból, akik az urának segítettek a fölmérésnél, jutott a konyhára is. A legtöbbet Bagi Jóska forgolódott a konyhán. Borca meg Évával meg Klárával szaladó lábakkal mérték az udvart és ha valamelyik a kisasszonyok közül gyümölcsöt óhajtott meg, Borca már is ott kúszott valamelyik szomszéd fáján és hozta a két lánynak a tilosból csent csemegét.

Esténként Jóskával tett-vett a konyhában. A lány mosogatott, a fiú segített eltörölni az edényt. Aztán a holdvilágos, csillagos estéken kikisérte a lány a fiút, a kertajtóig. Kisértő az este csöndje, a csillagok fényessége és egyik nap nagy szóval állt a mérnökné elé Jóska.

— Tekintetes asszony, házasodom.

— Csak nem, aztán kit?

A két fiatal szeme összevillant, ahogy a szemével a lány felé bökött Jóska.

— Hát kit?.. Hát Borcát.

Az asszony csodálkozásnak vált.

— Ezt a kölyköt? Hiszen gyerek ez még, nem asszonynak való.

De Jóska önérzetesen nyúlt a bajusza helyéhez.

— Ilyen való asszonynak. Ez még igazodik, akár a viasz.

A koraőszi nap teljes fénnyel bukott a falura, amikor Borca makrancos varkorcsát kontyba szorították és ősi szokás szerint ráhúzták a kontyra az asszonynak való kosarat, — amely még akkortól való, amikor Dobó Katicának segítettek Eger vár védésénél — és sűrűn hímzett kendővel asszonynak kötötték a Borca fejét.

A lakodalmi ünnepségek után kézen vezette az új férj a ~verekasszonyt a házához. Az ajtó előtt öleléssel kapta magához és beemelte a küszöbön.

Másnap korán reggel Jóska úgy forgolódott a mérőlécek előtt, mintha előző nap nem is ő házasodott volna. Amikorra ébredezett Borca, üresen hidegedett a hely mellette. Csak úgy ingesen megvetette az ágyat, jó magasra felpócolta a párnákat és lassan, komótosan, gyönyörűséggel szedte magára a lakodalmas ruhát, kontyára szorította a kosarat, megkötötte a dúsan hímzett kendőt és kilépett a kiskapún. Az anyjához akart menni, de aztán leült a házuk megett elhúzódó árok partjára. Kis fényes kavicsok kínálkoztak feléje. Megmorzsolgatta az újjai között. Feldobott egyet, elkapta. Feldobott kettőt, elkapta. Hármat, ötöt és játszott és játszott és elfelejtette, hogy asszony, hogy ura van, hogy ebéd is kéne, csak játszott és játszott... Még a halk muzsikáló harangszót sem hallotta meg, csak akkor eszmélt, amikor két erős kéz markolta meg a vállát.

— Hát te mit csinálsz?

És amikor Jóska meglátta a halomba rakott kavicsot, a homokos kis kezet, elöntötte az indulat.

— Dejszen a mindenségedet, megtanítlak én, hogy kell az asszonynak az urát várni! Bemegyek a szobába, üres, szemetes, a konyha úgy áll, mint tegnap, a tűzhely hideg. Hát mit gondolsz, minek vettelek? Kockáz-

ni az árokparton? Én dolgozom, te meg játszol? Te... te... azt a keserves . . .

Szörnyű keserűség rázta meg és lapos kezefejével rásújtott az új asszonyra.

— Dehiszen megtanítlak én...

Öregasszony csoszogott a ház előtt. Úgy ment, hogy mindent látott. Fogtalan fonnyadt száját ráhagyó nevetésre húzta.

— Mán is veri az asszonyt... he he... he he... Így van ez jól.., ez jó férj lesz... hehe...

ZSADÁNYI MÁRIA

Irodalmi szemle

Karl Benyovszky: J. N. Hummel, der Mensch und Künstler.
(Eos Verlagsanstalt kiadása, Pozsony.)

Benyovszky Károly, a kiváló pozsonyi publicista szorgalmas kutató munkájának legfrissebb eredménye, Hummel Nepomuk János első életrajza. Firenzébe, Párisba, Londonba, Brüsszelbe és Stuttgartba tett a szerző tanulmányutat, hogy a szétszórt anyagot feltalálhassa és lelkiismeretesen összegyűjtse. Az adatok gazdagsága, meg ügyes csoportosítása, olv forrásművé avatja ezt a legelső Hummel biografiát, amelyből majd eljövendő szakírók bőven meríthetnek. Hummel élete folyásának ismertetésén kívül számos eddig még kinyomatlan okmányt, levelet közöl függelékében az elsősorban szakemberekhez szóló mű, amely azonban természetesen mindazokat a laikusokat is érdekelheti, akik tájékozódást keresnek a pozsonyi mester személyisége felől.

Az 1778-ban született zeneszerző és zongorista Hummel zenei értékeléséről nagyjában már lezárultak az iratok. Elismerve a virtuóz zongoratechnika fejlesztése, a szerzői jog megteremtése körüli fáradozásait, tudjuk, hogy zenei jelentősége nem állott egészen arányban életében élvezett nagy kedveltségével. Hummel zenei dikciója Mozart művészetéből nőtt ki, a zongora könnyed játékmodorának kihangsúlyozásával aratta legszebb sikereit, hogy Beethoven hatalmas jelenségének árnyékában mindinkább elhalványuljon. Kétségtelen, hogy korának egyik zenei csillaga volt, aki Haydn, Mozart, Beethoven, Goethe barátai közé tartozott, de Hummel maga is érezte tehetségének határoltságát, amikor egy alkalommal jóbarátjához és tanítványához, Hiller Ferdinándhoz, Beethovenre vonatkozóan a következő vallomásszerű szavakat mondta: „Hogyan kísérelhetném meg az ilyen lángész nyomdokába lépni! Egyideig teljesen elvesztettem tájékozódásomat; végül is úgy gondoltam, legjobb lesz, ha hű maradok önmagamhoz és természetemhez."

Esterházy herceg zenekarának helyettes karmestere, a stuttgarti és weimari udvari karnagy, angliai, oroszországi hangversenykörútja során, de zeneszerzői megnyilatkozásaiban is, hű maradt önmagához és fölismeréséhez. Hummel, — Mozart hatása mellett, — az akkori bécsi zongora-

irodalom brilliáns, hűvösen ragyogó futamokkal telitüzdelt stílusát jelentette.

Az életrajzíró kötelező lelkesültségét művének személye iránt, Hummel neves kortársainak véleményével támasztja alá Benyovszky és figyelemreméltó, hogy az adatok sokaságából, hogyan lépteti elénk Hummelt meg környezetének alakjait.

Szülővárosa Hummelt mindig nagy becsületben tartotta. Van Pozsonyban szobra, van róla elnevezett utca, de nem volt még egyetlen egy rendszeres biográfiája sem. Most Benyovszky alapvető munkájával pótolta ezt a hiányt és egyúttal újabb szép bizonyságot tett a honi kutatás terén kifejtett komoly és értékes tevékenységéről.

MEZEI GÁBOR

Kovács Endre: Panoptikum.
(A Typographia könyvnyomda nyomása, Pozsony.)

Fokozott érdeklődéssel olvassuk a könyvet, ha szlovenszkói. Kovács Endre először versekkel jelentkezett, most novellákkal. Nyolc elbeszélés alig hatvan oldalon. Kezdetnek ez is elég volna, ha megadja a keretet, amelyen bévül fejlődik a tehetség magja. Kovács Endre könyve azonban csak elmosódott körvonalakat ad. A legnagyobb hibája, hogy ma még inkább zsurnaliszta, mint író. „Rezignáció" című novellájának kivételével, amelyben fölcsillan az emberábrázolás mélysége, elmosódott szürke folyását adja az eseményeknek ahelyett, hogy kiragadná belőlük a jellegzeteset, az egyénit, ami rövid keresztmetszetében a művészet víziójával hat az olvasóra. Légköre szociális, alakjai a mai élet kitagadottjai, de várjuk írásaiban az igazi szlovenszkói színeket, nemcsak általános vonásokat. A „Magyar harsona életéből" című írását és „A gyilkos"-t kár volt kötete végére illesztenie. Még újságnovellának is könnyűek. TAMÁS LAJOS

Alexandra Rachmanova: A bécsi tejesasszony.
(Dante kiadás, Budapest.)

Alja Rachmanovának ez harmadik könyve s kiegészítő folytatása a „Szerelem, cseka, halál..." és a „Házasság a vörös viharban" című köteteknek. Nagy könyvsiker volt ez a két könyv és a siker a harmadiknál folytatódott. A Magyar Minerva előbbi számainak egyikében már szóltunk a két első kötetről. Ezek témájuknál fogva, — Oroszország a vörös uralom első éveiben, — egy menekült orosz polgárasszony szemén keresztül nézve, érdeklődésre számíthattak. Rachmanova a sikeren fölbúzdulva folytatta naplóját, mely már középeurópai, bécsi életéről szól. Ez az élet és ezek az élmények ezer és ezer nő élménye, kiket a keserves idők a férfi helyett állítottak a kenyérkereső helyére. Ez nem az orosz menekült asszony sorsa, ez egy mai feleség és anya sorsa, aki kénytelenségből, természetes józan ösztönből ott fogja meg a dolog elejét, ahol lehetőség nyílik. Rachmanovát tejesüzletbe állítja. Életesen és ügyesen eleveníti meg a könyvben a bécsi külváros kis embereit, a Frau Novotny, Frau Schmidt, Frau Hromadákat.

Orosz ízt néha egy-egy emlékezés, egy-egy otthoni hír hoz már csak. Megtudjuk a könyvből, milyen derék, szorgalmas, ügyes, tiszta, jó anya és feleség és jobb sorsra hivatott Alja Rachmanova. Körülbelül 16 hónapi tejesasszonykodás után megjön a szerencse, a férj állást kap és az „ottaki ringi tejesasszony" visszamehet a

neki való miljőbe. Megelégedve és boldogan teszi ezt persze és megjegyzi a könyv végén: „Úgy érzem, megértettem az élet bölcseségét, fölértem a csúcsra, amelynél följebb már nem lehet jutni." Vagy: „Most véglegesen elmondhatom, hogy elértem azt, amit akartam, asszony vagyok és ember. Mindent megtettem, ami erőmtől tellett, sokszor talán még többet is, hogy ezt a nyugalmat elérhessem, stb. . . ." És így kissé elkedvetlenedve szemléljük az önelégültségnek ezt a pirospozsgás formáját. Azt sem szeretném fölemlítés nélkül hagyni, hogy kényes ízlésű embert kissé furcsán érint, ha valaki saját életéről és működéséről írt naplójának mottójául és bevezetéséül Dosztojevszkijnek következő szavait idézi: „. . . aki elviseli ezt a szürke hétköznapot és mégis ember marad, az igazán hős."

Nem akarom lebecsülni Alja Rachmanova teljesítményeit, meg vagyok győződve, hogy az önfeláldozás és kötelességtudás mintája, de jobban tette volna, ha megvárja, amíg ezt az idézetet másvalaki alkalmazza őreá.

W. WIMBERGER ANNA

Sigurd Hoel: Szerelem a strandon. (Kosmos könyvkiadóvállalat kiadása, Budapest.)

Mai fiatalságról szól ez a könyv s ezt a fiatalságot az író jól meglátta. Az esemény kevés. Egyetemi ifjúság vakációzik a strandon, fiúk, lányok együtt. Folynak a viták, telítve nagy szavakkal, de a fiatalság komoly igazságkeresésével. A fő motívum persze a régi, az örök: a férfi és nő viszonya, harca egymással. A pajtáskodó szerelmek között s a nagy szavak ellenére ott van a lányok örök, szép és tiszta vágya: az egyetlen férfi, az igaz, nagy érzés, a férjhezmenés után. A mai női generációk megoldatlan problémái vetődnek föl és nyernek megvilágítást könnyed, szellemes formában.

W. WIMBERGER ANNA

Axel Munthe: Régi könyv emberekről és állatokról. (Káldor könyvkiadóvállalat kiadása, Budapest.)

Axel Munthe újabb könyve „Régi könyv emberekről és állatokról" címmel jelent meg magyar kiadásban a Káldor könyvkiadó-vállalatnál. A német kiadás megjelenésekor már szóltunk róla a Magyar Minerva hasábjain. Ezennel csak a mű magyar kiadására akarjuk felhívni a figyelmet.

W. WIMBERGER ANNA

Arnold Hoellriegel: Szent Ilona. (Rózsavölgyi és Társa kiadása, Budapest.)

Az Elba szigetére száműzött világverő császár fogságának szürke, eseménytelen napjai. Egy üstökös tüneményes pályájához hasonló élet után, fény, pompa, királyi szerelmek, világhatalom után: egy kispolgári keretek közé szorított életnek, az egyszerűen „monsieur Napoleon"-ná degradált fogolynak szinte tragikomikusan szomorú tengődése.

A Napoleon-irodalomnak hatalmas tömkelegét ezzel a szerény kis könyvecskével szaporítani első pillanatra szinte merész üzleti vállalkozásnak látszik. De a kiadó biztosan és jól számít bizonyos emberi ösztönökre. Egyfelől egy ilyen tüneményes nagyság bukása, másfelől az érdekes pikantériákat sejtető alcím (Napoleon utolsó szerelme) bizonyos tömegvonzó erőt ígérnek.

Az igényes és kényes ízlésű olvasó, aki ezek után némi bizalmatlansággal veszi kezébe a könyvet, kellemesen csalódik. Arnold Hoellriegel, az ismert nevű osztrák író, kitünő tollforgató rutinnal, mély pszichológiá-

val és a császárhoz méltó úri tartózkodással írja meg Napoleon életének ezt a legkevésbbé csillogó, de legemberibb fejezetét, és oly közel tudja hozni az olvasójához ezt a csodálatos fenomént, mint talán egy életírója sem.

A serdülő bakfislány ártatlan rajongása, mely mint egy utolsó rózsás napsugár aranyozza be a fogoly császár szomorú napjait, üde bájjal vonja be magát a könyvet is.

Magyarul Rózsavölgyi és Társa kiadásában jelent meg; az ügyes fordítás Herczeg Géza tollát dícséri.

WIMBERGER MÁRIA

Film

A trafikosné lánya. Bús Fekete László darabja nyomán készült ez a film és ezzel meg is határoztuk. Mert ragyogó helyzetvígjáték, — de filmen is csak vígjáték marad. A filmszerűség csupán a helyzet-komikumok és a kulisszák körül vágott be, az, ahol kezdődik és kifejlődik, kimaradt belőle. A szinészek éppoly sokat és kedves dolgot merítettek belőle, akárcsak a színpadon; hogy filmet pergetnek róluk, ők sem vették észre. De még ezt a többletet is elrontotta a technikai rész. Rossz képek, ügyetlen beállítások sorozata az egész film. A rendező sem lépett föl nagy igénnyel. Sematikus trükkök, unalmas filmsablonokon pergette filmjét, amilyeneket a középszerű filmekben százával lehet látni. Így hiába vonult fel benne a sok filmcsillag, a név csak márka maradt, a film meg vígjáték, amit inkább megnéz az ember a színházban. Itt nem olyan gépszerű az élménye és a szemet sem rontja.

VAJTHAY DÉNES

MTA AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

A Magyar Minerva félvászon, aranynyomású

bekötési táblája

az 1934. évfolyamhoz elkészült és 7 koronáért megrendelhető a kiadóhivatalban, Pozsony, Kertész-utca 1. szám alatt. Az összeg bélyegben is beküldhető.